מאורי ישראל

פרקים בתולדות חייהם של גאוני ישראל,
מצוקי תבל, עמודי החב"ד,
שהאירו את דורם בתורתם ובחסידותם.

בהוצאת מכון "אוהלי יוסף" ירושלים

ב"ה

ספר

מאורי ישראל

פרקים בתולדות חייהם של גאוני ישראל, מצוקי תבל
עמודי החב"ד, שהאירו את דורם בתורתם ובחסידותם

מאת

הרב ב. שמואל

בהוצאת מכון אהלי יוסף ירושלים ת"ו

ה' תשנ"ד ליצירה

©
כל הזכויות שמורות

הכתובת:
מכון אהלי יוסף
ת.ד. 41119 ירושלים
הפקה: "פנימיות" בע"מ, אילת

צילום ולוחות "**פרנק**" ירושלים.

בשער

בתודה להשי״ת מגישים אנו לקהל עדת ישראל, פרקים מזהירים בתולדות חייהם ופעלם של גאוני ישראל, צדיקי עליון, קדושי ה׳, שהאירו את דורם והדורות שלאחריהם, בתורתם, צדקותם וחסידותם. מהם שנודעים ביהודה ובישראל גדול שמם, ומהם שברוב ענוותנותם וצניעותם הסתירו עצמם מעין רואים.

רובם ככולם נמנו על חסידות חב״ד והיו מקושרים בלב ונפש אל מאורינו רבותינו הקדושים, נשיאי חב״ד לדורותיהם. אף שיש בהם יוצא מן הכלל הזה, כמו הגאון הרד״ל מביחוב זצ״ל, שנמנה היה על אסכולת תלמידי הגר״א ז״ל, אולם היה קשור בעבותות אהבה לרבותינו וגדולי תלמידיהם.

פרקי הספר באו כמאמרים בכתבי עת (שבועון ״כפר חב״ד״ ואחרים), ועל כן, פעמים שבאים בארוכה ופעמים בקצרה. לא באו תמיד גם הפרטים הביאוגראפיים המלאים, כיון שעיקר מגמתנו, בתיאור עולמם התורני והרוחני של גדולי עולם אלו, למען ידעו אותם דורות אחרונים, ולאורם יסעו וילכו.

ויהי רצון שמורינו ורבותינו הגדולים יאירו דרכנו, באור תורת האמת, לטוב לנו כל הימים.

תודה מיוחדת לחבר המכון הרב שמעון בן ציון אייזנבד שליט״א ממרביצי התורה והחסידות באילת, על עזרתו המרובה בהוצאת הספר, תשואות חן חן לו.

מכון ״אהלי יוסף״

ירושלים

חג השבועות, ירחא תליתאה, ה׳תשנ״ד

תוכן העניינים

פרק ראשון:	בעל ה"דברי נחמיה"	1
פרק שני:	רבי יעקב מסמילא	8
פרק שלישי:	רבי ליב בעל היסורים	14
פרק רביעי:	רבי ברוך מרדכי מבאברויסק	21
פרק חמישי:	רבי ישראל איסר מוילנא	30
פרק שישי:	בעל ה"פני יצחק"	33
פרק שביעי:	בעל ה"זכר יהודה"	43
פרק שמיני:	רבי משה מייזליש מוילנא	35
פרק תשיעי:	רבי הלל מפאריטש	57
פרק עשירי:	רבי אליהו יוסף ריבלין	84
פרק אחד עשר:	רבי יצחק משה מיאסי	91
פרק שנים עשר:	הגאון מלובלין	105
פרק שלושה עשר:	רבי יוסף תומארקין מקרמנצ'וג	124
פרק ארבעה עשר:	רבני קרמנצ'וג	135
פרק חמשה עשר:	בעל ה"שערי דעה"	146
פרק ששה עשר:	הרד"ל	160
פרק שבעה עשר:	גאוני משפחת חן	168
פרק שמונה עשר:	גאוני משפחת דון יחייא	201
פרק תשעה עשר:	הגאונים לבית ניימרק	222
פרק עשרים:	ה"צפנת פענח"	231
פרק עשרים ואחד:	הגאון הפלאי בעל "מצב הישר"	238
פרק עשרים ושניים:	רבי דב זאב מקוזבניקוב	247
פרק עשרים ושלשה:	הגאון מקישנוב	256
פרק עשרים וארבעה:	העילוי מבריסק	278
פרק עשרים וחמישה:	נתיבים במי הים	283
פרק עשרים וששה:	רבה של מינסק	291
פרק עשרים ושבעה:	פוסק הדור	309
פרק עשרים ושמונה:	מקים עולה של טהרה	336
פרק עשרים ותשעה:	דמויות	353

פרק ראשון:

בעל "דברי נחמיה"

כאשר הופיע לראשונה ספר השו"ת "דברי נחמיה" של הגאון האדיר, אביר גאוני דורו, כקש"ת מוהר"ר נחמיה מדובראוונא זיע"א בשנת תרכ"ח, כתב הגאון העצום רבי מאיר בערלין זצ"ל גאב"ד מהאליב מגדולי המסכימים בדור ההוא: "כצאת שמש בטהרתה האיר פני תבל תנובת מרן הגאון האמיתי סיני ועוקר הרים מפורסם. חסידא ופרישא, מהור"ר נחמיה ז"ל מדובראוונא... ברה כחמה ואורים כספירים. ברוב כחו וחילו לאורייתא לירד לעומקה של הלכה כחד מקמאי בעומק נפלא. והוא פלא".

ואכן, מאז ועד הנה נודע הספר הקדוש "דברי נחמיה" בקרב מעמיקי העיון וישרי הדעת, כספר יחיד ומיוחד, אשר אדניו הוטבעו על עומק הסברא וההגיון, כפי כחו הרב ועוצם תבונתו של המחבר כביר המוח, מבחירי תלמידיו המובהקים של הנשר הגדול, הגאון האלקי, רבינו בעל התניא והשו"ע זיע"א. כל תשובה ותשובה ב"דברי נחמיה" חדורה בעמקות נוראה וחשבון עצום בסוגיות הש"ס ודברי הראשונים ז"ל, בצורה המזכירה לנו את דרך הלימוד של ה"קונטרס אחרון" של שו"ע הרב.

עם היותו חד מבני היכלא קדישא של רבינו בעל התניא, היה נערץ ומקובל מאד על גאוני ה"מתנגדים", ואין לשכוח שמדובר בדור הראשון והשני של המחלוקת. שנים מראשי גאוני הפרושים הכירוהו מקרוב בשל קשרי משפחה, והם הגאון האדיר בעל "משכנות יעקב" זצ"ל והגאון האדיר הרד"ל זצ"ל. אלא שגם גאונים מפורסמים אחרים עמדו עמו במשא ומתן של הלכה, בידעם שניחון במוח כביר ולב מבעית.

השו"ת "דברי נחמיה" שהוא על ארבעה חלקי השו"ע, מלא משא ומתן של הלכה עם ארזי הלבנון אדירי התורה בדורו, בראשם רבינו גאון הגאונים בעל ה"צמח צדק" זיע"א שעל אף היותו כפוף למרותו והסתופף בצל קדשו, הכיר רבינו את מקומו המיוחד של רבי נחמיה, והתפלפל עמו ואף שיגר

אליו בעיות הלכה מסובכות. בעל "בית רבי" כותב שרבינו הפליא את כח החידוש של ה"דברי נחמיה", ופעם התבטא שהוא בבחינת "מרכבה לתורה".

גם עם הגאון האמיתי, קדוש ה', רבי יצחק אייזיק מהומיל בעל "חנה אריאל" זצ"ל נשא ונתן, וכן יש משא ומתן עם הגאונים האדירים רבי יצחק אייזיק מויטעבסק בעל "פני יצחק" זצ"ל, דודו רבי יהושע צייטלעש זצ"ל, מהרי"ם פאדווא זצ"ל ועוד ועוד.

תלמידו הגדול, הגאון הקדוש ר' יוסף תומארקין זצ"ל גאב"ד קרמנצ'וג, כותב בהקדמת ה"דברי נחמיה":

"מי ימלל גבורות ה', מי ישמיע עלת תהלת קדושת תורתו אשר הופיע על מו"ר הרב הגאון התייר הגדול חסידא ופרישא, מרן ר' נחמיה נ"ע מזרע בירך מטע ה'. כל ימיו לא ימוש מאהל תו"ע, אמון מופלא מכוסה ומוצנע, הצנע לכת את ה' לפני ולפנים עבודה צורך גבוה, סגור ומסוגר בחדר הורתו ותורתו, יושב בסתר עליון בצל שדי התורה יתלונן, נהירנא כד הוינא טליא והוינא מטייל בתרביצא דרב נהורא, לא ר"נ שמיה אלא רב נהוראי הרואה אומר ברקאי, זמנין סגיאין חמינא דעמיל בעמלא דאורייתא דלעילא מן שמשא כד משכא ליה שמעתא, לא הוה ידע בין נהורא דיממה ולילא, וברחימותא דאורייתא סגי יתיר מגרמיה ונפשיה, תני ומתני וליתי ליה שיעורא, ובאורכות עיונא יומין סגיאין וברמשא כחיזו אשתא עד צפרא, הוי בעינוי כשעתא זעירא מסגו אתקשרותא דרחימותא דאורייתא, וברוב גאון עוזו ישגיב בכחו יעל הרים ירד בקעות ישדד עמקים יסבר הרזים ירתיח ים התלמוד כמצולה, יעלה מרגליות, מאירים כספירים, מתנוצצים כברקים מתוכם כמראה האופנים בתוך אופנים מחזה מול מחזה, בשיטות הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים יביע חדשות ויחוה נפלאות לאמיתה של תורה. אפיק שפה ועייל שפה כי היכא דנקבל סודא סוד ה' ליראיו, אימתא דמאריה עליה ולא נהנה מימיו מכבוד התורה. ובזרוע קדשו הרחיק מעליו עול ההוראה, קיים אורייתא בסתרא דלעילא ושוי בתוקפא רוחצניה, ולא ידע ליה בר אינש, אלקין מאריה דרזין עילאין נהורא קדישא דישראל אדמו"ר נ"ע הכ"מ (הוא רבינו ה"צמח צדק") דמטמרין ליה גליין ומסגיאות רחימו דרחים יתיה זקוקין דנור הוה נפקין מפומיה דרבי לפומי דרב, ומסגיאות פולחנא דקודשא ומטול עמא קדישא דעליה דמרן קדישא אדמו"ר

ספר

דברי נחמיה

שאלות ותשובות

על

חלק אורח חיים

מכבוד הרב הגאון האמתי סיני ועוקר הרים חסידא ופרישא

גביר ותריב המפורסם וכו'

סו"ה **נחמיה הלוי** וצלה"ה **מדובראוונע**.

ווילנא

בדפוס ר' שטואל יוסף פין, ור' אברהם צבי ראזענקראנץ.

שנת **תרכ"ט** לפ"ק

עיה"ק **ירושלים** תובב"א

תשל"ט

נ״ע, הוה משדר ליה גווילי דספיקותא כדי לבדקן ולחתמן תורה חתומה נתנה...״

הקדמת עדות נוראה ומופלאה זו, של מי שהכירו מקרוב ביותר ושבעצמו האיר את העולם בתורתו ובקדושתו (ומשום מה הושמטה ע״י מדפיסים נעלמים שהדפיסו לאחרונה מחדש את ה״דברי נחמיה״), על התמדתו העצומה של רבי נחמיה, על הסתגרותו והצטנעותו ובריחתו מעול ההוראה, ועל כולנה ההשגות הגדולות שזכה להן, נותנים לנו שמץ הבנה על דמותו הענקית של רבי נחמיה מדובראוונא זי״ע.

רפידתו זהב

רבי נחמיה נולד לאביו הגאון החסיד רבי אברהם בירך זצ״ל מסמיליאן, מגדולי חסידי רבינו הזקן זיע״א ובנו אדמו״ר האמצעי זיע״א. בהקדמת ״דברי נחמיה״ של נכדו הרה״ג רבי דובער ליב ממאהליב זצ״ל מובא בשמו פרפרת נאה: ״ובענין זכות הגדול מקובע עתים לתורה, שמעתי בשם אא״ז הרה״ג המפורסם כו׳ מו״ה אברהם בירך ז״ל מסמילייאן, שפירש ״קובע״ כמו דאמרו ״כל קבוע כמחצה על מחצה דמי״ וה״נ אם קובע שעה קביעה ומיוחדת בכל יום בלימוד בחוק ולא יעבור כיתד במקום נאמן, דנין ליה כמחצה על מחצה, אף שכל היום אינו עוסק בתורה כי אם בדרך ארץ ומכריע ג״כ לכף זכות״.

דודו זקינו היה הגאון האדיר המפורסם השר רבי יהושע צייטלעס זצללה״ה גדול תלמידיו של ה״שאגת אריה״ והתפרסם בשם ״ר׳ יהושע הגדול משקלוב״ מחבר ההגהות על הסמ״ק ומחשובי המשיבים בדור, והוא היה אחד משלשת גאוני המתנגדים שרבינו הזקן זיע״א ביקר לאחר גאולתו ממאסרו בפעטערבורג.

הגאון רבי יהושע צייטלין שאל את רבינו מהיכן שאב מה שכתב ב״תניא״ שלימוד התורה בלי אהבה ויראה אינה עולה למעלה, והשיב שמפורש בזוה״ק ״אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא״, כשאמר לו הגאון ר׳ יהושע שאין פוסקים מהזוהר, ענה לו רבינו שמפורש הוא בגמרא, ולא הבין רבי יהושע אל מה ירמזון מליו, עד שגילה לו רבינו שהוא הנאמר בגמ׳ פסחים: רבא רמי: כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב מעל שמים וכו׳

כאן בעוסקים לשמה וכו' ונתפעל הגאון מזה מאד, והדברים מפורסמים. רבי יהושע העריך מאד את נכד אחותו הגאון רבי נחמיה ודבריו מופיעים בשו"ת "דברי נחמיה".

בזוו"ר היה רבי נחמיה חתנו של החסיד המפורסם רבי זלמן מדובראוונא זצ"ל אף הוא מחשובי תלמידיו של רבינו הזקן. ובעל "בית רבי" מספר כי העמיק בדא"ח עד להפליא "שהיה יכול לעמוד כל ליל החורף על מקום אחד ומעמיק בד"ח ולא היה מרגיש העוברים לפניו", רבי זלמן נודע לבעל מדריגה גדול בענין נתינת צדקה, וב"בית רבי" כותב כי "כשהיה בא אליו עני לבקש צדקה, היה מעריך בדעתו לאיזה נדבה ראוי האיש, אם של כסף או של זהב כו' ואז היה מכניס ידיו להתיבה ההיא, וכמה שהיה נתפס בידו בפעם הראשון היה נותן זה בשלימות להעני".

הרה"ק רבי פנחס משקלוב מתלמידיו המובהקים של רבינו הזקן, שאף הוא היה בעל צדקה גדול, נסע לרבי זלמן "להתלמד ממנו סדר במעשה הצדקה וכאשר ראה זאת עשה הרר"פ ג"כ כמוהו", והיה אומר ר' פנחס: "אעפ"כ הפרש יש ביני לבין ר' זלמן: ר' זלמן אינו פותח כלל היד להביט כמה כסף יש בו, ואילו אני גם שאני נותן הכל לעני מ"מ אני פותח היד להביט...". בצוואתו של רבי זלמן מצאו כתוב "שאין לו שום דבר במה להשען ליום הדין כי אם על כח אדמו"ר ועל כח הצדקה".

בזוו"ש היה רבי נחמיה חתנו של הרב הקדוש רבי חיים אברהם זיע"א בנו של רבינו הזקן, שבמשך שבתו של רבינו בלאדי, י"א שנה, היה הוא עומד לפניו ועל ידו היה משיב עצה ותשובה לכל מבקש ה', וכן לאחר הסתלקותו כשקבע אחיו הקדוש אדמו"ר האמצעי זיע"א דירתו בליובאוויטש, שם על רבי חיים אברהם המשרה לפקח בעניני אנ"ש.

על קדושתו וגדלותו ראה ב"בית רבי".

רבינו הק' בעל ה"צמח צדק" הפליא מאד כאמור את ה"דברי נחמיה", ואף אמר עליו, כעדות בנו בהקדמת השו"ת: "שמצא בו ממדות הלל ורבי אלעזר בן חרסום נועדו בו יחדיו, וצבי תאומים חברו בו להיות פי שנים ברוחו", כי היה רבי נחמיה עשיר ועסק במסחר ולא אבה לקבל עליו עול רבנות והוראה, ואעפ"כ חזקה עליו דרישת רבינו בעל ה"צמח צדק" והשיב תשובות למאות ולאלפים בכתב ובע"פ בכל חלקי השו"ע,

והמה שיצרו את חיבורו הגדול והנורא "דברי נחמיה", שהוא תורה שלימה ועמוקה.

וכי ספריי עומדים למכירה?

תורתו הגדולה, ספרי השו"ת הגדולים על ד' חלקי השו"ע, הגהותיו על הש"ס שנדפסו בש"ס וילנא, השלמת כו"כ סימנים בשו"ע רבינו הזקן ועוד, הופיעו לאור עולם למרות חפצו העז להסתגר ולעבוד את קונו בהצנע ובסתר, כדבריו של הגאון רבי יוסף תומארקין זצ"ל, ואכן אלמלא תורתו הגדולה שהכריזה עליו לא היו יודעים עליו מאומה.

מסופר שפעם הגיע לידי הגאון רבי אפרים זאב מרגליות זצ"ל בעל "בית אפרים" תשובה אחת של רבי נחמיה ועליה חתום "נחמיה פאבריקאנט" התפלא רבי אפרים זאב וקרא: האם יש בדובראוונא הרבה פאבריקאנטן כאלו?

חסידים מספרים שפעם אחת נסע רבי נחמיה ברכבת וישב מוצנע בפנה אחת אחוז במחשבותיו, ונסע בתוך הקרון אחד מגאוני ליטא המובהקים, כאשר הכיר ברבי נחמיה שאינו "נוסע" רגיל, נכנס עמו בדברים והתפתחה ביניהם שיחה תורנית עמוקה וממושכת, עד שמרוב התפעלות קרא הלה: איך זאת שלא יודעים מכם?! נענה רבי נחמיה והשיבו כשמעלה חיוך קל על שפתיו: אספר לכם מעשה. רוכל ספרים אחד שהיה מסובב מעיירה לעיירה ומציע מרכולתו לרבים, נזדמן לישוב אחד, וכחום היום הוזמן ע"י רב המקום לסעוד על שלחנו, כאשר נכנס האורח לבית הרב הופתע לראות את ארון הספרים הגדול בבית, וקרא אל הרב בהתפעלות: הרי אתם יכולים להתעשר במכירת ספרים יקרים כאלו, ומדוע תחשו? אמר לו הרב: תמיהני עליך, וכי ספריי עומדים למכירה?...

בכח תבונתו המרובה ועומק דעתו, השכיל לקבל הרבה מאת רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זיע"א, והוא, רבי נחמיה, האדם הגדול בענקים, הבין עד כמה כל אות ואות במשנתו של רבינו מדודה ושקולה, וכך כתב לרבה של דובראוונא הגאון רבי שלמה (יו"ד סי' א'):

"הנה לפע"ד אינו נכון בכל כה"ג להגיה ולשבש דברי מוח"ז רבנו ז"ל, אחרי אשר כבר נודע כמה רב גובריה ז"ל אשר ראוי לומר עליו "רב

תנא הוא ופליג", ואם לא בדבר שמנגד לגמרא ופוסקים שאנו נמשכים אחריהם בכ"מ (כמו הטושו"ע) מה שבנ"ד ז"א, ועם היות שבודאי כך יפה לנו להשתדל לחקור למצוא טעמו ונימוקו ז"ל, אבל גם אם קצר קצרה יד שכלינו לירד לסוף דעתו הקדושה הרחבה מני ים, לא מפני זה נשלח יד להגיה בדבריו כרצונינו, רק נודה ונדע כי לא מחשבותיו מחשבותינו".

הגאון הקדוש רבי נחמיה זצוקללה"ה השיב נשמתו הטהורה לבוראה בראש השנה לאילנות ט"ו בשבט שנת ברי"ת ביום בו נולד ומלאו לו ס"ד שנה במכוון. כל הלילה שלפני ההסתלקות עסק בתורה וכתב שו"ת, בבוקר שמע בחדרו מהמנין שאצל חדרו ברכו וקדושה, ואחר התפלה נסתלק פתאומית לשמי רום. בעל "בית רבי" מציין ש"בדבר פטירתו יש מעשה נפלאה ואכ"מ". זכותו הגדולה תגן עלינו ועל כל ישראל.

פרק שני:

רבי יעקב מסמילא

אחת התשובות של רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זיע"א (בספר התשובות שבסוף השו"ע, סימן ל"ב) פותחת: "ה' ישפות שלום לעבדו ידידו הרב המופלג בתורה ויראת ה' אוצרו חסידא ופרישא, כש"ת מהו' יעקב נ"י מסמילא , ענוותו תרבני לצרפני להיות נמנה לדבר מצוה רבה התרת עגונה וכו'".

אין צורך לומר כי רבינו הזקן לא היה מעניק את התואר "יראת ה' אוצרו" ו"חסידא ופרישא" למי שלא זכאי לתארים אלו כפי שמצטיירים אצל רבינו הזקן עצמו... ואכן היה הגאון הקדוש מסמילא זצוק"ל, אחד המיוחד מגדולי דורו המובהקים הן בגדולתו בנגלה ובנסתר, ובמיוחד קדוש ונערץ היה בקרב גלילות וואהלין, ושנים הרבה לאחר הסתלקותו נהגו גאוני אותם מחוזות עפ"י פסקיו והוראותיו בכל חלקי השו"ע, דבר שבא לידי ביטוי בספריהם של גדולי התורה שישבו על מדין באותם מקומות. ב"שם הגדולים החדש" מתארו: "הגאון הגדול מופת הדור, חסידא קדישא".

מתוך הספר "שו"ת רבינו יעקב מסמילא" שהופיע בפיעטרקוב בשנת תרס"ד, עולה שנמנה היה המחבר הקדוש על תלמידיהם של הגה"ק הרלו"צ מברדיטשוב זיע"א והגה"ק משפיטובקה זיע"א, אולם היה כפוף וקשור גם אל רבינו הזקן, גדול גאוני הדור, שאת דברי קדשו הוא מביא בספרו.

על יחסו של הגה"ק מסמילא לרבינו הגדול ותורתו, יש ללמוד גם ממה שהובא ברשימותיו של הגאון רבי ישעיה הלוי הורביץ זצ"ל (דומ"צ צפת, גאב"ד וויניפעג בקנדה; בעהמח"ס "פרדס הארץ" "יבא שילה" "עדן ציון" ועוד ומחשובי רבני חב"ד) שנדפסו ב"מגדל עז" להרב יהושע מונדשיין, וכך מספר הוא משמו של חסיד זקן הרב ר' יצחק שו"ב ז"ל מקאלאראש־בסברבי' מפי אביו ז"ל שהיה מתלמידיו של הגאון מסמילא: "בעת שהי' לומד שו"ע אדמו"ר ז"ל הי' מדקדק היטב בקונטרס אחרון

והי' מנשקו. ואמר שכמה קושיות חמורות של ראשונים ואחרונים ז"ל מתורצים שם בקיצור נמרץ".

ב"בית אברהם" (סדילקוב תקצ"ז) ספרו של הגאון רבי אברהם אבלי זצוק"ל גאב"ד חרסון, שכפי הנראה הי' מן הנוהים אחר רבותינו הקדושים זיע"א (וכאשר נסתלק רבינו אדמו"ר האמצעי זיע"א כתב עליו: "רבינו הגדול הרב המפורסם בתורה ובחסידות, איש אלקי, המנוח מו"ה דוב בער זללה"ה, אל השמועה לא טובה כי באה שנפטר בניעזין, הוא בן כבוד הרב הגאון האמיתי רשכבה"ג מו"ה שניאור זלמן נ"ע, וחייבים הכל להתאבל ולקרוע קריעה שאינה מאחה, וכל ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' יש הספד ארוך על פטירתו של הרב מסמילא, ובו הוא כותב:

"והנה עתה בעוונינו הרבים נלקח מאתנו מחמד עינינו פאר וצפירת תפארתנו, נזר ראשינו, הגאון האמיתי החסיד מופת דורנו מ' ארי' יעקב זללה"ה מסמילא, ראוי לכל אחד להתמרמר ולבכות כי אפשר בסיבתו

ציון רבינו לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א

נלקח... כי נפלה עטרת ראשנו, אוי נא לנו כי חטאנו והורם המצנפת והוסרה העטרה מעלינו...", ושוב לשנה אחרת כותב שם: "והנה בקיץ העבר קודם יו"ט נלקח מאתנו הגאון פאר דורנו הגאון האמיתי מ' ארי' יעקב זללה"ה אב"ד דק' סמילא לא הניח בגלילותינו כמותו.

הלכה כמותו

הגאון הקדוש אדמו"ר רבי מרדכי דוב מהורנסטייפלע זיע"א (נכד הרה"ק ר' יעקב ישראל מטשערקאס זיע"א בנו של הרב הקדוש מטשרנוביל זיע"א וחתנו של רבינו אדמו"ר האמצעי זיע"א; חתן הגה"ק מצאנז זיע"א ומגדולי גאוני דורו) כותב בשו"ת "עמק שאלה" (בהשמטות לח"א):

"ובהיותי בטשערקאס העידו לפני משם הגאון הקדוש המנוח מסמילא דדייק בלשון השו"ע ..", ובסי' ב' שם כותב "להרב המפורסם דק' סָמילא, ע"ד שהעתיק לי כת"ר מכ"ק זקנו הגאון זצ"ל... אומר אני הנה כ"ק זקנו הי' גאון מוסמך מכל מקומינו, ועל פי תורתו היו עושים, על כן החיוב עלינו להעמיד דבריו במה שנוכל".

גם הגאון המפורסם רבי משה נחום ירושלימסקי זצ"ל גאב"ד קיעלץ, שהיה מגדולי המשיבים בדור (הגאון מהרא"ד לאווט זצ"ל בהסכמות ל"קב נקי" שלו מכנהו "גאון הגאונים רשכבה"ג"), וכיהן לפני זה כאב"ד בקאמינקא הסמוכה לסמילא, שתיהן במחוז קיוב, כותב בשו"ת "ברכת משה" (לעמברג תרמ"ו) סי' ט"ז:

"והנה לא נעלם ממני מה שמקובל בגליל זה אצל גדולי המורים מכבוד הרב הגאון הקדוש ר' יעקב זצ"ל מסמילא וכו"", ובקונטרס "יפה לבדיקה" שם נתיב ו': "וגם פה קאמינקא ובגליל הזה המנהג להטריף בזיעה וכו' ואומרים שמקובלים כן בגליל זה מכ"ק הרב הגאון הצדיק מוהר"ר יעקב מסמילא זצ"ל להטריף בזה"

מכל תורתו של אותו גאון וקדוש, הופיע רק ספר שו"ת קטן, ובו מ"א תשובות בלבד, "מתוך כת"י המונח תח"י חתן נכד המחבר זצ"ל". כפי הנראה היו מונחים כת"י מתשובותיו של הגה"ק זצ"ל גם אצל הגאון הגדול רבי משה זאב היילפרין זצ"ל גאב"ד זלוטופלי, אף היא פלך מחוז קיוב, שכמה תשובות גם בספר זה מופנות אליו. רבי משה זאב זצ"ל

Л. Ш. Л.-

שאלות ותשובות

מהרב הגאון החכיד האלקי טופת הדור המפורסם
עטרת תפארת ישראל כקש"ת

רבינו ארי' יעקב זצ"ל מסמילא

חתן הרב הקדוש ונורא האלקי המפורסם בכל קצוי ארץ
כקש"ת רבינו ישעי' זצ"ל ט"מ דק"ק דינאוו"ץ.

יו"ל פעם ראשונה מתוך כתבי המונח תח"י חתן נכד דמחבר
זצ"ל ה"ה הרב החו"ב המצוין בטדות תרומיית וירא"ת ר'
היא איצרו כ"ש מ' משה נ"י עליאש בהגאון המפורסם
ר' דובער זצ"ל אבד"ק קאמעניץ.

כל ספר שאין עליו חותם עם נומר גנוב הוא.
א. ש. ל. № 127
השבח היתר על היציאה יחלק לעניים מהוגנים.

פיעטרקוב

אצל ר' נתן נטע קראנענבערג נ"י

שנת טובה וסחרה מבל סחורה לפ"ק

СЕФЕРЪ РАБАЙНИ ЯКОВЪ МИСМИЛО

Тип. Ш. Белхатовскаго въ г. Петроковѣ. 1904.

שהיה מגדולי המורים נזכר רבות גם ב"צמח צדק" שאף אליו הי' מפנה הגאון מזלטפולי שאלותיו בתקופה מאוחרת יותר. מתוך אותם פסקים שהיו בתוך כתבי אותו גאון הובאו כמה גם ב"קב נקי" ספרו המופלא של הגאון המובהק רבי אברהם דב לאווט זצ"ל מתלמידיו של רבינו בעל ה"צמח צדק" זיע"א ואח"כ ממקושריו של רבינו אדמו"ר מהר"ש זיע"א.

ב"השלמת הסדרים" מובא: "הסכימו הרבנים הרה"ק הגאון ר' ארי' יעקב מסמילא והרה"ג ר' משה זאב היילפרין מז"פ, לכתוב וכו"", ועוד שם: "ובכתבי הרה"ג ר' משה זאב ז"ל היילפרין מצאתי העתק מכתב הרב הגאון ר' ארי' יעקב מסמילא...". ולגבי ענין נוסף: "שוב מצאתי בכתבי הרה"ג רמ"ז היילפרין מז"פ שהרב הגאון המפורסם ר' ארי' יעקב מסמילא הסכים...".

חזיון נורא

גם בספר "משנת אברהם" (זיטומיר תרכ"ח) על הלכות סת"ם של הגאון רבי אברהם בר' צבי זצ"ל מביא "שו"ת הרבה שהיו בכת"י קודש מהמאורות הגדולים... מכ"ק הגאון הקדוש הרב ר' יעקב מסמילא..." נוסף לכך הוא מביא דברים בע"פ מדברי הגאון מסמילא, בסימן חי, למשל, הוא כותב: "שמעתי מסופר מומחה ומפורסם שדיבר מזה עם הרב הגאון הקדוש המפורסם כקש"ת מה"ו יעקב זצ"ל מסמילא", וכך בסימן כ"ב: "ושמעתי שכן פסקו הגאונים המפורסמים שבדורותינו, היינו הרב הגאון הקדוש כקש"ת מה"ו יעקב ז"ל מסמילא והרב הגדול הקדוש כקש"ת מה"ו אברהם דב ז"ל אב"ד מזיטאמיר ומאוורוטש". (בספר זה, אגב, מובאים הרבה מפסקיו של רבינו הגדול בעל ה"צמח צדק" זיע"א).

ברשימות הגר"י הורביץ הנ"ל שב"מגדל עוז", הוא מספר משמו של אותו חסיד איש סמילא, שכארבעים שנה לאחר הסתלקותו של רבי יעקב זיע"א נגרם בעיר שטפון מים נורא והוכרחו להעביר בדחיפות את בית הקברות על הר גבוה, וכשפתחו את קברו של אותו גאון וצדיק נדהמו לראותו כביום בו נקבר, גופו שלם בתכלית ופניו הק' מאירים...

נכדו של הגה"ק זצ"ל שמילא מקומו בסמילא, שאליו מופנית תשובתו של הגה"ק מהורנסטייפלע, היה הגאון רבי לוי יצחק לעמבערסקי זצ"ל, חתנו של הגאון בעל "מאה שערים" מסטאניסלב זצ"ל (בנו של הגאון ה"בר ליואי" ואביו של הגאון הנודע בעל "הרי בשמים"). הוא מוזכר כמה פעמים בספריו של הגאון מקיעלץ הנ"ל ובשו"ת "באר משה" מתפרסם גם מכתבו של רבי לוי יצחק המברך את הגאון רבי משה נחום ירושלימסקי בהבחרו כגאב"ד אוסטרלנקא פלך לומזה.

חבל, חבל מאד שפסקיו של אותו גאון אמיתי, כמו חידושי תורתם העמוקה של אותו דור דיעה, תורה שנלמדה בקדושה ובטהרה, כמעט ואינם ידועים כיום בקרב תופשי התורה, והגיע העת לעשות להפצתם.

פרק שלישי

רבי לייב בעל היסורים

ציונו של הרב הקדוש רבי לייב "בעל היסורים" נ"ע, בבית החיים בצפת, נעשה בשנים האחרונות אבן שואבת ותל תלפיות לרבבות העולים לפקדו במשך כל ימות השנה, ובמיוחד מדי ערב שבת קודש, כאשר ציבור גדול עולה להשתטח על קברו, ואולם ביום ההילולא החל בט"ו למר חשוון, דומה כי כל הארץ נוהרת אל ציונו של ר' לייב בעל היסורים.

במשך כל שעות היממה של ט"ו במרחשון, לילה ויום ברציפות, הומה קברו הקדוש המוני בני אדם, מכל חוגי וסוגי העם היושב בציון. המשואה הגדולה המודלקת, ליד הציון הקדוש, המתעצמת והולכת ככל שמתווספים מתפללים המשליכים אליה שמן ונרות, מאירה לרחוק, ומכוונת את המוני הבאים אל אחוזת הקבר. חלק זה של ההר המפותל, שבשביליו הצרים והארוכים זרועים קברי קודש של גדולי עולם מדור דור, מתמלא אדם, ודומה כי כולו מתייחד ביום זה עם נשמתו הטהורה של אותו צדיק מופלא, שעוד בימי חייו היה לאגדת פלאים, וכזה נשאר בתודעתו של העם עד עצם היום הזה.

הילת מסתורין אופפת את דמותו של רבי ליבעלע בעל הייסורים, המושכת אליה התעניינות בלתי רגילה, שיירות ארוכות של אוטובוסים וכלי רכב אחרים, מכל קצוות הארץ, מביאים אל הציון אלפי נפשות, חסידים, לומדי תורה ואנשי מעשה, אנשים נשים וטף, גם כשבית החיים של צפת — ואין צריך לומר, הגליל כולו — משופע באתרי קודש וקברות צדיקי עולם. המחזה המרהיב והמלהיב של קהל עצום המצטופף ליד הקבר בתפילה וצקון לחש לישועת הפרט והכלל, חוזר על עצמו מידי שנה, ביום ההילולא של הצדיק.

טערקיש — מאהליב

טערקיש מאהליב שבפודליה. לאזני שברוסיא הלבנה. חברון וצפת בארץ הקודש. המה שלוש התחנות שהיו בחייו המופלאים של אותו קדוש עליון,

שזכה להאריך ימים ושנים, אף כי כפי הנראה משופע היה ביסורים גופניים.

את רבינו הזקן הכיר עוד בימי הנשיאות הראשונים בהיות רבנו במאהליב, וכאשר עמד על עוצם קדושתו ורוממות נשמתו דבק בו בעוז והלך אחריו, והיה מראשוני התלמידים שנקשרו בו וזכו לשאוב ממנו עומק חכמת האמת ורזי דעת ה'.

בהקדמת שולחן ערוך רבנו הגדול, כותבים "הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל", הלא המה — הוד כ"ק הגאון האלוקי אדמו"ר האמצעי זי"ע והרב הקדוש רבי חיים אברהם זי"ע:

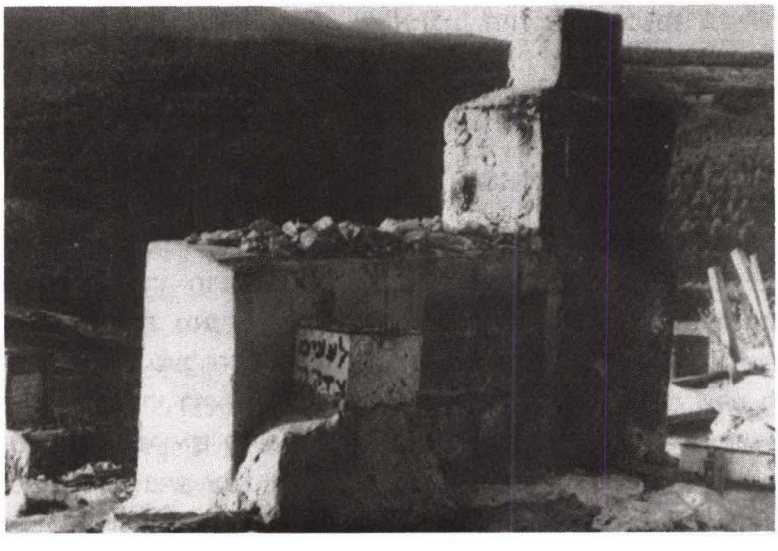
"ואחר רוב השנים שהוסיף פליאות חכמה על חכמתו בעמקות ובריאות, כמו בהיותו בן שלושים שנה שחזר על כל התלמוד עם כל הראשונים והאחרונים ט"ז פעמים, כאשר שמענו מפה קדוש, שבהיותו בק"ק מאהליב שאצל נהר דניסטור חזר על כל התלמוד פעם הט"ז בעמידה לילה ויום, לא פסק פומיה מגירסא".. רבנו בא אפוא למאהליב — בדרכו ללוות את ריעו ורבו, רבינו הרב הקדוש רבי מנחם מענדל מויטעבסק בעל "פרי הארץ" זי"ע — בערך בשנת תקל"ה, בהיותו כבן שלושים לכח, ובעל "בית רבי" הנוקב בשנת תקל"ז ל"שיטתו" הולך שרבנו נולד בשנת תק"ז, אבל כבר נודע שלא כן הוא ואדם טועה בשנה אחת... כי רבינו נולד בסוף שנת קה"ת, וממילא הוא שבמאהליב היה בערך בשנת תקל"ה או תקל"ו.

רבנו הזקן מתיישב במאהליב

בעל "בית רבי" מספר בפרק ו' על אותו חודש אדר שבו "נסעו לדרכם צלחה מרן הרדמ"מ והרראי"ק והרר"י פאלצקער ורבנו עם כל בני ביתם, והרבה מאנ"ש מחנה גדול מאוד, וגדולי אנ"ש נסעו ללוותם עד עיר מאהליב שעל הדניעסטער, בנפש מרה מאוד על הפרדם מרבותינו ונשארים כצאן בלי רועה כו' ושם במאהליב נשאר בדעת כולם שלא להניח את רבנו לנסוע כי אם שישאר פה לפקח בטובת אנ"ש ברוחניות וגשמיות, והפצירו בו עד בוש, וגם רבותינו בקשוהו מאוד, עד שהוכרח למלאות בקשתם, והתפרדו רבותינו מרבנו ומאנ"ש בבכי עד כי הגדיל מאד, ואז שבו אנ"ש לביתם, זולת רבנו שנשאר שם במאהליב ערך שמונה ומחצה"..

ושוב מתאר ה"ביח רבי" בפרק ח' לאמר: "כבר כתבנו שכאשר נסע הרה"ק רמ"מ נ"ע וסייעתו לאה"ק תובב"א, נסע רבנו ג"כ עמו עם כל בני ביתו עד עיר מאהליב, רק שם חזקו עליו דברי אנ"ש ודברי הרבנים שישאר במדינתנו להיות לנו לעינים, והוכרח למלאות בקשתם. אך לשוב לבית חותנו לוויטעבסק לא רצה, כי חותנו ירד אז ממעמדו, וגם בלאו הכי לא רצה להיות בבית חותנו אשר רדפוהו שם מורדף בלי חשך, על כן נשאר עם בני ביתו שם במאהליב, ואשתו היתה עושה כל עבודת פרך למען פרנסתם, והוא ישב על התורה והעבודה יומם ולילה, והיה מסתיר דרכו והילוכו בקודש ושום אדם לא ידע ממנו.

אך היסתר במסתרים איש אשר המלך חפץ ביקרו? וגם שם סיבב השי"ת שנגלה כבודו ורוב גדלו, וכל הלומדים שבעיר התחילו לשקוד על דלתותיו ולהשתעשע בתורתו, ויגדל שמו הטוב עד כי גדל מאד, ומאז התחילו אנשי העיר להשגיח עליו ולהספיק צרכיו בריוח וכבוד, ובדעתו היה לישאר לדור שם, והיה שם ערך שנה ומחצה, אך כאשר שבמדינתנו רבה העזובה ואנ"ש נשארו כצאן בלי רועה, על כן שלחו אנ"ש דמדינתינו אנשים אליו שיביאוהו למדינתינו להיות להם לרועה נאמן.. ונסע לעיר מולדתו ליאזני ונתקבל שם

ציון ר' לייב בעל הייסורים זיע"א

לרב ומו״צ וגם היה מפקח בעניני אנ״ש דמדינתנו ובתיקון המעמדות עבור רבותינו שבאה״ק תובב״א״.

כל אותם הימים עדיין לא קיבל עליו רבנו את הנשיאות, ורק לאחר זירוזם של רבותינו שבארץ ישראל וגדולי אנ״ש שהפצירו בו נעתר להם ״לקבל עליו עול הנהגת אנ״ש ולהורותם הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון על פי דרך הקודש שסללו רבותיו הקדושים, והתחיל לגלות רזין דאורייתא סתימין וטמירין כו׳ והתחילו לנסוע אליו מכל עבר ופינה לשמוע ממנו דברי אלקים חיים ולשתות בצמא דברי קדשו מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו כו׳ וזכה לכתר תורה״.

רבי לייב דבק ברבנו

מאותם הלומדים בעיר טערקעש־מאהליב, שזכו להתקרב אל אורו הגדול של רבנו, היה הגאון הקדוש ר׳ לייב, שכבר אז היה מגדולי וקדושי העיר, וכפי הנראה היה מבוגר בשנים מרבנו הגדול, שכאמור עוד היה אז בתחילת הנהגתו, וכך כותב בעל ה״בית רבי״:

״הרה״ק החסיד המפורסם ר׳ ליב זלה״ה מטערקעש־מאהליב, בעת שהיה רבנו בעיר הנ״ל, נדבק לרבנו, ואחר שנסע רבנו למדינתנו בחזרה ונעשה רבן של ישראל, נסע גם הרה״ק הנ״ל למדינתנו, ונתקשר לרבנו בחבלי עבותות האהבה, ושתה בצמא דברי קדשו, והיה מהחסידים היותר גדולים ומפורסמים, ואנ״ש יספרו עליו גדולות, כעל אחד מהגדולים המפורסמים כו״״.

מלשונו זה של רבי חיים היילמן זצ״ל, שלשונו מזוקק ומדוקדק עד להפליא כידוע, משמע מעל לכל ספק, כי כבר אז היה רבי לייב אישיות גדולה ובולטת בתורה וקדושה, ואף שהיה בעצמו בעל מדריגה ובעל השגות גבוהות באלוקות, ביטל עצמו מכל וכל אל רבנו הגדול, ואדרבה הוא נ״ע ברום ערכו ושגב בינתו ידע להכיר שמץ מגדלות קדושתו של רבינו קודש הקדשים זיע״א.

בין אריות התורה בעיר מאהליב של אז, היה גם הגאון רבי שמאי ממאהליב זצ״ל, וכפי שמספר נכדו הגאון רבי ישראל לנדא, נכד הנודע ביהודה, בהקדמת ספרו ״נפש חיה״ על מסכת מגילה, התאכסן רבנו אצלו

וקירבו מאוד. מסופר שם כי כל כך גדולה היתה יגיעתו של רבי שמאי בתורה עד "שהיה משים לילות כימים ולא פשט את בגדיו בלילות החול". רבנו הזקן היה סועד פיתו "כמה שעות אחר חצות הלילה", וזוגתו הצדקנית של רבי שמאי היתה נודדת שינה מעיניה כדי שתוכל להכין את סעודת הערב עבור רבינו.

עם הבעש"ט הקדוש זיע"א

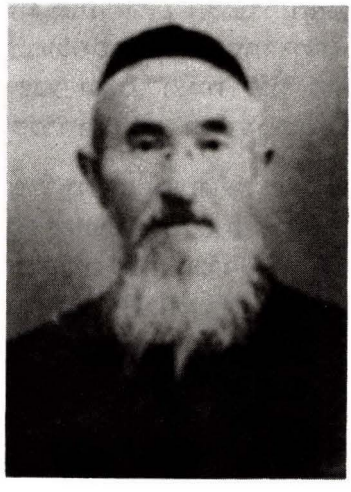
הבעש"ט הק' בא כידוע בסוף ימיו למזיבוז שבמחוז פודליה, ושם השיב נשמתו הקדושה למאצילה. תקופת שהותו של אור שבעת הימים במאהליב פודליה, טילטלה את חבל הארץ הזה וניצוצי נשמותיהם של גדולי התורה טהורי הלב שבה ומביני דעת ה' נדלקו ונקשרו אליו בעבותות.

גם רבי לייב, עם היותו אברך צעיר ימים עדיין, זכה שהבעש"ט הקדוש בכבודו ובעצמו יבקר בביתו, וכך מספר המשפיע הגה"ח רבי זלמן הבלין זצ"ל ממה שרשם לו לזיכרון (וגם נדפס בספר "המשפיע" לנכדו הרב שלמה זלמן הבלין הי"ו), מפיו של רבה של מזיבוז הגאון החסיד ר' יצחק ביק זצ"ל, שאבותיו היו רבני מאהליב דור אחר דור, כי הני תרי קדושי עליון רבי לייב ורבי שמאי, זכו שהבעש"ט הקדוש ביקר אותם בביתם עם תלמידו הק' רבי זאב קיצעס זי"ע, ושניהם — שהיו קודם מתנגדים גדולים לשיטתו, שינו דעתם לאחר שזכו לראות את פני הקודש מקרוב, לשמוע עמקי תורתו ולחזות בפלאי מעשיו הק' של הבעש"ט.

רבי לייב, שנולד כנראה בסביבות שנת ת"ק, וחי כתשעים שנה ואולי יותר, היה אברך בזמן שביקר הבעש"ט הק' אצלו, וניתן אפוא לשער את רום גדלותו וקדושתו כבר אז, וכשביקר רבנו הזקן במאהליב היה כבן ארבעים שנה.

מופשט מחיזו דהאי עלמא

רבי לייב בעל "יסורים זכה איפוא בצעירותו להיות במחיצת קדשו של אור שבעת הימים זיע"א, ולאחר מכן דבק ברבנו הגדול בעל התניא והשו"ע, והיה לאחד ממיוחדי תלמידיו ומקורביו, וגילה לו מסתרי צפונות חכמת ה'. כפי המסופר ברשימות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א (ראה "ספר

הגאון רבי ישעיהו הלוי הורביץ זצ"ל

התולדות" אדמו"ר הזקן להרב אברהם חנוך גליצנשטיין עמוד פ"א), ביקר רבינו שוב כעבור זמן מה במאהילוב, וביקור זה היסב לו עונג רב "כי מצא שם גידולים טובים מגרעיני הזרע שנטע שם בהיותו במקום זה בפעם הראשונה, ומצא לנכון להקים גם שם מרכז, ובחר באחד משלשת האברכים ממלוויו והעמיס עליו את עבודת ניהול מרכז זה". אפשר שבביקור זה הציעו לפניו אנשי מאהליב שימנה את רבי לייב, כמובא ב"בית רבי":

"ושמענו שמחוז טערקעש מאהליב שהיה בריחוק מקום מאוד מרבנו, ובימים ההם, שלא היתה עדיין מסילת הברזל, היה קשה מאד הנסיעה, ריבוי טורח וריבוי הוצאה וריבוי זמן, על כן ביקשו מרבנו שיסמוך ידיו על הרה"ק הנ"ל ויאציל מרוחו עליו ויתן לו רשות לקבל שם פדיונות ולטכס עצות ברו"ג ולומר ד"ח למען הקל על העם כו', אך רבנו אמר להם שלטכס עצות כו' צריך לידע גם במילי דעלמא והוא אינו מוכשר לזה, כי הוא מופשט ומושלל מחיזו דהאי עלמא".

עולה לארץ הקודש

רבי לייב עלה אחר כך לחברון, ולדברי הגאון ר' ישעיהו הלוי הורביץ זצ"ל ב"עדן ציון" היה מן הראשונים שהחלו את התיישבות האשכנזים

בעיה"ק חברון, בהשתדלות וסיוע כ"ק אדמו"ר האמצעי זי"א "והיה נקרא בארץ ישראל: "ר' ליבלי בעל יסורים", ובסוף ימיו נסע לעיר הקודש צפת ת"ו, ונפטר שמה זקן ושבע ימים, וציוה לפני מותו שכל מי שיהיה לו עת צרה ר"ל ישתטח על קברו ויעזרהו, וכן היו עושים תמיד".

אף שהגר"י הורביץ זצ"ל מעיד, בשמו של בעל "חיבת ירושלים", ש"כן היו עושים תמיד", הרי שבתקופתנו כמעט לא ידוע היה על קיומו של מנהג זה, זולת יחידים שהיו פוקדים את קברו הקדוש, ביניהם כ"ק אדמו"ר הרה"ק בעל "בית ישראל" מגור זי"ע. ואולם בימינו, כמעט אין ילד בישראל שלא שמע על קברו של רבי לייבלי בעל היסורים.

הרב הקדוש ר' לייב בעל ייסורים נסתלק ביום ט"ו מר חשון בשנת תקפ"ז, ורבים נוהרים, כאמור, לקברו לבקש מאתו לעורר רחמים לישועה ולברכה.

פרק רביעי:

רבי ברוך מרדכי מבאברויסק

ארי שבחבורה, אחד מיוחד בין תלמידי רבינו הגדול, בעל התניא והשו"ע היה הגאון הקדוש והמפורסם רבי ברוך מרדכי אטינגא זצוקללה"ה גאב"ד באברויסק. הוא היה מאבירי גאוני וילנא. חתנו של הגאון האדיר רבי שמואל האב"ד האחרון של וילנא ולאחר שנתקרב לרבינו נחשב לראש דגל גדולי התורה בוילנא שהתחברו לעדת החסידים.

הרה"ג מוהרא"ל פרומקין זצ"ל חוקר תולדות ארץ ישראל, כותב עליו ב"תולדות חכמי ירושלים": "הוא היה חתן המלך הגאון הגדול מו"ה שמואל האבד"ק וילנא רבתי, ובילדותו היה בוילנא ונתגדל שמה, וזכה לגשת לעלות אל פני המנורה הטהורה, ראש גלות ישראל, רבנו הגר"א זי"ל וליהנות מאורו, ואחר כך נתקבל לאב"ד ור"מ בעיר באברויסק, ושרת שם בקודש יותר מארבעים שנה. גדולת תורתו ושקידתו והפלגת חכמתו בקבלת פני כל, בענות חן ופנים מסבירות, יספרו עד היום יודעיו ומכיריו מאז, ושמעתי מפי יקירי הה"ג ר' מיכאל מרגאלין, שהיה איש נפלא ונעלה, וחכם מדיני, והיה מושך כל אדם כאבן מאגניטי באהבת תורה ויראת שמים".

בשיחות הקודש ורשימותיו של רבינו הק' כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א מתוארת בהרחבה פרשת גדולתו של רבי ברוך מרדכי והתחברותו להיכל רבינו הזקן, וכבר נתפרסמו הדברים.

את גודל דביקותו ברבינו יש לראות ממכתביו להדפסת ה"שולחן ערוך" וה"לקוטי תורה" של רבינו, וכך כותב הגה"ק זצ"ל בהסכמתו ל"שלחן ערוך":

"כאשר נודע בשערים קדושת כ' אדמו"ר שר התורה יחיד בדורו איש אלקים קדוש, הגאון מהורש"ז נבג"מ, זכה לתורה שאין אדם יכול לסתור

אחריה, וברוח קדשו בצדק הגה שאמרות טהורות נתנו למשה מסיני מפי הגבורה הלכות בטעמיהן, בחוקו חק לישראל את המעשה אשר יעשון בזמה"ז, שם לו חוק ומשפט על סדר ומבאר השו"ע, ונתקבל בקרב כל קהל עדת ישראל להלכה ולמעשה... חובה עלינו להזכיר תשואות חן חן על כל הטוב אשר גמל לבית ישראל להאיר עיניהם באור הגנוז, ולרוות צמאון לשמוע דבר ה' אלקים אמת, ואני בעניי אשא כל תפלה כל תחנה לאל חיי יפיק זממו לטוב בית ישראל ולהוציא לאור משפטי צדק נאמרו מכבוד אדמו"ר נבג"מ אשר אליו לבד נגלה בדורינו תעלומות חכמה וסודי תורה להאיר ענפי הקדושה כו"".

ובחן מליצת קדשו להדפסת ה"לקוטי תורה" כתב לאמר:

"בכל דור ודור חייב אדם מישראל לברך על המאור אשר הקים לנו יוצר המאורות להאיר עינינו בתורתו ועבודתו כמארז"ל אין דור כו' והי' לנו לעינים כו' ובדורינו זה בצפייתנו צפינו אור רב אור נערב אשר האיר לנו חד בדרא שר התורה נר מצוה ואור תורה גליא לדרעי' ונפל נהורא אדמו"ר איש אלקים קדוש מוהר"ר שניאור זלמן נבג"מ מוקמי לי' מן

ציון כ"ק אדמו"ר האמצעי זיע"א

שמיא לאנהרא עייניו דמן חברייא, אור צח ומצוחצח מבהיק כברק לעייניו, אור המאיר לעיני כל ישראל בקדושתו ורבים השיב מעון באמרי נועם אשר הוציא מפיו הקדוש פה מפיק מרגלאין קדישין אשר דרוש דרש ונאמרו דבריו בהקהל, ולתקן נשמת החרדים לדבר ה' היחיד כיחודו הסיר המסוה והארץ האירה מכבודו ויגלה אור אלקי בעולם דמעיקרא מכסיא והשתא מגליא, ואחריו השאיר ברכה הני ספרי דבי רב להאיר ענפי הקדושה, הרואה אומר ברקאי באמרי יאי אותיותם יצהירו להלהיב הלבבות ולקרב לבן של ישראל לאביהן שבשמים...".

הגאון האמיתי רבי ברוך מרדכי זצ"ל היה מגדולי המשיבים בהוראת דת ודין, וגאוני ההוראה המובהקים פנו אליו לשמוע דעת קדשו, לדאבוננו לא זכינו לרוב תורתו שנאבדה מאתנו, ורק קומץ קטן מתורתו הבהירה נשאר לפליטה. מקצת ממנו, מובא בכו"כ מספרי גאוני דורו, וכמה תשובות אף נדפסו לאחרונה מכתי"ק, במאסף התורני החשוב "יגדיל תורה" של ניו יורק, וכן ב"יגדיל תורה" שמופיע ע"י כולל "צמח צדק" בירושלים ת"ו.

מצבת רבי ברוך מרדכי ששוקמה מחדש אחר מלחמת ששת הימים.
במרכז התמונה עומד הגרש"י זוין זצ"ל והרע"ז סלונים זצ"ל

בקובץ "תשובות וביאורים" שהופיע בשנת תש"ז, דן כ"ק אדמו"ר שליט"א בהתבטאות "שיחת חולין" המיוחסת לרבי ברוך מרדכי, שבשעתו עוררה פליאה, ובאורח הפלא ופלא מוכיח, כי רבי ברוך מרדכי הלביש במאמרו, סודות נפלאים בעמקי כתבי האריז"ל.

רבי ברוך מרדכי זצוקללה"ה עלה לארץ הקודש ונפטר בירושלים, וציון קדשו נחצב קרוב לציונו הק' של בעל "אור החיים" זיע"א (ובעל "בית רבי" מצא שרבינו אדמו"ר האמצעי זיע"א רמז לזה במכתב קדשו). ועל מצבתו חרות: "מ"ק הרב המאור הגדול החריף ושנון, חכם ועניו, מו"ה ברוך מרדכי אב"ד דבאברויסק בהרב אליעזר ליזר מלעמבריק (לעמברג), חתן הרב הגאון מו"ה שמואל זצ"ל אב"ד דק"ק ווילנא, נתבקש בישיבה ש"מ, י"ד לחדש אלול שנת הברי"ת לפ"ק".

לאחר מלחמת ששת הימים כאשר בניסי השי"ת שוחררו ירושלים העתיקה ת"ו ובית החיים שעל הר הזיתים, חודשה מצבתו של הגה"ק זי"ע בברכתו הק' של כ"ק אדמו"ר שליט"א, לרגל המאורע פרסם אחד מצאצאיו, איש החסד והמעש רבי דוב אטינגר הי"ו דברים על זקנו הגדול, כדלהלן:

גדולתו וחכמתו של "העילוי משווינציאן"

רב בעל זקן הדור ולבן, מצחו רחב ומבהיק, שתי פיאותיו מסתלסלות לו לשני צידיו ולבושו נקי ומסודר, ישב נינוח בכורסא רכה, וממולו שקע בכורסא אחרת אדם הדור לבוש שמראה פניו העיד בו כי אינו מבני ברית. מסביבם הסבו עוד מספר אנשים ומאחוריהם קישוטי חן התלויים על קיר בית בוברוסקאי, ששימשו כתפאורה למראה.

היו אלו ר' ברוך מרדכי איטינגא רבה של בוברויסק ומושלה הרוסי של העיר. השיחה ביניהם שטפה בנועם, כשלפתע פנה המושל הרוסי אל כמה מעוזריו והחל מחליף אתם מספר משפטים בצרפתית, לשון שהיתה מקובלת אז בחצרות השליטים למיניהם. מובן, שנושא השיחה הי' ר' ברוך מרדכי ובכדי שהוא לא יבין, דיברו בשפה הזרה לו.

ר' ברוך מרדכי, שפקחותו היתה ידועה ברבים, עשה עצמו כמאזין לדברי המשוחחים וכששמע דברים המעוררים גיחוך כלשהו, פרץ גם הוא בצחוק. המושל ועוזריו היו נדהמים, שכן לא תיארו לעצמם שר' ברוך מרדכי מבין את שפתם, והרי עליו דיברו זה עתה. המושל לא התאפק ופנה אל רבה של בוברויסק ושאלו: "וכי מבין אתה בצרפתית?". — "לא", השיב ר' ברוך מרדכי, "צרפתית

אינני מבין, אך שפת החיוך היא שפה בין־לאומית. גם מי שלא למד צרפתית יכול לחיך ב... צרפתית". רושמי הקורות יודעים לספר הרבה על פקחותו ושנינותו של רבי ברוך מרדכי.

רבי ברוך מרדכי זה, שנולד בעיר הקטנה ניי־שוינציאן שבחבל ווילנא, הוכר עוד מנעוריו כבעל כשרון גדול והצליח מאוד בלימודיו. בגיל שלש־עשרה עזב את ביתו ונסע ללמוד בווילנא. בגיל 16 כבר היה ידוע בין הלומדים וביקר תכופות אצל גדולי גאוני וילנא ובין השאר אצל הגאון ר' שמואל ב"ר אביגדור, שהיה האב"ד האחרון של ווילנא, ומפעם לפעם אף אצל הגר"א מווילנא.

בימים אלה, התפרסמו ברבים כשרונותיו המיוחדים של ר' ברוך מרדכי, והוא נודע בתור: "העילוי משווינציאן". רבני ווילנא של אותם הימים עודדו אותו וקירבו אותו בכל האמצעים שברשותם. במשך השנתיים הבאות למד גם בישיבות המפורסמות של סלוצק ומינסק, וגם שם הכירו בכשרונותיו העילויים. אולם ר' ברוך מרדכי חזר במהרה לווילנא ושוב הצטרף אל לומדי התורה, והפליא בשקידתו הרבה.

הפעם אירע דבר מיוחד במינו. ר' שמואל, האב"ד מווילנא, חיפש שידוך בשביל בתו, ומשהציעו לו את העילוי משווינציאן, הסכים תיכף ור' ברוך־מרדכי נעשה ל"חתן" לבתו של אב"ד ווילנא.

חתנו של הגאון ר' שמואל אב"ד ווילנא

מכאן ואילך החלו העניינים מתגלגלים במהירות. ר' ברוך מרדכי נשא ברוב פאר והדר את בתו של ר' שמואל, כשבחתונתם משתתפים כל גדולי העיר וחכמיה. מיד לאחר מיכן הוכתר ר' ברוך מרדכי כראש ישיבה באחת הישיבות שבווילנא ושמו החל הולך לפניו כאחד מגדולי התורה.

מלבד ייחוסו העצמי, בזכות גדלותו בתורה ויראת שמים, יכול היה ר' ברוך מרדכי להתפאר בשושלת היחס שלו. אביו, שנפטר עוד בהיותו עול ימים, היה ר' אליעזר־לייזר מלעמבריג, שהתיישב אח"כ בעיר מולדתו ניי־שווינציאן. אמרו עליו שהיה מהצדיקים הנסתרים. אמו, היתה בתו של ר' חיים יהודה לייב, אחד מגאוני לבוב, אשר שימש שם כראב"ד. מלבד זאת התיחסה משפחתו אחרי הגאון בעל "ישועות יעקב" ואחרי הגאון רבי מרדכי זאב בעל "מפרשי הים". ולבסוף, היחוס לו זכה עתה, לאחר חתונתו, להיות חתנו של הגאון ר' שמואל אב"ד ווילנא.

כששושלת יוחסין כה מפוארת ניצבת לצידו, ויחד עם יחוסו העצמי, המשיך ר'

ברוך מרדכי להתעלות בין לומדי התורה, והשתלם אף בתורת המוסר ובתורת הקבלה והחסידות. התעניינותו בתורת הקבלה והחסידות הביאה לו הערצה וחיבה מיוחדת בחוגים חדשים, דבר שהביא לבסוף לפגישתו עם האדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן מלאדי זצ"ל. גם את מלאכתו כראש ישיבה עשה בנאמנות וזמן רב הרביץ תורה ברבים, כשתלמידיו שותים בצמא את תורתו וחידושיו המעניינים, שהצטיינו בעמקות חודרת, בהברקה נפלאה, ובבהירות רבה שיובנו ע"י כל אחד.

התמנותו כרב הקהילה בבוברויסק

לאחר שהלך וגדל בתורה, ולאחר שבמשך שנים רבות היה אחד מעמודי התווך של קהילת ווילנא, התמנה ר' ברוך מרדכי בשנת תקס"ב על ידי פרנסי קהילת בוברויסק כרב הקהילה, וכתר הרבנות הושם ברוב פאר והדר על ראשו. מכאן ואילך התפרסם שמו כר' ברוך מרדכי מבוברויסק.

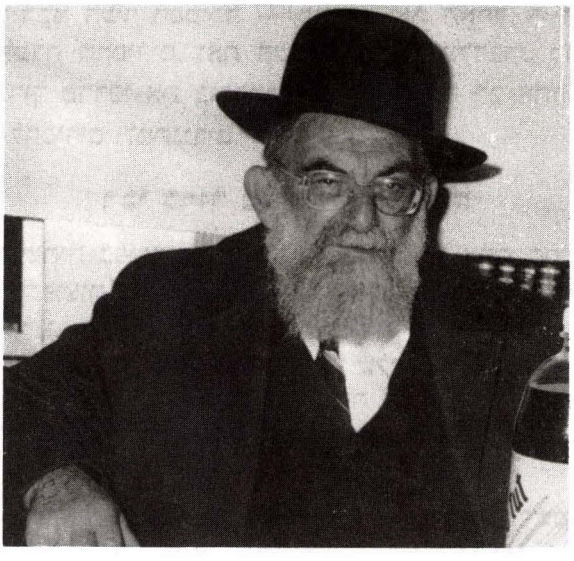
על מעמדו של ר' ברוך מרדכי בקהילתו, בוברויסק, ידוע כי שימש שם הן כרבם של המתנגדים והן כרבם של החסידים, ועל אף חילוקי הדיעות שביניהם מצאו שני הצדדים את ר' ברוך מרדכי מתאים להיות רבם ומנהיגם. דבר זה עצמו מעיד שוב על גדלותו ועל היחס לו זכה מכל העדות. אולם היו גם כאלה, מיעוט זעיר ביותר, שהתנגדו לו, ובראשם אחד מנכבדי העיר ר' עקיבא אלטשולר, שהיו לו תלונות נגדו. ר' ברוך מרדכי שהיה רודף שלום החליט להטות לצידו גם את ר' עקיבא אלטשולר ולהוכיח לו שתלונותיו אינן צודקות.

וכך, יצא פעם ר' ברוך מרדכי בחג השבועות לטיול בעיר בלווית הדיין שלו, ר' לייב חסיד, ובעברם ליד ביתו של ר' עקיבא החליט רב"מ להיכנס לביתו, לברכו בברכת החג...

— "איך", תמה ר' ליב חסיד. "הלא גרש יגרשנו מביתו"?

— "אל תירא", ענה ר' ברוך מרדכי, "עוד תראה כי כבד יכבדנו...".

בהכנסם אל הבית, מצאו את ר' ברוך עקיבא כשהוא מתנמנם על מיטתו. בראות ר' עקיבא את הנכנסים, קם בזריזות מעל מצעו וביקש את "אורחיו" לשבת. כאן פתח ר' ברוך מרדכי בשיחה ארוכה עם ר' עקיבא, ובמשך זמן קצר ביטל את כל התלונות והטענות שהיו לו כלפיו, ר' עקיבא שזו הפעם הראשונה בה עמד פנים אל פנים עם גדלותו של ר' ברוך מרדכי, ציווה להעלות על השולחן יין ומגדנות, ומאז אותו "ביקור", הוכר ר' ברוך מרדכי

הגר״מ הרשלר זצ״ל מצאצאיו

כרבה של בוברויסק גם על ידי אותם מתי מעט של מתנגדיו, והקהילה כולה כיבדתהו ביתר שאת.

במשך ארבעים שנה ישב ר׳ ברוך מרדכי על כס הרבנות בעיר, וניהל את עדתו בחכמה רבה ובדרך התורה והיראה.

חכמתו הגדולה ופקחותו, הוכרו על ידי כל, וגם על ידי המושלים והם זיכו את ר׳ ברוך מרדכי בסמכות להמליץ על כושר הספרים שהובאו לדפוס בפני הצנזורה. אמרו עליו, על רב״מ, שלא עיין לגמרי בכל הספרים שהובאו לפניו, רק בראותו שמטרת המחבר לשם שמים, להרבות תורה בישראל, אישר את הספר מיד. כאשר נשאל על ידי אחד ממקורביו, שהרי הוא יכול פעם לאשר ספר הפסול למלכות, ולהיתבע עי״ז לדין ולמשפט, ענה ר׳ ברוך מרדכי בשנינות האופיינית לו: ״ומה יכולים לעשות ליז ישלחוני לסיביר? נו, גם שם אצטרך לאשר ספרים הפסולים לדעתם, ובחוסר ברירה ישלחוני ל... בוברויסק...״.

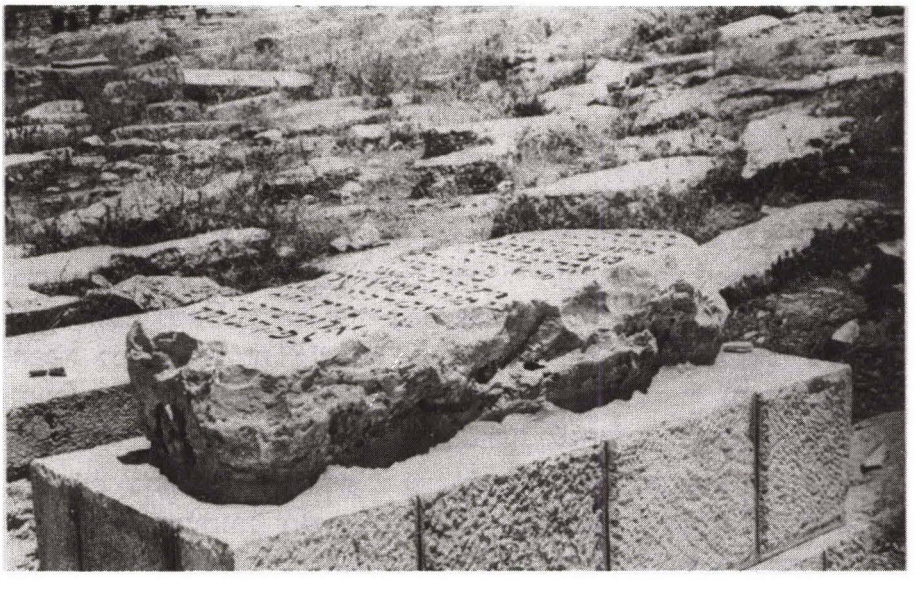
גדלותו בתורה והכבוד הרב לו זכה, לא סיחררה אותו, והוא הצטיין לאורך כל שנותיו בענוותנות יתירה. גם שאף ר׳ ברוך מרדכי לעלות לארץ ישראל וכל ימיו ייחל לרגע בו יזכה לחונן את עפר ארצנו הקדושה. וכשהגיע היום והתאפשר לו לעלות ארצה, לא עזב את קהילתו לאנחות, והציע לראשי הקהל

לקחת את שני רבני העיר הסמוכה — פאריץ'. את האחד, ר' הלל בעל "פלח הרימון" כרב לעדת החסידים, ואת השני ר' אליהו גולדברג, כרב המתנגדים. ומאז עזב ר' ברוך מרדכי את בוברויסק, שוב לא היה רב אחד בעיר רק שני רבנים נפרדים לחסידים ולמתנגדים.

רבי ברוך מרדכי בירושלים

המצב הטוב שהיה בבוברויסק והעובדה שהיתה זו אחת הקהילות הגדולות והמפורסמות בתפוצות הגולה, ולעומת זאת המצב הרע בארץ ישראל, דובירושלים בפרט, שם לא היו מקורות מחיה והרוב התפרנס מן הצדקה, כשתושבי הארץ הערביים הנתונים לחסדו של שלטון התורכים הרקוב והמשוחד. וכל היהודים חיים בצפיפות נוראה בין חומות העיר העתיקה בכוכים אפלים, כל זה לא עמד בפני להט אהבתו הכוספת של ר' ברוך מרדכי לעלות לארץ הקודש.

אהבת ארץ ישראל שבערה בו, לא הניחה לו להקשיב לשמועות הנוראות שבאו מעיר הקודש, והוא לקח את בתו מערקע ונכדה ברל, ונסע לארץ ישראל. עם הגיעו ארצה, התפעם ליבו נוכח הקדושה השורה על ארץ הקודש, והתיישב מיד בטבורו של עולם, בירושלים עיר הקודש.

מצבת רבי ברוך מרדכי זיע"א

הטלטולים הרבים שהיו מנת חלקו עד עלותו ארצה ועד שהגיע אל הנחלה, לא כיבו את להטו היוקד לחונן את עפר הארץ המובטחת לאבותינו. בהגיע ר' ברוך מרדכי סוף סוף לירושלים, נתקבל בהערצה ע"י כל חוגי יושבי עיר הקודש. הוא המשיך בלימוד התורה בשקידה, ורבים רבים השכימו לפתחו לשתות בצמא את דברי תורתו וחידושיו הנפלאים ומאירי העינים.

זקן ושבע במצוות ומעשים טובים, נפטר ר' ברוך מרדכי מן העולם בשיבה טובה ביום י"ד לחודש אלול תרי"ז. ביום פטירתו כיסו עננים כבדים את פני השמים וסערה עזה השתוללה בחוצות ירושלים. היה זה ביום שישי בשעה קרובה לכניסת השבת. מטר סוחף ירד ארצה ובשעה כזו, כשהיום נטה להחשיך, מיהרו אנשי ה"חברא קדישא" להביאו למנוחת עולמים בהר הזיתים, עוד לפני כניסת השבת. מרוב הטירדה והמהירות, לא שמו לב אל מקום הקבורה, ולאחר זמן התברר כי קברו נחצב ליד ציונו של בעל ה"אור החיים" הקדוש. וככה יצא שמשאלתו של ר' ברוך מרדכי, אותה הזכיר פעמים רבות בחייו: "איוותה נפשי לראות באור החיים", התמלאה...

פרק חמישי

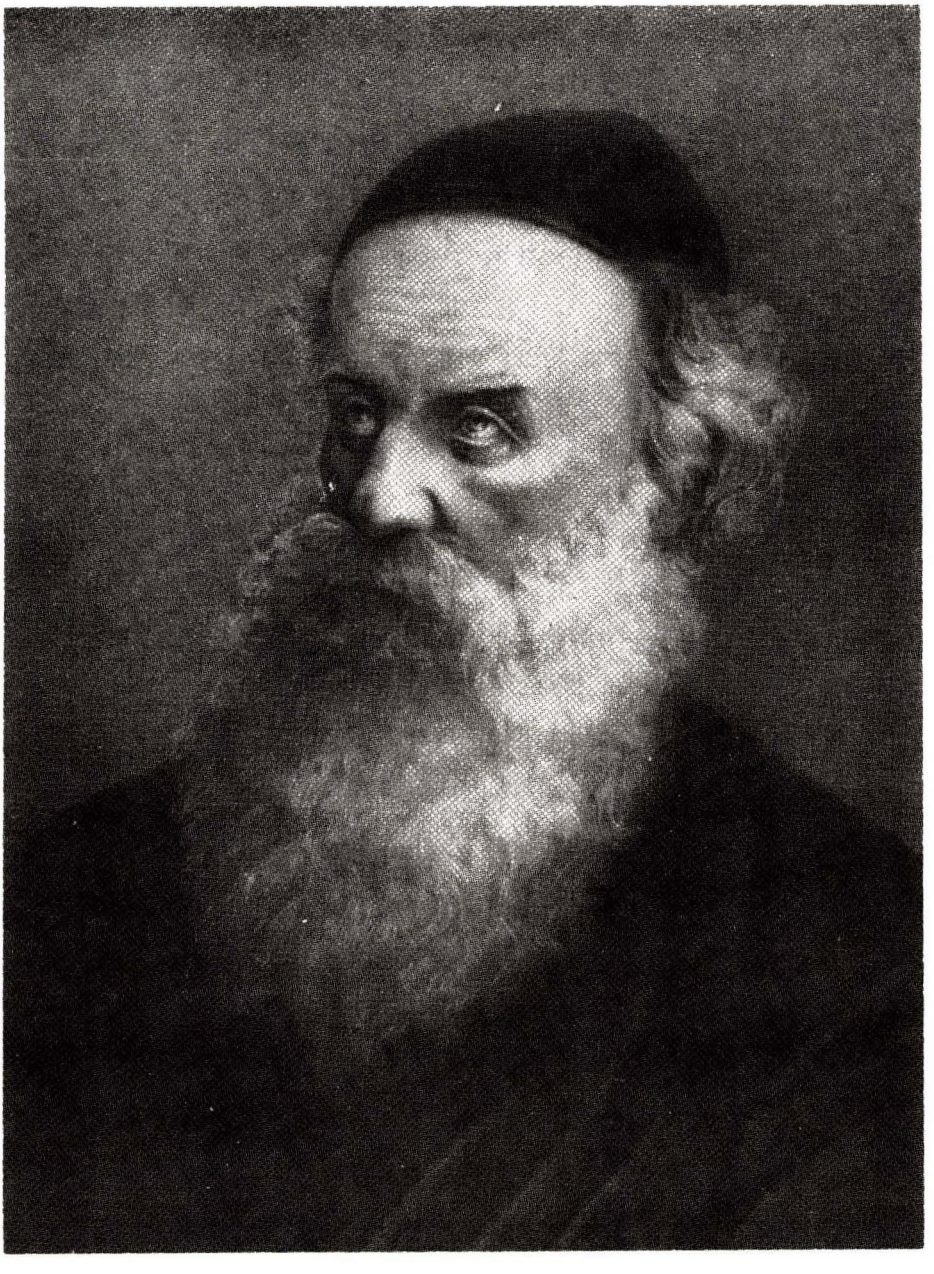
רבי ישראל איסר מוילנא

בעיצומה של המחלוקת הסוערת שגעשה בוילנא בחיי רבינו הגדול בעל התניא והשו״ע זיע״א ומלחמת החרמה שהוכרזה ע״י גאוני ליטא נגד מאורי החסידות ענקי עולם עמודי האש זיע״א, עברו עשרות רבות של גאוני תורה ויראה אל מחנה החסידות.

היו אלה אריות שבחבורת לומדי וילנא, שבדעתם הרחבה ובחכמת לבבם הטהור, לא הלכו בעינים עצומות, אחר מחרחרי ריב והולכי רכיל, שלכדו ברשתם גאוני עולם תמימי דרך, להאמין כאילו פגם כל שהוא יש בדרכם הקדושה של שרפי מעלה, הבעש״ט הק׳ ותלמידיו, ותלמידי תלמידיו הק׳, ששתלם הקב״ה ברוב רחמיו בדורות האחרונים, להצמיח לעמו ישועה ופדות רוחנית. אט אט השכילו חריפי מוח לעמוד על האמת הישר והטוב, וכך היו דמויות מרכזיות בעולם התורה של וילנא, לתלמידים נאמנים ביותר, של רבינו הגדול זיע״א.

אחד מהם, שמשום מה אין שמו מופיע ב״בית רבי״ בין תלמידיו של רבינו הזקן, היה הגאון הקדוש רבי ישראל איסר מוילנא זצוקללה״ה, ומעניין שכותבי הקורות מונים את רבי ישראל איסר ברשימה אחת עם גדולי מנהיגי החסידות באותו הדור.

בעל ״סדר הדורות החדש״, שהיה מתלמידי הגה״ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זיע״א, מזכיר את רבי ישראל איסר בין ראשוני גדולי תלמידי המגיד הק׳ ממעזריטש, וכך כותב: ״הרב מ׳ ישראל איסר מוילנא ז״ל, גאון גדול וצדיק מפורסם, תלמיד מובהק של הגר״א מוילנא ז״ל, ובו בחר הגאון החסיד, לשלחו להגה״ק מהרש״ז ז״ל בעל התניא, להשגיח על דרכו, ולהתבונן על סדר תורתו ועבודתו ותהלוכותיו וכאשר ישב שם איזה חדשים, וראה גודל קדושת הרב ז״ל, נתעכב שם זמן רב, לשתות בצמא מבאר מים חיים מעין הקדוש, וכאשר שב לוילנא שלח הגר״א ז״ל אליו לקרוא לו להודיעו פשר דבר אשר ראה אצל הרב מלאדי ז״ל,

כ״ק רבינו הזקן בעל ה״תניא״ והשולחן ערוך זיע״א

ואמר לו כי הרב דומה למלאך ה' צבאות ותורת אמת בפיהו. אולם בעוה"ר מעשה שטן הצליח שיצמח מזה מחלוקת גדולה עליו, ע"כ יצא מעיר וילנא ובחר לשבת בארץ הק' ושם מנו"כ".

גם בעל "תולדות חכמי ירושלים" מזכירו בחדא מחתא עם הרה"ק הרמ"מ מויטעבסק זיע"א, הרה"ק הר"י מפולוצק זיע"א והרה"ק הרי"ש משפיטובקה זיע"א, וכך כותב עליו: "הרב החסיד ר' ישראל איסר מוילנא, איש צדיק גדול בתורה ויראה, תלמידו של הגאון החסיד מלאדי, ובסוף ימיו אוה אה"ק למושב לו ובה מנוחתו כבוד".

כפי הנראה עלה לארה"ק עוד בחיי רבינו הזקן, כשעדיין לא היו בה חסידי חב"ד כלל, ונתקדש בקרב כל העם היושב בציון.

פרק ששי

בעל ה"פני יצחק"

כאשר בא רבינו הזקן בשנת תקמ"ג למינסק, כדי לעמוד ב"ויכוח" שהחליטו לנהל עמו גדולי הגאונים ממחנה ה"מנגדים" אל תורת החסידות, היה רבי יצחק אייזיק בהר"ד בן ט"ו שנה. כאחד מיוחד בין תלמידי רבו הגאון הישיש רבי זעמיל סטוצקער זצ"ל נלוה עמו למעמד־ויכוח זה שרישומו לא פג ממנו במשך כל ימי חייו.

כבר בהכנס רבנו הגדול לבית המדרש של מינסק בצעדים מדודים לעבר הבימה, כשהוא קורא בהטעמה את הפסוק: "ואני ברוב חסדך אבא ביתך, אשתחוה אל היכל קדשך — ביראתך! " ותיבה זו האחרונה יוצאת מפה קדשו בשאגה אימתנית, נפל פחד ורעדה על הנוכחים. עבור העילוי הצעיר חריף המוח רבי יצחק אייזיק לא היה צריך יותר. לא זקוק היה לשום ויכוח. על אתר החליט: הוא נוסע לליאזני. כך עשו גם עשרות לומדים אחרים שטיעוניו המשכנעים של רבינו הקדוש זיע"א כמו הרצאותיו המאליפות בסוגיות התלמוד המסובכות ביותר, ועל כולנה, דמותו המאירה ותואר פני המלך של רבינו, משכתם בחבלי עבותות הערצה אל "חדריו" של רבינו בעל התניא והשו"ע זיע"א.

רשמיו המלאים של אותו ויכוח שנטלו בו חלק גדולי עולם ה"מתנגדים", שכתוצאה ממנו התנערו לחלוטין מן ה"חרמות" הידועים לשמצה, צויירו על ידי הגה"ק ר' יצחק אייזיק בערוב ימיו, כאשר מיסב היה בהתועדויות חסידים, ובמיוחד בסוד שיח עם רבינו הק' אדמו"ר מוהר"ש זיע"א, אתו היה קשור בסוף ימיו ביותר ואליו היה מגלה את זכרונות נעוריו, בהיותו סמוך על שולחן רבינו הזקן בהיכלו הקדוש שהיה בית ועד לענקי עולם ובני עליה.

רבי יצחק אייזיק נולד בסמילאוויטש, ולאחר שמילא כרסו בש"ס ופוסקים נכנס כאמור ל"חדרים" של רבינו הזקן ממנו קיבל הרבה בתורת הנגלה וחכמת הנסתר. במיוחד זכה לקבל מפי רבינו הגדול "הרבה דברים

בעניני ההוראה" (בית רבי), ואלו הכשירוהו להיות לאחד מעמודי ההוראה בדורו.

קרוב לשמונים שנה שימש כרב ומורה צדק, תחלה כט"ו שנה בעיירה אוסטרובנה הסמוכה לויטעבסק, ולאחר מכן כגאב"ד ויטעבסק שמאז היתה עיר ואם בישראל, עיר מלאה חכמים וסופרים. מויטבעסק הפיץ תורה והוראה על פני כל המדינה, כאשר מכל עריה וישוביה היו פונים אליו ליהנות ממנו עצת חכמה ודרך הוראה, שכן כפי שהוא זצוק"ל עצמו העיד (ראה ספר המאמרים תש"ט ע' ר"ז) כיבדו רבינו "בפסקי הלכות לאמיתתה של תורה" ובשל כך "זכיתי כל ימי חיי בעלמא דין לברר כל הלכה והלכה ולהעמידה על בוריה". "כל ימי חיי", היינו עד מלאות לו קרוב למאה שנה... "ולהעמידה על בוריה " היינו "על בוריה" נוסח חדריו של רבינו הזקן.

כחו בהלכה

פעם ביקר הגאון בבראד והתאכסן אצל הגאון המפורסם בעל "בית אפרים" זצ"ל ועסקו בצוותא בבירור כמה וכמה הלכות שעמדו באותם ימים על הפרק, והעלו במשותף כמה פסקי הלכה. בעל "בית רבי" מעיד בשמו של "מקור נאמן" (וכבר נודע היטב כי מחבר הספר הזה בר סמכא ואיש אמונות הוא עד להפליא) ששני הגאונים דנו גם בדבר אתרוגי קורפו, והעלו שאם האתרוג גדול כ"כ עד שיהיה שיעור אתרוג לבד ההרכבה אז הוא כשר "ועל פסקם זה סמך את עצמו אדמו"ר בעל צמח צדק נ"ע פעם אחת שהיה דוחק גדול בליובאוויטש על אתרוגי גינובא וסיפר אדמו"ר דבר הפסק שלהם וסמך על זה למעשה".

באותם ימים עלתה שוב שאלת הדג הנקרא "סאטרי" שהיה מוחזק לאיסור והיו שרצו להתירו מן הנימוק שבעצם יש לו קשקשים אלא שנושרים הימנו בשעה שעולה מן הים, וכבר דנו בדבר זה או בדומה לו הגאונים הנודע ביהודא ז"ל ובנו השיבת ציון ז"ל, מהר"ם באנעט ז"ל בשו"ת הר המור, הכתב סופר ז"ל ועוד (ראה פתחי תשובה ודרכי תשובה ליורה דעה סי' פ"ג ושדי חמד אס"ד מערכה ד). גם בין תלמידיו של רבינו הזקן נידונה שאלה זו ונחלקו בה הדיעות. הגאון הקדוש רבי יצחק אייזיק מהומיל צידד להיתר ואילו הגאון רבי יצחק אייזיק מויטעבסק

שאלות ותשובות

פני יצחק

מאת

הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול גדול מרבן שטו נודע בשערים
הרב מהור"ר יצחק אייזיק בהר"ד זצ"ל
אשר היה אב"ד ונשיא עדת ישראל בק"ק וויטעבסק (כשמונים שנה
שנותיו במאת שנה, והיה תלמיד מובהק לאדמו"ר הזקן).

יצא לאור בהוצאות ר' שמואל יוסף בהגאון מאיר מילנער נ"ו של בן הגאון המחבר זצ"ל.

חלק ראשון

Rabbiner-Seminar
zu Berlin.

וויל נא
בדפוס האלמנה והאחים ראם
שנת תרסט לפ"ק

ПНЕЙ ИЦХОКЪ.
Разсужденія о нѣкоторыхъ религіозныхъ обрядностяхъ.
Составъ. И. А. Богорадъ.
1909.

ב"פני יצחק" סי' י"ז מסיק לאיסור, ותוך כדי ביסוס דבריו הוא מבאר גדר ה"מסורות" באופן מופלא ובהגיון ברזל.

בשנת תרל"ג כשבע שנים לאחר פטירתו, ביקש בנו הרב הגאון המפורסם ר' יוסף זצ"ל להו"ל תכריך תשובות שנשארו מכת"י הגה"ק זצוק"ל, ונקב בשם הספר "פני יצחק", בברכתו של רבינו המהר"ש זיע"א והסכמותיהם של גדולי הדור, אולם מסיבות בלתי ידועות לנו נתעכב הדבר עד לשנת תרס"ט ואז יצא הספר לאור שוב בהסכמותיהם של גאוני הדור ההוא. לדברי המו"ל אמור היה לצאת גם חלק שני אך לא זכינו לו, וכך בא בדפוס רק חלק זעיר מתשובותיו, ואף ספר זה נשארו ממנו לצערנו רק אחדים ואינו ידוע באהלי התורה.

באחד מסימני הספר באה תשובתו על דבר שאלת עיגון שנשאלה לפני "הרבנים המופלגים מפורסמים מו"צ דק' פאלצק (הוא הגאון הגדול רבי נתן מפלעצק זצ"ל מתלמידי רבותינו אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי וה"צמח צדק") וק"ק דענעבורד (הוא הגה"ק מוהרי"ל בטלן זצ"ל) וק"ק קרעסלאווע (הוא הגאון ר' יוסף מקריסלווע) וק"ק דריסא (הוא הגאון רבי שבתי דון יחייא זצ"ל מגדולי תלמידי אדמו"ר האמצעי וה"צמח צדק")", וכן יש כמה וכמה ענינים וביאורים ארוכים ומופלאים בסוגיות הש"ס. הסימן הראשון הוא מכתב תשובתו של רבינו ה"צמח צדק" אל המחבר בו מתארו "ידיד ד' הרב המאור הגדול החו"ב והמפורסם".

ארי שבחבורה

רבי יצחק אייזיק שהיה מגדולי תלמידי רבינו הזקן, היה כפוף ומקושר גם לרבינו הקדוש אדמו"ר האמצעי זיע"א ורבינו הקדוש בעל ה"צמח צדק" זיע"א, והאריך ימים עד לשנת תרכ"ו, כמה חדשים לאחר הסתלקותו של רבינו הצ"צ.

כאשר הופיע השו"ע של רבינו בהדפסה חדשה בשנת תר"ז, ע"י בן רבינו הרה"ק ר' חיים אברהם זצ"ל, נטל מכתבי הסכמה משלשת עמודי החסידים: רבי יצחק אייזיק מויטעבסק, רבי ברוך מרדכי מבאברויסק ורבי יצחק אייזיק מהומיל. מכתבים אלו המה תעודות נפלאות בתוכנן ובערכן, וכותב הגה"ק מויטעבסק:

ס פ ר

חנה אריאל

דרושים עמוקים ע"ד הב"ד על סדר פרשיות התורה.
מעם מהרבה אשר דרוש דרש האר"י הח' לפני יהודי
סגולתו בשבתות ומועדים. בנים ע"פ עומק יסוד הקבלה
והחסידות מרבותינו הקדושים נ"ע זיע"א. והוא ברוחב
בינתו ועומק דעתו צלל במים אדירים והעלה מרגניתא.
הקרם וגם הבנם בכי"ק:

היה הרב הגאון אלקי צדיק חסיד ועניו שלשלת היוחסין נשיא הגדים
בקש"ת מו"ה **יצחק אייזיק הלוי עפשטיין** האב"ד האמי'
נבג"מ זיע"א:

אשר כבר יצא מעיניהן של בעולם בספריו. מאבד השפלות והשבחה.
ובאבר יציאת מצרים שכבר נדפסו:

חלק שלישי

"ברוך ה' אלקי ישראל אשר נתן בלב ידיד ישראל הרב החסיד המפורסם הישיש כבוד מוהר"ר חיים אברהם בן כבוד קדושת אדמו"ר הרב הגאון האמיתי רשכב"ה הטהור והקדוש מו"ה שניאור זלמן זי"ע להדפיס ספרי השו"ע וכו' ורבים וכן שלמים ישוטטו לבקש דבר ה' זו הלכה ברורה, אשר בירר וליבן כל דין ודין ברור בטעמו, וכפטיש יפוצץ סלע מסעף סעיפים, כל סעיף וסעיף לחלקים דקים מן הדקים, לא ראי זה כראי זה... והנה הרב החסיד הנ"ל דרש דרש ממני לבא ולהעלות בהסכמה על ההדפסה, אמנם כן כאשר ראיתי כן תמהתי, כי כשאני לעצמי מה אני ומה כוחי כי יעוז להיות נצב בפתח השער לבוא בהסכמה, וכי דבריו הקדושים בספריו וחיבוריו צריכים לעדות והסכמות, הלא המה האירו פני תבל, וכל זכי הראות ומעמיקי העמק ואשר חנן אותו ה' בהשכל ודעת, המה ראו כן תמהו מעומק מחשבותיו וכמה עמקו ויתפלאו, ומסידור דבריו הקדושים דק על דק, מדוקדק בפנים, ומרוב כוחו ועוצם פלפולו לאמיתתו של תורה במקומות רבים בקו"א שמה חשף זרוע חכמתו, אין קץ לתבונתו...".

גם כשהופיע הספר הקדוש "לקוטי תורה" של רבינו, באו "שלשה מטיבי

לכת״ אלו בהסכמותיהם הנלהבות. רבי יצחק אייזיק מויטעבסק כותב:

״לכל עת וזמן לכל חפץ. חפץ ה׳ ברחמיו לזכות את ישראל להאיר עיניהם באור תורה יצא מפי קדוש ה׳ יתהלל, כ״ק אדמו״ר הרב גאון ישראל האמתי רשכבה״ג הטהור והקדוש מוהרש״ז נ״ע זי״ע. אשר דרוש דרש במקהלות רבים לאלפים לקרב לבבם של ישראל לאבינו שבשמים בעריבות מתיקות התורה כידוע לכל אשר זכו לשמוע דבריו, דברי אלקים חיים, ותחי רוחם רוח נדיבה לאהבת ויראת ה׳ לחיים באיש איש כפי מדתו אשר שמעה אזנו ותבן לה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם...״.

עד כמה נחשב היה הגאון זצ״ל באותו דור דיעה, יש לראות ממכתב שכתב הגאון הגדול ר׳ ישכר בער הלוי הורויץ זצוק״ל המו״צ דליובאוויטש, לאחד הרבנים שפנה אליו בשאלה אחת ובקשו לברר ההלכה אצל רבינו הגדול בעל ה״צמח צדק״ זיע״א, וכך כותב אליו רבי ישכר בער (והכת״י פורסם ביגד״ת ניו יורק (שנה ו׳ חוברת ב׳) בהערה לסימן כ״ח): ״הנני להודיע שאדמו״ר שי׳ נסע מזה בטו״ב סיון, ומכתבו הגיעני ביום אתמול ד׳ מנחם, ואם יבא כ״ק לביתו ודאי לא אמנע הטוב מלשאול כו׳ ואקבל תשובתו בכתב או בע״פ, אמנם יתמהמה בדרכו עד ר״ה הבע״ל, לא קודם, ומאז חודש המועדים ולא יהי׳ מופנה. ע״כ ראוי ונכון לשאול דבר זה משארי רבנים המפורסמים, כמו מהרב הג׳ ר׳ יצחק אייזיק מוויטעפסק אשר רב גובריי׳ זקן ורגיל בהוראה בכרך גדול ערך שלשים שנה ויותר, או מהרב הג׳ המפורסם ר״י אייזיק מהאמיל, והרב הג׳ המפורסם ר׳ דוד לוריא...״

בישראל גדול שמו

כאשר עמד להופיע ספרו ״פני יצחק״ בשנת תרל״ג, כתב עליו הגאון הנודע רבי יקותיאל זלמן לנדא זצ״ל הגאב״ד דויטעבסק אז: ״המפורסמות אין צריך ראיה, פאר מעלת כבוד הרב הגאון הגדול ומפורסם זקן שקנה חכמה ויראת ה׳ אוצרו כק״ש מו״ה יצחק אייזיק זצ״ל שהיה אב״ד בקהלתנו ושפט את עמנו זה קרוב לשבעים שנה״.

גם גאוני מינסק ראשי עדת ה״מתנגדים״ כתבו דברי שירות ותשבחות על גדלות הגאון המחבר זצוק״ל. הגאון המפורסם רבי גרשון תנחום זצ״ל שהיה מן הגדולים הנערצים ביותר בדור, בעל ״חדושי הרג״ת״ (או: ״אילנא דחיי״)

הגאון רבי חיים עוזר גרודזנסקי זצ"ל

כותב שהכיר את כבוד הגאון המחבר שהיה "גדול בישראל בתורה חכמה וחסידות" ו"שדבריו להלכה ולמעשה נאמרים בעיון גדול". גם הגאון הגדול רבי אריה זצ"ל בעל "באר היטב" על התורה, מגדולי תלמידיו של הגאון ר' מנשה מאיליא זצ"ל ותלמיד חבר להגאון רבי ארי' ליב שפירא מקובנא זצ"ל כותב על המחבר שהוא ידוע "לאחד מגדולי הגאונים האמיתיים שבדורו" ועוד.

כשנדפס , סוף סוף, הספר בוילנא בתרס"ט, לפני שבעים וחמש שנה, צורפו לספר דברי גאון העיר וילנא דאז הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל: "הנה גדולי הדור העבר יהללו בשער תקפו וגבורתו של הרב הגאון המנוח מו"ה יצחק אייזיק בהר"ד זלה"ה האבד"ק ויטעבסק... והנה כבר פרסמו גאוני הדור טיב הכתבים ואינם צריכים עוד להסכמה...".

גם בשו"ת "דברי נחמיה" נדפסה תשובתו של רבי יצחק אייזיק אל הגאון ר' שלמה רבה של דובראוונא, ודברי הגאון רבי נחמיה עליה, וכן נדפסו לאחרונה כמה תשובות ממנו במאסף החשוב "יגדיל תורה" בניו יורק, ומן הראוי היה מאד לקבץ כל תשובותיו ולהדפיסם מחדש יחד עם ה"פני יצחק", למען יוכלו גם תופשי התורה בדורנו, בפרט תאבי תורתם של ראשוני שרפי מעלה שנלמדה בקדושה מיוחדת וזכו לעזרת שמים בבירור ההלכה לאמיתותה, לעיין בספרו וללמוד דברי תורתו.

קדוש יאמר לו

בעל "בית רבי" מעיד שחכמתו היתה נפלאה מאד, ויראתו קודמת לחכמתו". הרה"ח מוהר"ר רפאל נחמן כהן זי"ל מספר ("שמועות וסיפורים" ח"א) מפי הגאון החסיד רבי שאול דב זיסלין זצ"ל גאב"ד אורשע (ובערוב ימיו מגדולי רבני ת"א ושם מנו"כ) שרבי יצחק אייזיק לא אכל "לעקאך" כל ימיו. זאת משום מעשה שהיה בצעירותו שהוזמן לשמחה משפחתית ועל השלחן היו מינים שונים של מזונות, ולא הרגיש ב"לעקאח" ולקח עוגה אחרת, ואח"כ שאלו אחד המסובים מה טעם אינו טועם מן הלעקאח והשיב "איני אוכל לעקאח", ומאז כדי שלא יימצא שלא דיבר אמת ח"ו, לא הכניס אל פיו לעקאח עד יומו האחרון.

מפיו של החסיד הרה"ג רבי מנחם מנדל דובראווסקי זצ"ל (ששמע מפי זקנו הרה"ח ר' מאיר זי"ל) מספר הנ"ל מעשה נורא, וכך היה מעשה: בערב ש"ק אחד אחר חצות היום נכנס אחד מאנשי ויטעבסק אל הגאון זצוק"ל ובקשה בפיו שיקיים לו דין תורה, תמה הרב: לא מצאת זמן מתאים יותר? השיבו האיש כי "מלמד" הוא וכל השבוע תפוש הוא בלימודו לתלמידים ואין לו ברירה אחרת כי אם לבא בעש"ק אחר הצהריים. נענה לו הגאון: ואיה הבעל דין השני — שאל הרב? הבע"ד השני הוא.. הקב"ה.. נכנס הגאון אל חדר הבי"ד וביקש לשמוע הטענות פתח האיש ואמר: שלשה שותפין הם לאדם, אביו ואמו והקב"ה, והנה יש לנו בת בוגרת ופרוטה אין בידינו להשיאה, ואילו השותף השלישי לא חסר לו מאומה ואינו נותן... נתלהבו פני הגאון הקדוש והרצין מאד, ולאחר מכן אמר: זכית בדין!

ביום הראשון הופתע המלמד לראות מרכבה הדורה נעצרת בפתח ביתו, ונבהל, אולם חיש מהר הוברר לו סיבת הביקור החשוב. אשתו של הפריץ נתקפה בכאב שיניים נורא ושום רופא לא מצא לה תרופה, ואחד העובדים הגויים באחוזת הפריץ גילה שבנערותו עבד אצל היהודים וידוע לו שאשת המלמד דנן עוסקת בלחשים, ואפשר שהיא תוכל להביא מזור לכאב השיניים, ואשר על כן שלח הפריץ את עוזריו לבקש מאשתו של המלמד לבא בדחיפות אל הפריץ וללחוש. באי רצון נתלוותה אליהם אשת המלמד, ועשתה כרצונם, וראה זה פלא, הכאב סר כהרף עין והאשה הכואבת היתה ככל האדם. החלה הפריצה להרעיף תודות על אשת המלמד ונכנסה עמה בדברים עד

שעמדה על מצבם הדחוק והעניקה לה סכום גדול שהיה בו כדי להשיא את הבת ויותר...

הגאון הקדוש רבי יצחק אייזיק נסתלק בשנתו הצ"ח, ועד ימיו האחרונים עסק בהוראת דת ודין. בקשר להסתלקותו מסופר מעשה נפלא, ומביאו הגה"ח רבי חיים מרדכי הכהן פרלוב זצ"ל ("ליקוטי ספורים") מפי החסיד ר' יצחק בהרב החסיד מפורסם ר' לימא זצ"ל מנעוול: לפני שקיבל רבי יצחק אייזיק את עול הרבנות בויטעבסק שאל אותו רבינו הזקן שלש שאלות בהלכה וביקש לשמוע ממנו כיצד ישיב עליהן לכשישאל עליהן, ואח"כ אמר לו רבינו את התשובות שעליו לפסוק. הבין רבי יצחק אייזיק שבודאי יבאו אליו בשאלות אלו. והנה מיד עם התמנותו אכן הגיעו אליו שתים מן השאלות שהזכיר רבינו, ואילו השאלה השלישית לא נזדמנה לו כלל. כך עברו עליו יותר משלשים שנה , וגם כשהיה זקן גדול קרוב למאה שנה, ידע רבי יצחק אייזיק שבודאי לא ייפטר מן העולם הזה כל זמן שלא ישיב על שלש השאלות, ולא סיפר על כך רבי יצחק אייזיק לאיש.

באחד הימים והוא כבר זקן מופלג מאד עד שלא התעסק ישירות בשאלות איסור והיתר, אף כי היה יושב בלשכת בית הדין, שמע שאיש אחד בא לשאול את הרבנים בענין ריאה והם הטריפוה. נכנס הגאב"ד רבי יצחק אייזיק ואמר אל השואל: לא כי, אלא כשר הוא! והיתה שאלה זו בדיוק השאלה השלישית שאמר לו רבינו הזקן והורה לו אז להכשיר... נבהלו הרבנים כיצד פוסק הרב להיתר והלא מפורשת ההלכה להטריף בכגון דא, אבל הוא זצ"ל עמד על כך בתוקף שכשר הוא. בלית ברירה החלו הרבנים לגלגל בדברים עם הקצב והנה נתברר להם להפתעתם מפיו שבאמת לא היה כך בתחילה אלא הוא הוסיף בידיו להרחיב הנקב, כי היה לו ענין שיטרפו את הריאה... אז נוכחו לדעת כי ח"ו לא טעה רבם הקדוש. על כל פנים, מיד לאחר אותו המעשה שלח הרב לאנשי ה"חברא קדישא". בני המשפחה והקהלה נדהמו שהרי לא הכירו בו שום מחלה מיוחדת, אך הוא בשלו. אך נכנסו אלו לביתו, שכב הגאון הק' ומסר נשמתו ליוצרה...

הסתלקותו עשתה רושם עז כי היה זקן הגאונים והחסידים שבדור, וכ"ק אדמו"ר מוהר"ש זיע"א נסע לויטעבסק להשתתף בהלוויתו.

הסכמות הגאונים

הסכמת אדמ"ר מליובאוויץ

כשיצא הס"ת פני יצחק מידידנו הרה"ג המופלג וכו' **מהרי"א** ז"ל מווימענפק מנה"ד נרעזין הנעמור אזי נ"ע מקבל אי"ה ספר ג', ונתתי ג"כ ד"ק להמערף לשומי מנוס המחזיקים ומסייעים ידי נמו ידידנו הרב ני'.

שמואל

הסכמת אדמ"ר מקאפיסט

כשיודפם נו"ת פני יצחק נרעזין הנעמור מקבל נ"ע אי"ה ספר ג'. ונתתי ד"ק.

שניאור זלמן.

המפורסמות אין צריך רחיב פאר משלת כניד הרב הגאון הגדול ומפורסם זקן שקנה חכמה וידיעת ה' מוהרו הק"ם מו"ה **יצחק אייזיק** ז"ל שהיה אב"ד נקהלתנו ומפץ את עמנו זה קרוב לשבעים שנה. והנה הגאון הנ"ל הבאיר נרכה מאריו כמה קונטרסים שו"ת שהניה נשותים הלכה למעשה, הגם שכמעט לא רציתי השו"ת. אך חזקה על נדול שכמוהו שלא הוציא מתח"י דשע"מ וכפרט למעשה. ע"כ בעוות כעת על לב נמו ידידנו הרב המפורסם הימים כ"ם מו"ה **יוסף** נ"י. וכ' העיר את רוחו להדפיס את כ"ק משו"ת של אביו הגאון ז"ל אמינת ייבר חילי'. ואפשר נגדינת לב המחזיקים בעד המיים הוא"ק שיזדרזו להחזיק בידו להוציא מהכבתו הטובא מכאה"פ למען כבוד התורה ולומדיה. נעה"ח יום ג' י"ח כיון תרנ"ב לפ"ק וויפפפק.

נאום **יקותיאל זלמן לנדא.**

גם אנכי ידי תכן ע"ד הדפסת ספרו של הרב הגאון מו"ה **יצחק אייזיק** ורחיתי טו דבריה נכונים להלכה. ואי"ה מקבל ספר נמחיר בעת נמרו. וכן יעשו נדיבי עמי-נדיב. ה' ויצלח תרנ"ג.

מאהליב **מאיר ליבוש מלבים.**

מנכדי הגאון ר' יצחק אייזיק, היה הגאון הצדיק רבי דובער מרדכי חייקין זצ"ל גאב"ד קאבאק—פאלצק (פלך ויטעבסק). היה תלמידו המובהק של הגאון ר' אברהם עטינגין זצ"ל אב"ד ויטעבסק לאחר הסתלקות רבי יצחק אייזיק ז"ל, ונתפרסם לגאון וחסיד איש אשכולות ("דורות האחרונים").

הגר"ד חייקין ז"ל, גם סידר את שו"ת "משנת רבי אלעזר" ספרו הגדול של הגאון החסיד רבי אלעזר ברכהן זצ"ל הגאב"ד דפאלאצק, על ד' חלקי השו"ע, שהופיע בוילנא בשנת תרנ"ב.

גם לאחר עשרות שנים מאז פטירתו של הגה"ק רבי יצחק אייזיק בהר"ד זצוק"ל, היה נקרא בפי תושבי ויטעבסק בשם "רב הגלילי" סתם, וספורי נפלאות מקדושתו וצדקותו היו נפוצים בקרב כל גלילות ויטעבסק.

פרק שביעי

בעל ה"זכר יהודה"

גאוני עולם, שרפי מעלה, בחירי גדולי הדור, קדושי עליון ואנשי מופת, היו כידוע בני היכלו הגדול של רבינו אור העולם בעל התניא והשו"ע זיע"א. כל אחד מחברי שלשת ה"חדרים" המפורסמים שלו, לפי שיטתו וסגנונו הוא, שפט והנהיג אלפים מישראל והדריכם בדרך העולה בית אל, עפ"י הקו שהתוו רבינו הגדול זיע"א ואחריו בנו הקדוש אדמו"ר האמצעי זיע"א ונכדו רבינו הקדוש בעל ה"צמח צדק" זיע"א. מהם שהתפרסמו ביותר בקרב אותו דור דעה בגבורת כח תורתם העמוקה, ורק מקצתם קבעו תורתם בכתב למען ילכו לאורם בדורות שלאחריהם, מטעמי ענוה ועבודה פנימית, או מטעמים אחרים.

אחד מיוחד מגאוני חסידי דורו היה ללא ספק גאב"ד דווינסק, הגאון האמיתי כביר המוח רבי יהודה ליב זצוקללה"ה המכונה "בטלן", שלשמו הגדול חרדו כל חכמי התורה בזמנו.

"בטלן" היה נקרא ר' יהודה ליב, על שם "בטלנותו" ותמימותו שהיתה לשם דבר, ודוקא בטלנות זו היא שעמדה לתורתו הגדולה שתשמר לדורות, ומעשה שהיה כך היה: שקוע היה רבי יהודה ליב כל כולו בתורה ועבודת השם, והיו לומדים חריפים מנצלים תכונתו זו ועושים בתוך ביתו כבתוך שלהם, גם רבני קהלות מסויימים באותם הימים היו פונים אליו בשאלה, וכשהגיעה תשובתו הגאונית היו מתהדרים בה כאילו משלהם היא, כך שלאחרי הסתלקותו כאשר בקשו בניו ותלמידיו להדפיס תשובותיו ופרסמו קריאה אל כל מקבלי ה"תשובות" שמספרם הגיע לאלפים רבים, כמעט ולא נענו. אולם כאמור דוקא תכונת הבטלנות של הגאון האדיר זצ"ל הצילתם, כפי שבנו הגאון רבי ישעיה זאלקינד זצ"ל רבה של חרקוב מספר בהקדמתו ל"זכר יהודה", וכה דבריו המאלפים:

"ויהי מסובל כל הימים אשר שכן בעיר דענבורג קרוב לארבעים שנה

בעסקי העיר בשעות הפנויות לו מתורה ועבודה אשר בהן יגע כמעט יומם ולילה, בין כה וכה והמון רבנים וגאוני הדור מכל קצוי ארץ מריצים אליו אגרותיהם בשאלות ותשובות שונות, ומחלים פני כבודו להורות להם את המעשה אשר יעשון, בכל חלקי השו״ע הלכה למעשה, והוא כיד ה׳ הטובה עליו וכפי דעתו הרחבה והגדולה הואיל לערות תשובתו הרמתה ולחרוט בחרט עלי גליון, והנה פתאום בתוך משך עריכות דבריו, בא אליו דברי ריבות בין איש לרעהו או שאר עניני העיר, ויאלץ להפסיק באמצע תשובתו ולהניחה לעת אחרת, לעת מצוא, לגמור את אשר החל למען עשות משפט ושלום בעירו, וכאשר באה אליו שנית צעקת הרבנים המיחלים לתשובתו לאמר כי יחיש וימהר נא לחוות דעתו בפסק ההלכה, כי הדבר נוגע להוראת שעה ובכליון עינים מצפים המה לדברי קדשו, אז אבה לכלות מעשהו ויחפש אחרי הגליון אשר ערך עליו כמו חצי התשובה ולא מצא , יען מרוב טרדותיו נעלם ממנו מקומו איהו, וכל יגיעו היה לריק, ויהי נאלץ לכתוב תשובתו מחדש ולהתחיל התורה מבראשית, אך גם לתשובתו השניה קרה המקרה ההוא כמו לראשונה, עד אשר בעמל רב ויגיעה גדולה עלתה בידו הפעם השלישית. אמנם העתקה לא נעשתה להתשובה השלישית הנגמרת...״.

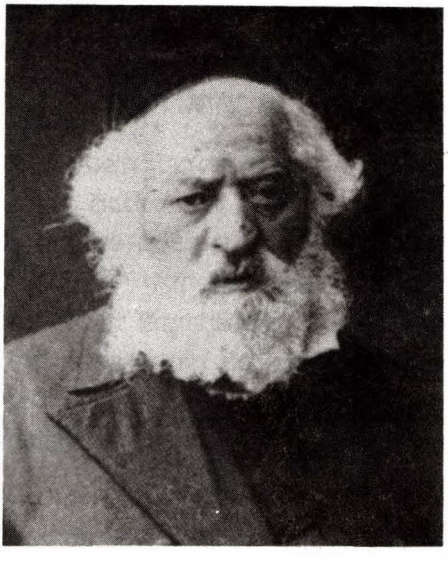
תהלתם של גדולי הדורות

בשל בטלנות זו, הרי אף שלא הצליחו צאצאיו לרכז את כל תשובותיו המלאות, מצאו הרבה תשובות בלתי גמורות, וכך נשמרה לפחות תורתו העמוקה של הגאון זצוק״ל. ואכן, רוב סימניו של הספר ״זכר יהודה״ הם ענינים בלתי גמורים, ואעפ״כ מלאים הם מערכות נפלאות של עומק הפשט בסוגיות עמוקות, וחידושים נפלאים ומאירים בש״ס וראשונים. ״רובי״ אמרנו, שכן זכינו וכמה וכמה סימנים בספר הם תשובות ערוכות מראשן לסופן, מהעתקות שנתקבלו אצל כמה מגדולי הדור.

כשהופיע הספר לפני קרוב למאה שנה, יצאו גדולי ישראל המפורסמים מגדרם כדי להביע בתהילותיהם מגדלותו של המחבר הגאון והקדוש זצוק״ל ותורתו העמוקה. כך כתב הגאון בעל ״תהלה לדוד״ רבה של ברדיטשוב זצ״ל: ״ספר זכר יהודה מהרב הגאון המפורסם מדור לדור בחריפות ובקיאות ובצדקות מעשיו כקש״ת מו״ה יהודה ליב בטלן זצוק״ל האב״ד

דענעבורג, והיה המיוחד מאנשי ביתו של אור העולם הגאון הקדוש מורש"ז זצוק"ל מלאדי ".

הגאון האדיר רבי יצחק אלחנן מקאוונא זצ"ל כותב: "שו"ת זכר יהודה כי"ק מן הרב הגאון הגדול בדורו ומגאוני קשישאי כקש"ת מו"ה יהודה ליב בטלן זצוק"ל האב"ד דק"ק דאנאבורג, ובדורות הקודמים נודע ביהודה ובישראל גדול שמו של הגאון האמיתי הזה והיה מפורסם גדול בדורו ברב גבורתיה בבקיאות עצומה ובחריפות עד להפליא והמפורסמים א"צ חיזוק".

הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנה זצ"ל

גם הגאון האדיר "הנצי"ב" מוואלאזין זצ"ל בהסכמתו להדפסת הספר מעיד: "זכורני ימים מקדם בימי חורפי, הוי פקיע שמיה של הגאון הגדול זצ"ל אב"ד דק"ק דענעבורג, שהיה גם שקדן נפלא, גם מעמיק בתלמודו ומוציא פנינים לסגלה". "עומק דבריו" — קובע הגאון הנצי"ב — יהיו "למאורות להולכי מחשכים בעומק תלמוד בבלי ואינו רואה הלכה ברורה...". במכתב לואי אל המו"ל מביע הנצי"ב קורת רוחו מהוצאת הספר לדפוס ותקותו "כי יעלה הדפסת הספר למעלה להצלחה, כי גדול שמו של הגאון המחבר זצ"ל על מפלגות ישראל, והיה לקנין בכל מועדי אל, ודבריו יהיו מתקבלים כיין ההראל והאריאל".

הגאון הישיש רבי חיים מרדכי פרלוב זצ"ל בעל "גט למעשה" (מגדולי שקדני דורו; מורה דעה ויושב על מדין במילאנו שבאיטליה ואח"כ במלבורן שבאוסטרליה) העיד ("ליקוטי סיפורים") מפי זקני גדולי התורה שבקיאותו של הגאון בעל ה"זכר יהודה" בש"ס היתה בכל דבר כלאחר העיון. כל זאת באה לו בשל התמדתו העצומה וניצול כל כשרונותיו הגאוניים לתורה והשגת חכמת ה'. עד כמה "בטלן" היה רבי יהודא ליב באופן התמדתו שמענו מפי אחד מגאוני החסידים זצ"ל שמצאוהו להרי"ל פעם אחוז בשרעפיו בתוך נוצות השמיכה...

"כאשר ישאל איש בדברי האורים"

הספר כולו מלא בבקיאות עצומה ממש, וניכר בחוש שהמחבר הגאון האמיתי זצ"ל שלט בכל מכמניה של תורה, והבקיאות משתלבת בחריפות גאונית. כל סימן וסימן, ויש בספר סימנים ארוכים מאד מלא שכל תורה, וכפי שהגדירו הגאון הגדול ר' יוסף יוזפא אפרתי זצ"ל רבה של בארדיטשוב "דברים מתוקים מדבש ונופת צופים מאחד קדוש מדבר הגאון הגדול חסידא קדישא הרב המאוה"ג הר"ר יהודה ליב בטלן רב ואב"ד דק"ק דענאבארג זצ"ל, כל דבריו מאירים כספירים ערבים ומתוקים לשומעם". יש בהם בחידושיו של הגאון לדברי הגרי"י אפרתי זי"ל "להאיר עיני חכמים ולפתוח להם שערי אורה".

לאחרונה זכינו והספר "זכר יהודה" הופיע בהוספות רבות ובהוצאה כלילת יופי, ע"י מכון "אהלי שם" בכפר חב"ד, עם מבוא נרחב ומקיף של הסופר החשוב הרב יהושע מונדשיין שליט"א

בעל "בית רבי" כותב שהיה הגאון זצ"ל תלמידו של רבינו הגדול גם ב"דברי אלקים חיים", ואכן בצד גאונותו העמוקה בתורת הנגלה, קדוש וטהור היה, וכך מעיד עליו בנו הגאון רבי ישעיה זצ"ל:

"נוסף על תורתו וגאונו בה, היתה עוד צדקתו ועבודתו בקודש ביראת ה' טהורה נוראה מאד, ופרישותו מחמדת העולם היתה עד להפליא, כי גם מדברי אשר המה חיי האדם והכרחיו לא לקח מהם כי אם חלק מצער מאד, פחות הרבה מכפי הראוי להחזיק הגו בקיומו, ועליו נוכל לאמר באמת כמו שאמר רבנו הקדוש (בכתובות ק"ד א) "יגעתי בעשר

אצבעותי בתורה ולא נהנתי אפילו באצבע קטנה" כי גם הוא יגע בעשר אצבעותיו בתורה ולא נהנה מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה, וכל העם ענו אחריו מקודש מקודש, וישאלו בעצתו גם בעניני העולם ומקרי הזמן, וכל אשר יעץ היה כאשר ישאל איש בדברי האורים, ויגזור אומר ויקם לו".

בהקשר זה מספר הגאון רבי חיים מרדכי הכהן פרלוב זצ"ל מפי הגאון החסיד רבי אליעזר דואקסין ("צ'רסקער") זצ"ל אב"ד וראש ישיבת תומכי תמימים בחארסון מעשה פלא: בנו של הגאון ה"זכר יהודה" עשיר נכבד היה והיה ממונה מטעם הממשלה לבנות מחנות לצבא, ופעם כשגמר בניית בנין גדול באו כמה משרי הממשלה לבקר עבודתו, ונזדמן שבאותו יום היה בעיר הקיסר ניקולאי, ובא גם הוא לראות את הבנין החדש, והיה הקיסר בלוויית מפקדי הצבא בודק כל כותל וכל שורת אבנים כשהקבלן היהודי הנ"ל מהלך לצדו. הפנה ראשו הקיסר כלפי כותל אחד ואמר: כותל זה נבנה עקום ומט ליפול! נבהל הקבלן היהודי וקרא: לא, אין הקיר עקום! נתן בו המלך עינים רוגזות וציוה מיד לאסרו.

לקחו את הקבלן למאסר וכשהגיעה השמועה למשפחתו אחזה בה חרדה, כי ידעו עריצותו ורשעותו של הקיסר. שלחו להודיע לאביו הוא הגאון הקדוש ר' יהודה ליב זצ"ל שישב כדרכו בבית המדרש בחדרו המיוחד בו ישב כל השבוע (ורק לשבת קודש היה הולך לביתו). כאשר שמע רבי יהודה ליב על כל אותה המעשה, לא עשה מזה ענין וביטל הדבר כמי שמבטיח שמאומה לא יקרה... רק יצא המלך מן העיר ציוה פתאום על אחד מחייליו שירכב מזה חזרה ויורה בשם המלך לשחרר מיד את היהודי...

אחד השרים שהיה רגיל בקיסר התפלא מאד על צעד בלתי שגרתי זה והרהיב עוז לשאול את פיו: מה יום מיומיים? השיבו המלך: לפני שנים מספר ערכתי בעיר המלוכה מסדר של קציני הצבא ותהיתי על קנקנו של כל אחד מהם, ואחד לא מצא חן בעיני וציויתי להשליכהו לכלא. עברו שנים וכל הפרשה נשכחה ממני עד שבקרתי בית האסורים וראיתיו נזכרתי שבעצם על דבר קל נענש למאסר של שנים, והנה בעוד שענינו של קצין זה נשכח ממני לחלוטין, הרי לגבי יהודי זה מן הרגע שיצאתי את העיר אין דמותו משה מעיני, וממש איני יכול להשכיח מזכרוני, אות הוא שמוכרח אני לשחררו...

ספר

זכר יהודה

והוא

שאלות ותשובות מהרי"ל בטלן

על דינים השייכים לארבעה חלקי שו"ע.

מאת

כבוד הרב הגאון הגדול האמיתי המפורסם בכל קצוי ארץ. אריה דבי עילאה. חסידא ופרישא. עמידא בנתרא. ע"ה. פ"ה. מיפת הדור והדרו. נזר ישראל. תפארתו. ישבבה"ג. גדיל מרבי שמו. אבי אבי רכב ישראל יפרשיו. מרנא ורבנא מוהר"ר יהודה ליב זלקונד זצ"ל. הנודע בשערים בשם ר' ליב בטלן אשר ישב על כסא הרבנות בק"ק ווילקמיר ידענעבירג. ישם מנוחתו כבוד:

עא ראיר

ע"י ד' נבר המחבר

יצחק דוד בראא"ז מהר"ר יעקב ז"ל זכרי' שלמד נ"ע זלקונד

ברדיטשוב

בדפים של יעקב שעפטיל

שנת אז יושר נשמרי ישראל דבריהם הן זכרינו יפ"ק

"תל תלפיות"

"תל תלפיות" היה רבי יהודא ליב בטלן. גם כי עסוק היה למעלה ראש בהנהגת קהלת דווינסק הגדולה, ובהרבצת תורה וחסידות בפני תלמידים, היה אחד מחשובי המשיבים בדור. במיוחד הוטרד הגאון מדווינסק ע"י נושאי עול ההוראה כאשר עלה על שלחנם שאלה קשה ומסובכת, המצריכה מציאת סימוכין מן הים הגדול של התלמוד ומפרשיו, רבותינו הראשונים ז"ל, ואכן היה בזה ה"זכר יהודה" אמן גאוני מאין כמוהו. המתבונן בספרו שהוא קומץ קטן מאלפי תשובותיו שנותרו לפליטה, עומד משתאה מן החריפות הגאונית למצוא פתרון לשאלות שונות מתוך סוגיות גמרא שממבט ראשון אינם שייכים לענין המדובר, ותוך ניתוח מזהיר של הסוגיא אליה הוא יורד ומתעמק, בעומק אחר עומק, הוא מוכיח שהבעיה שנשאלה אצלו מוצאת בירורה במקורותינו.

"מאחר וכאמור, רובן של ה"תשובות" של רבי יהודה ליב, שהיו פזורות במגירותיהם של מאות גדולי התורה וההוראה, נאבדו מאתנו כפי שמביע בצער עמוק בנו בפתח ה"זכר יהודה", אין אתנו יודע מי ומי היו בין השואלים שהציעו ענייניהם בפני הגאון. אף על כי כן ידועים לנו כמה מחשובי גדולי התורה באותו הדור, שהיו יונקים תורה וחכמה מפיו: הגאון הגדול רבי אהרן זליג ציוני זצ"ל גאב"ד לוצין (חותנו של הגאון רבי אליעזר דון יחיא זצ"ל בעל "אבן שתיה" מגדולי גאוני דורו וממקושרי רבותינו ה"צמח צדק" והמהר"ש זיע"א שמילא אח"כ את מקומו ברבנות לוצין) שהיה מחשובי פוסקי הדור כותב בספרו כאשר עוסק בהתרת עגונה אחת: "שלחתי השו"ת הנ"ל להרב הגאון המפורסם מו"ה יהודה לייב בטלן זצ"ל ראב"ד דק' דענאבורג, והשיב לי בחריפות ובקיאות גדול וכו'. בהמשך הדברים הוא מביא את מה שהשיב הוא על דבריו ובמכתבו את רבי יהודה ליב הוא מכנהו "רבנו", ובהכנעה מרובה הוא כותב: "אלולי דברי רבינו הייתי אומר...".

כמה וכמה תשובות ב"זכר יהודה" מופנות אל הגאון הגדול ר' יוסף אשכנזי זצ"ל. הוא בעל "אהל יוסף" על "שערי תשובה", לרבינו יונה, שהתפרסם בשנת תרכ"ה ועשה רושם עצום על חכמי דורו. גאון זה השאיר בכת"י כו"כ חיבורים מסודרים וכן שו"ת על כל חלקי השו"ע (כחמש מאות

לערך) ונאבדו. היה מגדולי תלמידי הגאון ר' חיים מוואלאזין זצ"ל, ויש מתשובותיו בספר "חוט המשולש" וכן ב"ראשית בכורים" להגאון ר' בצלאל מוילנא זצ"ל שאף כתב הסכמה נלהבת ל"אהל יוסף".

בצעירותו שימש ראש ישיבה ביאקובשטאט (לטביה), ובהיותו מקובל גם על רבינו ה"צמח צדק" זיע"א, באו הרבה צעירי חב"ד ללמוד בישיבתו שהיתה לתהלה ולשם בכל לטביה ועמדה תחת חסותו של גאב"ד יאקובשטאט, הגאון רבי שמעון זרחי זצ"ל בעל "נחל שמעון", שנחשב לאחד מגדולי הגאונים ונשא ונתן בהלכה עם רבינו ה"צמח צדק", עם הגאון ר' אברהם אב'לה מוילנא זצ"ל ועוד. ב"יגדיל תורה" הניו יורקי (שנה ראשונה, חוברת שביעית) נדפסו חילופי דברים מאת "מוהר"ר יוסף מיאקאבשטאט" ומאת "אב"ד דיאקאבשטאט", ששניהם הציעו דעותיהם החלוקות בפני רבינו ה"צמח צדק", ואינם אלא הגאון רבי יוסף אשכנזי והגאון רבי שמעון זרחי הנ"ל.

גם הגאון המפורסם רבי נפתלי הירץ קלאצקין זצ"ל גאב"ד אושפאל ובעל שו"ת "אילה שלוחה" שכיתת רגליו לכל גדולי דורו ליהנות מחכמתם וקדושתם, למד שבע שנים רצופות אצל רבי יהודה ליב בטלן. הגאון רבי נפתלי הרץ שהיה גאון וקדוש, מקושר עם רבינו ה"צמח צדק" זיע"א ומקבל פנימי אצל הרה"ק ר' הלל מפאריטש זיע"א והרה"ק ר' אלי' יוסף מדריבין זיע"א אליהם הגיע מישיבתו הק' של מרן החתם סופר זיע"א שממנו למד כשלש שנים, קיבל תעודת סמיכות חכמים מאת רבי יהודה ליס, וגם לאחר שנתמנה לרבה של אושפאל פלך קובנה היה מציע שאלותיו אל הגאון, כפי שמעיד בספר "אהלי שם", כנראה מפי בנו הגאון ר' משה צבי זצ"ל גאב"ד ראמאנאוו.

בספר "אילה שלוחה" סימן י"ד מובאת תשובתו של הגאון רבי יהודה ליב זצוק"ל (ונכתב שם יהודה "צבי" פה דענענבורג, ובמוסגר: הוא הגרי"ל בטלן זצוקללה"ה, וכפה"נ ט"ס הוא וצ"ל "יהודה ליב" ושמא נקרא גם בשם צבי).

ב"יגדיל תורה" (הנ"ל שנה א' חוברת י"ב) נדפסה תשובתו של הגאון רבי יוסף מקריסלאווע זצ"ל (נזכר גם בספר "נחלת שמעון" שמחברו נו"נ אתו בהלכה) ובה כותב בין השאר: "ובדעתו אמר אלי שהוא עמוס עלי דרך ליסע לידידי עוז ה"ה מוהריי"ל אב"ד דק' דע"ב, והיה מן הראוי שהוא יתחיל בדברי חכמתו הרמה ואחר אביעה ...".

ספר

שאלות ותשובות

אילה שלוחה

כולל שאלות ותשובות ספונות וחשובות הלכה למעשה אשר השיב לשואליו דבר ה' זו הלבה בעמקות וסברות ישרות להלכה בענינים רבים ופלפולים וישובים נחמדים, ומעט מהידושי גפ"ת חידושים נפלאים בפז מסולאים דמצוחו עלייהו בבי' מדרשא, יבואר ביאורים ביושר לאמיתה של תורה בלישנא קלילא, כאשר קיבל דרכי הלימוד מרבותיו הגאונים הקדושים זצוקללה"ה זי"ע בלימוד הישר, הן בחידוד והן בלימוד הלכתא, ה"ה הרב הגאון החריף ובקי סיני ועוקר הרים החסיד המפורסם בתורתו ויראתו שלשלת היוחסין (ודוד שני להגאון המפורסם ע"פ תבל ר' יעקב רישר וצ"ל בעהמח"ם „חק יעקב", ום' „מנחת יעקב", וזו"ת שבט"י) בקש"ת מהורי"ר נפתלי הירץ במוה"ר"נ ז"ל קלאצקין הגאבד"ק אושפאל ובק"ק שימבארג פלך קורלאנד, ושם מנ"כ.

ונלוה אליו ספר **עמודי שש**

שאלות ותשובות וחידושי תורה מאת בניו הרבנים הגאונים הנדולים שיחיו.

הובא לביהד"פ ונסדר ע"י בנו הצעיר ותלמידו הרב וכו' מו"ה **משה צבי חירש** קלאצקין שליט"א הגאבד"ק ראמאנאוו (פלך מוהילוב).

וואר שא

בדפום החשמלי ע"י **ארי' יהודה ליב ליפשיץ** רחוב מוראנאווסקי № 47

שנת **תער"ב** לפ"ק

СЕФЕРЪ АІОЛО ШЛОУХО

Соч. Раввина Н. Г. КЛЯЦКИНА.

במאמר החשוב הנ"ל אף נדפסו כמה מתשובותיו של הגה"ק רבי יהודה ליב אל רבינו הגדול בעל ה"צמח צדק", שכעדות בעל "בית רבי" למד אתו בצוותא כאשר היה רבי יהודה ליב בשבת תחכמוני בצל רבינו הקדוש בעל התניא והשו"ע זיע"א. באחד המכתבים הוא פונה אל רבינו: "והנה רציתי לבקש מרומעכ"ת את אשר כבר בקשתי דהיינו הביאור של "בשר גידין ועצמות", וגם הביאור שעל פסוק יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך, אשר הוא ביאור נפלא מכ"ק אדמו"ר זצוק"ל, אשר ימחול רומעכ"ת לצוות לבנו המופלא וכו' נ"י, להעתיקם ולשלחם אלי על הפאסט, כי הביאור שעל הפסוק לבוש מלכות לא שמעתיו מכ"ק אדמו"ר זצוקל"ה רק שמעתי מפי אחרים רמז מזה, ואין יודעים לכוון הדברים כלל, וע"כ דרשה נפשנו מאד", וחותם: "כ"ד הדש"ת ומוכן לפקודתם הרמה".

לאחר הסתלקותו של הגאון הקדוש רבי יהודה ליב בטלן, מילא מקומו כגאב"ד דווינסק הגאון הגדול המפורסם רבי ארי' ליב מהומיל זצוקללה"ה, מאריות גאוני חב"ד בדורו, וכמה שנים לאחר הסתלקותו עלה לכהן פאר כרבה של דווינסק גאון העולם רבינו יוסף רוזין זצוקללה"ה בעל ה"צפנת פענח".

פרק שמיני

רבי משה מייזליש מוילנא

אחד מן האריות שבלומדי התורה ומנהיגי הקהלה בוילנא, הרב הקדוש הגאון רבי משה מייזלס זצוקללה"ה, היה מגדולי תלמידיו של רבינו הזקן.

ב"קריה נאמנה" מתאר את הגאון ר' משה בכינויים "החכם השלם המפואר" ו"מן המיוחדים במשכילי העיר ונבוניה". גם אם מחבר הספר אינו נוהג כבוד מיוחד בחסידים, נאלץ הוא להעלות על נס את אישיותו המגוונת של הרה"ק ר' משה, שהיה לשם דבר בדורו וגם בדורות שלאחריו, עוד דיברו בהתפעלות על חכמתו ועל קרבתו למלכים ושרים. מבלי לציין במפורש את השתייכותו של רבי משה למחנה חב"ד, הוא מציין שהיה "מן הראשונים בוילנא אשר עם היותו מתחלה מרואי פני רבינו הגדול הגר"א זללה"ה , נסה ללכת בהצנע עם החסידים ולא סר מהם כל ימיו", והוא מהלל ומשבח את כשרונותיו המיוחדים שגם בקרב חכמי וילנא היה למופת.

עוד בשנת תקמ"ח, בהיותו שואב מתורתו של הגר"א ז"ל, חיבר ספר "שירת משה" על תרי"ג מצוות ואזהרות התורה, בספר זה הוא מראה כחו הנפלא בשיר ופיוט, והספר עשה רושם עז על גאוני וחכמי וילנא ושקלוב. גאב"ד סלוצק דאז "המאור הגאון הגדול המפורסם כמוהר"ר ישכר בער" מפליא בהסכמתו את המחבר החכם הצעיר כ"קנקן חדש מלא ישן אב בחכמה ורך בשנים" "אשר העיר ה' את רוחו לעשות כתר לתורתנו תורת אמת יהגה חכו חיך אוכל יטעם לו עשר ידות בתורה ובחכמת אדם תאיר פניו אפי רברבין עובדין ותקיפין".

הרבה שנים לאחר מכן בשנת תרס"ז, הדפיסוהו צאצאיו מחדש וצירפו לו מכתבי קודש רבותינו הגדולים להמחבר הק', אשר שמו נודע לתהלה עד עצם היום הזה, וביה"ד לעדת החסידים בירושלים מביע בפתח הספר קורת רוח על הדפסתו "למען מיעבד נייחא למחבר בעולם העליון" "ומחובר לטהור לצרף בצירופא דרבנן מכתבי קודש מרבותינו הק' הרב הגאון

ספר

שירת משה

אשר שר על הרי"ג מצות בבתים קצרים. וכל בית מתחיל באות אחת מעשרת הדברים. עפ"י מנין והלכות הרטב"ם ו"ל סדורים. למען תהי' תורת ה' שוטה בפי כל הגברים. עם פירוש כדי שיהי' דבר השוה לכל נפש ישראל אשר ירצה להעיד עדותו בכל יום בפיו ככתוב למען תהיה השירה הזאת לעד.

ארגם וחברם איש הגדול בענקים ה"ה הרה"ג החסיד המפורסם שמו נודע לתהלה בכל קצוי ארץ

מו"ה **משה מיזיליש** זצ"ל

בהרה"ג ר' **מרדכי מיזיליש** מווילנא.

הספר היקר הזה כבר נדפס בשנת תקמ"ח בשקלאוו אך מחמת חשיכיתו ספו תמו ואינו בנמצא אף א' בעיר וכו', ולכן נתעוררנו אנחנו נכדיו להדפיס שנית בהוספות נכבדות למען זכות את הרבים.

נדפס בהוצאות השותפים נכדי המחבר

מאיר מיזיליש

ויעקב יוחנן פארמעט

בעה"ק **ירושלם** הובב"א

בשנת **והאיש משה** גדול מאד לפ"ק.

האמיתי מאורן של ישראל מרן בעל התניא זצוק״ל ובנו הגאון הקדוש מוהרד״ב זצוק״ל זיע״א״.

סיבת עזיבתו את רוסיא היתה ריבוי הרדיפות והחרמות של אנשי וילנא ושקלוב, שלא יכלו לסלוח לו את המהפכה שגרם הוא וחבריו הגדולים, כאשר התדבקו אל רבינו, ובמכתב ההמלצה הידוע שכתב רבינו הזקן אל הגה״ק בעל ההפלאה זיע״א מספר רבינו: ״והנה בראותם כי ה׳ הפיר עצתם שפכו כאש חמתם על האי גברא רבא ויקירא, נאמן הקהלה אשר

שירת משה

ו בְּרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תּוֹסִיף ׀ עוֹלוֹת וְשָׂעִיר כַּפָּרַת חַטָּאתֶךָ :
ג ם בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח תַּקְרִיבֶם מִלְבַד עוֹלוֹת תְּמִידֶךָ :
ר אשִׁית קְצִירְךָ בַּהֲנִיפְךָ תָּבִיא עוֹמֶר עִם מִנַּחַת בִּכּוּרֶךָ :
בֵּ ן תּוֹסִיף עֲשָׂרָה עוֹלוֹת וַחֲטָאת בְּיוֹם חַג שָׁבוּעוֹתֶיךָ :

אָ ז תָּבִיא בְּ׳ הַלֶּחֶם עִם שִׁבְעָמִים וְחַטָּאת וְעֹלַת מִסְפָּר עֶשֶׂר :
שְׁ בִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ כְּמוֹ בֵן תּוֹסִיף לְבַד פַּר אֶחָד תְּחַסֵּר :
רְ אֵה לְהוֹסִיף בָּאֵלֶּה מִלְבַד חוֹבַת הַיּוֹם בְּיוֹם הָעֲשֹׂר ׃ :

בחג

עבודה	פירוש
[ו] מוסף ראשי חדשים שנא׳ (תג)	״עשרה עולות. שני פרים ואיל א׳
ובראשי חדשיכם : [ג] מוסף הפס׳	ושבעה כבשים : ראשית כו׳.
שנאמר (ויקרא) והקרבתם אשה	עם״ש ראשית קצירכם אל הכהן
לה׳ שבעת ימים : [ר] להקריב	והניף כו׳ והוא ביום שני של
עומר התנופה ונקראת מנחת	פסח : מנחת בכורים. עם״ש ואם
בכורים שנא׳ (שם) והבאתם את	תקריב מנחת בכורי׳ שהוא העומ׳:
עומר : [ב] מוסף עצרת שנאמר	חג. קאי על שבועות דסליק
(תד) וביום הבכורים כו׳ :	מיניה : שלמים. שני כבשים

קטע מספרו ״שירת משה״

כל צרכי העיר היו נחתכים על פיו יצאו ויבאו כל העם בשלום, בהיות אתו המדע והחכמה עצה ותושיה, ומחזיק בתורת ה' חפצו ואמונתו, ומקרוב נתקרב לאנ"ש דורשי ה' החפצים לעבדו באמת לאמיתו בעבודה שבלב זו תפלה מעומקא דליבא , בכל הדרך אשר הורינו רבינו הגדול המ"מ הנ"ל נ"ע, והשליך נפשו מנגד להיות נרדף רדיפות מלאות מהם ומהמונם בשנאת חנם ובאיבת עולם..."

רבינו אף השתמש בו כידוע לעניינים מדיניים "והיתה לו התקרבות ומבוא בהיכלי השרים הגדולים היושבים בסוד המלכות מפני חכמתו הנפלאה וחריצות שכלו. וגם הקיסר אלכסנדר הראשון ידע ממנו, וגם עם הקיסר נאפוליון התרה והיתה הצלחתו קרוב" (בית רבי).

הגאון רבי משה והגאון רבי ברוך מרדכי מבאברויסק שהיו רעים דבקים מאח, ויחד עברו למחנהו הטהור של רבינו הזקן והיו לתלמידיו הנאמנים שותי דברי קדשו, בקשו שניהם לעלות לארץ ישראל אולם רבינו אדמו"ר האמצעי גילה דעתו הק' שאין הדבר ראוי לעשות אז. רק לאחר שנים, בתחלת נשיאותו של רבינו ה"צמח צדק" עלו ארצה, תחילה, רבי משה מייזליש ולאחריו רבי ברוך מרדכי. כמו רבי ברוך מרדכי כך גם רבי משה התפרסם חיש מהר בקרב חכמי וחסידי ארץ הקודש כאדם גדול בענקים ומורם מעם.

פרק תשיעי:

רבי הלל מפאריטש

ביום השבת קודש י"א מנחם אב, שבת נחמו, בשנת תרכ"ד, נסתלק לשמי רום, קדוש ה', גאון עולם, עמודא דנהורא, כקש"ת רבי הלל מאלעסאוו זצוקללה"ה מפאריטש, בעל "פלח הרמון" ומאבירי תלמידיהם של רבינו הקדוש אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר ה"צמח צדק" זיע"א. על קברו בחרסון שעליו הוקם אהל, היו משתטחים אלפים רבים ביום ההילולא דיליה, כי גדול בענקים היה ונודע לפועל ישועות בקרב הארץ. מאה ושלושים שנה עברו מיום הסתלקותו ושמו הגדול נישא לתהלת נצח בפי כל הבריות, ובמיוחד בקרב חסידי חב"ד וטשרנוביל.

גם בקרב אותם שרפי מעלה שהסתופפו בצל קדושתם של אדמו"ר האמצעי ורבנו ה"צמח צדק", היה לו לרבי הלל מן המיוחד בקדושתו ופרישותו, ובעיקר בהידוריו ובחומרות שקיבל על עצמו, ומסר נפשו בפועל על כל אחת מהן. שבזה היה פלא דורות ממש, וצדיקים העידו כי זה "שלש מאות שנה" לא היה בעולם שכל כך הידר והחמיר על עצמו (הגה"ח רבי יהודה חיטריק שליט"א מפי הרה"ק ר' יצחק הורביץ "המתמיד" הי"ד), ובעל "בית רבי" כותב על כך: "לספר בשבח הנהגותיו, ומסירת נפשו על דא"ח ובדקדוקי מצות, לא יכילון כמה ניירות, כי היה זה באופן נורא ומבהיל מאד והוא מהמפורסמות שא"צ ראיה.. ובפרט בענין הצדקה שהיה עוסק בזה עד מיצוי הנפש ממש".

קדוש מרחם

רבי הלל נולד בשנת תקנ"ה לאביו הגאון המקובל רבי מאיר הלוי מאליסאוו בבראהין שבדרום רוסיה. אביו שהיה מחשובי חסידי הרה"ק בעל "מאור עינים" זיע"א ובנו הרה"ק מהר"ם מטשרנוביל זיע"א, חינכו לקדושה ולטהרה. הרה"ק ר' פסח ממאלאסטאווקא זי"ע מגדולי תלמידי רבינו, העיד עליו כי היה "צדיק מבטן אמו", ופעם ביקר הרב הקדוש בעל "מאור עינים" זי"ע בבראהין, והביאו אביו אתו בהיותו תינוק לראות את פני הצדיק, ואך

נכנס לחדרו צעק הילד: "אש"י! כי ראה "נר דלוק על ראשו" של הצדיק (מפי המשפיע הגה"ח רבי שמואל הלוי לויטין זצ"ל בשם זקנו החסיד הרג"ד נ"ע)..

אביו רבי מאיר היה אף הוא גאון, מקובל ועובד ה' גדול. רבי הלל סיפר לתלמידו המובהק הרה"ק ר' גרשון דוב מפאהר זצ"ל כי אביו "היה מחסידי המגיד הקדוש ממעזריטש, ובהיותו איש ידוע חולי וחלוש ביותר היה רוב שנותיו יושב אהל בדירתו הסמוכה לביהכנ"ס וביהמ"ד, וגדולי הרבנים וזקני תלמידי החכמים אשר בעיר, והעוברים דרך בראהין, היו מבקרים אותו תמיד, ונוסף על גאונותו וקדושת עבודתו היה בעל שמועה". הדברים מובאים ברשימת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א, ובאותה רשימה מביא גם שרבי מאיר זכה לראות את "זקני דורו" שראו את מורנו הבעש"ט הקדוש זי"ע.

גאון אדיר בכל מקצועות התורה

כ"ק אדמו"ר שליט"א כותב על רבי הלל: "למדן ושקדן עצום היה עוד מימי ילדותו ונקרא בשם "העילוי מחומץ". בן י"ג שנה כבר היה בקי בש"ס ופוסקים, לומד בספרי הקבלה ומתפלל בכוונות האריז"ל. היה מתנהג בפרישות ומרבה לעסוק בתעניות וסיגופים. בהיותו בן ט"ו שנה כבר היה בקי בכל כתבי האריז"ל"..

גפ"ת ופוסקים למד אצל הרה"ק בעל "בת עין" מאברוטש זיע"א, שרבי הלל הזכירו תמיד ביראת הכבוד, והיה נוסע אל הרב הקדוש רבי מרדכי מטשרנוביל זיע"א לקבל מפיו דרך וסדר עבודה, והיה שותה בצמא דברי קדשו. הרב הקדוש מטשרנוביל קירבו מאד וגילה בפניו מסתרי חכמה, ודרכי הנהגות־חסידות.

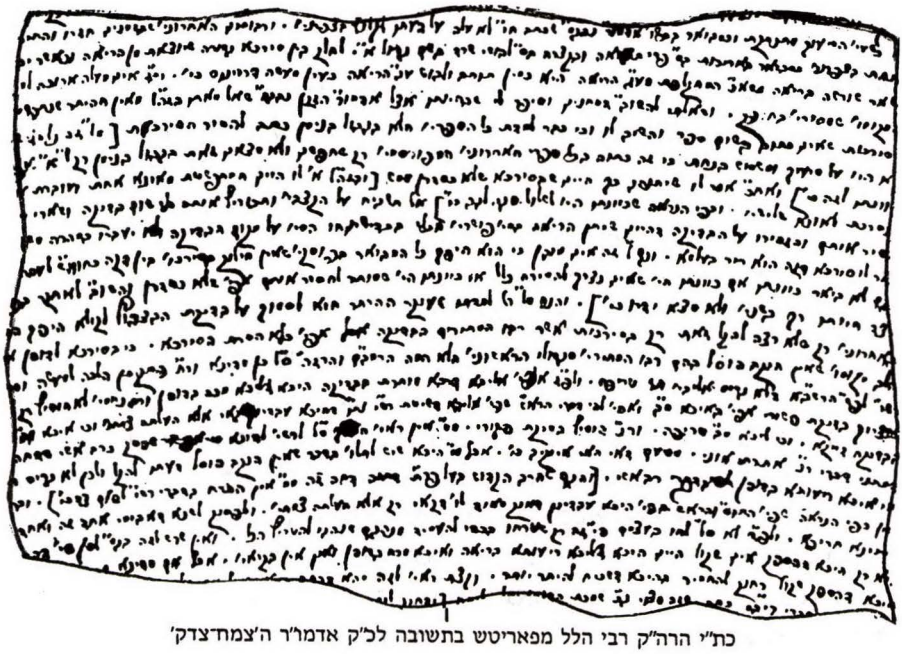
אכן "בלמדו בספר לקוטי אמרים לאדמו"ר נבג"מ ותפקחנה עיניו לראות הטוב הגנוז בו כי טוב, ובהתקרבו להרב הגדול החסיד המפורסם רבי זלמן זעזמיר וישמע ממנו דברי חסידות, והוא הריחו ביראת ה' ע"פ דרך זו, אז התלהטה נפשו לדבקה בה, ואז דרכה נפשו עוז ויבוא להסתופף בצל אדמו"ר האלקי חסידא קדישא (לו דומיה תהלה) מוהר"ר דובער נבג"מ, ומני אז לא מש מאהלו ולא זז מלחבב דבריו, עדי נגנז האור ומקומו מילא תחתיו חתנו אדמו"ר הגה"ח האלקי צי"ע מו"ה מנחם מענדל נבג"מ, ויקבל

אותו על עצמו לרב וישמשהו" (דברי נכדו הגה"ח רבי פנחס זצ"ל בהקדמת "פלח הרמון" ח"א).

על אותה תקופת נעורים היה רבי הלל עצמו מספר "שמתחלה למד עם חבר כל השבוע נגלה, ובשבת קודש, לעת קבלת שבת, היו מתעטפים בטליתים, ולומדים קבלה כל השבת, ואמר שהיינו סוברים שאנחנו צדיקים גמורים, אח"כ הגיע לידינו ספר התניא וראינו שאפילו בינונים אין אנו עדיין, ואז פשטנו הטליתים ופתחנו הדלת שהיה סגור.. ועל זה נתפשט המאמר בפולין: "האדיע צדיק הלואי חאטש אבינוני" ("בית רבי").

רבי זלמן זעזמיר

הגאון הקדוש ר' זלמן זעזמיר היה מגדולי תלמידי רבינו הזקן בעל התניא והשו"ע זיע"א, ואחד המתעמקים הגדולים ביותר בחכמת האמת. היה עמקן נורא מאד, והיה עומד שעות ארוכות תפוש ברעינותיו הקדושים.

כת"י הרה"ק רבי הלל מפאריטש בתשובה לכ"ק אדמו"ר ה'צמח־צדק'

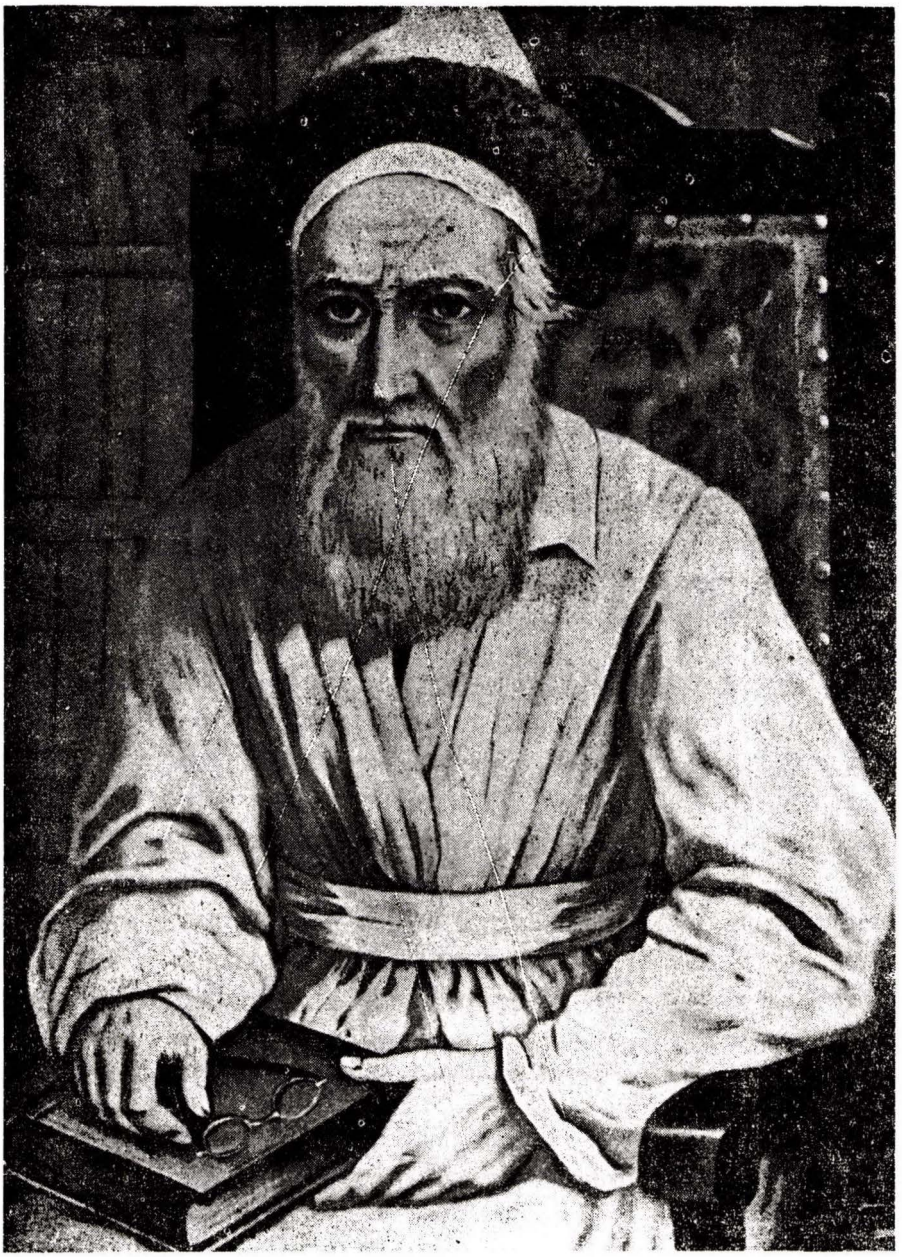
מסופר כי בערב יום כפור אחד הניח הטלית על כתפיו כדי להתעטף ותוך כך התעמק בהתבוננות על מוראו של יום, והחל מתהלך אנה ואנה כשטליתו על כתפו עד מוצאי יום הקדוש.. בעת תפלתו היה מופשט מן העולם ממש וכדי שלא יתקל במתפללים שלא הבחין בהם כלל, עשו מחיצה מיוחדת סביב מקומו..

רבי הלל עצמו הפליא בגדלותו של רבו ר' זלמן מאד, בכתב מליצה שכתב עבור בנו של רבי זלמן: "כי הוא ז"ל לפניו לא היה כמוהו ואחריו לא ראיתי עדיין עובד ה' במוח ולב, לבו כלב הארי ודעת רחבה בעומק אור האלקי בעא"ע (בעילוי אחר עילוי) עד אין שיעור" ("מגדל עז" להרב יהושע מונדשיין: "הכתב והמכתב")..

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א אמר על רבי זלמן זעזמיר בשיחתו הקדושה בשמחת תורה תש"א: "החסיד רבי זלמן זעזמיר היה תלמידו של אדמו"ר האמצעי. אצל אדמו"ר הזקן הוא היה עוד מהצעירים. הוא היה משכיל בטבע ובעל מוחין בעצם מהותו. כשאבא —כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א— היה מדבר על חכם בעצם כח חכמתו, היה אומר: על דרך ר' זלמן זעזמיר".

לפי שמועה אחת התבטא עליו רבינו הזקן, כי יש לו לר' זלמן המוח של הש"ך ("דעם ש"ד'ס קאפי")! (מפי הגאון רבי משה ליב שפירא זצ"ל בעל "טבעות זהב").

רבי זלמן נולד בוילנא והיה תלמידו ומקורבו של הגר"א. חסידי חב"ד בעיר, ובראשם הרה"ק המפורסם רבי מאיר רפאלי"ס "שמו עליו עין" ועשו מאמצים גדולים למשוך אותו אל רבינו הזקן, וחפץ ה' בידם הצליח, ולימים אל רבינו ונעשה אחד מאבירי תלמידיו כשקנה מפה קדשו עומק התורה. מסופר כי בעיקר גברה עליו התשוקה לנסוע לרבינו כאשר כיהן כרב של עיירה שכולה מתנגדים, ושמע מהם ביטויים קשים על ה"כת", והחל מתעניין על מעשיה של ה"כת". שאלם אם אינם מניחים תפלין ח"ו, השיבוהו שאדרבא מניחים שתי זוגות, וכששאלם אם ח"ו עוברים על חמץ בפסח, ענוהו שאדרבא נזהרים גם מ"שרויה".. כאשר שמע כך, החליט רבי זלמן להצטרף לאותה "כת"...(מפי הגאון רבי משה ליב שפירא זצ"ל). אצל רבינו הזקן ואח"כ אצל אדמו"ר האמצעי, הגיע לשיא השגותיו בקודש. "ידיעתו בד"ח היה נורא מאד ועבודתו הי' בדרך נפלא ומבהיל" ("בית

כ״ק רבינו ה״צמח צדק״ זיע״א

רבי״). רבי זלמן היה אב״ד דענבורג וקריסלאווע והשאיר אחריו כת״י ודרושים בדא״ח.

רבי זלמן שהיה שד״ר של רבינו הזקן וביקר בבראהין השאיר את חותמו על צורבי העיר ור׳ הלל בראשם שהלך אחריו שבי. לימים סיפר רבי הלל כי ראה את ר׳ זלמן זעזמיר בעת קריאת פרשת זכור, והבחין בו שהוא שונא באמת את עמלק יותר מאחרים..

פגישתו עם רבינו הגדול

כאשר עמד על עומק קדושת ספר התניא, השתוקק מאד לראות את פני הקודש, ועשה מאמצים בלתי נלאים כדי לראות את רבינו הגדול בעל התניא זי״ע, ואולם לא עלה הדבר בידו. בשנת תקע״א ערך רבינו מסע לוואהלין, ובכל מקום ומקום נתקבצו אלפים לראות פני מלך ביפיו, ואז זכה ר׳ הלל לשמוע ממנו מאמר דא״ח בענין ״לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע״. אף כי מגודל הדוחק והצפיפות לא יכל לראות את הרבי. (ראה ספר השיחות תש״א ש״פ וישלח בארוכה ובהערות כ״ק אדמו״ר שליט״א שם).

וכך שוב לא יצא לו לראות את אדמו״ר הזקן, עד שפעם החליט להקדים את בואו של רבינו לעיר אחת שבה אמור היה להופיע, ולאחר שנודע לו אצל מי יתאכסן הרבי, התגנב לחדר והתחבא תחת המטה, כדי שעם כניסת הרבי יוכל לצאת ולדבר עמו, כשמוכנת לו קושיא במס׳ ערכין אותה ביקש להציע לרבינו. כאשר נכנס הרבי לחדר אחז את ר׳ הלל מורא ופחד. האימה גברה עליו ביותר כאשר שמע לפתע את רבינו אומר בניגונו הידוע: אברך שיש לו קושיא בערכין עליו קודם כל להעריך את עצמו (לקוטי שיחות ח״ב פר׳ נצבים, וראה ספר השיחות תש״א ובהערות כ״ק אדמו״ר שליט״א וכן באגרות קודש כרך ג׳ מכתב תק״א, במכתב כ״ק אדמו״ר שליט״א אל החסיד הנודע רבי שניאור זלמן דוכמן זצ״ל בעל ״לשמע אוזן״)! ור׳ הלל התעלף, וכשהתעורר כבר לא היה שם הרבי..

כ״ק אדמו״ר שליט״א שסיפר זאת, פירש את דברי רבינו הזקן והוראתו הק׳ החבויה בהם (ראה לקוטי שיחות שם). בשיחת קודש אחרת (לקוטי שיחות חלק כ״ב פר׳ בחוקותי) מסביר כ״ק אדמו״ר שליט״א שבהוראת קודש זו נעוצה מסכת ההידורים והחומרות הבלתי מצויות שנהג בהן רבי הלל, מתוך שהיה תמיד מעריך עצמו.

בצילא דמהימנותא קדישא

לאחר הסתלקות רבינו הגדול נסע רבי הלל אל רבינו אדמו"ר האמצעי זיע"א, "והתקשר אליו בחבלי עבותות האהבה והיה שותה בצמא את דברי קדשו והיה מעמיק בהם מאד מאד עד כי נתעלה שם באופן נעלה מאד" ("בית רבי").

"בשנת תקע"ח פקד עליו אדמו"ר האמצעי לנסוע לישובים הקטנים "לקבץ גשמיות ולזרוע רוחניות", ורבי הלל קיבל זאת על עצמו לתעודתו כל ימיו. כל ימי חייו היה מקבץ מעות לפדיון שבויים ולהחזקת אנשי הצבא היהודיים במאכל כשר".

אחר כך דבק מאד ברבינו הקדוש ה"צמח צדק", והיה נוסע אליו מדי שנה לפחות ב' פעמים בחג השבועות ובחנוכה. הוא עצמו סיפר שתחלה נסע אל ה"צמח צדק" ב"אמונה" אף שעדיין לא הרגיש בו את ה"רבי", אולם במאמר אחד ששמע מאת הרבי אחר כך החל להרגיש "רבי".

הגאון רבי דוב זאב קוזבניקוב זצ"ל אב"ד יעקטרניסלאוו, שהיה תלמיד מובהק של רבי הלל, סיפר "כי שמע מהרה"צ ר' הלל, אשר בשנת תקפ"ג בחיי אדמו"ר האמצעי — ישב פעם בליובאוויטש כארבעה חדשים, מחמת ענין בנגלה שהיה לו לברר, ואמר לו אדמו"ר האמצעי שיכנס לדבר עם חתנו הרמ"מ [וישנו בשו"ת "צמח צדק" מה שכתב לר' הלל בענין זה], ואז נעשה בקירוב ובהיכרות עם הצ"צ. אז נשאר בליובאוויטש גם לחג הפסח, וקודם החג כבר היה בדאגה ובמחשבות היכן יאכל, מה יאכל כו'. בבית אדמו"ר האמצעי אכלו רק מנין מבני המשפחה ולא הניחו לשם אורחים, ולבסוף הזמינו הצ"צ אליו על החג. באמצע אמירת ההגדה נפל הצ"צ מן הכסא ושכב כמתעלף, ר' הלל נתפעל ונתבלבל מאד, ומרוב בהלה לא הרגיש כי בת האדמו"ר, היינו הרבנית של הצ"צ, יצאה לספר לאביה, ורק הבחין כי בניו של הצ"צ (היינו הרה"ק רבי ברוך שלום והרה"ק ה"מוהרי"ל" שהיו כבר מבוגרים) לא נתפעלו כלל. פתאום ראה שבא ר' זלמן, המשרת של אדמו"ר האמצעי, ומטפחת בידו, והניחה על פניו של הצ"צ, הקיץ הצ"צ והמשיך בעריכת הסדר" (שיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זי"ע פסח תרצ"ז; "כרם חב"ד" שם).

על מדת התקשרותו ודביקותו בתורתו, נמסרו סיפורים הרבה, ומהם:

רבי הלל בא פעם לליובאוויטש ביום חול רגיל, ונכנס לחדר רבינו ה"צמח צדק", דבר ששום איש לא היה מהין לעשות, ומצא את רבינו יושב וכותב. קידמו רבינו לשלום ושאלו מה רצונו, והשיב ר' הלל: חסידות! לא נענה לו הרבי והמשיך בכתיבה, ור' הלל לא זז משם, למרות שקשתה היתה עליו העמידה משום שבר גדול בגופו שממנו סבל מאד. שאלו הרבי שוב לסיבת עמידתו, ור' הלל בשלו: חסידות! ושוב לא נענה לו הרבי, ויצא ר' הלל כשקיבל חום גבוה מאד.. הודיעו לרבנית והיא נכנסה לרבינו וטענה בפניו כיצד אינו מרחם על רבי הלל, עד שפעלה על הרבי והחל לומר דא"ח בפני ר' הלל. אחר כך אמר ר' הלל: "האמינו לי, אילו לא היה הרבי אומר לי דא"ח לא הייתי עובר את הלילה" [המשפיע רבי שמואל גרונם נ"ע כשהיה מספר זאת, היה מוסיף: "וכשר' הלל אומר "האמינו לי" צריך להאמין לו..].

ופעם אחת נענה הרבי לבקשתו והודיעו שיאמר דא"ח, והמון חסידים נדחק לעבר חדרו הקדוש, וכשהכניסו שולחן גדול ורבים הצטופפו סביבו, נדחק רבי הלל ונשברה ידו, והפטיר: "מה זה לדחוף כך?!" אבל כל זמן אמירת הדא"ח לא הרגיש והגיב כלל, רק כשגמר הרבי לדרוש הרגיש שידו נשברה והתעלף..

בריה לא בטיל

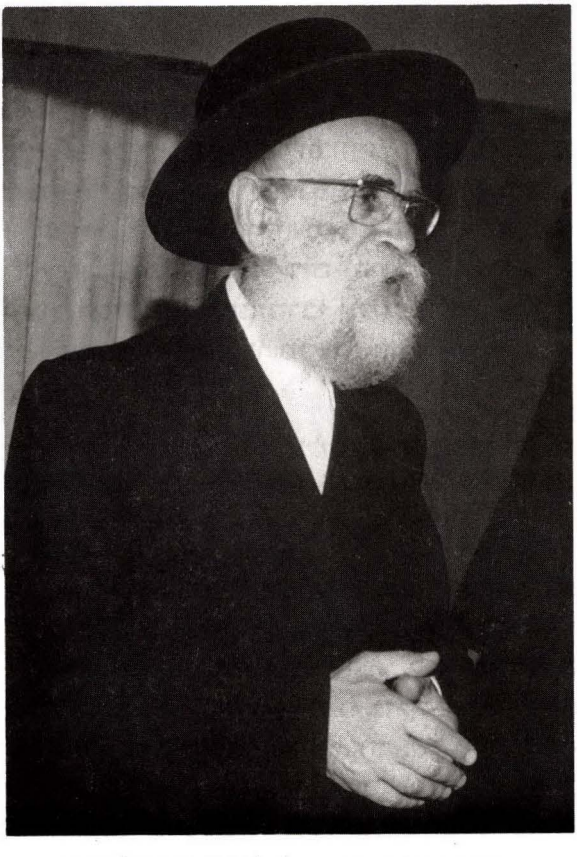
ב"שדי חמד" מביא מה שכתב לו "ידידי הגאון מוהר"ר יצחק שלמה יואל יצ"ו אבד"ק ראוונא": "אספרה כמו, מה ששמעתי מפה קדוש מורי הרב הקדוש מוהר"ר הלל מפארעץ שהיה תלמיד מובהק דהרה"ג הקדוש מוהרמ"ם ז"ל מליבאוויץ בעל הצמח צדק (בעוד היה הרב ר"ה אב"ד דבאברויסק), ואמר בשם הצ"צ הנ"ל, ששמע מזקנו (בעל השולחן ערוך הר"ז) ששמע ממורו הרה"ק מוהרר"ד מ"מ דמעזריץ גדול, שאמר לתלמידיו, שה"כרתי ופלתי" לימד זכות על בני ישראל בדבר התולעים (בסי' ק' ביו"ד שחתר ללמד היתר על תולעי הפירות) וכיון אל האמת.

ואותו גאון אב"ד ראוונא, ושכמותו עוד אחרים, ראו כן תמהו על דברי ה"פלתי" הזה, ולאחרונה נתבארו דבריו בהרחב ועומק הביאור, במאמרו הנפלא של הגאון הגדול רבי ברוך שמעון שניאורסאהן שליט"א ראש ישיבת טשעבין, בספר הגדול שיצא לאור לפני כמה שנים "כבוד חכמים — עטרת פז" לכבודו ולזכותו של הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א. משם תדרשנו.

אצל רבינו ה"צמח צדק"

בנו של רבנו הצ"צ הגה"ק מהר"י"נ מניעזין נ"ע בהיותו קטן, ראה זקן אחד המשתטח על הארץ כדי להציץ לחלון ביתו של הצ"צ לראות כיצד הוא אוכל.. למחר ראה שאותו זקן דורש דא"ח ברבים, ואח"כ נתברר לו שהיה זה רבי הלל מפאריטש..

אירע שרבי הלל בא לליובאוויטש לבקש עצתו הקדושה של רבנו ה"צמח צדק" בענין אחד, ולאחר ששמע דברי הרבי, ביקש "חסידות". הרבי לא השיבו ונכנס לחדרו פנימה. למחרת בבוקר השכם עבר הרבי את החדר שקיבל בו אנשים, וראה שר' הלל עדיין שם. לפליאתו של הרבי השיב ר'

הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסאהן שליט"א

הלל כי לא שמע מהרבי תשובה שלילית, ועל כן עומד הוא ומחכה לחסידות.. אמר ה"צמח צדק": אתה מפונק, והכניס אותו לחדרו ואמר בפניו דא"ח..

רבי הלל היה מספר על "יחידות" אחת אצל ה"צמח צדק", בה שאל את הרבי על ההפרש בין תפלת שבת לתפלת חול, והשיב הרבי: אחר תפילת חול ההרגש הוא כבעולם היצירה ואילו אחר תפלת השבת ההרגש הוא כבעולם הבריאה, וב"יחידות" זו עסק רבי הלל עם האברכים שישבו אצלו משך שנתיים ימים. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ שסיפר זאת ציין ששמע סיפור זה מפי שלשה מתלמידיו המובהקים של רבי הלל, והם: החסיד רבי גרשון דובער מפאהר נ"ע; החסיד הנודע בכינויו "ר' שלום ר' הלליס"; והחסיד רבי דוב זאב מיקטרניסלב נ"ע, וכל אחד היה חוזר על כך בסגנונו הוא ולפי רוחו וטבע תכונתו.

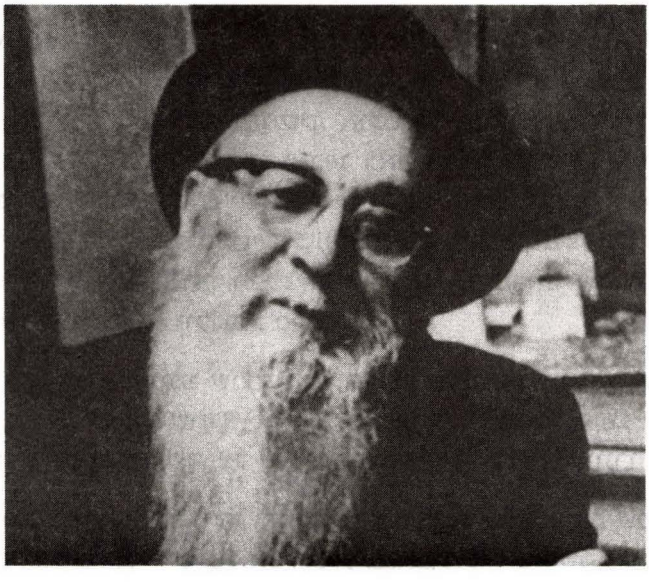
גם רבינו ה"צמח צדק" הפליא אותו מאד, ופעם ראה שאחד מבניו הקדושים כותב מכתב לר' הלל ומתארו כגאון וחסיד וכו' הוסיף ה"צמח צדק" את תואר "הצדיק". באחת מתשובותיו כותב כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק": "נשאלתי מידידי הרב המפורסם בתורה ויראת ה' מו"ה הלל מ"ץ דק' פאריטש" ("כרם חב"ד" גליון 2 ניסן תשמ"ז), והיתה תקופה שהרבי ה"צמח צדק" לא אמר דא"ח, ובאו הרבה חסידים והתאוננו על כך, שבאים מרחוק ואינם זוכים לשמוע חסידות, שלחם הרבי אל ר' הלל שהוא יאמר לפניהם. שאלו החסידים: "הלא כלי שני אינו מבשל" השיב הרבי: אבל היד סולדת בו..

פעם נחלה רבי הלל והזמין רבינו אליו עשרה אברכים ומזג לכל אחד כוס "לחיים" והזכיר את ר' הלל לרפואה, באמרו: "במשתה היין — מה שאלתך וינתן לך"..

רבי הלל רצה פעם להגיע לליובאוויטש בענין דחוף, וביקש להיות שם כבר בשבת קודש, אלא שהזמן היה קצר, והיה בבאברויסק אברך שהיה לו מרכבה של סוסים בריאים וחזקים, והציע לר' הלל שהוא יקח אותו ומבטיחו שיגיע לפני השבת אל הרבי ה"צמח צדק". אולם שני תנאים התנה עמו: ראשית שיסכים לנסוע הפעם בכביש הראשי המוליך לאותו המחוז, שהיה ר' הלל מונע עצמו מלנסוע בו משום שסללו הצורר ניקולאיי הראשון, ועוד שלא יאריך בתפלתו בחניות שבדרך. לא היתה ברירה בידו והסכים, ובלבד שיגיע אל הרבי לשבת קודש.

באכסניא הראשונה עמד רבי הלל בתפלה, וכדרכו נכנס לדביקות, ושהה שעה ארוכה מאד בתפלתו. כשגמר את התפלה התריס האברך כלפי רבי הלל, הרי הרב הבטיחני שלא יאריך בתפלה בלכתו בדרך? השיבו ר' הלל: הגע עצמך! אדם נוסע ליריד, ללייפציג למשל, כדי להצטייד בסחורות שיוכל להתפרנס במשך הימים, מה יעשה אדם זה כשבדרכו אל היריד מזדמנת לו הצעה טובה מאד, לרכוש סחורה המאימה לו ביותר, האם ידחנה בנימוק שטרם הגיע ליריד? אדם כזה ודאי "שוטה" יהיה אם יעשה כן. וסיים רבי הלל: לשם מה נוסעים לרבי? כדי להתפלל ולעבוד ה' טוב יותר, מה איפוא יעשה אדם כאשר באה לו תפילה כדבעי, האם ידחנה מעל פניו? ואולם, רצון יראיו יעשה, ורבי הלל הגיע לליובאוויטש לפני השבת..

ברשימתו של הגאון והחסיד המפורסם רבי ישראל דזייקובסון זצ"ל אב"ד ליובאוויטש דברוקלין ומשפיע הישיבה המרכזית דשם, שפורסמה ב"ידי אידישע היים" בסיון תשכ"ט, הוא מספר על נסיעתו מארה"ב לכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א בשנת תרצ"ז ששהה אז בווינה, ובין השאר הביא לרבי גם חילופי מכתבים בכת"י של רבינו הק' ה"צמח צדק" אל הרה"ק ר' הלל, בו מבקש הרבי עצתו בענין רפואי מסויים, הוכחה ליחסו של רבינו **הצ"צ אל ר' הלל נ"ע.**

הגה"ח רבי ישראל דזייקבסאן זצ"ל

כדאי גם להעתיק את הערת האגב של אותו גאון וחסיד, ממקימי עולה של תורה וחסידות חב"ד בארה"ב בענייננו: "אי אפשר לתאר כאן אפילו קצת מצדקותו הגדולה וחסידותו הלוהטת של רבי הלל. מסתמא יימצא מי שיקבל על עצמו את החוב הקדוש ללקט את הסיפורים וההנהגות הנפלאות, על הגאונות העצומה בנגלה, קבלה וחסידות של רבי הלל, כמו על התקשרותו הקדושה והנשגבה לרבינו הצמח צדק"..

ממנו תצא תורה

רבי הלל ישב בפאריטש על התורה ועל העבודה, והשיב לשואליו הרבים בדבר ה' זו הלכה. גם יסד ישיבה גדולה "ואדמו"ר היה שולח אליו בחורי אנ"ש שישבו אצלו והוא ידריכם בדרך החסידות כו'" ("ביבית רבי"). רבים מגדולי הדור הפנו אליו בעיותיהם וספיקותיהם בהלכה למעשה, ורבי הלל שהיה בעל מוח כביר וכל רז לא אניס ליה, לא מנע מהם בר, והביע דעתו דעת תורה והלכה פסוקה. מקצת מתשובותיו בהלכה הכתובות בעומק ובהגיון נדפסו עם ספריו "פלח הרמון" וכן ב"יגדיל תורה" (ליובאוויטש ניו יורק).

לאחר שהגאון רבי ברוך מרדכי מבאברויסק זי"ע עלה לארה"ק, בשנת תרי"ב, בחרו בני באברויסק את הגאון רבי נחמיה מדובראוונא זי"ע בעל "דברי נחמיה" כרב ואב"ד באברויסק, אולם הוא נסתלק באותה שנה ולא זכו לרבנותו, ונתמנה רבי הלל לרב ואב"ד באברויסק, שהיתה תמיד עיר ואם בישראל, ומלאה חכמים סופרים חסידים ואנשי מעשה. מפני כבודו של ר' הלל השתהו מחנה ה"מתנגדים" בעיר מלקבל עליהם, משך זמן רב אחר, וכל יושבי העיר ללא יוצא מן הכלל קיבלו עליו את מרותו של רבי הלל עד להתמנותו של רבי אליהו גולדברג כרבם.

בני פאריטש לא הסכימו שרבי הלל יעזבם והציעו טיעוניהם לפני גדולי הדור, ויצא מהם הפסק שחדש אחד בשנה צריך ר' הלל להיות בפאריטש, וכך נמשך הדבר זמן ממושך, עד שראו שקשה הדבר לפניו, וויתרו לו..

בבאברויסק עמד על תילו עד לימינו בית הכנסת שנקרא על שמו של רבי הלל, וגם חלק מכתות הישיבה העירונית בבאברויסק שהיתה נקראת "דער מויער" ("החומה") שכנה בבית מדרש זה.

וידוי של משכיל

המשכיל אברהם יעקב פאפירנא איש באברויסק, בתקופתו של הרב הקדוש ר' הלל זי"ע, מתרברב בזכרונותיו, על שנלחם בדיעותיו ה"חשוכות" של רבי הלל בהיותו אב"ד באברויסק. יש לזכור שתקופתו של רבי הלל, היתה אחת התקופות הקשות ליהדות התורה, כאשר רבינו הקדוש בעל ה"צמח צדק" וגדולי תלמידיו, ורבי הלל בתוכם, לחמו בעוז נגד תופעת ההשכלה הארורה (ראה בארוכה: "הצמח צדק ותנועת ההשכלה" ועוד), וכך הוא כותב בספרו, שפרק אחד ממנו הובא בספר "באברויסק":

"הרב הראשי של ה"מתנגדים" היה אז דודי ר' אליהו גולדברג (זה, אשר בצעירותו בקאפולי, עזב את תפלתו ביום הכפורים, לטפל בחולים המסוכנים שנשארו בלי פיקוח ולבשל להם אוכל). הרב הראשי של החסידים היה ר' הלל מפאריץ', תלמידו ויד ימינו של ר' מנדלי מליובאוויץ'. אל ר' הלל היו חסידים נוסעים כאל "צדיק" אמיתי, אם כי היה ידוע רק כ"חוזר", מאחר שלא לימד את העם משמו, אלא משם ר' מנדלי, בחזרו ובהסבירו את דברי תורתו. אם כי נפרדו ר' אליהו ור' הלל עד מאד בהשקפותיהם הדתיות, כיבדו איש את רעהו, וכן כובדו במדה שוה על ידי שתי הקהלות, חסידים ומתנגדים, על יראת השמים השלמה שלהם...

בבוברויסק היו אז כעשרה "משכילים" נסתרים וגלויים, שעמהם קשרתי קשרים במהרה. כולם היו חובבים מסורים של ההשכלה והספרות העברית, ובבתיהם נידונו בהתלהבות כל הבעיות העומדות על סדר החיים היהודיים. ניתנה הערכה לספרים חדשים, התנהלו ויכוחים סביב מאמרים חשובים שהופיעו בעתונים העבריים, שהחלו אז לצאת לאור...ולאחר שיצאתי לזירת המאבק עם מורדי האור רבי הכוח, חיכיתי להזדמנות נוספת, על מנת להתמודד עמהם. הזדמנות זו לא איחרה לבוא. רבם של החסידים בבויברויסק, ר' הלל , שהזכרתיו לעיל, פירסם אגרת רועים שבה אסר בחרם ליהודיות בעיר, את נשיאת ה"קרינולינות", (כאן מתוארות אלו כבגדי נשים, בסגנונו של הכותב, שמקומו כמובן לא יכירנו פה, אבל עיקר הענין הוא שהיו לפי האופנה הנכרית שגרמה גם להיפוכה של צניעות).. קשה לתאר את היגון אשר אפף את בנות כת החסידים בצאת איסור זה. יגון זה גבר מתוך קנאה לשכנותיהן ולרעותיהן מכת המתנגדים, שאותן לא חייבה פקודתו של ר' הלל ושהמשיכו לכן להתהלך בבגדים אלו.. תיארתי תקרית זו בטון הומוריסטי ארסי במכתב לעורך "המליץ" צדרבוים, שמיהר להדפיסה בתוספת הערה ארוכה ועוקצנית. המכתב עורר, כפי שאפשר היה לצפות, סערת חימה בין חסידי בוברויסק..".

רבים השיב מעון

רבי הלל לא ישב במנוחה, ועסק, כאמור, במסעות לעורר לבבות ישראל ורבים השיב מעוון וקירבם לאורה של תורת אמת. הגאון בעל "קב נקי" ו"שער הכולל" נ"ע כותב "בהסכמתו להדפסת "פלח הרמון" בענין זה: "בשנת תר"ו זכיתי לבקש את אדמו"ר ז"ל שיבחר מהרבנים יח"ס הסרים למשמעתו אחד מיוחד ראוי והגון לכך, ויתן לו רשות ויעמיס עליו שיסע בכל שנה ושנה לפלך חערסאהן (עיירות הרחוקות מליובאוויטש) להדריך את אנ"ש בדרכי התורה ועבודה ומדות ישרות, וב"ה אשר נכנסו דברי באזניו והבטיחני להוציא הדבר לפועל, ונמשך הדבר משך זמן, עד אשר בחר בהרב המפורסם ר' הילל ז"ל מפאריטש, ומאז עד כל ימי חיותו היה מסבב בחודש אב ואלול בכל שנה בכל העיירות דפלך הזה, וחפץ ה' הצליח בידו אשר באמרותיו הטהורות וכח חכמת האמת שלו רבים השיב מעון וקרב הלבבות שלא יהיה פירוד לבבות בין אחינו בני ישראל, וקבע בנפש כל אחד ואחד דברי אלוקים חיים לתורה ולתפלה ולמדות ישרות, כמארז"ל "דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב" ובהיותו מסבב בפלך הזה לא משתי מתוך אהלו, וראיתי ממנו דברים נפלאים אשר ה' היה בעזרו שלא להשיב דבריו ריקם גם בעניני גשמיות בבני חיי ומזוני.

בספר באברויסק מתאר את אותם מסעות: "כשהיה בא אל המושבות, היו כל האיכרים עם נשיהם וילדיהם יוצאים לקראתו, והוא אומר לפניהם חסידות. פעם בא למושבה אחת ונתכנס קהל גדול לשמוע אותו, כיון שלא היה שם בית מדרש, אמר חסידות ברחוב. ראה רבים מן השומעים בוכים. שאל אותם: למה אתם בוכים? אמרו לו: אנו בוכים על שום שאנו בורים ועמי הארצות ואיננו מבינים כלום מדבריו בחסידות, משתוקקים אנו להבין ושכלנו אינו תופס. ניחם אותם ר' הלל ואמר: ספר תורה נכתב על גבי קלף כשר, את האותיות צריך להקיף בגויל והן נכתבות רק בדיו. הקולמוס אינו אות ואין האות נעשית אות אלא על ידי שהיא מוקפת גויל ריק, ובכן יכולים אתם לשער, יהודים, איזו שמחה נעשית בשמים, שיהודים עומדים למטה ומשמשים גויל לאותיות התורה שכותבים בנשמותיהם?! בפעם אחרת כשבאו כמה מן השומעים בטענה דומה, השיב להם: אל הנשמות שלכם אני מדבר, והן מבינות הכל!". תשובתו

תואר פני רבינו הגדול קדוש ה' כ"ק אדמו"ר שליט"א

זו של ר' הלל לקוחה מדברי רבינו הצמח צדק אליו בקשר למסעותיו, שגם אם אין הכל מבינים הרי הנשמות מבינות..

הנהגתו בקודש

"למרות גדולתו ורוממותו של רבי הלל בתורה, נגלה ונסתר, ועל אף הכבוד שנהגו בו החסידים בני דורו, חסידי אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר הצ"צ, היה מתנהג בתכלית הענוה והשפלות, וגם על דקדוק קל של דברי סופרים או על הנהגה טובה שהנהיג בנפשו היה מוסר נפשו כעל החמורות" (כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"ראשי פרקים" שבתחלת "פלח הרמון"). מעשה שבא אליו חסיד אחד לבקש הימנו עצה והדרכה. שלח אותו ר' הלל לליובאוויטש לשאול את הרבי ה"צמח צדק". טען כלפיו החסיד: כלום על כל דבר צריך לנסוע לרבי? השיבו ר' הלל: ומה אתה חושב, שכשאין לולב מנענעים במקל?! ואף על פי כן התרצה לבסוף "לקבלו". התאונן לפניו החסיד שההתבוננות וההכנות לתפלה ממושכות הן ואינו מספיק להתפלל בזמן בגללן. אמר לו רבי הלל: ומה איכפת לך איפוא שאתה מתפלל לפני התפלה?!..

והיה עקב תשמעון

"מעשה בהצדיק רבי הלל מפאריטש ז"ל שדרש מאמר חסידות, ובתוך הדברים הביא מאמר חז"ל בגנות מי ש"לומד תורה לפרקים" (מדרש דברים רבה ג,א), כלומר: מזמן לזמן, שלא בקביעות, ושאל: הלא החסרון הוא לא בזמן שלומד, אלא בזמן שמדלג ואינו לומד, ואם כן היו צריכים לומר "מי שאינו לומד תורה בתמידות", ולא מי "שלומד תורה לפרקים", והשיב באריכות ש"לפרקים" מובנו כמו בגמרא בשבת (מו, א ורש"י ד"ה בשל חוליות) "מנורה של פרקים" היינו שמתפרקת מחיבורה, שעיקר לימוד התורה צריך להיות לשם חיבור התורה של מטה עם התורה של מעלה, כמו שהיא במקורה ושרשה, כי "גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם (קהלת ה,ז)", וזה שלומד לפרקים, היינו שמפרק ומפריד התורה של מטה ממקורה למעלה, והאריך הרבה להסביר ענין חיבור זה. לאחר שגמר את הדרוש, אמר בתוך שיחה: "מה שאצל פלוני הגדול (מגדולי התורה שבדורו) הוא "תורה לשמה", הרי זה אצל אדמו"ר הזקן "תורה לפרקים"..."

("לתורה ולמועדים" להגאון רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל פר' עקב)

רבי הלל היה שופע חסידות, והשמיע מאמרים ודרושי דא"ח רבים, וגם העלה אותם על הכתב. באחרון של פסח למשל, היה אומר י"ט מאמרים.. כנגד שנים עשר גזרים שנבקע הים וכנגד "והכהו שבעה נחלים" שלעתיד..

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א מביא באחת מרשימותיו בשם החסיד המפורסם הרה"ק רבי גרשון דוב מפאהרר, שרבינו ה"צמח צדק" שלח אותו "להיות מהיושבים אצל המפורסם בקרב החסידים בגודל צדקתו וחסידותו, הרב ר' הלל נ"ע הלוי מפאריטש": "בעל סדר מופלא היה מורי רבי הלל בכל ענייניו, וזה תבע והנהיג גם בין מחונכיו, אשר יהיו מסודרים בלימודם תפלתם דיבורם והילוכם, והוי מרגלא בפומיה כי הסדר הנה לבד אשר מונע מכמה שגיאות מביא תועלת רב"; "חוק היה אצל רבי הלל אשר בשלשה שבתות הראשונים של ביאת אברך חדש אשר שלחו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אדמו"ר צמח צדק לרבי הלל, היה רבי הלל מספר איזה סיפור, נוסף על מאמרי חסידות שהיה חוזר מדי שבת בשבתו. אחר הסיפור היו מנגנים, ואח"כ היה לומד את הסיפור, ומבאר ומסביר מה שיש ללמוד מסיפור זה בעבודה ובהשכלה"..

היה זהיר ביותר במצות קידוש לבנה וכשלא נראתה הלבנה, היה "הופך עולמות", ופעם היה בליובאוויטש בלילה האחרון שאפשר לחדש הלבנה ולא נראתה, ונתן פדיון לרבינו ה"צמח צדק" שתראה הלבנה, והבטיח לו הרבי, ולא היה קץ לשמחתו. כמה פעמים במשך אותו הלילה באו להגיד לו לר' הלל כי יצאה הלבנה, אולם ר' הלל ראה את הלבנה ולא בירך, כי לא היתה בהירה דיה, ואמר שהרבי הבטיח שיהיה לבנה ודאי יהא הדבר על הצד הטוב ביותר, ואכן סוף סוף יצאה לבנה נקיה ובהירה ורבי הלל בירך עליה בשמחה. והתבטא אז ר' הלל כי בחייו כבר היה לו פעם אחת שלא נראתה הלבנה בכל מחצית החודש, אולם אז היה צעיר והיו לו הכחות לסבול הדבר, אבל עתה אילו לא היה רואה את הלבנה בחידושה היה הדבר מסכן חייו ("ער וואלט דאס ניט איבערגילעבט") ח"ו (מפי הגאון רבי זלמן שמעון דבורקין זצ"ל גאב"ד ליובאוויטש ברוקלין, ועוד).

סיפר הגאון החסיד רבי דוב זאב האב"ד דיעקטרניסלב זצ"ל שהיה בעצמו עד ראיה למעשה נורא: רבי הלל היה נוהג קודם שפתח באמירת חסידות להניח ידו על פיו ולהסירה כמה וכמה פעמים עד שהחל לומר, ופעם עשה כן כמה פעמים ולא התחיל לומר. שאל את בעל הבית, שאצלו הסב עם

קהל החסידים, שמא יש בבית איזו תמונה או ציור, שבגללו אין המאמר יוצא מפיו.. השיבו בעל הבית: לא, כי כבר ידענו מראש להוציא מביתנו את כל הרהיטים המרופדים שיש בהם חשש שעטנז ואת כל הציורים.. ושוב ניסה רבי הלל והדיבור כאילו נעתק מפיו, עד שחיפשו היטב ומצאו ציור אחד מתחת לדלת אחת. סילקוהו משם ודיבורו הק' של רבי הלל החל קולח...

בביתו נתקבלה פעם הודעה מן הממשלה כי זכה במלוה ממשלתי בסך מאתים אלף רובל, וגדלה השמחה בביתו. כאשר שמע על כך ר' הלל, ביטל הדבר, ואמר שבודאי בטעות יסודו, ואכן לאחר שעה קלה הגיע מברק שנפל טעות.. והסביר אחר כך ר' הלל, כי ידע לבטח שבודאי לא יעמידני ה' בנסיון לעבור על אותו דיעה בשו"ע חו"מ ש"אסמכתא לא קניא"..

צדיק מושל ביראת אלקים

רבי הלל נודע כפועל ישועות בקרב הארץ, ודבריו עשו רושם למעלה, כדברי נכדו רבי פנחס זצ"ל בהקדמת "פלח הרמון": "ומאז פתח דלתותיו לדופקים עליהם הבאים להסתופף בצילו ולדרוש בעצתו, במילי דשמיא ובמילי דעלמא, וה' היה בעזרו להשיג מבוקשו בעבודתו ולשמרו מכל מכשול ושגיאה באופנים יוצאים מגדרי הטבע, ומפורסם מאד, וכאשר ראינו בעינינו פעמים רבות".

באחד המסעות של רבי הלל הגיע לעיר אחת, ושמע כי מוזגי היי"ש עוסקים בעבודתם בשבת קודש כביום חול ר"ל. רבי הלל הזדעזע מכך והזמין את כולם לאספה, ובה העמידם על חומר הדבר. דבריו שיצאו מלב טהור וקדוש השפיעו, והבטיחו לשמור על השבת, אך בקשו ממנו שיפעול גם על עשיר גדול אחד שלו העסק הגדול ביותר בעיר, שאף הוא יסגור את בית העסק, שאם לא כן ימשוך אליו את כל הלקוחות.

שלח הצדיק לקרוא לאותו עשיר ולא נענה. כך חזר הדבר כמה פעמים. הגיע שבת קודש ורבי הלל נשאר בעיר, והנה אחזוהו לאותו עשיר כאבים נוראים בבטנו, ומשעה לשעה גברו מכאוביו עד שלא יכל לסבול יותר. הבינה אשתו כי בשל קפידתו של הצדיק באה להם הרעה הזאת, ובעת סעודת שבת פרצה האשה לבית שר' הלל ישב בו

ובזעקות שבר בקשה רחמיו שיברך את בעלה שיתרפא, והצדיק שותק ואינו מגיב. עד שהחסידים לא יכלו עוד לסבול את בכיותיה ובקשו מרבי הלל, יאמר נא הרב לפחות "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא?!" והצדיק מחריש. הלכה לה האשה בפחי נפש, ובמוצאי השבת כאשר ישב רבי הלל בסעודת מלוה מלכא שוב באה האשה, ובבכיות ביקשה עזרת הצדיק. נענה רבי הלל ואמר: "שבת היא מלזעוק" — אם יחדל השבת מלזעוק שמחללים אותו, אזי "רפואה קרובה לבוא". יבטיח האיש שישמור שבת והריני מבטיח לו שיתרפא ויבריא. וכן היה.

נכסי צאן ברזל

מלבד ספריו, מאמריו ותשובותיו, של הרה"ק רבי הלל, קנו להם שביתה בקרב החסידים לדורות עולם ניגוניו העמוקים והלבביים שנתפרסמו ונתפשטו בקרב החסידים עד היום הזה, ביניהם המנגינה הלבבית והמשתפכת על "בני היכלא דכסיפין" המושרת גם בחצרות הקודש בהתועדויות כ"ק אדמו"ר שליט"א לעת סעודה שלישית זמן רעוא דרעוין ובכל בתי כנסת חב"ד בעולם, וכן פתגמיו שהיו לנכסי צאן ברזל בעולמם של חסידים. כמו אותו פתגם ידוע שהיה אומר בשם רבינו הזקן בכחה של התועדות חסידית: "מה שהתועדות חסידים בכחה לפעול אין מלאך מיכאל מסוגל לפעול", או: "מי שאין לו חוש בנגינה אין לו חוש בחסידות" וכיוצא באלו. גם התאריך ח"י אלול כיום הולדת והתגלות מורנו הבעש"ט זי"ע, היה הוא הראשון שהביא לידיעת החסידים, ממה ששמע מפי מוריו הקודמים ראשוני צדיקי טשרנוביל זי"ע, ועוד כהנה דברים הפזורים ברשימות וכתבי החסידים, או שמסורים מדור דור בפה זקני החסידים והמשפיעים.

המשפיע המפורסם רבי שמואל גרונם נ"ע סיפר כי אביו הרב ר' יעקב שו"ב הזכיר לפני ר' הלל את קרובתו שהיתה חשוכת בנים ל"ע, והשיב לו ר' הלל: השתא הוא תרי"ח ולאחריה תרי"ט ולאחריה שנת תר"כ שהוא כת"ר, ומכתר נפקדות עקרות.. וכך היה שבשנת תר"ך נפקדה.

וסיפר הגה"ח רבי יעקב הענקין זצ"ל שהיה בערוב ימיו בירושלים, כי בשנת תרכ"ג נתן ר' הלל קמיע לאדם שביקש ברכתו לבנים, והורה לו לפתחו קודם הברית. כעבור שנה בחודש אב נולד לו בן, והיה זה כמה ימים לאחר

הסתלקותו של רבי הלל, ומצאו בקמיע כתוב: "ויקרא שמו בישראל: הלל"..

מעשה ברבי הלל שביקר במושבה אחת, וביקש מבעל הבית שהיתה לו גינה, שיביא לפניו פרי או ירק מסויים כדי שיוכל לברך עליו "שהחיינו", והתנצל בעה"ב שלא הצליח להניב פירות, ואין בגנו מן אותן הפירות כלום. אולם רבי הלל דחק בו, שינסה אולי ימצא מהן, והלך בעל הבית, ואכן מצא את הפרי המבוקש, ורבי הלל בירך שהחיינו, ומאותו היום ראה אותו יהודי ברכה עצומה בתנובת הפירות..

הסתלקותו

בתשעה באב האחרון בחייו, היה רבי הלל בניקולייעב, והרגיש בו חולשה נוראה. לאחר הצום הפטיר: "היכן היו הרבנים?", כלומר שהיה עליהם לאסור עליו התענית. קביעות תשעה באב באותה שנה היתה ביום חמישי, וכיון שלא נסע ר' הלל ביום ששי, הביע רצונו שיסיעוהו בדחיפות באותו יום לחרסון, והגיעו ליום ששי לפני חצות היום. ולמחרת בשבת קודש שבת נחמו השיב נשמתו הקדושה לבוראה.

דבר פטירתו נתפשט במהירות הבזק בכל הגלילות ואלפים באו להשתתף בהלויתו. על קברו הקימו אהל "ורבים נוסעים להשתטח שם, ושם במאלע רוסיא עוד היום חרדים לשמו ולזכרו ועודנו חי בקרבת הערים ההם" ("בית רבי"). לאחר הסתלקותו נתברר שנשאר בעל חוב בסכומי עתק, כי היה נוהג לפזר שטרי התחייבות, ואחר כך היה דואג לפרוע אותם, ואנשי מאלע רוסיא התנדבו לסלק כל החובות האלו.

עמי במחיצתי

הגה"ק רבי הלל היה כאמור מדקדק עצום על כל תג ותג מדקדוקי סופרים עד כדי מסירות נפש בפועל. כאשר גזרו בימיו לגזוז את שער הפיאות, והוא כמובן לא שעה לגזירה זו. היה מלשין אחד שסיפר לשלטונות שרבי הלל עובר על חוקי המלוכה, ובאו לגזוז פיאותיו בעל כרחו, והצדיק התנגד בכל כחו ובשום אופן לא נתן בידם לבצע זממם, והיה הצדיק בצרה גדולה מאד, והיה שם יהודי פשוט חייט במקצועו, שהסתכן והציל את רבי הלל מידי המשחיתים, ורבי הלל הבטיחו, בגלל הדבר הזה, שיהיה קבור עמו במחיצתו.

עבר זמן רב מאותו מאורע ורבי הלל נעשה בנתיים לגאב"ד באברויסק, והיה נוהג כידוע לסובב בכל שנה בערי הדרום, בפלכי חרסון ויקטרניסלב, להורות עם ה' הדרך ילכו בה, וכאמור נפטר בחרסון, הרחוקה מאד מבברויסק ופאריטש שברוסיה הלבנה. בהלויתו השתתפו המוני העם מכל הגלילות וערכו לו אבל ומספד כבד. לאחר זמן קצר, נפטר באחד מימי החורף עובר אורח ב"הקדש" שבחרסון. נתעצל השמש של ה"חברא קדישא" ללכת ביום סגריר כזה לגבאים להתייעץ עמהם היכן להטמין את הנפטר, והלך בעצמו וכרה לו קבר במקום פנוי שמצא, ומחמת השלגים שכיסו את בית החיים לא הבחין שהטמין את המת ליד קברו של הגאון והקדוש ר' הלל.

כשנודע הדבר רגשה וגעשה העיר. היתכן לקבור מאן דהו מ"ארחי פרחי" שאין מכירים אותו ליד אותו צדיק, והיה דיון בקרב רבני וטובי העיר מה לעשות, ולכל לראש החליטו לפנות למקום מגוריו לברר מה טיבו של האיש. על פי המסמכים שבבגדיו נודע להם כי הוא מפאריטש, וכתבו לשם להוודע על דבר בן עירם שמצא את מותו בחרסון. והתשובה שהגיעה לחרסון סיפרה כי הוא פלוני בן פלוני החייט שרבי הלל הבטיחו "עמי במחיצתי"..

ספריו

רבי הלל נודע בישראל בספריו הקדושים "פלח הרמון" על התורה, והם דברים שזכה לקבל מפי "אדמו"ר מופת הדור ומשושו גאון עולם חסידא ופרישא מו"ה מנחם מענדל נבג"מ מלובאוויטש (ובימי עלומיו גם מפי אדמו"ר האלקי בוצינא דנהורא חו"פ מוהר"ד נ"ע זיע"א)" "אך שת עליהם נוספות לבאר דבריו ע"פ יסודות חזקים ומוצקים המורשים לו מרבותיו נוחי נפש יסודי עולם" וכן "מה שהשכיל לבאר פסוקי תנ"ך ומאמרי רז"ל, והוציאם מדעתו הרחבה והעמוקה ע"פ אותם ההקדמות שקיבל מהם" (מלשון ה"שערי").

בין ההסכמות להדפסת הספר הקדוש שעיטרו את ההוצאה הראשונה, יש את הסכמת הרה"ק ר' מרדכי בן הגה"ק הרב"ש בנו בכורו של רבינו ה"צמח צדק", אשר כותב: "נודע לכל גודל מעלת ומדריגות הרב החסיד המפורסם פאר הדור צדיק יסוד עולם כקש"ת ר' הלל נ"ע נפאריטש, אשר חיבה יתירה נודעת לו מכ"ק אאזמו"ר נ"ע זי"ע, וכל אשר קיבל ושמע

ספרי – אוצר החסידים – ליובאוויטש

מרבו רבינו הגדול וקדוש נ״ע רשם וכתב בכתב אמת, וברב חכמתו ויראתו הטהורה העמיק והרחיב בתוסי ביאור כיד ה׳ הטובה עליו״. גם הרב הקדוש רבי מנחם נחום מרחמסטריווקא זי״ע שהיה בשנת תרמ״ה בחרסון כותב: ״אנכי בדרך נחני ה׳ ובאתי לעיר הזאת חערסאהן יצ״ו, ובא לפני הרב המופלא החכם השלם מו״ה פינחס נ״י, נכד לאותו צדיק וחסיד מפורסם בדורנו מו״ה הילל מפאריטש זצוקללה״ה , והכין בידו מנחה טהורה מכתבי הקודש מר זקנו להעלותם על מכבש הדפוס, והגם שדבריו הקדושים אין צריכין סמיכה, והמפורסמים לא ניתנו לראיה, כי שמו הטוב כשמן תורק, והענוה והיראה היתה עטרת ראשו, והאיר פני תבל בעוצם חסידותו״.

וכהנה כתבו שאר גדולי וצדיקי הדור בשבחו של הספר הקדוש ומחברו הק׳ זיע״א.

ב״פלח הרמון״ הוצאת קה״ת (ברוקלין תשי״ד) באו הוספות מכתבי הקודש של רבי הלל בהלכה ובדא״ח, ונוספו עליהם ציונים והערות מאת כ״ק אדמו״ר שליט״א.

כמו כן חיבר הגה״ק נ״ע את ״אמרי נועם״ (וילנא תרל״ו); ״לקוטי ביאורים״ (ורשא תרכ״ח); ״מאמרי השתטחות״ (ברוקלין תשי״א) ועוד.

על ״ח״י אלול״

כה כתב הגאון רבי משה דוב ריבקין זצ״ל ראש ישיבת ״תורה ודעת״ ב״פתחא זעירא לספרו ״תפארת ציון״:

״ארשה לי לאמר פטפטיא חדא, ולהוסיף נופך משלי על אמירה נעימה הידועה בתוככי החסידים, שיצאה מפי הרה״ק ר׳ הלל נ״ע נפאריטש, שאמר בזה״ל: ״איך האב גיהערט פון דעם גוטען אידען (כן היה קורא להרה״ק ר׳ מרדכי׳לע מטשרנוביל נ״ע) וואס הער האט גיזאגט אין נאמען פון זיין טאטען דער גרויסער ר׳ נחום, אז דער בעש״ט הק׳ איז גיבוירין גיוואירן ח״י אלול בגופו ונפשו ורוחו״ (״שמעתי מהיהודי הטוב שאמר בשם אביו ר׳ נחום הגדול כי הבעש״ט הק׳ נולד בח״י אלול בגופו ונפשו ורוחו״), וביאר: בגופו כיצד? כי ביום ח״י אלול שנת תנ״ח (וסימנך נחת) נולד הבעש״ט הק׳ בגופו בגשמיות. בנפש כיצד? כי ביום ח״י אלול שנת תפ״ד, ביום מלאת להבעש״ט הק׳ כ״ו שנים (כחושבנא

דשמא קדישא), נתגלה אליו "רבו הידוע". ברוחו כיצד? כי בח"י אלול שנת תצ"ד כשמלאו להבעש"ט הק' ל"ו שנים נתגלה בעולם (כי עד אז היה בין הצדיקים הנסתרים), והתחיל לגלות דרכו דרך הקודש, תורת ואור החסידות לכל. עד כאן אימרת הרה"ק ר' הלל נ"ע בשם ר' נחום הגדול מטשרנוביל.

ובזה ארשה לי, כאמור, להוסיף על אימרת הרה"ק ר' הלל נ"ע, ואומר: כי בח"י אלול נולד הבעש"ט לא רק בגופו נפשו ואוחו, כי אם גם בנשמתו. כי ביום ח"י אלול שנת תק"ה ירדה לעולם נשמת רבינו הגדול כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע זי"ע, שגילה דרך חסידות חב"ד בעולם, אשר חסידות חב"ד היא בחינת הנשמה שבחסידות הבעש"ט. כי שיטת חב"ד לא חידשה ולא הוסיפה באמת בחסידות הבעש"ט, כאמור לעיל, אלא שהדגישה על עבודה פנימית באור ותורת החסידות שגילה הבעש"ט הק' כעל העיקר והיסוד ורוח החיה שבה, שהוא הוא ענינה של נשמה. קיצורם של דברים: ח"י אלול הוא לא רק יום הולדתו של הבעש"ט אור ותורת החסידות בכלל, כי אם גם יום הולדת של דרך חסידות חב"ד.

ואם פטפטיא דא דילי הוא טבא ומתקבל, ארשה לי להוסיף עוד על אימרת הרה"ק ר' הלל נ"ע הנ"ל, ולומר: ח"י אלול הוא יום הולדת הבעש"ט הק' לא רק בגופו נפשו ורוחו ואף נשמתו, אלא הוא גם יום הולדת של "חיה יחידה" של הבעש"ט הק'. שכן ביום ח"י אלול שנת תרנ"ח נתיסדה ע"י כ"ק רבינו אדמו"ר הרש"ב נ"ע ישיבת "תומכי תמימים" בעיר הבירה ליובאוויטש, אשר התמימים, תלמידי ומחונכי ישיבת תומכי תמימים, הבליטו בבהירות יתירה ומופלאה את כחות המקיפים של הנשמה, כח המסירות נפש (אשר הוא בחינת "חיה יחידה" שבנשמה כידוע), והביאום לידי גילוי ולידי ביטוי בכל הנהגותיהם ופעולותיהם המפליאות, ע"י לימוד תורת החסידות וההילוך בדרכי החסידות ומנהגיה שחונכו בישיבת תומכי תמימים. כידוע ומפורסם לכל באי שער עולם, אשר גם המנגדים היותר גדולים לחסידות כולם הודו וענו ואמרו אשר לתמימי ליובאוויטש נאוה תהילה עבור הנהגתם המופלאה במינה (בגזירת השמד האיומה שבדורנו בכלל ובארץ אדום בפרט) לעמוד איתן חזק בעבודתם בקודש, והצילו במסירות נפש ממש אלפים מאחב"י שלא יטמעו ברשת הכפירה והשמד חלילה, והם התמימים בעלי המס"נ האלו הם המה

שעלו במחשבה הקדומה דאדם קדמאה רבינו הרש״ב נ״ע ביסדו ישיבת תומכי תמימים בשנת תרנ״ח, והקדושה שקידש רבינו נ״ע בישיבת תומכי תמימים בעת הוסדה, קידשה לשעתה ולעתיד לבוא על הדורות שלאחריו, כי ראה ברוח קדשו תקופת הדור שלאחריו, הוא תקופת הדור בנשיאותם של בנו יחידו כ״ק אדמו״ר נ״ע ושל יבלחט״א נכדו כ״ק אדמו״ר שליט״א אשר היא תקופה אחת, תקופה של מסירות נפש בפועל על כל צעד ושעל...ובצדק נוכל לומר שהתיסדות ישיבת תומכי תמימים בח״י אלול הוא גם ענין של יום הולדת הבעש״ט הק׳ במדריגת חיה יחידה של נשמתו הק׳, ודי למבין״.

הגאון רבי משה דובער ר**יבקין זצ״ל (ראשון מימין) בהתוועדות כ״ק אדמו״ר שליט״א,** בעת חזרת דא״ח. עמו נראים: הגה״ח רבי שמואל הלוי לויטין, הגה״ח רבי אליהו סימפסון, הגה״ח רבי ישראל יעקובסון, והרב החסיד רבי יוחנן גורדון

קדוש יאמר לו

כבר הוזכר לעיל הנהגתו המיוחדת של רבי הלל זצוקללה"ה, שקיבל על עצמו חומרות מחומרות שונות, וכ"ק אדמו"ר מוהר"ש זיע"א העיד עליו כי בגיל כ"ח שנה התיך את החומר שלו, וחסידים הראשונים היו אומרים עליו כי העלה את גופו החמרי לדרגת "חמורו של רבי פנחס בן יאיר" שעשה מעצמו רק את הצריך לעשות.

מפליא הוא מה שכ"ק אדמו"ר שליט"א כותב כמה וכמה פעמים באגרות הקודש שלו, כי רבי הלל היה אומר כי כל החומרות וההידורים שקיבל על עצמו, הכל היה כדי שיונח אצלו איזה ענין בחסידות!..

להלן מקצת מחומרותיו הידועות לנו:

היה זהיר ביותר במצות קידוש לבנה (ראה ספר היראה לרבנו יונה ז"ל וראה לעיל ב"הנהגתו בקודש").

חסידים (ואולי רבותינו הק' בעצמם) העידו עליו כי היה בבחינת "מרכבה" לעניני מעשה, וכדוגמא לכך ציינו כי בכל עש"ק היה שוכב על מטתו לישן, בדוגמא של מעלה. [ראה שיחת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א בתורת שלום שיחת שמח"ת תרס"א ובהערות כ"ק אדמו"ר שליט"א שם, וב"אשכבתא דרבי" הערה י"ג, ועי"ש מקשר עם הסיפור הידוע ששלחו מבית המגיד הק' ממעזריטש לומר להרה"ק ר' אהרן הגדול מקרלין שאמירת ה"שיר השירים" שלו בוקעת רקיעים ומפריעה לשינתו של המגיד.. ולהעיר שב"סיפורי חסידים" כותב הגאון רש"י זוין זצ"ל כי סיפור זה היה רבי הלל מספר, והוא שהיה מוסיף שמכאן רואים את רום ערכה של שינת המגיד ממעזריטש..].

לא היה לובש בגדי צמר מחשש שעטנז, והקפיד שלא ימצא בביתו בגד של צמר.

תבע מה"יושבים" אצלו, להקפיד בג' דברים: א. לקרות ק"ש בזמנה עם תפלין. ב. לא ללבוש בגדי צמר. ג. לאכול שמורה כל הפסח.. [תלמידו החסיד רבי גרשון בער מפאהר נ"ע, שאף הוא היה מחמיר על עצמו ביותר, היה אומר על כך: להניח תפלין איני יכול כל זמן שאיני ראוי להתפלל, שלא ללבוש בגדי צמר איני יכול מפני העולם, אבל לאכול שמורה, אמנם "מסחר" אינו הידור, אבל מצות כשרות הרי הן בודאי, אוכל אני שמורה.. (הרי"י ליין הי"ד).

הקפיד על קביעות מקום לתפלה, ופעם העמידו במקום שנתפלל ארון, ביקש שיסירוהו משם כדי שיוכל לעמוד במקומו הקבוע (הרי"ל הי"ד).

היה מנער כל יום מן הספרים פירורי הלחם כדי לקיים מצות זכירת יצי"מ בכל יום (הרי"ל הי"ד).

מנהגו היה לעלות להגבהת התורה במנחת שבת [ומעשה שהיה רתוק למטתו מחמת שבר ולא יכל לעמוד על רגליו וביקש שיקריבו את שלחן הקריאה למיטתו, וחשבו שכוונתו היתה שיוכל לשמוע טוב את הקריאה, אולם כשהגיע להגבהה, התרומם מיד כארי והגביה את הספר..כי היה מקפיד על כל הנהגותיו עד כדי מסירות נפש..

היה נזהר שלא לשלוח מכתב בדואר אחרי יום רביעי [ופעם אחת ביקש ממנו רבינו הצמח צדק לכתוב ביום חמישי תשובה בהיתר עגונה, ומיראת הכבוד לא היתה ברירה בידו וכתב ומסר בידי רבינו, ואולם מכל המכתבים שמסר הרבי לשלוח, נשאר מכתבו של ר' הלל משום מה ולא נשלח עד אחר השבת. נוסח אחר: רבי הלל שלשל המכתב לתיבה, ואולם משום מה פקיד הדואר שרוקן את התיבה השאיר את מכתבו של ר' הלל...

היה נוהג — כדרכם של תלמידי רבותינו הראשונים — לפני כל מעשה מצוה ללמוד את ההלכות שלו, ופעם אחת ביקשו ממנו לעשות משהו ואמר שצריך ללמוד ההלכות, עורר הדבר חמתם של הפונים אליו, ואמרו לו, הרב צריך להתיר נדר קשה זה. השיב ר' הלל: אם כן, עלי ללמוד מקודם הל' התרת נדרים.. (מפי הגאון רבי הלל פבזנר שליט"א האב"ד בפאריז).

היה הולך לטבול בכיסוי ראש, ובשעת טבילתו צפה כיפתו במים, והיה ממתין ולא עולה מהמים עד שתבא הכיפה על ראשו, וכמה פעמים הגיע לפקוח נפש ממש, לולא סיועם של אחרים..

כ"ק אדמו"ר שליט"א מביא באחת מאגרותיו שמועה כי רבי הלל לא נתן לעקור שיניו הכואבות בשום פנים, ועוד כהנה חומרות והנהגות היו לו.

לעת זקנותו בערב סוכות אחד שהיה רתוק למטתו, התאמץ בכל כחו לסייע בהקמת הסוכה, משום שדפנות הסוכה הם כנגד ד' אותיות שם הוי', ואי אפשר שלא להשתתף בהקמתן.

לא נסע בעגלה על גשר (כמבואר בצוואת הגאון ר' שעפטיל בן השל"ה ז"ל, הובא בס' בית לחם יהודה סי' קט"ז סק"ז (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בספר השיחות קיץ הש"ת), ופעם הסיט העגלון את העגלה לעבר הגשר ונעצרו הסוסים מאליהם...

לא נסע על הכביש שסלל ניקאלאי העריץ ימ"ש.

בביתו ציוה להתחיל לטאטא מן הדלת והמזוזה, שזהו המקום החשוב של הבית.

פרק עשירי:

רבי אליהו יוסף ריבלין

הגאון הקדוש רבי אליהו יוסף נולד לאביו החסיד המפורסם רבי ליב מאולע שהיה מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן בעל התניא. הוא היה חתנו של החסיד הנודע רבי צבי הירש מאולע, מי שהיה גם חותנו של הרה"ק ר' משה בן רבינו הזקן. כבר בילדותו הביאוהו הוריו לרבינו הזקן כדי לספוג רוח טהרה וקדושה, ותודות לכשרונותיו המצויינים השכיל ללמוד לקח ולהתענג מעמקי חכמת הנשר הגדול מאור התורה בדורו.

הגאון שהטיף לאחדות בין שני המחנות

באותם הימים התפרסם שמו של הגאון העצום רבי מנשה מאיליע בעל "אלפי מנשה" מחריפי המוח שבדור. רבי מנשה שהיה ממקורביו של הגר"א מוילנא ומהיושבים ראשונה בשלחנו, התקרב בערוב ימיו אל רבינו הגדול בעל התניא. בשל אישיותו המיוחדת וסגולותיו שבהן חונן הגאון ר' מנשה, הטיף לאחדות בקרב שתי המחנות וחיבר ספר מיוחד לשם כך בשם "פשר דבר". הברקותיו וחידודי שכלו היו לשם דבר בקרב הלומדים. רבי אליהו יוסף החליט לקנות תורה וחכמה מגדול זה, והיה לתלמידו המובהק.

כשנתמנה רבי אליהו יוסף לרב ואב"ד פאלאצק, שהיתה עיר ואם בישראל, יסד בפקודת רבינו ה"צמח צדק" בית מדרש לתורה ברוח חב"ד, ומובחרי התלמידים נשלחו ע"י הרבי ללמוד אצל ר' אליהו יוסף ולהשתלם בעבודת ה' בבית גדול זה. ב"בית רבי" מציין שגם "הרה"ח המפורסם בדורנו רבי יחזקאל יאנעוור זלל"ה גם אותו שלח אדמו"ר בעל צ"צ נ"ע אליו וישב אצלו זמן רב ועל ידו התקרב הריח"ז לאדמו"ר ובעסק החסידות והדברים ארוכים והריח"ז היה רועד עמו ולזככו". גם הגה"ק בעל התורת חסד נסע אליו לשמוע לקח מפיו.

רבי אליהו יוסף שזכה בבחרותו לראות את פני הקודש, רבינו הגדול בעל התניא, ושלאחר הסתלקותו היה מגדולי מקושרי רבינו האמצעי [מקובל בקרב צאצאיו שבתחלה התקשר בהרה"ק ר' אהרן מסטראשלע נ"ע אך כשביקר בסעודת נשואין ושמע דא"ח מפי אדמו"ר האמצעי נשאר אצלו ודבק בו], ואחריו רבינו ה"צמח צדק", היה נחשב לאחד מעמודי התווך של תנועת חב"ד, ואף התפרסם בעולם התורה כגאון גדול. "תורתו, בנגלה ובנסתר, וקדושתו וחסידותו, פרסמוהו לשם לתפארת בין כל העדות ובין כל החוגים. פרסמוהו וחבבוהו, ויהי לא בלבד נערץ לכל, אלא אף אהוב לכל ורצוי לכל, והוא כשלעצמו תום וענוה דרכו ואת צנועים נמנה ואת צנועים חכמה". [לשון הגרש"י זוין זצ"ל במכתב לספר אוהלי יוסף על הש"ס (ירושלים תשט"ז)].

"מקודש מקודש"

בעל "בית רבי" מעיד עליו שהיה "גאון בנגלה ובחסידות ואין גומרים עליו את ההלל וכל אנ"ש עונין אחריו מקודש מקודש וספרו ממנו גדולות גם בענינים רוחניים". הוא מצטט את אחד מהרבנים נכדי רבנו, שהיה מעיד על רבי אליהו יוסף שיורד לעומק דעת רבותיו יותר מאחרים, ובלשונו: "זיי טאנצין ארום דער ווארט און ער קריכט אריין אין ווארט (הם מרקדים סביב לענין ואילו הוא חודר לתוכו)". חסידים היו מוסרים משמו של רבנו הצמח צדק שהתבטא פעם: יש לי שני חסידים ומחצה, ואחד מהם היה רבי אליהו יוסף (המחצה היה הרה"ק ר' הלל מפאריטש כי מחציתו השני היה "רבי").

לאחר שנות כהונה ברבנות בקהלות גדולות, עלה רבי אליהו יוסף לארץ ישראל בשנת תר"ז עקב מחלה קשה שפקדתו. ובהקשר לזה מספרים: מחלתו היתה כזו שאם תהיה כמותה בבהמה מחלוקת היא בין הפוסקים שלדעת הבית יוסף כשרה ולדעת הרמ"א טריפה, החליט איפוא רבי אליהו יוסף: אעלה לארץ ישראל שם הבית יוסף "מרא דאתרא" והלכה כמותו, ולשיטתו הרי יש סכויים להחלמתי. וכך היה שחי בארץ קרוב לעשרים שנה.

רבינו ה"צמח צדק" שהסכים לנסיעתו מינהו לבא כחו ועושה דברו בארץ

הקדש. מפעם לפעם יצא לבקר את רבו, ויסופר שבביקורו בליובאוויטש יצא רבינו לקראתו כשב' נרות דולקים בידיו.

גאון ירושלים

רבי אליהו יוסף היה מראשוני שרי החסידות שהגיעו לירושלים בה השתקע. ערי הגליל היו מושפעות כבר מזיו אורם של מצוקי ארץ גדולי תלמידי המגיד הגדול ממעזריטש שישבו בהם. בחברון שכנו כבוד, חתנו של אדמו"ר האמצעי הרה"צ רבי יעקב כולי ואשתו הרבנית הצדקנית המפורסמת מנוחה רחל, וכן הרה"ק רבי שמעון מנשה חייקין מגדולי תלמידי אדמו"ר האמצעי ורבינו ה"צמח צדק" שכיהן כרב העיר. הגאון מדריבין שאיוה למושב לו את ירושלים עיר הקודש ראה לפניו משימה להחדיר את הרעיון החב"די בעיר זו שהיתה מלאה חכמים וסופרים.

בית הכנסת "צמח צדק" בירושלים העתיקה תובב"א

בירושלים התפרסם מאד בגדולתו וקדושתו כאחד הגדולים אשר בארץ, והצליח לעשות חיל להפצת תורת החסידות החב"דית. בפקודת רבינו הצ"צ נבנה על ידו בית המדרש "צמח צדק" המתנוסס ב"ה לתפארה עד היום הזה. עם זאת היתה מצודתו פרושה גם בחברון, שם יסד ישיבה והרביץ תורה ודא"ח לתלמידים הרבה.

בכח גדולתו העצומה בתורה, ויראתו הקודמת לחכמתו, התחבב על כל חוגי הישוב היהודי בארץ ישראל. כל גאוני התורה בארץ ישראל הוקירוהו והעריצוהו. במרוצת הזמן היה לאחד מראשי דברי הארץ. קשר הדוק ביותר שרר בינו לבין גאב"ד קאליש הגאון בעל זית רענן, יחסי ריעות היו גם בינו לגדולי ירושלים ובראשם, הגאב"ד הגאון רבי ישעי' ברדק"י, הגאונים רבי ידידיה רפאל אבולעפיה, רבי יוסף זונדל מסלאנט, רבי נחום לעווי ועוד. גאוני תורה אלו אף שהיו נמנים על הפרושים ראו ברבי אליהו יוסף גאון וקדוש ומורם מעם. (מבוא לספר אוהלי יוסף על הש"ס, ירושלים תשט"ז). הרה"ח רמ"מ חייקין ז"ל מותיקי חסידי חב"ד שבחברון היה מספר ששמע מזקני ירושלים שהגאונים רבי ישעי' ברדק"י ורבי נחום לעווי העריצו מאד את הרא"י ופעם התבטא ר' נחום באזני ר' ישעי': "אם ר' אלי' יוסף אומר כן אין לפקפק עוד כלל". (וראה בספר "הצדיק ר' יוסף זונדל מסלאנט" שלש תשובות ששלח הריז"ס לרבי אליהו יוסף).

ספרו "אוהלי יוסף" על הלכות צדקה, קידוש השם ועוד, שהופיע בירושלים, עורר רושם עז בקרב גדולי התורה, שציינו במיוחד את יושר שכלו ובקיאותו הגדולה בכל מקצועות התורה.

הרא"ל פרומקין בספר "תולדות חכמי ירושלים" מקדיש עליו פרק מיוחד, ובו מתאר את רבי אלי' יוסף: "הרב הגדול החריף המפורסם לגאון ולתפארת ר' אלי' יוסף רבלין מדריבין בה"ר מו"ה ארי' ליב תלמיד הגאון ר' מנשה אוליער... ומתלמידיו היה הגאון ר' זלמן מק"ק לובלין אשר התנוסס בילדותו לתפארה בק"ק לאדי".

ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה

רבי אליהו יוסף נסתלק בי"ב תמוז שנת ה'תרכ"ה ומנו"כ על הר הזיתים, ועל מצבתו נחרת:

פ״נ הרב הגדול חריף ובקי שנון בנגלה ובנסתר החסיד המפורסם אשר רבים הלכו לאורו ומאור תורתו וקדושתו הופיע להם להורותם דרך ה׳ וחידושי תורתו בנגלה ובנסתר אשר השכיל הלא המה בכתובים מו״ה אליהו יוסף זי״ל בהרב הגי מהור״ר ארי׳ ליב זי״ל מק״ק דריבין יע״א ונלב״ע יום ה׳ י״ב תמוז תרכ״ה תנצב״ה

ב״המבשר״ שהופיע אז בלעמבערג פורסם על דבר הסתלקותו:

ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה על אשר אבדה כלי חמדתה, קול נהי מציון על חורבן פעמים כי נלקינו בכפלים על הלקח ארון אלקים

ספר

אוהלי יוסף

ביאורי ועיוני הש״ס

מאת

הגאון והסיד מוהר״ר **אליהו יוסף ריבלין**

בה״ר מוהר״ר **אריה ליב** זללה״ה

יצא לאור מהעתק כתב ידו על ידי נכדו

הר׳ **אליהו יוסף** נ״י בה״ר **שניאור זלמן** זצ״ל **ריבלין**

מאתנו הוא הרב המאוה"ג מעוז ומגדול זקן שקנה חכמה אשר שם לילות כימים והגה בתורה מוה' אליה יוסף ריבלין זצ"ל... וזה תשעה עשר שנה מיום בואו הלום עיר הקדושה לשכון כבוד בארץ יהודא אשר מי שראה פניו שנתן לו שלום והחזיר לו שלום הודנו נהפך למשחית שבחיו יספרו על מכיריו כי היה הולך תמים ופועל צדק ואהב לרעו כמותו את הכנסתו פזר נתן לאביונים ואת בני ביתו אחריו השאיר בעירום ובחוסר כול...

ובספר הזיכרון שהופיע בירושלים בשנת תרל"ד "ובו הספד על כמה צדיקים וגאונים שעלתה נשמתם השמימה משנת תרכ"ה ותרכ"ו", כותב על ר"י:

והעמוד השלישי הוא הרב הגדול בנגלה ובנסתר לו שתי ידות צדיק וחסיד מפורסם בדורינו כקש"ת מוהר"ר יוסף ריבלין מפלאצק זצלה"ה אשר הופיע מתורתו ועבודתו לכל יושבי ירושלים עה"ק ת"ו, אשר בצירוף שמו הקדוש מרומז כל הגלגולים כמבואר לעיל במאמר אליה"ו לעיל אשר לזה אפשר הטעם שנלקח מאתנו בקצרות שנים אשר הי' לערך בן ששים כי נשלמו תיקון גלגולין ובעת גמר התיקון עלתה נשמתו לצרור בצרור החיים...".

ה"תורת חסד" קם מכסאו לכבוד נכדת רבו הגרא"י

הגה"ק בעל ה"תורת חסד" נ"ע היה מכבד במדה מפליאה את שמו וזכרו על רבו הדגול ובערוב ימיו כששכן כבוד בירושלים, כשנכנסה אליו נכדת רבי אליהו יוסף היה קם לכבודה והיה מעמיד כסא עבורה. ומעשה שבאו לבקש ברכתו עבור אחד מנכדי רבו, שנשא שמו של רבי אליהו יוסף, שחלה, הבטיח הגאון שבזכות רבו בעל השם בודאי יחלים, וכן היה (מפי הרב החסיד רבי יהודה ליב סלונים זצ"ל. נכדת הרא"י היתה הרבנית פעשה הדסה הלפרין נ"ע, והמעשה הב' היה עם בנה הרה"ח ר' אליהו מיכל זצ"ל כשהיה בגיל שנתיים לערך).

בשנים האחרונות נתפרסמו מכת"י שהיו בספריית כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש, כמה מתשובותיו והגהותיו בהלכה, וכן הערותיו היקרות והמופלאות בספר התניא קדישא. גם כמה ממאמרי רבוה"ק זיע"א שנדפסו לאחרונה מכת"י, הם מ"הנחותיו" של הרה"ק רבי אליהו יוסף זיע"א. זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל.

ספר

אוהלי יוסף

דיני קדוש השם ווסתות וקצת דיני צדקה וכללי בגדים

כבוד המחבר הצדיק זצלל"ה בחייו חיותו כשם שם תפארת קדושתו בכנסי לבושי עטרה . ולא נכרו בחוצות ירושלים לדקת מעשיו מפארי מדותיו . והיה טמון בחומת תורה . ודורש ציון לציונים עשה לתורה בגללה ובכשתר ׳ לזכות קרקעו שם הקדש אשר שמו על שהבר זללה"ה טמון וגנוז שם בשם **אהל ציון** . שם ימצאהו יחבקהו ויעשקהו והספר הקדוש הזה יהיה עטרה מעל לראש הקונה . סקונה יקבל פני שר **אליהו** ז"ל . **יוסף** ברכה על הבית תבר בעל שמה וחייה ושלוש יוסיפו לו . ז"ע ועכ"י ג'

והבא על החוכל ימצא מעלת המחבר ותועלת החיבור ועל מה הוטבע מדעיו

נדפס בדפוס הגדול של הרב המדפיס מוה' **ישראל** ב"ק הי"ו

על מכבש הדפוס מסאת **משה** מוגטיפיורי הי"ו ואשתו הצדקת **יהודית** נשמתה בגנז"ת

תחת ממשלת חדוניו הצדיר המלך החסיד הרחמן שולטאן **עבד איל עזיז** יר"ה

הובא לבה"ד במצות ובהוצאת בני הרב המחבר ומחם הרבנית תי'

פעיה"ק ירושלם תובב"א

לפרט ונקדשתי **בתוך** בני ישראל

עיה"ק **ירושלים** תובב"א

שנת תשל"ג

פרק אחד עשר:

רבי יצחק משה מיאסי

אין לדעת אם יש קשר בין הדברים, אולם עובדא ראויה לציון היא, כי שנים מתוך שלשת החסידים ששלח רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זיע"א לחביריו הקדושים, רבי משולם זוסיא מהאניפולי זיע"א ורבי יהודא ליב הכהן זיע"א בעל "אור הגנוז", לקבל הסכמתם על ה"תניא", נשלחו על ידו לאחר מכן גם להביא את דבר ה' במדינות בסרביא ורומניה. האחד הרה"ק רבי משה וילענקעס זצ"ל נתמנה ע"י רבינו לשלוחו במדינת בסרביא, והשני, תלמידו של רבי משה, הרה"ק רבי יצחק משה זצ"ל נבחר לכהן כבא כחו של רבינו במולדביה (כיום רומניה).

עם בואו של רבי יצחק משה, השתקע בעיר הגדולה יאסי, והחל להפיץ דברי אלקים חיים, ממעינותיו העמוקים של רבינו הגדול בתורת חב"ד [מאחת משיחות הקודש של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א עולה שבעצם היה רבי יצחק משה דר ביאסי מאז, ונתקרב לחסידות ע"י הרה"ק רבי משה וילענקעס שבא לבסרביא תקופה לפני זה, אולם אח"כ נעשה בעצמו משפיע ורבם של חסידים].

רבים רבים מיושבי המדינה החלו משחרים לפתחו, ליהנות מהסברתו העמוקה והעריבה בחכמת האמת, עד שבמשך הימים נוסדו קהילות שלימות של חסידים ברוח חב"ד תחת הנהגתו והדרכתו של רבי יצחק משה. אולם לא רק בתורת החסידות, ארחותיה ודרכיה, השפיע והדריך, כי אם היה "מורה הוראה לחסידי חב"ד בכל הנגב ההוא" (לשון רבינו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: אגרות קודש ח"ו ע' קע"א).

הרה"ק רבי יצחק משה, היה מצעירי תלמידיו של רבינו הזקן, אבל מן הבולטים שבהם. בעל "בית רבי" מעיד עליו: "שמו גדול ומהולל מאד בפי אנ"ש", לאחר הסתלקות רבינו הזקן דבק ברבינו הק' אדמו"ר האמצעי זיע"א, ולדברי ה"בית רבי": "היה מקושר לרבינו האמצעי מאד מאד ורבינו היה מחבבו מאד, והוא היה אחד מהשלשה שאמר רבינו עליהם שפעל

בהם (אויסגעפיהרט) המכוון״. אין פלא איפוא ששהותו של אישיות בעל שיעור קומה כזה פעלה גדולות ונצורות ברחבי המדינה, ואכן בכחו כי רב, העמיד רבי יצחק משה תלמידים, חכמי תורה מובהקים וחסידים גדולי דיעה ועובדי ה׳.

כל כך גברה השפעתו של רבי יצחק משה, שעד לדור האחרון, נישא שמו לתהלה בפי כל, כאחד הקדושים אשר בארץ, ועד לתקופה האחרונה רבו העולים על קברו לעורר רחמים על הכלל ועל הפרט. לדברי הגה״ח רבי שלום דרמר שליט״א רבה של קרית גת, שכיהן בעבר כאב״ד ניאמץ ברומניה, נוסח התפלה העיקרי בכל בתיהכנ״ס ברומניה היה נוסח האריז״ל כפי שהתקין רבינו הזקן. אף הוא מספר על עצמו כי כאשר זכה לצאת מרומניה לעלות לארץ הקודש ת״ו היה באמתחתו רק ספר חסידות אחד, והוא.. ספר התניא.

ברכת הרבי

ביאסי שכן אז כבוד, אחד מיוחד מגדולי צדיקי הדור, הרה״ק המפורסם רבי אברהם יהושע העשיל זיע״א בעל ״אוהב ישראל״, ודעתו היתה כדעת כמה מגדולי החסידות בדורות הראשונים של תנועת החסידות, שאין להפיץ בשער בת רבים את חכמת האמת העמוקה הגלומה בתורת החסידות. דעתו של רבינו הגדול בעל התניא והשו״ע זיע״א היתה כידוע שונה, שלא רק ש״מצוה לגלות זאת החכמה״ כי אם שחובה קדושה היא זו, ולשם כך חיבר את ספרו הקדוש, ספר תניא קדישא, באופן השוה לכל נפש, כדי שכל בר ישראל יוכל ויזכה לטעום מעץ החיים ולהתקרב לרזי יה.

זו היתה מטרת שליחותם של תלמידיו הק׳, כאמור, לאריות חבורת תלמידי המגיד הגדול ממעזריטש, רבי יהודא ליב הכהן זיע״א ורבי זושא מהאניפולי זיע״א, שמדת התקשרותם המופלגת לרבם הקדוש הוכחה גם לימים, כאשר קברי שניהם נחצבו באהלו של המגיד הקדוש בהאניפאלי. אף הם זיע״א שיבחו ביותר את ״הכתבים של הרב האי גאון, איש אלקים קדוש וטהור, אספקלריא המאירה, וטוב אשר עשה ואשר הפליא ה׳ חסדו ונתן בלבו הטהור לעשות את כל אלה, להראות עם ה׳ דרכיו הקדושים״ (הסכמת הרה״ק רבי זושא זי״ע לתניא), ואת ״המחבר הרב הגאון איש אלקים קדוש וטהור, חסיד ועניו, אשר מכבר נגלה מסתריו, יושב בשבת תחכמוני אצל

אדונינו מורינו ורבינו גאון עולם, ודלה מבאר מים חיים, וכעת ישמח ישראל בהגלות דברי קדשו" (הסכמת בעל אור הגנוז זי"ע).

ואמנם ידע רבינו את הסיכון הטמון בהפצת פנימיות התורה בחוצות קריה, אולם כבר, בתשובתו אל הרב הקדוש רבי פנחס מקאריץ זיע"א בענין זה, נשא משלו הידוע בבן מלך שנפל למשכב ורופאיו נואשו ממנו, ונתעצב אביו המלך עד מאד, עד שהשיא לו רופא מומחה שיש סגולה מיוחדת באבן טוב שבכתר המלך, שאם יתן ממנה לפי החולה, יש סיכוי שימצא מזור ותרופה למחלתו. בתחילה היסס המלך ולא אץ לעשות כן באבן הטובה שכל חשיבותו של הכתר נעוצה בה, אולם כאשר נוכח שמצב בנו יחידו הולך ורע, ואין שום עצה, מה גם שלולא בנו יחידו מה ערך יש לכל ענין מלכותו, פסק המלך, לתת לחולה מן האבן, וכאשר אמרו לו כי כבר איחר המועד, שכן אין החולה מסוגל עוד להכניס לפיו כלום, התחנן המלך לפרר את האבן ולערבבה במים ולשפוך על פיו של החולה, אולי בכל זאת יכנס משהו מן האבן הטובה ותביא רפואה לתחלואיו..והנמשל העמוק מובן.

כיון שהרב הקדוש בעל ה"אוהב ישראל", שלימים נודע כ"הרב מאפטא", לבו לא היה שלם עם נוהג זה, ולא הסתיר דעתו זו מתלמידיו וחסידיו, התפתח מטבע הדברים, ריב ומחלוקת לשם שמים, בין מושפעיו הרבים של רבי יצחק משה לבין חסידי אפטא. ואף כי הרב מאפטא זי"ע בעצמו לא רק החשיב את התניא קדישא, כי אם בחר בדרך הסלולה שבו, לעבודתו הקדושה שלו, וכן כתב הרה"ק בעל "חקל יצחק" מספינקא זי"ע בהקדמתו לספר "אמרי יוסף" לאביו הק' מספינקא זי"ע (ח"א סוף המאמר השביעי): "גם היה מזהיר ללמוד בספרי המוסר, בסה"ק חובת הלבבות וראשית חכמה, ובפרט בסה"ק "לקוטי אמרים מ"הרב", וסיפר שהרה"ק מאפטא בעמח"ס "אוהב ישראל" אמר שגם אבותינו הלכו בדרך העבודה הכתוב בלקוטי אמרים", עם כל זאת אסר את פרסום הדברים לכל דכפין, ויאסי שהיתה כפופה בחלקה למרותו של הרה"ק זי"ע מאפטא, נתחלקה לשני מחנות, זה בכה וזה בכה.

אף על פי כן, אישיותו הכובשת של רבי יצחק משה, חסידותו ופרישותו, עבודתו את השם בדביקות עילאית, ועל כולנה נועם אמריו, דברי אלקים חיים שקיבל מרבותיו הגדולים, ושהוסברו על ידו בטוב טעם ובפה מפיק מרגליות, משכו את בעלי המוח בעיר וסביבותיה, שהצטרפו עד מהרה ללומדי תורת חב"ד בעיון, ולעבודה שבלב זו תפלה, בנוסח חסידות חב"ד.

בשנת תקע"ג עזב הרה"ק מאפטא את יאסי ועבר למזיבוז, ומעשה שהגיע פעם ממזיבוז ליאסי לבקר את חסידיו, וכשנכנס לבית המדרש שלו מצא חבורת חסידים השומעת לקח בתורת חב"ד מפי הרה"צ רבי יצחק משה (לפי הגה"ח רבי מרדכי הכהן פרלאוו זצ"ל בעל "גט למעשה", חזר אז הרי"מ על מאמר דא"ח ששמע מפי רבינו אדמו"ר האמצעי). הדבר עורר קפידתו של הצדיק מאפטא והוציא מפיו קללה שרבי יצחק משה לא יוציא שנתו ח"ו, ורבי יצחק משה נבהל מאד, כי ייראַ פן ח"ו תתקיים קפידתו של הצדיק, ובצר לו קם ונסע לרבינו הק' אדמור האמצעי, וידוע שרבינו נשען על ידו הק' ובירכו, ואח"כ שוב נשען ובירכו באריכות ימים, (ב"לקוטי סיפורים" להרב פרלאוו זצ"ל כתב שהרבי ברכו קודם שיוציא שנתו, לאחר מכן הוסיף שיעבור את הרב מאפטא, ושוב הוסיף שגם את זרעו וזרע זרעו יעבור..) וכך הווה שחי בשיבה טובה ובאריכות ימים מופלגת עד לשנת תרכ"א, בהגיעו לגיל תשעים וחמש, ויש אומרים עד למעלה ממאה שנה.

כחו של "שליח"

אולם מסמך מקורי ומעניין בקשר לביקור זה של רבי יצחק משה אצל אדמו"ר האמצעי, וכל פרטי שיחתו הקדושה, מצוי בהקדמת הספר הנפלא "אספת זקנים" על מס' ר"ה, שהופיע בשנת תפר"ח בוועגראב פולין ע"י המחבר הגאון הבקי המופלא רבי נתן צבי הירש האב"ד דשם, בהסכמות גאוני הדור רבי ישראל יהושע מקוטנא ורבי אליהו חיים מייזל מלאדז, וחשוב לצטטה ככתבה וכלשונה, גם בשל מקורה החשוב (ויש לציין כי הגהמ"ח הנ"ל לא נמנה על חסידי חב"ד) וגם בשל תכנו העשיר והמאלף, וכך נאמר שם:

"באזנינו שמענו, בימי הרה"ק מלאדי ז"ל, היה המנהג לשלוח אנשי מדע ע"פ תבל, וכשראו אברך מוכשר לקבל טהרה, שלחוהו לבית הרה"ק, והיה שם זמן רב עד שנעשה ממולא בחכמה ודעת. עובדא היה שנסע המשולח הרב ר' משה יצחק לעיר יאס, וראה שם אברך מוכשר ושלחו ללאדי.

וביאס נתקבל אז לאב"ד, הרה"ק מאפטא ז"ל בעל אוהב ישראל, והקפיד ע"ז, אולי היה האברך אחד מאנ"ש, ושלח התראה לרמ"י הנ"ל שיסע מפה, וכשלא השגיח ע"ז, שלח לו שלא יוציא שנתו ח"ו ר"ל, והי' כשמעו

זאת נתיירא ונסע חזרה ללאדי. גם חותן האברך הנ״ל נסע ג״כ ללאדי בקובלנא, ובין כך נל״ע הרה״ק הזקן מלאדי, ונהג אחריו בנו הרה״ק ר׳ דוב ז״ל, ובאו שניהם לפני הרה״ק ר׳ דוב ז״ל, רמ״י בקובלנא על השליחות כי יירא מקללת חכם, וחותן האברך בקובלנא כי א״י להיות גבר י״ש בביתו, וכמו רגעים אחדים השיב הרה״ק להם: אמינא מילתא דשוויא לתרוויכי. הפך פניו להגביר חותן האברך, באמרו:

״בטח ידוע לכ״מ בהנהגת המלוכה, יש שני מיני הנהגות: א. הנהגת המדינה נקרא ״גראזדיינסקי סלוזבע״ לפקח על המדות ומשקלות מסים ונקיון וכדומה, ויש ע״ז ממונים שרים זה למעלה מזה, שר כפר, שר העיר, שר הפלך, וכן שופטים ושוטרים. ב. הנהגת חיילי המלוכה נקרא ״וואייעננע סלוזבע״ יש ג״כ שרים גבוהים מעל גבוהים,

והנה להשרממון יש לו שלש מעלות, הא׳ שאינו עוסק במשמרתו רק שעות אחדות בכל יום. ב׳ שיכול להיות אצל אשתו ובניו. ג׳ שמותר להיות לו איזה עסק שירצה. משא״כ בשרי החיילות, איש מפה נשלח למקום

פתיחה למסכת ראש השנה

אמרו לפני מלכיות כו׳ למה תוקעין כו׳ כדי לערבב כו׳ ר״ה ד׳ ט״ז ובתוס׳ ד״ה כדי בשם הירושלמי

הנה במאמר זה רבים שתי מי דעת וע׳ לקמן בגוף הספר על ד׳ ט״ז. והנני העני ממעט לפע״ד אפשר לפרש ע״פ איזו הקדמות בולי האי יאולי נבין דברי הזח״ל. והו ידוע כי כל הנבראים המה לכבודו יתב״ש במ״ש כל הנקרא בשמי ולכבודי ני׳. ודנה באוזינו שמענו ביטי הרה״ק בית׳אדי ז״ל היה הסנהג לשלוח אנשי מדע ע״פ תכל, וכשראי אברך טובשר לקבל טהרה שלחוהו לבית הרה״ק והיה שם זמן רב עד שנעשה מטולא בהבנה ידעה עיבדא הוה שנסע המשולח הרב ר׳ משה יזהק לעיר יאב, יראה שם אברך מיכשר וישלחו ללאדי. כיוצא נתקבל או לאב״ד הרה״ק מאפטא ז״ל בעל אוהב ישראל ז״ל, יהקפיד ע״ז, אילי היה האברך א׳ מאנ״ש, וישלח הת׳ראה לרמ״י הנ״ל שיסע מפה, יכשלא השניח ע״ז, שלח לו שלא ייניא שנתי ח״י ר״ל, יהי׳ בשבעי זאת נתיירא ונסע הזרה ללאדי, גם חותן האברך הנ״ל נסע ג״כ ללאדי בקובלנא, יבין כך נל״ע הרה״ק הזקן מלאדי ינהג אחריו בנו הרה״ק ר׳ דיב ז״ל, ובאו שניהם לפני הר״הק ר׳ דוב ז״ל רמ״י בקובלנא על השליחות כי ירא מקללת הכם, יחותן האברך בקובלנא יכי א״י להיות גבר י״ש בביתי, ובמי רגעים אחדים השיב הרה״ק להם, אמינא מלתא דשוויא לתרוויכי. הפך פניו להגביר חותן האברך באמרי בטח ידוע לכ״מ בהנהגת מליכה, יש שני מיני הנהגות א הנהגה המדינה נקרא גראזדיינסקי סלוזבע לפקח על המדות ומשקלות ומסים ונקיון וכדומה ויש ע״ז ממונים שרים זה למעלה מזה שר כפר שר העיר שר הפלך וכן שופטים ושוטרים. ב׳ הנהגת חיילי המלוכה נקרא וואייעננע סלוזבע יש ג״כ שרים גבוהים מעל גבוהים, והנה להשר ממון הא׳ יש לו שלשה

רחוק. ב׳ שמשועבד להיות נודד מאשתו ובניו ע״פ פקודת השר הגבוה ממנו. ג׳ בכל משך זמן משמרתו אינו רשאי לעסוק בעסקיו. נמצא טוב טוב להיות בהנהגה ראשונה.

אמנם, יש שלש מעלות להנהגה החיילית מה שאין להנהגה המדיניית: א. שר המדינה אינו יכול לעלות במעלה רק בהדרגה, כי שר כפר לא יוכל בפעם אחת להיות שר הפלך, עד שיהיה מקודם שר העיר זמן זמנים, משא״כ שר החיילות באם יראה הקיסר באיש חיל פשוט שעושה מסירת נפש בעבודתו, עושה אותו תיכף שר האלף, כמו ״פשקעוויץ״ שעלה למעלה גדולה בפעם אחת, על שמסר נפשו על הדגל ונעשה שר הגליל. ב. שר המדינה באם יש עליו חטא, מעכב אותו מלעלות למעלות גבוהות עד שינוקה ע״י השופטים, משא״כ בשר החיילות, כל דיניו בטלין ומבוטלין באם ירצה האדון לעלותו בעבור מעשיו הטובים. ג. משפט שר המדינה שייך לשופטי המדינה, משא״כ שר החיילות, אין משפטו רק תחת שר דגלו, וידוע כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא״

וסיים הרבי: נמצא, מי שעובד ה׳ בביתו, הנו כמו שר המדינה, שאינו רק להעמיד המלוכה, משא״כ מי שמכתת רגליו ומשחיר פניו לעבודת השי״ת דומה לשר החיילות שהוא מרחיב המלוכה, ואם רואים בשמים מס״נ מאתו על כבוד שמו ית׳, נתעלה מעלה מעלה בלי הדרגה, וכל דינים אשר עליו, בטלין, ושייך משפטו רק לשר שלו. על כן, לך, ר׳ משה יצחק, אומר אני, שתאריך ימים. וכן היה שחי צ״ה שנים״.

עד כאן סיפור הדברים הנפלא, שנימות אקטואליות מאד, לו, גם בימינו אלה, כאשר זכינו ומפעל השליחות, שכאמור החל עוד בחיי רבינו הזקן, גדל בממדי ענק, כאשר עושי דברו של רבינו הקדוש נשיא ישראל שליט״א, ממשיך מורשת הקודש של רבינו הגדול בעל התניא והשו״ע ביתר שאת ויתר עז, מביאים את דבר ה׳ בכל פנות העולם, במסירות נפש, בסייעתא דשמיא ובהצלחה מופלגה.

מורם מעם

ואכן, האריך הרב הקדוש ר׳ יצחק משה ימים ושנים, ובמרוצת חייו, הצליח להכות שרשים עמוקים, ותורת חסידות חב״ד התפשטה בכל גלילות רומניה, כשהעיר יאסי, נעשית מטרופולין של חסידות, וביתו של רבי יצחק

משה לתל תלפיות שהרבה פיות פונים אליו לבקש מפיו תורה והדרכה. וסיפרו חסידי רומניה כי ב"יחידות" הראשונה שהיתה לרבי יצחק משה אצל רבינו הזקן, הורה לו הרבי להיות ער בכל ליל ששי, והיה מקיים רבי יצחק משה את הוראת הרבי עד ליל ששי האחרון, גם כאשר הי' למעלה מצ"ה שנה.

לאחר הסתלקותו של רבינו אדמו"ר האמצעי, דבק רבי יצחק משה ברבינו הצמח צדק זיע"א "והיה חשוב וספון אצלו, והיה אומר לו ד"ח ביחידות"

תורה מן השמים

באחד מביקוריו של החסיד הישיש הרה"ק רבי יצחק משה בליובאוויטש, ביקש הרבי בעל ה"צמח צדק" מאתו, שיספר לו ממה ששמע מזקני החסידים הראשונים. סיפר רבי יצחק משה: שמעתי, כי הרב הקדוש רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב זי"ע בחזרו פעם בעש"ק מבית המרחץ, נעצר מלכת, ועמד משך שעה ארוכה אחוז בשרעפי קדשו, כמי שנוטה אוזן לשמוע דבר מה. בסעודת ליל שבת קודש שינה קצת ממנהגו ולא האריך במזמורים, ושלא כדרכו השמיע דברי תורה באריכות ההסבר והעמקות. חשבו החסידים שרבם הקדוש החליט משום מה לשנות ארחות הקודש, אך בהגיע השבוע השני, וסעודת השב"ק נערכה כבימים ימימה, הבינו שדברים היו בגו, וכמה מהחסידים הרהיבו עוז ובקשו פשר דבר.

נענה להם המגיד הק' מזלוטשוב וסיפר להם שבעש"ק בשובו מן המקוה, שמע מלאכי מרום חוזרים על "תורה" שאמר זה עתה הרב מלאדי, והיו הדברים עמוקים וערבים כל כך עד שראיתי ענין לומר אותה בליל שב"ק בפני החסידים...השלים הרבי ה"צמח צדק" באזני רבי יצחק משה, את סיפור המעשה: אכן. כך היו דברים, ואירעו לפני שהוביל רבינו הזקן את נכדתו, בת חותני הקדוש אדמו"ר האמצעי, לחופה, עם נכד הרב הקדוש מבארדיטשוב זי"ע, והדרוש התחיל בפסוק "כי על כל כבוד חופה"...(הגה"ח המפורסם רבי אלכסנדר יודאסין זצ"ל מת"א בסוף ספרו "הלקח והלבוב", ויש מספרים כי המעשה אירע עם רבי יצחק משה מיאסי בעצמו, ראה "מעשי אבותי" להגה"ח רבי עזריאל זליג סלונים זצ"ל ב"מגדל עז" ובהערות הרה"ח רבי יהושע מונדשיין שליט"א שם).

(״ביח רבי״). גם גדולי צדיקי הדור האחרים העריכוהו והעריצוהו עד מאד, כי גדול היה האיש ותהלתו מלאה הארץ.

כאשר ביקר הסב״ק מריזין זיע״א ביאסי בשנת תקצ״ד, וכיבד מאד את רבי יצחק משה, לפליאת כמה מחסידי אפטא, הסביר הרה״ק מרוזין את הבדלי הדעות בענין הפצת תורת החסידות, ואמר: כאשר שמע רבינו הבעש״ט בהיכל המשיח שביאתו תלויה ב״יפוצו מעינותיך חוצה״ הוריד הבעש״ט דמעות, אבל הרב בעל התניא אינו מתחשב ב״דמעותיו״ של הבעש״ט הקדוש, ומבקש להביא גאולתם של ישראל..

הרב ר׳ מנחם גוטמן בנו של הגה״ח רבי שלום ז״ל רבה של יאסי, שהיה חתנו של הגה״ק רבי יוסף לנדא זצ״ל רבה של יאסי, מספר כי הרב הקדוש מרוזין התארח אז אצל ראש הקהל הגביר המפורסם מחסידי אפטא ר׳ מיכל דניאל, וגם הרה״צ רבי יצחק משה בא לשם לקבל פני הקדוש מרוזין. על פי בקשתו המפורשת של הקדוש מרוזין, פנה רבי ישראל זיע״א לר׳ מיכאל דניאל שיקבע משכורת קבועה לרבי יצחק משה כרב העיר. כמה מחסידי אפטא שנכחו במקום הביעו פליאה על כך, נזף בהם רבי ישראל: מה רצונכם מר׳ יצחק משה, הוא הרי מקושר ל״אילנא דחיי״ שלו?! הגאון רבי ישעיהו הלוי הורביץ זצ״ל בקונטרס סיפוריו (הובא ב״מגדל עז״) מוסיף שהרה״ק מריזין זי״ע שיבח מאד מאד את רבינו הגדול ושיטתו ואמר ״שתורתו ושיטתו קודש קדשים״, וסיפר על קירובו המיוחד של זקנו המגיד הק׳ ממעזריטש את רבינו.

רבי ישעיהו הורביץ זצ״ל מביא את ששמע מפי החסיד רבי ישעי׳ צבי בן החסיד רבי אברהם דב, שהיה בן בתו של רבי יצחק משה, כי בפגישתו של רבי יצחק משה עם הרה״ק מריזין, ביקש הרה״ק מריזין למשוך את הרי״מ בחבלי עבותות אליו, אולם רבי יצחק משה צייר לפניו תואר פני רבו אדמו״ר האמצעי ויכל לו.. ואמר הרוזינער זי״ע: השאתם לעצמכם עצה מועילה..

עשרות רבות של בתי מדרשות הוקמו ע״י הרי״מ ומושפעיו בכל הגלילות, והיו ערים וישובים שהתנהלו כולם על דרך החב״ד. וגם כיום לאחר שהכורת עלה על רומניה כמו בשאר ארצות אירופה עדיין פזורים ברחבי המדינה קיבוצי יהודים כששלוחי כ״ק אדמו״ר שליט״א פועלים בהם, וזאת ע״פ בקשת רבה של רומניה הרב רוזן ז״ל.

Folkshon

פלטישען.

הרב גוטמן שליט"א נכד רבה של יאסי הגה"ק בעל ה"ברכת יוסף" זצ"ל, מעיד על העיר פולטשען, שהיתה מבצר של חסידי חב"ד. אף הוא מביא מסורת שנשתמרה בקרב חסידים כי רבינו הזקן "הבטיח" לאביו הרה"ק ר' ברוך זצ"ל שנדד כידוע בסוף ימיו בחבלי ארץ אלו, כי "פולטישען" תהיה שלי לעולם!..

על מדת השפעתו הגדולה של הרה"ק ר' יצחק משה מיאסי על חיי הקהילה בעיר פולטשען, ניתן ללמוד, כי כאשר עלה ברעיון כמה מצדיקי הדור שהתגוררו בבסרביה, למנות לרב בפולטשען את הגאון רבי אפרים הורוויץ זצ"ל בעל "יבקש רצון" על המדרש, פנו לרבי יצחק משה, ואכן בהשתדלותו נבחר הגאון הנ"ל לרבה של פלטישען. וכך מספרים ראשי הקהל דפלטישען במכתבם אל "אדומו"ר ה"ה הרב הצדיק חסידא ופרישא נ"י המאיר לארץ ולדרים רכב ישראל ופרשיו, פארו והדרו, איש אלקים קדוש, בנן של קדושים, ע"ה פ"ה כש"ת מוה"ר מאיר נ"י (מפראמישלאן)":

"הנה זה קרוב לשנתיים ימים בא פקודת אדמו"ר אלינו לקבל עלינו רב אב"ד את הרב הגאון מוה"ר שלמה קלוגר נ"י, והקשבנו לקול דבריו, ולמלאות רצון אדומו"ר חפצנו, ועשינו מעמד ומצב מקום לגבות שכרו, ושלחנו ליד הרב כתב רבנות ושלשים וששה אדומים על הוצאות, וסך כ"ד אדומים שלמנו עבור דירה, וקוינו לו שיבא לכאן, ויהי תוחלתנו נכזבה, כי חזר בו הרב הנ"ל ולא אבה לדור בתוכינו, והמעמד והמצב אשר עשינו ירד לטמיון, ויאכלוהו לגיונים, ונשארנו בלי מנהיג ומנהג, ובלי מורה הוראה, ואיש כל הישר בעיניו יעשה,

עד אשר נתן ד' בלב צדיקי הדור, האחד המיוחד אור ישראל מן סדגורא (הוא הרה"ק מריזין זי"ע), וה"ה מחותנו הרב הצדיק מוה"ר שמשון מאוזיראן (הוא בנו של הרה"ק רמ"פ מזאבאריז זי"ע), והרב החסיד מו"ה דוד מזאבלטאב (הוא בעל "צמח דוד" בנו של הרה"ק רמ"מ מקאסוב זי"ע), והרב החסיד מ' ישראל ליב מבוטשאטש (הוא בנו של הרה"ק בעל "אשל אברהם"), וכתבו אלינו ולהרב החסיד מ' יצחק משה מיאס (הוא הרה"ק ר"מ מיאסי זי"ע), לקבל עלינו את הרב הג' מו"ה אפרים הלוי הורוויץ נ"י שהי' אב"ד בק' וואלטשיסק, והרבו לספר בשבחיו הן במילי דשמיא והן במילי דעלמא. גם הגאון מו"ה שלמה קלוגר והגאונים

מפרשי הים (הם הגיסים הגאונים בעמח"ס "מגן גבורים" ו"מפרשי הים") כתבו אליו שהלכה כמותו בכל מקום, ובהוראות איסור והיתר הוא קולע אל השערה ולא יחטיא.

וע"פ מכתבם הנ"ל השתדל א"ע הרב מוה"ר איצק משה הנ"ל (הוא רבי יצחק משה מיאסי) פה"ק לקבל את הרב הנ"ל, וכתבנו כתב רבנות על הרב מוהר"א הנ"ל ובאנו על החתום כנהוג, ומסרנו הכתב רבנות הנ"ל ליד הרב ראב"ם הנ"ל שיהי' בידו עד אשר יעמוד את עצמו הרב מוהר"א לפני הרבנים הגדולים דק' יאס, ואם יתנו הרבנים הנ"ל הסכמתם עליו שהוא הגון להיות עטרת משרת הרבנות דפה על שכמו, ימסור הרב ראב"ם הכתב הרבנות לידו, וכן קיים וקבל עליו מוהר"א הנ"ל, ועמד לפני הרבנים, ויראו אותו כי טוב הוא וראוי לאותו איצטלא, כי הוא בקי בכל עניני התורה, ויתנו מכתב עדותו בידו, ואשר ע"כ בא הרב ר' איצק משה והרב מוה"ר אפרים לפה"ק, וקבלנו את הרב מוהר"א לאב"ד ומו"צ בשמחה עלינו, וכבר באו לפה"ק בני ביתו של הרב הנ"ל לשבת אתנו פה בשלו', והנה כבר עבר ארבעה חדשים אשר הרב הנ"ל יושב בתוכנו, ראינו שכאשר העידו עליו צדיקי דורינו הוא אמת וצדק, לא נפל דבר מכל דבריהם הטובים, ומצאנוהו מלא דבר בחכמת התורה והתעודה, הולך תמים ודובר מישרים, ואנו מברכים עליו ברוך שחלק מחכמתו על יראיו".

הדברים הנ"ל הם מתוך מכתב שפורסם במלואו בירחון התורני החשוב של חסידי באבוב בארה"ב "כרם שלמה", יחד עם "מכתב מהגה"צ מוה"ר משה יצחק מיאסי אל הגה"צ מוה"ר דוד מזאבלאטוב" דלהלן:

"יום ד' כ"ב אלול תר"ה.

ליד הרב הגדול, בוצינא דנהורא, בנן של קדושים כו' וכו'
מו' דוד שליט"א.

היות בשבוע העבר הגיע מכתב מכבוד קדושתו ע"ד שיקבלו לרב ומו"ץ בפאלטשען את הרב המופלג מו' אפרים שהי' אב"ד בוואליטשיסק... וסומכים דעתם על כבוד קדושתו כי ברוב חכמתו לברר דבר עד קצה אחרון, בודאי הוא יודע שהרב הנ"ל יהי' טוב ויפה לבני פלטשען...רק אני בהיותי אז שמה בפאלטשען לא השגחתי ע"ז, ועשיתי קאנסיס בח"י י"ד נגידים וראשים אנ"ש, רק ב' נגידים וראשים לא באו עה"ח, שאמרו שבהיות הרב ר"א נ"י בעצמו בפאלטשען בודאי יבאו עה"ח. בכן המתחיל במצוה כו', יכתוב עוד

פעם שנית לפאלטשען נידון הרב הנ"ל, ובודאי דבריו יעשו פרי, ומחמת שאני באם הדרך קצרתי. אך מסרתי פרטי הדברים למוכ"ז ידידי וחביבי הרבני המופלא הותיק מו' חיים נ"י מפאדלילוי והוא יספר לכם פ"ד בפרט.

ד' ידידו, וד' ייטיב לו הכתיבה והחתימה לאלתר לחו"ש ולברכה.

נאם יצחק משה במו' שמואל מיאס"י.

רבה של פאלטשען מהמסכימים על הדפסת סידור רבינו, הגאון רבי אפרים הורוויץ הגאב"ד דפאלטשען לדברי בעל "בית רבי",לא היה מהחסידים", ועם זאת ניתן לשער כי רבנותו בפאלטשען שהיתה מונהגת ע"י הרה"צ רבי יצחק משה, וכאמור היו רוב, או חלק נכבד, מתושביה, חסידי חב"ד, קירבה את הגאון בעל "יבקש רצון" לתורת רבותינו הק', וכאשר הופיע הסידור של רבינו הגדול, בנוסח התפילה שהתקין, בטשרנוביץ, כתב הגאון זצ"ל דברי הסכמה נלהבים על הסידור:

"נודע ביהודה ובישראל ומפורסם בין כל אנשי אומתנו האמונים עלי תועלת כתבי האר"י זלה"ה, גודל מפעלות תמים דעים ה"ה הרב הצדיק איש אלקים קדוש וטהור, אספקלריא המאירה, מרנא ורבנא גאון צבאו"ת ישראל, כבוד קדושת שמו הולך בכל המדינות, מוהרש"ז זלה"ה מלאדי, אשר הפליא לעשות בסידורו סדר התפלה בנוסח האריז"ל כו', במספר התיבות ובמנין האותיות ודקדוק התנועות, את הכל עשה יפה בעתו, להחרות על הלוח מכתב קדשו, נוסח התפלה בשפה ברורה ובנעימה קדושה, להועיל לבנ"י להעלות צעקתם במסילה העולה בית אל, וכעת ישפכו שיחם לפני דר מרום, ארובות השמים יפתחו לפניהם לקבל תפלתם באהבה וברצון ויהי' לריח ניחוח.

והנה ימים רבים לישראל אשר נדפסו הסידורים הללו בכמה דפוסים במדינת רוסיא ואזדו להו, ועתה שלמים וכן רבים במדינה זו, נכספה נפשם לקנות הסידור הנ"ל ואין לתאוותם וכספם מוצא, וכעת נתעורר כו' להעלות על משבח הדפוס דק"ק טשערנאוויץ הסידור הנ"ל וכו"".

בערלאד

הרב הגאון ר' יעקב מאיר דייטשמאן זצ"ל, רב ואב"ד בארלאד שבמולדביה, בהקדמת ספרו "הגו סיגם" (תרל"א), הדן בהשתלשלות פרשת

הרבנות בעיר ונסיונו של אחד להשיג גבולו, מספר: "אבי הוא הרב המאור הגדול החריף ובקי ותיק וחסיד מו"ה יצחק יהודא זלה"ה האבד"ק חארסאן, עיר עדינה, כבדיה וכנעניה ידועים, וזה כמו שמונה עשרה שנה (היינו תרי"ג), העיר בארלאד במדינת מאלדאוויא, כשמעם מפה קדוש הרב החסיד וכו' ר' יצחק משה מיאס זלה"ה, ששיבח את אבי הרב הנ"ל, נתנו עיניהם לקבל אותו לרב לבארלאד, וע"י השתדלות ויגיעה רבה ע"י הרב הנ"ל יצאה לאור מחשבתם, ובא אבי הרב עם ב"ב לרב להם".

בהמשך מספר הרבהבן שאנשי חרסון לא נואשו ועשו מאמצים רבים עד שלאחר שש שנים חזר אביו הרב לחרסון, והוא עצמו נתמנה לרבה של בארלאד. בספר הנ"ל מובאים מכתביהם של רבני יאסי הגאונים המפורסמים רבי ישעי' שור זצ"ל ורבי שמואל שמעלקא טויבעש זצ"ל, וכן של גאב"ד לבוב הגאון בעל "שואל ומשיב", לכבודו של רבי יעקב מאיר הנ"ל לבל יסיגו גבולו ברבנות.

ראינו, אבל, מה גדל כחו של הרה"ק רבי יצחק משה, שכאשר שמעו בני בארלאד מפיו שבחים על רבה של חרסון הציעו לו את הרבנות בעירם, וכנראה נתנו לו תנאים טובים יותר לשם כך, כנהוג באותם הימים.

ציון הרה"ק רבי יצחק משה נ"ע

רבי יעקב מאיר, שכפי הנראה בין כתלי מכתבו אף הוא נמנה על חסידי חב״ד כאביו הגאון זצ״ל, היה הוא עצמו אדם גדול בתורה וביראה, שכן גאוני הדור מתארים אותו במכתביהם בתארים חשובים מאד (הגאון רבי מרדכי זאב אטינגא זצ״ל בעל ״מפרשי הים״: ״כבוד הרב המאור הגדול תם וישר וירא אלקים מו״ה יעקב מאיר אבד״ק בארלאד במדינת וואליחייא יצ״ו״; הגאון רבי שלמה קלוגר זצ״ל: ״לכבוד ידידי הרב המאוה״ג החריף ובקי כש״ת מוהר״ר יעקב מאיר נ״י אבד״ק בארלאד יע״א״; הגאון רבי יוסף שאול מלבוב זצ״ל: ״כבוד הרב הה״ג החריף ובקי החסיד המפורסמים מו״ה יעקב מאיר נ״י אבד״ק בארלאד במאלדאוויא״ ובמכתב שני: ״המאור הגדול מעוז ומגדול״).

רעיא מהימנא

הגה״ח רבי ישעיהו הלוי הורביץ זצ״ל דומ״ץ צפת וגאב״ד ווניפעג בקנדה, סיפר (והובא בספר ״לקוטי אברהם״ להגר״א מאדור זצ״ל מיפו) ששמע מ״הרה״ח ר׳ דוב שו״ב ז״ל שזכה איזה זמן להיות אצל אדמו״ר בעל צ״צ נ״ע״ שפעם אחת בחזרתו מליובאוויטש לביתו שברומניה, ביקר אצל ״רב אחד זקן גדול וחסיד מפורסם מתלמידיו של דו״ז אדמו״ר בעל צ״צ נ״ע שזכה עוד להכיר את אדמו״ר האמצעי נ״ע וכמדומה לי גם את אדמו״ר הזקן נ״ע״, ואין ספק שכוונתו להרה״ק ר׳ יצחק משה, שנסתלק כאמור ה׳ שנים לפני הסתלקות רבינו הצמח צדק זיע״א.

באותו ביקור שמע מפי רבי יצחק משה את הסיפור הבא: פעם אחת ישבו בליובאוויטש וחזרו על דא״ח ששמעו מפי אדמו״ר בעל צ״צ נ״ע, ובא המשמש של אדמו״ר וקרא לאחד מן החבורה שיבא תיכף לאדמו״ר. כמובן שהלך תיכף, ולא ראו אותו עד לאחר כמה ימים, והבינו שאדמו״ר נ״ע שלחו באיזו שליחות מחוץ לעיר. בשובו סיפר שאדמו״ר ז״ל אמר לו שילך לכפר פלוני, להאדון, שהיה מפורסם כרשע עריץ שונא ישראל, ויאמר לו, שהרבי אמר שהגיע כבר הזמן לחזור בתשובה! וילך לדרכו. בשמעו זאת נזדעזעו כל אבריו, שהלא ממש סכנת נפשות יש בזה, כי לפני הארמון של האדון הנזכר, עומדים שומרים מזויינים וכלבים, ושום יהודי עוד לא נכנס לשם. אמר לו אדמו״ר נ״ע שמוסר לו שם קדוש לכוון בו מעת כניסתו לגבול האדון עד יציאתו משם, ומבטיחו שלא יגיעו שום נזק.

החסיד קיבל את השליחות, ולא חרץ כלב לשונו, ואמר לאדון את כל הדברים הנ״ל, ובשמעו הדברים נתעורר האדון כאילו מקיץ משנתו. השליח

יצא ומיד נשכח ממנו אותו השם. לא ארכו הימים והקול נשמע כי אדון פלוני נעלם ולא נודעו עקבותיו, ובית ישראל שמח על שנפטרו מאוייב וצורר זה. ויהי היום והגיע לליובאוויטש איש אחד מגודל שיער ומלבושיו קרועים ובלויים, ולא דיבר עם איש, רק עשה לילות כימים בלימוד התורה ועבודת ה', בתעניתים וסיגופים, עד שנודע בסודי סודות ליחידי סגולה כי הוא הוא האדון הנ"ל, שהיה מומר ר"ל, ורבינו הצ"צ הוציאו משפלות מצבו להשיבו לחיק אבינו שבשמים.

בהוודע הדבר לגדולי החסידים, החליטו לשטוח טענתם בפני הרבי, מדוע עליהם לעמול כ"כ ואיך זה איש זה זכה לעלות גבוה כ"כ בזמן קצר כזה? השיב להם הרבי: משל לרועה המנהל עדרו באגם, ויש מן הצאן שסוטים מדרך המלך לסמטאות מעוקלות, ויש שמטפסים על הר גבוה, ויש שיורדים לעמקים, ואם הרועה יעמול בעצמו להשיב את כולם בידים, הלא בזמן מועט יאבד כחותיו. על כן הוא משיבם לדרך הישרה בקולו ובקריאותיו. זולת אם מישהו מן העדר מתדרדר ונופל לבור עמוק, שאז אין כל ברירה לרועה אלא לירד בעצמו אל הבור ולהביאו על כתפיו.. וכאשר סיפר הדברים הוזיל רבי יצחק משה דמעות שליש, ששברו לבבות.

פרק שנים עשר:

הגאון מלובלין

גאון הגאונים, חסידא קדישא, רבי שניאור זלמן מלובלין זצוקללה"ה, היה מגדולי תלמידי וחסידי רבותינו הקדושים בעל ה"צמח צדק" והמהר"ש זיע"א. הגאון זצוק"ל עלה בערוב ימיו לירושלים ובה נתקבל ע"י כל עדות החסידים לגאב"ד ומנהיג עיר הקודש ת"ו.

הגאון מלובלין זצ"ל נחשב בדורו לענק שבענקים, כל גדולי הדור חרדו לשמו. רבינו הקדוש אור העולם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א אמר עליו: "אין לכם מושג מי היה הרב מלובלין. הוא היה גאון שבדורות קדומים היה נחשב לגאון! הגאון רבי אלחנן הלפרין שליט"א ראב"ד ראדאמישלא לונדון מספר בהקדמת שו"ת מוהר"ש, שהגה"ק בעל ה"דברי חיים" מצאנז זיע"א אמר לזקנו הגאון האדיר מהר"ש ענגיל זצ"ל שה"תורת חסד" זהו גדול!.. והגה"ק רבי יהושע מבעלזא זיע"א כאשר שהה במרחצאות קרלסבאד יחד עם הגאון מלובלין, היה עומד ליד חלונו "לשמוע קול תורה לשמה!" ("הגאון מלובלין" בשם הגה"צ רבי ישראל יצחק רייזמן זצ"ל)..

עם בואו לירושלים היה גאונה ופארה של עדת החסידים שמינוהו מיד כנשיא וגאב"ד עליהם, ובית הדין החסידי שהוקם בשנת תרל"ו בירושלים ע"י הגה"צ רבי יהודא ליב הורנשטיין זצ"ל מפאלטישאן בעל "טל ירושלים", נתחדש שוב בהרכב של הגאונים הצדיקים המפורסמים: רבי ליפמאן דוד שובאקס זצ"ל מקוצק; רבי יוסף הלוי שטרסברג זצ"ל בעל "יד יוסף" מקוסוב ורבי אברהם הכהן זצ"ל מגדולי הלומדים של חב"ד בירושלים.

עם גדולי דורו

חיבה יתירה היתה נודעת לגאון ה"תורת חסד" זצ"ל מאת רבינו הגדול בעל ה"צמח צדק" שהיה סומך ידיו על פסקי ההלכות שיצאו מתחת ידיו.

יחס מיוחד זה בא לידי ביטוי גם כאשר הגיע בנו רבינו המהר"ש לגיל שבע עשרה שנה ולמד הלכות איסור והיתר עם אביו הגדול נצטוה על ידו להוציא תעודת הוראה מן הגאון זצ"ל.

בשנת תש"מ הופיע ספר "מגדל עז" להרב י. מונדשיין ובו "הסכמה על פסק הלכה" מאת רבנו ה"צמח צדק", ובה כותב: "כפי אשר אני מכיר ויודע הרבנים הגדולים הנ"ל החתומים ע"ז וביחוד הרב מוה"ה זלמן במוהר"ר שלמה ז"ל מלאדי אשר מדריגתו מגיע לגאון, לכן יוכלו לסמוך על פסקם בלי שום גמגום".

כ"ק אדמו"ר המהר"ש הי מפליא בשבחו של הגאון וכה התבטא פעם: "מה שאני למדתי לפני ט"ו שנים דומה עלי ב"ה כאילו למדתי אתמול, אבל ר' זלמן, אצלו אין שכחה כלל". דברי הפלאה על גדולת הגאון שמע מפי המהר"ש גם הגאון ר' אליהו קלאצקין אב"ד לובלין כאשר ביקר בליובאוויטש. וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר עליו באחת משיחותיו: "אין לכם מושג מי היה הרב מלובלין, הוא היה גאון שבדורות קדומים היה נחשב לגאון!". במכתבו להגר"י סלונים זצ"ל מחברון הוא מכנה את הגאון מלובלין בשם "שר התורה" ראה בספר "אגרות קודש" שהופיע לאחרונה.

היה גם בידידות והערצה גדולה לכ"ק אדמו"ר הגאון רבי ישראל נח מניעזין זי"א בן רבינו ה"צמח צדק" זי"ע", ומעניינת בקשר לכך אגרתו של הגאון רבי אליהו דוב זצ"ל חבר בית דינו של רבי ישראל נח מניעזין, אל הגאון ה"תורת חסד" כפי שפורסמה ע"י הרב שלום דובער לוין שליט"א:

בעזה"י, יום א' כ"ב לחודש טבת תרמ"ד, ניעזין

כבוד הרב הגאון האמיתי ממפורסם בקצוי ארץ חריף ובקי י"א מרבים חסיד ועניו גדול מרבן שמו מרנא שניאור זלמן שליט"א

נתכבדתי במכתבו הטהור אלי כתוב באהבה וחיבה יתירה למשיבת נפש ולכבוד ולתפארת, בצירוף שלושה ספרים נפתחים תורת חסד על לשונו הזהב בחריפות ובקיאות לאמיתתה של תורה, והנני מוכן לחלקם למביני מדע המעריכים ערכו ומחבבים דבריו, ובקרוב אי"ה אשלח לכת"ר מסת ערכו אשר יושת, או אז אשתדל לדרוש עוד אנשים ידועים שביכולתם וברצונם לקבל את הספרים ואודיע אי"ה.

עתה זה אחרי אשר הראני ידידותו, ועוד מענה בפי ר' משה סופר במחננו

אשר כת״ר הרמה הרשה לי לבוא אליו בכתובים בכל הדבר הקשה לי ומוכן להשיבני.

בתוך הדברים סיפר לי ר׳ משה סופר אשר הגיע לכבודם שו״ת מהרב דוויעטקא בדבר זקוקה ליבם מומר אלם, ולפי דבריו העלים מכת״ר לגמרי אשר בזה הענין עשיתי הרבה ויגעתי ומצאתי ת״ל, כאשר האשה היא מבנות עירי והיתה נשואה בצערניגאוו, ובהסכם אדמו״ר המנוח ז״ל נ״ע היה לשלוח לבקש הסכמת כבודו ע״ז, אך אז היו המחותנים במחנם ואמרו שכת״ר הוא כעת במרחצאות וגם חלש בבריאותו, בין כך נתאחר הדבר.

זולת אין מה להטרידו כעת. אך אחת אבקשו, ימחול להשיב תיכף ע״ד השאלה מהנישואין, ואחרי דבריו לא ישונה.

המוכן לפקודתו ולשרתו כן בקודש

אליה דוד בהר״ר משה רב ומ״ץ דניעזין

״אדמו״ר המנוח ז״ל נ״ע״ הוא אדמו״ר מהרי״ן מניעזין, שנסתלק באי דחוהמ״פ תרמ״ג, ולאחר שהסכים להתיר את האשה הזקוקה ליבם מומר אלם, רצה לשלוח לבקש תחילה הסכמת מלובלין על ההיתר, אך בין כך נתאחר הדבר וכ״ק אדמו״ר נסתלק בגנזי מרומים. עתה בה הרב אליה דוד למלא מבוקשו לשאול הסכמת הרש״ז מלובלין על ההיתר. ומסיים (בקשר לשאלה נוספת) ״ואחרי דבריו לא ישונה״.

עם הגאון מסוכטשוב

ידידות קרובה מיוחדת שררה בין הגאון הק׳ בעל ה״יתורת חסד״ לבין כ״ק אדמו״ר הגאון הקדוש בעל ה״אבני נזר״ מסוכטשוב זיע״א. האדמו״ר מסוכטשוב אף ביקר אצל ה״יתורת חסד״ בלובלין (״אביר הרועים״), וסיפר הרה״ק רבי דוד צבי חן נ״ע כי הגאון מלובלין ליווה את ה״אבני נזר״ עד מחוץ לפתח ביתו, דבר שהיה נדיר מאוד אצלו (״הגאון מלובלין״ בשם הגאון רבי משה ליב שפירא זצ״ל). כאשר חזר הגה״ק זיע״א לסוכטשוב סיפר בהתפעלות: ״ראיתי תורה לשמה מהי״ (שם מפי הגה״צ ר״י הלוי רייזמן זצ״ל).

ובספר ״הגאון מלובלין״ מובא מפי הגאון רבי ישראל יצחק רייזמן

זצ"ל דומ"ץ העדה החרדית בירושלים על אחד מחסידי סוכטשוב בשם ר' בענדט שהיה חשוך בנים והפציר מרבו בעל ה"אבני נזר" שיברכו והיה משתמט ממנו, עד שהציע לו לפנות אל הגאון מלובלין שהוא "מקור התורה" וכחו רב להושיע, וכך הווה שהיו לו אח"כ עשרה בנים וזכה להכניסם לחופה.

ואכן בשו"ת "אבני נזר" שבהן מופיעות כו"כ תשובות בהלכה הערוכות אל ה"תורת חסד" מתייחס הגה"ק מסוכטשוב בהערצה וידידות בלתי מצויה ממש אל הגאון מלובלין: "תחל שנה וברכותיה לכבוד ידיד נפשי מרב הגאון הגדול המפורסם, נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק, פאר הדור, כקש"ת מו"ה שניאור זלמן שליט"א אב"ד ור"מ דק"ק לובלין יע"א... ידידו הדוש"ת באהבה רבה ועצומה. הק' אברהם" (או"ח סי' רע"ז); שלום וישע רב וכ"ט לכבוד הרב הגאון המובהק המפורסם מאוד נעלה, נהירין ליה שביליה דכולא תלמודא כשביליה דמאתי' כק"ש משבחים ומפארים מו"ה שניאור זלמן שליט"א אבדק"ק לובלין" (שם סי' ש"ל); "החוה"ש וכ"ט ורפואה ישפות ה' לכבוד אהובי ידי"נ הרב הגאון המובהק המפורסם נר ישראל ע"ה פה"ד כקש"ת מו"ה שניאור זלמן נ"י אבדק"ק ור"מ דק"ק לובלין.. ידידו דו"ש וש"ת באה"ר ואהבה עזה" (אהע"ז סי' קכ"ה); "הנה פקודתו שמרה רוחי לעיין בתשובתו הרמתה וענותנותו תרביני לחוות דעתי גם אני.. סוף דבר אני מסכים עם כבוד גאונו לדינא.. דברי ידידו דו"ש דמר ותורתו (חפצי לידע משלומו הטוב כי שמעתי שיש לכבוד גאונו עגנ"פ קצת מלובלין וגם לי יש קצת עגנ"פ מזה.." (שם סי' קכז).

יש לשער שידידות קרובה כרוכה גם, או שהיא עצמה הסיבה, ביחסו המיוחד של הגה"ק מסוכטשוב זצוקללה"ה כלפי חסידות חב"ד בכלל ומאוריה הקדושים. אין כאן המקום להרחבת היריעה בזה, אבל דוגמאות אחדות: רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זיע"א הוא כמדומה היחיד בכל תשובות אבני נזר, שהוא קורא לו "מרן", שכך כתב באו"ח סי' רל"ח: "ומילתא דפשיטא למרן זצללה"ה מיבעיא לי טובא..." גם את רבינו הק' בעל ה"צמח צדק" הוא מזכיר בחלק אהע"ז סי' ר"א כך: "וע"ד אשר שילם אבי האשה שכר הסופר שהתורת גיטין פוסל, הנה הצמח צדק החדש מהגאון איש אלוקים קדוש מליובאוויטש זצללה"ה מכשיר לגמרי..". ובמקום אחר: "וכדאי הוא הגאון בעל צ"צ לסמוך עליו.." (יו"ד סי' של"ח) ועוד כהנה.

גם בחסידות, מן המפורסמות שהגה"ק מסוכטשוב היה לו קשר מיוחד לתורת חב"ד, ואף התפלל בנוסח שהתקין רבינו הזקן זיע"א. גם בנו הגה"ק בעל "שם משמואל" לא ירד ה"תניא" מעל שולחנו כידוע, ולפני הסתלקותו הירבה לדבר על רבינו הזקן ונפטר כידוע ביום ההילולא דיליה בכ"ד טבת.

נערץ בארצלי קודש

בלובלין, עמד בקשרי אהבה עם גאוני העיר: האדמו"ר רבי יהודה ליב איגר בעל ה"תורת אמת" ובנו האדמו"ר רבי אברהם איגר בעל "שבט יהודא", האדמו"ר רבי צדוק הכהן והאדמו"ר רבי אברהם מפוריסוב.

כאשר רבה של קאליש הגאון רבי חיים אלעזר וואקס בעל ה"נפש חיה" יצא במערכה נגד אתרוגי מרוקו ולמען אתרוגי ארי"י פרסם כרוז מטעם כל גאוני פולין בראשות הגאון מלובלין וגדולי פולין, והוא מופיע בספרו "נפש חיה".

הגאון הקדוש רבי מרדכי דב טברסקי האדמו"ר מהורנסטופול ובעל שו"ת "עמק שאלה", היה בידידות גדולה עם הגאון מלובלין. בהיותו ממונה על מעות א"י שנגבו בחו"ל ביקש מאת הגאון לאחר שעלה לירושלים שהוא יפסוק על צורת חלוקתם בארץ ישראל כי על מוצא פיו לא יהין איש לערער. וכך הוא כותב:

"בע"ה. אורך ימים ושנות חיים למרא דארעה ישראל, הגאון החסיד המפורסם, ראש גולת אריאל, פאר עדתו ועמו, תורת חסד על לשונו ואהבת האמת בקרבו, כבוד שמו מפארים, הרב ר' זלמן מלובלין ד' עליהם יחי'!

אחדשה"ט. בקשה אחת לי לכה"ג. הנה זה כמה שנים אחרי פטירת כ"ק זקני הקדוש מצערקאס זי"א ועכ"י, נתמנתי בהורמנא מהתם, להיות הממונה שיתאסף הצדקה בכל המקומות אשר היה שם עמד כ"ק אאזמו"ר זצ"ל עליהם. ועתה מביאים הם הברכה אלי, ומידי ישולח להתם ובה"ש בהשגתי על זה בעין פקיחא, לחזק הבדק בכל עיר ועיר אשר היה מלפנים ומאז תח"י כ"ק אאזמו"ר זצ"ל וזה איזה שנים אשר בחרתי בש"ב הרב החסיד בש"ק ר' נחום פינחס מצפת שיהיה המשגיח מצדי בשם שנתחלק הברכה לפי החו"ק בהג' הארצות (ירושלים צפת וטבריי) ולשלוח לידי הקבלות מכל אחד ובקיום ביה"ד וחותמת הכולל. אך נודע לכה"ג את קנאת איש מרעהו אשר

השטן עדיין מרקד בינינו, וביותר בערי הקודש, והוציאו דברים במכתבים מהתם על הממונים מידי שם, בדיבות שקרים וכזבים, אשר מחמת זה המה מרפים ידי העם במדינתנו.

ע"כ אבקש מכה"ג, אשר בבוא משולחי היינו ש"ב החסיד רנ"פ העומד תח"י לחלק הברכה בעיר הקודש ירושלים תובב"י, יהיה נא עין כה"ג בעת החלוקה אשר כה"ג יוכל לבא בחתימת שמו לראי' כי נאמנים הם בשליחותם, וגם זה כי המעות מאתי המה נשלחים מדי שנה בשנה. ימחול נא כה"ג אשר אני מטריח אותם בכולל אשר אין כה"ג שייכות עמו. אך כאשר ידעתי משם כהד"ג אשר דורשים טובת הארץ בכלל ובפרט, גם לברר הצדק והאמת להיות נקיים מד' וישראל, אשר זה מוטל על מי שיש זה בידו לעשות וכו'. כי ידעתי ברור כי אחרי קיום כה"ג את האמת אשר נעשה בדם יסכרו פי דוברי שקר ומחריבי הארץ, כי שם כה"ג נודע למשגב במדינתו כי גדול ביהודים הוא ודורש טוב לעמו הוא.

ואחתום בחותמי ברכות לכה"ג אשר עוד ינובון בשיבה טובה על הארץ ונזכה לראות בציון אור חדש, אנכי ידידם מלונ"ח המברכם

מרדכי דב באאמו"ר הרמ"ז זצ"ל"

יחס מיוחד של הערצה גילו כלפי הגאון, הגאון המפורסם רבי ארי' ליבוש הורביץ גאב"ד סטרי בעל "הרי בשמים", שמזכיר בספריו מתורת הגרש"ז ושקיל וטרי בדבריו, וכן מחותנו הגאון המפורסם רבי חיים יהודא ליב מסאסניצא בעל "שערי דעה" שאף הוא נושא ונותן בדבריו בספרו.

מסכת בפני עצמה וראויה לציון היא פרשת יחסי האהבה והידידות בין הגאון מלובלין לבין גאוני ירושלים וגדוליה שעמדו מקרוב על גדולת נפשו ועוצם גאונותו בעלותו ירושלימה לכהן בה פאר כנשיא עדות החסידים. והגאון רבי יהושע ליב דסקין שהיה גאב"ד העיר ירושלים ומגדולי הגאונים שבה לבש בגדי שבת כשיצא להקביל פניו.

עד כמה העריך רבי יהושע ליב מבריסק את הגאון מלובלין תעיד העובדה כי כאשר כתב לבנו רבי יצחק ירוחם לעלות לארץ הקודש נימק את כדאיות הדבר בכך שיוכל לראות במו עיניו איש אשר אלקים חננו ויכול לחזור על כל לשונות ה"בית יוסף" אות באות...

גם רבה הראשי של עיר הקודש הגאון רבי שמואל סלנט העריץ מאד את

הגאון מלובלין, והיה לפעמים נושק ידיו לחיבת הקודש. ובכל הזדמנות היה מפליא את גאונותו וצדקותו של בעל התו"ח. ויסופר שבאחד השיחים שהיה לו עם הגאון הפסיקו באמצע בקריאת התפעלות: גאון, גאון! ומעשה שפנו אליו בדבר שאלה הלכתית ויעץ לשואל לפנות גם לגאונים רבי יהושע ליב ורבי שניאור זלמן. לאחר שהטרידו בשאלה מי מבין שני גאונים אלו גדול יותר ענה: איני יכול להחזיק מאזנים כאלו בידי...

באחד מכתביו מתארו רבי שמואל סלנט כ"גאון עולם אשר גם בדורות שלפנינו היה נמנה בין גדולי הדור" ובמקום אחר מכנהו "כבוד ידידי הרב הגאון צדיק וחסיד".

גאוני ומלכי הספרדים היו רועדים לשמו, והעריצוהו עד למאד. הראשון לציון שבאותם הימים הגאון רבי יעקב שאול אלישר בעל ה"ישא ברכה" היה נוהג להוועץ ברבי שניאור זלמן בכל בעיות ההלכה. וכה המה דבריו באחת מתשובותיו בספר "ישא איש":

אנא נפשאי הנני בא להשיב מפני הכבוד לאשר נדרשתי לחוות דעתי

אדמו"ר הגה"ק מהורנסטייפול זיע"א

בשריותא דהך איתתא שנשאל עליה הרב הגאון המפורסם בכל קצוי תבל נ"י פ"ה עה"י כקש"ת מו"ה שניאור זלמן... והאריך והרחיב בעומק עיונו ובעוצם פלפולו וברוחב מבינתו וגודל בקיאותו, ברוך שחלק מחכמתו, את הכל עשה יפה בעיטו, אשרי יולדתו, דן דין אמת לאמיתו, וה' עמו שהלכה כמותו, לא הניח פנה וזווית צנה וסוחרה אמתו... אמור מעתה תורה יצאה בהינומא דמותרת האשה הבאה בשאלה ואף כל מה שכתבתי אינו מעלה ומוריד רק לברר הדבר שהשליח כהוגן עושה שליחותו...".

הגאון רבי חיים חזקיהו מדיני בעל ה"שדה חמד", החשיב אף הוא מאד את הגאון אותו הוא מתאר בספריו כ"גאון עוזנו" ו"גאון מופלא בדורנו". ומעשה שביקר ה"שדי חמד" את רבינו בביתו ובענוותנותו התבטא "בודאי אין מר מעיין בספרי שהרי הוא "אחרון שבאחרונים". לא כי, השיבו הגאון, מעיין אני בו. ולראיה החל לצטט ממנו בע"פ קטעים מן הספר אות באות.

מכתב של הגה"ק בעל ה"דרכי תשובה" ממונקאטש זיע"א שנתפרסם לא מכבר אל בעל ה"תורת חסד" פותח במלים: "כבוד הרב הגאון הגדול שר התורה רשכבה"ג סבא קדישא.. כקש"ת מוהר"ר שניאור זלמן לאדיער שיחי' לאויוט"א", בשולי המכתב מצרף בנו הוא הגאון האדיר הרה"ק בעל ה"מנחת אלעזר" זיע"א בקשה שיזכירהו התו"ח בתפלתו, וחותם בשמו ושם אמו.

תורה לשמה

שלושה טעמים נתן הגאון מלובלין זי"ע, בהקדמתו לספרו "תורת חסד", על שום מה קראו בשם זה. אך ברוב ענוותנותו לא הזכיר את דברי חז"ל אלו, שתורת חסד היא התורה שנלמדת לשמה. וכבר הפליגו גדולי וצדיקי דורו את לימודו של רבי שניאור־זלמן כתורה לשמה.

מעשה בחסיד אחד שסבב על העיירות ובידו מכתב המלצה בכתב ידו של רבנו הקדוש בעל ה"צמח־צדק" זיע"א, לסייע בידו להשיא את בנותיו. האיש הגיע גם לפאלצק וכראות רב העיר רבי שניאור־זלמן את הכתב, כיתת רגליו מבית לבית והתרים את אנשי העיר לטובת האשי הנצרך הזה. כאשר שב האיש לליובאוויטש וסיפר על כך לרבנו ה"צמח צדק". נזף בו הרבי: מה עשית וביטלת את ר' שניאור־זלמן מ"תורה לשמה"?

אף מסופר שהגאון רבי אליהו־יוסף מדריבין בעל "אוהלי יוסף", רבו של ה"תורת חסד", ביקש לבקר את העיר פאלצק. מקום מושבו ברבנות מלפנים,

הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל

הגאון רבי יהושע לייב דסקין זצ"ל

וה"צמח־צדק" מנעהו מעשות כך, בנימוק שבודאי ייצא רבי שניאור־ זלמן לקראתו ו"יחבל על ביטול תורה שלו שחשובה מאוד למעלה".

הרה"ק רבי אברהם איגר בעל "שבט יהודא" היה מסביר בכך גם את התופעה המופלאה, שהגאון מלובלין לא היה צריך לחפש ולדפדף בספרים והיה מוצא מבוקשו מיד, כי בשמים נהגו עמו מדה כנגד מדה, והואיל ולמד לשמה מנעו ממנו ביטול זמן לריק.

וכך מבקש הוא בפתיחת ספרו: "ואני תפלה, ואסלדה בחילה, לנורא עלילה, ומרומם על כל ברכה ותהלה, ברחמיו וברוב חסדיו ישים חלקי מהעוסקים בתורתו לשמה. ויזכני לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם, ויבורך שם כבוד ולעולם".

פלא דורות

גם באותו דור דעה שהיה מבורך בגאוני עולם אדירי תורה, שעד היום הזה כל בית ישראל נשען על פסקיהם, שאור התורה הבהיק בכל פינה ופינה, היה ברבי שניאור־זלמן מן המיוחד. אישי התורה בכל קצווי תבל ששמעו

הלך לפניהם ראו בו כלי מפואר יחיד בדור ומופת לדורות: מוח כביר, זיכרון מדהים ובעל תפיסה עצום. רבי שניאור־זלמן היה מעיין באיזה ענין ושוב אינו שוכחו לעולם! הוא עצמו התבטא פעם שאינו זקוק ליגיעה כלל כי הכל היה פתוח לפניו, כל דבר נקלט במוחו וחקוק לעד. ולא בכדי העידו עליו רופאיו שמוחו גדול משל אחרים.

עובדה מפליאה שהעידה על מוחו הפתוח של רבי שניאור־זלמן הרעישה בשעתה את ציבור גדולי התורה. הגאון רבי יוסף־צבי דושינסקי, רבה הראשי של ירושלים, כשהיה מספר על כך למקורביו היה מתלהב בכל עת מחדש מעוצם גדולת הגאון מלובלין. באותה תקופה מפוארת היו מעיינות הרפואה מקום מפגש לגדולי הדור, שם היו משוחחים ביניהם בשאלות הלכתיות מסובכות שנתעוררו אצלם בשדה הרבנות ומחליפים דעות בבעיות דונות שהיו עומדות על הפרק. ומעשה שנתקבצו ובאו למרחצאות קרלבסאד כמה מגדולי התורה המובהקים כהגאון בעל ה״אבני נזר״ מסוכטשוב ואחרים, וביניהם גם הגרי״צ דושינסקי שהיה נמנה עם צעירי תלמידי החכמים שבדור. ונשאלה אז שאלה גדולה בבית המדרש שהיתה לשיחת היום אצל הגדולים. כאשר לא הוכרע הדבר, נמלכו הגדולים ושלחו את השאלה לגאון הדור בעל ה״תורת חסד״ שאף הוא היה שם. ומה הופתעו לראות כעבור שעה קלה את השליח ובידו קונטרס ערוך מלא מובאות וציטטות מראשונים ואחרונים בנוסח ״וז״ל״, ״עכ״ל״ וכיוצא בזה. כשחזרו למקומות מגוריהם נדהמו לראות כי כל מובאה מדוייקת בחסר ויתיר עד להפליא ולא החטיא אפילו באות אחת.

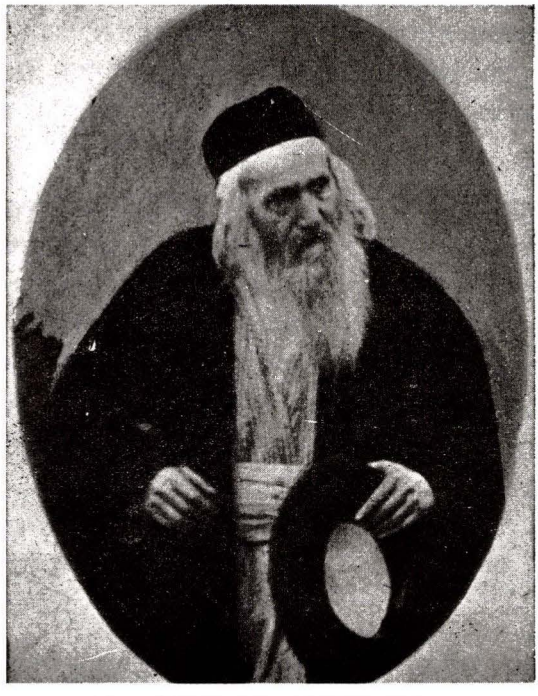
מעשה שנסע ברכבת מפאלצק לעיר אחרת, ות״ח אחד שישב באותו קרון הרגיש שמנענע בשפתיו, וכשקרב אליו הבחין שחוזר על דבר תורה, ואח״כ גילה לו הגאון שמנהגו לחזור מדי חודש בע״פ על ספר מהאחרונים, ועתה חוזר הוא על ״חוות יאיר״.

עוד בצעירותו בשהותו בליובאוויטש כבר חונן בסגולת פלא זו, וידוע היה שהחסיד המפורסם רבי שמואל־בצלאל, ״הרשב״ץ״ — מגדולי חסידי ה״צמח־ צדק״ שהתפרנס ממכירת ספרים, היה מסרב להראות את הספרים לרבי שניאור־זלמן, שכן ידע כי כאשר יעיין רבי שניאור־זלמן בספר שוב לא יצטרך לקנותו... סיפור כזה היה מהלך בירושלים במוכר ספרים אחד שבא לפני הגאון להציע לו ספר יקר המציאות למכירה. כשעיין רבי שניאור זלמן בספר אמר לו למוכר: אין הספר שווה מחיר יקר כזה, שהרי אין בו יותר

משני חידושים... ולראיה על כך חזר לפניו על כל עניני הספר באותיותיו.

סגולה מופלאה זו עמדה לו להגאון פעמים רבות לפתור שאלות קשות שנתעוררו, כאשר היה מצטט מספרים שעיין בהם במשך כל ימי חייו והללו לא נשמטו מזכרונו. הרב הקדוש מלובלין רבי אברהם איגר פנה פעם בשאלה אחת להגאון בשליחות אביו הגה"ק רבי יהודא־ליב בעל ה"תורת אמת". עלה הגאון על הסולם והוריד ממדף הספרים ספר ישן מכוסה אבק, והראהו שאלה זו מפורשת בו. כדבר הזה היה גם עת התייצבו לפניו חברי בית דינו בירושלים לבקש דעתו בנושא מסובך שהתעורר על שולחנם, וכדרכו ביקש להוציא ספר מסויים העומד בשורה פלונית והראה להם כי השאלה נשאלה כבר לגאון ספרדי.

שוב פעם אחת ביקרו הראשון־לציון רבי יעקב־שאול אלישר בעל ה"ישא ברכה". התעניין אצלו הגאון מלובלין באיזו סוגיא עוסק הוא, וכאשר השיבו כי מעיין הוא בשם משמות גיטין שלא נזכרו בספרי שמות גיטין, **הוציא הגאון ספר נושן בשמות גיטין ובו נזכר שם זה, להפתעתו**

הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל

הרבה של רבי יעקב־שאול. ה״ישא ברכה״ לא יכל להסתיר התפעלותו ונשקו להגאון בקראו: ״הרי זה שם ספרדי!״. מקרה מעניין קרה גם עם בנו של ה״ישא ברכה״, הג״ר חיים אלישר בעל ״חיים שאל״ שנכנס אף הוא לרבי שניאור זלמן לברר איזה ענין והראה לו הגאון ששאלה זו נידונה כבר בספר שחיבר... זקנו של הרב אלישר. ומעשה ברבי מאיר־דב טננבוים מחשובי הלומדים בירושלים שנכנס לשוחח עם הגאון בדברי תורה, והחל בסתירת שני מאמרי רבי אליעזר בגמרא: רבי אליעזר אומר כאן... הפסיקו הגאון והמשיך: ואילו שם הוא אומר ההיפך. אלא יעיין ב״נודע בשערים״ סימן ב׳ ובהגהות ר״ש נטנזון על הירושלמי וימצא הביאור...

בית הרב בימות החג היה מקום ועד ומפגש לכל תלמידי החכמים והלומדים המצויינים שהיו מביעים בהזדמנויות אלו שאלותיהם וספיקותיהם בהלכה. חכמי התורה שהיה נעלם מהם מקור להלכה מסויימת היו מחכים לבוא המועד או להזדמנות אחרת כדי לשאול את פי הגאון שכל התורה היתה אצלו כמונחת בקופסא. ואירע פעם שלומדי העיר היו מסובין בביתו ונשאו ונתנו בהלכה, וביקש אחד הלומדים לדעת מקור להלכה מסויימת. כשהגאון לא השיבו לא חזר עוד על שאלתו, מחמת הספק אולי לא שמע הגאון שאלתו או אולי שמע ואין מענה בפיו. כאשר נפרד כל אחד מהם מהגרש״ז, אמר לו הגאון לאותו חכם: בבלי אכן אין מקור לכך, אך יעיין בירושלמי...

בזכרונו המדהים הפליא את הכל. ובעודנו רבה של פאלצק, חזר פעם לפני כ״ק אדמו״ר המהר״ש מליובאוויטש, כאשר דעתו היתה בדוחה עליו, בעל־ פה על דף גמרא, דף מהרש״א ודף...קינות. הגאון רבים חיים־יעקב שפירא ראש בית דינו של הגר״ש סלאנט בירושלים סיפר שתוך כדי דיון בהלכה אחת עם הגאון מלובלין ביקש לסתור את דברי הגאון מתוך תשובה של הרשב״א. כדי להראות להגרח״י שגם הוא יודע מרשב״א זה הציע לו להוציא את ספר הרשב״א מארון הספרים והוא הגרש״ז חזר על שלושה דפים ממנו בעל־פה, אות באות. על תפיסתו החדה ועינו הבוחנת מעידים זקני ירושלים, שבלכתו בדרך פגע פעם בעדר כבשים ונקב במדויק במספרם, והיו מבין מלוויו שמנו אותם ונדהמו להיווכח שלא החטיא אפילו באחד.

תיאור על גדלותו וקדושתו של הגאון נותן לנו תלמידו ונאמן ביתו, הגאון רבי טוביה גולדברגר ז״ל דומ״צ ירושלים, וכה הוא כותב: ״אשרי עין ראתה

מראות אלקים קרנה של תורה מנוגה נגדו האירה הארץ, תורת חסד על לשונו, ש״ס בבלי ירושלמי מדרשים וזוה״ק, ספרא ספרי תוספתא מכילתא, ראשונים ואחרונים, הכל כמאן דמונח בכיסתיה, דייק וגמיר שמעתות ומימרות כרחבא מפומבדיתא, קולע אל השערה ולא יחטא, ומי כמוני שלא מנעתי א״ע מבית־מדרשו ושגרתי על דלתותיו יום יום, יודע כמה נפיש חיליה ורב גובריה. וסח לי פ״א כי זקוקין דנור דנפקי מפומיה בהתעלסו עמי במלחמתה של תורה״ק קובע ברכה עד כדי לחבר ספר שלם, יומם ולילה נשא ונתן בתורת ה׳ תמימה באמונה שפתיו הוו מרחשן יום יום ח״י פרקים משניות בע״פ, וכפטיש יפוצץ סלע פרש וביאר כל שנויי הנוסחאות והגרסאות דבר דבור על אופנו, מלבד שיעוריו בגפ״ת ובחכמת הקבלה. ובהיותו מסובל בייסורים גדולים איש מכאובות וחסר מנוחות עד שלא היה יכול לישן כשתי שעות במעל״ע, תלמודו בפיו ערוך על ספריו, וממש כל יום ויום כחדשים היו בעיניו, מתגבר כארי ויושב ולעי באורייתא, וביתו פתוח לרווחה לכל צמא לדבר ה׳ להשיב לשואליו דבר בכל מקצועות התורה״.

אגדות רבות התהלכו בירושלים על תפיסתו המופלאה וזכרונו המדהים. מהן: בהגיעו לארץ־ישראל הביא עמו חבילות גדולות של ספרים, וברדתו לנמל הוטל עליו לשלם 88 אחוז משיווי המטען, שנמדד לפי משקל הספרים. עבודת החישוב היתה קשה מאוד לעובדי המכס. תוך שניות ממספר רשם את המגיע לפי חשבונו, ואילו הפקידים עמלו על כך כמה שעות עד שהגיעו לסכום שהוא קבע.

מדי שבוע היה מקבל את כתב־העת ״חבצלת״ שהופיע בירושלים, העיף בו עין לשנייה אחת וחזר ללימודיו. אחד מבאי ביתו שאלו פעם אם אמנם יכול הוא לעבור על כל החומר במהירות כזאת? השיבו רבי שניאור־זלמן: הן, והא ראיה, כך וכך שגיאות מצאתי בשמונת עמודיו. ספר האיש ומנה, ונוכח כי אכן כדבר הגאון היה.

ועוד: פעם הביאו לו למכירה רמב״ם מדפוס ישן. דפדף הגאון שניות מספר, ופסק: פרק אחד מהלכות פסולי המקודשין חסר!

פעם אחת התווכחו ביניהם שני גדולי תורה מובהקים בירושלים בדבר מאמר חז״ל. זה טוען כי מאמר כזה אינו בנמצא וחברו בטוח שהובא בחז״ל אך אינו זוכר מקורו. נכנסו לשאול לשאול את פי רבי שניאור־

ספר

דרשת תורת חסד

היא הדרשה הראשונה, אשר דרש הרה"ג מגאוני קדמאי בעז בואו לישב על משרת כסא הרבנות בעיר והמעטירה לובלין ה"ה הרה"ג שר התורה, במברא ירה, בפלפולא החריפא וברא, עוצם בקיאותו, על כל העולם נכרה אשר שתו בצמאונם תורתו ותשובותיו, כל הרבנים מקצוי ארץ, צי"ע, לך דומי תהלה, ה"ה הגאון, גאון הגאונים, סוע"ה, מו"ה שניאור זלמן זצוקללה"ה נבג"מ, בעהמ"ח ס' תורת חסד, ולבסוף ימיו נסע לארץ הקדושה ירושלים תוב"ב ושם מנוחתו כבוד, וכל מי שיקח ספרו יהי' שורד בעוהש"י ברכה בביתו, וליל בעדו בזה ובבא זי"ע ועכ"א:

הובא לביהדפ"ס ע"י הרב ר' חיים שוחערדשאראף מ"ץ דעיר חעלים בן הרה"ג ר' נחמי' זצ"ל דוטש"ץ דעיר לובלין, יחבני תחסיד מו"ה הר' שמואל יהתתן הכהן נ"י מכח לובלין:

לובלין

אצל ר' ערזר נ"י צוועקין.

שנת ברצ"ת ה' לפ"ג

זלמן. גילה הגאון מיד: מאמר כזה אינו מצוי אמנם בש"ס, אך מופיע בהקדמת הספר "צאינה וראינה", "ואף הוא חז"ל". שוב חזר בפניו חכם אחד על חידוש שעלה ברעיונו בפירוש פסוק אחד. הוציא רבי שניאור־זלמן את ה"צאינה וראינה" והראהו את חידושו מופיע בספר. והוסיף הגאון: את ה"צאינה וראינה" זוכרני מלפני כחמישים שנה כאשר שמעתיו מפי אמא שהיתה משננת ספר זה.

צדיק מושל ביראת אלקים

כשם שהיה רבי שניאור־זלמן גאון עצום בחכמת התורה, כן היה גאון ומופלא ביראה ובעבודת ה'. כמי שחונך על שרפי הקודש, רבני הק' בעל ה"צמח־צדק", בניו ותלמידיו הקדושים, השכיל רבי שניאור־זלמן למזג בקרבו גאונות עמוקה בכל מקצועות התורה ובאותה מידה, חסידות ופרישות גדולה. אלו העניקוהו את תוארו כאחד מיחידי הדור. דביקותו ואהבתו הגדולה את ה' ותורתו היו לשם דבר. ידעו בו ברבי שניאור־זלמן כי מרחף הוא בעולמות העליונים וכי דעתו מתקבלת במרומים. בכוח התורה ובזכות צדקתו וקדושתו היה פועל ישועות ונפלאות, ובירושלים כבלובלין נהרו אליו בעיתות מצוקה להיוושע בברכתו ותפילתו.

אף שלא נהג כאדמו"ר, היה נוהג כדרך גדולי החסידות שבימים ההם, לקבל פתקאות, והיה לו סדר מיוחד בקריאתן, אותו קיבל מפי רבו הקדוש בעל ה"צמח־צדק". הפונים אליו כבר הכירו על פניו הקדושים אם נתמלא מבוקשם אם לאו. שכן כאשר היה מביט לאחר הקריאה בפתקא בפני האיש, היה יודע שיתבשר טוב ואילו כאשר היה נותן את הפתקא מיד על שולחנו הבינו שאין זה אות לטובה. ואף זאת ידעו: כאשר היה מברך בלשון "יהיה" טוב, ידעו שכן יהיה. לא כן כאשר השיב "שיהיה (זאל זיין)" טוב, הבינו שכבר נגזרה גזירה ח"ו.

אגדות רבות הילכו בירושלים על ישועות שפעל הגאון מלובלין באמרי פיו. מעשה בהרב החסיד רבי משה שפירא מנכדי הרה"ק ר' פנחס מקוריץ ומחשובי חסידי רוזין בירושלים שנכנס לבית רש"ז להזכיר לפניו את אחותו שנפלה למשכב במחלה מסוכנת. אמר לו הגאון: הריני עוסק כעת בלימוד תוספות, תהא זכות תורה זו לרפואת אחותך! וכך היה. ומעשה שהזכירו לפניו חולה אנוש, ולתמהון הכל ציווה להזיז את עמוד התיבה שלו בבית־מדרשו, והחולה נתרפא.

שוב היה מעשה בש״ץ בית מדרשו שלאחר תפילת המוסף ביוה״כ חלש לבו ונפל תשוש כוח. לתפילת הנעילה הורה לו הגאון לרדת לפני התיבה. כאשר מסרו לו על חולשתו של הש״ץ חזר על הוראתו ותוך רגעים ספורים הפך הש״ץ לאיש אחר. ר׳ חיים המבורגר שהיה בן בית אצלו מספר על עצמו שכשהגיעה שעתו להתייצב לצבא ביקש את ברכת הגאון, והוא השיבו בחיוך: ״לכשיחזור יביא אתו יין ישן לבית״, וכן היה, שקיבל ״פטור״ והביא, כמובן, בקבוק יין לבית הגרש״ז. אף הוא מעיד שכאשר בתו בת העשר חלתה בדלקת ריאות קשה עד שהרופאים אמרו נואש, ונכנס מבוהל לבית הגאון לבקש ברכתו, הבטיחו: בצהרי יום השבת־קודש יבוא שינוי במצבה! וכך היה.

מעשה נורא שהכה הדים בירושלים של אז המחיש את גודל כוחו של צדיק זה ועד כמה חשובה היתה תורתו למעלה. הגאון היה נוהג ללמוד מדי יום ביומו ח״י פרקי משניות. וכך היה הסדר: הגבאי החזיק את ספר המשניות והגאון היה חוזר על המשניות בע״פ, וכלכך היה ממהר בלימוד זה עד שלא היה לוקח כל השיעור יותר מח״י רגעים... מלבד עיתים מסויימות שהיה מפסיק במשנה אחת והיה מתעסק בה משך זמן. וכך אמנם קרה באחד הימים שהגאון ישב על גג הבית, תפוס בעשתונותיו ותוך כדי כך נשמע קולו הרועם של המואזין במסגד הערבי שממול. נבהל הגאון ונתבלבלו מחשבותיו והפטיר בקפידה: שלא יבלבל אותי. הדברים אך יצאו מפה קדשו, והגוי נשתתק וקולו נצרד...

מעניינת מאוד היא עדותו של משמשו בקודש ובן ביתו בירושלים שהעלה התרשמותו על גבי הגיליון, וממנה משתקפת הנהגותו הקדושה, פרישותו וטהרתו של רבי שניאור־זלמן, וכה כותב ר׳ דובער שפירא: ״היו לו חמישה חדרים: חדר התבודדות, וחדר להמשמשים, וב׳ חדרים לספרים, וחדר לבית־ הכנסת. ודרכו בקודש היה להיכנס לביהכנ״ס לפעמים בסירוגין. היינו, בעת קריאת התורה ובעת ברכת כהנים, ובימים נוראים לתפילת עלינו ועבודת יוהכ״פ, ויום שמחת־תורה להקפות. היה דרכו בקודש לילך כל הז׳ הקפות בספר־תורה קטן וכל האנשים אשר הסתופפו בצלו הקדוש נהנו מזיו תואר קדשו באימה וביראה ואהבה עזה. והתנהגות סדר שלו היה כל יום אחר התפילה שעה אחת סגור ומסוגר, ולומר בקשות על חולי עמ״י ופרנסתם, והיה לוקח פדיון נפשות. ותפילתו היתה בדורה כר׳ חנינא בן דוסא. ענין אכילתו היה פעם אחת ביום דווקא, מגודל חלישותו לא סבל יותר...

ודאג שיוכל להשלים שיעוריו, היינו כל שנה השלים ש״ס. וכל ד׳ חודשים ירושלמי. ובכל יום ויום היה כותב שו״ת שלו... וקודם מנחה שעה אחת בציווי הרופאים הוכרח לשאוף אוויר צח, והייתי נוסע עמו חוץ לעיר ושם הוכרחתי ליקח משניות, ואמר בע״פ ח״י פרקים משניות בכל יום ויום. ובין כך היה אומר איזה דברים, אמרות טהורות מענין מדרשי פליאה מעניני הסדרה ועוד... בספרי קבלה היה עוסק כמה שעות בלילה קודם שנתו. ורק הצנע לכת, לא רצה להתראות לשום אדם באלו הזמנים. ודרכו היה בקודש להשתתף בצערן של כל ישראל באנחות רבות עבור כאו״א ולשפוך דמעות כמים. כן ראיתי פעמים רבות עיניו זולגים פלגי מים דמעות על כל צרה שלא תבוא... פיזר צדקות הרבה פה על ידי לת״ח עניים ולאלמנות עניות...״. כאמור, היה ממעט באכילה ושתייה, והיה אוכל עור של יונה או מאכל אחר שהוא קל ביותר לעיכול, ולאחר סעודתו היה שותה דבר מר שלא ירגיש טעם המאכל. בערב ראש־השנה היה מסוגר בחדרו כל היום, ופעם התעקש אחד ממקורביו וביקש ליכנס לחדרו ונפל עליו

ציון הגה״ק בעל ה״יתורת חסד״ נ״ע בהר הזיתים

פחד נורא כי היה מראהו כמלאך האלקים. שלש שעות היה עוסק בתורת רבו הקדוש בעל ה״צמח צדק״, ובמאמרי דא״ח של נשיאי חב״ד בכלל.

מעשה באברך שלאחר נישואיו חלה במחלה אנושה והרופאים התייאשו ממנו ואמו היתה הרה ללדת. בני המשפחה חששו שיוולד בן זכר ותזדקק אשת האברך שנטה למות לייבום ויהא עליה להמתין עד שיגדיל, ובמר לבם פנו לרבי שניאור־זלמן שיתפלל למהר מיתתו. אמר רבי שניאור־זלמן: ראו, המה בטוחים שהאברך ימות ואמו תלד בן, ואולי נהפוך הוא: היא תלד בת והאברך יבריא? וכך היה. ויהי למופת.

פעם כיבדוהו באמירת ״ברכות״ בברית־מילה. כשהגיע לתיבות ״וייקרא שמו בישראל״ סיים מבלי לחכות למוצא פיו של אבי הבן ונתן את השם. האב הופתע לראותו מכוון למחשבתו ממש.

לחש מיוחד היה לו שהיה משתמש בו עבור מקשה לילד. ופעם לא היה בביתו, ובאו להזכיר אשה אחת שהקשתה ללדת. אחד מבני הבית שידע את הלחש בע״פ אמרו, אך לא הועיל ר״ל. כשחזר הגאון אמר: נראה שתלוי מיהו האומר.

הסתלקותו

על אופן הסתלקות שלו, כתב הגאון רבי שמואל אהרן וובר (שזורי) זצ״ל עורך הירחון התורני ״קול תורה״, במכתב תורה שכתב אל יבלחט״א הגאון הגדול רבי שלמה זלמן אויערבאך שליט״א (״קול תורה״ מנ״א תשי״ז) לאמר: ״נפתעתי בנעימות לשמוע מכת״ר שקדמני בעיקרו הגאון מלובלין ז״ל בספרו ״תורת חסד״, וברוך ה׳ אשר הנחני בדרך אמת ולכוון לדעתו הרחבה והגדולה של המופלא בגאוני דורו ז״ל. וודאי שהפגישה עמו בדרכה של תורה חוויה היא למי שזכה לאור פניו בהתהלכו אתנו בחיים, ולהמצא במחיצתו בעלותו בסערה השמימה לקול רעמים ולנוגה ברקים שהסתערו ועלו לפתע, והימים ימי קציר חטים (ה׳ ניסן תרס״ב). ושזכרו משחר הימים חרות על לוח הלב לעד, זיע״א. ובשולי המכתב מוסיף הגרש״א לספר: ״ההסתלקות היתה עם שקיעת החמה בעש״ק במעונו בסמטת ברמן על יד בתי ויטנברג, והגאון רבי שמואל סלנט ז״ל שמעונו היה בחורבת ר׳ יהודה החסיד בעיר העתיקה ועיניו כהו מתוך זקנה מופלגת, נחרד

במקומו הוא לקול הרעמים, וקרא: "שמע מינה נח נפשיה דרבי שניאור זלמן! כנתינתה של תורה כך נטילתה בקולות וברקים!"...

בכתב־העת "היהודי" שהופיע בלונדון כשנסתלק הגה"ק זצ"ל פורסם לאמור: "ביום א' חוהמ"פ הגיעתנו השמועה הנוראה כי הגאון וצדיק חסיד וקדושה נקרא הרב הלובליני איננו כי לקח אותו ה' בשנת הע"ג לימי חייו. לא התעצלנו בהספדו של קדוש ישראל זה וגאון עוזו. אנחנו ידענוהו לשר התורה ואביר הרועים בשבתו אתנו עוד בארץ רוסיה ובהיותו רב בעיר לובלין, ועל ספרו 'תורת חסד' שמחו כל הלומדים כעל כוכב חדש מפיץ אור בהיר שעלה בשמי הספרות התלמודית. וידיעתנו זאת די היתה לנו לקרוא לבכי ולמספד על האבידה הגדולה שאבדה לעמנו, בהעדר ממנו: גאון, צדיק, חסיד, קדוש וטהור".

פרק שלשה עשר:

רבי יוסף תומארקין מקרמנצ'וג

היו בדברי ימי ישראל, גאונים עצומים, אישים מורמים מעם וגדולים בענקים, שהאירו את העולם בימיהם, ומשום מה הועם זכרם, ולא הונצחו לדורות. אולי משום שלא נדפסו חידושי התורה שלהם או מסיבה אחרת איזו שתהיה. כזה היה ללא ספק הגאון האדיר, עמוד התורה וההוראה, קדוש עליון, רבי יוסף תומארקין זצוקללה"ה גאב"ד קרמנצ'וג ומגדולי המשיבים ופוסקי ההלכה בכל גלילות אוקריינא בתקופתו.

אי אפשר לומר כי דמותו עלומה לחלוטין, שהרי ידוע הוא בקרב חסידי חב"ד כאחד מגדולי הגדולים שבהם. גם בקרב יודעי ספר, מפורסם הגאון זצ"ל. אלא שביחס לאישיותו הכבירה, כאחד המיוחדים בדורו, בהיותו חכם גדול וידען עצום בכל מקצועות התורה, ועם זאת צדיק וקדוש, עובד ה' בדביקות המוחין וברגש הלב, ודאי שנפקד מקומו בין שורת גדולי הדורות החקוקים על לב כל אדם בישראל.

שלשלת היוחסין

רבי יוסף נולד בי"ח טבת שנת תקע"ט בדובראוונא לאביו הגאון והחסיד רבי אליהו זצ"ל מחשובי חסידיו של מרן רבינו בעל התניא והשו"ע זיע"א. בנוסף ליחוסו מצד אביו שהיה מגזע המשפחות המיוחסות בישראל, היתה גם אמו הצדקנית גוטא אסתר, בתו של הגאון הצדיק רבי איסר משקלוב זצ"ל שהיה מכונה "ר' איסר קישעס".

ר' איסר היה בן הגאון האדיר רבי אליעזר גרייבר זצ"ל בעהמח"ס "משנת דראב"י" על הש"ס. אחיו היה הגאון החסיד רבי זלמן רויזעס זצ"ל מהאריות שבחסידי רבינו בעל התניא זיע"א. בעל "דעת קדושים" (פטרבורג תרנ"זח) מעיד על רבי איסר: "התענה ארבעים שנה יום יום

ולא אכל דבר מן החי, ואף בהיותו סוחר לייפציג לא זז מהנהגותיו. אליו נהרו כל הסוחרים אשר היה להם דבר בין איש לרעהו ולא שמעו ויחלו, וכאשר הורה להם כן קבלו לעשות".

רבי אליעזר גרייבר (ז' טבת תק"ד — עשרה בטבת תקצ"א) היה בן אחר בן להקדוש רבי ישראל ריזינאי הי"ד, ונכדם של מצוקי ארץ, והוא אבי משפחת סלונים החב"דית.

את חינוכו הראשון קיבל רבי יוסף אצל אביו הגאון ר' אליהו, שהיה למדן מובהק וחסיד גדול, ורבי יוסף שחונן בכשרונות מפליגים התקדם בלימודו במהירות, ונתפרסם בדובראוונע, שהיתה מלאה חכמים וסופרים, כעילוי מופלא.

לאחר שקיבל תורה מפי אביו הגאון, דבק בגאון ישראל ושר התורה רבי נחמיה מדובראוונא זצ"ל בעל "דברי נחמיה" זצוקללה"ה מאבירי תלמידיו של רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זיע"א, ורבו זה החשיבו וחיבבו עד מאד כמובחר שבתלמידיו. רבי יוסף תומארקין עצמו מעלה על הכתב, בהקדמת ספר השו"ת "דברי נחמיה" ברגשי געגועים עזים את הימים שבו ישב בשבת תחכמוני במחיצת הגאון מדובראוונא, וכך הוא חורז במליצת לשונו העשירה:

"מי ימלל גבורות ה', מי ישמיע עלת תהלת קדושת תורתו אשר הופיע על מו"ר הרב הגאון התייר הגדול חסידא ופרישא, מרן ר' נחמיה נ"ע מזרע בירך מטע ה'. כל ימיו לא ימוש מאהל תו"ע, אמון מופלא מכוסה ומוצנע, הצנע לכת את ה' לפני ולפנים עבודה צורך גבוה, סגור ומסוגר בחדר הורתו ותורתו, יושב בסתר עליון בצל שדי התורה יתלונן. נהירנא כד הוינא טליא והוינא מטייל בתרביצא דרב נהורא, לא ר"נ שמיה אלא רב נהוראי הרואה אומר ברקאי, זמנין סגיאין חמינא דעמיל בעמלא דאורייתא דלעילא מן שמשא כד משכה ליה שמעתתא, לא הוה ידע בין נהורא דיממא ולילא, וברחימותא דאורייתא סגי יתיר מגרמיה ונפשיה, תני ומתני ולית ליה שיעורא, ובאורכות עיונא יומין סגיאין וברמשא כחיזו אשתא עד צפרא, הוי בעינוי כשעתא זעירא מסגו אתקשרותא דרחימותא דאורייתא, וברוב גאון עוזו ישגיב בכחו יעל הרים ירד בקעות ישדד עמקים יסבר הרזים ירתיח ים התלמוד כמצולה, יעלה מרגליות, מאירים כספירים, מתנוצצים כברקים מתוכם כמראה האופנים בתוך אופנים מחזה מול מחזה

בשיטות הש״ס והפוסקים, ראשונים ואחרונים, יביע חדשות ויחוה נפלאות לאמיתה של תורה, אפיק שפה ועייל שפה כי היכא דנקבל סודא סוד ה׳ ליראיו״.

רבי יוסף בעל המוח החריף התקרב למאור הגדול שבדורו, רבינו הגדול בעל ה״צמח צדק״, שהאיר את העולם בתורתו העמוקה והרחבה, ונעשה לאחד מבחירי תלמידיו הקרובים ביותר. למרות היותו צעיר לימים הציע רבינו לפניו הרבה מן השאלות שהגיעו אליו בפרט בעניני עגונות, וכמעט כל גדולי דורו, ביניהם גם בנו של הרבי ה״צמח צדק״, הגאון האדיר הרה״ק רבי ישראל נח מניעזין זי״ע, היו מריצים אליו עניני הלכה הדורשים בירור וליבון. תשובותיו שהצטיינו בעמקות יסודית ובשכל ישר עד להפליא היו מתקבלות כפסק אחרון שאין לערער עליהם. ״תשובותיו״ למאות, בתוככי חידושי תורתו בכל מקצועות התורה, היו מצויים בכת״י עד לפני דור, וחבל שלא עסקו בהדפסתם ונעלמו לע״ע.

כאשר הדפיסו בימיו במהדורה חדשה את הספר הקדוש ״לקוטי תורה״ לרבינו הזקן, פורסמה חתימת ״כבוד הרבנים המופלגים הגדולים והותיקים, גאוני חכמי זמננו שליט״א, שגדרו והוסיפו על הסכמת הראשונים ככל הנ״ל: ״נאם פרץ במהו׳ אלחנן ז״ל, ראב״ד דק״ק טשערניהאוו; נאם שניאור זלמן במוהר״ש ז״ל, ראב״ד דק״ק פאליצק (הוא הגה״ק בעל ״תורת חסד״ מלובלין זיע״א) ונאם יוסף במוהר״א ז״ל ראב״ד דק״ק קרימענצוק״ החסיד המפורסם רבי שניאור זלמן דוכמן זצ״ל מספר (״לשמע אוזן״ אות נו״ן) מפי זקנו הרה״ק ר׳ מרדכי יואל זצ״ל, שהגאון רבי יוסף תומארקין התאונן בפני ה״צמח צדק״, מדוע בגליא דתורה יש לו מה שהוא רוצה, מה שאין כן בתורת החסידות? והשיבו הרבי: ״לאו כל אדם זוכה לשתי שלחנות״, והיה רבי מרדכי יואל מפטיר: משמע שלשלחן אחד זכה רבי יוסף בודאי..

רבנותו הראשונה היתה בעיר סוראז, וכשנתפרסם בגדלותו וגאונותו נתקבל אחר כבוד לרב ואב״ד קרמנציוג, שהיתה נחשבת בימים ההם כעיר ואם בישראל. הרבה מגדולי התורה וראשי החסידים התגוררו בה, והיתה מלאה חכמים וסופרים, לומדי תורה ועובדי ה׳.

הגה"ק בעל ה"ישדי חמד" זצ"ל

תל תלפיות

"והרבה רבני דורנו היו מריצים שאלותיהם אליו ותשובותיו עמקו מאד ונמצאים בכת"י אצל יוצאי חלציו ובדעתם להוציאם לאור הדפוס" ("בית רבי"). גם הגאון האמיתי בעל "שדי חמד" שבמשך ל"ג שנה התגורר בקראסובזאר שבחצי האי קרים שבין טורקיה לאוקריינא, נתוודע עד מהרה לרבי יוסף, וכשפרסם ספר תשובותיו "אור לי" עיטרו בהסכמת הגאון מקרמנצ'וג, ואף מביא מדברי תורתו ותשובותיו אליו בספר זה, ובספרו הגדול "שדי חמד" בכמה מקומות.

בהביאו ב"אור לי" (סימן קכ"ט) את תשובתו הארוכה של הגאון זצ"ל, מקדים ה"שדי חמד" וכותב: "ואחר ימים הגיע לידי תשובה על נדון דידן מאת הגאון המפורסם מהר"ר יוסף תומארקין נר"ו ראש על ארץ קרעמענטשוק יע"א, א"כ הוא ראה ויתר, פתח לה פתחא בכחא דהתירא דהאי אתתא, ואף כי בא לו בארוכה, אמרתי אעלה דברי קדשו על הספר ובדיו, כי דבריו חדים ונאמנים עמוקים מני ים, ורב יוסף סיני ועוקר הרים, וכמה הלכתא רברבתא ילפינן מיניה".

וגם רבי יוסף מתייחס אל הגאון ה"שדי חמד" ברב כבוד: "כבוד מעלת תהלת הרב התייר הגדול, עצום ורב...אחרי מבא השלום וארשת שפתי תבענה תהלתי, הנני שולח לכת"ר תשובתי, ואם כי דברים לעו ובאו בלתי סדרים, יומא הוא דקגרים, ואני סומך על המעיין טהור יטהרם בכ"ש ויצרפם בכור עיונו כו' והיה זה שלום למר וכסאו יכון מאת ה', כנפשו ונפש ידידו דורש שלומו ושלום תלמודו באהבה רבה ואהבת עולם מלונ"ח. יוסף תומארקין".

מתשובותיו, שכאמור מרובות היו, לא נדפסו רק אחדות: בשו"ת מהר"ש להגאון רבי ישראל יעקב יעב"ץ זצ"ל שכיהן אח"כ כראב"ד בקרמנצ'וג וב"יגדיל תורה" של ניו יורק. מאידך נזכרו בספרים תשובות גדולי ישראל המופנות אליו, כמו בשו"ת "דברי נחמיה" (באו"ח סי' ד' "להרה"ק המפורסם מו"ה יוסף נ"י תומארקין", ובסי' ה': "האהבה דוחקת לבקשו שימחול להודיעני טעם הפשיטות כ"כ בענין הנאמנות.."; בשו"ת "שערי דעה" להגאון רח"י סאסניצער מברודי זצ"ל, בח"א סי' ק' "קרעמענצוק

הסכמת הגאון הגדול החריף ובקי כנגלה ובנסתר סני ועוקר הרים
המפורסם לשבח לשם טוב ותהלה כקש ת מוהר"ר יוסף תומארקין
נר"ו אב"ד ר"מ ור"מ דעי"ת קרמעניטשוק יע"א ׳

חמותי ושיחי תור לי תור לו כצין סלו כי מערכת דנתיב ליתע דיקלמורת וסעלם מדבריות ישקות פסקורים מתורות מכי"ר סרב קנדול מעון ומגדל תני ומקני ולית ליס שיעורית ווירחת ס
תעלרו. דס ת נד"ו ככר ינת לו מושיטון כתרים שיטה על סס ס עתס סוסיף על סמתורות כשלחות עשס כס
תרי לי ׳ וכל טונקו דנוים נת"ס ׳ דתוי לסמזיק ירו לתומכי מתורה ולנעזל דלק כסני עושי סחל סס"ר
סכשפ"ת יוס ס' לקדר ועתס שמך ס"ת ככוכבי **הישמים לרוב** נפ"ק פ"ק **קרטענטשוק** יע"ס

נתום קנעיר

יוסף תומארקין

ס"ט

הסכמת הגאון זצ"ל על ספרו של בעל ה"ישדי חמד" זצ"ל

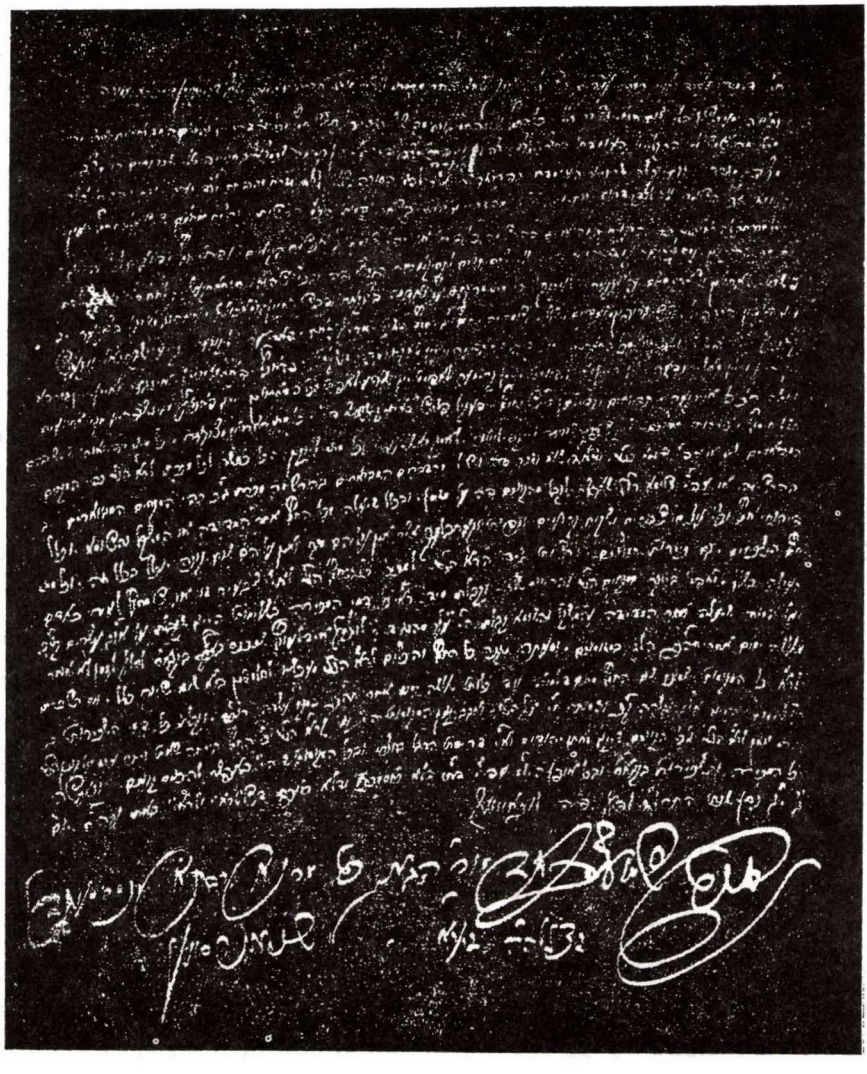
במדינת רוסיא להרב הגאון מ' יוסף ז"ל שהי' אב"ד שם בזמן ההוא", בשו"ת "אור לי" הנ"ל, ב"תשובות מהרי"ש" הנ"ל סי' י"א, ועוד. ב"לקוטי סיפורים" להגאון רבי מרדכי הכהן פערלוב זצ"ל (ע' ש"ס) מובא כי הגאון הנודע ר' יהודא ליב בטלן בעל "זכר יהודא", שהיה "גאון מופלא שאין לשער", "שלח איזה שו"ת להגאון ר' יוסף תומארקין ז"ל שהיה רב בקרעמענצוג והיה ג"כ מהגאונים הגדולים בזמנם, והקפיד הגאון ר' יוסף הנ"ל, ואמר: מה הוא שולח אצלי, כדי שאדע שהוא למדן יותר ממני?.. בלאו הכי אני יודע זאת!".

כאשר חיבר הגאון הגדול רבי אברהם דוד לאווט זצ"ל, גאב"ד ניקאלייאב את ספרו המפורסם "קב נקי" על הלכות גיטין, ביקש את הסכמתו של הגה"ק רבי ברוך שלום זי"ע בנו בכורו של רבינו בעל ה"צמח צדק", והוא זצ"ל נענה לו, לפי "שידידי"נ כבוד הרב החריף ובקי סוע"ה המפורסם כו' כש"ת מו"ה יוסף נ"י תומארקין האב"ד דק"ק קרעמענטשיק, עיין בזה כדי צרכו והסכים על ידו".

למען פדיון שבויים

נכדו הרב ר' דן תומרקין זצ"ל מספר ברשימתו על הגאון זי"ע, שמצות פדיון שבויים היתה חביבה עליו "עד מסירות נפש ממש", והוא מעיד כי "כל ימיו שכהן בתור רב בעיר קרמנצ'וג לא לקחו לעבודת הצבא מצעירי היהודים שבעיר", כי "היה נותן תמיד פדיון נפשם בכסף מלא ומשחרר אותם. למטרה זו יסד חברת "פדיון שבויים" מעשירי ונכבדי העיר והוא היה היו"ר שלה. אנשי העיר בראותם את מסירות נפשו של רבם למצוה זו, עזרו על ידו בכל נפשם ומאודם ונתנו לו מכספם במה שקצב לכל אחד, כי דבריו היו נשמעים כחק וכגזרה שאין להרהר אחריהם".

בקרמנצ'וג חי גם החסיד המפורסם הנגיד רבי יהודא ליב זלוטופלסקי זצ"ל, וכשיסד רבי יוסף את חברת "פדיון שבויים" מסר לו החסיד הגביר ר' יהודה ליב מפתח מיוחד מקופת הכספים שלו, ואמר לו בזה הלשון: "רבי! הקופה שלי פתוחה בשבילו תמיד וכבודו יכול לקחת ממנה כסף לפדיון שבויים בכל עת כמה שדרוש לו"..

כתי"ק אדמו"ר המהר"ש זיע"א

לאורם של ראשונים

בן בתו של הרה"ק רבי אהרן מסטראשיליע זיע"א, הרה"ג ר' מיכאל לוי פרומקין זצ"ל, שעסק בההדרת ספרי ראשונים, מספר כדברים האלה: "הן זה שנה חמישית אשר מידי עברי התמהמהתי בפאלעצק (פלך וויטעפסק ברוסיא הלבנה) לחזות בנועם פני ידיד משפחתנו, הרב הגאון כו' (ריבוי תוארים יקצרו מהללו כי לא יכילוהו) הרב שניאור זלמן נ"י פראדקין (הי' אז האב"ד בפאלעצק ועתה יחסון בצילו אנשי לובלין המעטירה), ודבריו הטהורים שעשועים היו לי ועונג, ואז הערני הגאון בצדק ונשא מדברותיו עלי בתוכחה גלויה לאמר:

הן אם ההשגחה העליונה צותה על מקור חייך ופרנסתך כי מהדפסת ספרים תהינה, למה לא תעמול גם עתה כי יהיו רצויים מעשיך בעיני כל, ולמה תחפש חפש מחופש אחרי ספרים חדשים אשר תעודותיהם בראשיהם, והתנצלותם נר לרגליהם, רק למען יקובלו לרצון, המעט לנו בשדמות ספרי העברית ספרים עתיקים מרבותינו גאוני עולם אשר כל איש נלבב יאבה לשתות בצמא דבריהם...ושאלתיו למי מקדושים אפנה לחדש אורם? אז ענה ואמר: סוב פנה לך אל ארצות המזרח ושמה תמצא כל מאוייך מספרים עתיקים מרבותינו קדושי עליון נ"ע, אך הראשון אשר אשתוקק כי יהל אורו עוד הפעם, ואשר ידעתי כי נחוץ הוא מאד לכל תופש תורה הוא "שו"ת הר"י מיגאש" כי רבים יהנו לאורו ועליך תבא ברכתם,

ואז כאשר התחקו דברי הגאון בלבי והכו שורש עמוק, נדרתי לחפש אחרי השו"ת, ומיד אחרי אמצאנה אחדש ארורה בכל יופי מלאכת ההדפסה ולא אחוס על ריבוי ההוצאות, ומני אז שמרתי דברי הגאון כחותם על לבבי וחדשתי הדפסת כמה ספרים נחוצים לבית ישראל אשר לאורם ילכו בדבר דת ודין.. אבל את הספר הקדוש הזה לא אנה ה' לידי אם כי אנכי דרשתי אחריו, עדי עזרני ה' בחסדו ליסד מסחרי בקרעמענטשוק, וזכיתי להיות מנכנסי בית אלופי ומיודעי מעיר מולדתי, ה"ה הרב הגאון הבלשן הגדול החסיד המפורסם החו"ב בנגלה ובנסתר כו' וכו' הרב ר' יוסף תומארקין הי"ו, ואז בבית החובב ספרים הזה מצאתי את אשר אותה נפשי את הס' היקר הזה (שו"ת הר"י מיגאש) וגם את הס' הפרדס הגדול לרש"י ז"ל, אשר גם הוא בעמל ויגיעה באו לידו, כי שלח כסף רב לארה"ק לחפש אחרי ספרים עתיקים למענו...".

הדברים שנכתבו כהקדמה לשו"ת הר"י מיגאש, לפני כמאה ועשרים שנה, מהוים עדות מעניינת, לפעלו ועידודו של הגה"ק בעל ה"תורת חסד" להדפסת וההדרת ספרי ראשונים, מפעל שזכה לברכה חמה ונלהבה גם מצד הגה"ק רבי יוסף תומארקין בהסכמתו לספר הנ"ל: "מה יקרו חסדי ה' בהגלות נגלות אור יקרות אור בהיר בשחקים תורתן של ראשונים אבות העולם אשר היו למאורות ברקיע השמים להאיר לכל ישראל", כמו לעמלו ויגיעתו של רבי יוסף זצוק"ל להשגת ספרי מאורנו רבותינו הראשונים בעוז ותעצומות.

חסידא קדישא

לאחר הסתלקות רבינו ה"צמח צדק", דבק בבנו רבינו כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זיע"א, והוא עם חברו גאון ישראל הגה"ק בעל ה"תורת חסד" זיע"א, נחשבו כאריות החסידים שקיבלו עליהם את מרותו של רבינו המהר"ש זיע"א.

רבי יוסף בא בקשרי חיתון עם נזר החסידים, גאון עולם בעל "חנה אריאל" מהומיל זיע"א, כי בנו הרב הגאון רבי אליעזר שמעון תומארקין זצ"ל היה חתן הגה"ח רבי יעקב יוסף זצ"ל בנו יחידו של רבי יצחק אייזיק מהומיל זי"ע.

רבי אליעזר שמעון היה מחשובי חסידי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, ובהיותו מקורב אליו ובן גילו הרהיב פעם עוז ופנה אל הרבי: הרי בני גיל אחד אנחנו, מדוע נראים אתם כך? השיבו הרבי: ה"יחידות"ן!

רבי אליעזר שמעון ורבי מרדכי יואל דוכמן היו נחשבים לתלמידיו הקרובים ביותר של הגה"ק רבי יצחק אייזיק מהומיל זי"ע, והיה אומר שבהם הצליח לראות את ה"קנה לך חבר" כפי שרבינו הזקן רצה. רבי זלמן דוכמן סיפר בשם זקנו הרה"צ רבי מרדכי יואל הנ"ל, כי בבואו של רבי אליעזר שמעון תומארקין להומיל היה בקי בכל ה"לקוטי תורה", והחלו ללמוד בצוותא נגלה וחסידות. פעם הבחין בהם רבי יצחק אייזיק שסיימו מסכת והחלו מיד במסכת חדשה ללא שיעשו "סיום" על המסכת, נזף בהם על כך שסימן הוא שאין התורה חשובה בעיניהם כל כך..

רבי יצחק אייזיק ישב פעם בהתועדות י"ט כסלו ונשארו אתו, רבי אליעזר

שמעון, רבי מרדכי יואל ועוד חסיד שלישי. אמר רבי יצחק אייזיק: אנו כאן ארבעה, כנגד ד' אותיות שם הוי', הבה נעשה איפוא "הסכם" להתנהג כך ולא אחרת!

הסתלקותו

בשנת תרל"ד גזרה מלכות רוסיה הרשעה לגייס לעבודת הצבא את הצעירים מגיל עשרים ואחד שנה, ורבי יוסף בעל הלב הטהור והרחום, לא מצא מרגוע לנפשו מגזרה רעה זו, והתבטא בפני מקורביו: "עיני לא יוכלו לראות בנפול צעירי בני ישראל היקרים והעדינים בידי הרשעים עוכרי ישראל" וכשגגה שיצאה מפי השליט, נפטר באופן פתאומי ארבעה חדשים לפני התגשמותה של הגזרה הקשה..

על הסתלקותו מספר נכדו הרב ר' דן כי בימי חג השבועות בשנת תרל"ד, ביקר רבי יוסף בליובאוויטש אצל רבינו הקדוש כ"ק אדמו"ר מהר"ש זיע"א, וכשנפרד אמר לרבי כי הוא נוסע דרך קיוב להתראות עם אמו. ביקש ממנו הרבי שלא יסע לקיוב אלא יחזור מיד לביתו, וחזר על בקשתו זו כמה פעמים. גם לאחר שכבר ישב רבי יוסף בעגלה יצא הרבי אחריו ושוב בקשו שלא יסע לקיוב. אך רבי יוסף לא העריך משום מה את הדברים בשעת מעשה, ומצות כבוד אמו שהיתה חשובה אצלו השיאתו לנסוע לקיוב, ובהיותו בקיוב בבית אחותו, ביום כ"ג תמוז תרל"ד, חש פתאום ברע והשיב נשמתו הטהורה ליוצרה. המוני העיר וגדוליה בראשם נרעשו מהסתלקותו של ארון האלקים בעירם, וחילקו לו כבוד אחרון כראוי לאחד מגדולי הגדולים שבדור, ושם בקיוב מנוחתו כבוד.

את מקומו ברבנות קרמנצ'וג מילא כמה שנים אחיו הרב הגאון רבי צבי תומארקין זצ"ל, ואחריו מילא מקומו כגאב"ד חתנו הגאון החסיד המפורסם רבי יצחק יואל ראפאלאוויטש זצ"ל.

פרק ארבעה עשר:

רבני קרמנצ'וג

אריות ודובים

מאז נחשבה קרמנצ'וג, העיר הגדולה באוקראיינה, כמעוז לחסידות חב"ד. במשך השנים ביקרו בה כמה מרבותינו נשיאי חב"ד, וגדולי החסידים התגוררו בה.

ראשון החסידים בקרמנצ'וג היה הרב הקדוש רבי אהרן זי"ע בן בתו של רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זיע"א. אמו היתה הרבנית הצדקנית המפורסמת בעומק דעתה ויראתה מרת פריידא ע"ה, שרבינו הזקן היה אומר בפניה דא"ח כידוע, והיתה חביבה בעיניו מאד עד שכאשר אחיה הקדוש אדמו"ר האמצעי זיע"א היה מבקש לדעת איזה ענין בדא"ח מרבינו הזקן היה מבקש ממנה שתשאל והוא היה מסתתר לשמוע מאחורי הפרגוד, ותוך כדי דברי רבינו הזקן היה הוא מרמז לה לשאול שוב, והיא הבינה מרמיזותיו לאיזה ענין מתכוין.

בקרמנצ'וג שהו כ"ק אדמו"ר האמצעי ואחותו הרבנית הצדקנית פריידא, כאשר הגיעה הידיעה על הסתלקותו של רבינו הזקן. תיאור מבהיל על כך ועל הסתלקותה של הרבנית פריידא שקברה נחצב לימין רבנו הזקן בהאדיץ, מספר הגה"ח רבי שניאור זלמן הלוי דוכמן זצ"ל מפי זקנו הרה"ק רבי מרדכי יואל זצ"ל ששמע מפי הרב הקדוש רבי מנחם נחום בנו של אדמו"ר האמצעי באחת הפעמים ששהו יחדיו באהל רבינו הזקן בהאדיץ:

"כשהגיעה הידיעה הרעה והיה צריך לבשר על כך לאבא, הוא רבינו אדמו"ר האמצעי, עמדו הכן כל רופאי קרעמענטשוג, ובמשך עשרים וארבע שעות רצופות התעלף פעם אחר פעם.. הרבנית פריידקע שהיתה חלשה בטבעה נחלשה עוד יותר והעבירוהו לסירוטינה למקום מנוחה. כאשר אזלו כחותיה שלחה לקרוא אליה את חסידי קרעמענטשוג וציוותה עליהם

שיקברוה בהאדיץ לימין אביה. לא ידעו החסידים כיצד לנהוג, כי לבם לא נתן להם לעשות כן ואולם כעבור כמה ימים שלחה שוב לקרוא להם, ונכנסו לחדרה, מטתה עמדה באמצע החדר, לבושה היתה בבגדיה, ובקשה מהם לעמוד קרוב למטה, והחלה לומר: "אלקי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראת אתה יצרת כו' ואתה עתיד ליטלה ממני" והניפה עשר אצבעותיה והשמיעה קול צעקה: אבא! חכה, הנה..." ופרחה נשמתה... כיון שראו כן, הבינו גם הבינו החסידים שיש לשמוע בקולה ולהובילה להאדיץ, ואעפ"כ היו כאלו שהיססו, והוחלט לתת לסוסים ללכת מעצמם, לקרעמענטשוג או להאדיץ, "ממילא מובן — סיים רבי מנחם נחום — שהסוסים הלכו להאדיץ..", ושם באהל אביה אדמו"ר הזקן מנוחתה כבוד.

בעל "בית רבי" מציין על "הרה"ג החסיד המפורסם ר' אהרן זלה"ה מקרימענטשוק" "שהיה גדול מאד בתורה ויראה ובחסידות". אף הוא מעיד מפי אחד "הרבנים נכדי רבינו, שהיה מפליג בשבחו מאד", ועוד הוא מוסיף שכאשר ניסה רבינו ה"צמח צדק" זיע"א להשתמט מלקבל עליו את עול הנשיאות, הזכיר את רבי אהרן שהוא ראוי להנהיג את העדה.

ארץ אשור

אחד ה"בערעלער" של קרמנצ'וג היה החסיד המשכיל הנודע רבי חיים בער ווילענסקי נ"ע. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א אמר עליו פעם שכמו שיש ב"לעומת זה" "ובאו האובדים בארץ אשור" עולם התאוות והתענוגות, כך יש גם בקדושה אלו השקועים "בארץ אשור" עולם התענוג דקדושה, לדוגמא: ר' חיים בער! שאמר פעם עשרים ואחד משלי ביאורים על ענין "אור אין סוף".. (מסיפורי המשפיע הגה"ח רבי משה יהודא הכהן רייכמן זצ"ל שהוסיף שלאחר כל המשלים, נאנח רבי חיים בער: איך נעשים "חסיד"?!).

אותו ר' חיים בער — סיפר פעם המשפיע הנ"ל שהיה סוחר, נסע פעם לצרכי מסחרו לאודיסה, ונכנס לביתו של סוחר גדול אחד, הלה לא היה בביתו ובקשו ממנו להמתין לו. בנתיים התעמק כדרכו בדא"ח, וכשהופיע בעל הבית והושיט ידו לשלום, נענה הרח"ב, שהתעורר מדביקותו, ואמר לאותו סוחר: כן, מה בקשתכם, לשם מה באתם אלי...

גם הגה"ק רבי הלל מפאריטש זי"ע בעל "פלח הרמון" היה מבקר מזמן לזמן בקרמנצ'וג, ובימי רבינו ה"צמח צדק" והמהר"ש זיע"א כיהן בה כגאב"ד הגאון האדיר החסיד המפורסם רבי יוסף תומארקין זצוקללה"ה. מסופר שבאחד מביקוריו התאכסן רבי הלל בבית הרב, וביקש ר' הלל שישחטו הבשר אצל שוחט אחד בעיר, ולא השוחט ששחט עבור רבי יוסף. הרבנית שהגישה את הסעודה חשבה כי בודאי מה שטוב עבור בעלה הרב דמתא, טוב גם עבור האורח הגדול, והגישה מן הבשר שהיו אוכלים בבית תמיד, אך להפתעת המסובין הסתכל ר' הלל באוכל ודחהו מעל פניו.. פנה אליו רבי יוסף שיסבירו מה טעם נוהג כן, אמר לו ר' הלל: הנני רואה בבשר שנשחט ע"י מי שפגע בכבודו של ת"ח!.. ונתברר כי השוחט פגע בכבודו של הרה"ק ר' אהרן נכד רבינו הזקן..

בעלי המוח

בקרמנצ'וג ישב גם החסיד המפורסם הרה"ק רבי שניאור זלמן זלוטופולסקי נ"ע, מגדולי חסידי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זיע"א. רבי שניאור זלמן היה מקורב ביותר, והרבי זיע"א היה אומר לפניו מאמרי דא"ח ביחידות. נחשב לאחד מגדולי "בעלי המוח" של חב"ד, ועם זאת טהור לב ואציל נפש. עמקן גדול ובעל מדריגה.

בהוראת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע התיישב בקרמנצ'וג גם החסיד הנודע רבי שמואל בצלאל שעפטל נ"ע "הרשב"ץ", שלימד את בני כ"ק אדמו"ר מוהר"ש ואח"כ את בנו יחידו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א הוא רבינו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א.

על "בעלי המוח" של קרמנצ'וג, מספר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: "דכירנא כד הוינא זוטרי, שמעתי כי בשנת תרכ"ז, אשר מו"ר החסיד רשב"צ נ"ע שעפטל, היה אז שוד"ר של הוד כ"ק אאזמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, לנסוע בערי רוסיא הקטנה, בניקאלאייאוו, והמושבות דחערסאן, ובעיר קרעמענטשוג ועוד.

בקרעמענטשוג היו אז מחסידי חב"ד, החסידים המפורסמים בשם "בערעלעך", היינו שעל צד ההזדמנות נקראו בשם דוב; החסיד ר' דוב ב"ר משה "בערל משה'ס"; החסיד ר' דוב מאסייעוו; החסיד ר' חיים דוב ווילענסקי ועוד כשלשה או ארבעה שנקראו בשם "דוב", ויהי לפתגם "די

קרעמענטשוקער בערעלעך". הם היו בעלי שכל אדיר ואבירי לב, מאריכים בתפלה בהתפעלות הלב ובקול נעים, והיו כולם חוזרים דא"ח, וכל החסידים, גם בני פולין, שבקרמנצוג היו יראים ומכבדים אותם.

שמעתי מהחסיד הישיש ר' צבי חנוך הענדל נ"ע קונין, אשר היה "יושב" בליובאוויטש בשנות תרכ"ז תרל"א, באו כמה אברכים מקרעמענטשוק וישבו בליובאוויטש, ופעם כאשר נכנס על "יחידות" אמר לו כ"ק אאזמו"ר הרה"ק: "די גורי האריות — האברכים תלמידי הבערעלעך — ב"ה וואקסין (מתפתחים) און שטייגין (ומתעלים) בידיעת החסידות, אבער עבודה פעלט נאך, השי"ת זאל העלפין זיי זאהלין זיין עובדי השם" (אבל "עבודה" חסרה עדיין, יתן השי"ת שיהיו עובדי השם)!".

בקרמנצ'וג התגוררה גם משפחת גוראריה, ובראשה החסיד הנודע רבי שמואל נ"ע, ועוד חסידים מפורסמים, משכילים ועובדים, בעלי נגלה וחסידות.

גם רבניה של קרמנצ'וג תפסו מקום של כבוד בעולם התורה, ועד לשנים האחרונות היתה רבנות קרמנצ'וג, סמכות קובעת בעניני הלכה למדינת אוקראיינה כולה.

"העיר קרמנצ'וג היתה מקום תורה וחכמה, ובה אוכלוסי ישראל מרובים, משכבות שונות. קהילת קרמנצ'וג היתה מרכז לכל המחוז והסביבה של עיירות יהודיות, והרבה קהילות, ביניהן מפורסמות וידועות כמקום מושבם של אדמו"רים או של רבנים גדולים בתורה" (זיידמן, "אישים שהכרתי" 114).

הגאון הגדול רבי ישראל יעקב יעבץ זצ"ל

גאב"ד קרעמענצוג

בימי הגה"ק רבי יוסף תומארקין שימש כדומ"צ בקרמנצ'וג הגאון האדיר רבי ישראל יעקב יעב"ץ זצ"ל בעמח"ס "תשובות מהרי"ש", ולאחר פטירתו של רבי יוסף, נתמנה כנראה גם הוא כרב ואב"ד בקרמנצ'וג. אביו של רבי ישראל יעקב, הגאון הגדול רבי זוסיא אהרן זצ"ל היה גם הוא דומ"ץ קודם בקרוקאוו הסמוכה לקרמנצ'וג, ואח"כ בתוך קרמנצ'וג. רבי זוסיא אהרן היה גאון עצום ונשא ונתן עם גדולי המשיבים בדור, כמו רבינו הגדול ה"צמח צדק" זיע"א; הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל; הגאון רבי יוסף תומארקין זצ"ל; הגאון רבי יוסף פיימער מסלוצק זצ"ל; הגאון רבי שמואל אהרן תוספאה זצ"ל ועוד. חלק מאותו מו"מ הביא בנו בספר "תשובות מהרי"ש".

הגאונים הצדיקים רבי זוסיא אהרן ובנו רבי ישראל יעקב, נמנו על חסידי טשרנוביל, שמספרם היה גדול בערי אוקראיינה. בהסכמה משותפת של "צדיקי דורנו שליט"א" לספר "צרור החיים השלם" להרב ר' חיים ליבערזאהן (נכדו של הרה"ק ר' ליבער הגדול מתלמידי הבעש"ט הק') מופיע שמו של רבי ישראל יעקב יעבץ יחד עם חתימותיהם של האדמו"רים הק' לבית טשארנוביל.

עם זאת נראה שהיה כפוף לרבינו הקדוש בעל ה"צמח צדק" זיע"א. בספרו הוא מביא תשובות רבינו אליו, ונדפסו גם בשו"ת "צמח צדק". בתשובה אחת (סימן ס"ב) לאחד מחכמי דורו, הוא כותב בין השאר: "הנה מ"ש כת"ר כו' ושכן כתב לו כ"ק אדמו"ר שי' בתשובתו, אני לא זכיתי לתשובת כ"ק אדמו"ר שי'.. כללא דעיקרא דדינא מ"ש כת"ר בשם כ"ק אדמו"ר שי'..".

עם גדולי דורו

הגאון זצ"ל היה עמוד ההוראה, ופנו אליו מקרוב ומרחוק לשמוע דעתו בדבר ה' זו הלכה. בין אלו שנשאו ונתנו עמו בהלכה: אדמו"ר הגאון הקדוש

רבי מרדכי דוב מהורנסטייפלא זי"ע; הגאון הגדול בעל "בית הלוי" זצ"ל; הגאון הגדול רבי בנימין אייזנשטאט זצ"ל גאב"ד אוטייאן ("אל כבוד הרב הגאון המובהק המפורסם לשם תפארת נודע למשגב דולה מים מבארות עמוקים, אביר הרועים כו' ר' ישראל יעקב יעבץ נ"י ויזרח הגאבדק"ק קרעמינטשוק יע"א"); הגאון הגדול רבי ראובן הלוי מדענבורג זצ"ל בעל "ראש לראובני"; הגאון הגדול רבי יצחק אלחנן זצ"ל מקבנא" הגאון הגדול רבי בנימין ווייס זצ"ל בעל "אבן יקרה", ועוד ועוד.

נחשב ל"שר המסכים" בדורו, והסכמותיו מתנוססות בראש ספרים חשובים שנדפסו בימיו. הגאון הגדול רבי משה נחום ירושלימסקי זצ"ל כשעבר מאוקריינא ועלה על כסא הרבנות של קיעלץ בפולין, פרסם בספרו "באר משה" ברכות גדולי הדור אליו, וביניהם מופיע מכתבו של רבי יעקב ישראל הערוך במליצת חן: "הנה לקול הבשורה כי הביאו ה' עד הלום זו העיר של חכמים בפלכי פולין, תעלוזנה כליותי וישמח לבי הנשלב אליו בלולאות ידידות קדש, כי תקותי אשר במקום התורה והחכמה ידעו להוקיר חין ערכו הרם אשר שבע עטרות (שמנה הרמב"ם הלכות סנהדרין פ"ב ה"ז) מתנוססות עליו בהדרן, ותשאני רוח לברכו בברכת מזל טוב, אין טוב אלא תורה, יהא רעוא דירום רישיה אכולא כרכא ובתבונות כפיו ינחם, וינהל הקשורים ליעקב ויאחז בידו רסן הדת והדעת...".

בירושלים

בסוף ימיו עלה לירושלים בה הדפיס את ספרו "תשובת מהרי"ש" בהסכמות הגאונים הצדיקים בתי הדין של החסידים והפרושים ומכתבו של הגאון הגדול רבי חיים ברלין זצ"ל.

אף כי ישב על התורה ועל העבודה, בלא עול של רבנות והנהגת הציבור, צירף קולו מפעם לפעם אל גדולי הדור בשאלות שונות שעמדו על הפרק, ושמו מוזכר פעמים רבות במאבקי היהדות התורתית בארץ ישראל.

הגאון החסיד
רבי יצחק יואל ראפאלוביטש זצ"ל

גאב"ד קרמנצ'וג

בשנת תרמ"ה, עם פטירת הגה"ח רבי צבי הירש תומארקין זצ"ל, אחיו של הגה"ק רבי יוסף תומארקין זצ"ל, עלה חתנו של רבי יוסף, הגאון הגדול והחסיד המפורסם רבי יצחק יואל ראפלאוויטש על כסא הרבנות של קרמנצ'וג, ונחשב לאחד מחשובי הרבנים בימיו. גאון גדול בתורה, מומחה בהלכה ופסק, בעל מוח עצום בעניני דא"ח, חכם מופלג שרבים נהנו ממנו עצה ותושיה, וכביר פעלים לחיזוק הדת ברחבי המדינה.

רבה של קרמנצ'וג היה מן המקורבים ביותר לנשיא ישראל בדורו כ"ק רבינו מוהרש"ב זיע"א, ונלווה אליו באספות גדולי ישראל, ושליחויות צבוריות שונות ערך בהוראת הרבי זיע"א. שמו מוזכר רבות בפרטי כל של אספות גדולי ישראל, ולדעתו ועמדתו היתה השפעה מרובה ביותר.

זקני חסידי דורנו שעוד הכירוהו היו מציינים את דעתו הרחבה והשגותיו המופלאות. אף הוא היה בין שרי המסכימים בדורנו, ומכתביו, תעודותיו והמלצותיו פזורות ע"פ ספרים וכתבי עת שונים שהופיעו בימיו. כמו כן חתם על כרוזים שונים בעניני הכלל, גם ברוסיא וגם בארץ ישראל אליה עלה בערוב ימיו ובה מנוחתו כבוד.

כגדלו בתורה כן היה מוסר נפשו לקיום המצוות, וכחסידי קמאי שש ושמח לקראת כל מצוה שהגיעה זמנה, וסיפר חסיד אחד שבסוף ימיו וכבר היה חולה ותשוש כח התעקש רבי יצחק יואל להתעסק בהקמת הסוכה. כאשר פנו אליו בני הבית ואמרו לו: הרי עזרתו לא תוסיף מאומה, והתאמצותו תזיק לבריאותו, השיב כי הרה"ק ר' הלל מפאריטש נ"ע לעת זקנתו ביקש לעזור בבניית הסוכה, כי ד' הדפנות הם כנגד ד' אותיות שם הוי', ואינו יכול שלא יהיה לו חלק בזה...

כ״ק רבינו אדמו״ר מוהרש״ב זיע״א

בארץ ישראל

בשנת תרע"ד ביקר הגאון רבי יצחק יואל בארץ ישראל ת"ו יחד עם הגאון החסיד המפורסם רבי אליעזר מדייעווסקי זצ"ל גאב"ד חארול והגביר החסיד רבי נתן גור אריה זצ"ל בשליחות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בעניני "כולל חב"ד". לאחר מכן חזר לגור בארץ הקודש, וישב על התורה ועל העבודה בירושלים, ושם מ"כ בהר הזיתים סמוך לציונו של הגה"ק בעל ה"תורת חסד" מלובלין זי"ע.

לב נשבר

באחד ממסעיו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א בחבל המושבות שליד ראמאנאווקה (אלו כ"ב המושבות שבכל אחת מהם התגוררו כחמש מאות משפחות חסידים), התלווה אליו הגאון מקרעמנצוג זצ"ל שישב עם הרבי במרכבה, והיה מספר רבי יצחק יואל, שכל הדרכים היו מלאים המוני אדם צפופים, אנשים נשים וטף שבאו להקביל את פני צדיק הדור. הייתי מאחל לעצמי — היה מוסיף רבי יצחק יואל זצ"ל — "שפלות" כזאת לפני מותי, כפי שהיה לרבי זיע"א בעת ישב במרכבת הכבוד.

צדיק גוזר

הגאב"ד דקרמנצ'וג הסב פעם לסעודת שבת אצל הרבי הרש"ב זיע"א, וכאשר הגישו קערת חמין לפניו, התנצל שאינו יכול לאכול כי חולה במעיו הוא, נענה הרבי ואמר: "מאכלי שבת אינם מזיקים". אכל, הרב, כמובן, מכל מה שהגישו לו, ואכן לא אירע לו דבר. לשבת אחרת כאשר חזר לביתו, אמר לרבנית, השבת אוכל לאכול הכל, שהרי הרבי אמר שמאכלי שבת אינם מזיקים, ואכל רבי יצחק יואל מן החמין, אולם חש במעיו כ"כ עד שהסתכן ממש והיה צריך לרפואות לחזור לאיתנו.. ואמר הרב מקרמנצ'וג: כנראה, תלוי מי הוא האומר...

הגאון רבי משה טראשצאנסקי זצ"ל

גאב"ד קרמנצ'וג

עם עלותו של הגאון הצדיק רבי ישראל יעקב יעבץ לארי"י, מילא מקומו ברבנות קרמנצ'וג, בן אחותו הגאון רבי משה טאראשצאנסקי זצ"ל, בעמחי"ס "זכרון משה". הרב טאראשצאנסקי זצ"ל היה עתיר יוחסין, מגזע גדולי תלמידי הבעש"ט הק' וגאוני ישראל, חונך בבית דודו הגאון מקרמנצ'וג זצ"ל והוסמך להוראה ע"י הגה"ק מוהרמ"ד מהורנסטייפול זי"ע והגאונים בעל "ערוך השלחן" והנצי"ב זצ"ל.

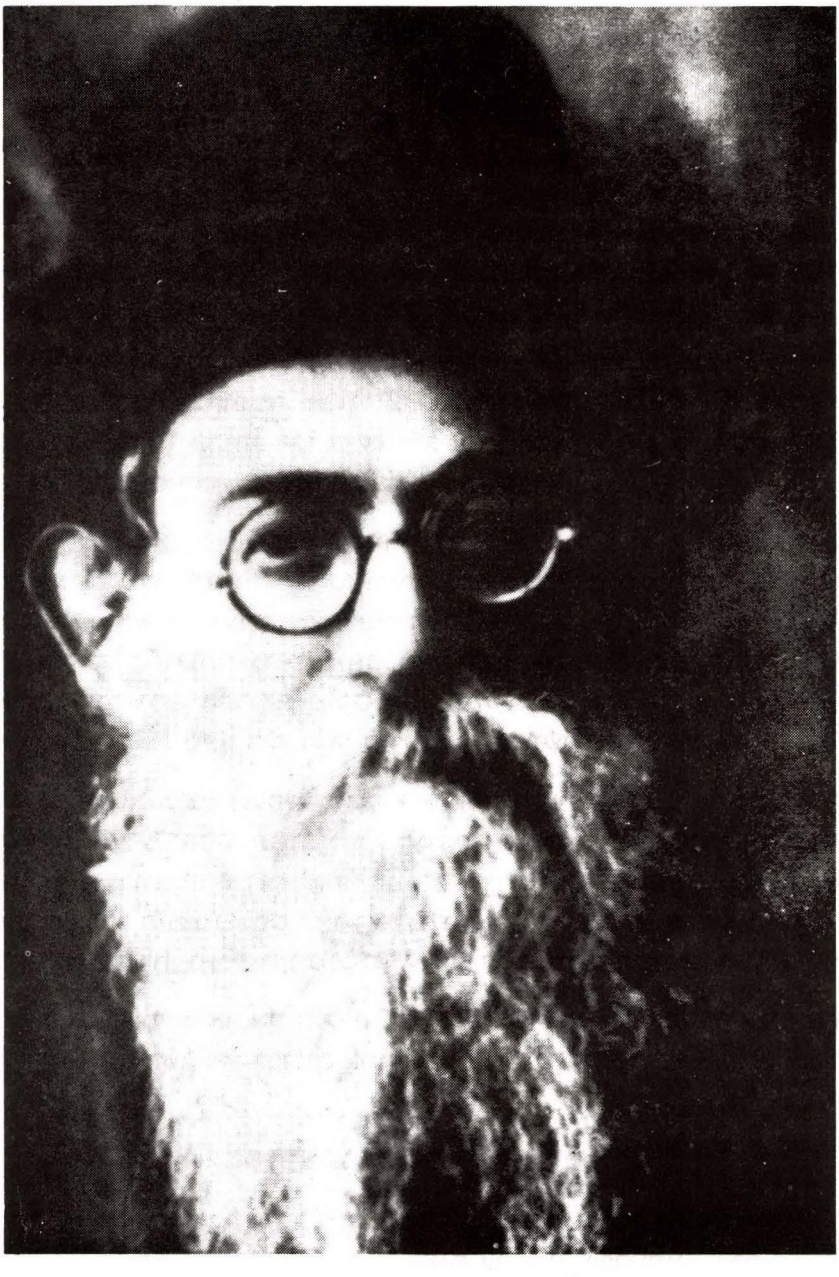
החליף תשובות בהלכה עם גאוני הדור, הגה"ק בעל "סדרי טהרות" מראדזין זי"ע, הגה"ק מהורנסטייפול זי"ע, והגאונים הגדולים רבי דוד מקרלין, רבי רפאל שפירא, רבי יצחק אהרן איטינגא מלבוב, רבי משה נחום ירושלימסקי, רבי חיים ברלין ועוד. שרידים מועטים מהמוני חידושיו נדפסו לאחרונה ע"י בנו בשם "זכרון משה".

למרות שנמנה על חסידי טשרנוביל הושפע הרבה מחב"ד, התפלל בנוסח חב"ד, ובהרבה דברים התנהג כחסיד ליובאוויטש מובהק. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א מזכירו באחת משיחות הקודש בשבח התלהבותו "במאמרי חסידות והפצת חסידות חב"ד".

כשהתחוללה המהפכה הקומוניסטית ורבים מעמיתיו הרבנים נמלטו על נפשם, הוא זצ"ל נשאר על משמרתו ונאבק על שמירת גחלת הקודש. בתנאי מחתרת השיב לשאלות דת ודין והרביץ תורה ויראה בקרב צאן מרעיתו. בפרוץ מלחמת העולם השניה ופלישת הנאצים ימ"ש לרוסיה, נאלץ הרב האחרון מקרמנצ'וג זצוק"ל לעזוב את עירו ערום ומחוסר כל, וביום כ"ב טבת שנת תש"ב, בהיותו בן פ"ד שנה נפטר בסרטוב רווי מכאובים.

על ציונו הוקמה מצבה ועליה חקוק: "פ"נ מרן הרב הגאון המפורסם זקן ההוראה באוקריינה, בנן של קדושים, הרב משה ב"ר שאול טרשצנסקי הגאב"ד דעיר קרמנצ'וג. נפטר ביום א' כב טבת שנת תש"ב".

קרמנצ'וג התורתית והחסידית, תישאר לנצח חרותה על לב האומה, כמעוז לתורת ישראל ומבצר גדול של חסידות חב"ד

הגר״מ טרשצנסקי זצ״ל

פרק חמשה עשר:

בעל ה"שערי דעה"

כאשר הגיע "הגאון מסאסניצא" רבי חיים יהודה ליב ליטוין זצוק"ל בשנת תרל"ג לברודי, כתב עליו גאון דורו בעל ה"שואל ומשיב" זצ"ל: "והוא לעת כזאת חד בדרא עם גודל בקיאותו בש"ס ותוס' כמונח בקופסא, ושגור על לשונו כאילו היום גמר..". "לעת כזאת" היינו בהיות רבי חיים ליב בן ל"ג שנה! ואז בהיותו עודנו צעיר לימים ראה בו רבה של לבוב "חד בדרא"..

ואכן, גם אלו שלא זכו להכירו פנים אל פנים, ידעו היטב כי גאון עצום בעל שיעור קומה הוא. עדות ברורה לכך שימשו ספרי התשובות של הגאון "שערי דעה" שעד מהרה פרסמו שמו כאחד מגדולי התורה המובהקים. תשובותיו גדושות הבקיאות בכל מכמני התורה ומלאי חריפות גאונית, המצאות והברקות מופלאות, העמידו את מחברו בשורה הראשונה של משיבי הדור, שלא היה חסר כידוע, גאונים ושרי תורה.

הגאון מסאסניצע זצוק"ל שבצעירותו האיר את ליטא ורוסיא בחריפותו הגאונית, ונודע בחסידותו ופרישות הנהגתו, כאחד מיוחד בין גאוני החב"ד, הביא את רוח החסידות החב"דית לארץ גאליציא. כאשר חזר לליטא מכורתו, כבר היה מפורסם כאחד מגדולי גאוני הדור אשר למוצא פיו חרדים כל חכמי התורה, ואליו היו מפנים שאלות קשות ומסובכות שנתעוררו.

ה"שערי דעה" פיאר את הגלריה של עמודי ההלכה וגאוני ההוראה שבקרב חסידי חב"ד, אשר היו כפופים למרותם של רבותינו הקדושים נשיאי חב"ד.

במחיצתו של ה"חנה אריאל"

רבי חיים יהודא ליב נולד בבאברויסק, בשנת ת"ר, לאביו הרב החסיד רבי ישראל. כבר בילדותו הבחינו בו כשרונות עילויים שפרסמוהו בכל המדינה. לאחר שמילא כרסו בש"ס וראשונים, נתקרב לנזר החסידים הגאון הקדוש

רבי יצחק אייזיק אפשטיין זצוקללה"ה גאב"ד הומיל ובעל "חנה אריאל". בהומיל השתלם בחסידות ובתורת הקבלה, ובמחיצתו של קדוש ה' הארי שבחבורת גאוני החסידים, קנה מדריגותיו בהשגת אלקות ובעבודה פנימית. שמו של ה"חנה אריאל" נישא בפיו של רבי חיים יהודא כל ימי חייו, ובספרו מביא תשובה אחת ששלח בשנת תרט"ו, היינו בהיותו בן ט"ו שנה "לקדם כ"ק אלוף נעורי ואוהב נפשי באמת הרב הגאון הקדוש מ' יצחק אייזיק הלוי ז"ע האבד"ק בק"ק האמי"י".

בגיל י"ד שנה נשא לאשה את בתו של החסיד הגביר רבי אבא קראסיק זצ"ל (ממשפחתו של הגאון הנודע רבי דובער קראסיק זצ"ל בעל "פתחי עולם" ושאר ספרים עליהם הסכים גם ה"שערי דעה" שמכנה את הגהמ"ח "מחותני") שהחזיקו בכבוד רב. רבי חיים יהודה ישב על התורה ועל העבודה והוסיף לשקוד בכל מקצועות התורה עד שיצא שמו לתהלה, ועל אף היותו צעיר ימים היתה סאסניצא לתל תלפיות בזכותו של גאון עילוי זה. ותיקי הגאונים פנו אליו לשמוע דעתו הרחבה.

כבר אז נחשב לעמוד ההוראה בכל גלילות ליטא ורוסיא. גם רבינו הגדול גאון הגאונים בעל ה"צמח צדק" זיע"א שיתפו לא אחת בהכרעות בשאלות התרת עגונות או סודיות קשות אחרות. בספריו "שערי דעה" מובאים תשובות שכתב אל רבינו: "ופקד עלי לחוות דעתי הקלושה.. והנני המשתחוה מול כסא קדשו (ח"א סי' ס"א)"; "פקודתו שמרה רוחי לעיין בדבר.. ולפני כ"ק הכל גלוי רק לעשות רצונו חפצתי" (שם סי"צ"א). כן יש בתשובותיו מה שכתב "בימי חורפי להגאון אב"ד מוואלאזין נ"י" (סי' ק"ח) "מימי חורפי משי"כ להרב הגאון מהרש"ז נ"י אב"ד דק"ק פאליצק וכעת הוא אב"ד דק"ק לובלין והגליל (הוא הגה"ק בעל" תורת חסד")" (שם סי' ע"ו); "להרב הגאון מ' יוסף ז"ל אב"ד קרעמענצוג (הוא הגה"ק רבי יוסף תומארקין זצוק"ל)" (שם סי' ק') ועוד.

עד כמה חשוב היה מעמדו בעולם התורה יש לראות מן הסיפור שהגאון מספר בעצמו (ח"א סי' קי"א); "בהיותי נמצא באסיפת רבנים במדינת רייסין שנת תרי"ט, בא לפנינו צעקת עלובה רכה בשנים שמת בעלה בלא ז"ק ונפלה לפני יבם אלם והוא עני ואביון ומטופל בבנים ואשה ואינו יכול לחלוץ כמפורש בשו"ע וכו' והיו החכמים נבוכים בתקנתה, ואמרתי אשר לפענ"ד יש להתיר בכה"ג היבום באופן שתיכף אח"כ יגרשנה בג"פ" ולאחר שמראה מקומות לפסקו זה מסיים "ומפני כי רבים מהחכמים

הסכימו לדעתי, כתבתי והעליתי הדברים על הספר״. היה רבי חיים יהודא אז בן תשע עשרה שנה בלבד, והיו חכמי המדינה נבוכים והוא זצ״ל העלה הצעת פתרון מקורי והסכימו לו.

לא רצה רבי חיים יהודה ליהנות מכתרה של תורה והחל לשלוח יד במסחר אולם חפצו לא עלה בידו ועסקיו לא הצליחו, גם מצבו של חותנו העשיר ירד פלאים ולא היתה ברירה בידו אלא לעקור לעיר אחרת ורבי חיים יהודה הלך למינסק העיר הגדולה שהיתה מלאה חכמים וסופרים. הרב״צ אייזנשטאט (״דור רבניו וסופריו״) מספר כי גדולי העיר למדניה ונגידיה קיבלו את העילוי מסאסניצא בשמחה ובהתלהבות. הגאון הגביר רבי יקותיאל זיסל ראפפורט זצ״ל שהיה בחיר גדולי העיר השתעשע עם רבי חיים יהודא בתורה והציע לו לקבל עליו משרת רבנות והוראה בעיר זו שהיתה עיר ואם בישראל.

רבי יקותיאל זיסל רפפורט, שהיה בנו של הגאון מאור הגולה רבי חיים הכהן רפפורט זצ״ל גאב״ד אוסטרהא ובעל ״מים חיים״ שהיה נמנה על עדת החסידים, העריץ במיוחד את גאוני התורה, שעסקו בתורתם לשמה בקדושה ובטהרה, תוך כדי התדבקות בצדיקי הדור שרפי מעלה. גם אם לא מילא כאביו הגדול תפקיד רבני, ועסק במסחר והיה אחד מגדולי הנגידים בעיר, הגה תורה בהתמדה מרובה וחידש בה. כמה מחידושיו מצויים בספרו הדגול של אביו הגאון אשר נשא ונתן עמו בהלכה, ובמינסק ריכז סביבו בעלי תריסין ועסקו יחד בבירור הלכה ובפלפולה של תורה. אין פלא שעם בואו של העילוי מסאסניצא רחב לבו של הגאון ר׳ יקותיאל זיסל ושש לקראתו.

עד מהרה ראו בו כל יושבי מינסק בחור בעם וכל גדוליה קיבלוהו עליהם לראש ומורה. מעשה ואיקלע למינסק רבה הנערץ של פינסק הוא הגאון האדיר רבי אליעזר משה הורביץ זצ״ל והיה לו דין ודברים עם אחד מדרי העיר, ובאו לשטוח טענותיהם בפני הגאון רבי חיים יהודא. ״דין תורה״ מעניין זה עתיד היה לשמש נושא מסעיר בקהלת רבני ליטא משום מעשה שהיה: תוך כדי דיון באותה שאלה, שמעו הגאון הדיין והגאון ה״בעל דין״ קול צוחה מבית סמוך, ונגלה לפניהם מחזה מאוים: איש אחד נתקף במחלה קשה ומיתתו המשוערת הקרובה עלולה היתה להמיט על אשתו צרה גדולה, כי לאיש היה אח מגוייס בצבא וכבר זמן רב אין ידיעה ממנו, וזרע לא היה להם, והיתה האשה נזקקת ליבום ומתעגנת עולמית, הזדרז הגאון

מפינסק וסידר גט על ידי זיכוי מהבעל להאשה ע"י שליח, והאיש אכן נפטר לבית עולמו. רבנים לא רצו להזדקק להיתר זה, והגאון ה"שערי דעה" יצא לעזרת הגאון מפינסק לבסס ההיתר (ראה שערי דעה ח"א סי' קל"ו).. מעניין שכעבור שנים היה רבי חיים יהודה חתנו בזוו"ש של הגאון רבי אליעזר משה זצ"ל. בכמה שאלות שנשאל ע"י גדולי מינסק עוסק הגאון בשערי הדיעה שלו.

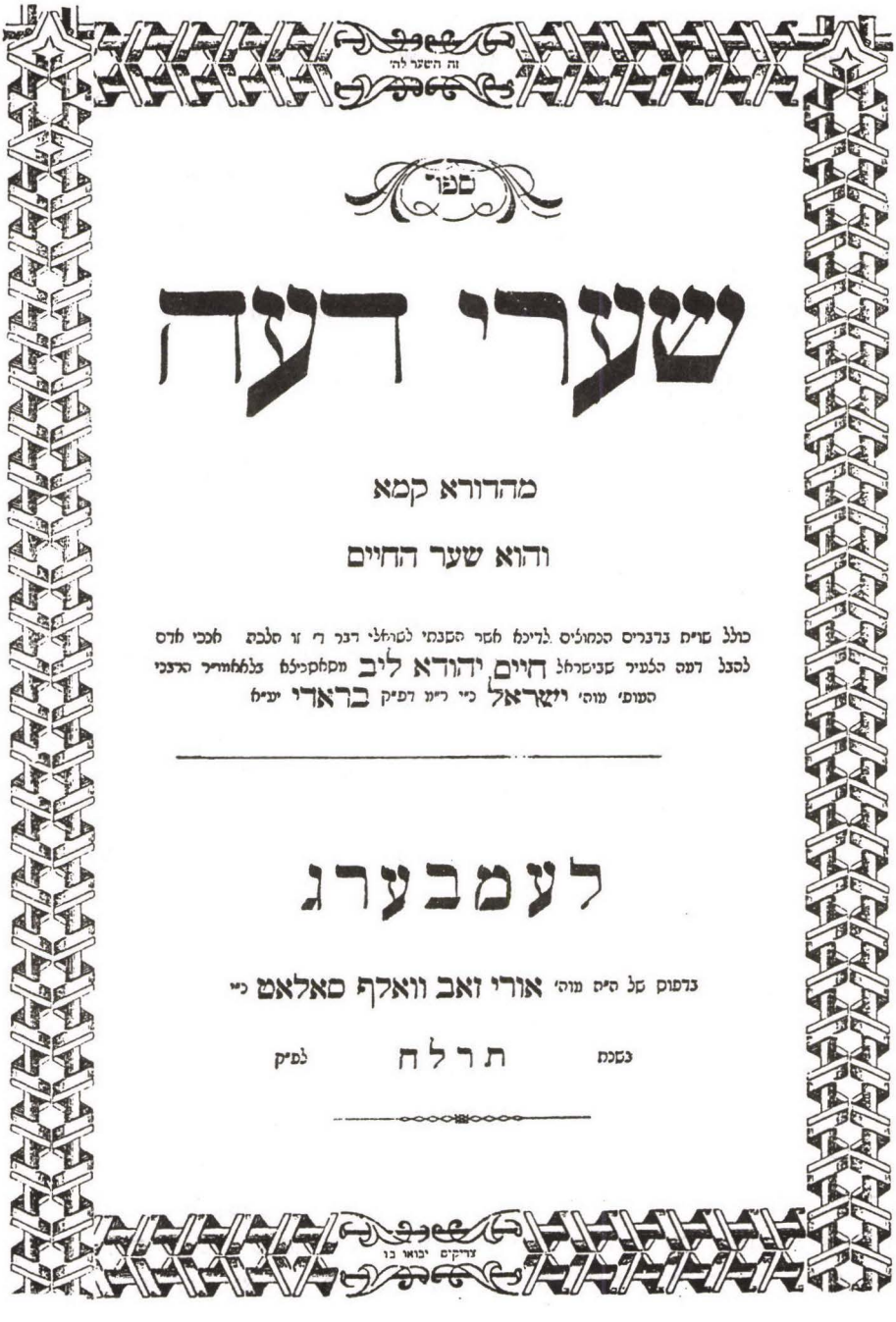
מסאסניצא וממינסק היה נוסע לליובאוויטש מזמן לזמן כדי לשחר פניו של רבינו הק' ה"צמח־צדק" זיע"א. בליובאוויטש היה מתוודע גם לגאוני הדור עמודי ההוראה שהיו מתקבצים ובאים לשם. אחת השאלות, אגב, שנשאל בהיותו בליובאוויטש "מרב אחד מגליל חארסאן" (שע"ד ח"א סי' ר"ד) עוסקת בקידושי הקראים ותושבי "מדינת כוש הנקרא אלחביש" ובדברי הרדב"ז עליהם...

"אלה מסעי"

ביקש הגאון לישב בשלוה במינסק, וכבר אמור היה לתפוש עמדה רבנית רשמית, תקפה עליו מחלה קשה, ונאלץ אותו גאון לנדוד ממדינה למדינה כדי לדרוש ברפואות. במסעו זה עבר בכמה ערים ועיירות ברוסיא, ונתקבל בכל מקום בכבוד מלכים, והציעו לפניו בעיות הלכה קשות ומסובכות. "מידי עברי דרך ק"ק דובראוונא — כותב הגאון ב"שערי דעה" — הפצירו בי לחוות דעתי.. והנה אף כי לבי בל עמי כעת, היותי גולה ומטולטל שותה מיד ד' כוס הנדודים, בכ"ז לא יכולתי מלט מזעקת האיש והאשה, ואת אשר ישים ד' בפי אותו אדבר כי ספרים אין אתי..".

שלא ברצונו חצה ימים ועבר תחומים, ובדרך רוויית תלאות זו מצא נחמה פורתא בפגישותיו עם האריות שבגדולי הדור במדינת אשכנז ואוסטריה, אונגרין וגאליציא. כמה מרישומי אותן פגישות באו בספריו, ומהם יצרו עם הגאון מסאסניצא קשר שנמשך גם לאחר מכן בכתובים.

בפרנקפורט נפגש עם רבה הראשי של מדינת אשכנז "הרה"ג המפורסם לתהלה" רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל. הרב הירש הציע לפני הגאון שתי שאלות בבקשה להשיב עליהן. השאלות והתשובות מופיעות ב"שערי דעה" חלק ראשון סימן ע"ה. בהונגריה התראה עם כמה מגאוני מדינה זו המפורסמים, ויצר עמם קשר שנמשך גם לאחר כך כאשר בא אתם

זה השער לה'

ספר

שערי דעה

מהדורא קמא

והוא שער החיים

כולל שתים עשרה הכתובים בדיקת חסר הסבתי לשונאי דבר ה' זו חלבת חלכי חדש להבל דמם הלעיר שניפרחל **חיים יהודא ליב** מסחקיצע פלחחיר הרבני המופ' מוה' **ישראל** כי ר"מ דפ"ק **בראדי** יעיל

לעמבערג

נדפוס של הה"מ מוה' **אורי זאב וואלף סאלאט** כי"

נשכח ת ר ל ח נפ"ק

צרקם יבואו בו

במשא ומתן של הלכה בנושאים שונים. מהם גדולי התורה המובהקים של הונגריה באותם הימים: "הרב הגאון האמיתי פאר ישראל רבי מאיר פערלס נ"י אב"ד קרולא"; "הגאון המפורסם בצדקתו ובחיבוריו המחוכמים רבי שלמה גנצפריד נ"י"; הגאון רבי אברהם ליטש רוזנבוים מפרשבורג בעל שו"ת "בן יהודה" ועוד.

בשנת תרל"ג הגיע לגאליציא ושם פעמיו ללבוב לביתו של גדול המשיבים בדורו, הגאון האדיר החכם הכולל רבי יוסף שאול נטנזון זצ"ל בעל "שואל ומשיב". פגישתו זו עם רבה של לבוב שנחשב לסמכות ההלכתית הגבוהה ביותר במדינות אלו, הביאה לתפנית גדולה בחייו של רבי חיים יהודה. הגאון מלבוב נחרד לראות כי עומד לפניו ארי' דבי עילאה, גאון עצום שמשכמו ומעלה גבוה מאד, ועל אתר החליט שמקומו בגאליציא.

בראדי שהיתה אז מטרופולין חשובה מאד, ומרכז גדול של תורה, עדיין לא נתרפאה מהסתלקותו של גאון ישראל ששכן בתוכה, הגאון האדיר רבי שלמה קלוגער זצוק"ל שנים ספורות לפני כן, וה"שואל ומשיב" החליט איפוא שראוי הדבר מאד שהגאון מסאסניצא יעבור לבראדי, וירביץ בה תורה וממנה יפיץ אורו ע"פ המדינה.

מאורה של גליציה

כאשר עמד הגאון בעל ה"שואל ומשיב" על אישיותו של רבי חיים יהודא כאחד הגדולים אשר בארץ, הריץ אגרת אל דודו הגביר הרב הגאון ר' יוסף נטנזון זצ"ל שהיה אחד מראשי הקהלה בברודי, והמליץ בפניו להזמין את הגאון מסאסניצא, ולעטרו בכתר תורה בעיר בראדי, שהיתה אז עיר גדולה לאלקים ומלאה חכמי תורה ותופשי הוראה. כדברי הגאון מלבוב עשו פרנסי בראדי, שיסדו ישיבה עבור רבי חיים יהודה, וזמן מה לאחר מכן עם פטירתו של אחד הדיינים בעיר, מינו את הגאון מסאסניצא לדיין בברודי ("הלולא דרבנן" לרבי אברהם ישכר דב לעווין איש בראדי פיעטרקוב תרצ"ו).

הגאב"ד דלבוב שנחשב באותו דור כרשכבה"ג וגדול הפוסקים בגאליציא פרסם שמו של העילוי מסאסניצא־מינסק, ובהשפעתו כי רבה במרחבי גאליציא, התיחסו בכבוד רב לשמו של ראש הישיבה והדיין החדש של בראדי (ראה: "שם משמעון" לזכרו של הגרמ"ש זיוויץ זצ"ל מפיטסבורג בתולדות

הגרי״ש נטנזון). עד מהרה התפרסם שם תהלתו בקרב גדולי הרבנים במדינה שהחלו פונים אל רבי חיים יהודה בשאלות דת ודין. כך החלו נושאים ונותנים עמו גאוני גאליציא, כמו הגאב״ד דבראדי רבי מאיר קריסטיאמפלר זצ״ל; הגאון רבי יצחק אהרן אטינגא זצ״ל אז גאב״ד פרמישלא בעל שו״ת מהרי״א הלוי ולאחר מכן נתמנה כגאב״ד לבוב, ועוד.

את הפגישה עם בעל ה״ישואל ומשיב״, מתאר הגאון ב״ישערי דעה״ (ח״א סי׳ ט׳): ״בהיותי בלבוב בחדש אלול תרל״ג, וקבלתי פני אוהב נפשי באמת מרן הגאון מהו׳ יוסף שאול הלוי זי״ע זצ״ל האבד״ק לבוב והגליל, והיו דבריו אתי הרבה מענין אתרוג המורכב שנהגו ליזהר בזה ביותר בכל תפוצות ישראל, והגאון ז״ל היה מצטער אז באותו הפרק שע״י שמחמירים בזה ביותר, בא הענין לידי מכשול בדרכא דלאו דלא תונו איש את עמיתו והפסד ממונן של ישראל בחנם, ואנכי הצעתי לפניו ז״ל **צדדי האיסור והחומרא** ...״. **גם לאחר שנתמנה לרב ור״מ בברודי**

הגרמ״מ יאלעס זצ״ל בהתוועדות כ״ק אדמו״ר שליט״א

(יצויין שאחד ממחברי אותו דור "שו"ת תורת עירובין" מתארו גם כ"ר ראב"ד בברודי") שיגר אליו הגאון מלבוב ענינים מסובכים כדי שיפענחם ויבררם. בחלק ראשון (סי' פ') כותב, למשל, המחבר: "היתה עלי פקודת מרן הגאון מאוה"ג מלבוב לעיין בהיתר האיש אשר זה כעשר שנים...".

מבראדי זרח אורו הבהיר של ה"שערי דעה" למרחוק. בשו"ת "רחש לבב" להגאון רבי חיים שמואל בירנבוים זצ"ל חתנו של גאון ישראל רבי עקיבא איגר זצ"ל פותח אחד מ"תשובותיו" כך: "מערכתך הגיעתני בשבוע העבר, ולא פתחתי' עד היום, יען כי עמלה ידי יד כהה להשיב מפני הכבוד לאיש סיני ועוקר הרים אשר תאיר ארץ גאליציען מכבוד תורתו, ה"ה הרה"ג מו"ה חיים יהודה נ"י , ראש ישיבה בקרית בראדי, אחרי כי כבדני בספרו אשר בשם שו"ת שערי דעה יכנהו... גם השגתי במש"ק העבר מגלה עפה מלובלין, שכרה כפול בשני מארקען, ועודנה מונחת חתומה לפני, ולא פתחתי', כי יראתי פן תשביתני מלמודי כדת היום בעתים לתורה, אחרי כי הקדשתי רגעי מנוחתי להגאון ראש הישיבה הנ"ל " (רחש לבב סי' מ"ח).

שמעו של הגאון מבראדי הלך לפניו גם מחוץ לגבולות גאליציא, בעיקר בקרב גדולי ליטא שידעוהו עוד מלפני שעקר משם לגאליציא. כך באו אליו בכתובים: הגאון המפורסם רבי מאיר מארים זצ"ל גאב"ד קובריך; הגאון רבי יוסף שרגא מאלין זצ"ל גאב"ד בריסק; הגאון רבי ארי' ליב זיבאב זצ"ל גאב"ד הומיל; ידידו וריעו מנעוריו הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין זצ"ל גאב"ד נובהרדוק ובעל "ערוך השלחן" ועוד.

באורם של נשיאי חב"ד

גם לאחר שהיה בעצמו לאחד מגאוני הדור המפורסמים, ובהיותו יושב בכבודו של עולם בבראדי המעטירה, שרוחה של חסידות חב"ד כמעט ולא חדרה אליה, שמר הגאון אמונים לתורתם הקדושה של רבותינו מצוקי ארץ זיע"א, כפי שבא לידי ביטוי גם בכמה מנושאי תשובותיו בספריו הגדולים. כה המה, למשל, דברו אל רבה של סלאטווינא (שע"ד ח"ב סי' פ"ד):

"מכתבו קבלתי, ולעוצם טרדותי לא יכולתי לקרות בו עד עתה, והנה שאלתו בשו"ב חדש שקם במחנו לשחוט שלא בהסכמתו ואחר שהכריז עליו כ"ת ששחיטתו אסורה... ויפה הביא כ"ת דברי אדמו"ר רבן של ישראל בעל התניא זצ"ל דשו"ב המסיג גבול נקרא רשע ומדינא שחיטתו פסולה

אם לא הראה כל פעם סכינו לחכם ורב העיר, וכזה קבלתי בע"פ מאת כ"ק הגאון מליובאוויטש זצ"ל, וזה מקרוב באו אלי שני אנשים משפיטווקא בעסק מחלוקת שם בין השו"ב, והביאו תח"י העתק מתשו' הגאון הצדיק משפיטווקא זצ"ל אב"ד דשם הנכתב בפנקס שלהם דאין לשום שו"ב חדש אף מופ' ומומחה להרים ידו לשחוט בלא רשיון הרב דמתא...

ובענין אחר: "הנה לא ידענו מנו רב שהקיל כ"כ במקוה טהרה, ובאמת יש לנו לחוש לדברי הגאון מאורן של ישראל בעל התניא זי"ל דלענין לטבול מתוכו צריך לבטלו מתורת כלי שהוא כמוציא רמון, וכה"ג כתב הגר"א זי"ל שם בחידושי יור"ד..." (שם סי' קמ"ה). ועוד לו בסי' ס"ב שם: "והנה שאלה כזו הי' בימי אדמו"ר הגאון זצ"ל מליובאוויטש והחמיר בזה הרבה, ובתשו' הגאון מצאנז זצ"ל חלק עליו וכו' והנה הרגיש בעצמו חולשת דבריו... ואח"ז הגיע לידי תשו' צ"צ לאדמו"ר מליובאוויטש וחפשתי לו מצאתי...".

מעניינים מאד דברי ההספד שנשא על הגה"ק מצאנז זיע"א שחלק ההלכה מהם המופיע באחת מתשובותיו של בנו רבי שמעון זצ"ל מוסב על דרכו "דהגאון זי"ל שלא הניח לעצמו מכל מה שנתנו לו אלא כדי ספוקו לבד, ונסתפק כמה גדול כחה של צדקה כזו, אם זה בכלל "עושה צדקה" או "מעשה" כיון שאינו נותן מיגיע כפו...

לאלו שכתבו לו השגות על ספרו חלק ראשון, כתב שהוא נמנע מלהשיב עליהן והיה מספר על "הגאון הצדיק מטארנפול זצ"ל בעת שהוציא לאור ספרו היקר "מנחת חינוך" אשר רבו אז השואלים עליו מאת הגאון זי"ל ולא השיב מאומה, ואמר כי כתב כפי הנראה לו בשכלו, וכל איש שיש לו שכל בפ"ע הרשות בידו מה לקרב ומה לרחק, כן אני אינני אומר קבלו דעתי...".

י"ב שנה ישב הגאון בבראדי, אולם צרות אישיות שפקדוהו, כמו פטירתה של אשתו הצדקנית ע"ה, ובמיוחד הסתלקותו של בנו הגאון העילוי זצ"ל שנפטר בדמי ימיו והוא בן ז"ך שנה בלבד שברה רוחו, והחליט לחזור לארץ מולדתו.

ברא כרעא דאבוהי

בנו העילוי של הגאון מסאסניצא, הוא רבי שמעון סאסניצער זצ"ל, היה

בעל כשרונות פלאיים ביותר, והתפרסם בכל העולם בגאונותו ובחריפתו הבלתי מצויה, בפרט בבקיאותו ובזכרונו, וכל מה שלמד אי פעם היה אצלו כמונח בקופסא. באותה תשובה שהוזכרה לעיל של הגאון רח"ש בירנבוים זצ"ל הוא כותב: "ונפל מבטי בסי' א' שם, שאלה מבנו בן פורת דגול מרבבה, וייף בגדלו לארז אדיר עול ימים , אשר הגרי"ז נטנזון ז"ל נשיא עיר לבוב נתן מהודו עליו ובשם גאון עטרהו ". ויש לזכור שבשעה שנכתבו הדברים ע"י אחד מגדולי הדור המפורסמים היה רבי שמעון עול ימים ממש.

הגאון רבי שמעון סאסניצער, התגורר בסטריי, העיר הגליצאית המעטירה, שישבו בה כסאות למשפט, גאוני ישראל המפורסמים, רבי אריה ליב הכהן זצ"ל בעל "קצות החושן" ורבי יעקב מליסא זצ"ל בעל "נתיבות המשפט". ר' שמעון היה חתנו של הגאב"ד סטריי, הגאון המפורסם רבי אריה ליבוש איש הורביץ זצ"ל, בעל "הרי בשמים". ובאחד מספריו מבכה הוא את גדיעתו ללא עת של הארז הגדול הזה הוא מתארו "הגאון הזכרון הנפלא".

קצת מתולדותיו של הגאון האדיר בעל "הרי בשמים" וחתנו הגאון הנ"ל, כמו של חתנו השני, הוא הגאון המהולל רבי אליעזר לאדייער זצ"ל, בן בנו של הגה"ק בעל ה"תורת חסד" זיע"א, שגם מילא מקום חותנו ברבנות סטריי, באו ברשימותיו של נכד ה"הרי בשמים" הוא הגאון הנודע זקן רבני אמריקה רבי אפרים אליעזר הכהן יאלעס זצ"ל גאב"ד פילדלפיא רבתי (שאחריו כיהן הגאון רבי ישעיה אשר יאללעס זצ"ל הי"ד כרבה האחרון של קהילת סטריי) שבאו בראש חלקי ה"הרי בשמים" ג' וד'.

כדאי לצטט כאן מעדותו של איש סטריי, שבצעירותו היה חבר ללימודים של רבי שמעון: "כשהיה דורש לפעמים לפני הצבור והתחיל דורש מתורה לנ"ך ומנ"ך לש"ס בבלי וירושלמי, ספרי, ספרא ותשובות הראשונים והאחרונים, נבהלה האוזן משמוע, התלקטה בבת אחת כל התורה שבכתב ושבעל פה, למקום אחד, ונדמה היה לנו כי התלבשו כל מסכתות הש"ס בגוף תלמיד חכם זה והן הולכות ונגללות לעיני... אדם בודד שאין לו בעולמו רק ש"ס ופוסקים ושוב ש"ס ופוסקים, פשוט כמו שכתוב בתורה "ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך", מוחו לא התעסק בשום מחשבה אחרת רק בתורה... תלמיד חכם שלא ידע

צורת מטבע ושלא מש מתוך ד׳ אמות של הלכה וכל שיחו היה אך בתורה ותו לא, היה נערץ ונקדש מובטחני שאילו היה חי ר׳ שמעון דנן בדורו של ר׳ אביש מפרנקפורט דמיין ז״ל היה מפורסם לא רק בגאונותו כי אם עוד הרבה יותר בתמימותו״.

״חבל, כותב הנ״ל, שאדם גדול זה נקטף בדמי ימיו, ומכל חדושי תורתו לא נדפסו רק תשובות בודדות בספרו של אביו בשו״ת ״שערי דיעה״ ובספרו של חותנו בשו״ת ״הרי בשמים״ ולא נשאר לו זכר בספרות הרבנית, בשעה שכמה רבנים שלא הגיעו בתורה לקרסוליו זכו לפרסום ע״י ספריהם... כמה פעמים הראה לי בספרו של גדול פלוני או פלוני איך הוכנסו לתוכו מאמרים שלמים מספריהם של מחברים שקדמו להם ממש מלה במלה בלי כל תוספת או חסרון... על פי רוב היו הספרים האלה חיבורים שאין יד כל אדם ממשמשת בהם ורק בקי כר׳ שמעון היה יכול לעמוד על הסוד...״

פטירתו של בנו הגאון העלוי בדמי ימיו שעוררה אבל כבד בכל עולם התורה והרבנות, דכאה נפשו של אביו הגאון הקדוש זצוקללה״ה שגמר אומר לחזור לליטא, ואכן בשנת תרמ״ג הסכים לקבל עליו את עול הרבנות, בעיר סמארגון והחל להרביץ בה תורה והלכה. שובו של הגאון הגדול לחבל ארץ זו נתקבל בשמחה ובקורת רוח בקרב גדולי התורה וראשי הישיבות ברוסיא וליטא.

רבה של סמרגון

רבי חיים יהודה שחזר לליטא, נתמנה לכהן פאר כגאב״ד סמארגון, ומעוטר בכתר שם טוב כאחד מגדולי גאוני הדור, נתקבל בכבוד מלכים, וכולם אמרו אחריו מקודש. כאן נזדמן לו לפגוש כמה מגדולי התורה המפורסמים שהיו קרובים אליו בצעירותו, עת עסק בתורה בבאברויסק עיר הולדתו, שם למד לפי אחד מרושמי העתים ההם (בספר ״באברויסק״) — באהלי ישיבת ״ר׳ עקיבא אלטשול״ שנוסדה בשנת תקפ״ג, ובה הכיר גם את הגאון בעל ״ערוך השלחן״ אותו מכנה בספרו ״ידידי מנוער״, בסאסניצע ובמינסק.

כרבה של סמארגון אנו פוגשים אותו, בתשובתו לבעהמ״ח ספר ״תורת עירוב״ הגרמ״מ קרענגיל מקראקא זצ״ל, שיצא ללחום במחבר מקיל אחד

בעניני העירוב בקראקא, והגאון מסמארגון מחזיק בשיטתו: "וע"ד היתר הטלטול במחנהו הק' הנה וודאי קשה מאד לגבב קולי מתנייתא ולהתיר לכתחילה בלא תקון עירובין עפ"י ד"ת כנהוג בכל תפוצות ישראל, וגם בק"ק וילנא הסמוכה לפה שיש ג"כ בסביבות העיר טעלעגראפען ונהרות המושכין ובכ"ז בקצת מקומות שם שלא נתקנו העירובין כהלכתם נוהגים איסור מקדמת דנאו עד עתה...". יחד עם הגאון זצ"ל כתבו למחבר גם הגאונים המפורסמים בעל "כוכב מיעקב" זצ"ל; בעל "בית יצחק" זצ"ל; המהרש"ם; רבי יצחק אלחנן מקובנא זצ"ל; גאב"ד קרקא רבי עקיבא קארניצער זצ"ל; הגה"ק משינווא זצ"ל ורבי ישראל איסר שפירא גאב"ד מעזריטש זצ"ל.

גם בהסכמתו לספר "פתחי עולם ומטעמי השלחן" להגאון הגדול רבי דובער קאראסיק זצ"ל גאב"ד קראלעוויץ, הוא מופיע כ"אבד"ק סמארגון", וכך כותב למחבר הגאון: "ישאו הרים שלום לכ' ידי"נ מאז ומקדם מחו' הרב הגאון בקי בכולא, חובר חיבורים מחוכמים כו' כקש"ת מ' דובער נ"י אבד"ק קראלעוויץ יע"א. מכתבו קודש הגיעני בזמנו, ואמנם לא יכולתי לקחת לי פנאי להשיב מפני הכבוד עד עתה, והנה שמחתי בשלומו ובשלום תורתו, וגם בקונטרסיו החמדים אשר יש בנם ליקוטי אורות מקדמונים ז"ל הנוגעים להלכה ולמעשה, וכבר איתמחי גברא רבא בחיבוריו הנחמדים מאיר עיני סופרים כו' אשר שמעתי שמעם הטוב, אשר ע"כ יישר כחו וחילו לאורייתא, ויהי ד' עמדו להפיץ מעיינותיו חוצה, ואני על משמרתי אעמודה לצפות מתי יצאו דברי הדר"ג עוד לאור, ואענדם עטרה לראשי לחבבם בעיני כל לומדי תורה. הכ"ד הדוש"ת מחו' וידידו, הק' חיים יהודא סאסניצאר החופ"ק יע"א"

שר התורה

בכלל נחשב ה"שערי דעה" לאחד משרי המסכימים בדורו, והסכמותיו מתנוססות בהרבה מספרי תקופתו. נציין אחדים מהם: "תיו יהושע" (קראקא תרמ"ב) להגאון רבי יהושע בריסקין מו"צ טולטשין שחיבר הרבה ספרי הלכה חשובים. המחבר מתאר את רבי חיים יהודה "הרב הגאון המפורסם חריף ובקי בכל חדרי תורה אשר חריפתו ובקיאותו זורחת בכל קצוי ארץ וים רחוקים"; "מנחת ישראל ואמונת ישראל" להגאון רבי ישראל נתן אלטר, "הסכמת הרב הגאון הגדול המפורסם שר התורה

ארי שבחבורה כ״ש מו״ה חיים יהודא סאסניצער שליט״א״; ״אבני זכרון״ לרבי יואל ארי׳ ליב פישמן (וילנא תרנ״א); זכרון צבי מנחם להגרצ״מ מייזליש זצ״ל מקראקא (פרעמישלא תרל״ג); ספר ״המלמד״ להגאון רבי אליהו פנחס הכהן זצ״ל ר״מ ומו״צ בווילנא (ירושלים תרפ״א).

ההסכמה לספר ״המלמד״ ניתנה למחבר בעת שרבי חיים יהודה ביקר בשנת תרס״א בווילנא, ומן הענין לצטטה: ״מהרב הגאון האמיתי כו׳ אדמו״ר חיים יהודא סאסניצער זצוק״ל אב״ד ורב דק״ק סמאגאן יע״א: בעזה״ש, אנוכי בדרך נחני ה׳ בעיר מלאה חכמים וסופרים היא ווילנא המעוטרה, ואף כי אין דרכי מכבר לתת ידי להסכים עם מרבים בספרים חדשים בעתים האלה... בא לפני הרב מפורסם לגאון ותהילה, המאור הגדול מהו״ר אליהו פנחס הכהן נ״י ריש מתיבתא בפה, והוא מפורסם בדרשותיו ובחיבוריו, כאשר כבר הגיעו רבני דורנו בדפוס כי הוא חובר חברים מחוכם, והן עתה הגיש לפני ספרו אשר בכת״י, ואמינא לפעלא טבא יישר, כי הוא מלא בתורה ובחכמה וביראת ה׳, ובוודאי ישמחו בו אוהבי תורה וחכמה ויראת ה׳, ועל כיו״ב נתפלל כי יפוצו מעיינותיהם חוצה. כעתירת הבעה״ח בחודש סיון תרס״א, נאום חיים יהודה סאסניצער חונה בסמארגאן״. יש לציין שהגאון רבי אליהו פנחס הכהן זצ״ל עלה בערוב ימיו לאה״ק וכיהן כאחד מראשי ישיבת מאה שערים.

דברי תורה של הגאון או תשובותיהם של גדולי ישראל אליו בקשר לדברים שכתב מופיעים בכו״כ ספרים, מהם: ״צמח צדק״ לרבינו הגדול זיע״א בשער המילואים; שו״ת ״שדה יצחק״ רבי יצחק חיות זצ״ל גאב״ד בראדי שכמה תשובות בו נכתבות אל הגאון רבי חיים יהודה; שו״ת ״בית אב״ (ורשא תרנ״ו) להגאון ראי״א יודלעוויץ זצ״ל גאב״ד קאפוליא ״לסאמארגאן להגאון המפורסם וכו׳ מהריח״ל סאסניצער הגאב״ד דק״ק הנ״ל״ הערות על ספרו ״שערי דעה״ (סימן צ״ב); שו״ת ״תורת עירובין״ להגאון רבי מנחם מאנדל קרענגיל מקראקא (סימן י״ב תשובה א׳); שו״ת ״תירוש ויצהר״ להגאון רבי צבי יחזקאל מיכלזון זצ״ל מפונסק־ורשא בילגורייה תקצ״ו) מו״מ עם הגאון רבי שמעון בן הגרח״י (סי׳ ס״ט וסי׳ ק״י), וכבר הזכרנו לעיל את שו״ת ״הרי בשמים״ למחותנו הגאון מהרא״ל הורביץ זצ״ל.

ורק לאחרונה התפרסם ב״מגדל עוז״ תשובה קצרה של רבי חיים יהודה (״שערי התורה״ ע׳ נ״א) בענין ״התרת עגונה עפ״י מכתב״. באותו ספר

בשער "הכתב והמכתב" מתפרסם צילום כתי"ק של רבינו ה"צמח צדק" לחותנו של ה"שערי דעה" הוא הרב החסיד הנגיד ר' אברהם אבא קאראסיק זצ"ל ובשולי המכתב "פ"ש ידידי חתנו המופלג המפורסם מהו' חיים ליב שי'".

כמה וכמה המצאות הלכתיות והברקות גאוניות של הגאון בספרו, שימשו נושא לויכוחים ומשא ומתן של גדולי ישראל בדורו ושל־אחריו, כמו: "מבשל בשבת ונזדמן לו אחר כך חולה שיש בו סכנה אם נפטר מהחיוב", הגאון פסק שסיבת ההיתר צריכה להיות בשעת העשייה" והדברים היו נושא לויכוח בקרב חכמי אונגריא במאסף "וילקט יוסף", וראה בספר "באר צבי" של הגאון ר' צבי קינסטליכער זצ"ל אב"ד הרמנשטאט בזה, או המצאת זיכוי הגט פעמיים במקרה של גט שכיב מרע וזיקה ליבום, ראה "שערי דעה" חלק ראשון סי' קל"ו ובחידושי "מי נפתוח" ליבמות של הגאון הרד"ט קצנלבויגן גאב"ד פעטערבורג עמוד 98, ועוד כהנה וכהנה.

בהיותו עמוד ההוראה, התאמצו הרבה ממורי ההוראה, לקבל ממנו תעודת סמיכות חכמים, ובספר "אהלי שם" מציין לכמה וכמה מרבני קהלות, חסידים ושאינם חסידים שקיבלו מאת רבי חיים יהודה סמיכה להוראה, כמו: הגאון ר' יעקב ברודרמן אב"ד אעמדען מח"ס "בית יעקב"; הגאון ר' חיים לובאצקי אב"ד קאבילניק־וילנא; הגאון ר' ברוך עפשטיין בעל תו"ת; הגאון ר' קלמן מגיד אב"ד ארמיאנסק; הג"ר חיים פסחוביץ ממינסק; הג"ר יצחק בונין מראוונא (נפטר לאחרונה והוא למעלה ממאה שנה, בירושלים ת"ו); הג' ראובן לעוינבוק אב"ד אליטא־סובאלק; הג"ר אברהם ריינין אב"ד וויעליז מגזע הרה"ג מהר"א מסטראשיליע זיע"א; הג"ר דוד נח קאונאט אב"ד פסקאוו ועוד ועוד.

הגאון החסיד זצוק"ל נפטר ביום י"א סיון תרס"ג בסמארגון, ושמו הגדול נשאר חקוק בלב כל הלומדים ותופסי ההלכה לעדי עד.

פרק ששה עשר:

הרד"ל

בחמישי לחודש כסלו תרט"ז, נסתלק לשמי מרום אחד ממופלאי גאוני דורו, הגאון העצום והמקובל רבי דוד לוריא זצוק"ל מביחוב־ישן בעל "הגהות הרד"ל". הרד"ל היה גאון אדיר בכל מקצועות התורה, נגלה ונסתר, צדיק נשגב, עובד ה' וענוותן מאין כמוהו; כביר פעלים ושתדלן עצום לטובת היחיד והכלל בעם ישראל, איש האמת והשלום ואוהב ואהוב על כל חלקי עם התורה.

הגאון רבי דוד לוריא זצ"ל היה מן הענקים שבאסכולת בית מדרשו של הגר"א זי"א. מגדולי תלמידי תלמידיו, מהדיר ומפיץ כתביו בנגלה ובנסתר, וממנחילי מורשתו לדורות, ועם כל זאת היה בקשרי ידידות עמוקים ביותר עם גדולי גאוני החב"ד בדורו, מעריץ תורתו הקדושה והעמוקה של רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זי"ע ודבוק באהבה ובהערצה נפלאה אל רבינו גאון הגאונים בדורו בעל ה"צמח צדק" זי"ע.

גזע תרשישים

רבי דוד לוריא היה נמנה עם המשפחות המיוחסות בישראל, והיה דור שמיני, בן אחר בן, לרבינו המהרש"ל זי"ע. נולד בשנת תקנ"ח לאביו הגאון הגביר המפורסם רבי יהודה ידל לוריא זצ"ל מגדולי ביחוב־ישן, חתנו של הגאב"ד ביחוב הגאון הגדול רבי ישראל הכהן רפפורט זצ"ל, ממשפחת רפפורט המעטירה. רבי ישראל זצ"ל נחשב לאחד מגדולי הגאונים בדורו, וכמה מתשובותיו אל הגאון רבי חיים מוולוזין זצ"ל בעל "נפש החיים" מופיעות בספר שו"ת "חוט המשולש".

בספר "דעת קדושים" לרבי ישראל טוביה אייזנשטאט זי"ל כותב שרבי ישראל חיבר ספר "עין ישראל" בכת"י, וב"אספת כתבי יד פרידלאנד" מצטט מלשון הדף המכורך עם אוצר הכת"י הנ"ל: "מקובל הוא בידינו שספר כ"י זה הוא מן הרב המאוה"ג המפורסם חכם ושלם שלשלת היוחסין כבוד מוהר"ר ישראל כהנא רפפורט אב"ד דק"ק בוחאוו ישן והגלילי".

על גדולת חתנו הגאון הגביר רבי ידל לוריא מעיד הרב ר' שמואל לוריא שהו"ל את כתבי הרד"ל:

"היה גביר אדיר מגדולי גבירי המדינה וסוחריה, ומפורסם בשמו ובמעשיו וחכמתו ומדותיו לתהלה ולתפארת בישראל והאדמו"ר מוהר"ר דוב בער בן הגאון האדמו"ר מו"ה זלמן מלאדי נ"י היה כותב תמיד לאנ"ש שישמעו בכל ענינם לעצתו, כי הוא חכם מחכמי המדינה, פיזר נתן לאביוני עירו בכל חודש סך עצום, והיה מלביש בגדים לכל הנערים מת"ת שבעירו, דלתיו פתח לכל האורחים הבאים לעירו, והיה מכניסם לביתו הרמה בכבוד גדול כמנהג הגבירים נדיבי התבל, בכל שבת ויו"ט היו סביב לשולחנו אורחים נכבדים רבנים חכמי ישראל כו'.. בכל אריכות ימיו לא ביטל מעולם תפילה בציבור ולא קרה לו שיבטל מעולם שום תענית ציבור. היה נזהר כל ימיו מעוון לשון הרע ולא הוציא מימיו שום דיבור מגונה או שלא לפי הכבוד על שום אדם"..

ב"אגרות קודש" מופיע מכתבו של רבינו הגדול זי"ע אל הגאון רבי ישראל רפפורט גאב"ד ביחוב, חותנו של רבי ידל, ובו פורש גם בשלום חתנו, וכך כותב רבינו:

"לכבוד רבינו הרב המאור הגדול המפורסם, ערוגת הבושם, חכם השלם, מו"ה ישראל הכהן נ"י ויזרח, ורוב שלום עד בלי ירח.
אחד"ש כמשפט האמור למשכיל, תהלת ה' ידבר פי ויברך הטוב והמטיב, על שמועה טובה תדשן עצם, אשר הגיעה לאזני ע"י איש טוב מארץ טוב ואל בשורה טובה יבא, בשורת שלום ואמת. ויהי כשמעי הרימותי קולי ואקרא ברוך ה' אשר נתן כזאת בלב מעכ"ת, והעיר ה' את רוחו רוח נדיבה ונדיב על נדיבות יקום, לפתוח בשלום, הוא וכל העם אשר אתו ואחוזת מרעהו, איש על מקומו יבוא שלום. כה יתן ה' את רוחו עליהם, רוח חכמה ובינה, וכה יוסיף דעת ויראת ה' בלבבם הנאמן, לגמור בכי טוב בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.
וגם אנכי חלילה לי מה' מחדול מהושיע ידי להם, יד כותבת יד חותמת, יד שלוחה אל כל האנשים השלמים אתי אשר בכל גבולי סביב, להשיב לבבם אליו באמת ובתמים בכל לב נשפך כמים הפנים כו', להיותם בריתם נאמנת אתו באמת ואמונה. וה' יגמור בעדנו וישים בינינו אהבה ואחוה שלום וריעות, כנפש או"נ
שניאור זלמן במוהר"ב נ"י

יפרוש בשלום חתנו ידידי הרבני הנגיד המפורסם כ' מו"ה ידל נ"י. גם אליו נשאתי נפשי בשאלתי, להתאמץ בכל עוז ותעצומות, כיד ה' הטובה עליו השכיל, במועצות ודעת אלקים בארץ, להעמיד על האמת ועל השלום, וחפץ ה' בידו יצלח, רכב על דבר אמת וצדק ושלום נשקו, גם ה' יתן הטוב".

מכתב קודש זה, ועוד אחד ברוח זו ששיגר רבינו הגדול לקהילת ביחוב, התייחסו לקריאתו לשלום של הגאון רבי ישראל רפפורט זצ"ל גאב"ד ביחוב, שהיה מיחידי הסגולה באותו הדור שלא היטו אזנם לקול המריעים חותמי החרמות והנידויים על רבותינו קדושי ה' שרפי מעלה אבות החסידות, ואדרבא זכו להכיר בגדולתם ובקדושתם, דבר שרבים מאותם החותמים הגיעו לאותה מסקנא רק שנים רבות לאחר כן, כאשר התברר להם כי מעשיהם של מלשינים חורשי רשע, רודפי בצע ומחרחרי ריב, בדוגמת הנבל הפינסקאי הידוע לשימצה, הם שגרמו לתבערה הגדולה. הגאון רבי ישראל הכהן רפפורט זצ"ל היה מאותם יחידים שזכו מן השמים בבחינת "ורגלי חסידיו ישמור" ולא נלכד בשחיתותם של אלו.

ומידה נפלאה זו, היא שעמדה ללא ספק גם לחתנו הגאון ר' ידל זצ"ל וגם לנכדו הגאון המקובל רבי דוד לוריא מביחוב זי"ע, שהיה מראשי מניפי דגל השלום בדורו, ועמד בקשרי ידידות אמיצים ביותר עם רבינו ה"צמח צדק" זיע"א וגדולי הגאונים של חב"ד.

מרא דכולא תלמודא

רבי דוד נולד בשנת תקנ"ח, וכבר בילדותו הכירו בו כי עתיד הוא להיות מגאוני הדור. בהגיעו לבן חמש למקרא ידע את כל התנ"ך עם פירושי רש"י והרד"ק, ובהיותו בן עשר למשנה כבר שלט בכל שישה סדרי משנה, בשנתו הי"ג נשא לאשה את בתו של אחד מגדולי היחש בעיר וילנא, בשנת טו"ב השלים חיבור גדול על מסכת ברכות, ושמו יצא לתהילה בכל הגלילות כעילוי וגאון עצום.

לאחר נישואיו חזר לביחוב והסתגר בביתו, וישב על התורה ועל העבודה, כששמעו הולך לפניו כבקי עצום בכל מכמני התורה, הנגלה והנסתר, ובמיוחד בשטח העמדת הגירסאות הנכונות בדברי חז"ל בש"ס ובמדרשים, מומחה גדול בדקדוק ולשון הקודש, ובלשן ויודע שפת העמים, לרבות

רומית ויוונית, שבהן נעזר לבאר מונחים ומושגים בלתי מפורשים בחז"ל ודברי הגאונים ז"ל. היה ידען גדול גם בחכמות ומדעים, ובמיוחד בחכמת התכונה והגיאוגרפיה. היה מקורב מאוד אל הגאון רבי חיים מוולוזין זי"ע והוא העניק לו ברכתו שיתפשט שמו בעולם, ועל אף גדולתו העצומה — היה ענוותן ושפל רוח בפני כל אדם והיה משים עצמו כשיריים.

בשנת תרי"ד, כאשר נאסף אל עמו רבה של ורשא הגרי"ח דוידזאהן זצ"ל נתנו בו עיניהם חכמי ומנהיגי ורשא בהסכמת הגה"ק בעל ה"חידושי הרי"מ" זיע"א למנותו כאב"ד ורשא, ואולם הוא סירב ליטול את עטרת הרבנות, ובזה נהג כמחותנו הגאון הקדוש בעל ה"דברי נחמיה" זי"ע שלא אבה ליהנות מכתרה של תורה ולקבל עליו עול הרבנות.

מסירות נפש

רבי דוד חיבר ספרים הרבה, ועיטר בהגהותיו המופלאות את כל הש"ס והמדרשים, ונדפסו בש"ס ומדרשים הוצאת וילנא, בדרך שבה הלך גם מחותנו וידידו הקרוב גאון ישראל בעל "דברי נחמיה" זי"ע שגם הגהותיו באו בש"ס הוצאת וילנא. ואולם גולת הכותרת בספריו הוא ביאורו המקיף והעצום על "פרקי דרבי אליעזר" בו זכה לשם עולם. חלק גדול מאותו ביאור חיבר כאשר ישב במאסר במשך ק"ה ימים במבצר שליסבערג מחמת הלשנה, ממנה ניצל בחסד אל, עד ששוחרר ונשלח לביתו על חשבון המלוכה.

הגאון רבי דוד מזכיר את ישיבתו בבית הסוהר בתשובתו לרבני מנטורא (שו"ת הרד"ל) "ואני הגבר ראיתי בעניי בהיותי עצור בשנת תקצ"ח בסיבת עלילות שוא במבצר אשר הוא לא רחוק יותר מן ע"ב פרסאות מעיר מלוכה פטרבורג, הנה על שנה אחת תקצ"ט עלתה בידי לסדר לוח על כל השנה כראוי ולא היה לי ספר או אדם להוודע ממנו הדבר על בוריו, לולא כי ברחמי ה', שרי הממשלה הרמה אוהבי אמת חקרו ודרשו ומצאו כי חף אנכי מפשע, ופטרוני ת"ל לשלום לביתי".

מעניין כי באותה תשובה הוא מזכיר את דברי רבינו הגדול בסדר "ברכות הנהנין" שלו, וכבר ציין הגה"צ רבי ירוחם לייבר זצ"ל בהקדמת מאמר "זוהר הרקיע" שלו, כי "למרות מחלוקת המתנגדים על החסידים והרב מלאדי זצ"ל שהיתה אז בכל תקפה למד את ספריו".

מסופר כי תוך כדי חקירתו בבית המשפט, החלו השופטים לדון בינם לבין עצמם בשפה הצרפתית, כדי שה"נאשם" לא יבין, ואולם רבי דוד (שידע גם שפה זו), החל להתרחק הצידה, ולתדהמתם של השופטים הסביר, כי כיון ששפה זו נהירה לו והם הרי אינם חפצים שישמע, הוא נאלץ להתרחק.. עובדא זו, שבה השתקפה ישרות אצילית עם חכמה עמוקה, עשתה עליהם רושם, וגם בכך הכירו כי לשווא העלילו עליו.

משנתו הרחבה

בשנת תור"ה, הופיע בורשא ספרו הגדול של רבי דוד "ביאור הרד"ל" על "פרקי דרבי אליעזר" ועשה רושם עז בקרב גדולי וחכמי הדור. "ביאור הרד"ל" שעל ה"פרקי דרבי אליעזר", הוא ספר שמכל שורה שבו מבצבצת גאונות עצומה, בקיאות בלתי רגילה בכל אוצרות התורה ופיענוח סתומות ונעלמות בדבריהם ז"ל בדרך פלאי פלאים. ברכה מיוחדת קובעים לעצמם פרקי המבוא לספר "עמק הברכה" ("יעמיק לבאר ענין הברכה שברכו את רבי אליעזר הגדול, כמאמר רז"ל בבא מציעא נ"ט ע"ב "נמנו עליו וברכוהו"); "שם האחד אליעזר" (על גדלותו קדושתו וחכמתו של רבי אליעזר הגדול); "בית צדיק" (תולדותיו ותולדות משפחתו, הוריו וצאצאיו); "מבוא הפר"א" (על חיבורו הפרד"א וכל החכמים הנזכרים בו), וממש מבהיל הוא את רעיוני הלומד ומעיין בהם כיצד הוא מהלך בשדה שני התלמודים והמדרשים כבתוך ביתו, צולל בעמקיהם ומעלה מרגניתות נפלאות.

לא בכדי יצאו גאוני התורה המובהקים של אותו הדור מגדרם בבואם להלל ולשבח את החיבור הנפלא הזה ואת מחברו גאון האשכולות. גאב"ד ורשא הגאון רבי חיים דוידזאהן זצ"ל כותב בהסכמתו: "נודע ביהודא ובישראל גדול שמו של הרב הגאון האמיתי המפורסם כו' כבוד קש"ת מוהר"ר דוד לוריא נ"י מבוחאב ישן, כי הוא מגדולי הזמן בחריפות ובקיאות, וכי לו לב רחב, בכל חכמה ומדע לו עשר ידות". גאב"ד סלוצק הגאון רבי יוסף מאיר פיימער זצ"ל: "פאר מעשי ידי הרב הגאון הגדול המפורסם בכולא לתהלה ותפארת". גאב"ד בריסק הגאון רבי יעקב מאיר פאדווא זצ"ל בעל "מקור מים חיים": "כבר יצא טבעו ושמעו של הרב הגאון הגדול חכם הרזים ונבון לחש מו"ה דוד לוריא נ"י לתפארת וכבוד אומר כולו, תורה חכמה וגדולה יחדיו מתאימות, וזה ישעו וזה חפצו

להועיל לבני דורו באמרותיו הצרופות במצרף העיוני ומזוקקות בכור הקבלה האלקית, ותוכם רצוף הרבה חכמה ודעת קדושים ימצא, ועתה הוסיף לגלות גדלו וידו החזקה בביאורו על ספר הק' "פרקי דר"א הגדול", נוראות הפליא לגלות עמקי תורה ומצפוניה בדברי רבותינו ז"ל.. ומה אאריך בתהלה לדוד המפורסם ברב גבורתיה בבקיאות וחריפות בש"ס בבלי וירושלמי ספרא וספרי וכל המדרשים".

כמו כן חיבר את הספר הנפלא "קדמות ספר הזוהר" בו סתר נמרצות את הדיעה הנפסדת כאילו חיבר רבי משה דיליאון ז"ל את הזוהר הקדוש, ומוכיח בראיות עצומות ונפלאות כי מקורו קודש קדשים מתורתו של הרשב"י הוא.

רבי דוד גם היה מגדולי המשיבים בדורו, והיה מוכן אצלו אוצר גדול של תשובות על כל חלקי השו"ע, אולם רובן ככולן נאבדו, ורק מעט מזעיר נדפסו ב"שו"ת הרד"ל" (ירושלים תרנ"ח) ובספרי שו"ת של גאוני דורו. גם קומץ ספריו אלו לא היו רואים אור אלמלא השתדלותו הנמרצת של שארו ובן משפחתו הרב הגאון ר' שמואל, שבעצמו היה חכם גדול בתורה ובחכמה (הרב מזא"ה "הרב מטעה"מ" של מוסקבה מפליא בזכרונותיו את חכמתו וכישוריו הגדולים), נתבקש לעשות כן ע"י הגאון רבי דוד זצ"ל ומילא משאלתו באמונה.

דורש טוב לעמו

הגאון האדיר רבי דוד לוריא זצוק"ל, שזכה לשני שולחנות ול"תורה וגדולה במקום אחד" בהיותו גביר עצום שהיו לו מהלכים בחצרות המלוכה ושריה, היה מגדולי מנהיגי ישראל בתקופתו, ועשה רבות למען הכלל והפרט. שמו נקשר בביטולן של שתי עלילות דם נוראות, שאיימו להמיט אסון על יהודים ישרים ותמימים. האחת התרחשה בעיירה קרוטשה שליד ביחוב והשניה בעיר סאראטאוו, ועליהן מסופר בפרוטרוט בספרו של ש"ל ציטראן "שתדלנים". בשתיהן חירף רבי דוד נפשו, ובמסירות־נפש פעל כדי להפר עצת רשעים ולהציל נדכאים מרדת שחת.

בעולמה של תורה נחשב רבי דוד ראש וראשון, וכאשר הוחלט, למשל, בשנת תרי"ג בישיבת וולוזין לצרף את הגאון בעל "בית הלוי" לראשות הישיבה יחד עם הגאון הנצי"ב, ופנו לגדולי הגאונים הליטאיים לאשר את

ההסדר, היה הראשון שבהם הגאון רבי דוד, שהוא ועוד ארבעה מגדולי רבני הדור (רבי שלמה זלמן ריבלין משקלוב, רבי יוסף פיימר מסלוצק, רבי יעקב מאיר פאדווא מבריסק ורבי מרדכי ריזנאי מפינסק) חתמו עליו (ראה בפירוט ב"הראשון לשושלת בריסק" להרב חיים קרלינסקי ז"ל פרק יו"ד).

כשחיבר הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זצ"ל ("הנצי"ב") את ספרו הגדול "העמק שאלה" על השאלתות דרב אחאי גאון, לא נטל "הסכמה" אלא מאת הגרד"ל, כפי שכתב ב"פתח העמק", ובנו הרב מאיר ברלין ז"ל כותב בספרו "רבן של ישראל" (ניו יורק תש"ג) פרק ד' שלא פנה אלא אל "זה האיש הגדול רבי דוד לוריא, אשר גם הוא היה בהרבה מדרכיו ובאורח לימודו שונה מאחרים, ויהי אור המאיר בבקיאותו העצומה וברוח בקורתו, בהיותו מבכר להיות מבאר דברי "ראשונים", מאשר להיות מחבר ומחדש לעצמו".. והמסכים אף כי "מעודו לא הסכים על שום ספר בדפוס.. יצא חוץ מגדרו..".

גם בתוך העם פעל הגאון רבי דוד גדולות ונצורות, במלחמה נגד תנועת ההשכלה, כשפעל יד ביד עם רבינו ה"צמח צדק" זיע"א. לאחר אסיפת הרבנים הידועה שנערכה בפטרבורג בשנת תר"ג עם שרי המלוכה ומנהיגי זרמי היהדות, כשבראש משלחת יהדות התורה עומדים רבינו ה"צמח צדק" והגאון רבי יצחק מוולוזין זצ"ל, בה התייצב רבינו בכל עוז ותעצומות ללחום נגד מרשיעי הברית ומפירי התורה, ביקרו בליובאוויטש כמה מגדולי הגאונים ובראשם רבי דוד ז"ל כדי לקבל מידע ממקור ראשון ממהלכי האסיפה ולטכס עצה כיצד להיאבק במגפת ההשכלה ובמיוחד במעלליו של המשכיל ידוע לשמצה ד"ר לילנטל.

כחמש שנים אחר־כך, יזם רבינו ה"צמח צדק" הקמת מרכזים על עסקני הכלל שיעמדו על משמר קדשי היהדות. מרכזים כאלו הוקמו בוויטבסק, מוהליב, מינסק, טשרניגוב, פולטבה וחרסון, ולבקשת רבינו פעל גם בזה רבי דוד, שהקים ארבעה מרכזים כאלו בביחוב, וילנא, בריסק וקובנה.

גם כשערך רבינו את הקונטרס (מופיע ב"בית רבי" וב"אגרות קודש") "לחוות דעתי על אודות הספרים אשר הציעו להכין בשביל בתי הספר ללמוד עם ילדי ישראל", שלח העתק ממנו אל הגאון הרד"ל.

עם רבותינו הקדושים זיע"א

כבר צויין לעיל כי הגאון הרד"ל ביקר בליובאוויטש אצל רבינו ה"צמח צדק", הציע לפניו ספיקות ובירורים בעניני הלכה למעשה ופעל לפי עצתו והוראתו במלחמת יראי ה' ננד תנועת ההשכלה. בביקורו בליובאוויטש אף השתעשע בתורה וחכמה עם רבינו המהר"ש בהיותו נער צעיר לימים, ולא הסתיר התפעלותו ממנו. בענין אחד אף נוצח על־ידו, וכשסיפר על כך הגאון רבי פרץ חן זצ"ל גאב"ד טשרניגוב לפני רבינו ה"צמח צדק", נענה: מה הפלא, הרי הוא נולד בספירת "תפארת שבתפארת"?! לימים אף העניק לרבינו המהר"ש תעודת סמיכת חכמים.

רבי דוד נשא ונתן בהלכה עם רבינו ה"צמח צדק", וכן עם גדולי גאוני החסידים, ובמיוחד עם הגאון האדיר בעל "דברי נחמיה" זי"ע, וכמה מתשובותיו אף נדפסו בשו"ת "דברי נחמיה". בתשובה אחת מכת"י משנת תקצ"ו (פורסמה ב"יגדיל תורה" ניו יורק שנה ו' סימן ל') כותב הגאון רבי דוד לשואלו:

"ומה גם שהוא קרוב לפני גדולים לפני כבוד הרב הגדול המפורסם וכו' מוהרמ"מ נ"י, ומה ירצה לסוך מפך ריקן שלי.." כמה שאלות שנתעוררו בתקופתו ע"י הגאון רבי ישכר בער הורביץ זצ"ל המו"ץ דליובאוויטש, והעסיקו את הגאונים והמורים בעלי התריסין, הופנו אל רבינו הגדול ה"צמח צדק", אל הגאון הקדוש רבי יצחק אייזיק מהומיל בעל "חנה אריאל" ואל הגאון רבי דוד, ותשובותיהם פורסמו לא מכבר ב"יגדיל תורה" הניו יורקי, ומהם בספר "תולדות יצחק אייזיק" להרב אליהו יוחנן גוראריה שליט"א (כפר חב"ד תש"מ).

בשער ספרו על פרקי דרבי אליעזר כותב רבי דוד: "גם זכיתי ונתכבדתי ביקר שהדותא ח"י קודש מכ' קדושת אדמו"ר כש"ת מנחם מענדיל שליט"א דק"ק ליובאוויטש, ומכבוד הרב הגאון החסיד מו"ה יצחק מאיר אלטער נ"י דפ"ק ורשא".

זכרו של הגאון האמיתי בנגלה ובנסתר, איש האמת והשלום, חי וקיים לעד בלב כל הוגי התורה ותופשיה, המתענגים על ביאוריו והגהותיו מאירי העיניים.

פרק שבעה עשר:

גאוני משפחת חן

את שלשת הדורות לבית חן, משפחת הרבנים החב״דית המפורסמת, תיאר באחת מרשימותיו הגאון רבי שלמה יוסף זוין זצ״ל כך:

״החוט המשולש לא במהרה ינתק. לצערנו הגדול — ניתק. שלשלת היוחסין של משפחת חן עולה למעלה בקודש, דור אחר דור, עד לגדולי הראשונים המובאים בתשובות הרשב״א. אולם הצמרת של החסידות החב״דית גזעה ושרשה, מתחילה מהסבא, הוא הגאון החסיד ר׳ פרץ חן ז״ל, מעמודי החב״ד בימי אדמו״ר האמצעי, בנו של הרב בעל התניא. היה רב מפורסם בכמה קהלות, ולאחרונה בצ׳רניגוב. אף הוא היה ממכתיריו של אדמו״ר הצמח צדק לרבי. כידוע סירב ה״צמח צדק״ לקבל את האדמו״רות. הרבה יגיעות יגעו אנ״ש עד שהשפיעו עליו שיסכים לכך, ובין יחידי הסגולה שהשפיעו עליו ביותר היה הרפ״ח.

ואחריו, הרד״צ, הוא הרב דוד צבי חן ז״ל, ממלא מקום אביו בצ׳רניגוב, זה שבערוב ימיו עלה לארץ ישראל ובירושלים מנוחתו כבוד. דמות מופלאה זו כבר זכינו אנו בני הדור, להכירו אישית. הקדושה והטהרה, קדושה אמיתית וטוהר כעצם השמים, של הרד״צ, תמה אני אם מצינו לו שני בדור. אהבת אלקים ואהבת האדם ללא קץ וללא גבול. במסירת נפש ממש, ומבלי שידע שעושה משהו טוב ומבלי שירגיש בכך. ותורת חב״ד כל עצמותיו, בה יהגה ואותה הורה והסביר, דלה והשקה. השכיל לתאר את אישיות הפלאים הזו בדברים נוקבים ויורדים, בנו ר׳ אברהם חן במחברתו ״למנחמי״, עם הסתלקותו של אביו הגדול.

ושני בנים גדולים לו, אחד קדוש, קדוש ממש במובן המקובל, הרמ״מ חן, רבי בניעזין, מעמודי חסידי הרבי הרש״ב מליובאביץ ומגדולי התורה המפורסמים בדור, ונהרג על קידוש השם, לא במובן המליצה, אלא פשוטו כמשמעו: קידוש השם ממש. בהליכתו עם משלחת לראש השלטון של הדינקינצים לבקש רחמים על עדתו, ושם עינוהו עד שיצאה נשמתו באחד. ולפליטה גדולה נשאר לנו בנו השני, הוגה הדעות ורב המחשבה ר׳ אברהם חן, וזכינו ליהנות הרבה מאורו בעל פה בכתב ובדפוס...״.

הגה"ק רבי פרץ חן זצוקללה"ה

ראשון השושלת של משפחת חן החב"דית, הוא הגאון הגדול המפורסם, שר התורה והיראה, רבי פרץ חן זצוקללה"ה, הגאב"ד דצ'רניגוב, מגדולי תלמידי רבינו הק' אדמו"ר האמצעי זיע"א ורבינו הק' בעל ה"צמח צדק" זיע"א.

רבי פרץ נולד לאביו הרב הגאון ר' אלחנן ממשפחתו של בעל ה"סדרי טהרה", המתייחסת עד לר' שאלתיאל חן איש פס. עיר הולדתו היתה כנראה סמילייאן. אחר שהשתלם בש"ס ובפוסקים בעומק העיון, דבק ברבינו הקדוש מרן דובער זיע"א אדמו"ר האמצעי, והיה לאחד מבני היכלו. רבינו הכיר במעלותיו וסגולותיו, ולפני הסתלקותו שהיתה כידוע באופן איום ונורא־הוד, דיבר בזכותם של ישראל ובשבחם של כמה מתלמידיו, ובין היתר הזכיר את ר' פרץ סמיליאנר, שהוא "אברך חשוב מאד".

המשפיע המפורסם רבי שלמה זלמן הבלין זצ"ל מספר ברשימותיו בשנת תרפ"ה: "שמעתי מהרד"ץ שיחי', שאביו הרב ר' פרץ ז"ל, ציוה לו אדמו"ר האמצעי שיסדר תיקון חצות, ואח"כ בפעם הב' כשבא אצלו, סיפר לו שהוא לא סידר תיקון חצות, ושאל אצלו אדמו"ר נ"ע מדוע, וענה לו בזה"ל: אויף איין אמת קען איך ניט און אויף איין ליגין וויל איך ניט (לערוך חצות ב"אמת" איני יכול, ובשקר איני רוצה!)".

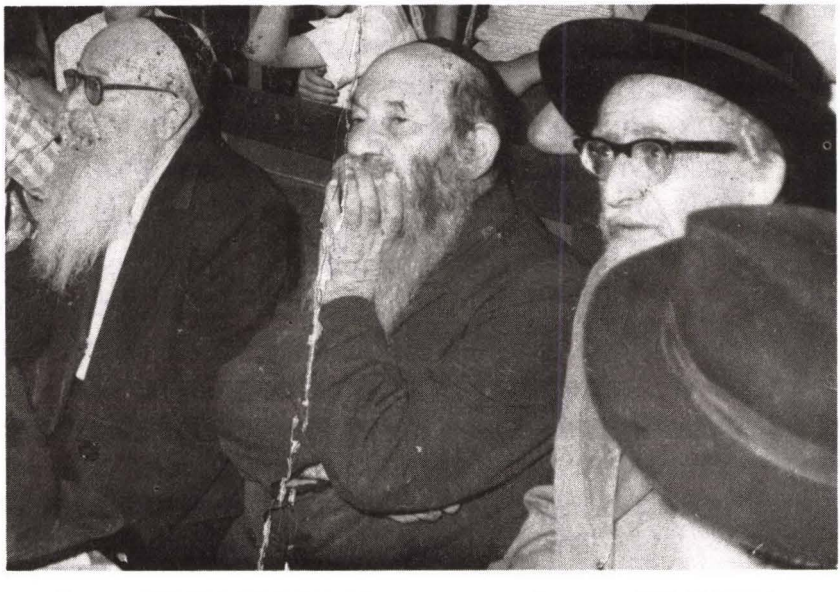
לאחר הסתלקותו של אדמו"ר האמצעי דבק ר' פרץ בעוז ותעצומות ברבינו ה"צמח צדק", והיה ממכתיריו של רבינו. בקשר לכך סיפר הגאון הרד"ץ לכ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ זיע"א כדברים האלה: בהתייעצות זקני וחשובי חסידי אדמו"ר האמצעי, הוחלט להכתיר בנזר הנשיאות את חתנו רבינו ה"צמח צדק", ומשלחת מכובדת ביותר של האריות שבחבורה התיצבה לפני רבינו לשכנעו ולאלצו לקבל עליו את ההנהגה. בראש המשלחת עמדו הגאון האדיר רבי יצחק אייזיק מויטעבסק נ"ע בעל "פני יצחק"; הגאון הקדוש רבי הלל מפאריטש נ"ע בעל "פלח הרימון"; הרב הקדוש רבי יצחק משה מיאסי נ"ע והגאון הגדול רבי פרץ חן נ"ע ועוד.

למרות הרושם העז שפעלה המשלחת הגדולה, ודבוריהם הפנימיים והאמיתיים על לב רבנו, שלא יטוש את עדת ישראל, לא קיבל ה"צמח

צדק״ את הצעתם, וכך נמשכו הדברים עד לאחר מחצית השנה, לקראת חג השבועות, ואז שוב באו אל הרבי גאוני וצדיקי גדולי החסידים, כשאליהם מצטרף גם הגאון הקדוש המפורסם רבי יצחק אייזיק מהומיל, בעל ״חנה אריאל״ נ״ע.

היה זה דוקא הגאון רבי פרץ זצוק״ל, אז רבה של בעשענקוביץ ששכנע את רבינו, וכך אמר לו: ״נאמר: אשה כי תזריע וילדה זכר, ואמרו חז״ל (ברכות ס,א) אשה מזרעת תחלה יולדת נקבה, ונולדה אמכם — בת רבינו הזקן — ואשה מזרעת תחלה יולדת זכר, ונולד הרבי...״ (ראה ״היום יום״ עמוד נז וספר התולדות רבנו הצ״צ להרב א. ח. גליצנשטיין עמוד 57)״.

נינו של רבי פרץ, הוא הגה״ח רבי גרשון חן זצ״ל רבה של אלקסנדריא, חבר בית הדין בחיפה ורבו של שכון חב״ד בירושלים, היה מוסר גירסא אחרת, ואין בכך כל סתירה כמובן, לדבריו טען ה״צמח צדק״ שאינו לומד תורה ״לשמה״, שהרי לא נמסרו לו אותם ״דברים הרבה...״ השיבו רבי פרץ: הרי בהמשך נאמר ״ונהנין ממנו עצה ותושיה״, משמע שלשם כך מוסרים לו דברים הרבה...

הגאון ר׳ גרשון חן זצ״ל במרכז, מימינו הגאון רבי משה ליב שפירא זצ״ל ומשמאל הרה״ח ר׳ יהודה לייב סלונים זצ״ל

כל אחד מגדולי החסידים קיבל אז על עצמו שטח פעולה שבו יעורר את הקהל, ויפיץ תורה ויראה עפ"י הדרכת רבינו בעל ה"צמח צדק", ורבי פרץ זצ"ל קיבל על עצמו את נעוויל והסביבה; פולוצק והסביבה.

רבינו ה"צמח צדק" אף בחר מתוך גדולי וענקי החסידים חמשה, לועד מיוחד שעל פיו יוחלטו עניני הכלל. לוועד נבחרו: הגאונים הקדושים והחסידים הצדיקים המפורסמים: רבי יצחק אייזיק עפשטיין זצ"ל גאב"ד הומיל; רבי ברוך מרדכי עטינגער זצ"ל גאב"ד באברויסק; רבי הלל זצ"ל גאב"ד פאריטש; רבי משה מייזליש זצ"ל מעמודי התורה וההנהגה של העיר וילנא, ורבי פרץ חן זצ"ל גאב"ד נעוויל.

הגאב"ד דצ'רניגוב

רבנותו הראשונה של ר' פרץ היתה בבעשענקאוויץ. ויסופר בקשר לכך שרבינו ה"צמח צדק" הורה לו לפני נסיעתו לעיר זו לחזור שוב על שלשה נושאי הלכה מסויימים, ולאחר מכן נתברר לו, שחכמי אותו מקום בקשו לנסותו בהלכות אלו... בבעשינקוביץ שכן אחד מגדולי בני היכלא קדישא של אדמו"ר האמצעי, הוא הרה"ק רבי אהרון מבעשינקוביץ זצ"ל. בעל "בית רבי" כותב עליו: "היה למדן גדול בנגלה ע"ד הפלגה, ובדא"ח הוא מהפורסמות שא"צ ראיה... ומתחילה היה מסתופף בצל קדושת הרה"ק משטראשיליע נ"ע, ואח"כ נזדמן לו לשמוע דא"ח מרבינו (אדמו"ר האמצעי) ונתלהב מאד מהדא"ח שלו והתקשר אליו בכל עוז".

כיון שלא היה רבי אהרן הנ"ל ממקושרי רבינו ה"צמח צדק", עורר הדבר חילוקי דעות עם רבי פרץ, ולכן עבר משם וקיבל את הרבנות בנעוויל, שהיתה עיר חסידית מובהקת מאז, ורבי אהרן נתמנה לרבה של בישינקאוויץ.

לאחר תקופה של רבנות בנעוויל, הציע לו רבינו ה"צמח צדק" לעבור לצ'רניגוב, ולקבל את הרבנות המעטירה של עיר גדולה זו וגלילותיה. בצ'רניגוב חי אז החסיד המפורסם, הגאון רבי משה מארינוב, שהיה נקרא "דער שארפער יארמולקע", אף הוא מאבירי תלמידי אדמו"ר האמצעי, שהשפעתו ניכרת היתה על כל הקהילה, וכמה רבנים שהיו אמורים להמנות בה כרב, נרתעו מחמת אישיותו וקפידתו של אותו רבי משה. על ר' משה זה סיפר רבי דוד צבי בנו של רבי פרץ שבצעירותו נלוה עמו להשתטח

על אהל הקודש של אדמו"ר האמצעי ומרוב אימה ופחד התהלך אנה ואנה כסהרורי, ושאל את רבי דוד צבי: אולי אתה זוכר את שם זוגתי?...

גם ר' פרץ כאשר שמע מפי רבינו את דבר ההוראה, לקבל את הרבנות בצ'רניגוב, הביע את חששו שמא הנ"ל לא יסכים עמו, ורבינו הבטיחו לשגר מכתב מיוחד אל החסיד הנ"ל בו ימליץ עליו, וכך הוה, רבי משה קיבל את רבי פרץ בזרועות פתוחות והשתדל להצלחתו. לימים סיפר לרבי פרץ שבעת הסתלקותו של אדמו"ר האמצעי היה גם הוא נוכח ושמע מפי קדשו דברים בשבחו של אברך בשם "פרץ סמיליאנער", ולא ידע אל מי ירמזון מליו, שכן ר' פרץ לא נודע אז בשם זה, עד שקרא עתה במכתבו של הרבי ה"צמח צדק", כי הוא שולח את ר' פרץ... מסמיליאן, נזכר בדברי האדמו"ר האמצעי, והבין שלכך נתכוין הרבי אז...

בצ'רניגוב עלה רבי פרץ ונתעלה, עד שנחשב לאחד מגדולי הדור המפורסמים, כפי שבעל ה"בית רבי" מתארו: "והוא היה מהרבנים הגדולים המפורסמים בדורנו".

גדולי דורו באו עמו בקשרי משא ומתן של הלכה, ובקרב חסידי חב"ד שמספרם גדל אז ברחבי המדינה לאלפים ולרבבות רבות, יצא שמו לפניו, כאחד היושבים ראשונה במלכות האדמו"רים.

מעשה שבא ר' פרץ לליובאוויטש ונכנס ליחידות, שאלו הרבי ה"צמח צדק": מה דעתכם, כיצד צריך אדם מישראל לחיות לפי המוכרח? והשיב ר' פרץ: לדעתי, צריך שיהיו לו בשר ודגים, בית, סוס ועגלה, ועוד חמשה ועשרים רו"כ לפחות כדי מחייתו. אמר הרבי: אף אני חושב כן. והמשפיע הגדול רבי שמואל גרונם מליובאוויטש זצ"ל כשסיפר על כך, הסביר שבב"ד של מעלה דנו בזה, וביקש ה"צמח צדק" לצרף את ר' פרץ לפס"ד בב"ד של מטה והוא ר' פרץ ברוב שנינותו "תפס" מיד במה מדובר.

עם הסתלקותו של רבינו ה"צמח צדק" זיע"א, דבק רבי פרץ בכ"ק אדמו"ר מהר"ש זיע"א, והיה מראשי וזקני גאוני החסידים שהכתירו את הרבי מהר"ש. שמו של רבי פרץ זצ"ל מופיע גם על הסכמת "כבוד הרבנים המופלגים הגדולים והותיקים גאוני חכמי זמננו שליט"א" על הדפסת ה"לקוטי תורה" של רבינו הגדול זיע"א, ביחד עם הגה"ק רבי שניאור זלמן

מפאלצק זצ"ל בעל "תורת חסד" והגה"ק רבי יוסף תומארקין זצ"ל גאב"ד קרמנצ'וג.

הגאון החסיד רבי פרץ זצוק"ל נסתלק בספירת "יסוד שביסוד" בשנת תרמ"ג, מחצית השנה לאחר הסתלקותו של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זיע"א. הגה"ח רבי רפאל נחמן הכהן זצ"ל סיפר ממה ששמע מפי נכדתו הרבנית מוסיא ע"ה בת רבי דוד צבי זצוק"ל, על ימיו האחרונים של ר' פרץ:

בתקופה האחרונה לחייו הפסיק רבי פרץ לומר מאמרי דא"ח, ובנו הגאון החסיד רבי דוד צבי זצ"ל אמר דא"ח, ובעת שבנו אמר חסידות היה רבי פרץ עומד מאחוריו ושומע, ואף כי לא יכול היה רבי דוד צבי לסבול הדבר הוכרח לעשות כן מחמת רצון אביו. ביום שלישי שלפני השבת האחרונה, ציוה לקרוא את בנו רבי דוד צבי לפניו ואמר לו: זה רבות בשנים שאמו באה מעולם העליון, וגילתה לו ג' דברים: א. ששלחו אותה מן השמים, להודיע לו שחזרתו יקרה למעלה יותר מן הלימוד עצמו: ב. מחשבות זרות בתפילה הוא פיגול ממש; ג. תיארה לו כל מה שיעבור בחייו. היום — אמר ר' פרץ — נסתיים הסדר, ומכאן הוא לומד שהגיע שעתו ליפרד מן העולם... בשב"ק שוב אמר רבי דוד צבי דא"ח, כשאביו הגדול עומד מאחוריו ומאזין לו. בתפלת הבוקר האריך ר' פרץ מאוד בתפילתו, ורמז שלא ימתינו לו ויאכלו סעודת שבת. בני ביתו והאורחים, ביניהם החסיד המפורסם ר' שלום ר' הלל"ס (תלמידו המובהק של הגה"ק רבי הלל מפאריטש), הבינו את אשר לפניהם, סיימו במהירות את הסעודה ונקבצו ליד הדלת לשמוע תפילתו שארכה מאד ("שמע" ו"ברוך שם" ארך כשעה ומחצה...) אחר התפילה ציווה לר' שלום שהיה כהן שיצא את הבית. אח"כ החל להתפלל מנחה, ובשעת רעוא דרעוין הוציא נשמתו הטהורה ליוצרה.

הגה"ק רבי דוד צבי (הירש) חן זצוקללה"ה

אחד האישים הבולטים ביותר בתנועת חב"ד בדורות האחרונים היה הרד"צ הוא הגאון והקדוש רבי דוד צבי הירש חן זצ"ל, נולד בשנת תר"ו לאביו רבי פרץ נ"ע. הורתו ולידתו בקדושה ובצילא דמהימנותא קדישא. אביו הקדוש שהיה אחד מבני העליה שבדור, מן המובהקים שבגדולי תלמידי האדמו"ר האמצעי וה"צמח צדק", חינכו והדריכו לגדלות התורה, לעבודת הלב ולקדושה וטהרה.

כבר בילדותו זכה לברכותיו ולהדרכותיו של רבינו הגדול, גאון הגאונים, בעל ה"צמח צדק" זיע"א, ויסופר בקשר לזה: "הרד"צ היה נוהג כל ימיו שלפני שהיה מברך על איזה מאכל או משקה היה שם את ידו הימנית על מצחו, כאדם שמתאמץ להיזכר באיזה ענין עמוק. פעם שאלו הרבי לפשר התנועה הזאת, והשיבו, שכשהיה כבן שתים עשרה, הביאו אביו רבי פרץ לליובאוויטש אל ה"צמח צדק". הרבי קירב אותו מאד ובין השאר אמר לו: "שמע בקולי: תחדל מלהיות נער ("ווער אויס אינגעל"). כשאתה צריך לברך על מאכל ומשקה, תזכור למי אתה ניגש לומר ברוך אתה..." (הגרש"י זוין זצ"ל: סופרים וספרים, קונטרס ח"י אלול). באותה "יחידות" — מספר כ"ק אדמו"ר רבינו יוסף יצחק זיע"א ב"ספר השיחות תש"ב" — הניח רבינו הצמח צדק ידיו הק' על ראשו ובירכו, וכל אימת שהיה הרד"צ נזכר ביחידות זו היה מתרגש עד לכדי התעלפות, ופעם נזדעק לפתע: "הוי, רבי!", והתעלף...

בקשר להנהגה זו של רבי דוד צבי, להתבונן טרם אמירת הברכה, סיפר כ"ק אדמו"ר שליט"א בשיחת קודש, פורים תשי"ד, מעשה שעבר שר גדול משונאיהם של ישראל את שערי צ'רניגוב ויצאו כל בני העיר ורבם הגדול הרד"ץ בראשם לקבל פניו עם ספר תורה בידיהם, והרד"ץ העביר ידו על מצחו לפני שבירך ברוך שחלק מכבודו כו', תמה בפניו נכדו: הרי השר רשע?! השיבו הרד"ץ: הרי יש לו שר למעלה!...

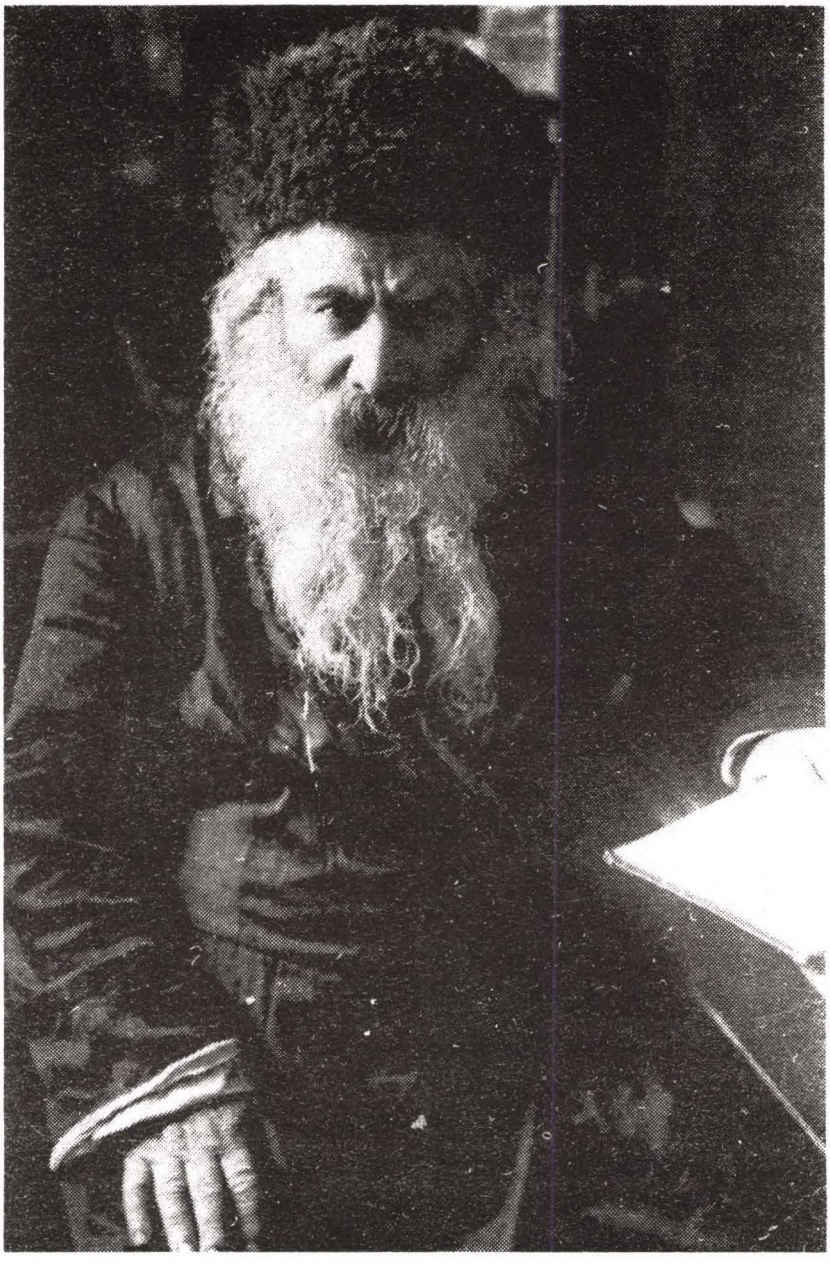
בכשרונותיו המופלאים ובברכותיו הק' של ה"צמח צדק" השתלם רבי דוד צבי עד מהרה ומילא את כריסו בש"ס וכל מקצועות התורה. הוא היה

משלשה שזכו שכ״ק אדמו״ר רבינו המהר״ש זיע״א בחנם לרבנות והסמיכם בהיתר הוראה וסמיכת חכמים.

בשנת תרמ״ג בהסתלקותו של אביו הגדול, עלה על כסא הרבנות של צ׳רניגוב והגליל, במקום אביו, וניהל את עדת ישראל בחכמה ובתבונה, הרביץ תורה וחכמה וביתו נעשה בית ועד לחכמים ותל תלפיות שנהרו אליו מכל רחבי המדינה ליהנות מזיו תורתו וקדושתו.

מצ׳רניגוב השפיע גם על כל הערים שמסביבו, ונחשב לאחד מגדולי מנהיגי עולם התורה בימיו. דאג לכל אחד ואחד מישראל באהבה עצומה, ועד לכדי מסירות נפש. בנו הג״ר אברהם זצ״ל רבה של נובוזיבקוב, מוסר אפיזודה נפלאה בקשר לזה: ״לצ׳רניגוב הובלו בני תערובות רבים ממזרחה של גליציה. הושמו במאסר וסכנתם היתה גדולה, מה עשה ״הוא״ (הרד״צ זצ״ל)? לקח עמו עשרה אנשים מאנשי סודו וילך בחשאי לקיוב, לטרוצקי (גנרל רוסי, המצביא הראשי של הפרונט הגרומי מערבי). דרך מדורות שונים ופתחי גיהנום רבים עברו עד שבאו לפניו בעצמו, אבל העיקר אך מתחיל משעמד לפני ״האדון המשוגע״ בעצמו. סופה, סערה, פראיות, כל אלו מבטאים כהים לאותה הקבלת פנים. הדיליגציה בקשה מאת ״הרב מגי״ לשחרר הערבונים מבור האסירים, ולהשאירם בעיר תחת שמירת הפוליציה. הוא ענה במבול של חרופים, נאצות ואיומים נוראים... רקע ברגליו והכה בידו על השולחן וכו׳ וכו׳. סוף דבר, חתם אבא על אקט פורמלי, אשר אם יצא אחד האמורים את העיר אפילו לרגע אחד, הוא מתמסר תחתם לערבון... ואת האנשים שבעדם הלך, בעדם מסר את עצמו... לא ידע! ומה שמעניין מכל, כי מכל אותו המאורע כמעט שאינו יודע שום אדם, ודומה כי גם המשוחררים בעצמם לא ידעו מי גאלם... ואכן, מי שלא ראה את רבי דוד צבי בימי ה״פליטויות״ לא ראה תפארת שבחסד מימיו, כל פליט היה בעיניו ממש קדושה מהלכת, כל מגויס — קרבן עולה, וכל בן תערובת ״בעל חובו״ של הקב״ה כביכול בכבודו ובעצמו״.

ועוד מספר מצייר בנו רבי אברהם בעפרון הלב ובמכחול הנשמה שלו: ״מהלכות קבועות שבביתו היה, כי כל זר וכל אזרח היה בא אל הבית, כלאכסניא בשכר. היה קובע אהלו בכל פנה פנויה שמצא ואכל מה שמצא ובכל שעה הרצויה לו, עם סדרי הבית לא התחשב, ומעולם לא שאלו להבא ״מאין ולאן ועד כמה אומר להתאכסן?״

הגה״ק רבי דוד צבי חן נ״ע

דכירנא כד הוינא טליא, שאלתני פעם האדמ"ורית דליובאוויטש: האמת הוא שאצלכם ישנם כ"כ אורחים עד שלבני הבית בעצמם אינו משתייר לא רק מטה אלא אפילו כר וכסת, ושוכבים אתם ע"כ על ספסלים וכסאות סדורים בלי כל "תחת הראש"? אי משום הא — עניתי בניגון גמרא — לא איריא. מכאן אין עדיין ראיה לריבוי אורחים, משום שהכרים והכסתות... לא רבים המה אצלנו!

היה מין אכסנאים שהוא בעצמו היה מעמידם על שלחנו... אלה היו מהיותר מתועבים ונדחים, ואם בכלל אכל הוא תמיד לבדו, בלי בני ביתו אפילו, הנה עם אלה היה תדיר מיסב ביחד... ואין אצלי כל ספק כי לפי האסתטיות האורגנית הגדולה שבו, היה בדבר כמעט למסירות נפש תדירה וחשאית...".

עמוד ההלכה

מכמה מתשובותיו בהלכה שפורסמו לאחרונה בקובץ "יגדיל תורה", ומתשובותיו של בנו הגאון האדיר רבי מנחם מענדל זצ"ל אליו, בספר הזכרון "שילה" (לזכרם של הגאונים האב והבן לבית מדלייע זצ"ל בהוצאת "מכון ירושלים"), מתגלה טפח מגאונותו העצומה של הרד"ץ זי"ע בתורת הנגלה, וחבל שכתביו בהלכה נאבדו ודמותו התורתית נשתכחה עקב כך.

בנו הג"ר אברהם זצ"ל כותב עליו ("במלכות היהדות" כרך שני, עמוד תי"ז):

"גאון תלמודי היה שמעטים כמותו בדורותיו ומעולם לא הבריק בידיעותיו העצומות, על אחת כמה וכמה שלא הצטחק בכדורי פלפול... יותר מיובל שלם החליף "תשובות" עם גאוני עולם, ביחוד היה לו משא ומתן שבכתב תמידי, עם הגאון האמיתי, היחיד במינו בעל "תורת חסד", הרש"ז, הגאבדק"ק לובלין, ומעולם לא הזכיר זה אפילו חצי דבר.

בין כתביו נמצאו קונטרסים המכילים ששים, שבעים דפים כל ענין וענין"...

הנה חסידותו והתבטלותו, האפילו, במודע, על גדלותו בהלכה, כאחד מאבירי הגאונים שבדורו. גם בנו הגאון העצום רבי מנחם מענדל חן זצוק"ל "בענין היתר עגונה" שבאותו ספר זכרון, קונטרס ארוך של למעלה משלושים

עמודי מלא עמקות העיון, כותב לאביו הגה"ק: "אך אם אתה אאמו"ר שי' תסכים בדעתך העמוקה והקדושה, לאחרי העיון בדברי ותמצאם לנכונים, אך אז הנני כיהודה ועוד מצטרף להסכמתך והכרעתך הקדושה, ומה אדע אשר לא תדע...".

ואף על פי כן, לא הצליח הגאון האמיתי זצוק"ל להסתיר בדורו את כל גדלותו התורתית, וברחבי ארץ רוסיא, ובעיקר בגלילות צ'רניגוב, נודע שמו לתהלה כגאון אדיר ראש וראשון בין גדולי דורו.

הגאון רבי משה חאייטין זצ"ל, בעל הספר "נועם מגדים" שעל ה"פרי מגדים", חיבר את ספרו עפ"י הוראתו ועצתו של הגאון רבי דוד צבי, וכך כותב רבי דוד צבי עצמו בדברי הסכמתו לספר הנ"ל ("הסכמה" שמופיעה בראש ההסכמות שהוענקו לספר גם ע"י מפורסמי הגדולים באותו הדור: רבי ישראל יעקב יעבץ זצ"ל גאב"ד קרמנצ'וג; רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל גאב"ד לאדז'; רבי יצחק פייגנבוים זצ"ל ראב"ד ורשא ועוד): "זה כמה שנים שהראה לי הרב הגאון הגדול המפורסם הווח"ס מוהר"ר משה מ"י ב"ר זאב חאייטין כתביו אשר מכין להדפיס, וכאשר נתנו הרבנים הגאונים והמפורסמים לשם ותהלה הסכמתם עליהם, יעצתי ובקשתי את הרב המחבר הנ"ל שיעשה גם קיצור מ"פרי מגדים", שזה ספר נצרך מאוד, ויהיה לתועלת הרבים, וזכות המחבר יעמוד לו שיצליח, וכן היה שהשי"ת עזרו להוציא מלאכתו, וכאשר ראיתי זאת ועיינתי בו באיזה מקומות שמחתי מאוד ולדעתי פעל ועשה מלאכתו באמונה בכי טוב, לזאת בודאי ידי תכון עמו, ולדעתי יסכימו כל גדולי ישראל להדפיס זה הספר ויהיו בעזרו ככל האפשרי".

בשנת תער"ב פנה הרה"ק הגאון בעל "משמרת שלום" מקוידנוב שהיה אז אב"ד בראהין אל הגאון רבי דוד צבי בדבר שחתנו (הוא הגאון ר' שאול ישכר ביק זצ"ל אב"ד מזיבוז ומאהליב) ביקש להדפיס ספר "יד שאול" שמטרתו לבאר מקורות לשו"ע רבינו הגדול, וכה כתב אליו רבי דוד צבי זי"ע:

"אורך ימים ושנות חיים לכ' הרה"ג ונשגב, זרע קודש, צדיק ותמים, כ"ק מוהר"ר שלום נ"י, שלום למר ולתורתו יהי שלום בחילו.

אחד"ש הטוב באה"ר.

נעימות ימין צדקו קבלתי עם הספר מחתנו הרה"ג שיחי', וע"ד מבוקשו שאתן הסכמה על זה, אף שבאמת ירא אנכי מאד לגשת אל הקודש,

ומי יוכל להבין דעת קדושים, וכבר כתב נכדו הגאון ונורא אדמו״ר בעל צ״צ כאשר גבהו שמים מארץ כן גבהה דרכו מדרכינו אנן מה נענין אבתריה, ועוד שמדרכי היושר יבוא לשאול פי קדושים נכדיו שיחיו לאו״ט, אך עכ״פ לעשות רצון כת״ר חפצתי, וגם כאשר נראה מכתבי חתנו הרב שיחי׳ כי הוא מופלג בתורה ויראה, וגם כאשר נתחדשו חיבורים שונים ושם יש איזה שינויים מיושר כתוב בשו״ע אדמו״ר סבא זצוקללה״ה זי״ע, וחתנו מתרץ אותם כאשר יד שכלו מגעת, והגם באיזהו פרטים מקצר בביאור דבריו הקדושים להבינם, והגם שאין לי פנאי כ״כ בפרט קודם הפסח לעין כ״כ, והדרת גאונו בטח עיין בכי טוב.
והנני ג״כ בבקשה לכל ישראל די באתר ואתר, שכאשר יובא מהדפוס, כל איש שתורתינו הקדושה חביבה עליו ויקר בעיניו, לקנות הספר הזה בנדיבת לב ובאגר שלים, וכן אעשה אנכי אי״ה.
ובאתי עה״ח יום ב׳ ער״ח ניסן תער״ב פה צ׳רניגוב
חיים דוד צבי בה״ר ר׳ פרץ זצלה״ה חן חונה פה עיר הנ״ל״.

בקשר להצעת הגאון זצוק״ל שהמחבר ישאל פי קדושים, כותב המחבר מתחת למכתבו של הגה״ק רבי דוד צבי: ״הנני מודיע שהייתי אצל הרב הצדיק עטרת תפארת ישראל, פאר הדור, קדוש השם, מרביץ תורה ויראה בישראל, אספקלריא המאירה, אדמו״ר ה״ר שלום דובער זצוק״ל מליובאוויטש ביום ר״ח מנחם אב דההוא שתא, והבטיח לי שיקבל ספר אחד אי״ה תיכף בצאתו מבית הדפוס, וגם הסכים לי להודיע ברבים שהבטיח לקבל ספר זה; וגם בנו הרב הצה״ק בנש״ק איש אשכולות אדמו״ר מרן ר׳ יוסף יצחק שליט״א הבטיח ג״כ שיקבל ספר אחד בצאתו מהדפוס״.

על דבר הנחיצות בספרי קיצור הלכות, כתב הגאון זצוק״ל גם בהסכמתו לספר ״קצות השולחן״ להגאון הגדול רבי אברהם חיים נאה זצוק״ל, שחלקו הראשון הופיע בשנה שבה השיב הגאון הק׳ זצ״ל נשמתו לגנזי מרומים, וכך כתב רבי דוד צבי בהסכמתו מיום ב׳ כ״ג סיון תרפ״ה:

״הנה הראני ידידי הנכבד הרב המופלג בתו״ר הווח״ס ברק השנון מו״ה אברהם חיים נאה בהרב הגאון מו״ה מענדל נאה שליט״א, מלאכתו מלאכת הקודש, שעושה ספר ״קצות השלחן״ ע״ד קיצור שו״ע, אך שעושה עיקר משו״ע אדמו״ר נבג״מ והעיר בקיצור שלו כל המראה מקומות, וכאשר בעוה״ר תכפו הצרות ונתמעטו הלבבות ואין פנויים לעסוק באריכות, וספרי

שביבי חן

משנה קדושה

סיפר כ"ק אדמו"ר שליט"א באחת משיחות הקודש, שרבי דוד צבי כאשר הגיע למשנה שהיתה בלתי מובנת, היה אומר "אהיליגע משנה" ("משנה קדושה"), אין לה הבנה מתחילתה ועד סופה...

נביעות המוחין

ועוד סיפר כ"ק אדמו"ר שליט"א שכאשר היה רבי דוד צבי מבקש להסביר איזה רעיון עמוק, ולפעמים לא נמצאו האותיות המתאימות שיסברו את אזני השומע, היה מפסיק ואומר: "אזוי אזוי איז דער ענין?" (כך, כך הם הדברים!)..

שירת הים

אמרו לו לרבי דוד צבי על חסיד אחד שבשביעי של פסח רוקד בהתלהבות, וכל כך מרגיש עצמו עובר את הים, עד שמחזיק בשולי מעילו לבל יירטבו. נענה הרד"צ בפליאה: אם דביקותו גדולה כל כך, כיצד אינו שוכח על מעילו?!

שתיאמר יציאת מצרים

הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל מביא מפי רבי דוד צבי, ששמע מפה קודש כ"ק אדמו"ר רבנו שמואל (המהר"ש) זי"ע ששאל את אביו הקדוש בעל ה"צמח צדק" על ברכה לפני הלל בימים שאין גומרים אותו, והשיבו: אז סהלל'ט זיך מאכט מען אברכה! ("כאשר ההלל נאמר מעצמו אפשר לברך")..

דעת תורה

סיפר הגאון רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל, שבהיותו רב צעיר, היה בן בית אצל הרב זצוק"ל, ואירע שביקר בעיר אדם חשוב אחד, והיסס רבי דוד צבי אם עליו ללכת לבקר אותו או לחכות לביקורו הוא אצלו, קרא אליו רבי דוד צבי כמה מחשובי באי ביתו, ושאל אותם כיצד עליו לנהוג. הללו השיבו כמובן שאל לו להרב ללכת לאורח. שמע הרב ואמר: עכשיו מבין אני איך עלי לנהוג, קם והלך לבקר את האורח...

הדרת קודש

סיפר הגאון רבי אפרים בורודיאנסקי זצ"ל שבילדותו למד בישיבת נובהרדוק בניעזין, שם התמקמה בבית הכנסת הגדול של ליובאוויטש בעיר, ועד היום לא פגה מזכרונו דמותו הנאצלת של הגה"ק רבי דוד צבי זצ"ל שביקר את ניעזין לאחר שבנו הגאון והאהוב נרצח. אותו חזיון מרהיב של סבא קדישא זה שיושב בראש ואל מולו קהל עדת ניעזין השותה בצמא את דברי קדשו אינו מש מנגד עיניו...

תואר פני רבינו הגדול קדוש ה' כ"ק אדמו"ר שליט"א

הקיצורים לא הביאו דעת אדמו"ר, לזאת הקיצור הזה יהיה בעה"י לתועלת גדול להמון העם לידע המעשה בפועל איך לעשות, וגם להלומדים מצד השכחה לפעמים ג"כ לתועלת, לזאת נעתרתי לבקשתו להעיד על מלאכתו מלאכת הקודש, ובפרט שכבר הסכימו רבני וגאוני ארץ הקדושה ת"ו כמו הרב הישיש הגאון הצדיק ר"ח זוננפלד והרב...".

כאמור התכתב רבי דוד צבי עם גדולי דורו בהלכה, ובמיוחד קשור היה בעניני הלכה עם הגאון האדיר בעל ה"תורת חסד" מלובלין. בשו"ת תורת חסד ח"ב יש תשובה המופנית אל הרד"צ (סי' כ') על דבר "האשה בתיה בת ר' זלמן צירניגוב שנישאת לאיש אחד שהיה לו אח מומר בעת הנישואין וכו' וכו' והוא מקום עיגון גדול, ונדרשתי זה כמה לעיין בשריותא דעלובתא דא ולהתירה מכבלי העיגון, ומתחילה לא רציתי להזדקק לזה לחומר הנושא, ומי ירים ראש נגד פסק השו"ע... אפס כי עז הפצרות הרבנים דשם ונכמרו רחמי על עלובה זו וכו"", ולאחר אריכות גדולה ועמוקה בסוגיא קשה ומסובכת זו הוא מסיים: "שכבר הורו רבנים להתירה לינשא לכתחילה אף שאיני נמנה עמהם מ"מ אם נישאת לא תצא ומותרת לבעלה"... וסיפר הגאון הרד"צ זצ"ל בקשר לזה מעשה נפלא:

בדרך כלל היה הגאון ה"תורת חסד" משיבו מיד, וכאן בעובדא זו לא השיבו, ושוב פנה הרד"צ אליו והשיבו כי בשאלה כזו אין למהר להשיב, ושוב כתב, וכך נמשך הדבר שלשה חדשים, ובלית ברירה נסעה האשה לאיזה גדול אחר והוא התירה ונישאה, וראה זה פלא שמיד לאחר מכן, הגיעה התשובה של הגאון מלובלין עם הפיסקא הנ"ל שאינו נמנה עם המתירים, אבל אם נישאת לא תצא ומותרת לבעלה... ("הגאון מלובלין" מפי הגאון רבי ברוך נאה שליט"א בעל "גמרא שלמה" מפי אביו הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל).

גם בשו"ת שערי דעה ח"ב סי' רס"ד מופיעה תשובת הגאון המחבר אל הגאון הרד"צ בשאלה הנ"ל.

קדוש וטהור

התנהגותו התמידית של רבי דוד צבי היתה בחסידות ופרישות, כאחד הקדושים אשר בארץ. תפלתו ארכה שעות רבות, ושרעפיו תפוסים היו תמיד בהשגות אלקיות ובמחשבות גבוהות, מדי פעם — סיפר הגאון החסיד

רבי שניאור זלמן גרליק זצ"ל גאב"ד דכפר חב"ד — היה מפליט מפיו "יחודא עילאה, יחודא תתאה!". כשנפטר עליו בנו בצעירותו ובאו להודיע את הבשורה האיומה, היה באמצע התפילה, לא שינה מאומה מסדר תפלתו ופניו לא השתנו. לאחר התפילה הפטיר: "זיסער טאטע, טאטע זיסער!", ותו לא.

לאחר הסתלקות רבינו המהר"ש ורבינו הקדוש המהרש"ב זיע"א סירב לקבל את הנשיאות, ביקש מן הרד"צ שהוא ינהיג את העדה, והוא זצ"ל השיב שאין אדם שמסוגל לעכל את הכבוד זולת הרביים הנשיאים!

הגאון החסיד רבי נחום שמריהו ששונקין זצ"ל גאב"ד באטום, ובסוף ימיו רבם של חסידי חב"ד בירושלים, מעיד בזכרונותיו: "אני עצמי הייתי עד כאשר אחד התחיל לברך, והרד"צ עבר לידו, כאשר אך פתח פיו לומר "ברוך אתה" נרעד הרד"צ כולו, וענה "ברוך הוא וברוך שמו" בהתלהבות כזו אשר כולנו הנוכחים נבהלנו ונפחדנו, וכמעט שנפל הפרי מידי המברך מרוב פחד. כאשר התפלל, בירך או קידש על היין היה מופשט אז לגמרי מן העולם הזה...". "ברי לי — כותב בנו רבי אברהם זצ"ל — כי כל מי ששמע אותו אפילו רק פעם אחת בחייו מנגן את ה"וידע כל פעולי" בליל ראשון של ראש השנה בתפלתו בלחש, לא ישכחנו עד הקבר...".

ועוד מספר רבי נחום שמריהו ששונקין: "פעם ביקשני רבי דוד צבי שאתלווה אליו לאיזה מקום. הלכתי אתו ברחוב פיטניצקי בו היה גר ושם התגוררו יהודים בלבד. אותו היום באתי מיקטרינוסלב, מקום מגוריו של הגאון החסיד רבי לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של, יבדל לחיים טובים וארוכים, הוד קדושת מרן אדמו"ר שליט"א, רב העיר. רבי דוד צבי ורבי לוי יצחק היו כידוע מחותנים, כי חתנו של הרד"צ הרב שלום שלמה היה אחיו של רבי לוי יצחק. בעודנו הולכים ברחוב שאל אותי רבי דוד צבי מה שלום ר' לוי יצחק, התחלתי למסור לו ד"ש ממנו, הלכתי אתו כברת דרך ארוכה והוא כל כולו אפוף הרהורים. לפתע נעצר בהילוכו ומפיו התפרצה צעקה: "מה אם כן, בכל זאת, תוהו ותיקון?!". כך, גם בהיותו מתהלך ברחוב, דבוק היה בענינים נעלים ובעמקות בהשכלה של תוהו ותיקון.

מדי שבת, חוזר היה שני מאמרי חסידות לפני הקהל, לפני קבלת שבת ובסעודה שלישית. לא אחת קרה אשר באמצע המאמר היה פורץ בבכי. תענוג

מיוחד היה לשמוע ממנו דברי חסידות, כי היה מסביר את הענין בצורה כזאת אשר גם מי שלא למד חסידות מעולם, מבין היה היטב את הענינים שחזר עליהם״.

כאמור, קיבל מפי רבותינו, אדמו״ר מהר״ש ואדמו״ר מהרש״ב, עניני חסידות ביחוד, כלומר בבירור, בע״פ ובכתב. ענין כזה של אריכות הביאור בחסידות מופיע באחת מאגרות הקודש של רבינו הרש״ב זיע״א.

כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א מספר הרבה בשיחות קדשו דברים ששמע מפי הגה״ח רבי דוד צבי הירש זצוק״ל בכמה הזדמנויות כאשר בא לליובאוויטש, וגם באגרות הקודש שלו מביא בשמו בעניני תורה חסידות וחסידים. גם כ״ק אדמו״ר שליט״א מזכיר בשיחות הקודש דברים בשמו.

הגאון רבי משה לייב שפירא זצ״ל בעל ״טבעות זהב״, סיפר את ששמע מפי הרה״ק רבי דוד צבי בעצמו: פעם ביקר רבי דוד צבי בליובאוויטש אצל הרבי מהר״ש זיע״א וביקש מאתו להשמיע לו דא״ח, והרבי השתמט, ולאחר שהפציר בו הרבה הסכים שיבוא למחר ויאמר לו דא״ח. כשבא אליו רבי דוד צבי שוב השתמט הרבי: כלום חסרים מאמרי חסידות? **אך תוך כדי כך הרגיש בבנו כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב שפניו מסמיקים**

הגה״ח רבי שניאור זלמן גרליק זצ״ל והגה״ח רבי נחום שמריה ששונקין זצ״ל

ממה שביטל הרבי את הבקשה לשמוע חסידות, ומחמלתו על הבן החל מיד לומר חסידות.

הגה"ח רבי מרדכי הכהן פערלוב זצ"ל ממלבורן שבאוסטרליה בעל "גט למעשה" מספר בספר הסיפורים שכתב על הרה"ק רבי דוד צבי שהלך פעם בחוצות חרקוב ביחד עם הגאון החסיד המפורסם רבי יצחק יואל רפאלאוויטש זצ"ל רבה של קרמנצ'וג. הצביע הרב מקרמנצ'וג על בתיה הגדולים של חרקוב. והשיב רבי דוד צבי: הרי כולם אפס מוחלט. שוב נזדמן לפניהם בית חומה גדול ומפואר, נענה רבי יצחק יואל: ועל זה מה תאמרו? "זה — השיב רבי דוד צבי — הוא גרויסער גארנישט" ("אפס גדול")!

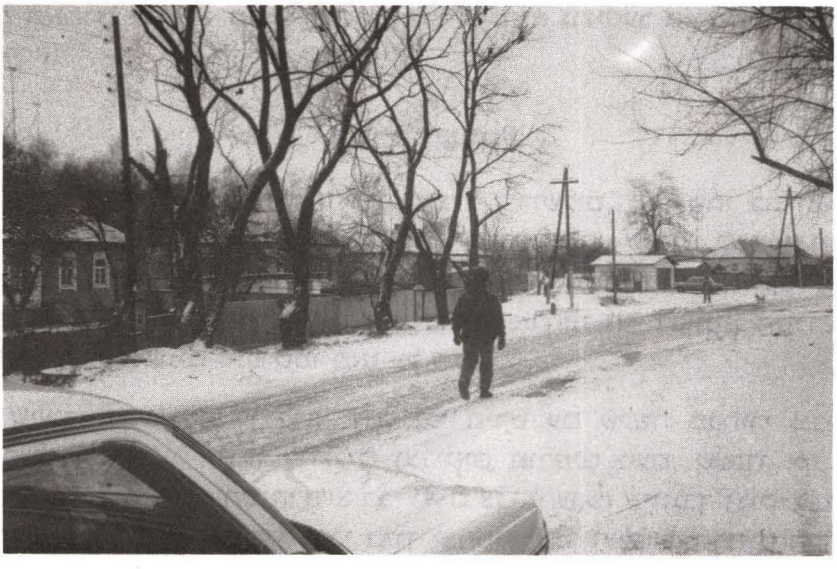
בארץ ישראל

בשנת תרפ"ה עלה הגאון הקדוש זצ"ל לירושלים, ואף שחי בה תשעה חדשים בלבד, הטביע בה את חותמו, ומבקשי ה' שיחרו לשמוע ממנו תורה וחסידות. גדולי ומשפיעי חב"ד ששהו אז במחיצת קדשו קנו מפיו הרבה חכמה ודעת חסידות, והרבה דברים בארחות חיי רבותינו הקדושים וחסידים הראשונים נתפרסמו מאז על ידם.

שיעור קבוע היה לו לרבי דוד צבי הירש עם שלשה מבחירי אברכי ירושלים, שלימים נודעו כגדולים וצדיקים מורמים מעם, שעבדו את ה' בדביקות וביחודים, והם הרה"צ רבי חיים צבי (הערש) אייזנבד זצוק"ל, רבי מרדכי צבי שמרלר זצוק"ל ורבי ברוך יצחק פריינד זצוק"ל, הרה"ק הרד"ץ למד אתם תורת חב"ד בעיון. בשבוע האחרון לחייו, אמר להם כי הוא השיעור... האחרון, ונפרד מהם למרבה הפתעתם, ואכן כמה ימים לאחר מכן השיב נשמתו הק' ליוצרה. זקני החסידים בירושלים סיפרו שכאשר הגיעו רגעי חייו האחרונים ביקש להביא מנין ליציאת הנשמה, וכיון שהיה אז ליל חורף בירושלים, קשה היה לאסוף עשרה אנשים, והוא הרד"ץ הסב על מטתו במתינות והמתין... כאשר נכנס העשירי קרא שמע ישראל ועלתה נשמתו לשמי מרום...

קברו חוצב כאמור ליד קברו של הגאון הקדוש רבי שניאור זלמן מלובלין זי"ע בחלקת גדולי חב"ד שבהר הזיתים. זכותו תגן על כל החסידים ועל כל ישראל.

בניו: הגאון האדיר, הקדוש רבי מנחם מענדל חן זצ"ל הי"ד גאב"ד ניעזין; הרב הגאון ר' אברהם זצ"ל גאב"ד נובוזיבקוב, ובסוף ימיו בירושלים מח"ס "במלכות היהדות", מראשוני מקושרי כ"ק אדמו"ר שליט"א, היה מקורב מאד לגאב"ד בריסק הגאון רבי יצחק זאב סולובייצ'יק זצ"ל שהיה משוחח אתו שעות ארוכות; חתנו היה הגה"ח ר' שלום שלמה שניאורסון זצ"ל אחיו של הגה"ק ר' לוי יצחק זצ"ל אביו של כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכיהן כראב"ד שראקא, ונפטר בירושלים. קברו הוטמן ליד קבר חותנו הגדול זי"ע בהר הזיתים בירושלים.

העיר ניעזין

מרשימותיו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש זיע"א על הגה"ח הרד"צ נ"ע

ב"ה, ג', ח' תמוז תרנ"ח, באליווקע

בבוקר בשעה השמינית בא אורח נכבד, הוא הרה"ח הנודע ומפורסם בצדקתו וגאון עוזו בחסידות, מוהר"ר דוד צבי — הנקרא רד"ץ — מטשרניגוב.

הנני נהנה במאוד מביאתו של האורח, כי בעל שמועה הוא, הרבה קיבל מאביו הרה"ח הנודע והמפורסם בצדקתו וגודל עבודתו בתפילה מוהר"ר פרץ — הנקרא בשם ר' פרץ מביעשענקאויטץ, או ר' פרץ מנעוויל — הרבה

קיבל מזקני החסידים, והרבה ראה ושמע מפי קודש הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אדמו"ר הצמח צדק, ומפי קודש הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש, גם קיבל הרבה מכ"ק דודי זקני הרבנים והצדיקים הקדושים, בני הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק צמח צדק.

כל שמועה וסיפור אשר הרה"ח הרד"ץ מספר, הנה מלבד זאת כי מדייק הוא בסיפורו לספר דבר דבר על אופנו, הן בגוף השמועה או הסיפור, והן מי ששמע זאת, או ראה ושמע בעצמו, הנה עוד זאת אחרי כל שמועה וסיפור, מבאר הוא ומסביר תוכן ענין נושא השמועה, והמוסר השכל היוצא מהסיפור ההוא.

באורי הרד"ץ והסבריו, מלבד זאת כי בחכמה ובינה ודעת יסודם, דבר דבר על אופנו — עד כי גם מורי הרשב"ץ המבקר ביותר אומר הוא, כי ביאורי הרד"ץ והסבריו הנה במדה מרובה מיוסדים המה על דברי הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, כמבואר ברשימותי דשנת תרנ"ד — הנה הם מפיחים רוח חיים ויראת שמים באהבת התורה, באמונת צדיקים, ובחיבת קיום המצוות מעשיות בחיות פנימי.

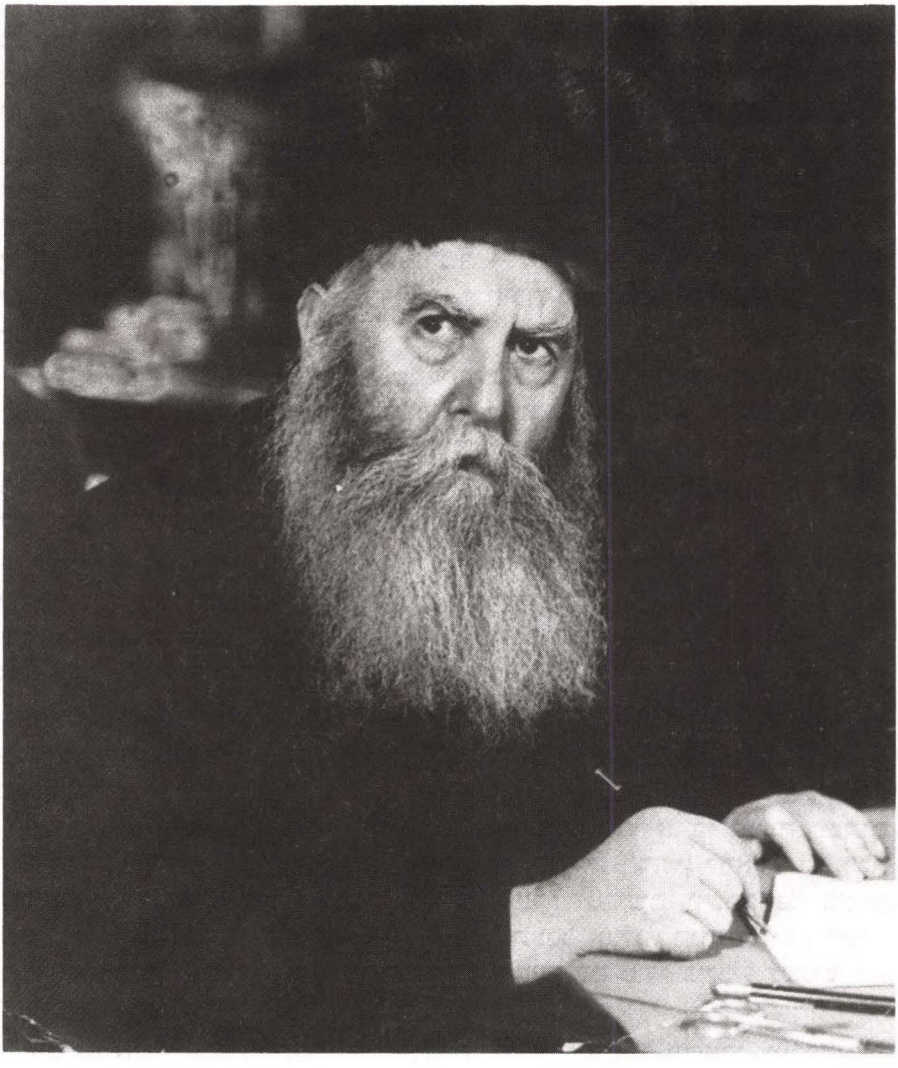
ולי מה יקרו שמועותיו וסיפוריו של הרה"ג הרד"ץ עם באוריו והסבריו, והנני מחזיק לו תודה רבה מקרב ולב עמוק על הטוב והחסד אשר עושה אתי עמי לקרבני בקירוב אמיתי ולדבר אתי בכל עת, וזה כעשר שנים — חורף תרמ"ח בעיר זלינקא, בפעם הראשון — אשר ראיתיו, ולא אירע אף פעם אחת, אשר ישיב פני ריקם מבלי ספר לי איזה סיפור.

הסיפורים הראשונים שמעתי מהרה"ח הרד"ץ בשנת תרמ"ט בהיכנסי לחדרו של מורי ר' ניסן, והסיפורים הראשונים אשר רשמתים היו בשנת תרנ"א, ומאז והלאה הנה רוב הדברים בדברי שמועה וסיפורים מפי כ"ק אאמו"ר הרה"ק, כבוד אמי זקנתי הרבנית, דודי הרז"א, וזקני החסידים.

והיום בוקר כשראיתי בואו של האורח הנכבד הרה"ח הרד"ץ שמחתי אלי גיל, אבל אירא ואפחד כי לא אפסיד זמני הטיול עם כ"ק אאמו"ר הרה"ק היקרים לי מכל יקר.

עתה בשעה י"א בוקר הייתי אצל כ"ק אאמו"ר ושמעתי א. כי בשעה השתים עשרה צהרים, יקבל כ"ק אאמו"ר הרה"ק את הרה"ח הרד"ץ לראיון. ב. אשר זמן וסדר המסודר לטיול משעה הרביעית עד השביעית יושמר גם בימים האלו. ג. אשר הימים האחדים אשר הרד"ץ יתעכב אצלנו, הנה בנטילת רשות מורי הרשב"ץ והסכמתו, אוכל לוותר מזמן לימודי עם מורי בשביל לשמש את האורח החשוב הרד"ץ.

דברים אין לי במה לתאר גודל שמחתי כי זמני הטיול יושמרו, ומקרב לבי הנני מודה לד' הטוב על חסדו זה — כי כל טיול וטיול מביא לי רוב ברכה בעניני דא"ח, ולפעמים בסיפורים עם ביאורי הנהגות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, והנהגת זקני החסידים — ועל אשר אוכל לשרת את האורח החשוב.

כ״ק רבינו אדמו״ר מוהרי״ץ זיע״א

ספורו של הרה"ג הרב דוד מאיר ראבינאוויטץ זצ"ל מבאסטאן מאספצ'וטעם:

"בעיר מולדתי, צערניגוב, היה איש מפורסם (ולא אזכיר את שמו), למדן ונכבד ונשוא פנים, חכם מצויין והנהגת ביתו ברחבות, דר בבית חומה מפוארת במקצוע דירת הרוזנים, אך בתכלית היהדות בכל פרטיו ודקדוקיו. רוב ירחי השנה היה יושב בפעטערבורג וגם ביקר בבתי השרים ושרי המלוכה, במצב כזה היה שנים רבות, כמאמר ההמון, בעושר וכבוד, ובאיזה יום מימים נשמע בעיר כי האיש הנ"ל עם עוד גביר אחד מעיר הנ"ל נסתבכו ונתעטפו במשפט מר, שערך עליהם רוזן אחד, שבגדו בשטרות על סך גדול. מובן כי משך זמן היה הגבר בהצנע וסתר, ואילו היהודים ודאי לא שקטו ולא נחו, ובכל מה שהיה בכחם השתדלו לגול מהם המשפט, אך ללא הואיל להם מאומה, ונאסרו שניהם בבית האסורים, לחכות על משפטם בבית המשפט העליון (אקרוזנאי סוד) כידוע דרך הזה בערי רוסיא. מובן כי השתדלו להשיג עורכי־דין המצויינים, אך ללא הועיל להם מאומה, ונחרץ משפטם לסיביר על כמה שנים. עד כעת חי בפני הרגש וההתמרמרות, מכל העיר בחריצת משפט מר כזה בפרט על החכם המצוין הנ"ל, וכאשר הגיע זמן השילוחין שלו, יום אחד טרם השילוחין, שלח שליח להרה"ג רבי דוד צבי חן ז"ל, הרב דמתא, בבקשה שרצונו להתראות עמו, וכאשר הרב הנ"ל ז"ל בא לבית מאסרו, התפרץ בבכיה גדולה ופתח בפסוק "את חטאי אני מזכיר היום — לכאורה אקרא בשם חסיד, מפני שאני מתפלל בסידור חב"ד, אך ימי המאסר פתחו עיני העיוורים, ונודעתי כי שם חסיד יורה על אמונתו ברבו".

"ועתה אפרש לכם מרי שיחי — זה יותר משלש שנים, כדרכי תמיד בנסיעתנו לפעטערבורג, נוסע אני תמיד במחלקה הראשונה, והקאנדוטורים יודעים אותי, ואמר לי אחד מהם: — כעת נוסע בוואגאן השניה ג"כ ממחלקה הראשונה, הרבי שניאורסאהן המפורסם — הוא כ"ק אדמו"ר רבינו הקדוש רבי שמואל "המהר"ש" — ואוכל לפתוח לך פתח ותוכל להתראות עמו — וכן עשה וכאשר נכנסתי וראיתי פניו הק' נרתעתי ונרעשתי למאוד. מובן כי הרגיש זאת, ותיכף עבר על פני קדשו חזות נעימה רצופה אהבה, ורמז לי להתקרב אליו, ואמר לי לישב על הכסא השני ותיכף פתח לפניו את הקופסא הכספית והמוזהבת של הסיגריות ואמר לי: איהר רויכערט דאך, נעמט און רייכערט (אתה הרי מעשן, קח ותעשן), לולא פניו השוחקות במבטו הנעימה, השיב רוחי, כי כנדהם נרעש ונפחד נמצא הרגשתי רעידה ורתיחה בכל אברי

הפנימיים. אך מבטו עלי בנעימה ומתיקות הרגיע לי ושבתי לחושי בשלימות, והתחיל לדבר אלי ממש כדרך איש אל אחיו, כערכו, והתחיל לדרוש מצב חייתי בכל פרטיו ועניניו בחומר ורוח, הנהגת ביתי, עניני נסיעותי התמידיות, ובפרט מצב תהלוכתי בפעטערבורג, מי ומי הם המכירים אותי, וערך ההכרה. וכה האריך לחקור ממני שעה ארוכה בדקדוק פרטי, עד שכמעט שכחתי אצל מי אני יושב, כי נתעמקתי ליתן תשובות על כל פרטי שאלותיו".

"וממש כמו באמצע ענין הפסיק רגעים אחדים, ואמר לי בזה"ל — זייענדיק אים די קאבינעטן פון אייניגע מיניסטעארן, וייסטו דאך געווים, אז קאזנע סטראייעט יעצט זעלעזני דאראגעם (מסילות הברזל) אים סיביר, קענסטו געווים קריגען גוטע רעקאמענדאציעם צום מיניסטער פוטייסאקשענייעוו, און דו וועסט קענען צושטיין צו גוטע פאדראדן — יותר לא דיבר עמי, והרגשתי חילוף במצב רעיונותיו, והבנתי ההפסקה והרכנתי ראשי וגם הוא השיב בהרכנת הראש כמו לפרידת שלום, ושבתי למקומי. האמת כי שעה גדולה ישבתי כמשתומם, ואחר הואלתי לחשוב ולהתבונן בכל מאמריו ושאלותיו מאתי. כל פרט מוקשה היה לי איזה שאלות פרטיות, וביתר דבריו האחרונים לאמור לאיש היושב ביסוד נכון, מנהל ביתו בכבוד ובמנוחה, לנוד לסיביר. כי במשתדלות בבתים הגבוהים אוכל להשיג פתיחת שערים לענייני מסחר, כשחוק קל עבר על פני, ולא תפסו דברים האלה שום מקום בקרב לבי. כי כמו ללצון היו לי הדברים, ועתה אוי ואבוי, בער ובער — אטום הלב — וערל אזנים. כאשר זיכני ה', אפשר מאיזו זכות אבות, להתראות עם האספקלריא המאירה ברוה"ק, והזהירני מלכד ומיסורים, ואם היה לי האמונה הפשוטה בצדיקו של עולם, נתקיים בי המדרש שנאמר על יעקב אבינו: ראוי היה לירד בשלשלאות של ברזל למצרים, והקדימו יוסף הצדיק ובא בכבוד, ואני החסר דעה לא שמתי מקום לעינא פקיחה של הצדיק שראה הליכתי לסיביר, ורחם עלי שאלך בכבוד, ולא בשלשלאות של ברזל, וכאשר עליתי הולך אנכי בשלשלאות של ברזל", ובכה מאין הפוגות.

הרב רד"צ חן זצלה"ה בבואו מהמאסר וסיפר הפרידה המרה עם כל הדיבורים, עשה רושם גדול על כל השומעים"

("חב"ד בולעטין" אייר תרצ"ו)

הגאון האדיר רבי מענדל חן זצוק"ל

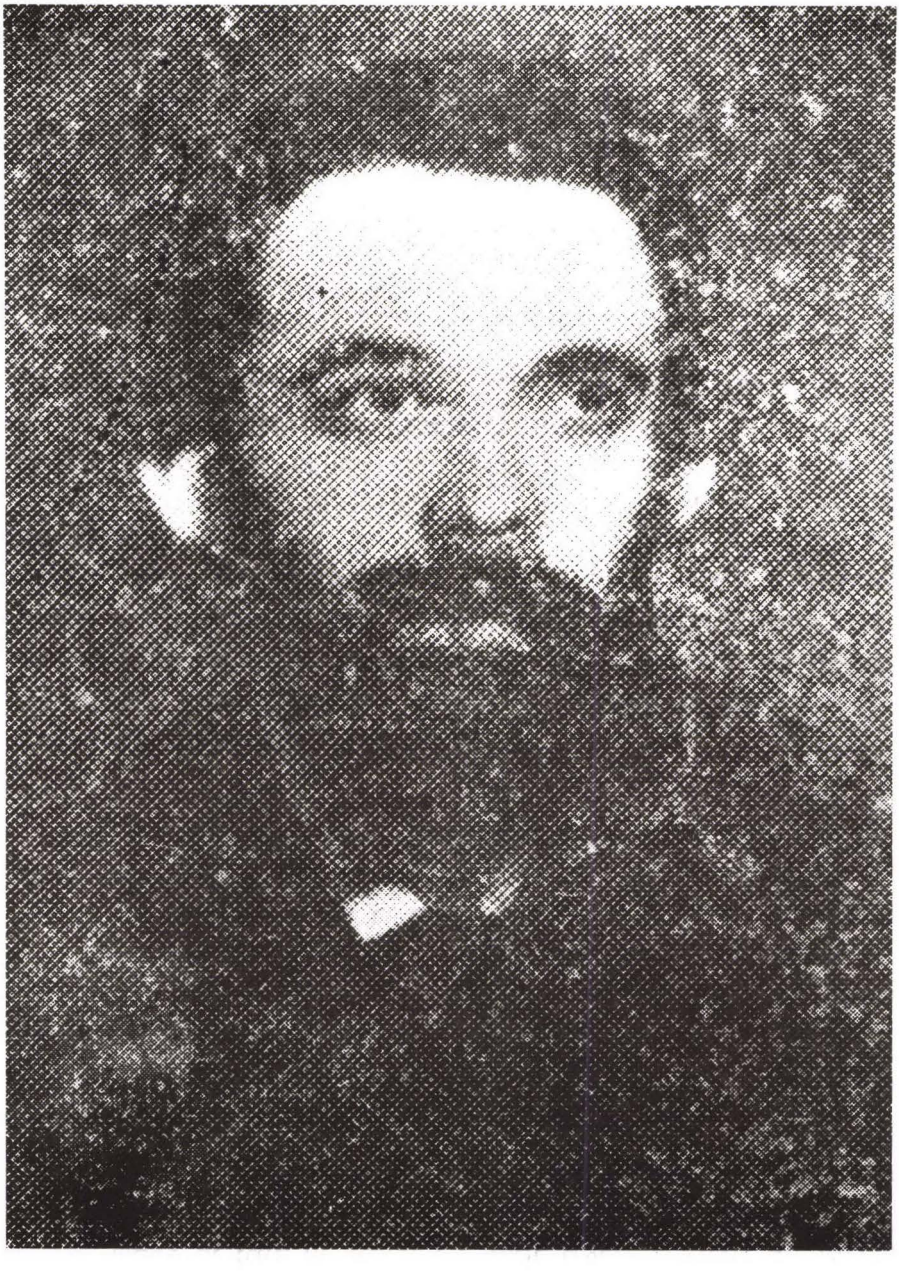
כבוד ידידיי אלופי הקהל נגידים ווח"ס ונכבדים יר"א דק"ק נעזין, ד' עליהם יחיו.

אחדשה"ט

ענינים הכללים דורשים תמיד עינא פקיחא והתעסקות תדירה, וביותר עתה כאשר תקופה חדשה נהיתה בארצינו, וסדרים חדשים יהיו, מאד מאד נחוצה ההתעסקת בזה, בעזרתו ית'. וכאשר הרב דמחנם רב אחונאי וידי"נ הרה"ח הרמ"מ יחי' הוא מהמיוחדים המעותדים והראוים להתעסקות כללי, ואין להחליפו באחר. ע"כ על תרגזו בדבר שאני דורש תמיד נסיעותיו בענינים אלו, ושואל ומבקש אני רשותכם על להבא בכל עת שאדרוש אותו אי"ה לצורך ענינים הכללים, אל תכבד עליכם הדבר, ואדרבא ידכם תהי' אתו עמו לזרזו בדבר מצוה הגדולה הלזו, ובזה יהי' גם חלקכם והשתתפותכם בהתעסקות הזאת, והשי"ת יזכנו לראות בהרמת קרן אחב"י ברוחניות ובגשמיות ונזכה לביאת גי"צ בב"א".

מכתב זה שיגר כ"ק רבינו אדמו"ר מוהרש"ב מליובאוויטש זיע"א לראשי הקהל ניעזין, שכנראה התלוננו בפני רבם של ישראל זיע"א, על כי רבם ומנהיג עדתם, הגאון ר' מנחם מענדל חן זצ"ל, נפקד תכופות מן העיר לצורך השתתפות באסיפות רבנים, ובהשתדלות בעניני כלל ישראל. רבינו ("אגרות קודש" סי' תס"ה) מבקש מהם "רשות" לשתפו גם בעתיד בעניני הכלל, שכן הוא ראוי לזה "ואין להחליפו באחר". יש לזכור שהמדובר בדור דיעה, כאשר עשרות רבות של גדולי ישראל, גאוני תורה ושרי יראה, נמנו על דגלו של רבינו זיע"א.

כי אין ספק, שר' מנדל חן יחיד ומיוחד היה, ולא בכדי התבטא פעם הגאון רבי חיים סולובייציק מבריסק זצוקללה"ה, שהוא מתקנא באדמו"ר הרש"ב, שהרב חן נמנה על מקורביו... (יעקב מארק: "גדולים אין אונזער צייט")...

הגאון רבי מנחם מענדל חן הי"ד

עילוי עצום

רבי מנחם מענדל נולד בשנת תרל"ט לאביו הגה"ק רבי דוד צבי, "ויתפרסם לעילוי, כי בקי מופלא היה וחריף, ויד ושם לו בחכמה ומדע בעודנו עול ימים" ("דורות האחרונים" להרב"צ אייזנשטאט). "כשהיה בן שש — מעיד עליו אחיו רבי אברהם ("במלכות היהדות" ח"ב ע' 434) — כבר ידע על התנ"ך בע"פ וכל עניני הספרים של הביבליותיקה הגדולה שלנו (המפתחות, שמות המחברים, הדפוסים, תקופותיהם, הדפים או הפרקים והסימנים שבכל ספר); כשהיה בן י"ח כבר ידע את כל הש"ס, ספרי הרמב"ם ותשובות חתם סופר (בס' זה עיין קודם השינה) בע"פ, בע"פ ממש!.. זכרונו היה אחת השש פלאות שבעולם, זה לא היה זכרון אלא "צלמנות"..".

בשנת תרס"ד נשא לאשה את בתו של הגביר רבי שבתי ברמן יליד ליטא מחסידי חב"ד. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ היה השדכן, ודמי השדכנות ניתנו לישיבת תומכי תמימים.. את גובה הנדוניא קבע כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב (ב"יבטאון חב"ד" גליון 26 מסופר כי הגביר נדהם למשמע גודל הסכום כי לא ראהו בהישג ידו, אך סמך על פסיקתו של הרבי, ואכן עוד לפני נשואיו עשה רבי שבתי עסק מוצלח מאד שהרויח בו הרבה).

בשנת תרס"ז נתקבל לגאב"ד ניעזין פלך צ'רניגוב שהיתה עיר ואם בישראל, מוקד חשוב ומרכזי לחסידי חב"ד, בה שוכן אהלו הק' של אדמו"ר האמצעי זיע"א שבימיו האחרונים חי בניעזין. גם בנו הרה"ק רבי מנחם נחום נ"ע התגורר בעיר זו ומנוחתו כבוד בסמוך לציון קדשו של אביו. בניעזין שכן גם כ"ק הגאון האמיתי הרה"ק רבי ישראל נח זיע"א בן רבינו ה"צמח צדק", שהיה חתנו של הרה"ק רבי מנחם נחום הנ"ל וממנה השפיע תורה וחסידות ע"פ הסביבה, וגם ציונו הוא באהל הקודש של זקנו אדמו"ר האמצעי. בעיר זו ישב גם בנו הוא הרה"צ רבי אברהם זצ"ל חותנו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א.

ב"אהלי שם" כותב שרבי מנחם מענדל היה "ראש ישיבה נכבדה שנוסדה ע"י הג"ר לוי יצחק שניאורסון בשנת תרכ"ב לערך". התפרסם בכל המדינה ברוחב תבונתו ועומק עיונו גם בתורת הנגלה וגם בתורת החסידות. יחד עם אביו הרה"ק המפורסם זצ"ל הרבה לבקר בחצרות הקודש דליובאוויטש וזכה לקירובים מפליגים מכ"ק אדמו"ר נ"ע. בהיותו בן גילו של אדמו"ר

הריי״ץ התקשר אליו מאד, והיו מיודדים ביותר. באחד המכתבים מתארו: ״ידידי עוז ואהובי הרה״ג החסיד האמיתי המצויין ומאד נעלה, תפארת החסידים וכו׳ מהר״ר יוסף יצחק שניאורסאהן שליט״א״, וחותם ״בתקוה להתבשר בקרוב משלום כתר״ה וכאש״ל היקר לי מאד, הנני נשאר אוהבו הנאמן וידידו עוז מוקירו ומכבדו ודו״ש באה״ר״.

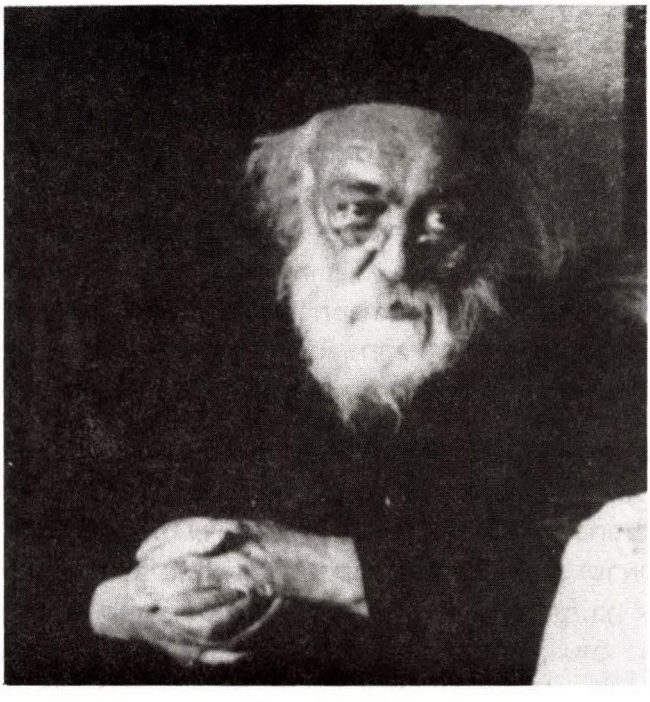
אביו העיד משמו, שאמר על רבינו הריי״ץ ״שלא ראה מימיו לב נשבר כמוהו״, והוסיף: ״בני הוא מבין!״ (להוכחה הביא מעשה על צעיר אחד שעבר פעם ליד חלונו של ר׳ מנדל והביט הוא זצ״ל בעיניו, והפטיר: עיני מזיק לו! כעבור ימים מספר נודע שאותו צעיר רצח נערה אחת).. (מפי הרה״ח רבי רפאל נחמן הכהן זצ״ל).

דאגת הכלל

למרות היותו צעיר לימים התבלט רבי מנחם מענדל על בני דורו בגאונותו העצומה. בהיותו משתתף באספות גדולי הדור, עמדו על טיבו גאוני התורה, ובמיוחד הגאון האמיתי רבי חיים מבריסק זצ״ל שקירבו ביותר והיה משוחח עמו שעות בדברי תורה וחכמה ועניני השעה. הסופר יעקב מארק שהיה בן בית אצל הגאון רבי חיים כותב: ״וכשאני מזכיר את הרב מנדל חן רואה אני חובה לתאר בקצרה דמותו של איש נפלא זה. הוא היה אחד האישים המעניינים ביותר שראיתי בחיי, ורק יחידי סגולה הבינו להעריך את ערכו הרב. לא זו בלבד שהיה גאון בתורה, בקי בש״ס ובקבלה וירא שמים נלהב, אף היה מלומד בחכמות העולם ויודע לשונות.. ואף היה בעל מדות בלתי מצוי בהתגלמות הטוב והעדנה. ודבר זה ראיתי בעיני בשעה שהתארחתי אצלו בניזין בשנת תרע״ה.. בכנס הנ״ל — הוא כנס הרבנים בפטרבורג — בשנת עת״ר, עורר הרב חן תשומת לב כללית ע״י שכלו החריף וההגיוני..״.

כשהשתתף רבינו בעצמו באסיפות אלו לצדם של הגאונים רבי דוד פרידמן מקרלין, רבי חיים זצ״ל, החפץ חיים, רבי חיים עוזר — זצ״ל, היה הוא רבי מנחם מענדל מבאר ומרחיב את דברי הרבי, באופן שגדולי הדור הפליאוהו. ב״מוריה״ היו״ל מטעם ״מכון ירושלים״ התפרסם לא מכבר קטע מדברי הגאון רבי חיים כפי שנמצאו בכת״י רבי מנחם מענדל חן זצ״ל.

באחת מאגרות הקודש של אדמו״ר הרש״ב הוא מזכיר את רבי מנחם

הגאון רבי חיים הלוי סולובייציק זצ"ל

מענדל חן כחבר "הועד המארגן" של אותו כנס רבנים מפורסם, יחד עם הגאון ר' חיים, הגאון ר' חיים עוזר והגאון ר' יהודה לייב צירלסון זצ"ל הי"ד שהיה היו"ר...

הגאון רבי משה ליב שפירא זצ"ל בעל "טבעות זהב" סיפר משמו של כ"ק האדמו"ר מסוקולוב זצ"ל הי"ד שבאותה אספת רבנים החלו כמה מהמשכילים ללעוג לנאומו של הגאון מבריסק. קם רבינו נ"ע, מסר איזה פתק בידו של רבי מנחם מענדל ויצא את האולם. כשסיים הגאון רבי חיים לנאום, דרש רבי מנחם מענדל לברר מיד עזיבתו של הרבי מליובאוויטש, פתחו את הפתקא ומצאו כתוב בו שלא יוכל להשתתף באספה שלועגים בה לגדולי ישראל, וכל הרבנים קמו ועזבו אף הם..

באגרת אחרת מספר הרבי הרש"ב על אותה אסיפה ש"הברון גינזבורג ביקש לעשות איזו פשרה, וצעק רבי מענדל חן: האם רצונכם לחדש דינים?

אחר כך רצו לדון בזה ורבי מענדל "צעק בכל הכוחות" והיה רעש מורא עד שלבסוף נתרככו..."

לפני ועידת הרבנים שנערכה בתרפ"ז בקאראסטען, כתב כ"ק אדמו"ר הריי"צ בין השאר גם על אסיפת הרבנים שנערכה בשנת עזר"ת במוסקבה והשתתפו בה: "הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וכבוד הרבנים הגאונים המפורסמים הרב ר' שמואל, מוסקבה; הרב ר' יצחק יעקב, פוניבז'; הרב ר' אליעזר, מינסק; הרב ר' מנחם מנדל, ניעזין, ועוד זצ"ל, ויבלחט"א ונעימים כבוד הגאונים המפורסמים; הרב רבי ישראל מאיר הכהן, ראדין; הרב ר' חיים עוזר, וילנא; הרב ר' לוי יצחק, יעקעטרינסלאוו; הרב רבי שמרי' ליב, ויטעבסק; הרב ר' מנחם מענדל, פאריטש, ועוד".

"וכשגדל וראה בצרת אחיו ועמו — כותב אחיו הרב של נובוזיבקוב זצ"ל — נטה שכמו לכל אחד ואחד, כל עול, כל גזל משפט, כל דמעת עשוק, כל עלבון ישראל זעזע אותו עד היסוד.. ומכאן מתחילים מזבחותיו לפרטים, מזבחותיו לכלל, לקרובים, לרחוקים, לקדשי ישראל, לצרת ישראל.. לא היה שום דבר גדול או קטן ברוסיה היהודית, שהוא לא ישתתף בו, או לא עמד בראשו. שום צרה שהוא לא יהיה ממתעניה הראשונים, שום כושל ונחשל שהוא לא ישתדל להקימו.. את כל מה שהיה לו פזר (מן הקהל לא קבל, כמובן, מאומה בעד עבודתו הכללית, אפילו הוצאות נסיעותיו הרבות לא קבל מעולם), וכאן החל להתגלות כשרונו הדברני והסדרני.. אורו אך החל לבקוע.. לארבעים עדיין לא הגיע!".

גאון אדיר

אף על פי כן, עסק רבי מנחם מענדל בעיקר בתוך עירו בהרבצת תורה והעמדת תלמידים, וגם בכתיבת תשובות בהלכה לרבים הפונים אליו מכל רחבי המדינה. ב"הנאמן" (גליון צ"ג תל אביב תל אביב שבט תשכ"א) נדפסה תשובה מכת"י של הגאון זצ"ל "בדין עיבוד לשמה" ובו מבאר בחילוקים דקים ועיוניים בין טעימה בתכלת שפסולה לבין בחינה והתנאה בכתיבת סת"ם, ובדרך כתיבתו מבאר גדרי ושרשי דיני לשמה ודיני ברירה. רבי מענדל מתואר: "גאון נפלא ואיש האשכולות, נערץ ע"י גדולי הדור וכל יודעיו מהיכרות אישית, מתוך שו"ת ומעסקנותו בעניני הכלל, במשפט בייליס, באסיפות הרבנים שנקראו ע"י הממשלה הרוסית, בהן הופיע כדוברו

של הרבי מליובאוויץ זצ"ל וכיו"ב. נהרג עקה"ש באלול תרע"ט בעיר רבנותו ניעזין, טרם הגיע למי שנה. השאיר אחריו חד"ת רבים בכת"י, חבילות חבילות תשובות שאלות, ובעיקר בתקנת עגונות דהוה רב גוברי' במקצוע זה"י.

בספר הזכרון "שירה" (מכון ירושלים תשמ"ג) נדפסו שתי תשובות בעניני זיהוי ע"י תמונות וטביעות עין (שאלה שהפכה להיות אקטואלית מאד במשפט שהתנהל לאחרונה נגד המרצח השטני הנודע), ובהן ניכר עומק עיונו וכח ניתוחו, בבירור הסוגיות וההלכות הסבוכות ביותר, וחבל מאד שלא נותרו לפליטה אלא שלושים עמודים אלו והתשובה הנ"ל בלבד (ושמא יש עדיין מקום להתייגע ולחפש אם נשארו עוד מתורתו של אותו גאון וקדוש זצ"ל?).

באותו קונטרס של היתר העגונה, בולטת, אגב, קדושת תורתו, ולימודו בטהרת הלב וענוות הנפש. כאשר מדבר הוא ברבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זיע"א הוא משתחוה ומשתטח מול הדרת קדשו: "יש לנו משנה שלמה דברי רבנו הגדול זצוקללה"ה בתשובתו הארוכה להקדוש מברדיטשוב זצוקללה"ה זיע"א, שבסוף השו"ע סי' כ"ז, בראש התשובה, שכתב בהחלט דהעיקר כלישנא בתרא דיש בכור דאקילו אף בתחלת העדות ע"ש.. ומי יבוא אחרי המלך, מלכה של תורה. ואילולא דמסתפינא מכ"ק תורתו של רבנו הקדוש נבג"מ זיע"א אשר כגובה שמים מעל הארץ ויותר גבהו דרכיו מעלינו וכו' הנה נראה לדעתי להעיר על דבריו אלה מדברי האור זרוע הגדול (דפוס זיטאמיר תרכ"א) לא יצא לאור עולם בחיי רבינו גדול ז"ל.. "כ"ז הי' נראה לי לכאורה, אילולא דמסתפינא מכבוד קדושת תורתו של רבינו הקדוש, להעיר בענין זה".. ואלם אנן בדידן לענין הנראה למעשה, אחרי שאבינו הגדול ז"ל תפש בהחלט כוי ה"נ בעגונה כן לפום הל"ב דיש בכור, ומי יבוא להרהר בענינים דשל הוראה למעשה אחרי דברי מרן אדמו"ר סבא זצ"ל. וגם אף שדברי רבינו ז"ל אינם צריכים חיזוק בכ"ז לרוחא דמלתא מצאתי בשו"ת מרן הרדב"ז ז"ל בחלק ראשון סוף סי' רצ"ד שכתב ג"כ כשיטת רבינו..".

הגאון החסיד רבי אלכסנדר יודאסין זצ"ל מספר ("הלקח והליבוב: מעשה שהיה") שבהיותו בבית הגאון רבי דוד צבי בטשערניגוב בא פעם בנו רבי מנחם מענדל לביקור, ונתמלא הבית מגאוני התורה הפליטים שהתקבצו סביב רבי מנחם מענדל והתענגו מעומק תורתו, והנה נכנס באמצע רבי דוד

צבי, ומיד הפסיק הגאון דיבוריו מאימת כבוד אביו הגה״ק. ״וראיתי — כותב רבי אלכסנדר — את ביטול היש של הגאון והכבוד אב עד להפליא!״.

ב״בטאון חב״ד״ הנ״ל מובא בשמו של ״אחד מותיקי תלמידי ליובאוויטש״: הזדמן לי פעם ללון עם ר׳ מנדל חן באכסניה אחת, והנה אני רואה שהגיע זמן שכיבה ור״מ יושב על מטתו וממלמל לעצמו חרש. מחזה זה ארך שעות מספר לפליאתו הגוברת והולכת. משאלתי את ר׳ מנדל לטיב הדבר, השיב לי בתמימות, שנוהג הוא בלילות שלפני הימים שיושב בדין לחזור בע״פ את כל שו״ע חו״מ...״.

מסופר על שיחה תורנית לוהטת שניהל פעם עם הגאון מרוגאטשוב ז״ל, וכשהזכיר הגאון שיטתו של ״מאן דאמר״ אחד בכל מקום שהוא בדיעה מסויימת, הוכיח רבי מנחם מענדל ממשנה בכלים לא כן.. נתן בו הגאון עיניו בקפידא וקרא לעומתו: ״חצוף, אתה צודק!״..

על קידוש השם

כאמור, עוד בטרם מלאו לו ארבעים שנה נהרג רבי מנחם מנדל על קדה״ש, על פני אביו הרה״ק רבי דוד צבי. אופן הסתלקותו הרעיש את עולם התורה והחסידות. ״היו אלה שנות המהפכות והמהפכות־שכנגד. השלטון הצארי מוגר ובחלקים השונים של רוסיה עבר השלטון מיד ליד, כשהיהודים הם הקרבנות העיקריים. באותה תקופה כבשו צבאות דניקין את ניעזין מיד הסובייטים. בעיר פשטו שרידי צבאות הצאר שנפשם צמאה למלחמה ולביזה, ויד השלטונות קצרה מלהשתלט עליהם. הללו איימו להתנפל ביחוד על היהודים. משלחת מורכבת מן הרב ואחד מנכבדי הקהלה בלוית כומר פרבוסלבי ביקרה אצל מפקד העיר וביקשה הגנה מיוחדת על היהודים. בדרכם חזרה נראו חבורות פורעים מתקרבות. הכומר יעץ להכנס לכנסיה נוצרית קרובה להסתתר שם, אך רבי מענדל סירב, ולמרות הסכנה החמורה פרש ונכנס לבית מלון יהודי, מול הכנסיה. הפורעים התנפלו על הבית ורצחו את כל יושביו, פרט לאחד שעשה עצמו כמת. הניצול סיפר אחר כך שבראות רבי מענדל את הסכנה הקרובה פנה אל הנאספים וקרא לחזור בתשובה, ולקבל על עצמם שמי שיזכה להנצל יתמסר להשפעה לדבקות בתורה ובמצוות, ובמיוחד לשמירת השבת. אחר אמר עם הקהל

וידוי, עד שנתפרצו הפורעים וירו בעורפו, הי"ד". (בטאון חב"ד שם).

מסופר: בהבדלת מוצאי שבת קודש שלפני יום הרצחו (היה זה ביום א' בשבוע) פרץ לפתע בבכי ולא יכול היה לסיים את ההבדלה.. עוד מסופר: באותה שעה בה נרצח בבית המלון. נפל ארון הספרים שבבית!. בני הקהלה הקימו אוהל על קברו כעל אחד הקדושים אשר בארץ (שם).

ובהשתפך עליו נפשו, חרט אחיו הרה"ג ר' אברהם זצ"ל עלי ספר, לאמר: "בתרע"ט קרה זה, שגם לאבן אין כל אפשרות לדבר עליו: אחי הגאון, הרב רמ"מ חן, הנודע בשם "הרב מניעזין" נעקד, וכרבי עקיבא בשעתו סרקו את בשרו במסרקות של ברזל.

במלאכות הלך להדינקים לבקש על עמו. כולם בטחו, כי לא ימצא זד ורשע בעולם אשר ישלח את ידו במקדש־אלים, בזוהר הרקיע. כך חשבו אחרים, ובעצמו? כיון לבו והלך. בא לידו וקיים.. וגם הוא, כר"ע בשעתו, לבו לא פליג.. וחציו שחוט עדיין היו מרחשין שפתיה: "גם כי אלך בגיא צלמות, לא אירע רע".. הלא תבינו, כי כאן הלשון מסתלקת. הפקט הגס עולה על כל כתב ותיאור. עקידה.. שחיטת אדם.. שחיטה איומה שבאיומות. התעללות אכזרית ואימת ההתעללות.

ערב השחיטה, שעת השחיטה, רגע השחיטה.. קריעת איברים, איברים, שפודים קלויים בבית הסתרים.. ראיית חבריו, כעשרים איש מבחירי העדה נשחטו אתו, אחד אחר אחד הולכים ונשחטים לפניו.. חיכוי הנעקד עד שימרק התליין שחיטת חבריו, יתקן הסכין, המגירה ויבא אליו..

והנעקד, הוא בן, אח, בעל ואב חביב, וקדוש כמלאך עליון. בן, אח, בעל ואב שהיה כבודם ותפארתם של ישראל.. בתורה אחד מגאוני הדורות. בבינת עולם ובמדע, אחד המועטים, בסגולות נפש ולב אחד מראשוני ראשונים. בחסידות, אחד העמודים!.. בן זה נשחט, והאב קורא את שמע..".

שבעים וחמש שנה מלאו לרציחתו של אותו גאון עצום, קדוש עליון, וחסיד מורם מעם, טבעת הזהב השלישית בשרשרת גאוני החב"ד הנערצים למשפחת חן המפוארת, ועדיין דמותו התורתית חסידית המיוחדת במינה מהלכת בקרב בני התורה ותלמידי התמימים, כאילו אך זה עתה נלקח מן העולם. גאוני ההלכה ואלופי החסידות של חב"ד בדור האחרון, כמו הגאון רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל משרי התורה המובהקים בדורנו, הגאון רבי

משה דובער ריבקין זצ״ל בעל ״תפארת ציון״, הגאון רבי משה אריה ליב שפירא זצ״ל בעל ״טבעות זהב״, הגאון רבי שמואל הלוי לעויטין זצ״ל גאב״ד ראקשיק, הגאון רבי ניסן טעלושקין זצ״ל בעל ״טהרת מים״, הגאון רבי שאול דב זיסלין זצ״ל גאב״ד אורשע, הגאון רבי שניאור גרליק זצ״ל גאב״ד כפר חב״ד, הגאון רבי יעקב לנדא זצ״ל גאב״ד בני ברק, הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ״ל בעל ״קצות השלחן״, הגאון רבי שמריהו נחום ששונקין זצ״ל גאב״ד באטום, הגאון רבי חיים שאול ברוק זצ״ל מראשון לציון ועוד ועוד, שעוד הכירו מקרוב, או היו בני דורו, הם המה שהנחילו וציירו בקרב שומעי לקחם את דמותם של האב והבן הנערצים, רבי דוד צבי — ״הרד״צ״ ורבי מנחם מענדל, זכר צדיקים וקדושים לברכה לחיי עד.

הרה״ח דובער חן זצ״ל עם יבלחט״א הגה״ח המשפיע רבי מנחם מענדל פוטרפאס שליט״א

פרק שמונה עשר:

גאוני משפחת דון יחייא

שושלת הרבנים למשפחת דון יחייא נמשכת זה מאות בשנים. את השם הזה ביעל ההגו הספרדי, העניק אבי המשפחה רבי ברוך, בנו של רבי ישעיהו שבשנת תק״י היגר מאשכנז לרוסיה והתיישב באושאץ שבפלך ויטעבסק. כאשר מטעם חוקי המלוכה יצאה ההוראה לכל אזרחי רוסיה לקבוע לעצמם שם משפחה, החליט רבי ברוך על השם ״דון יחייא״, שכן לפי מגילת יוחסין שהיתה באמתחתם, מורשת דורות, התייחסו אבותיו לנשיא דון יחייא אבן יחייא, שנפטר בשנת ד׳ אלפים תתק״ס. מסתבר שעד כמה דורות לפניהם זה היה שם התואר למשפחתם אלא שמאימת הכנסיה הנוצרית שזרועותיה הגיעו הרחק מגבולות ספרד, נאלצו אבותיו להסתיר את זהותם וכינו עצמם בשם ״שפירא״.

הגאון רבי שבתי גאב״ד דריסא

רבי ברוך שפירא — דון יחייא, היה מן המפורסמים שברבני דורו, חתנו של הגאון המקובל רבי יוסף שלמה אב״ד הוזנפוט קורלנד, ומתלמידיו הקרובים של הגר״א מוילנא ז״ל. שימש כרב אב״ד דיסנא והגליל, [רבנות שמילא אחריו חתנו הגאון ר׳ יצחק, בנו של הגאון רבי צבי הירש מדיסנא חתנו של הגר״א ז״ל]. בנו היה הגה״צ רבי דוד דון יחייא שמלבד גדלו בתורה היה מיוחד במידותיו הנאצלות וכשנפטר בכו אחריו כל בני דיסנא. בנו היה הגה״צ רבי חיים, שהיה שקדן עצום בתורה עד שכמעט לא ראוהו ישן, לא ביום ולא בלילה. רבי חיים הוליד חמשה בנים כולם גדולים בתורה וביראה.

בנו בכורו של רבי חיים, היה הגאון החסיד המפורסם רבי שבתי גאב״ד דריסא, פלך וילנא. מגדולי תלמידי רבינו ה״צמח צדק״ ודמות מופת של כלילת השלימות. נכדו הסופר רבי שבתי דון יחייא ז״ל, משרטט את דיוקנו, על פי מה שקיבל מאבותיו: ״הוא היה אדם בעל אונים רוחניים נפשיים

עשירים; בעל כשרונות גאוניים ואיש הרגשות העדינים; פיקח וממולח, מלא עליזות וחדוה נפשית, תמים מופלא ובר לבב. נפשו הסוערת קרבתו אל החסידות החב״דית. כיסופין טמירין אל ספירת האצילות העלו תמיד נחשולים קלים בתוך קיפולי נשמתו. אולם ע״י מגע מיתריהם בתורת החב״ד כאילו נפתחו מעינותיהם והיו לגלי סערה מפכים בעוז. הם מצאו את תיקונם; כל חושיו צודדו ברשתה והוא נצמד אליה בכל להט נשמתו״.

רבי שבתי נולד בשנת תקע״ז בערך, וכמו אבותיו, הקדיש אף הוא את כל זמנו ומרצו לתורה ועבודת ה׳. עד מהרה נתפרסם שמו לשם ולתהילה לעילוי גאוני, והגאון המפורסם רבי נפתלי ציוני זצ״ל גאב״ד לוצין לקחו לחתן לבתו. לאחר שהשתלם בכל מקצועות התורה, הסכים לשמש ברבנות, ועלה על כסא הרבנות של דריסא שהיתה מלאה חכמים וסופרים.

קרוב לששים שנה שפט הגאון ר׳ שבתי דון יחייא זצ״ל את ישראל בעיר דריסא, וכל ימי חייו בה, היו שרשרת רצופה של הרבצת תורה ויראה, חדורה בהתלהבות חסידית. בכל הסביבה הוחזק כקדוש עליון וכמי שכל שרעפיו תפוסים תמיד בהשגות גבוהות. ר׳ שבתי בנם של גאוני אסכולת וילנא, עמד על אורה הבהיר של תורת החסידות, ודבק בעוז ברבותינו הקדושים נושאי דגלו של הבעש״ט הק׳. כדרכם של בני העליה, גאוני החסידים בימיו, ״לא עשה ענין״ מגאונותו ובקיאותו הרבה בתורת הנגלה וההלכה, והקדיש שעות הרבה להתבוננות אלקית ולעבודת ה׳ בשמחה ובטוב לבב שהגיעה לעתים עד למיצוי הנפש.

כחד מבני החבריא קדישא של רבינו ה״צמח צדק״, עסק תמיד בכל כוחותיו, בשקידה עצומה בתורה הנגלית ובתורת הנסתר, כשמפעם לפעם מבקר בליובאוויטש לראות את פני הקודש, ומתועד יחד עם אריות חב״ד שבאותם הימים.

מנהג היה נוהג הגאון רבי שבתי לסיים את הש״ס מדי שנה בשנה, ומרוב שמחתו הפנימית הטהורה לגמרא של תורה, היה רוקד ומכרכר בכל עוז, יחידי, בביתו, במשך כל הלילה.. אנשי העיר שידעו את יום הסיום המיועד, היו מתאספים סביב חלונות ביתו כדי לחזות במראה המרהיב והמלהיב

הזה, שהיה מביאם להתעוררות עצומה ולהתחזקות מאין כמוה בעניני לימוד התורה ויוקר קדושתה.

בשנת תקס״ז בהיותו כבן תשעים, השיב נשמתו ליוצרה, והשאיר אחריו שלשה בנים, כולם גאוני תורה מובהקים: רבי אליעזר זצ״ל גאב״ד לוצין, והאחים התאומים רבי מנחם מענדל רב בקופוסט ורבי חיים רב בשקלוב ובדריסא. את מקומו כרב ואב״ד דריסא מילא אחריו בנו הגאון ר׳ חיים, שנולד בשנת ת״ר, ושימש קודם כרב בעיירות הודישיץ (פלך מהילוב), ויזין (פלך קובנה) ושקלוב. עד שנקרא לדריסא למלא מקום אביו הגדול זי״ע.

הגאון רבי אליעזר דון יחייא

בנו בכורו של רבי שבתי היה הגאון האדיר המפורסם רבי אליעזר דון יחייא זצ"ל, גאב"ד לוצין (פלך ויטעבסק). נולד בדריססא לאביו הגאון בד' תמוז שנת תקצ"ח. כבר בילדותו ניכרו בו כשרונות גאוניים והתפרסם בכל הגליל כ"עילוי מדריססא". אביו הגאון לקחו לליובאוויטש, ושם הסתופף בצל קדשו של רבינו ה"צמח צדק", גדול המשיבים ופוסקי ההלכה ועמוד חכמת האמת בדורו. בליובאוויטש אף יצא לו להוודע לגדולי הגאונים ואבירי החסידים ששמם הלך לפניהם, כמו הגה"ק בעל ה"תורת חסד" זי"ע; הגה"ק רבי יוסף תומארקין גאב"ד קרמנציוג זי"ע ועוד.

ספוג אוירת התורה והקדושה של בית אבותיו, עשה לילות כימים בלימוד התורה, ובהגיעו לגיל י"ב כבר היה בקי בהרבה מסכתות הש"ס, ובחגיגת הבר מצוה הפליא את הלומדים ב"חילוק" חריף שהשמיע. בהיותו ניחון בגבורה נפשית וגם גופנית כפשוטה, היה עוסק בלימוד התורה בהתמדה בלתי רגילה, והעידו עליו כי היה שוהה בעליית בית המדרש במשך עשרים שעות רצופות ועוסק בתורה..

לאחר שנות לימוד אצל אביו הגאון זצ"ל, החליט לגלות למקום תורה, ונדד לעבר לוצין, בה כיהן כרב ואב"ד דודו, אחי אמו, הגאון הנודע רבי אהרן זעליג ציוני זצ"ל בעל שו"ת "ציוני". רבי אהרן זעליג נחשב לאחד מגדולי הפוסקים בימיו. בעל מוח חריף וגאון אדיר בכל חדרי התורה ומכמניה. נשא ונתן עם פוסקי הדור המפורסמים ובראשם גאון ישראל בעל ה"תורת חסד" זי"ע, ששתי תשובות ערוכות שלו בעניני "אבן העזר" נדפסו בספרו "ציוני" (ולאחרונה נדפסו מחדש בקובץ הגדול "כבוד חכמים" תשמ"ט שי"ל לכבודו ולזכותו של הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א).

בהגיעו לשמונה עשרה לחופה נשא את בת רבו ודודו, ולאחר נשואי ונשאר על שולחן חותנו הגדול ולמד עמו בצוותא חדא, יחד עם חתנו השני הגאון רבי בנימין אייזנשטט זצ"ל, בנו של הגאון הנודע בעל ה"פתחי תשובה", שלימים נעשה לרב אב"ד אוטין. בלוצין גם קיבל מרבו חותנו את דרכי הפסק וההוראה, ובשנת תרכ"ד קיבל את רבנות וויזון שבפלך קובנה.

הגאון רבי אליעזר דון יחייא זצ״ל

אב"ד לוצין

בויזון הקים ישיבה ללימוד ההוראה, והרבה תלמידי חכמים צעירים הגיעו אליו מכל הסביבה לקבל תורה מפיו. שתים עשרה שנה ישב בוויזון ובמשך תקופה זו העמיד תלמידים רבים גדולי תורה והוראה. כאן החל גם להריץ תשובות לשואליו הרבים בכל חלקי השו"ע, עד שבשנת תרל"ו, עם פטירת חותנו, נתבקש למלא את מקומו, ולמגינת לבב אנשי וויזון, נאלץ לעזוב את עירם ונעשה רבה של לוצין שהיתה עיר גדולה לאלקים.

לוצין שכיהנו בה גאונים אדירי תורה, נשתבחה ברבי אליעזר, שהיה גם גאון עצום, בקי בכל מקצועותיה של תורה, וגם צדיק נשגב, עובד ה' בכל כוחו, חסיד ועניו. "הרב מלוצין" היה שם דבר בעולם התורה, ובזכותו זכתה העיר לפרסום רב תהילה. תורתו וחכמתו של רבי אליעזר דון יחייא, פקחותו והצלחתו ליישר הדורים, כמו גם הנהגת הציבור שלו הוציאו לו מוניטין בקרב העם.

נכדו, בן בנו, הסופר ר' שבתי דון יחייא מצייר את דמותו: "כל ימיו לן בארבע אמות של הלכה. גיבור היה בגופו וכל גבורתו הושקעה ביגיעה בתורה. למד ולימד. טובי הצעירים מן העיר והסביבה היו לומדים אצלו גמרא ומפרשיה, שולחן ערוך הלכה למעשה. אף תיקן שיעורים במשנה וגמרא בשביל המוני עם. עבד את ה' ביראה ובאהבה. חסידות חב"ד בכל להטה והלכה בכל עומקה נתמזגו בו יחד. כל מנהג ישראל נשתמר על ידו לכל דקדוקיו ובשמחה נפשית עליונה. מפעם לפעם היה קורא את בני עדתו לקיים מצוה שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו. הקפיד על קיומן של הלכות מידות ביחידות וברבים. צדיק בכל מעשיו. ממון, כבוד, היו זרים לו בתכלית.

כל ימיו חי חיי צמצום. פעמים מספר הציעו לו בני קהילתו להעלות את שכרו, אך הוא סירב לקבל וייעץ להם לחלק את הסכום בין עניי העיר. משכרו הדל נתן צדקה בסתר, אף תמך באביונים לא יהודים שדרו בשכנותו. יצאו מוניטין לחכמתו המעשית שהתבטאה ביחוד בפסקיו בדיני תורה. "ר' לייזער החכם" כינויו בין המוני העם בכל האיזור; מן הבוקר עד הערב היה ביתו מלא מתדיינים שהביאו לפניו את סכסוכיהם בעסקי מקח וממכר. יהודים מכל הסביבה היו באים אליו להוועץ בעניני פרט וכלל. עקב שכלו

הישר והחותר לנבכי הבעיה, שנינותו וישרותו, בקיאותו הרבה בהלכה ובדרכי חיים״.

רבה של לוצין היה בעל הדרת פנים מרהיבה; גבה קומה ורחב כתפיים; עיני משי שחורות ויוקדות; מצח רם חרוץ חריצים עמוקים; פני אצילות ובהירות עטורי זקן נאה ומגודל. ביחוד הפליא מראהו החיצוני לעת זקנתו כשהוד שיבה ריחפה עליו.

כחסיד של אמת, סלד מכל פרסומת אישית, הצנע לכת היה ולא גילה זהותו במקום שלא הכירוהו. מעשה שביקר בבריסק והתיישב באחת השורות האחרונות בבית המדרש, רבה של בריסק הגאון ר׳ חיים הלוי זצ״ל שנודע לו כי הרב מלוצין נמצא בבית מדרשו, הזדרז להזמינו לשבת בכותל המזרח לידו, וסירב, רק לאחר שנודע לו מי הוא המבקש.. נענה לו..

רב כוח

ליד פרסומו הרב, של רבי אליעזר דון יחייא, בתור גאון תלמודי ופוסק מצויין, בעל תכונה יקרה וצדיק עליון, הצטיין גם הרב מלוצין, בגבורתו הפיסית הבלתי מצויה, בזריזותו, מרצו ואומץ לבו המפליאים. הרבה אגדות נשזרו בין המוני העם, על סגולותיו אלו. גבורתו נתגלתה בו, בעודנו בטל עלומיו. כאשר אירעו שטפונות ה״דבינה״ בעיר דריסא, כדרך נהר זה, מדי סוף החורף, עקב הפשרת השלג, היה רבי אליעזר, והוא עדיין ילד, מציל בגבורתו ובזריזותו, הרבה והרבה נפשות ורכושן משטף המים.

בדריסא עברה פעם פלוגת קוזקים, המה ״בדחו״ את עצמם בזה, שלכל יהודי ויהודי שנפגש בדרכם, גזזו את זקנו ופיאותיו, במספריים אשר בידיהם. לגאון הלוציני והוא אז נער בן חמש עשרה, נזדמן ללכת מבית המדרש הביתה. שני קוזקים פגשוהו בדרך. כשראו את הבחור הצעיר, בעל הפיאות המסולסלות, זנקו אליו ורצו לקצץ את פיאותיו במספריים. הוא לא נבהל כלל. בקרירות גמורה תפס לקוזק אחד בערפו והשליכהו לתוך הבור שעל יד הדרך. לשני נתן מכות נאמנות, והמשיך בנחת את דרכו.

פעם חזרה שיירת חסידים מליובאוויטש ורבי אליעזר בתוכה. באמצע הדרך נכנסה עגלת הנוסעים הגדולה לתוך בוץ עמוק ולא זזה ממקומה. רבי

אליעזר ירד מהעגלה ובדחיפות אמיצות אחדות הוציא את העגלה..

גבורתו עמדה לו גם בשנות העמידה. מנהגו היה: בכל קיץ היה קונה מאיזה בעל אחוזה בסביבות לוצין, שדה חיטים וקוצרה לשם "שמורה". החטים היו שמורים אצלו, בעליית ביתו, ולמרות שהיה כבר כבן חמשים ומעלה, היה מעלה אל העליה ומוריד ממנה בנקל שק חיטים של עשרה "פודים" ויותר.."

"אבן שתיה"

בשנת תרנ"א החליט הגאון זצ"ל להוציא לאור עולם, חלק מתשובותיו בכל חלקי השו"ע, וברוב ענוותנותו הציע הדבר לשנים מגדולי פוסקי הדור, אליהם הראה את כתביו: הגאון בעל "באר יצחק" מקובנא זצ"ל והגאון בעל "חשק שלמה" מוילנא זצ"ל. הגאון רבי יצחק אלחנן שהיה מגדולי משיבי הדור, שיגר אליו בשילהי שנת תרנ"א מכתב הסכמה נלהב וזו לשונה:

"כבוד ידיד נפשי ה"ה הרב הגאון המפורסם חריף ובקי בחדרי תורה וכו' כש"ת מהו' אליעזר דון יחייא נ"י אבד"ק לוצין יע"א שוכט"ס. אחדשה"ט. כאשר הודיעני מעכת"ר אשר ברצונו להדפיס שו"ת שלו על ארבע חלקי השו"ע, וכן היה למראה עיני מחברתו היקרה והוטבו בעיני וראויין להביאם בדפוס בעז"ה, כי נאמרים בחריפות ובקיאות ובסברות ישרות בש"ס ופוסקים, ובעז"ה יהנו רבים מן אורו".

גם הגאון רבי שלמה, גדול מו"צי וילנא ובעל "בנין עולם", כתב על ספרו כי הוא "חיבור יקר ונחמד רב האיכות ורב הכמות אשר זיכהו ה' לחבר שו"ת הנצרך להלכה ולמעשה על כל ד' חלקי השו"ע במה שהשיב לכל שואליו בדבר ה' זו הלכה למעשה, וגם במה שפלפל בחכמה ונשא ונתן עם גאוני וחכמי דורינו נ"ר", "ומדי עיינתי בחיבורו הנ"ל בכמה מקומות ראיתי כי אחז צדיק דרכו להרחיב ולהעמיק הרבה בכל דין ודין שנשאל לפניו ולמצוא מקור נאמן ולשאוב ממקור ים התלמוד בבלי וירושלמי ופוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל כל רז לא אנס ליה בדבריהם ז"ל".

ואכן, הספר "אבן שתיה" שהופיע בשנת תרנ"ג, עשה רושם עצום על כל הלומדים וחיש מהר נתפרסם באהלי התורה בכל מקום, ופסקיו פשטו בכל המדינות. בן דורו הגאון בעל ה"שדי חמד" מביא בכמה מקומות בספריו מדברי ה"אבן שתיה".

ספר

אבן שתיה

כולל שאלות ותשובות

על ארבעה חלקי שלחן הערוך אשר חנן ה׳
אותי הצעיר **אליעזר דון־יחויא** אב״ד
בק״ק לוצין ומלפנים אב״ד בוויזון (בפלך קאוונא)
באא״מ הרב המאוה״ג מהור״ר **שבתי** נ״ע
אב״ד דק״ק דריססא

ווילנא

בדפוס ר׳ אברהם צבי נ״ע בהר״ר נחום אלהו זצל קאצינעלינבויגען
בשנת תרנ״ג לפ״ק

ЗВЕНЪ ШЕСІЯ т. е. ФУНДАМЕНТНЫЙ КАМЕНЬ
Соч. Зліезера Донъ—Іехаи изъ Люцына

ВИЛЬНА

Типог. А. Г. Каценеленбогена. Нѣмец. Ул. д. № 379—20

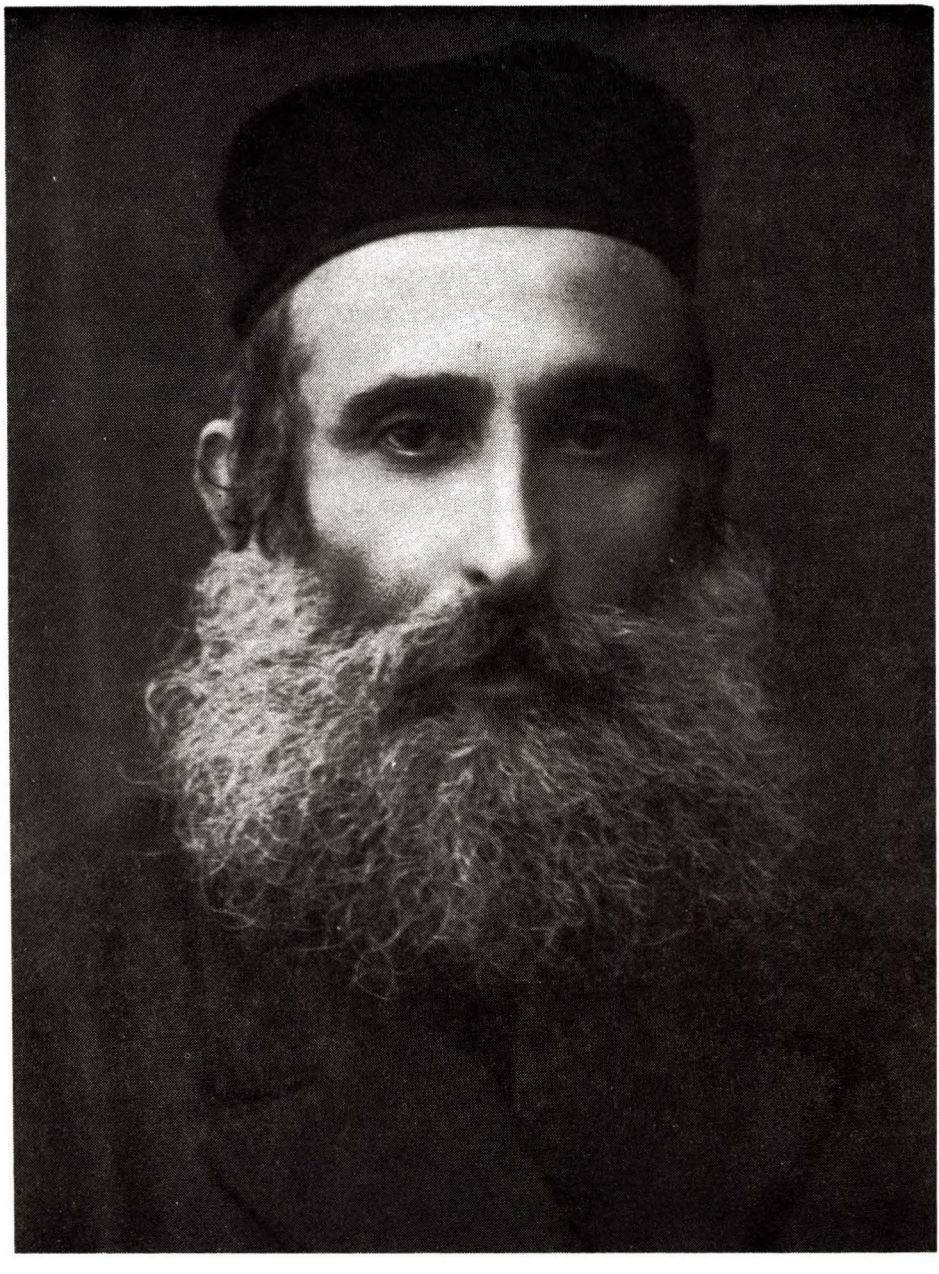
לאחר פטירתו, בשנת תרצ"ד, הוציא לאור בנו ותלמידו, הגאון המפורסם רבי בן ציון דון יחייא זצ"ל שמילא מקומו כאב"ד לוצין, את ספרו הגדול של אביו "טעם מגדים", והוא: "עיקר ותמצית דברי ה"פרי מגדים" בסגנון קל ולשון צחה בתוספת הערות יקרות", ואתו הספר "לקוטי מגדים" של בנו הגאון ר' בן ציון הנ"ל. הספר הגדול שהכרך השני הופיע בשנת תרצ"ט, הרשים את עולם התורה. שני החלקים שדנים בכל סימן וסימן באורח חיים עד סימן קל"ה, מהוים אוצר בלום. אחריהם היו אמורים להופיע שני כרכים נוספים, אך נאבדו בשואה, ואתם תכריך כתבי יד שעתידים היו לצאת תחת השם "שו"ת מוהר"א דון יחייא", וחבל על דאבדין.

בד' תמוז תרפ"ו, ביום שבו נולד, נפטר הגאון והצדיק רבי אליעזר דון יחייא והוא בן פ"ח שנה. אלפים נהרו מכל ארץ לטביה לחלוק לו כבוד אחרון. את מקומו מילא בנו יחידו הגאון והצדיק רבי בן ציון דון יחייא זצ"ל. תקפו וגדולתו שורטטו בידי נכדו, בן בנו, הוא הסופר המהולל ר' שבתי ז"ל, המכונה "ש. דניאל" במחברת מיוחדת שהוציא לזכרו.

בנו הגאון רבי בן ציון — ממלא מקומו

הגאון רבי בן ציון נולד לאביו הגאון בוויזון לפני מאה ועשרים שנה, בשנת תרל"א. הורתו ולידתו של רבי בן ציון בקדושת התורה ויקר זיוה. מאז היותו לאיש שקד על התורה ועל העבודה, עד ששמעו הלך בכל המדינות. כאשר בא לקבל תורה אצל הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זצ"ל "הנצי"ב", קבע: "מובטחני שר' בן ציון יהיה רב ופוסק גדול בישראל". נשא את בתו של דודו־זקנו הגאון רבי יצחק ציוני זצ"ל רבה של רזיצה ובעמח"ס שו"ת "עולת יצחק", ובשנת תר"ס נתקבל לרב ומורה צדק בעיר מארינהויז, פלך ויטעבסק.

אחר הסתלקותו של אביו גאון ישראל בעל "אבן שתיה" עלה למלא מקומו כגאב"ד לוצין, ומשם זרח אורו למרחקים, כתב תשובות ומאמרי הלכה במאספים תורניים ידועים. גם פירסם מאמרים מדעיים שבהם הכה על קדקדם של מרשיעי ברית. אף עסק בדברי ימי אבותיו והעלה עלי גליון ספר שלם בשם "יחס אבות" לתולדות המשפחות המיוחסות

הגאון רבי בן ציון דון יחיא זצ״ל

של "דון יחייא" — "ציוני" — אייזנשטאט" וכיו"ב, ואולם גם ספר זה נאבד מתוך המון כתביו, וכתבי אבותיו, בחורבן לוצין.

בשנותיו האחרונות הקדיש כוחו ומרצו לספרו הגדול לשולחן ערוך "ליקוטי מגדים", שהדפיס, כאמור, ביחד עם ספרו של אביו "טעם מגדים", וחבל שעבודתו התורנית הגדולה הזו נקטעה באמצע, בשל תלאות הימים ההם. בפרוץ מלחמת העולם השניה כבשו הרוסים את לאטביה, לאחר מכן פרצה מלחמת רוסיה עם גרמניה ולגיונות הנאצים ימ"ש רצחו ביהודי לטביה. רבה של לוצין הגאון ר' בן ציון שהוצע לו לברוח בעוד מועד לרוסיה, סירב לצאת מעירו "כל זמן שאחרון היהודים עוד נותר בה", וכך חדרו הנאצים באחד מלילות חודש אב, לבית הכנסת שבגיטו היהודי, כפתו ידיו ורגליו של הגאון ועינוהו במשך שעות ארוכות, עד שהוציא נשמתו הזכה והטהורה. הי"ד.

הגאון רבי יהודא ליב דון יחייא

בנו השני של רבי שבתי דון יחייא גאב"ד דריסא, היה הגאון החסיד רבי חיים, גאב"ד שקלוב, ולאחר מכן ממלא מקום אביו ברבנות דריססא. כמו שני אחיו, רבי אליעזר ורבי מנחם מענדל, שקד גם הוא כל ימיו על תורת ה', ועמקן גדול היה בתורת הדא"ח. היה פה מפיק מרגליות ורבים באו אליו להתענג על צוף אמריו. בתחילה מיאן לקבל עליו עול רבנות והתפרנס מחנות מכולת שנוהלה בידי אשתו הצדקנית, ואולם גנבים שפרצו לחנות ושדדו מתוכה את כל מרכולתה אילצו את ר' חיים בלא רצון להתעטר בכתר הרבנות, והיה רבי שבתי אביו זצ"ל ממליץ עליו: "גנבים עשו את ר' חיים שלי לרב..". בשנת תרע"ג נפטר בשם טוב.

בי"ד אלול שנת תרכ"ט נולד לרבי חיים בן וייקרא שמו בישראל יהודא ליב. עוד בילדותו ראו בו ניצני גדלות מיוחדת במינה. מאז טעם טעם דגן וידע לקרות בשם אביו, התגלה כחקרן וחותר לדעת הכל. יסופר כי בהיותו תינוק קט ואביו הגאון לימדו את כ"ב אותיות התורה, שאל את אביו: "מי ברא את ה'?" ומשלא קיבל מענה מספק פרץ בבכי. באותם ימים איקלע לבית הרב אורח חשוב, והוא אחד מגדולי החסידים אצל בעל ה"מגן אבות" מקופוסט זי"ע, וכששמע את שאלתו של הילד השיב לו: "מיין קינד! אבעשאפענער איז קיין ג־א־ט ניט" ("נברא אינו אלוקה!"), רק אז נרגע הילד. פעם שאלוהו: מה סועדים מלאכי מרום? ותשובת הילד בן השלש לא איחרה לבוא: "ממה שאתם לומדים הם מתפרנסים!..

בהגיעו לכלל דעת והבנה מעמיקה בסוגיות התלמוד והראשונים, עבר ללוצין לקבל תורה וחכמת ה' מפי דודו, הגאון רבי אליעזר בעל "אבן שתיה". כבן ט"ו היה כאשר הגיע ללוצין ולקח לו לחבר את בן הרב, הוא בן דודו רבי בן ציון דון יחייא, ויחד שחו בים התלמוד ומפרשיו, והעמיקו חקר בבירור וליבון עניני הלכה, תוך שמקבלים שימושה של תורה אצל הגאון מלוצין. רבי יהודא ליב עיין במאות השאלות ההלכתיות שזרמו לבית הרב מלוצין, ובתשובותיו הארוכות והערוכות של רבי אליעזר בכל חלקי ההלכה.

הגאון רבי יהודא לייב דון יחיא זצ״ל

"משטר הבינה הצלולה"

ביקורו של אחד מגדולי התורה בבית אביו, הוא הגאון ר' שלמה משה שפירא אב"ד קורסאן, הביאה אותו לגלות למקום תורה ולקבל תורה מפי הגאון המפורסם רבי חיים הלוי מבריסק. בזכרונותיו, שפרקים מהם פורסמו ע"י חתנו הג"ר יצחק נוימן זצ"ל ורבי אברהם יוניש זצ"ל, בקונטרס שסונף לשו"ת "בכורי יהודה", הוא מתאר את מורו ורבו הגאון מבריסק, את דרך הרצאת שיעוריו ואת הקירוב הגדול לו זכה ממנו. עם זאת מציינים בעלי הקונטרס: "במשכן התורה הגדול רכש את משטר הבינה הצלולה ואהבת התורה. הוא שם לילות כימים בד' אמותיה של ההלכה, אבל גם חינוך בית אבא, החינוך החב"די, היכה בו שרשים. במחוז זה למד לחתור לתורה שבמוחין ועבודה שבלב".

רבי חיים הלוי מבריסק קירבו מאד, ואף מסר לעיונו את כתביו. זמן ממושך שהה בבריסק וחזר לשקלוב, וחתנו מתאר: "כאן החלה התעניינותו הרבה במשנת החסידות. הספירה של בית אבא היתה תמיד רוויה תורת חב"ד. אולם עד כה שם לבו בעיקר לנגלה, ואילו עכשיו שם מעייניו בחסידות. מפי אביו, אחד האריות בעולם חב"ד, למד משנה זו. בהשפעתו התמסר ללימוד ספר ה"תניא" ועשה חיל רב. ספר זה שלח שרשים בנפשו. הודות לו התעוררו בו כוחות המחשבה, והחל להגות בבעיות הנצח של האומה. המוח הער המעמיק והלב הפתוח התמזגו למזיגה טבעית אחת. מחשבותיו העיוניות היו טבולות בחום לבו ובאש נפשו הלוהטת. מחשבה־תפילה ליוצר העולם ואלקי ישראל. הוא הגיע לידי הזדככות פנימית והתנשא לשער העליון של האמת, צדק ואהבת ישראל והאדם. החושב החב"די, שמסתכל באדם מתוך יוצרו, רואה בו בעיניו ממש, את הניצוץ האלקי, וכל הפוגע באדם הרי הוא דומה כאילו פגע באישוניו של מי שאמר והיה העולם. דעת ההלכה ודעת תורת הנפש של היהדות בצירוף תכונותיו הטבעיות: מוח בהיר, דם טהור, כוסף לנאצל ולאמת, כל אלו יצקו את המטבע הרוחנית של רבינו הרב ר' יהודא ליב".

גאב"ד שקלוב ודריסא

גדול רבני וילנא, הגאון רבי שלמה הכהן בעל "חשק שלמה", שנודע גם

ביחסו האוהד והנלבב לרבותינו הק' וגאוני חסידיהם, והוא זצ"ל סידר את ספר השו"ת הגדול של הגה"ק בעל ה"דברי נחמיה" מדובראוונא זי"ע וערך מפתחותיו, עמד בקשר הדוק עם הגאונים החב"דיים לבית דון יחייא. כאשר הגיע אליו שמעו של הצעיר העילוי המעמיק והחסיד הנלהב, לקחו לחתן לבתו המלומדת. שלש שנים רצופות ישב רבי יהודא ליב בביתו של ה"חשק שלמה" ולמד ממנו דרך פסיקה ונתיב הוראה. גודל חיבתו של הגאון גדול הרבנים של וילנה אל חתנו הגאון ניכר בתשובותיו שפורסמו בספרו של רבי יהודה ליב "ביכורי יהודה".

בשנת תרס"ב נתמנה רבי יהודה ליב לרב ואב"ד עדת החסידים בשקלוב, במקום אביו שעבר לרבנות דריסא. בשנת תרע"א נקרא ע"י גדולי הלומדים של וויעטקא לבוא לעירם לכהן בה כרב ואב"ד ולעמוד בראש הישיבה והמרכז התורני הגדול שנוסד ע"י הגאב"ד וויעטקא בעל ה"גולות עיליות" זצוק"ל, אחד מאריות גאוני החב"ד בדורו. רבי יהודה ליב שש אל כהונתו זו כמוצא שלל רב, והחל להרביץ תורה וחכמה, נגלה ודא"ח, לעדרי צאן קדשים שנתאספו סביבו. בוויעטקא התגוררו אז המוני חסידים ובהם גאוני תורה ולומדים מעמיקים, שהתלכדו סביב רבם החדש בעונג ובגאון.

ואולם עם פטירתו של אביו הגאון זצ"ל בשנת תרע"ג וכסא הרבנות של דריסא התפנה, פנו אליו אנשי דריסא בדרישה נמרצת שיבוא למלא מקום אבותיו, דור אחר דור, ברבנות דריסא. גם הצעה זו קסמה מאוד לרבי יהודה ליב, וריב התגלע בין דריסא וויעטקא, כששניהם אוחזים ברבי יהודא ליב דון יחייא.

דין ודברים עבר להכרעתו של גאב"ד באברויסק אדמו"ר הגאון הרש"נ בעל "שמן למאור" זי"ע שפסק: נחלת אבותיו קודמת! בלית ברירה ובכאב רב נפרדו ממנו אנשי וויעטקא. לימים כתב על אירוע זה תלמידו הגדול הגאון ר' שמואל מרדכי קרול זצ"ל:

"זכורני כי בשנת תרע"ג, שנה הראשונה לשהותי בישיבתו אשר בוויעטקה, הוא איכסן אותי בביתו. ראיתי שתמיד הוא מתייחד בחדרו ועוסק בתורה ובתפילה. לא אחת קרה שבעלי בתים באו ורצו לשוחח עמו בענינים שונים, אולם הם היו חוזרים כלעומת שבאו, בהשיבו להם תשובה קצרה: "הריני טרוד!" כמו כן היה ממעט לדרוש ברבים. במה יכול רב שכזה למשוך אליו את הציבור? והנה כשנפטר אביו זי"ל ביקשוהו אנשי דריסה

למלא מקומו. כשהגיעה השמועה היתה העיר וויעטקה נבוכה. חשובי העיר והמונות עם התחננו לפניו בתחנונים שישאר ביניהם, ומי שלא ראה את הקהל העצום והמדוכדך שלווה לשפת הנהר אל אניית קיטור, לא ראה קהל כה קשור לרבו. עיני כולם ראו כיצד גם הוא פרץ בבכי״.

ואולם העיר דריססא ששה ושמחה בבוא אליה נפש נקי וצדיק, הראוי ללא כל ספק למלא מקום אביו וזקנו, גדולי הדור. הגאון האדיר בעל ״אור שמח״ זצ״ל שיגר ברכתו לרבי יהודה ליב, וכך כתב:

״תחל שנה וברכותיה, תזרח השמש בעריפיה, לראש ענף עץ אבות, בין עבותים צמרתו, מהולל בתורתו, הרב המאור הגדול, חריף ובקי נודע בשמו הטוב, הרב ר׳ יהודא ליב דון יחייא, שלום לו ולכל המסתופפים בצילו. הנה שמחתי לשמוע כי ישב על כסא אבותיו, בר אוריין תליתאי. יתן ד׳ וישמחו אנשי קהילתו בו, והוא בהם, ויתברכו לרגלו, כאמור: תיכף לת״ח ברכה, ואברכהו בברכת מזל טוב וגדא טבא, ושמו יגדל בכל מילי דמיטב כחפצו״.

בדריסא הקים רבי יהודא ליב ישיבה והרבה תלמידים נהרו אליהו מכל ערי הסביבה. בינתיים פרצה המלחמה ופגעים עטו על קהילתו. בשנת תרפ״ה התפנה כס הרבנות של טשרניגוב, כי הגאב״ד, הוא הגאון הקדוש רבי דוד צבי חן זי״ע ״הרד״צ״, עלה לארץ הקודש ובה נסתלק תוך שנה מביאתו אליה, קהילת טשרניגוב הזמינה לקהלם את רבי יהודה ליב, והגאון ר׳ יהודה ליב נבחר לכהן פאר כגאב״ד צרניגוב.

״חזו מאן גברא רבא דקא מסהיד עליה״

תיאור על דמותו רבת הגוונים של הגאון הצדיק רבי יהודה ליב דון יחייא זצ״ל, נותן לנו הגאון האדיר והחסיד רבי שלמה יוסף זוין זצ״ל, שהכירו מקרוב, והיו ביחסי ידידות עמוקים ביותר, וכה כותב הגאון רש״י:

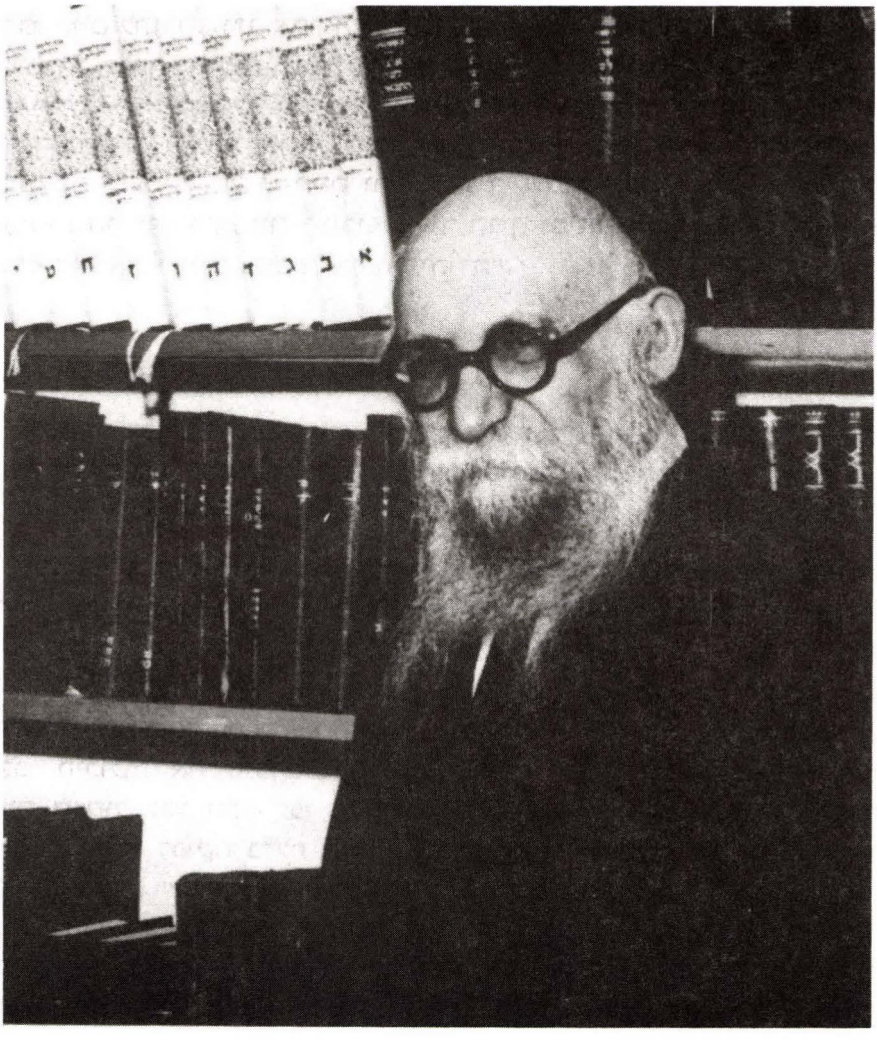
״מה שמאפיין את הגרי״ל ביחוד הוא: איחוד הנקודות השרשיות שלשני העמודים. מה משמע חסיד חב״ד? אין לזלזל אף בתשובה ההמונית של נוסח חב״ד. נוסח — אין זאת אומרת דוקא התפילה בנוסח של ״הודו״ בראש וכיוצא. זה ועוד. הנוסח כולל את דרכי החיים, את אופן המחשבה ואף את ההרגלים והנימוסים. כל אלה יש להם דפוסים

מיוחדים ונוסחות נפרדים. אבל החב״דיות בשרשה מעמיקה יותר מקביעת המטבע של הנוסח. היכין והבועז של החב״דיות הם תורת החסידות ועבודת התפילה.

העיון הנוקב והחודר על התכלית המכוון של כל סדר השתלשלות העולמות לגילוייהם השונים, של תורת הנפש עם ״מוחיה״ ומדותיה ומסתרי חדריה, על המטרה הפנימית של חיי עולם וחיי אדם, על רזי התעלומה של התורה והמצוות, למן ״גבוה מעל גבוה שומר״ למעלה ועד הסתעפויותיהן לרמ״ח ושס״ה למטה — עיון זה כשהוא מצטרף לעבודה שבלב, להתקשרות פנימית עם תיבות התפילה ואותיותיה־דיבוריה, יש בו משום תרומות מידותיהם של חסידים הראשונים. מעטים הם בימינו טיפוסי חסידים אמיתיים. מתעמקים בתורת החב״ד באופן קבוע ותדיר חניכי הישיבות החב״דיות בלבד. ואף אלה מכיון שהם ״מצווים ועושים״, והדבר מוטל עליהם בתורת לימוד של חובה, הרי כאן חסרון בהדביקות הנפשית של הלימוד. לא רבים הם אף ״העובדים״ שבין החסידים, אלה שמצרפים את ה״התבוננות״ להשתפכות הנפש בתפילה. כל שכן, שיחידי סגולה הם אלה המקדישים את עצמם ואת זמנם לתורת החסידות ולתפילה החב״דית כאחד״.

״אחד גדול מבני עליה הללו, היה מהרי״ל דון יחייא. ההתעסקות הקבועה בלימודי החסידות היתה לו קנין נפשי. בהם, בלימודים אלה, חי את חייו ובהם מצא את עצמו. ספרים וכתבים, ספרי אבות החסידות וכתבי האדמו״רים האחרונים, לא היו זזים מעל שולחנו. ב״מאמרים״ נדפסים ובלתי נדפסים, היה שקוע בראשו ורובו כל ימיו, והתפילה היתה לו באמת ״עבודה. תפילה — קרבן. ולא זו, שנטפל בכל יום לשלשה זוגות תפילין וחזר על הרבה מהמילים כמה פעמים, מחשש שמא לא התבטא כהוגן או לא נתכוון כהלכה. עצם התפילה היתה מעלה את נפשו, את כל עצמותו ומהותו, למי שאמר והיה העולם. טוהר המחשבה ועומק הכוונה היו מזקקות את המילים כזהב״.

״וכשם שהחסידות היתה שרשית אצלו, כך התורה, התורה הנגלית. לא ברכישת סכום פחות או יותר של הלכות ודינים ראה את המטרה בתורת רב, ולא בידיעת כך וכך מאות דפים של גמרא ראה את התכלית של למדן. ההבנה והחדירה לנקודה היסודית של ההלכה ולסוד שורש של הסוגיא, לכך

הגאון רבי שלמה יוסף זוין זצ״ל

שאף, כך למד וכך לימד. למד מרבו המובהק, רבי חיים סולובייציק, ולימד לתלמידיו בישיבה ולחניכיו בבית. רבותיו כפולים: האדמו"רים לחב"דיות ורבי חיים לתורה.. ורב אחר היה לו בהוראה, בפסקים למעשה — חותנו ר' שלמהלי הכהן מווילנא. שלש שנים שימש אותו, את גדול ההוראה שבדור. ר' חיים ור' שלמה'לי הם שני עולמות. ר' חיים למד ולימד ור' שלמה הורה והשיב, וגישות שונות להם. לא זו הדרך ולא זה מהלך המחשבה התורנית. תלמידו של ר' חיים וחתנו של ר' שלמה קלט לתוכו מריחם של שניהם. ההבנה הניתוחית בצירוף בירור הדין. ומשנה תורה זו של ההסברה וההוראה אנו רואים בספרו "ביכורי יהודה".

אביר החסד

תלמידו של הגאון רבי יהודא ליב דון יחייא, הוא הגאון ר' שמואל מרדכי קרול זצ"ל רבו הנערץ של כפר חסידים, מתאר את שהותו במחיצת הגאון בטשרניגוב, בה משתקפת צדקתו הגדולה ומידותיו התרומיות של הרב זצ"ל:

"בחורף שנת תרצ"ב שהיתי בביתו ולמדנו מסכת זבחים ושלחן ערוך יורה דעה. כחדשיים לפני הפסח, כנהוג, החל לדאוג ל"מעות חיטים". התרומות היו בעיקר קמח, דגן וקטניות, אשר היו מתחלקות בין עניי העיר. נאספו גם סכומי כסף צנועים. כשנתקבצו כל התרומות, בחרו בועדה שביררה בקשות העניים והיא החליטה לתת לכל אחד ואחד לפי מיכסת הנפשות ולפי היכולת. את הנצרכים הכניסו לבית הרב, ומינו איש אשר צריך היה לשקול לכל הבא לפי חלקיו כרשום ברשימה. ישבנו בחדר הפנימי ולמדנו, והנה דפיקה בדלת. אחד העניים התפרץ פנימה וקבל שמנתו היא עלובה מאד. "מה רצונך"? שאלו הרב, "שיוסיפו לי לפחות, עוד חצי פוד!" הרב הציץ בו בעינים דומעות, ואמר: "תאמר למחלק בשמי שימלא בקשתך". כששמעתי תשובתו אמרתי לו: "ומה יהיה סופו של דבר, הלא יחסר לאחרים?" הוא חייך במקצת, נענע בידו ואמר: "אין דבר. אחרי כן נדאג". כך התנהג עם כל העניים.

כיומיים לפני הפסח, חילק מעות לעניים. כידוע, הרי מכירת החמץ היא אחת ההכנסות הקבועות של הרב, וכיון שידעו את איבתו לבצע, ישבו שלשה בעלי בתים אשר החתימו את מוכרי החמץ ואספו עבורו סכום הגון. בערב הפסח נכנסתי אליו ובקשתי ממנו כמה פרוטות. "אין בידי אף אגורה אחת"

ענה. "הכיצד? היכן המעות של מכירת החמץ?" הוא הצטדק בפני: "העניים באו לבקש חלקם, אף בחלוקת הממון לא הסכימו לקיצבת הועדה, באתי והוספתי להם משלי"..אמרתי לו: היתכן? הלא העשיר הגדול ביותר אינו נחלק סכום כזה לעניים?! הוא השיבני בפשטות: "אטו אין צורך לטפל בקטנות כאלה. יש צורך להתעלות למעלה מהזמן, והעיקר שבביתי, ברוך השם, הכל מוכן לחג, מה ראיתי כי בביתי יהיו מונחים כספים ולעניים יהיה חסר, חס ושלום, דמי ארבע כוסות"?!

בימי המלחמה ברחו כל עשירי העיר מהמקום. מצבו הכלכלי היה קשה מנשוא. ביום אחד התאספו בעלי הבתים הנשארים וטיכסו עצה כיצד לפרנס את הרב. והנה באמצע האסיפה בא שליח מיוחד והודיע בשם הרב, שהוא מתנגד בכל תוקף לעסוק עכשיו בפעוטות כאלה. מוטב, שינצלו את האסיפה למען ענייי העיר, שכן אחרי שהעשירים ברחו, הופקרו העניים למחסור איום. בימים האיומים ההם, אחר הדליקה הגדולה בדריססה, ואחרי כיבוש הבולשביקים, כשלא היתה אפילו פת שאינה ראויה לאכילת כלבים, התייחד הרב בחדרו הקטן והצר. הוא רצה לשכוח את סבל הגופני ושל בני עדתו בהתנשאו לעולם הנשגב של הקבלה והחסידות".

פרק תשעה עשר:

הגאונים לבית ניימרק

"ודבר ה' מסטאראדוב"

סטארודוב שבפלך טשרניגוב, עיר ואם היתה בישראל. מלאה חכמים וסופרים, חסידים ואנשי מעשה. רבניה של סטאראדוב היו נמנים על גדולי התורה שבדור, וכסא הרבנות הרם של סטאראדוב היה לו מעמד מיוחד בעולם התורה והיהדות.

חסידות חב"ד הכתה בה שרשים, כמו בכל מרחבי אוקריינה ורוסיא הלבנה, ותקעה בעריה יתד בל תמוט. בימי רבינו הגדול בעל ה"צמח צדק", היתה סטאראדוב מבצר עוז של תורה וחסידות, ורוב רובם של אנשיה כפופים היו למרותו של רבינו בעל ה"צמח צדק", אביר הרועים בדורו, שרובה ככולה של יהדות ליטא ורוסיא ראתה בו את האורים והתומים, ועל פיו הקדוש ישק כל דבר, קטן וגדול.

לאחר הסתלקותו של ה"צמח צדק", קיבלה סטאראדוב היהודית את מרותו של רבינו הקדוש המהר"ש זיע"א מליובאוויטש. בסטאראדוב חי והשפיע במשך תקופה ניכרת, החסיד הנודע, הגאון והמקובל רבי משולם זלמן ניימארק זצוק"ל, ששמו נקשר בפרשת המלשינות הנוראה שאירעה בסטאראדוב, שבגינה הושב הגאון זצ"ל במאסר ממושך, ואף נשקפה אז סכנה לבית רבנו המהר"ש זיע"א.

בסטאראדוב התנוססה לתפארה ישיבה גדולה שנהרו אליה ללמוד מכל עבר. בראש הישיבה עמד המרא דאתרא הגאון רבי משולם זלמן זצ"ל. כבר בתקופה קדומה חרזו עליה "כי מקיוב תצא תורה ודבר ה' (נוסח אחר: "ואור ה'") מסטאראדוב", על שם התפקיד הבכיר ששימשה עיר זו בשדה הרבצת התורה והיראה. אין זה מקרה גם שהמשפט המחמיא הזה נותן לקיוב, העיר הגדולה, את המרכזיות ל"תורה" ואילו סטאראדוב מתייחסת בהבאת "אור ודבר ה'", שכן סטאראדוב הצטיינה באור וחום החסידותי

ששרר בה, בדמויות הבולטות של אישי החסידות שהתהלכו בה, וממילא עשו אותה למלאה דבר ה'..

רבה של סטאראדוב

מכל רבני סטאראדוב, שכאמור, היו כולם גדולי תורה והוראה, בולטת אישיותו המופלאה ודמותו הזוהרת של הרב והגאב"ד באותה תקופה סוערת ליהדות רוסיא, הגאון הצדיק המפורסם רבי משולם זלמן ניימרק זצוקללה"ה. הרב ניימרק היה גאון אדיר ומעמודי ההוראה בדורו. עובד ה' בדרגא עילאית ביותר ומעמיק גדול בתורת חב"ד. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א מזכיר את רבי זלמן ניימרק כאחד מן האריות שבחבורת חסידי רבינו הק' כ"ק אדמו"ר מהר"ש זיע"א.

הוא היה נכדו של הגאון הארוך בדורו רבי משולם זלמן מירטיש ניימרק זצ"ל אב"ד קהלות אה"ו, וקיבל תורה מאדירי התורה המפורסמים. שימש בחייו גם כאב"ד בקהלות גורקי, נעוול, ובסוף ימיו גאב"ד העיר הגדולה ויטעבסק.

הימים הקשים לסטאראדוב ולכללות יהדות רוסיא, שבהם ישב יחד עם בנו הרב הגאון ר' יחזקאל פייבל זצ"ל, במאסר, מיקדו את תשומת לבם של המוני העם לאישיותו של הרב ניימרק זצ"ל, שהתגלה אז כקדוש עליון ואדם מורם מעם, שהטביע חותם של אצילות וקדושה גם על הגויים, עד שבסופה של גזירה נוראה זו, יצא לחפשי, כשגם נאומיהם וטיעוניהם המצוחצחים של טובי הפרקליטים שהוצבו מטעם המלוכה, לא עמדו בפני עיניו היוקדות ותום לבבו של רבי משולם זלמן זצ"ל.

"אין לו מה לפחד כלל"

כאשר נודע בסטראדוב וברחבי המדינה כולה על מאסרו של הרב ניימרק זצוק"ל, ועל העלילה הנוראה הנרקמת על כל עדת חב"ד אשר חותרת תחת חוקת המלוכה ופועלת לשחרר בחורים מעבודת הצבא, השתררה כמובן מבוכה וחרדה גדולה מפני הבאות. מאסרם של שמונים איש נוספים יחד עם הרב מסטראדוב הוסיפה למועקה הנוראה, ואין לתאר את גודל הפחד והיגון שהיה אז מנת חלקם של המוני יהודי רוסיה.

ואולם בין רגע נתמוגגה התוגה כליל, כאשר נתפרסם תוכן ה"פתק" שהגיע עבור הרב ניימרק זצ"ל מאת הרבי, כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זיע"א, לאמר: "בדבר המש' שלו אין לו מה לפחד כלל, והרי שמע בעצמו מכ"ק אאמו"ר זצללה"ה זיע"א, ונכון שילמוד כל השנה משניות מס' ברכות וגמ' ברכות, והשי"ת יברכנו בכט"ס כאות נפשו"..

הפתק הזה שנשאר בירושה אצל נכדו הגאון בעל "אשל אברהם", שינה כמובן את כל האוירה, ואכן בדרך פלאי פלאות זכה הרב ניימרק בדינו, וכלל ישראל נשם לרווחה.

"שעה של הרבי"

באחת מאגרות הקודש של כ"ק אדמו"ר שליט"א אל הגאון רבי אברהם יעקב ניימרק זצ"ל בעל "אשל אברהם" (מיום כ' תמוז תשי"ב, ונדפסה בספר "אגרות קודש" חלק ו' סימן אלף תשט"ו) מעתיק עבורו כ"ק אדמו"ר שליט"א את "הרשום אצלי מה ששמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר בטח יעניין אותו", וזלה"ק:

"ר' זלמן ניימארק היה רב בסטראדוב. כשבקשו לעשות את הבלבול ועלילת הדם על זקני כ"ק אדמו"ר מהר"ש, לקח הוא זאת על עצמו, באמרו: שעה שלו!.. וישב בתפיסה איזה שנים; כששמע את המאמר "כל הנהנה" מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, אמר: "עמך לא חפצתי. איך דארף משיחין ניט (מובן עפמש"כ ב"ידד" בסופו: לא נתאוו כו' אלא לדעת (ראה תניא ספ"ג) את ה' בלבד, הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בשולי האגרת). אט איצט נכלל ווערען אין עצמות! וכשיצאו מן השלחן והלכו למקוה, ואבא (כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב) נכנס לבדו, ואנו כולנו נשארנו להמתין מבחוץ, אמר ר' זלמן בלשון הרמב"ם: "לא כו' ולא המקוה מטהר, אלא גזירה וכו', ווי איך בין אאיד אז די מקוה דארף עם, ניט ער די מקוה, אבל גזירה גזרתי חוקה חקקתי וכו' עכ"ל...

דברים רמים ונישאים, עמוקים ועצומים, המדברים בעד עצמם..

ויהי ה' את יוסף בבית הסוהר

כמה שורות מתוך תיאורו של הסופר הנודע פ. שניאורסון ז"ל שיש בהן

כדי ללמד על אישיותו של רבה של סטאראדוב זצוק״ל:

״המצוקה הנפשית, שנגרמה עם המאסר החמור וההאשמה האיומה בפשעים פליליים נגד החוק והמדינה, הביאו את הרב החב״די הגדול להתעוררות רוחנית עמוקה, בבחינת ״ויצעקו אל ה׳ בצר להם״. עם בואו לבית הסוהר התפלל שם בהשתפכות נפש אדירה ובניגוני דביקות עריבים, שהביאו חרדת אלקים לא רק על שר בית הסוהר, אלא גם על האסירים. בבית הסוהר לא פסק פומיה מגירסא והיה חוזר כל היום בניגון ובהתלהבות דברי תורה וחסידות. במהרה פשטו בבבית הסוהר ידיעות ואגדות מפליאות על ״הראבין הקדוש״.

בנידון זה כדאי לציין עובדא, ששמעתי בימי נעורי מפי ידידים ותיקים של הרב ושצויינה גם בספר ״אשל אברהם״: בבית הסוהר ישב באחד התאים שודד ורוצח מובהק, שרצח אנשים רבים והיה נראה ממש כחיה טורפת. אמרו עליו שאף בשעה שהובילוהו באזיקים תחת משמר חיילים מזויינים, ביקש פעם מאת החיילים שיתנו לו להרוג את היהודי הנפגש בדרכם.. והנה הרוצח הזה היה לתמהון רבים, מתמוגג בדמעות כשהיה שומע את הניגונים הערבים של הרב בשעת תפלתו ודביקותו, ובקול בוכים נשבע הרוצח לחזור למוטב״..

הרבנים לבית ניימרק

בנו השני של רבי משולם זלמן, הוא הגאון החסיד רבי יהושע אליהו זצ״ל, היה גדול בתורה וביראה, עמקן גדול בתורת החסידות ודמות מופלאה מאד. מיאן לשבת על כסא הרבנות, וישב בעיר יקטרניסלאוו, שם עסק בפרקמטיה, כשרוב שעות היום עוסק בתורה ובעבודת ה׳. בימי הפרעות בשנת תרס״ו ניספה ביום ז׳ מרחשון ואתו שמונים נפש יקרות מישראל.

בנו של רבי יהושע אליהו, היה הגאון האדיר המפורסם רבי אברהם יעקב ניימרק זצ״ל, גאב״ד פרן בליטא ובעמח״ס ״אשל אברהם״. בשנת תרפ״ב עלה לארה״ק והתיישב בתל אביב, וממנה הפיץ אור תורתו וחכמתו על פני תבל כולה, בספריו הגדולים ״אשל אברהם״ ובתשובותיו ומאמריו בכל מקצועות התורה שהתפרסמו בבמות שונות בארץ ובחו״ל.

הגאון בעל ״אשל אברהם״ היה רחב אופקים, ותורתו חבקה זרועות

עולם. דעתו בהרבה שאלות אקטואליות ובעיות הלכתיות שהתעוררו בימיו, שהיתה מבוססת על יסודות איתנים ומנומקת במיטב הגיון, השפיעה הרבה על דרכי חשיבתם של גדולי דורו. ענוותנותו ופשטות הליכותיו הוסיפו חן והדר לדמותו המופתית.

רבי אברהם יעקב היה מזכיר בגעגועי נפש עזים את אותם הימים שישב בחיק זקנו הגדול גאב"ד סטאראדוב, ולמרות גילו הרך אז כבן שנתיים, זכר את מראה פניו וחכמת אלקים שנצנצה מדמותו הבהירה, והיה אומר כי אותם ימים קצרים השפיעו על מהלך חייו ולהאיר דרכו בחיים.

בהקדמתו לספרו על סדר זרעים (ת"א תרצ"ז) מספר הגאון זצ"ל בפרוטרוט על פרשת המלשינות שזיעזעה את הצבור היהודי, ועל השליחות שהוא עצמו, כילד קטן, מילא אז. סיפור מרתק זה שהעלה הגאון עלי גליון, היווה את הבסיס למחקרו המקיף של פרופ' ר' פישל שניאורסון ז"ל על אותו מאורע, שבכוונת זדון העלימוהו כותבי הקורות, ובעקשנות ובעבודת נמלים, תוך שמלקט פרטים ופרטי פרטים מכל אותם אנשים שזכרו תקופה זו, הצליח לתאר את כל פרשת המלשינות והמאסר, במאמרים ואף בספר מיוחד בשם "כחה של סניגוריה", בראותו בזה כורח נפשי לספר לדור אחרון את מעללי הרשע של משנאינו מבית ומחוץ וגודל חסדי ה' ונפלאותיו שהראה לעמו בידי עבדיו הנביאים.

רבי אברהם יעקב ניימרק, שמצד אמו היה נכדו של החסיד רבי עקיבא פויזנר זצ"ל משומיאץ, נין ונכד להרה"ק רבי ברוך ז"ע אביו של רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע זיע"א, היה קשור מאד להוריו וזקניו גדולי החב"ד, אך התיתמותו מאביו הק' הי"ד וסיבות שונות אחרות הביאוהו להתחנך בישיבת טעלז, שם קיבל דרך לימודו מפי הגאונים המפורסמים רבי אליעזר גורדון, רבי שמעון שקופ ורבי יוסף ליב בלוך, שם נישא למשפחה חשובה מנכדי הגר"א ז"ל ז"ע.

ואולם עם עלותו מעמק הבכא, חידש את הקשר עם רבותינו הק', ובמיוחד היה קשור עם רבינו הקדוש הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכבר בספריו מביא כמה פעמים דברי תורה בשמו של רבינו הגדול שליט"א, אתו נושא ונותן באורך בענינים שונים בהלכה וחכמת ה'.

ספר

אשל אברהם

חידושים וביאורים על סדר נשים

חלק א'

על מסכתות יבמות, כתובות, נדרים
עם מלואים בשם ׳פירות הנושרין׳
ו׳פירות גנוסר׳ על איזה עינינים

בעזר צורי וקוני
מאתי
אברהם יעקב ניימרק
חבר הרבנות תל-אביב-יפו
לפנים רב בפרעזנ׳ ליטא

תל-אביב תשי״ב

הגאון בעל "אשל אברהם" אחרון לשושלת הרבנים הגדולים לבית ניימרק נפטר בתל אביב בט' מרחשון בשנת תשכ"ב ובה מנוחתו כבוד. שמו הטוב נישא לתהלת כבוד עד עצם היום הזה.

"דברי הלל"

משך זמן כיהן בסטאראדוב כראש בית הדין, הגאון המפורסם בעל "דברי הלל" (פיעטרקוב תרנ"ח). הגאון ר' הלל זצ"ל היה בנו של הג"ר אליהו זצ"ל, נכדו של הגאון ר' משה זצ"ל, אחיו של הגר"א מוילנא ז"ל. בהקדמתו מביא פרפראות מתורתו של דודו זקנו הגר"א ז"ל, והספר נדפס בהסכמותיהם של גאוני הדור רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל מקובנא בעל "באר יצחק" ורבי ראובן הלוי מדענעבורג זצ"ל בעל "ראש לראובני".

אף שלא השתייך רבי הלל למחנה החסידים, הושפע מגדולי החסידים שהתגוררו בעיר, ואף נסע לליובאוויטש לקבל תורה וברכה מפה קדשו של רבינו בעל ה"צמח צדק" זיע"א, וקטע אחד בספרו (סימן ז') הוא, כלשונו, "מה שהשבתי ודברתי פנים אל פנים עם כ"ק אדמו"ר הגאון הגדול רשכבה"ג קדוש ה' זי"ע בעהמ"ח צמח צדק". רבינו ה"צמח צדק" גם השיב לו בכתב, ונדפסה התשובה בספרו, וגם ב"צמח צדק". גם עם אדמו"ר הגאון האדיר מהריי"ן מניעזין זי"ע נשא ונתן בספרו, כמו עם שאר גדולי הדור.

"שארית ישראל"

מאוחר יותר כיהן כראב"ד בסטארדוב, הגאון והחסיד רבי ישראל ליבין זצ"ל. רבי ישראל שנודע בימיו כצדיק ונשגב, וחכם גדול, נולד לאביו הגאון רבי שניאור יעקב מהלוסק, שהיה מראשי ישיבתו הקדושה של הגאון הקדוש רבי הלל מפאריטש זי"ע בעל "פלח הרמון".

ב"דורות האחרונים" מסופר עליו כי "אחרי שאביו הרב מת עליו בהיותו בן שבע, קיבל הנער תורה מאחיו הרב ר' אברהם סוסניצר, ויתודע כי לגדולות נוצר. כבן ט"ז כבר היה בקי בש"ס וידע להורות ולדון ויתארוהו גאוני רוסיא בתוארים "גאון" ו"עילוי", ובשנת הי"ז לחייו נשא אשה ממשפחה עשירה בסטראדוב, ונבחר בה לראש הרבנים והמו"צים, ויבוא

בשו״ת עם גאוני ארצו וחוצה לה, ויתפרסם ברוב גדלו״.

רבי ישראל נפטר בורשא, לשם נסע להתרפא, ביום ו׳ עש״ק כ״ח אדר שני תר״ע, ואנשי פולין חלקו לו כבוד גדול במותו. השאיר אחריו ספר גדול בכת״י בשם ״שארית ישראל״ על הרוקח, וכן שו״ת וחדושים על ד׳ חלקי שו״ע.

רבי שניאור זלמן שניאורסאהן זצ״ל

משך זמן כיהן בסטראדוב כגאב״ד, הגאון החסיד בנש״ק רבי שניאור זלמן שניאורסון זצ״ל, בנו של כ״ק אדמו״ר הרה״ק רבי שלום דובער זי״ע מרציצא בן כ״ק אדמו״ר הגה״ק מהריי״ל מקאפוסט זי״ע, בנו של רבינו הגדול בעל ה״צמח צדק״ זיע״א.

הרש״ז כיהן לפני זה כרב בריפקא, ואח״כ עבר לסטראדוב, אולם נודע בתואר ״הרב מהומילי״, על שם הרבנות בעיר הגדולה לאלקים הומיל, שם מלך את ישראל לאחר שבתו בסטאראדוב.

בנו ר׳ פישל שניאורסון ז״ל מתאר את אביו בלשונו הציורית:

״אבי היה אומר בהדגשה על עצמו, שהוא ״רק״ רב בן לאדמו״ר. עם זאת היה באישיותו ובהתנהגותו טבוע חותם של אדמו״ריות חב״דית. קודם כל היה בעל הדרת פנים ״תורשתית״, שעשתה רושם כביר על רואיו. כשהיה הולך ברחוב, היו יהודים וגוים מפנים לו דרך ביראת הכבוד. בשבתות וחגים היה לובש מעיל משי וחובש לראשו כובע שטריימל של פרווה, שהגביר והבליט ביותר את הדרת הפנים האדמו״רית.. אנשים מכל השכבות היו משכימים לפתחו של הרב, שהיה ער לעניינים החשובים של הכלל והפרט.

אבל לשיא ההבעה הגיע בשעת אמירת תורה חב״דית בשבת בין השמשות, בשעת הסעודה השלישית. באותה שעה היו מתאספים מאות חסידים באולם הגדול שבביתו, מסביב לשלחנות ארוכים, ושרים ניגונים חב״דיים, כשהכסא הכחול בעל המשענת הגבוהה עומד פנוי בראש השלחן, קצת באלכסון, ומחכה לרב המתייחד עדיין בחדר הסמוך ומתכונן לאמירת התורה...הרב יושב בנחת על הכסא, עוצם את עיניו, מרופף קצת את אבנטו, מחכה כמה רגעים, וכאילו לפתע מתחיל לומר תורה בקול רם ובניגון חב״די

מיוחד. לכאורה פשוט ולבבי, אבל מלא עוז, מתגבר והולך. הרב אומר את התורה החב״דית במשך שעה ויותר, לפרקים עד שעתיים..הנה צולל הניגון ל״עומקי הדברים״, והנה הוא זונק לרומו של עולם..הוא היה מקפיד לא לחבר דרושים משלו, אלא היה ״חוזר״ על הדרושים של גדולי החב״ד ״רבותינו הקדושים״, והיה לומד את הדרושים האלה בהתעמקות גדולה מתוך כתבי יד...״

תל תלפיות

נסיון לרכז את תולדותיו של הגאון בעל ״אשל אברהם״ זצ״ל, ובעיקר את שיטתו בספריו, עשה כשנה אחרי פטירתו הרב הגאון ר׳ ניסן ווקסמן ברבעון ״תלפיות״ שי״ל בניו יורק בעריכת הרב שמואל ק. מירסקי ז״ל. במאמר בן י״ב עמודים הוא מספר גם על שיחות אישיות שהיו לו עם הגאון זצ״ל, על תכונות נפשו הנאצלות ועל ההיקף הרב בחיבוריו שהאירו פני תבל. אולם אין ספק שלא היה זה אלא תרומה חשובה מצדו של איש הספר החשוב הזה, להעלות את דמותו של בעל ״אשל אברהם״ למען יוחק לזכר עולם.

פרק עשרים:

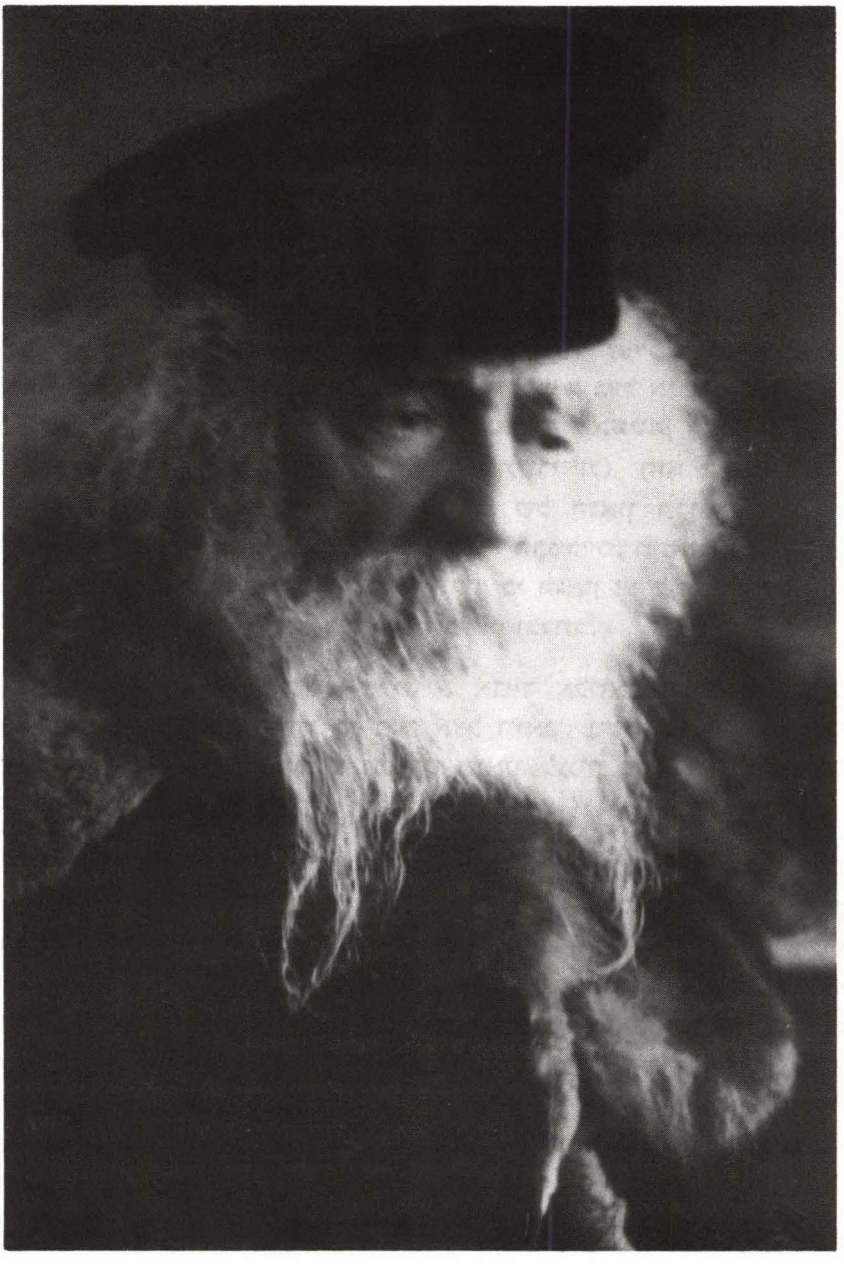
ה"צפנת פענח"

במכתבו של כ"ק אדמו"ר שליט"א אל הועד להוצאת כתבי הגאון האמיתי, האדיר שבאדירים, רבינו יוסף רוזין זצוקללה"ה גאב"ד דווינסק ז"ל, מיסודו של הגאון הרמ"מ כשר זצ"ל (בנשיאותם של הגאונים הגדולים: מהר"מ פיינשטיין זצ"ל בעל אגרות ודברות משה: מהרי"ד סאלאוויטשיק זצ"ל גאב"ד באסטאן ויבלחט"א מהר"פ הירשפרונג שליט"א גאב"ד מונטריאול), הוא כותב, כי הרמב"ם היה "רבו מובהק בתכלית" של הגאון הרוגאטשובי, ומזרזם להוציא את כתביו מסודרים עפ"י הרמב"ם, מתאים למאמר המשנה "במדה שאדם מודד מודדין לו" כי הגאון זצ"ל היה מופלא בזריזותו , בלימודו לעצמו ולאחרים בע"פ ובכתב.

אגב: הגאון ר' פנחס טייץ שליט"א אב"ד אליזאבעט ומראשי "ועד צפנת פענח" שהיה בצעירותו בן בית אצל הגאון, מעיד שראה במו עיניו שבמשך שעה אחת ו־16 רגעים הספיק הגאון לענות על 22 תשובות ב־6 גלויות כפולות ו־ 16 מכתבים

אין במה זו מקום לתיאור משנתו של גאון הגאונים זצ"ל, ושיטתו בהלכה ובמחקר. גם אילו היה מתאפשר לעשות כן. משנה שאינה צריכה היא, לאחר המסה המרתקת של הגאון המופלא הרש"י זוין זצ"ל, על הגאון ושיטתו ב"אישים ושיטות", בו הקדיש כששים עמודים, בהם מתאר בצורה מרתקת ומאלפת כיד ה' הטובה עליו את דמותו התורנית של גאון ישראל זצ"ל. גם הגאון רמ"מ כשר זצ"ל ובנו הגה"ח הרמ"ש זצ"ל, פרסמו בהזדמנויות שונות ובספרים שונים פרקי תיאור, עליו ועל יצירותיו, משלהם ומשל סופרים אחרים, נזכיר פה רק כמה ציונים מתולדות חייו והנהגתו המיוחדת בתורה ובהלכה.

הגאון זצ"ל נולד בשנת תרי"ח בעיר רוגאטשוב פלך מאהליב לאביו הגה"ח רבי פישל ראזין זצ"ל מחשובי הלומדים בעיר וגדולי חסידי חב"ד

הגאון מרוגאטשוב זצ"ל

שבה. הגרש"י זוין מספר שבהיותו ילד היה "מתנפל" לפעמים על אביו שאינו מבין את הפשט הנכון... אך תיכף היה נזכר כי אביו הוא וביקש סליחתו. קיבל תורה מפיהם של הגאונים רבי יוסף דובער הלוי זצ"ל בעל "בית הלוי" בבריסק, ורבי יהושע ליב דיסקין זצ"ל בשקלוב. מפעם לפעם היה נוסע אל אדמו"ר הרה"ק מקאפוסט זי"ע, ובשנת תרמ"ט נתמנה לרב וגאב"ד עדת החסידים בדווינסק.

מלכא דאורייתא

הרב שאול זילבר ז"ל משיקאגו, שפרסם מאמר הערכה על הגאון במלאת שנה ראשונה להסתלקותו, מתאר את רבנותו בדווינסק: "בהתקבל הגאון מרוגאצוב בתור רב בדווינסק, היו אנשים, למאות, מתאספים אל ביתו בלילות, כדי לשמוע לקול התורה שלו, שהיה בבחינת "קול גדול ולא יסף", הלילה חולף, עובר לאט לאט, הכוכבים הנוצצים הולכים וכבים אחד אחד, השחר שולח את קרניו הראשונות לבשר כי השמש יוצאת על הארץ, אולם הגאון הרוגטשובי עומד עדיין על רגליו ולומד תורה..."

משמו של "רב ידוע, גדול הדור" מספר הרב זילבר עוד: "רב זה שאל אותו פעם שאלה, ובתוך כדי דבור העיר לו כי אפשר להביא ראיה לדבר זה מ"תוספות" ידוע. "מתוספות? מיהר הגאון לחזור על דבריו", "מאיזה תוספות?" התחיל כאילו מדבר אל עצמו, להזכיר כל מסכת אשר בש"ס, בעמדו, במשך רגעים מספר, על כל הענינים הנמצאים בכל גמרא מגמרות הש"ס, ואמר בקול מלא בטחה: "דבר זה אין בתוספות בכל הש"ס!"... אולם הרב עמד על דעתו והעיר שנית שאפשר להביא ראיה מתוספות במס' ערכין, מיהר הגאון לענות לו: "אתה בטח מתכוין לתוספות פלוני! כן, אפשר אולי להוכיח משם אבל הדבר לא יתפרש כראוי, והחל לצטט מאות מובאות להראות שחוות דעתו מבוססת והגיונית יותר..."

רבה של רעזיצא הסמוכה לדווינסק, הגאון ר' ישראל דושאוויץ זצ"ל שבסוף ימיו היה מראשי הרבנים באמריקה, כתב מאמר ארוך וערוך, על פטירתו של הגאון זצ"ל, בירחון התורני "המסלה", ובדברים שזורים רעיונות בחז"ל, הוא מתאר את דמותו של אביר הגאונים זצ"ל. "מי שזכה לראותו כותב הרב דושאוויץ ראה את התורה בכבודה ובעצמה . כי תורה עטופה בגוף של בו"ד ועצמות יוסף היה לנו לעינים, שכל נימי מוחו ואותיות

המחשבה שלו היו משולבים ומלובשים אך בתורה, כי לא היה דבר אפילו במילי דעלמא שלא נסתכל בו אלא מתוך אספקלריא של בבלי וירושלמי״.

אפיזודה אחת שמספר הרב הכותב: ״מבין חליפת המכתבים הרבים שהיו בינינו, משך עשרים שנות עבודתי בתור רב אבד״ק רעזיצא הסמוכה לדווינסק, הריני מעתיק מכתב גלוי אחד מהגאון רבי יוסף ז״ל, שהוא לפי דעתי טפוסי ביותר, המראה בעליל, עד כמה היתה התורה אצלו, לאספקלריא שבחיים, שממנה שאב עצה ותושיה גם במילי דעלמא. המכתב בא כתשובה על שאלת עצה בשנת תרע״ח, אם לשנות מקומי לעיר פסקאוו, שהיתה מלפנים חוץ לתחום המושב, ואחרי המהפכה נפתחו שעריה לפני אחב״י שנהרו אליה לאלפים, וכל בני העיר הפצירו בי להיות להם לרב, ומשכורתי פי חמש מאשר ברעזיצא, ותהי תשובתו הרמתה אלי בזה הלשון:

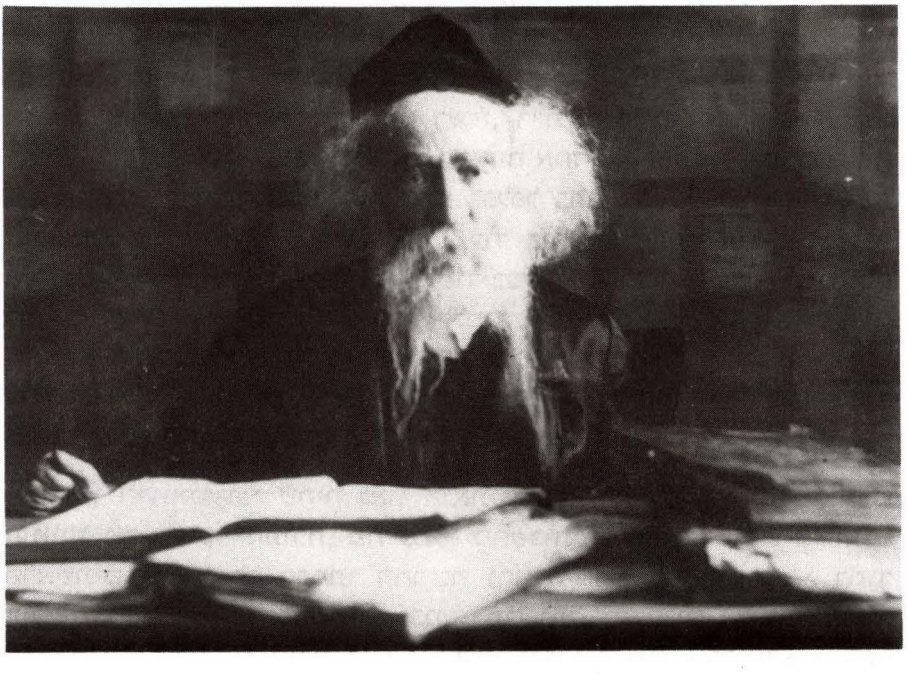
״הנה זה תליא בבעיא דירושלמי פ״ו דיומא, גבי משובח בגופו ומשובח במראה איזו מהן קודם, והמסקנא דמשובח בגופו קודם, וביומא דף כ״ה ע״ב הוי זה מחלוקת דתנאי אם אזלינן בתר איברא דבשרא או בתר שומנא דבשרא, ועי׳ יומא דף ל״ט גבי ימין דסגן ושמאל דכה״ג איזה מהן עדיף, וביבמות דף ל״ט גבי חליצת גדול, ע״ש בזה, והנה לפי מכתבו ודאי איברא דבשרא היא העיר פסקאוו, אבל שומנא דבשרא היא עיר רעזיצא, עיר מפורסמת בישראל , ועי׳ בתוס׳ שבועות דף ט״ו דיש נ״מ בין נאה לגדול, דנאה ודאי עדיף משא״כ גדול, וגם נ״מ אם גדול במינו, ועי׳ ביומא דף ס״ד ע״ב ואכמ״ל, אך כ״ז לדינא, אבל הנוגע למציאות עיקר הגדר בזה הוא השלום והמנוחה ובפרט בעת כזאת אשר פור התפוררה הארץ ונתבלבל היישוב וממשלת הזלה נתגבר, ועיר חדשה מבואר בב״ב דף כ״ב דהבא לסמוך אינו סומך, ובפרט גדר נקוטאי דב״מ דף פ״ג ע״ב, ומונין לב מישיבתה עירובין דף כ״ו ע״ש בגירסת הבבלי והירושלמי, נצרך בזה להתיישב הרבה...״.

מגאוני קדמאי

כ״ק אדמו״ר מליובאוויטש שליט״א מספר כי לאחר יציאתו של כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א מרוסיה, כאשר הגיע לריגא, כינס אספת רבנים ומנהיגים, לטובת יהדות רוסיה, ובין המוזמנים היה גם הגאון הרואגאטשובי זצ״ל, ובאסיפה הוצע שהגאון יהיה חבר ועד קבוע בענינים

אלו, והוא סירב, בנימוק שכניסתו לועד כזה תלויה ב... פלוגתא בין הבבלי והירושלמי: בברכות דף ל"ב ע"א איתא: "מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת", ואילו בירושלמי שם באותו ענין נאמר: "ע"י שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן", וההבדל מובן: "משתמרת" היינו "שאין תלמודם משתכח (פרש"י שם)" אבל אין מתוסף בלימוד, לא כן "ברכה ניתנת בתורתן" שבזמן מועט שלומדים מצליחים "להבין ולהשכיל מיד"... וכ"ק האדמו"ר שליט"א ביאר בזה בדרך הפלא ופלא את כללות ההבדל בין תלמוד בבלי לתלמוד ירושלמי, וכן שיטת מרדכי "שהיה רצוי (רק) לרוב אחיו" ושיטת חלק מהסנהדרין [ראה בארוכה בסה"ק "לקוטי שיחות" חלק ט"ז עמוד שע"ג ואילך].

ואצל הרוגאטשובי לבטל כמה רגעים מלימודו, אין לתאר דבר חמור ובלתי מציאותי יותר מזה. כאשר נפטר, קרא עליו הספדן, הגרש"א הלוי פרדס זצ"ל: "ואמרו חז"ל (שבת ל:) אצל דוד המלך ע"ה שהמלאך לא יכול לו משום דלא פסיק פומיה מגירסא עד דסליק ובחיש באילנא וסלק

הגאון מרוגאטשוב זצ"ל

בדרגא, כן ממש בהגאון הזה, כי לא היה אפשר לו למות בישבו בתוך ביתו, עמו ועירו, באשר כי תמיד היה עוסק בתורה, ולא נח רגע אחד בלי חידוש בתורה, לא יכלה מדת הדין לפגוע בו, אך כאשר נחלה חלי כבד ונסע לעיר ווינה לעשות נתוח, הרחק מעירו, כאשר פרק מעליו לשעה קלה, התמדתו, ויותר יעקב לבדו, ויאבק איש עמו ויכול לו, ושם כבה נר ישראל, כבה אור התורה, נסתלק אור השמש...״.

״ממש לא פסק פומיה מגירסא כותב הגאון רש״י זוין זצ״ל, ודברים כפשוטם, לא על דרך המליצה. אומרים עליו שלפיכך לא גזז שערות ראשו והיה מגדל פרא, כדי שלא יצטרך לישב באותה שעה בגילוי ראש ולהפסיק מדברי תורה...

בנסיעתו מדווינסק לרוגאצ׳וב היה גומר בקרון הרכבת חצי הש״ס בעל פה, כך הוא אמר בעצמו פעם ברוגאטשוב, והוסיף, שבחזירתו יסיים אי״ה את המחצית השניה...״.

בהשתפך עליו נפשו, כמה ימים לאחר שבאה הידיעה על הסתלקותו של הגאון זצ״ל, כתב עליו הגאון האדיר ר׳ יהודה ליב גויבארט זצ״ל, בעל שו״ת ״חבלים בנעימים״: ״כי הוא היה הגאון, היחיד בדורו! לא! היחיד בכל הדורות, מגאוני קדמאי. גם בדור רש״י, ר״ת ורמב״ם היה תופס מקום ראשון. ר׳ יוסף ״סיני״ בבקיאות התורה היה אחד ואין שני. תלמוד בבלי עם רש״י ותוס׳, ערוכים על שפתיו ויודע לפלפל בהם, וכל יודעיו השתאו על איש פלא זה, מופת חי, וישתוממו... עוד בימי חורפו בהיותו בן עשרים שנה בשבתו בוורשא, ידע בעל פה תלמוד בבלי וירושלמי ורמב״ם, כמפורסם לכל בני פולין, ואחרי כן לא חדל ללמוד ולא פסק פיו מגירסא חמשים ושמנה שנה בהתמדה מופתית ושקידה שאין דוגמתה...״ וכותב ה״חבלים בנעימים״ רעיון מופלא תוך כדי הספדו: ״זה עדות ביהוסף על עומק חכמת התורה שאין לה שיעור, לא גבול אחרית וסוף...״

הגאון הרוגאטשובי שהיה גאון הגאונים וחכם החכמים, לימדנו בעצם הווייתו מה עמוקה התורה, מה עמקו מחשבותיהם של הרמב״ם ורבותינו הראשונים, שהרי כל חכמתו החריפה והמדהימה לא היתה אלא בתוך תוכי מקורות חז״ל והראשונים, ובמסגרתם פעל, והדברים יש בהם מוסר השכל נוקב לכל לומד תורה, שככל שמשיג בלימודו אינו חודר אלא לשכבה התחלתית, וכבר אמר הבעש״ט זיע״א ״תורת ה׳ תמימה, שלא נגע בה איש״.

מן המפורסמות הוא יחסו של גאון עצום זה לרבינו הזקן בעל התניא והשלחן ערוך זיע"א אותו מכנה בתשובותיו "הגאון האמיתי", ורבים הם הסיפורים על התבטאויותיו השונות בשבחו המיוחד של רבינו ע"פ בני הדורות האחרונים, והיה אומר הגאון: "שלשה יודעים ללמוד: הרמב"ם, הרבי ו...אני".

על התיחסותו כלפי רבותינו הק' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א וכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א, כבר נכתב באורך בספר "מגדל עוז" להרב יהושע מונדשיין שליט"א.

ב"ה יום ד' כ"א לחודש תמוז שנת תרע"ז.
לכ"ק שליט"א

אחדש"ה מכתב כ"ק קבלתי לנכון.

הנה הרבנים נ"י היו אצלי בזמן שהיו פה, קודם חה"ש, ובתוך הדברים ספרו לי בגדר האסיפה ודרשו הסכמתי. ואני אמרתי להם כי נצרך לעשות אסיפה כללית וגם לבקש שיבואו בע"ב יראים, ועד מתי נעשה התורה קרחות קרחות, כמבוא' בירש" פ"ד דמגלה [1] ובמ"ס פי"ד [2] וזה הגדר ג"כ הך דסנהדרין דף: צ"ז ע"א האמת נעדרת שעשתה עדרים עדרים. ואח"כ שיגמר האסיפה אז נעשה בגדר פרטים וכמו שעשה ר"ע בלימוד התורה, רש"י גיטין דף ס"ז [3] כי אנן קיי"ל דהכלל נחלק לפרטים ולא מהרבה פרטים נעשה כלל [4]. והלכו אז בלא גמר ומאז עד עתה לא קבלתי ידיעה מהם. ושוב אין חדש.

כ"ד ידידו עוז יוסף ראזין רב מדווינסק

ב"ה פעטערגרד יום ד' כ"ד לחודש אייר שנת תרע"ז

לכ"ק שליט"א יד מכתב קדשו קבלתי,

בזה הרגע הראה לי אחד כתבי פלסתר [1] אשר נעשה ע"י אגודה אחת אשר נתאגדה ע"י חבלי שוא וחוט של בוכיא דסוכה דף נ"ב [2] וממש רעדה אחזני בקראתי כפירה בתורה שבע"פ ומשאת שוא ומדוחים [3] ונעשית ע"י קנוקנות שבגפן דחולין דף צ"ב ע"א [4]. וכפי אשר שמעתי היה שם גם איזו רבנים מזנבות האודים [5] וממש נצרך לקרוע בגדר כריפת התורה בזרוע [6] כי גם גרם הה בזה כמעשה [7] ונצרך בזה להחיש לבל ח"ו ישתרשו בחטא [8] ולגזרינו לשקא בגזרא דפרזילא [9] ולקיים כל האלה המבואר בירש' ספ"כ דשבת [10] יע"ש.

ומחמת הנחיצה אקצר ואומר שלום, ידידו יוסף ראזין רב מדווינסק.

ממכתביו לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א (מתוך הספר "מגדל עוז")

פרק עשרים ואחד:

הגאון הפלאי בעל "מצב הישר"

הספר "מצב הישר" יקר המציאות הוא, ועל קיומו כמעט ולא נודע הדבר להמוני העם הזה. גם לא ליושבי אהלה של תורה. מחברו היה דמות פלאים שעוררה השתאותם של כל גדולי וגאוני דורו, בהערצת השתוממות שהקיפה את כל חוגי וסוגי תופשי התורה באותה תקופה.

"הצנע לכת עם ה' אלקיך"

איש אחד היה באנישישאק ושמו רבי אברהם שלמה, והיה גדול בתורה ובמעשים טובים, ויותר מכן בצניעות וענוה. לא אבה בגדולות ושמח בחלקו תמיד. עם שחריף עצום היה וידען גדול בהרבה מקצועות שבתורה, אהב את ההסתגרות והבדידות. לצורך מחייתו קיבל עליו את תפקיד המו"ץ בעיירה ואת מקצוע השו"ב, אבל יותר מזה לא ביקש, וישב תמיד על תורתו ועבודתו את ה'. רבה של שובאץ־ישן הסמוכה לעיר יעקאבשטאט שבמדינת קורלנד שעמד על מעלותיו לקחו לחתן לבתו, וכיון שאף הוא הצניע לכת וסלד מן הפרסום, [לדוגמא: סיפר לימים רבה של בריסק דליטא הגאון האדיר מהרי"ם פאדווא זצ"ל בעל "מקור מים חיים" על יו"ד, כי רבי אברהם שלמה מאנישישאק היה מריץ אליו שאלותיו בהלכה, שאלות חכם שהן חצי תשובה בבקיאות ובסברא ישרה, אלא שאסר על הגאון לפרסם שמו].. לא רק שלא מנע ממנו את ההצטנעות וההליכה בשולי דרכים, כי אם עודדו להמשיך בדרך זו.

רבי אברהם שלמה התחנך לאורו של הגאון מוילנא וגדולי תלמידיו. שתה בצמא את תורתם והתאבק בעפר רגליהם. עם זאת בהגיע לאזניו שמעו של רבינו הגדול בעל ה"צמח צדק" זיע"א, שביקר באותם הימים במעוזיהם של ראשי אסכולת תלמידי הגר"א, שנוכחו לראותו גדול בענקים, שכל התורה כולה כשולחן ערוך ופרוס לפניו, והכירו בו כגאון הדור במלוא המשמעות

של המושג, עד שגדולי הגאונים הליטאיים כמו רבי אברהם אבלי מוילנא, ה"נחלת דוד", הרד"ל מביחוב ועוד, ממש דבקו בו והעריצוהו, נעשה גם הוא "מן הנוהים אחרי רבינו", אף כי לא זנח את רבותיו מבית מדרשו של הגר"א ותלמידו הגדול בעל "נפש החיים" זי"ע.

ברכתו של רבינו ה"צמח צדק"

ביקש ר' אברהם שלמה לישב בשלוה על התורה ועל העבודה, ואולם בעיה אישית קשה הציקה לו מאד והטרידה מנוחתו. כל בניו ובנותיו שהולידה לו אשתו הצדקנית לא התקיימו ר"ל. מעתה כאשר התוודע לרבינו הגדול ה"צמח צדק" שנודע ל"פועל ישועות", פנה אליו רבי אברהם שלמה בצר לו וביקש ברכתו ועצתו הקדושה. רבינו הבטיחו ויעץ לו לתת לבן שיוולד את שמותיהם של חותנו הקדוש אדמו"ר האמצעי ושל זקנו רבינו הזקן.. אף בירכו שהילד יגדל לאילנא רברבא.

ואכן נולד להם בן ויקרא שמו בישראל "שניאור זלמן דובער", ויגדל הנער, תרתי משמע. עד מהרה הפתיע את הוריו ומחנכיו בכישוריו הגאוניים והעילויים, וכל רואיו נדהמו מן האוצר הבלום הזה.

לימים כאשר חלק אחד מספרו הגדול "מצב הישר" הופיע בדפוס, כתב בהסכמתו הגאון הקדוש רבי יוסף תומארקין זי"ע גאב"ד קרמנציוג, כי "שמא גרים שנקרא על שם תרי צנתרי דדהבא קדושי עליון כו' לכן היה לו סיעתא דשמיא רבא להשיב לכל שואליו על פי אמיתיות תוה"ק".

היו כאלו שחריפותו ובקיאותו הנדירה בכל מכמניה של תורה הפליאה אותם, והסבירו את הפלא הלזה בכך שהקרא כל שמותיהם של רבותינו הגדולים, וכך כותב אליו בשנת תר"ה אחד הלומדים ש"מאחורי הפרגוד שמע שהנה אברך אחד מיושבי אהלי תורה בקהילת נאוואלכסנדראווסקי הנקרא בשמות הרבי דליובאוויטש וכו' שהוא "כניצוץ מהם" שיש בכוחו ליישב כל הקושיות שעל ספר הזוהר בדברים מוכרחים שאין לנטות מהם ימין ושמאל", והוא הגאון העילוי ז"ל משיבו (מצב הישר סימן ט'), כי אכן נקרא כן "בציווי אדמו"ר הצדיק הגאון רבינו מנחם מענדל דליובאוויטש נ"י, שאדוני אבי הרב נ"י הוא מהסרים למשמעתו, אבל מה אני שיחול עלי שם ניצוץ מהם, מאן יהיב לן מעפרן ומלינן עיינין [לשון הגמ' במס' עבודה זרה נג, ב ומס' חולין סח, ב]"..

ספר

מצב הישר

והוא תשובות על שאלות כל הדברים הקשים תמהים ודרים הנמצאים בכל חלקי ספרי הזוהר הקדוש. הן קושיות ישנות שכבר באו בספרי נדולי ישראל נאוני וכנם, הן הנמצאות בספרי המבקרים כל זמן וכניהם והן קושיות חדשות הנופלים בם' הזוהר הק', והרבה מהם הנתעים להלכה למעשה בכל ד' חלקי השו"ע בהלכות מרובות שלא נתברו קדין בדברי רבותינו הפוסקים רו"א ד"ע ותכ"י. ובלא עיון והיפוש הרבה נעלמו נם מעיני הרבה מבעלי הוראה משום ריבוי טרדותיהם לקודש ולחל • והן הרבה מהם הנותעים למלי דאגדתא כולם מתורצים ומיושבים בו במוב מעם ודעת כל הקושיות העצומות והפליאות הנשנבות הדו בו הרבה נדולי הרבנים הספורסמים נאנני וכניני וכן משכילים ומחוכמים מפורסמים איך שכולם נתיישבו בסברות ישרות ואמיתיות וכמבואר בהסכמותיהם • וכל אותן התשובות שבספר הזה מיוסדים על ארני פו השם בבלי והשם ידושלמי והתוספתא וספרא וספרי ומכילתא ואדר"ן וכל הסבתות קמנות ופרי"א ותרב"א ופקיקתא רבתי וזוטרתי ואנדות בראשית והילקומים והוא המאסף ומלקם מכל מיני ספרים שבעולם בכל מקום מהם המרובר באותו הענין הנותע לספר הזוהר הקדוש וברבה הקדות יקרות מקשה ומפרק עד שבא לעסר על מצב הישר והאמת הנמור, ומראה באצבע בפרשיות איך שברבה מאות הלכות לא נמצא שום מקום שהזוהר מחולק חלילה עם חכמי השם והמדרשים הנלליים לנו ולבנינו והכל בשיטות חדשות שעד כה לא בא כברשם הזה לעולם • נם יתוקף בו קונטרס מסקי הלכות [מחדשות] ומפתחות על סדר השם בבלי וירושלמי ופוסקים ומדרשים בענין כל החידושים שנתחדשו בספר זה למלאות רצון רבים מבני עמנו הי"ו. נם יהפם בסוף הספר קונטרוס השמטות שנשמטו מידי המעתיקים ונם קונטרוס תקוני המעיות מסהידות הדפוס • וידי המחבר אמונה לשם הי"ת ולתורתו שבע"פ הקדושה שלא תתהלל עוד חס"ש בידי המפקפקים והמערערים והוא יתברך שמו למען כבודו הנדול, וכבוד תורתו וכל המתעסקים בה, יאריך ימי המחבר ויהא בעזרו שיזכל להוציא לאור עולם את כל חלקי ספר נעלה ומשובח הזה • ויתן ברכה והצלחה נצח סלה ועד בלתי הפסק לכל העוזרים ומסייעים לתחבר הן בעתינת דמי קדימה, והן בנתינת סחור הספר בעין יפה, כולם יהיו מבורכים ומצלחים בכל אשר יפנו ובשני עולמות:

ולפי שעה נרפם מעם מועיר מכנו כמפה מן הים הנדול רק

חלק ראשון

מן

ספר בראשית

כל אלה עשתה יד ה' ע"י אחד מברואיו הוא הצעיר והשפל שניאור זלמן דובער שהי' מלפנים רב ומ"ץ באיזה קהלות ישראל ומה י"ב שנה שתקע אהלו אוהל תורה והוראה בפה ק"ק ווילנא ומחבר הנהות יקרות (ע"פ שו"ת ופוסקים) על שו"ע יו"ר שנדפסו בדפוס ראם דפ"ק ווילנא בהרב הנדול וא"א מרבים ר' שלמה אברהם זצ"ל שהי' מ"ץ בק' אנישישאק יצ"ו

ווילנא

בדפוס ר' אברהם צבי נ"י בהרב ר' נחום אליהו זצ"ל קאצינעלינבויגען.

שנת אמת וצדק לפ"ק

תופעת פלא

העילוי הגאוני הזה ששמו הלך לפניו בכל הגלילות, קנה את הערצתם של כל גדולי הדור ממש, וכאשר יצא כאמור ספרו הראשון על הזוהר — שבו מראה גדולות ונפלאות בעומק דברי הזוהר הק', ובדרך פלאי פלאות מוכיח שאין שום מחלוקת בין הזוהר הקדוש לבין התלמודים, כאשר לא אחת סולל נתיב חדש בהבנת הנושא, תוך שהוא שולט שליטה מוחלטת בחז"ל ראשונים, חכמי המחקר והקבלה — יצאו גדולי ישראל מגדרם כדי להללו ולשבחו, והספר זכה להסכמותיהם של כל גדולי ישראל מכל גווני הקשת ממש, דבר שכמעט בלתי מצוי, לפי הסדר:

רבי יעקב מאיר פאדווא גאב"ד בריסק ורבי שמעון זרחי גאב"ד יאקובשטאט; רבי יוסף שאול נאטנזון בעל "שואל ומשיב" ורבי יעקב עטלינגר בעל "ערוך לנר"; רבי צבי הירש קלישר ורבי אליהו גוטמכר; רבי יהושע אייזיק מסלונים ורבי מאיר ליבוש מלבי"ם; ה"פתחי תשובה" ורבי יצחק אלחנן מקובנא; הנצי"ב מוואלאזין וה"יפה עינים"; רבי אהרן זעליג ציוני גאב"ד לוצין ורבי יוסף תומארקין גאב"ד קרמנציוג; גאוני וילנא: בעל "פורת יוסף", רבי יצחק אליהו לנדא, בעל "חשק שלמה", בעל "ראשית ביכורים", בעל ה"פתחי תשובה" על או"ח, רבי בנימין מרדכי ורבי צבי הירש אייזנשטאט; גאוני הוראדנא: רבי אליעזר לנדא בעל "דמשק אליעזר", רבי יהודא ליב והצדיק ר' נחום; גאוני מינסק: רבי דוב בער ורבי משה יהודה ליב; גאוני דווינסק רבי אהרן שאול זעליג ורבי אריה ליב; רבי ראובן הלוי ורבי שמואל; בעל "תנא תוספאה" מסלונים, בעל "בית לוי" ואחרון חביב הגאון רבי יוסף אשכנזי בעל "אהל יוסף" על ספר היראה]. גלריא מפוארת ביותר וקיבוץ גאוני עולם משושי תבל.

אם אמרנו שגדולי ישראל "יצאו מגדרם" כדי להללו ולשבחו, אין זו מליצה. גאון ישראל בעל "שואל ומשיב" זצ"ל מעיד בהסכמתו: "וקבעתי עתים לתורת הרב המאור הגדול הנ"ל איזה שעות בכל לילה עד שעברתי על כולו כסדרו מראשו לסופו... ספרו הנ"ל כולו הוא מרגניתא דלית ביה טימא, הוא המאיר עינינו בעומק פשט דברי הנגלות שבספר הזוהר והוא המורה לנו איה איפה נמצאים עיקרי דברי הזוהר בש"ס בבלי וירושלמי וכל המדרשים כולם... הגאון מגריידיץ זצ"ל כותב: "ולא אכחד את האמת שבעסקי בתורת הרב הגי הנ"ל מתבטלת בקרב לבי מחשבתי מה אנוכי לבוא

להסכים על חיבור נפלא כזה שקורא אני עליו "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה", ולפי הנראה אין זה בכוח אנושי בדורותינו הללו אלא בסייעתא דשמיא"..

הגאון רבי אייזיל "חריף" מסלונים זצ"ל כותב: "ואשתומם על המראה איך דהווי לגברא רבא הדין סייעתא דשמיא כל כך להעלות פנינים ומרגליות בתעלומות חכמה ובעומקה של הלכה על פי תהלוכות פוסקים ראשונים ואחרונים ויסודות חזקים.. והכל על פי שיטות חדשות, ולא שגבה מאתו שום ידיעה מהנצרך לו לכל עניין דקאי ביה, עולה ויורד ובוקע כל חלוני הפוסקים".. ואילו הגה"ק מקרמנצ'וג זצ"ל: "ואין לנו בדורנו זה מי שנתן נפשו על התורה בכל מיני טצדקי שבעולם מיום עמדו על דעתו עד עכשיו ועד בכלל יותר מהרב המאוה"ג הנ"ל"..

ואולם במיוחד הפליא עשות, הגאון מטבריג רבי שמעון זרחי זצ"ל, אחד מגאוני הדור, שכאשר שמע כי מחבר דנן טרם בא בקשרי שידוכין, אץ להציע לו נכבדות את בת בנו, ואכן נעשה נכדו, וזכה לקירובו ועידודו. הגאון מטבריג, שהיה אח"כ גם גאב"ד יאקובשטאט במדינת קורלנד, ובערוב ימיו עלה להשתקע בארה"ק ושם מנוחתו כבוד, בנוסף לגדלותו בתורת הנגלה וכוחו הרב בפסקי הלכה, כאחד מחשובי המשיבים בדור, ידיו היה רב לו גם בחכמת המחקר והקבלה, וגם עסק בכל כוחו בעבודת ה' בפרישות.

בהקדמת נכדו לספר השו"ת שלו "נחלת שמעון" הוא מספר כי הוא וחתנו רבי שמואל מרדכי "היתה דרכם שלא לבוא אל ביתם רק מערב שבת לערב שבת והיו מביאים להם כל ימי השבוע מאכלם לבית המדרש אל החדר אשר על עליית ביהמ"ד בק"ק קיידאן, והיו לוקחים הבשר והתבשיל ונותנים לאיזה פרושים עניים שהיו אז בביהמ"ד, והם היו מסתפקים בלחם ומים, עד אשר פעם אחת שהיו לומדים בלילה נכבה הנר פתאום והלכו לבית המדרש והדליקו אותו ושוב נכבה הנר כן היה שלש פעמים ואז התירו את נדרם והלכו לבית ומצא כי איתרע ביה מילתא לאא"ז כי ילד שלו נחלה ואז נתבטלה קביעותם על זה האופן"..

רבה של יקובשטט

בתשובותיו ניכר כוחו גם בחכמת הרפואה ובמדעים אחרים. הגאון רבי

יוסף אשכנזי בעל "אוהל יוסף" (שהרבה מתשובותיו מופיעות בספר "זכר יהודה" להגאון מוהריי"ל בטלן זצ"ל שהופיע לאחרונה כלול בהדרו ע"י מכון "אהלי שם") מתאר את רבי שמעון זרחי: "הגאון הגדול הפילוסוף האלקי המקובל הנורא כקש"ת מוהר"ר שמעון הזרחי הגאון אב"ד דק' טאווריג ודק' יאקובשטאט". יצויין אגב, כי הגריי"מ טוקצינסקי זצ"ל בעל "גשר החיים" בזכרונותיו מימי צעירותו, מספר על אותו גאון וצדיק שקבע מקומו בין כתלי ישיבת עץ חיים הותיקה, ובה קיים שיעור יומי קבוע עם מצוייני הישיבה בספר "משנה תורה" להרמב"ם לפי הסדר..

פגישתו עם גאון הפלאים

על תהליך בחירתו של בעל "מצב הישר" לחתן בנו, מספר רבי שמעון עצמו: "לשמע אוזן שמעתי שנתקבל בלא ידיעתי בקהילה קטנה שבגבולי היא קהילת וויישאן למ"ץ ולשו"ב העילוי דק' האנישישיאק כ"ש ר' שניאור זלמן דוב בער נ"י, שהוא אב החכמה ורך בשנים, רב גדול מאד, וכמעט בכל שבוע היו באים אלי משם ומסביבות אותה הקהילה והיו מפליגים בשבחיו, איך שהוא מתמיד עצום שכמעט שהוא משים לילות כימים שאינו ישן בכל מעל"ע רק ערך ג' שעות, וגריס באורייתא תדירא, ומתנהג בקצת פרישות שאינו יוצא מפיו שום שיחת חולין, ואין משיב לאדם רק בדברי תורה וחכמה, ועוד כמה שבחי שבחים שתקצר הנייר מלהכילם, והיה לפלא בעיני איך עילוי ואדם כזה ישתמש באומנות השו"ב כו' אך הייתי כמחריש משום שנודע לי מכבר שמו הטוב ע"י כתבי בני הרב המנוח ר' יוסף ליב זצללה"ה מק' וילנא שכתב הרבה ויכוחים שעברו בין שניהם בגמרא ופוסקים..

והרב הנזכר נהג בי כבוד גדול ששלח אלי הרבה קונטרסים מחידושי תשובותיו מה שהשיב לשואליו ובמכתבים בענוה מרובה, אך כדי שלא יפול אברך כזה ברשת הגאוה סתרתי לרוב דבריו, והוא נ"י בכוח הזכרון שחננו הש"י ובשכלו הישר קם נגדי, אבל בריבוי ענוה, והנאוני כל דבריו הק', אך בכל זאת כתבתי לו שרצוני לדבר עמו פה אל פה ותיכף ומיד נסע אלי, ואז התנצל לפני שקיים מארז"ל לעולם יתפוס אדם אומנות אבותיו, שאביו הוא רב מופלג וחריף, שמו ר' אברהם שלמה נ"י, וכן אבי אמו היה גם כן רב מופלג ובקי, שמו ר' צבי הירש הערצקאוויץ זצ"ל והיו מתנהגים כן כו',

ומצאתיו מלא דבר בש״ס בבלי וירושלמי ופוסקים ראשונים ואחרונים, ושכוחו גדול לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וביותר נפלאתי עליו שגם הוא בקי בספרי מחקר, בספר ״מורה נבוכים״ ו״עיקרים״ ו״עקידה״ וכו׳ וגם הוא מעיין בספרי מקובלים, ושיש בכוחו לברר אוכל מתוך אוכל...והגיעו לי מכתבים מכמה גדולי דורינו בהפצרות מרובות לקרבו והפליגו בשבחיו הרבה מאוד, ומהם המה ידידי הרב הגאון הגדול מוהר״ר יהודה ליב זאלקינד בטלן הגאב״ד דענעבורג והרב הגדול ר׳ יוסף אשכנזי האבד״ק נאוואלכסנדראווסקי כו׳ כו׳, ובשמעי שאין לו אשה, התיישבתי ליטע ארז זה בקרב יוצאי חלציי, ונתתי לו לאשה את בת בני הרב ז״ל..״.

ספר

נחלת שמעון

שאלות ותשובות

חדושים ובאורים בסוגיות השס והראשונים.

מאת

הרב הגאון הגדול הצדיק והחסיד חכם לבב וטהר רוח

רבי שמעון זרחי זל

דאב״ד בק״ק טאוריג ויאקאבשטאדט, ובאחרית ימיו עלה לאה״ק ומנחתו כבוד במעלה הקברות על הר הזיתים בסמבי ירושלים עיר הקדש.

הוצא לבית הדפוס ע״י בתו מרת **מרים ראבינאוויץ**.

ווילנא

בדפוס האלמנה והאחים ראם

שנת תרנ״ז לפ״ק

בספרו המופלא הוא מרבה להביא ולבנות על דברי הגר"א ז"ל עליו הוא מספר "שזכינו לראות ולדבר עם אנשים חשובים ומצויינים בשערי תורה ויראת ה' טהורה שהכירוהו בילדותם ובנערותם וסיפרו לנו איך שגדולי גאוני דורו אמרו עליו שמזמן הרבה דורות שלפניו לא קם כמוהו ושהוא היה בערך הרמב"ן..". אף הוא מציין עובדא מעניינת: "שמעתי מפי מגידי האמת שאצל הר"ר אבא ב"ר יוסף דוד קליינרמן מק' ביאליסטוק נמצא כת"י הגר"א על כל הד' שו"ע, עוד מהדורא אחת, והוא בשינוי גמור מאותן הנדפסים שיש בה יתרונות מרובים וחילופים, והוא בהפלא ופלא מאירת עינים בהפלגה מרובה".

ספריו "מצב הישר" כתובים בענוות תום, ויראתו הצרופה מבצבצת מכל שורה. מלבד עוצם הגאונות המשתקפת מהם, יש בהם הרבה ידיעות וענינים מרתקים. בכמה מקומות הוא מכה על קדקדם של משכילים ידועים, ומוכיח באותות ומופתים כי כל תג ותג בדברי חז"ל הוא עולם מלא. גם אל הלומדים מקרב ה"מתנגדים" הוא מסביר בטוב טעם את תהלוכות החסידים ורבותיהם הגדולים.

"ויגזור אומר ויקם לך"

"תשובה" מענינת יש בסוף חלק ראשון מספרו, בו נתבקש ע"י השואל שיברכו בזש"ק, ולאחר אריכות בדברי בקיאות בחז"ל וראשונים בענין פקידת עקרות, הוא כותב: "אבל על עיקר בקשתו עבור בנים כו' בושת פני כסתני כי התחת אלקים, "היו היה דבר ה' ביד הבעל שם ויגזור אומר ויקם, אחד היה ומן הקדמונים לא קם כמוהו ואחריו לעפר מי יקום" עכ"ל הרב הקדוש רמ"מ בספרו פרי הארץ, הגם שכמה גדולי צדיקים בדורינו פה להם וידברו את אשר יבשרו, לא כן אנכי עמדי, רק שלפי הנשמע בני הרב הקדוש רמ"מ זצללה"ה מליובאוויטש הם "בעלי מופתים" לכן אם באפשרותו ליסע בין הזמנים לשם, ולבוא לפני מי מהם ולבקש כן מאתו אולי יהא נעתר לבקשתו לא ימנע את עצמו", ובכל זאת הוא מסיים את מכתבו: "לכן גם אני בשפלותי אמרתי לשלוחו: אמור נא למשלחך אלי שאני מברכו מקירות לבבי שימלא השי"ת משאלותיו לטובה ויזכהו להוליד מאשתו שיש לו עתה ולד של קיימא לאורך ימים ושנים טובים, ומי שפקד לשרה רבקה רחל וחנה הוא יפקוד ברחמים

וחסדים לאשת משלחך לפחות בולד אחד של קיימא בראש השנה הבעל״ט, והי״ת יענה אמן על ברכתי ברכת הדיוט שפל ערך״.

ובשולי המכתב: ״שוב הגיע לי מכתב לאחר שנה מהמופלג בתו״י הנ״ל בברכת מז״ט ובגודל תשואות חן חן עבור ברכתי שנתקיימה ב״ה, וכתב שכשחזר השליח אליו עם תשובתי הזאת מצא אז סיום מסכת בביתו מה שמסיים עם תלמידיו, והיו אז כל הבע״ב חשובים וכו׳ וכולם קראו את תשובתי מראשה ועד סופה, ובסיום קריאת תשובתי ענו כולם ואמרו אמן, כן יאמר ה׳ אמן על ברכת הרז״ב המשיב נ״י..״.

לאחר שכיהן ברבנות ובאומנות השו״ב בכמה קהילות עבר בסוף ימיו לווילנה, ושם עלתה קרנו ושמו נתפרסם כאחד הגדולים אשר בארץ, נשא ונתן בהלכה עם גדולי דורו, ועד למרחקים הגיע. בשו״ת ״רב פעלים״ להגה״ק רבי יוסף חיים מבבל זצ״ל יש גם תשובה ערוכה אליו. לבקשת מדפיסי השו״ע בווילנא צירף ״הגהות״ יקרות ונדפסו בשולי גליונות השו״ע. עם היותו, כאמור, קרוב אצל בית מדרשו של הגר״א ותלמידיו, ועוסק בתורתם (אף שלא נמנע מלהשיג באיזה מקום על הגר״א, שבשעת כתיבת ביאורו נשמטו ממנו לפי שעה דברי הרמב״ן וכו׳), הרי שמתייחס בהערצה מרובה אל קדושי ה׳ גדולי החסידות, ובמיוחד אל רבנו הגדול בעל ה״צמח צדק״ זיע״א. על שאלה אחת סירב בתחילה להשיב, כי השואל נמנה עם קהילה שבניה ״המה מאותן הכפופים להרבי דליובאוויטש, שהוא לפי הנשמע ״כרכא דכולא ביה״ [לשון הגמ׳ דמס׳ חולין נו ע״ב] ו״גבר בכולא״ [לשון הגמ׳ שם נד, א] בנגלה ובנסתר כו׳, ואינני אלא כפרעוש אחד לפני ארי׳ דבי עילאה״, ואולם נמלך בו כי אפשר אינם רוצים להטריח את הרבי, על כן ענה להם (מצב הישר ח״ב מה, א)..

במקום אחר בספרו (שם לו, ג) הוא מספר על ביקורו הממושך של זקן המו״צים והמגיד מישרים דווילנא הגאון רבי זלמן־זאב זצ״ל אצל רבנו ה״צמח־צדק״ בליובאוויטש.

פרק עשרים ושנים:

רבי דב זאב קוזבניקוב

מן ה"ציורים" המופלאים, של גאוני חסידי חב"ד, בדורם של כ"ק אדמו"ר מהר"ש זיע"א וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א, היה ללא ספק, הגה"ק רבי דוב זאב קוזעבניקוב זצוק"ל, רבה של יעקעטרינסלאוו, ומן היושבים ראשונה במלכות רבותינו הקדושים.

פרטים מדוייקים על תאריך הולדתו אינם ידועים לכותב הטורים, אך זאת ידוע ממה שהגאון החסיד זצ"ל סיפר בעצמו, והובא בשיחות הקודש של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א, שנולד בעיירה ליד דאבריאנקא פלך טשערניגאוו, ודאבריאנקא אז היתה מלאה חכמים וסופרים, גדולי תורה וענקי חסידות, מהם ינק רבי זאב דוב את ראשית חינוכו, והם שעיצבו את דמותו, כמי שעתיד היה להיות אחד מן הבולטים בעולם הרבנות וההוראה בדורו, ובאותה מדה גם דמות של משכיל אלקי ודבק בה', בצורה בלתי רגילה. בין גדולי דאבריאנקא, היה מזכיר במיוחד את הגאון החסיד רבי יואל זלמן זצ"ל, שכנראה השפיע על מהלך חייו הרוחניים יותר מאחרים.

מתוך רגשי אהבה גדולים ביותר לאדם הפשוט, שהתגלו בו כבר בגיל רך ביותר, קבע שיעורים מיוחדים לפשוטי עם, ללמדם מדרשי ואגדות חז"ל, והוא בן י"ב שנה בלבד. חמש שנים רצופות המשיך בנוהג נפלא זה, עד שנאלץ להחליט על הפסקתו. זאת משום שהיה... כבד פה; ועם כל רצונו להטיב עם תמימי דרך אלו לא יכל להגשים משאלת לבבו בגלל אותה מגבלה. אך כאן התרחש מעשה פלא מופלא:

בצר לו, נסע לליובאוויטש, ונכנס להיכל קדשו של רבינו ה"צמח צדק" זיע"א. רבי דוב זאב השיח בפני הרבי את מועקתו, וביקש ברכת קדשו להצלחה בעניניו הרוחניים בכלל. הרבי האזין לדברי החסיד הצעיר והביע לו ברכת קדשו להצלחה בעניניו הרוחניים בכלל. הרבי האזין לדברי החסיד הצעיר והביע לו ברכתו ל"שפה ברורה", תוך שהוא מורה לו

להמשיך בדרכו ללמד תורה לעמו ישראל... כאשר חזר רבי דוב זאב לעירו, הפתיע את צבור הלומדים והחסידים, כאשר חזר בלשון צחה ובשפה ברורה, על כל מאמרי החסידות ששמע מרבינו ה"צמח צדק". מני אז כך היה מספר הגאון רבי דוב זאב לא הכיר את עצמו, ומקשה ביטוי הפך לאחד המסבירים המשובחים ביותר, ולפה מפיק מרגליות ממש, ומעשה שבא לבקר את החסיד המשכיל והמפורסם הרה"ק הרשד"ם מבאריסוב נ"ע שנחשב לגאון ההסברה, ואמר בפניו "מאמר דא"ח", והתפעל הרשד"ם מאד עד שקרא: "לשון כזו לא שמעתי מעודי!" (הגרח"מ פרלאוו זצ"ל ב"לקוטי ספורים", ונוסחאות שונות בזה בפי זקני החסידים המספרים)

פה מפיק מרגליות

כאשר בא החסיד רבי זאב דוב לקבל הדרכה ותורת אמת מפי הגאון הקדוש רבי הלל מפאריטש נ"ע, דיבר אתו בפגישתם הראשונה על הצורך ב"שעבוד כח הדבור בעבודה", ונתבארו הדברים בשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א (חג הפסח תש"ג) שבהזדמנויות שונות העלה על נס את רבי דוב זאב זצ"ל, ובאחת מהם סיפר הרבי זצ"ל, על מאמר עמוק אחד של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זיע"א, אותו שמע מפי "החסידים המפורסמים המשכילים והעובדים הרב ר' דב זאב נ"ע קאזשעווניקאוו והרב ר' דוד צבי חן נ"ע (הוא הגה"ק המפורסם "הרד"צ") תוך ביאורי הסבר ארוכים ונפלאים (שם).

בהתועדות י"ט כסלו תרס"ז, תיאר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א את ליובאוויטש שלשים שנה לפני כן, כאשר אביו הקדוש כ"ק אדמו"ר מהר"ש זיע"א אמר אז, בתרל"ז, את ההמשך הידוע "וככה", תוך שהוא מציין שבין הבאים לליובאוויטש, היה גם החסיד רבי דוב זאב קוזבניקוב, שהתועד אז עם הקהל...

לאחר הסתלקות הרבי מהר"ש זיע"א, היה מגדולי מקושריו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א, והיה בא לליובאוויטש מפעם לפעם, על ראש השנה אחד בשנת תרס"א מסופר שלאחר ה"מאמר" "כבוד מלכותך" יצא רבי דוב זאב ואתו עמו זקני החסידים בריקוד שמחה נלהב (ראה: מגדל עוז, שער המעשה ק"ע)...

הגאון רבי זאב דוב קוזבניקוב נ"ע

אצל רבי הלל מפאריטש

כאמור היה רבי דוב זאב "מקבל" אצל הגה"ק החסיד רבי הלל מפאריטש זיע"א בעל "פלח הרמון", והיה מספר על שני דברים שראה בעצמו אצל ר' הלל, ונביאם בלשון מעתיקי השמועה (ב"מגדל עוז" שער המעשה אות קצ"ד): "רגיל היה ר' הלל קודם שפתח בדרוש חסידות, להנח ידו על פיו ולהסירה, כמה וכמה פעמים עד שהתחיל המאמר. קרה ונהג כך כדרכו, וכבר פעמים רבות העביר ידו על פיו, אך המאמר "אינו יוצא" מפיו (עס זאגט זיך ניט) עד ששאל ר' הלל האם אין במקום איזו תמונה או ציור שהם המונעים את האמירה? לא רבי, השיב בעה"ב, אנו כבר יודעים את "חולשותיכם" ולפני שאתם באים מסלקים את כל התמונות ואת כל הכורסאות המרופדות (שרבי הלל נזהר מהן מחשש שעטנז). שוב ניסה רבי הלל פתוח בדורש, אך הדבור נעתק מפיו, ביקש רבי הלל מהאברכים שיחפשו היטב אם אין איזו תמונה בבית, ואכן מצאו כי אחר הדלת תלויה תמונה... ויהי אך הסירוה, התחיל הדא"ח קולח מפי ר' הלל ... בפעם אחרת שהה ר' הלל בעיר אחת ואחר שנסע ממנה ונתרחק כמה פרסאות נזכר כי שכח לקחת את ה"טלית ותפילין" שלו, מיד שלח שליח רכוב על סוס להביאם, וכשהבחין ממרחק כי השליח חוזר והטלית ותפלין בידו, קפץ ממקומו, רץ בכחות גדולים ובשמחה כילד קטן הרוקד בעליזות... ונתפעל רבי דוב זאב משמחה של מצוה זו".

הגה"ח רבי יהודא חיטריק שליט"א מביא ב"רשימותיו", מדברי רבי דוב זאב בביאור "השלשה קשים" שבגמרא, קריעת ים סוף, פרנסתם, לזווגם: א) הנה תנאי התנה הקב"ה שהים יקרע לפני בני ישראל, וכאשר קרבו בני ישראל לפני הים, לא רצה להקרע בפניהם, וטענתו כי בשעת התנאי הראו לפניו את בני ישראל במעלה עליונה, והם שלפני אינם מאותם בנ"י, ודרוש היה להסביר לשר של ים שבאמת הם אותם בנ"י שבשעת התנאי אלא מפני שהיו שקועים במצרים רד"ו שנה נטבעו במ"ט שערי טומאה, והגלות משנה את הצורה, ולהסביר לשר של ים שאלו אותם בנ"י הוא דבר קשה, כי אין לו השגה מהו גלות; ב) קשה פרנסתם, הנה בראש השנה כל אחד מישראל עומד בתנועה של תשובה, ובמשך השנה עסוקים בטרדות הפרנסה ועוד, ואח"כ כשהשפעת הפרנסה יורדת דרך השתלשלות, טוענת מדת הדין: האם זהו היהודי שפסקו לו פרנסה? וכדי להסביר למדת הדין

איך שטרדת הפרנסה משנה את צורתו הוא דבר קשה; ג) קשה לזווגם, באמת הזווגים בשרשם שייכים זה לזה כמו שכתוב "זכר ונקבה בראם" ואחרי שירדו למטה ועברו עד למשך עשרים שנה נשתנו מכפי שהיו בשרשם, ולהסביר להם שבאמת הם משרש אחד, הוא הסבר קשה, וקשה שיכירו שהם שייכים זה לזה..."

הרב חיטריק שליט"א מתאר באותן רשימות גם את דביקותו הרבה של רבי דוב זאב בעת שעסק באמירת תורה, והיה מאריך כל כך בהסברים שעות רצופות עד שלפעמים כאשר גמר את אמירת החסידות היה... חולץ נעליו ויוצא בפוזמקאות כדי שלא להעיר את שומעיו משנתם... אף הוא מספר דבר חידוד מפי רבי דוב זאב שהיה בעל חסד מאין כמוהו והיה עוסק בעצמו בהכנסת האורחים ומילוי צרכיהם, וקרה שמרוב דוחק נאלץ להציע לאורח מקום שלא מצא כ"כ חן בעיניו. כאשר ראה על פניו את אי סיפוקו מכך אמר לו: אם כן, שתי ברירות אחרות יש לי להציע לך, ושתיהן מן התורה... ברירה אחת: "הלא כל הארץ לפניך" וברירה **אחרת: "הפרד נא מעלי"...**

העיר יקטרינסלאוו

גאב"ד יעקעטרינסלאו

כשם שהיה חסיד גדול, עוסק בחכמת האמת והשגות אלקות תוך עבודת השם של פרישות ודביקות, היה גאון אדיר בתורת הנגלה ואחד מעמודי ההוראה בדורו. כאשר יסד רבינו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א את הישיבה הקדושה "תומכי תמימים" בחר ברבי דוב זאב ועוד כמה מבחירי גאוני התורה, שיבואו לבחון את התלמידים, לפקח על רמת לימודם ולעקוב אחר התפתחותם בהבנת התורה והעמקתה.

ביעקטרינסלאוו שהיתה אז עיר ואם בישראל ניהל את הרבנות ברמה, יחד עם עמיתו הגאון המפורסם רבי בנימין זקהיים זצ"ל, והרביץ בה תורה והלכה, משם הזריח מאור תורתו גם ע"פ המדינה בתשובות ופסקי הלכה שהשיב לשואלים רבים. גם נשא ונתן בהלכה עם גדולי הדור, אולם מרוב חסידותו ופרישותו גנז את חידושי תורתו ולא ראה ענין בפרסומם...

מכתביו בעניני הכלל והסכמותיו על ספרים שונים מפוזרים ע"פ הספרות התורתית של תקופתו, ומן הראוי היה לקבץ אותם, כמו מכתבי והסכמות ודברי התורה של גאוני החב"ד בדורות האחרונים. רק לדוגמא יצויינו פה כמה מאגרותיו של הגאון זצ"ל: באותם הימים יצא "אבי הדרשנים" הרב הגאון ר' שמחה הכהן כהנא זצ"ל ללחום כנגד המשטינים שפערו פיהם ללעוג על אגדות חז"ל ודיעותים הנלוזות כבשו לבות בני ישראל, בעידודם של מרשיעי ברית מתנועת ההשכלה הידועה לשמצה. הרב הנ"ל היה כוחו גדול בהסברת דברים במשל ומליצה, וגדולי הדור שבחוהו ויהללוהו מאד. חלק גדול מאותם דרושים הוציא בספר מיוחד בשם "מגן התלמוד" (ורשא תרס"ב) בהסכמות גדולי ישראל, ביניהם גם הגאון רבי דוב זאב זצ"ל שדבריו מופנים "אל אנ"ש!": "הרב כחכם המשכיל, כליל החכמות והמדעים, יר"א, ר' שמחה הכהן נ"י מבאר דברי חז"ל בטוב טעם ודעת להראות כי אך שוא עמלו בוזי התלמוד בשכלם המעופש להשליך עליו שקוצים ומצוה להחזיק בידו, ואבקש מאת יודעי ומכירי אנ"ש כי יקרבו את הרב הנ"ל ברוח נדיבה. דוב זאב ב"ר יוסף קוזעווניקוו מו"צ ודי"ץ דפ"ק יעקאטרינסלאוו".

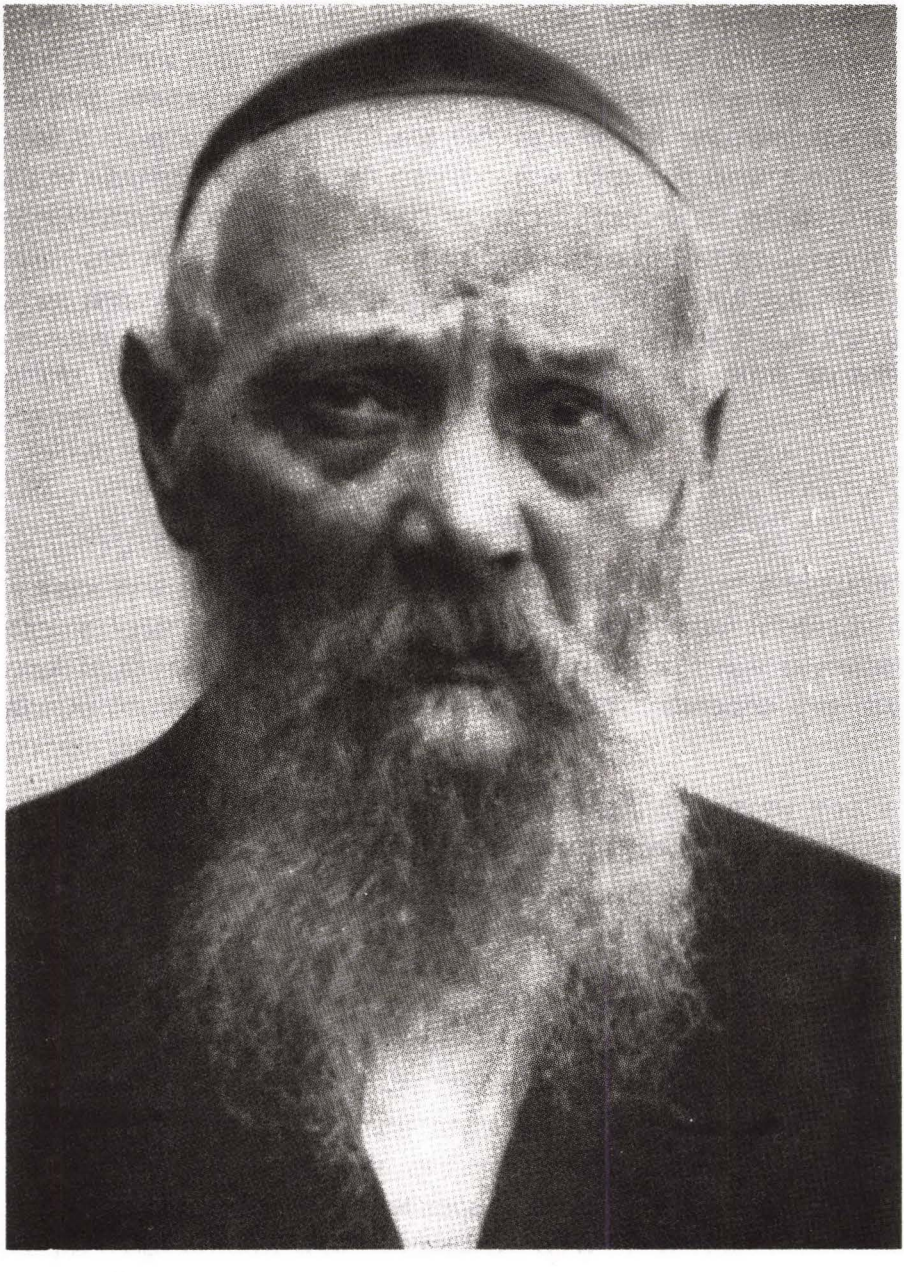
במכתב אחר אשר נדפס בספר "שיבת ציון" (ורשה תרנ"ב) והוא "קובץ מאמרי גאוני הדור בשבח ישוב ארץ ישראל", מעיד הגאון רבי דוב זאב "אשר כ"ק מרן אדמו"ר ר' שמואל מליבאוויץ נ"ע וז"ע סיפר לי בפעם האחרונה

שראיתי אותו בשנת תרמ״א , שהוא בעצמו רצה לקנות בית ונחלה בארץ הקדושה דוקא ורצה לקבוע דירתו שמה, באופן שתספיק לו נחלתו לפרנסת בני ביתו, והשתדל בזה הרבה, רק שע״י סבה לא נתמלאה בקשתו אז״. וכבר סיפר כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א לפני ארבעים שנה (י״ג תשרי תש״ה) שבימי הפוגרומים ביהודי רוסיה בתר״מ־תרמ״א ביקש כ״ק אדמו״ר מהר״ש זיע״א להזהיר את שלטונות רוסיה שבאם לא יטיבו מצבם של היהודים הוא יעלה לארץ ישראל בראש מאה אלף משפחות יהודיות . ״הייתי מבצע זאת - גילה הרבי מהר״ש באזני בנו כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב - אלא שאז קם רעיון ״בילוי״ ולא רציתי להוסיף לו תוקף. אילו היו מוסיפים (ל״בית יעקב לכו ונלכה״ בילי״ו) גם את ה״באור ה״״ הייתי מצטרף אליהם...״.

ספרא רבא

ספרא רבא היה רבי דוב זאב. חן־מליצותיו באו לידי ביטוי בהסכמותיו לספרים, כדאי להעתיק ״הסכמה״ אחת הכתובה כולה ארמית. ה״הסכמה״ ניתנה לספר ״קהלת יצחק״ להגאון רבי יצחק צבי מארגאלין זצ״ל (פאלטאוו תרע״א) על הלי שחיטה וטריפות, עם גדולי ישראל המפורסמים שאף הם הסכימו למחבר וספרו:

״אם די לא לדידי ולא לדכוותי לאוקמי נפשאי עלוי תרעא דספרא ולמיהב אסכמותא והורמנא דידי על ספרין חדתין לאדפוסי אדרא ארום די ידענא בנפשאי דערטילאי אנא מכל מנדעה, ברם בדיל האי צורבא מרבנן דיתיב על כורסיא דדינא ורעי ענא דקודשא בקרתא קאבילנא, מרנא הרב ר׳ יצחק צבי ב״ר דוב יהודא ז״ל מארגאלין דלעי סגי באורייתא וגיבב וצביר מילין שפירין והלכתא גוברוותא מאורייתא דדבחא מספרין קדמאין ובתראין לאדבקא יתהון לספרא דדבחא דאתפרסם מן כדון דשמי׳ אהל יצחק, בדיל לזכאה ית מארין דדבחא באינון מילין טבין וקרא יתהון בשמא קהלת יצחק להד תוספתא חדתא דידיה ומסגיאות ליעותא דידיה בהד חיבורא אתחליש חיליה והוי ככל אינון קצירי ומריעי ואצטריך לרחמין נפישין מן קדם עילאה, מטול דא נפקנא בחד פסוקי דרחמי מן כל דחלי דשמיא ורחמי אורייתא למהוי בסעדא דהאי גברא יקירא למזבן מיניה הדין ספרא כד ינפוק מבי דפוסא בהורמנא דמלכא באיגר שלים ואף למיה ליה

הגה״ק רבי לוי יצחק שניאורסאהן נ״ע

כספא דאקדמותא לאתקפא ולאלמא ידוהי בדיל דינפיק חיבורא דידיה לנהורא דעלמא, ויהוון מאינון תמכי דאורייתא, ויתברכון בכל מילי דמיטב כרעותהון ורעוא דממליל ליקרא דאורייתא, ואף אנא אקבל בלא נדרא ספרא חדא כד ינפוק מבי דפוסא באגר שלים, כו"ח על דא ביומא קדמאה חמשה לירחא תרי עסר תרנ"ח לפ"ק קאטרעניסלאוו. נאום דוב זאב ב"ר יוסף ז"ל קוזעווניקוו מודצ"ד פק"ק הנ"ל".

בהסכמתו על ספר "ינחנו" על התרגומים, הוא משבח את המחבר הרב הגאון ר' יוחנן מביאליסטוק שטרח "לבאר כל חמירא דאיכא בג' התרגומים, ולבער כל חמיעה דאיכא ברשותייהו בהמשובשים בדעותיהם, התולים בוקי סריקא בדרשי התנא יונתן בן עוזיאל".

הגאון הקדוש והחסיד המופלא רבי זאב דוב זצוקללה"ה נפטר ביום כ"ז טבת תרס"ח, ועל מקומו ברבנות יעקטרינסלאוו עלה הגה"ק המפורסם רבי לוי יצחק שניאורסון זצוקללה"ה, אביו של יבדלחט"א רבינו הגדול שליט"א.

לאחר עשרים וחמש שנה מיום פטירתו החליטו השלטונות על הריסת בית החיים, ורבני העיר נאלצו להעביר את הקברים למקום אחר, כאשר פתחו את קברו של רבי דוב זאב נדהמו המתעסקים לראותו שלם בתכלית כביום קבורתו ואף חלק מהטלית מכסה פניו ... ב"תולדות לוי יצחק" להרב נ.צ. גוטליב שליט"א (הוצאה שלישית תשד"ם) מביא עדותו של הרב ר' ברוך שיפרין זצ"ל, ששמע מפיו של הגה"ק רבי לוי יצחק זצ"ל שהוא עצמו התעסק בהעברת גופתו של רבי דוב זאב לציונו החדש. ההלויה נערכה בחשאיות מוחלטת מפני החשש שהשלטונות יאלצו להעביר את הגופה למוזיאון בגלל המקרה הנדיר הזה... הרב שיפרין זצ"ל אף סיפר שהגאון רבי לוי יצחק זצוק"ל הפליא מאד את דמותו הגדולה של רבי דוב זאב זצוקללה"ה. גם הרב ר' יהודה חיטריק שליט"א ("רשימות דברים" ת"א ע' רסז) מעיד משמו של הרה"ח ר"ש צוקר שהיה עד ראיה למחזה הנורא הזה.

פרק עשרים ושלשה:

הגאון מקישינוב

בשנת תנש״א, מלאו חמישים שנה, להסתלקותו של אחד מגדולי גאוני הדור, עמוד התורה והיראה, לוחם מלחמת ה׳, כקש״ת רבי יהודה ליב צירלסון זצ״ל גאב״ד קישינוב, שנהרג בהפצצות הנאצים על קישינוב. הגאון זצ״ל כיהן כרבה הראשי של בסרביה והיה אחד מגדולי משיבי ההלכה בימיו. חבר הנשיאות של ״מועצת גדולי התורה״ של אגודת ישראל העולמית, שישב בראש הכנסיות הגדולות בוינה ומרינבד. משורטטים בזה קוים קצרים לדמותו המופלאה של אותו גדול בענקים הי״ד.

רבי יהודא ליב נולד לאביו הרב ר׳ משה חיים, בשנת כת״ר, בעיירה קוזליץ פלך טשערניגוב. הוריו שהיו חסידי חב״ד אמידים, לא חסו על הונם ואונם ולקחו לו מורים גדולי תורה ויראה. כשרונותיו הגאוניים סייעו לו למלא כרסו בש״ס ופוסקים, ולהשתלם בידיעה מעמיקה בכל מקצועות התורה. בהיותו כבן ט״ז שנה הלך לניעזין לבקש תורה וחכמה מפיו של גאון ישראל רבי ישראל נוח מניעזין זי״ע, בנו של רבינו בעל ה״צמח צדק״ זי״ע. כמה שנים קיבל תורה מפיו, והגאון הקדוש זי״ע אף עטרהו בסמיכות חכמים. עם הסתלקותו של רבי ישראל נח זי״ע, התקשר אל כ״ק אדמו״ר מוהרש״ז זי״ע מקופוסט בעל ״מגן אבות״, כשממלא כל ימיו ולילותיו בעיסוק נמרץ בתורת הנגלה והחסידות.

רבה של פרילוקי

בשנת תר״מ בהגיעו לגיל עשרים שנה בלבד, נלקח אחר כבוד לכהן פאר לרב ואב״ד פרילוקי מחוז פאלטאווא. עמד בראש ישיבה והרביץ תורה לתלמידים הרבה. למרות גילו הצעיר התבלט בקרב עולם הרבנים בכשרונותיו העילויים, בתפיסתו החדה והמהירה, בניתוחו המזהיר ובכוח פסיקה חותך וברור. עד מהרה הציפוהו מקרוב ומרחוק בשאלות סבוכות,

והוא זצ"ל השיב לכל אחד בחכמה ובתבונה כיד ה' הגדולה עליו. חלק נכבד מאותן תשובות וביאורים בהלכה ובסוגיות הש"ס, נדפסו על ידו בספרי השו"ת שלו "גבול יהודה" ו"עצי הלבנון".

בשנת תרס"ו הופיע ספרו "גבול יהודה", מערכות שאלות ותשובות בד' חלקי השו"ע. הספר הערוך בטעמו המיוחד של הרב צירלסון, ובניסוח וסידור שכמעט ואינו מצוי דוגמתו בספרות השו"ת, בדורו וגם בדורות אחריו, והעוסק בשאלות קשות ומסובכות ביותר, בעניני איסור והיתר והתרת עגונות, וכיוצא בהן, עורר רושם עצום בעולמה של תורה.

הגאון רבי רפאל שפירא זצ"ל אב"ד וואלאזין בעל "תורת רפאל" כתב עליו בהסכמתו לספר: "כבוד הרב הגאון המובהק, סוע"ה, המפורסם לשם ולתהילה, מוהר"ל צירלסון שי' האב"ד בק' פרילוקא, ודבריו נאמרים בהשכל ודעת, נחית לעומקא דדינא בחריפות ובקיאות ובסברא ישרה, ויתהנו מיניה מורי הוראה בישראל והיה לשם ולתפארה", ופוסק דורו הגאון בעל "ערוך השולחן" כתב לו: "והוא מלא חריפות ובקיאות ואסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ואשרי חלקו, ועם כי אינו צריך להסכמה לא לדידי ולא לדכוותי, אך רצונו של אדם גדול כמוהו זהו כבודו"..

גם הגאון הגדול רבי אליהו חזן זצ"ל גאב"ד אלכסנדריה ומראשי גאוני הספרדים בדורו, מהלל ומשבח את ספרו, ביחס לשאר ספרי הדור. כמוהו גם גאב"ד באברויסק אדמו"ר הגאון מוהרש"נ זי"ע.

כמי שנתפרסם כבר אז לאחד מגדולי גאוני רוסיא, היה הרב צירלסון לשר המסכים, והרבה מחברים ביקשו הסכמותיו לספריהם, ולאלו שהיו ראויים לכך העניק מכתבי תהלה כתובים וערוכים בסגנונו המליצי והמלוטש.

לוחם מלחמת ה'

בהיותו שלם גם בחכמות וידען גדול ברקחות וטבחות, ראה לפניו משימה ראשונה במעלה ללחום נגד דיעותיהם הכוזבות והנלוזות של נגועי ההשכלה הכפרנית, שאחזה לצערנו בעיקר במקומות אלו שלא נגה בהם אור החסידות, ובאותם מקומות עצמם ששימשו במה לאותם מגלי פנים בתורה שלא כהלכה, כמו כתבי העת "המליץ" ו"הצפירה", התייצב הוא זצ"ל, ובשפה נמלצת ונמרצת הכה על קדקדם של אלו מנה אחת אפיים, ובהוכחות חותכות וראיות משכנעות שם לאל את כל חידושיהם ותגליותיהם.

הגאון רבי יהודה לייב צירלסון זצ"ל הי"ד

בשנת תרמ״ג נסתלק הנשיא הרביעי של חב״ד ליובאוויטש, כ״ק אדמו״ר הגאון הקדוש רבינו שמואל ״המהר״ש״ זיע״א. יהדות ליטא ורוסיה הוכתה בתדהמה, עם עלותו לשמי רום של רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה. בנו של המהר״ש, כ״ק אדמו״ר הגה״ק מוהרש״ב זי״ע, צעיר לשנים היה עדיין, בן כ״ג שנה בלבד. אף כי עולם התורה והחסידות הכתירוהו לרבי ומנהיג, וקיבלוהו בהערצה ואמרו אחריו מקודש מקודש, סירב הוא זי״ע באותם שנים בתוקף לקבל עליו את עול ההנהגה, אם כי פירנס את קהל חסידיו במאמרי דא״ח עמוקים. גדולי הדור, ובראשם הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ״ל גאב״ד קובנא, הפצירו בו ובאחיו הרה״ק רבי זלמן אהרן נ״ע, ליטול לידם את שרביט הנהגת הכלל, ואכן אט אט החל הרבי הרש״ב, כשאחיו הגדול נ״ע עוזר על ידו, לעסוק במרץ בעניני הכלל.

בהנהגת הכלל לימין רבינו הרש״ב זיע״א

באותם ימים קשור היה הגאון רבי יהודא ליב צירלסון זצ״ל לבית כ״ק אדמו״ר מוהרש״ז מקופוסט נ״ע, והרבי מקופוסט שלחו לליובאוויטש, בהצעה שהוא, הגאון שבנוסף לגדלותו התורנית גם היה בלשן ויודע היטב שפת המדינה, ישמש בא כוח של האדמו״רים בועידות שנערכו אז בקובנא, פטרבורג ומוסקבה.

בשנת תרנ״ו הוזמן הגאון ע״י כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב זי״ע להשתתף באספת הרבנים שנערכה אז בנשיאותו בעיירת הקיט באליקא, הקרובה לליובאוויטש. יחד עם הרבי זי״ע נכחו באסיפה זו, אחיו כ״ק רבי זלמן אהרן נ״ע, הגאון האדיר רבי יחזקאל ארלוזורוב זצ״ל אב״ד חרקוב, הגה״ק רבי חיים דוד צבי חן ״הרד״צ״ אב״ד צערניגוב, הגאון החסיד רבי יעקב מרדכי בעזפאלאוו זצ״ל אב״ד פלטאווא ועוד.

השתתפותו לצד רבינו הקדוש הרש״ב זיע״א באסיפות הרבנים ובפעילות כלל ישראלית, קירבה את רבי יהודה ליב אל הרבי, ונעשה כרוך אחריו, אף כי שמר על קשר הדוק גם עם אדמו״רי קופוסט ובוברויסק. הגאון ר׳ ניסן טעלושקין זצ״ל בעל ״טהרת מים״, במאמר הערכה לזכרו של הגאון האדיר זצוק״ל שפירסם במאסף התורני ״המסילה״ שבעריכתו, מספר כי ״באספות אודות עניני הכלל שנתקיימו בליובאוויטש, פטרבורג, חרקוב, ויטבסק ומוסקבה, בשנות תרנ״ז, תרנ״ט, תרס״ב ותרס״ד, משתתף הרב צירלסון,

ובאספה דשנת תרס״ד נבחר הוא — ויבדל לחיים טובים כ״ק אדמו״ר מוהריי״י שליט״א (הוא רבינו כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זי״ע) — להזדמן עם צירי אספת קאוונא, על אודות השתדלות הרחבת תחום המושב והתעמולה על אודות בחירת צירים לדומה הממלכית. בשנת תרס״ז משתתף הרב צירלסון במלאכות של שלשה, הוא, ר׳ שמואל גוראריי ור׳ שמואל מיכל טריינין, להתקבל לראיון בספירות הממשלה על אודות הפוגרומים שהיו אז במקומות שונים. בשנת תרס״ח הוא משתתף באספת הרבנים בוילנא, ובשנת עת״ר הוא נבחר ליושב ראש באסיפת הרבנים אשר על יד שר הפנים בפטרבורג, ומאז עד זמן המהפכה שברוסיא, הוא משתתף בכל הועידות, ועומד בקישור מכתבים עם אדמו״ר הרש״ב זצ״ל מלובאוויץ״.

איש אשכולות

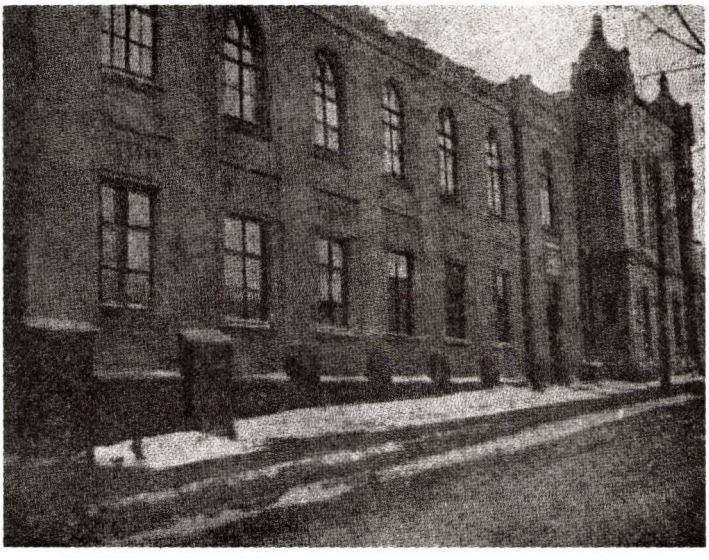
עשיר לשון היה, משורר ובעל נפש פיוטית, ושיריו ופיוטיו שהופיעו מעל גבי במות שונות, עוררו רושם עז, בהם ביטא את סערת נפשו על מלחמת הקיום של כנסת ישראל ומאבקיה מבית ומחוץ, את חוסנה וכוח גבורתה של יהדות נוטרת מורשת האבות, אל מול גלי השנאה והרשע המאיימים עליה, ואת ערגת נפשו וכיסופיה אל צור מחצבתה אל חי.

מקצת משיריו ומאמרי הפולמוס שלו הופיעו בספר ״דרך סלולה״, בפרילוקי בשנת תרס״ב.

גאב״ד קישינוב

בשנת תרס״ט נבחר לעלות על כסא הרבנות המעטירה של קישינוב, עיר גדולה לאלקים. עיר זו שהיתה מלאה חכמים וסופרים, גדולי תורה ויראה, תרה אחר אישיות רב גוונית שתהא מסוגלת לנווט את ספינת יהדות בסרביה, אל מול לבות האש והרי הגעש שאיימו באותה תקופה על מעוזי התורה והדת, והשכילה לבחור באותו גאון גדול בענקים, איש האשכולות, כרכא דכולא ביה, רבי יהודא ליב צירלסון. בואו של הגריי״ל צירלסון לקישינוב, הכתה גלים בעולם היהודי, והרבה קהילות גדולות בישראל נתקנאו בקישינוב, על שזכתה בגאון עצום וצדיק זה להיות לה לרב ומורה.

רבי יהודא ליב מיד עם השתקעותו בקישינוב, הכריז על מלחמת תנופה רבתי, להחדרת אור התורה והיראה בקרב כל שכבות העם. בעזרתם של

ישיבת קישינוב

הרבנים, הדיינים והמו״צים, שהיו גדולים בתורה ובעבודת ה׳, ביסס והרחיב את הקהילה הגדולה, עזר בהקמת הישיבה המפוארת של קישינוב, יסד שיעורי תורה בבתי הכנסת בעיר ובמדינת בסרביה כולה. חיזק ושכלל את אגודות הצדקה והחסד, ועד מהרה היתה קישינוב לקהילה מאורגנת וממוסדת להפליא.

שמעו של הגאון זצ״ל גבר והלך בכל המדינות, רבני ערים ועיירות, פוסקי הלכה ויושבי על מדין, הציפו את בית הרב בשאלות בעניני הלכה, והרב זצ״ל השיב לכל שואליו, בדרכו המיוחדת, בקצירת האומר אבל בבהירות ובנימוק מפורט. תשובותיו של הרב צירלסון שהיו מנוסחות בדקדוק, בפיסוקו בהדגשות, הוציאו לו מוניטין מיוחדים. גם הופעותיו באסיפות ועצרות עם אמרו כבוד והדר, ולדבריו המקוצעים נודעו משקל רב.

הגאון זצ״ל היה נואם בחסד עליון. בעל רעיון והגות מחשבתית מקורית. לכל בעיות השעה והעולם מצא הד במקורות תורתינו הקדושה וספרי קדמונינו, שהיו פרושים לפניו, בכוח זכרונו המופלא, ובכישורי אמן הציג את הדברים, שנתקבלו בענין רב.

עמוד ההוראה

מלבד ספריו שפרסמו את תורתו הישרה והעמוקה, פירסם הגאון מאמרי הלכה בהם התייחס לכל השאלות הכבדות שעלו על הפרק. תשובותיו הארוכות והערוכות שפירסם במאסף התורני הליטאי "יגדיל תורה" ובמאסף הורשאי "שערי תורה", נתקבלו לפסקי הלכה ללא עוררין בכל העולם היהודי. בירחונים תורניים אלו שהשתתפו בהם גאוני הדור, הוקצב המקום הראשון לרבה הגאון של קישינוב.

אחד ממכתביו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אל הגאון זצ"ל

ב"ה יום ד' א' דר"ח תמוז עזר"ת לפ"ק סלאוויאנסק

כבוד ידי"נ הרה"ג המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם, יראת ה' אוצרו כו'

מו"ה יהודא ליב צירלסאהן נ"י

אבד"ק קעשינוב והגליל

אחדשה"ט.

מכתב כת"ר יחי' צירוף הפרטי כל, נכון הגיעני, וגודל ת"ח לכבודו.

בדבר האספה היו עוד כמה חילופי דברים ביני ובין הגרח"ע נ"ר, ובסוף הודיעני אשר הרב דמינסק [הגר"א רבינוביץ] ועוד רבנים עמו, עוסקים לקרוא אספה כללית מרבנים בדבר ליסד אגודת רבנים, והוא כתב להם שתהי' האספה על כל הענינים העומדים על הפרק. גם אני כתבתי לו שאי אפשר להסכים שיהי' רק זאת מטרת האספה, כי אם שתהי' בעיקרה ע"ד הגנת והחזקת הדת, וכל עניני היהודים בהזמן ההוה, לדון על הכל בהשקפת דעת התורה והיראה, ובתוכם יהי' גם דבר אגודת הרבנים, אשר גם בזה ישנם דברים הנוגעים אל המצב הרוחני של הרבנות, וכמו דבר הסמיכה — שגם בועידת קעשינוב נגעו בזה — ובדבר קבלת רבנים בעיירות, וכתב לי בשם הרב ממינסק ששינו קצת את נוסח הקריאה. אני לא ראיתי עוד את הקול קורא. כותב שחושבים שתהי' האספה בחארקוב בכ' לחודש זה. בטע"ג בקשתי מהרב דמינסק שישלח לי נוסח הקול קורא. אם ברצונו שאצטרף אל הקריאה בטח ישלח לי. בטח כבר כתבו לכת"ר יחי' מכל זה, ושאלו הסכמתו וצירופו לזה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידי"ע דו"ש מלונ"ח

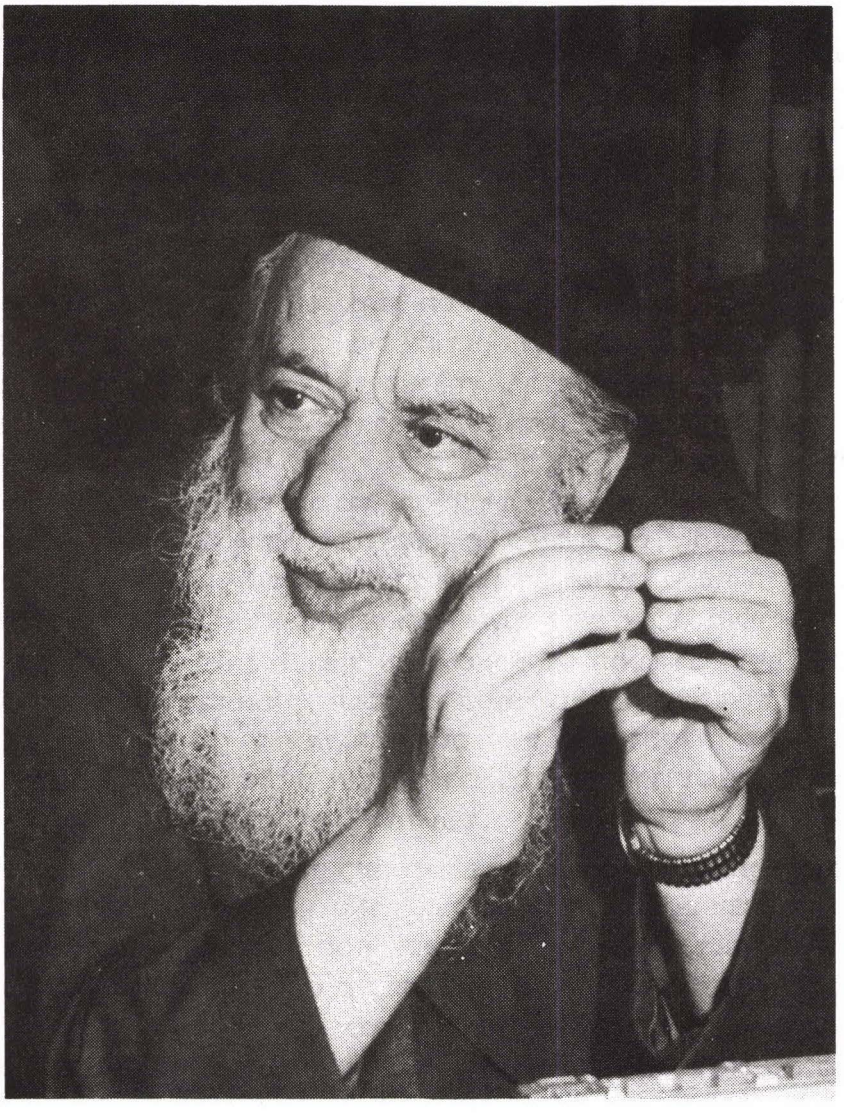
מוקירו ומכבדו כרום ערכו

שלום דובער

בספרו הגדול "גבול יהודה" אינו מזכיר בראש התשובות, את שמות השואלים, זאת משני נימוקים, אותם הוא מעלה, בענוות חן, בפתח ספרו: "א) מצד שישנם ביניהם גם רבנים גדולים כאלה, אשר אם הם בתמימותם היו רשאים לותר על כבודם בהצעת שאלותיהם לפני מי שקטן מהם, אינני רשאי אני לעשות ענותנות הזולת עטרה להתהדר בה.. ב) מצד שאינני בגדר מומחה לעריכת התארים הנהוגים, כראוי, ובכן, אם הייתי מפריז בהם לאחד, היתה הפרזה זו כעין חנופה פשוטה, ואם הייתי ממעט בהם לאחד, היה זה לפגיעה בכבודו בלי משים..".

ואולם בספריו "מערכי לב" ו"לב יהודה", שהופיעו כבר בשנותיו המאוחרות, לא ראה כנראה אותן הסיבות קיימות יותר, ומן השמות של שואליו, עולה שהיה הוא זצ"ל עמוד ההוראה, היו פונים אליו מאות רבנים מפורסמים מכל הגליל, ואף מארצות אחרות. מקצת השמות הידועים והמפורסמים גם אצלנו: הגאון רבי מרדכי דוב איידלברג זצ"ל גאב"ד פלאצק; הגאון רבי דוד שפרבר זצ"ל גאב"ד בראשוב; הגאון רבי לוי שטרנברג זצ"ל גאב"ד דומברובני; הגאון רבי אלטר שפירא זצ"ל דומ"צ טשרנוביץ; הגאון רבי יהושע העשל באבד זצ"ל אב"ד יאס; הגאון רבי משה רבילסקי זצ"ל ראש ישיבת קישינוב; הגאון רבי שמעון שלמה וורטהיים זצ"ל גאב"ד בענדער; הגאון רבי חנוך הענך זצ"ל אב"ד גאלין פולין; הגאון רבי מרדכי שוחטמן זצ"ל אב"ד סאראקא; הגאון רבי יוסף הכהן שווארץ זצ"ל מגראסווארדין; הגאון רבי שמואל מאיר הולנדר זצ"ל דומ"צ טשרנוביץ; הגאון רבי יקותיאל הלברשטם זצ"ל אב"ד דאלינא; הגאון רבי ישראל וועלץ זצ"ל; יבדלחט"א הגאון רבי פנחס הירשפרונג שליט"א, אז רבה הצעיר של דוקלא בגאליציא, ועוד ועוד.

גם גדולי הדור ששכנו בבוקובינה ובסרביה, קשורים היו בעבותות אהבה אל הגאון זצ"ל, ובהם הגאון האדיר רבי בצלאל זאב שפראן זצ"ל גאב"ד שאקוי בעל "שו"ת הרב"ז", הגאון האדיר רבי חיים מרדכי ראללער זצ"ל גאב"ד ניאמץ ועוד. היו דברים בהלכה שלא ראו הגאונים שוה בשוה, כדרכה של תורה. בשאלת "צוקער" בפסח, למשל, בתקופה קשה שהיתה אז לישראל, נתפלגו הדיעות: רבי יהודה ליב צירלסון ורבי בצלאל זאב שאפראן התירו והגאון מניאמץ אסר [ראה בפרוטרוט: שו"ת עצי הלבנון סי' כ'. שו"ת רב"ז סי' מ"ד. שו"ת באר חיים מרדכי ח"א סי' י"ג וח"ב סי' ס"ב]. הגאון מניאמץ מתארו בתשובותיו כ"ידיד נפשי גאון וזקן ישראל"; "רב רחומאי דנפשאי הגאון המפורסם וחכם הכולל".

הגאון רבי פנחס הירשפרונג שליט"א

חסיד

הגאון היה נצר למשפחת חסידי חב"ד, וכאמור בראשית חינוכו קיבל תורה מפי הרב הקדוש והגאון רבי ישראל נח מניעזין נ"ע, בן רבינו ה"צמח צדק" זיע"א, ומעניין שבערוב ימיו בקישינוב, היה קשור בידידות עזה עם בנו של המהריי"ץ, הוא הרה"ק רבי אברהם נ"ע, חותנו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א.

ראה עצמו מקושר ודבוק אל רבותינו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ובנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, וכן להאחים הק' בעל ה"מגן אבות" מקופוסט ובעל ה"שמן למאור" מבוברויסק.

ספריו מלאים דביקות עזה אל רבותינו הקדושים, ורבינו הגדול בעל התניא והשו"ע, נזכר על ידו רק כ"אדמו"ר ז"ל". כן רבינו ה"צמח צדק", מתואר על ידו תמיד "אדמו"ר ז"ל ה"צמח צדק". בתשובה אחת בענין "מעלה בקדשים" הוא נוזף בשואלו: "רכש לעצמו מבלי משים המעלה להשיג על הגאון הקדוש אדמו"ר נ"ע שאנשים כמונו רחוקים ממנה בתכלית".. (גבול יהודה סי' י').

פטרונה של ישיבת קישינוב

הגאון ר' אהרן וסרמן זצ"ל מרבני חיפה, שנמנה על חשובי תלמידי ישיבת קישינוב, מספר ב"ישיבת קישינוב" (כפר חב"ד תש"כ) על הגריי"ל צירלסון: "מיד עם בואו לעיר התחיל להיכנס לישיבה לבחון התלמידים, והיה למופת בדייקנותו והרים בזה כבוד התורה ולומדיה. היום שהוא היה בא לבקר היה יום של חויה חגיגית והתעוררות מיוחדת במינה"..

במקום אחר כותב הרב וסרמן: "בסוף כל זמן היה בא לבחינה הגדולה מורנו הרב ר' יהודה לייב צירלסון ז"ל והי"ד. ר' שלמה (בבושקין) היה שולח מרכבתו עם בחור אחד או שנים להביא את הרב צירלסון. אפשר להגיד שיום זה היה ממש יומא דפגרא בישיבה. עם שאנחנו היינו רגילים אתו, שהרי היינו הולכים אליו כל שבת לשלוש סעודות, לשמוע אמרותיו השנונות, מאמריו המסודרים והקולעים, הן בנגלה הן בנסתר, זאת אומרת בתורת חב"ד; עם שהיינו תמיד רצים לשמוע הרצאותיו ונאומיו והיינו

בולעים דבריו כדבש; עם שהיינו קרובים לו, להילוכיו, לנימוסיו. בכל זאת יום זה היה בשבילנו דבר יוצא מן הכלל.

כל אחד התכונן לא רק למצוא חן בעיניו בידיעה בלימוד הגמרא או הפוסקים, אלא למצוא חן גם בצורת התשובה בדיבור, בסגנון, בצורת הביטוי, וגם בצורתו החיצונית שלו, כי הלא הרב צירלסון היה מקפיד ומדייק גם על דברים אלה. ר' ישראל'קל משגיח (קרייזלמן) היה ביום זה עומד על המשמר ונזהר שהכל יהיה בסדר גמור. יום לפני זה היה מזהיר את התלמידים בכל רגע: הזהרו, הזהרו, התכוננו, מחר יבוא הרב צירלסון....".

תלמיד אחר, ד"ר משה שכטר, מספר: "פעם אחת בא הרב צירלסון אל הישיבה לבחון את התלמידים ובמקרה הייתי אני הנבחן בסוגיא החמורה של "תרי משהו לא אמרינן", ואחרי שעמדתי בבחינה זו, נעשית למקורב לביתו של הרב, ומאז הייתי בין הסועדים את הסעודה השלישית בשבת על שולחנו של הרב".

הרב שימש כנשיא הכבוד של ועד הישיבה, וראשי הישיבה בראשות הגאון ר' משה הינשפרג זצ"ל ("ר' משהלי'ה דיין") שהיה גם ראש הדיינים של קישינוב, היו מתכנסים בביתו לדון ולקבוע בעניני הישיבה.

בכנסיה הגדולה של אגודת ישראל

במאבקו העז נגד שלוחות ההשכלה שהתמקמו בעיר, פתח בית ספר תיכוני חרדי בשם "מגן דוד", והוא עצמו היתווה את תכנית הלימודים. הרבה להופיע בהרצאות, והמונים נהרו לשמוע את מדברותיו. כך החזיק כשלושים שנה רצופות את מוסרות השלטון הרוחני של בסרביה, ובסבלנות אבהית אין קץ שפט את ישראל ועשה גדולות ונצורות גם להקלת מצבם החמרי.

לנם עמו

סמוך להתמנותו כרבה של קישינוב, בשנת תרע"א, געש העולם היהודי בעלילת הדם הנוראה בקיוב על רקע משפט בייליס הידוע לשמצה, והרב צירלסון אזר עוז ותעצומות, ועמד בראש המאבק העיקש לטיהור שמם של הנידונים. הוא הגבר גייס והזעיק את כל גדולי ואישי הדור לארגן מסע הפגנות ומחאות נגד העלילה המרושעת. הופעתו ברבים בה הוקיע את תעלולי הרשע, כבשה לבבות והותירה רושם עז גם על אומות העולם.

שנים מעטות אחר כך פרצה מלחמת העולם הראשונה, ונחשול אדיר של פליטים נהר מרוסיה אל קישינוב. שוב נתגלה הרב זצוק"ל כמלך מגן ומושיע לישראל. בכל כוחו נחלץ לעזרת המסכנים האומללים ודאג להם לכל מחסורם. בהיותו חכם מחוכם בקי בהווייות עולם וכל מהלכי השלטון נהירים לו, מצא הרב זצ"ל מסילות ללב המימסד, שהנהיג בזכותו הקלות מיוחדות לפליטת העם.

כך הפך הגאון הצדיק זצ"ל כתובת לכל בעיה ציבורית קשה, שהיתה צצה ועולה, וכאלו לא חסרו כידוע. הוא ניצל את כל כישוריו הגדולים וחכמתו המרובה להצלת היחיד והכלל, ודבריו עשו רושם. לפרק זמן מסויים אף נאלץ לטובת עמו ליטל לעצמו את מינוי. ראש עירית קישינוב.

בפרלמנט

דמותו הרב גוונית של הגאון זצ"ל, קסמה לכל רובדי העם, וגם בקרב ראשי השלטון נחשב הרב ביותר. בשנת תרפ"ב נבחר לחבר הפרלמנט של רומניה. על כך, אנו קוראים במבוא לספרו "לב יהודה" מפרי עט הוצאת "מורשת סופרים": "פעילותו הפרלמנטרית של הרב צירלסון מהוה דף מזהיר בפרקי חייו. הוא נבחר לראשונה כציר הפרלמנט בשהת תרפ"ב ומיד

נתגלה בכל שיעור קומתו התמירה, כפטרון אומתו המגין על כבודה בגאון ובעוז.

בפרלמנט הרומני התנהלה ללא הרף תעמולה אנטי יהודית. בראש האנטישמים המשמיצים עמד צורר היהודים קוזה, שלא היסס אף לארגן כנופיות אנטישמיות בשם "משמר הברזל" כדי להתנפל על היהודים באוניברסיטאות וברחובות. בנאומיו המבריקים מעל במת הפרלמנט והסינט, הגן הרב על כבודה וזכויותיה של האוכלוסיה היהודית.

הוא לא הסתפק בהתגוננות ועבר להתקפה נגד צוררי ישראל. הוכיח את רשעותם ושחיתותם בגאון לאומי ובאומץ לב נדיר. דבריו השאירו תמיד רושם כביר על שומעיו בפרלמנט ובמדינה כולה.. שתדלן גדול היה הרב. תמיד מצא נתיב ללבם הקשוח של מושלי המדינה, לשכנעם ולרככם להעביר את רוע הגזירה בעת צרה ומצוקה לישראל".

דבר לדור

עוד בהיותו רבה של פרילוקי, היה הרב צירלסון, כאמור, מראשי ההנהגה היהודית הכלל ישראלית, ונטל חלק עיקרי באסיפות הרבנים. באותם הימים אף השתתף בועידת רבנים שנערכה בקראקא, ובה השתתף גם הגאון האדיר ר' אליהו חזן זצ"ל רבה של אלכסנדריה בעל "תעלומות לב". הגאון הספרדי שהיה קפדן ומבקר גדול עמד על טיבו של הגאון מפרילוקי, וכאשר זה האחרון עמד להדפיס את ה"גבול יהודה" ושלח לרבה של אלכסנדריה עלים לדוגמא, הזדרז אותו גאון וכתב לו:

"ומאז ראיתי הרבה ספרים נדפסים אשר אינם שוים בנזק הנייר והדפוס ולא לעזר ולא להועיל המה, ויש בהם כי אדרבא עוד יזיקו להדת ולהחכמה, ולדאבון לבי ראיתי גם באיזה מהם הסכמות רבנים מפורסמים, אולי טרם ידעו הכתוב בספר או מרוב ענותנותם לא יכלו להשיב פני המחברים ריקם, ואחרי כי כן לא יוכל איש לדון על הספר ועל מחבר ומההסכמות הבאות בראש הספר.. ואולם את פני הדרת גאונו שיחיי לנצח, לא יכולתי להשיב, אחרי אשר נהניתי בחברתו ימים אחדים באספת הרבנים בקראקא יע"א, גם בקוראי דלתיים בהעלים ששלח לי לדוגמא, ראיתי בם דברים יקרים ונחמדים, הראויים להפיצם בישראל שיהנו מזיו חכמתו.. והנני מברכו כי יאריך ה' ימיו ושנותיו ועוד יעשה ספרים הרבה אשר יועילו לתועלת כלל ישראל"..

בועידת הרבנים הגדולה שהתקיימה בשנת עת"ר בפטרבורג, עמד הרב צירלסון זצ"ל בראש "ועדת השבעה" שהכינה את הועידה, וחבריה היו: א. הגאון מהרי"ל צירלסון, יושב ראש; ב. הגאון רבי חיים הלוי סולובייציק מבריסק; ג. הגאון רבי חיים עוזר גרודזנסקי מוילנא; ד. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א; ה. הרב ר"ש פולינובסקי מאודיסה; ו. הגאון רבי מנחם מענדל חן מניעזין; ז. ר' משה מאזור מקיוב.

גם בועידה עצמה כיהן הרב צירלסון כראש האסיפה, ושימש גם כדובר משלחת הרבנים שהופיעה בפני מועצת המיניסטרים. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בא אתו בכתובים לדון כיצד להתכונן לאסיפות אלו ולהצלחתן.

כאשר נוסדה אגודת ישראל ע"י גדולי גאוני וצדיקי הדור, היה רבה של קישינוב מן הראשונים שנענו בכל לבם לרעיון אגודת ישראל, והשתתף באסיפת היסוד בקטוביץ. בכל שלשת הכנסיות הגדולות שהתקיימו לפני השואה, נבחר הרב צירלסון כיושב ראש הכנסיה. אף נמנה על חברי הנשיאות של "מועצת גדולי התורה" שהיתה מורכבת מראשי גאוני וצדיקי התקופה. בכנסיות הגדולות שנערכו כאמור ע"י אגודת ישראל, בוינה

בישיבת מועצת גדולי התורה

בשנת תרפ״ג ובשנת תרפ״ט, ובשנת תרצ״ז במרינבד, היה הרב צירלסון מראשי המדברים, ודבריו נשמעו בדריכות וברב קשב.

אף כי מתנגד היה לתנועת הציונות, כדעתם הקדושה של רבותינו אדמו״רי ליובאוויטש, לא עיממה זו ח״ו כי הוא זה, את אהבתו היוקדת לארץ ישראל, שנתן לה ביטויים שונים, בנאומים חוצבי להבות, במאמרים ורשימות בעתונות החרדית ובפרקי שירה ופיוט. את אחת ממשימותיה הראשונות במעלה של אגודת ישראל ראה בישובה של ארץ ישראל על טהרת התורה והקדושה. עם פרסום הצהרת בלפור בשנת תרע״ט, פירסם כרוז מיוחד ובה בירך על המאורע ותלה בה תקוות רבות, שלדאבון לבו לא זכה שיוגשמו כמאוויי נפשו. מחה נמרצות על תעלוליה של בריטניה והתנכלותה לעם היהודי ולארצו.

קישינוב בטרם פורענות

בשנת תרצ״ח החלו ענני קדרות לכסות את שמי בסרביה. המפלגה האנטישמית הידועה של גוגה קוזה ימ״ש עלתה לשלטון. יהודי רומניה נאלצו לנדוד ממקום למקום כדי לאסוף חומר לאישור האזרחות שלהם. זאת על פי גזירת השליטים החדשים. בכל ערי רומניה ובסרביה נשמעו קולותיהם של רשעי הגויים ״מות ליהודים״, ואולם נס גדול אירע להם ליהודי רומניה, בדיוק באותו יום שישי שבו עמדו לבצע גזירות קשות, אירע הנס, כאשר כיתות הרשע נגחו זה את זה, וגוגה קוזה הופל מכסאו. על אותם ימים סוערים ועל התיחסותו של הרב זצ״ל לאירועים אלו, מספר הרב ר׳ אהרן וסרמן זצ״ל:

״גם מי שלא האמין בניסים יכול היה למשש את הנס הגדול הזה במו ידיו. ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, והעיר קישינוב צהלה ושמחה, כמו חולה גוסס שפתאום הוא מתעורר ומחיל לצחוק וצוחק בלי הרף עד שהוא נופל גווע ומוציא נשמתו, כך היתה דומה קישינוב בשמחתה. לא יכולתי כבר לישון. קמתי לראות את העיר בשמחתה. הביקור הראשון היה לביתו של מורי ורבי, הגאון מהרי״ל צירלסון זי״ל הי״ד.. כשנכנסתי לחצרו של הרב, היתה מלאה אנשים. גם בית הכנסת ולהבדיל המשרדים היו מלאים אנשים שצהלו משמחה. ראיתי אז גם את ר׳ יוסף סודיט זי״ל, משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ופניו צוהלים והוא לוחץ את ידי

הרב בברכות מזל טוב, ועיניו זולגות דמעה. כל אחד התקרב לפי התור ולחץ ידי הרב בברכת מזל טוב.

באותו בוקר אחרי התפילה, לא נכנס הרב כדרכו לסעוד את לבו. הוא היה עמוס מאוד בעניני ציבור. פתאום נפתחה הדלת והקצבים נכנסו לחדר. כשראה אותם נכנסים קם וירץ לפניהם. הוא קידם אותם בברכת מזל טוב. באותו יום שישי היתה צריכה לצאת הגזירה על איסור השחיטה בקישינוב.. כמה מאמצים השקיע הרב לבטל גזרה זו ולא עלתה בידו. כל הצינורות הדיפלומטיים שלו נסתמו וכל קשריו עם אנשי השלטון נפסקו, בבחינת אין שלטון ביום המות.. וכשנכנסו עכשיו הקצבים היה מלא שמחה, ואמר להם: בדיוק לכם אני מחכה.. רק לפני מספר רגעים טילפנתי לעיריה ולמשרד הבריאות והתקשרתי עם אישים רמי מעלה וביקשתי מהם לעכב את הגזרה שלא תצא לפועל היום. הם הבטיחו לי, אבל ביקשו להגיש להם בקשה גם בכתב, ופנה לקצבים: "איר זענט דאך יונגע מענטשן לויפט זשע שוין, אבער איהר זאלט לויפן ווי די צווייטע לויפער פון דער מגילה" ("הלא אנשים צעירים הנכם, על כן רוצו מיד כמו הרצים השניים שבמגילת אסתר")..

כשהגיע תורי ללחוץ ידיו ולקבל פניו, פרצתי בבכי ושאלתי בשלומו. הוא נרתע למראה הדמעות שלי, שם ידו על כתפי, ואמר לי: "מה לעשות? ב"ה "שמשי כותב וגבריאל מוחק!", ואולם הוסיף באנחה כבדה: "ולפעמים קורה בעוונותינו הרבים גם להיפך.. הרגשתי שגאון זה, לבו אומר לו שהשמחה היא לא לאורך ימים. מעולם לא ראיתיו שבור ורצוץ כל כך כמו ביום זה. לבי אמר לי אז שאני לוחץ בפעם האחרונה הידים הקדושות שהיו מלאות מעש לעמו לארצו ולתורתו, ידיו הנקיות של האי גברא רבא"..

זכר צדיק וקדוש לברכה

בתמוז שנת תש"א, לפני חמישים שנה, הפציצו הגרמנים הארורים את העיר קישינוב, ורסיסי פצצת תופת פגעו ברבה הנערץ של קישינוב, הגאון והצדיק רבי יהודא ליב צירלסון זצ"ל הי"ד והוא בן שמונים ואחת שנה. הסתלקותו השרתה אבל ודכאון קשה בעולם היהודי כולו.

זכרו הטהור של רבה של קישינוב, אחד מגדולי מאורי ישראל בדורו, חקוק על לב האומה לדורות ולנצח נצחים.

מהגיגיו

התורה עוגן ההצלה

"האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי צוציתא דנורא חיורתי ברישא, ומחינן לה באלוותא, דחקיק עלה א־ה־י־ה, י־ה, ה' צב־אות, אמן, אמן סלה, ונייח" (רבה, בבא בתרא עג, א). כלומר: האומה הישראלית הנה תמיד כספינה בודדת בים התבל. בהתרומם אחד הגלים להטביעה, "מתחזי כי צוציתא דנורא חיורתי ברישא (בראש הגל, דהיינו בעצם תכליתו מתנוצצת אש לבנה, המרמזת על דרישת זאת התורה, שעיקרה מ"אש לבנה"). אכן ההצלה מהגל הזה כלולה בהשתמשות באותו מטה העוז ("אלוותא") שלנו, ששמות חקוקים עליו, דהיינו לימוד התורה, שלפי "קבלת האמת שבידינו היא כולה שמותיו של הקב"ה (רמב"ן)", ונייח (או אז מתאפס, ממילא, אותו הגל, שכולו לא בא אלא בשביל ההתעוררות ללמוד ולקיום התורה).

שבת

במדרש (שיר השירים א,ה) אמרו: "שחורה אני ונאוה; שחורה אני כל ימות השבוע ונאוה אני בשבת". כזאת הננו רואים בעליל, כי גם היהודי הדל, אשר בנפשו יביא לחמו, הנה בימות החול, חשך משחור תארו ובגדיו מלוכלכים ברבב, בנפט, בסיד או בקמח, שהוא מתעסק בהם בשביל פרנסתו המצוצמצת; אולם בשבת יהפך לאיש אחר. פניו מאירים, מלבושיו מצויינים, בערכם ובנקיותם, ונפשו כמו תדרוך עוז, בבואו בליל שבת לביתו, למראה הדרת הקודש, השוררת בבית, ולמראה הנרות המפיקים נוגה..על תכונה מוסרית נשגבה זו, שסגל לו בן ישראל, הלא תעיד רק השבת..".

כי הנה כחרס

"כלי חרס עלול להשבר בשני אופנים: אם בעודו רך, בשעת העשותו ביד היוצר, או אחרי צאתו כבר קשה מהכבשן. אכן יש חילוק מצד תכונת השבירה: באם נשבר מצד רכות חמרו, דהיינו שנשבר מעצמו, אז ישוב היוצר לעשותו תיכף לכלי שלם ונאה. לא כן בהשברו אחרי היותו כבר מוצק, שלפיכך לא יישבר אלא על ידי מהלומה מצד אחר, אז הוא "חרס הנשבר", שקשה לתקנו באופן כזה, שיגיע לתבניתו השלמה הראשונה. כן הוא האדם, אם מצד רכותו והרגישו עצמו ברשות יוצרו, ישתבר ב"ימי הדין", דהיינו שמעצמו יתעורר להתחרט על רוע מעלליו, אז יחבוש היוצר יתברך שמו, את שברו, בגשמיות וברוחניות, עד העשותו שלם בכל פרטיו...".

כחלום יעוף

במדרש (בראשית רבה צו,ב) אמרו: "כצל ימינו על הארץ, והלואי כצילו של כותל או כצילו של אילן, אלא כצילו של עוף כשהוא עף". כלומר: צל הכותל או האילן, אף שגם הוא עובר, אבל, למצער, הוא מתעכב לאיזה השעה, לא כן צל העוף המעופף. כל זמנו הוא הרף עין. אילו היה האדם בטוח שיחיה שבעים או שמונים שנה, אף שגם משך כזה כצל יחלוף, היה בכל זאת הצל מסוג זה של כותל או של אילן. אבל אחרי שבאמת אין האדם בטוח בזה כלל וכלל, באשר יכול להיות, כי פתאום בעודו מלא דשן, יותן צו, שירד כרגע על אחת מתחנת החיים. הלא חזיון כזה אינו אלא "כצילו של עוף כשהוא עף"..

סוד הסוכה

"צא מדירת קבע ושב בדירת עראי". כלומר: בן אדם, קרוץ מחומר! צא לך מרעיונך האוילי, אשר דירתך הנוכחית היא של קבע; התיישב בדעתך, כי אין זו אלא דירת עראי בת הצל העף, ואתה הנך רק עובר אורח דרך עמק הבכא של הצל הזה, לכן אל לך להתקשר אליו יותר מדי; אל לך לשעבד אליו נוסף לגופך גם את נפשך. שא נא מרום עיניך והתבונן, כי דירתך הקבועה והאמיתית היא העולם הנצחי, המלא אור בלא כל צללים. או אז תווכח, עד כמה מכוונים דברי חז"ל (מועד קטן ט,ב), בהחליטם: "האי עלמא אושפיזא, וההוא עלמא ביתא"!.

שתי קהילות קודש אוחזות בגרי"ל צירלסון

הגאון רבי יהודה ליב צירלסון זצ"ל הי"ד, היה כאמור, לכל הדיעות, אחד האישים המבריקים ביותר בתקופתו. גם באותו דור שלא חסרו בו גאוני תורה עצומים ואדירי דיעה, היה בו, ברבי יהודה ליב צירלסון, מן המיוחד. קודם לכל, היה גאון אדיר בכל מקצועות ההלכה. חסיד ועובד ה' הקשור בעבותות אל רבותינו הקדושים אדמו"רי חב"ד. נואם בחסד עליון. הוגה דיעות ובעל רעיון. ספרא רבא בעל לשון צח ומצוחצח. משורר ופייטן בעל מוח ולב. ועם זאת כליל מדעים ורב אשכולות.

רבנותו הראשונה היתה בפרילוקא הליטאית. הנהגתו את העדה בנעימות חן ותקיפות של קדושה הוציאו לו מוניטין כרב ומנהיג משכמו ומעלה גבוה. ספרי השו"ת שלו: "עצי הלבנון" ו"גבול יהודה" שחיבר בפרילוקא עשו לו שם גדול ותהילת כבוד בעולם התורה וההוראה. מאידך ספרי ההגות והמסה שלו "מערכי לב" ו"הגיון לב" העניקו לו מקום של כבוד בקרב בעלי הרעיון. עם פטירתו של רבה של קישינוב הגאון והצדיק רבי אריה ליב לאנצטער זצ"ל, נתנו אלופי עדת קישינוב עיניהם ברבה של פרילוקא. הריסות הדת בעניני כשרות, חינוך וטהרת המשפחה, שגברו בקישינוב בנסיבות מצוקת אותם הימים, דרשו במפגיע מראשי הקהילה הגדולה, להביא לעיר כוח גדול שיוכל להתמודד עם פורצי הגדר, ושיוכל למצוא מסילות בלבב השלטונות. לא היה מתאים יותר מן הרב צירלסון לכהונה רמה וחשובה זו.

ואכן בשנת תרס"ט, נתקבל הגאון זצ"ל אחר כבוד לכהן כרב אב"ד קישינוב, וכרב ראשי וחכם כולל לכל מדינת בסרביה. עד מהרה עלתה קרנה של תורה בבסרביה. השפעתו של הגאון גברה והלכה, ועד למעבר לגבולות המדינה הגיעה. שאלות בעניני דת ודין זרמו לקישינוב, וידיו עמוסות עבודה היו להשיב דבר הלכה לשואליו המרובים. הופעותיו התכופות מעל במתי ועידות וכינוסים מרכזיים כבשו לבבות. מלחמתו במהרסי הדת שניהל בתחבולות שונות ומגוונות קצרו פירות, וקישינוב היתה למעוז של תורה ויהדות. קנאתן של קהילות רבות בישראל.

ואולם כמו בהרבה פרקים מזהירים בהסטוריה היהודית, ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזם ורשעותם של מלשינים, שהצלחתו המסחררת של הרב צירלסון זצ״ל היתה לצנינים בעיניהם, והחלו מתנכלים לו. הגאון שמלכתחילה לא היה כל כך מאושר לעבור למדינת בסרביה, ראה שעתו כשרה לעבור לעיר אחרת בפולין או ליטא, ואכן עדת ראדום ששמעה על כך קפצה על המציאה, ומיהרה להציע לגאון ישראל זצ״ל את כהונת הרבנות בקהילתם המעטירה. כמעט קיבל הרב צירלסון את ההצעה, ואנשי קישינוב מגדלם ועד קטנם נזדעזעו וקמו כאיש אחד, לבטל את הגזירה הזו, תוך השתדלות לגבור על אותם מתי מעט שבגינם אמר הרב צירלסון לעזוב את קישינוב.

מו״צי קישינוב וראדום מתנגחים בהלכה

אחד מחשובי רבני קישינוב, הגאון ר׳ מאיר ישראל איידנשטיין זצ״ל, פרסם גם חוות דעת הלכתית, לפיה אין לו להרב צירלסון רשות לעזוב את משרתו.. וכך מתאר הרב איידנשטיין את המצב שנוצר במאסף התורני ״שערי תורה״ שהופיע אז בורשא:

״עדתנו שבעה רצון מאוד מהרב, והוא שוכן בתוכה בכבוד גדול, ודבריו נשמעים באופן נפלא, מנגדיו הם יחידים, שנער יכתבם, בעלי פניה ידועים, אשר מחמת שחיציהם הם מהרב והלאה, על כן שמו אל המלשינות פניהם.. שערוריית המלשינות השפיעה לשעה על הרב לעורר בקרבו את החפץ המקנן בלבו מכבר להעתיק משכנו לפולין, על כן נכנס בדברים עם עדת ראדום והסכים לקבל רבנותה. בהוודע הדבר, שהיה מתחילה בסוד כמוס, רעשה כל עדתנו למגדול ועד קטן, ותהי צעקה גדולה מצירי העדה שבאו למאות לבית הרב והביעו לו מחאותיהם והפצרותיהם, לבלתי יעזוב אותם ולבלתי יחריב הקהילה, הצפויה, ר״ל, לחורבן נורא הן בעניני רוחניות והן בגשמיות״.

הרב ממשיך לספר כי ״בבוא איפוא הרב במשעול צר, אחרי שלא פילל מראש על התחוללות רעש עצום כזה, שהמס את לבו הרך כדונג, למראה הצער, שגרם להציבור החביב עליו, החליט להעמיד הדבר על הדין״.. הרב איידנשטיין המייצג את קהילת קישינוב מפרט איפוא והולך את כל פרטי הדברים, ותוך כדי בירור ההלכה לכל היבטיה, הוא מגיע לכלל

מסקנא: "המורם מעל זה לדינא: א. שהרב צירלסאהן אינו יכול מהדין לחזור בו בתוך משך תקופת השתעבדותו לק"ק קעשינב. ב. שביחס לק"ק ראדום אין הרב בגדר "מחוסר אמנה" חלילה. ג. שבנידון הסכסוך שבין קעשנוב וראדום, ברור כשמש בצהרים, שקעשנוב זוכה בדין, שעל הרב צירלסאהן להוסיף לעמוד לשרת לפניה ולהאריך ימים על כסא רבנותה, כי לה משפט הבכורה"..

ראדום טוענת: הרב צירלסון שלנו!

תשובת ראדום לא איחרה לבוא, ובגליון הבא של ה"שערי תורה" יצא אחד מגדולי רבניה, הגאון ר' מנחם מענדל ווייגנארט זצ"ל, במאמר מנומק ומפורט בו דוחה אחת לאחת את כל טיעוני הרב איידנשטיין מקישינוב. הוא מספר כי כבר נמנו וגמרו רבני וראשי הקהל בראדום בהסכמת רבי יהודה ליב, שיעבור לכהן בה פאר, ואולם ברגע האחרון קיבלו מכתבו של הגאון בו הוא מתנצל על כי "לרכות לבבו לא יוכל להאטים אזנו משמוע צעקת האנשים הנאספים אליו בעירו, ולזאת הוסכם אצלו להגיש הדבר למשפט בדיני ישראל בין שתי הקהילות, וכאשר יגזר אומר הד"ת כן יקום לטובה". הרב ווייגנארט כותב כי "בהוודע דבר המכתב בעירנו נעשה כל העיר כמרקחה, כי הרגישו בעצמם האסון הנורא הנשקף להם ח"ו אם יהרס עתה הענין הזה"..

ראשי ראדום גמרו אומר להתעלם ממכתב הרב צירלסאהן, ונסעו כולם כאחד לקישינוב, להגיש לרבי יהודה ליב, את כתב הרבנות של ראדום.. הופעתם של רבני וראשי ראדום, הביכה מאוד את רבה של קישינוב, ולא ידע נפשו. על כן הציע להם ולראשי קישינוב, להציע הדברים אל כ"ק הרה"ק הגאון רבי שמריה נוח מבאברויסק נ"ע, שאליו היה הרב צירלסון קשור באותם הימים, וכאשר יגזור כן יהיה. האדמו"ר מבאברויסק השיב להם בכתי"ק, כי לדעתו עדת ראדום זכתה בדין.. ואולם בני בסרביה לא רצו להשלים עם פסק זה בשום פנים, וערערו עליו בטענה שלא הובאו כל הפרטים לידיעת קדשו של רבי שמריהו נוח, ושוב התפתח ויכוח עז ונוקב. אנשי ראדום הרהיבו עוז והזמינו את הגאון רבי יהודא ליב זצ"ל בעצמו ל"דין תורה" אצל שלשה מגאוני הדור: רבי חיים הלוי סולובייציק זצ"ל אב"ד בריסק, רבי יואב יהושע זצ"ל אב"ד קינצק ורבי משה נחום ירושלימסקי זצ"ל אב"ד קיעלץ...

וקישינוב אינה מוותרת

אנשי קישינוב לא טמנו ידם בצלחת, ועשו צעד נועז למדי, בהשפיעם על "שר הפלך" "שלא יתן פטורין להרב צירלסון קודם כלות תקופת משרתו, דהיינו עד מאי 1916". כל זאת בטענה שאי אפשר להפקיר "עדה בת ששים אלף מישראל, אשר ישבה כאלמנה בלי רב אב"ד יותר משבעים שנה עד השיגה את הרב צירלסון, הרצוי לכל והידוע בתקנותיו ובמפעליו הכבירים".

בסופו של דבר השלימה ראדום עם המציאות. קישינוב הוקיעה את קומץ מנגדי הרב, והגאון זצ"ל העמיק הרחיב את פעלו הגדול לתורה ולתעודה בקישינוב ובכל גלילותיה...

הגאון הוכר במרוצת השנים כאחד מגדולי דברי הדור. כעשר שנים לאחר אותה פרשה שהרעידה אמות סיפי היהדות, נבחר הרב צירלסון ליושב ראש הכנסיה הגדולה של אגודת ישראל, תפקיד שנשא בו גם בכנסיות הגדולות שלאחר מכן, בהן היה אחד מראשי המדברים כחבר הנשיאות של מועצת גדולי התורה.

פרק עשרים וארבעה:

העילוי מבריסק

לפני מאה שנה רעשה ארץ פולין. געשה ליטא. בחור צעיר עול ימים כבש את עולם התורה כולו, כאשר נתגלה כגאון אדיר, בקי בכל התורה כולה, הלכה ואגדה, מחדש נפלא ועם זאת עניו וירא אלקים מרבים.

ארזי הלבנון אדירי התורה לא הסתירו פליאתם והתפעלותם לנוכח החזיון המופלא הזה. נתאר לעצמנו שהגאון המפורסם רבי חיים הלוי מבריסק יתאר בחור צעיר: "הרב הגאון הגדול הבחור החסיד האמיתי העילוי הנפלא".. הגאון בעל ה"דברי מלכיאל" העיד עליו כי "הגאון הבחור החסיד היה בפה בשנת תרנ"א שלש שנים רצופין והוא היה בביתי ודיברתי עמו בדברי תורה וראיתי שהוא כלי מפואר מלא וגדוש בתורת ה' והוא חריף עצום אין לספר ולהגיד"..

שמו של אותו גאון עילוי צעיר: רבי משה זילברבלאט מבריסק.

המשב"ק של הרה"ק אדמו"ר מטריסק זי"ע במכתב המלצה בשם האדמו"ר אל העסקן ר' משה בראפמאן מקראקא כותב: "אתאר לפני כבודו את המוכ"ז הנוכחי הנוסע למחנם משה האיש הזה הוא עילוי נפלא והוא גאון נפלא וחסיד אמיתי. הוא בקי בש"ס בבלי וירושלמי ואין כמוהו בכל המדינות איש פלא הוא ומבהיל רעיון כל אדם כקטן כגדול".. גם הגאון הצדיק רבי שלום מנשה מבריסק בהמלצתו אל אחד הנגידים מספר: "הנה נודע פה מעלת הנחמד היושב תחת צל סוחרי שוורים בבית הרב הגביר הצדיק האמיתי הגדול בתורה וכו' מו"ה דובעריש זיידמן נ"י מבריסק.. עילוי גדול אשר בכל קצוי ארץ וימים רחוקים אין דוגמתו נמצא"..

בבחרותו חיבר ספר תשובות וחידושי תורה בשם "משה מבחוריו", ובו נושא ונותן עם ענקי ההלכה בדורו. בהקדמה מספר המחבר כי "אנכי פסקתי להלכה למעשה בבית הרב דק"ק אושפצין אשר היה שם דין תורה ומחמת

ענוותנותו של הגאון הצדיק יד״נ יקר לי מפז ומפנינים כקש״ת מו״ה אבלי שליט״א״.. גם בסימן ח׳ הוא מספר כי ״נתווכחתי עם חכמי אשוויענצין ה״ה הרב הגאון החסיד החכם האמיתי מוה״ר אבא אב״ד דק״ק הנ״ל והרב הגאון החסיד מו״ה נטע ראב״ד דק״ק הנ״ל וכו״״ בסתירת דברי הרמב״ם, והגאון המחבר אכן מתרץ דבריו בחידוש נפלא. בסימן ג׳ הוא מביא על ויכוח ״עם הגאון הגדול מוה״ר חיים הלוי סאלאוויציק אבד״ק בריסק דליטא וגם עם הגאון מוה״ר משה דוד מו״צ דק״ק הנ״ל וגם עם הצדיק האמיתי הגאון הנפלא ר׳ שלום מנשה מבריסק — הוא הצדיק הנערץ שהגאון ר׳ חיים היה שולח את בני ביתו בכל ערב ראש השנה להתברך מפיו — וגם עם הגאון הצדיק יקר מפז ומפנינים אב בחכמה כקש״ת מו״ה משה אהרן מבריסק אשר היה מלפנים אבד״ק וואלעטשין, וזה דבר השאלה: ״אחד הקדיש דבר ואחר כך הפקיר ההפקר לא חל כיון דהקדש אינו שלו אלא דיש להסתפק דהנה פסק הש״ס בנזיר.. דיש שאלה בהקדש לכן יש להסתפק בדין זה היכא דאחד הקדיש ואח״כ הפקיר ואח״כ הלך אצל החכם ושאל על ההקדש וכו״״. הספר מכיל מערכות עצומות בהן מטייל העילוי בכל חלקי הבבלי והירושלמי ובונה ומפרק בעמקות וחריפות.

גם אם נכתבו הדברים ב״המלצות״, הרי אין לשכוח שמדובר בגדולי עולם שהיו מקפידים על כל אות ותג, ובודאי לא היו מפריזים בתוארים ככל הבא ליד. מה גם שתורתו עצמה מכרזת עליו בספריו וחידושיו שבהם משבר הרים ומפרק סלעים בחריפותו ובגאונותו.

יראתו קודמת לחכמתו

ואולם היה רבי משה זילברבלט לא רק גאון עילוי בתורה כי אם צדיק בדרכיו וחסיד במעשיו. לרגל חתונתו חיבר העילוי ספר מיוחד בשם ״תפארת בחורים״ במעלות התורה האמת והענוה. מדהים לראותו מטייל בפרדס התורה כזקן ורגיל, בשני התלמודים ומפרשיהם, ובספרי חכמי המחקר והקבלה. בהקדמתו הכתובה בשפה נפלאה וסגנון מהוקצע להפליא, עומד הגאון העילוי הצעיר על מניעי חיבורו זה:

״כי כבר זיכני ה׳ זה חמש שנים להוציא לאור חיבורי שו״ת ״משה מבחוריו״ ועליתי השערה שערי קרית ספר וירדתי לגנים ללקוט שושנים

משו"ת ראשונים ואחרונים וגם מהרבה ספרים שונים, ובעמק דבריהם העמקתי ובמים אדירים צללתי ואשכחנא מרגניתא ובידי העליתי ומנחת אומר הבא מן החדש הקרבתי, ואם כי אז צעיר לימים הייתי משנתי קב ונקי שניתי, ובעיני ראיתי אשר חסד השי"ת גבר עלי ואמץ זרועי והיה לי למושיעי, להוציאו לאור כיד ה' הטובה, ונדרתי נדר לבוראי צורי וקוני אם ימצאו גאוני ארץ דברים נכונים, בדעתי להוציא לאור חיבור בביאור כל חכמות גופניות ושכליות, יען כי התורה כולה במדות האדם נקשרת, כי הם חמר למצות לשמור משמרת, הודות לאל הנאמן אשר לא הסיר תפילתי ושמע בקול תחינתי, ות"ל נתקבל בעיני חכמי הדור באהבה וחיבה, ופתי פת עני ערבה להם, לחם חשוב הראוי לעלות על שולחן שרים, וכמה גאוני ארץ, גודרי גדר ועומדי בפרץ שקטנם עבה ממתני והם ראשי המורים, משכימים לפתחי לשמוע אלה הדברים אשר בספרי סדורים, ובודאי לא מצד חכמתי, כי ידעתי מך ערכי וקוצר השגתי, אשר הדברים הנצרכים לבנין התורה הם אצלי חסרים, ואני צעיר התלמידים והחברים, אין בי לא טעם ולא ריח ניחוח, ואיך הארז אשר בלבנון שלח אל החוח, רק הבורא יתי"ש הקרוב להשברי לה ויושיע את דכאי רוח, ברחמיו וברוב חסדיו המשיך חוט של חסד על בריה קלה וצעירה כמוני, ויתן את חיני בעיני גדולי זמני..".

ענוות תום

תוך הדברים מתגלה טפח מיראתו וחכמתו כאשר מספר בזו הלשון: "כי מיום עמדי על דעתי, חמודי התבל מאסתי, הבלי הזמן והצלחותיו פגעיו ומלחמותיו, אחרי גוי השלכתי, ובצל החכמה חמדתי וישבתי, בארבע אמות של הלכה הלכתי.. וחלילה לי להחזיק טובה כי לכך נוצרתי, ותורתי בתוך מעי בקהל רב בשרתי, ועדי ושהדי במרומים כי לא להתגדר ח"ו חיבור זה בארתי, ולא לקבל שכר ותשורה עשיתי, כי לא לאיש קויתי, ולא לבני אדם יחלתי, כי אם לשם שמים להוציא חוקי האלקים נתכוונתי, לא להתגדל ולקנות לי שם וכבוד, כי אם לשם ה' צבאו"ת הוא מלך הכבוד אותו חברתי. אמנם חיבורי אינו כשאר חוברי חיבורים הבנוים על אדני השכל וחכמי המחקר המתפלספים, תלי תניא בדלא תניא, רק במניתי ויסדתי דרשותי על אבן בוחן, פנת יקרת, יסוד מוסד, עיקרי הלכה בבלי וירושלמי, אשר הן הן גופי תורה"..

מכתבי ברכה

מכבוד הרב הגאון הנדול האמיתי הצדיק בוצינא דנהורא מופת הדור כבוד שמו מוהר"ר שלום משה זצ"ל דק"ק בריסק.

בעו"ה יח' ויח'יום ג' בפדר. ירכיבהו על בפתי ארץ' תרס"ב לפ"ק. פה בריסק.

מזל טוב ושנה טובה ומבורכת בתורה ומדות נעימות וחן טוב ועושר ואושר וזריכות ימים ושנות חיום מתוקנים לידיד נפשי נפש הקשור בנפשי הרב הגאון מלא דבר עושה ציצין ופרחים לתורה לו דומיה תהלה כקש"ת מהו' משה זילבערבלאט נ"י. יהי' ית' עמו לכוון תמיד שטעתתא אליבאדהלכת' ויהא שלחנו מלא דשן תורה ועושר ואושר עד דור אחרון אמן. ימלא פי תהלה לעליון ית' כי תבשרתי מאביו ואמו המקום יהא בעזרם מנשואי טר מלאתי שמחה כי עתה יהגה מתוך עושר וכבוד ובנחות שאננות, ואברך ביתו תהי כגפן פוריה חזותנו וחותנתו אשריהם שזכו לזה מז"ט מז"ט, דברי הכותב בכלות נפש ומעומק לב: שלום מנשה רוזנבלום.

דאוי להאריך אך מאשר בחסדו ית' זקנתי ושבתי וידי מרתתין מאד קצרתי.

מכבוד הרב הגאון המאור הגדול הצדיק המפורסם חסידא ופרישא פאר הזמן כקש"ת מוה' צבי הירש תומארקין. מלפנים רב ואב"ד בק"ק קרעמנציג וכעת פה בדובראוונא.

ב"ה א' דסליחות. בפת"ר. דובראוונא.

לשנה טובה יכתב ויחתם כ' הרה"ג העילוי המפורסם לנאון ולתפארת חו"ב בהדרי תורה, קנקן חדש מלא ישן וכי כש"ת מוה' משה נ"י.

באתי לביתי שלום ב"ה זה ימים אחדים, ומצאתי מכתב מכת"ר בבשורת חתונתר למז"ט, והנני מברכו בברכת מז"ט. יהא רעוא דלהוי בגדא טבא, והזוג יעלה ליפה ולברכה, בעושר ואושר וזריכות ימים ושנים טובים, וללמוד מתוך הרחבה ונחת תורה לשמה ויזכה לבנין ובני בנין דלא יעדון מפתנמי אורייתא, דור ישרים יבורך.

והנני להזכיר את כת"ר ה', את דברי הבטחתו הנאמנה לשלוח לי ע"י פאסט חבורו „משה מבחוריו" יקיים נא דבריו וישדר לן שופרי' חבורו הנ"ל ע"י פאסט מוקדם, בראוי לנברא דכוותיה, לשמור ולקיים מוצא שפתיו, וגם יטיב לשלוח לי בכתב איזה חידושי תורה או א' מדרושיו, מובטחני בכת"ר כי יקיים דבריו, ויודיעני נא מכל אשר אתו לטוב.

והשי"ת יטיב לנו ולכל אחב"י הבוה"ח ויחדש עלינו שנה טובה ומתוקה ברוב"נ בנפשו ונפש ידידו דוש"ת באהבה מצפה למכתבו,

צבי הירש תומארקין.

מכבוד הרב הגאון החסיד מוהר"ר דוד יאקאבסאן הרב דק"ק ליובאוויטש.

ב"ה יום ב' א' חנוכה. תרס"א. ליובאוויטש.

כבוד ידי"נ עוז הנאון העילוי מפורסם לשב בכל תפוצות ישראל כבוד שמו מפארים מהו' משה זילבערבלאט נ"י.

אחדשה"ט הנני לברכו בברכת מז"ט עבור הק"ס שהיה אצלם בנדא טבא ובשעה טובה ומוצלחת יתן השי"ת שיהיה זיווגם עולה ליפה דהיינו השבח הט"ו מכל השבחים בכלל ויעלה זכרוני לפניהם לטוב ואבקשם להודיע לי תיכף במ"כ מכל הפרטים כי דורש טובתם אנכי מעת הכרנו איש אחיו ובטובתם לי טוב וד"ל. יפרסו ניני שלום מחותנו הנ', והנני המצפה לתשובתם בהקדם דו"ש וטובם כ"ה.

דוד יאקאבסאן מ"ץ דפה.

עם גאוני החב"ד

ספר זה "תפארת בחורים" עיטר המחבר הגאון בשלשה מכתבי תהלה של שלשת גאוני הזמן: "הרב הגאון הגדול האמיתי הצדיק בוצינא דנהורא מופת הדור כבוד שמו מוהר"ר שלום מנשה זצ"ל דק"ק בריסק"; "הרב הגאון המאור הגדול הצדיק המפורסם חסידא ופרישא פאר הזמן כקש"ת מו"ה צבי הירש תומארקין מלפנים רב ואב"ד בק"ק קרעמנציג וכעת פה דובראוונא"; ו"הרב הגאון החסיד מוהר"ר דוד יעקאבסאן הרב דק"ק ליובאוויטש".

מכך שהעילוי ראה ענין לפרסם מכתביהם של שני גאוני החב"ד, הגאון הצדיק רבי צבי הירש תומארקין נ"ע, אחיו, חתנו וממלא מקומו של הגה"ק רבי יוסף תומארקין זי"ע גאב"ד קרמנצ'וג, ושל המו"ץ המפורסם של ליובאוויטש הגאון החסיד רבי דוד יעקובסון נ"ע, נראה שהעילוי הגדול שלא הסתפק בידיעותיו אלא חיפש וביקש לרוות נפשו הצמאה לה', התקרב ומצא מקומו בחסידות חב"ד, ואולי גם השתדך עם משפחה חב"דית. ה"תניא" קדישא גם משמש לו יסוד באחד מבנייניו ב"תפארת בחורים". איך שלא יהיה מכתבו של המו"ץ דליובאוויטש הוא מן הנדירים שפורסמו עד כה, ולמרות קוצר אמריו רב תוכנו, וזה לשונו:

"ב"ה יום ב' א' חנוכה תרס"א ליובאוויטש

כבוד ידי"נ עוז הגאון העילוי מפורסם לשבח בכל תפוצות ישראל כבוד שמו מפארים מהו' משה זילבערבלאט נ"י. אחדשה"ט. הנני לברכו בברכת מז"ט עבור הק"ס שהיה אצלם בגדא טבא ובשעה טובה ומוצלחת. יתן השי"ת שיהיה זיווגם עולה ליפה דהיינו השבח הט"ו מכל השבחים בכלל, ויעלה זכרוני לפניהם לטוב, ואבקשם להודיע לי תיכף במ"כ מכל הפרטים, כי דורש טובתם אנכי מעת הכרנו איש את אחיו ובטובתם לי טוב ודי"ל.

יפרסו גיני שלום מחותנו הג', והנני המצפה לתשובתם בהקדם דו"ש וטובם כ"ה.

דוד יעקאבסאן מ"ץ דפה".

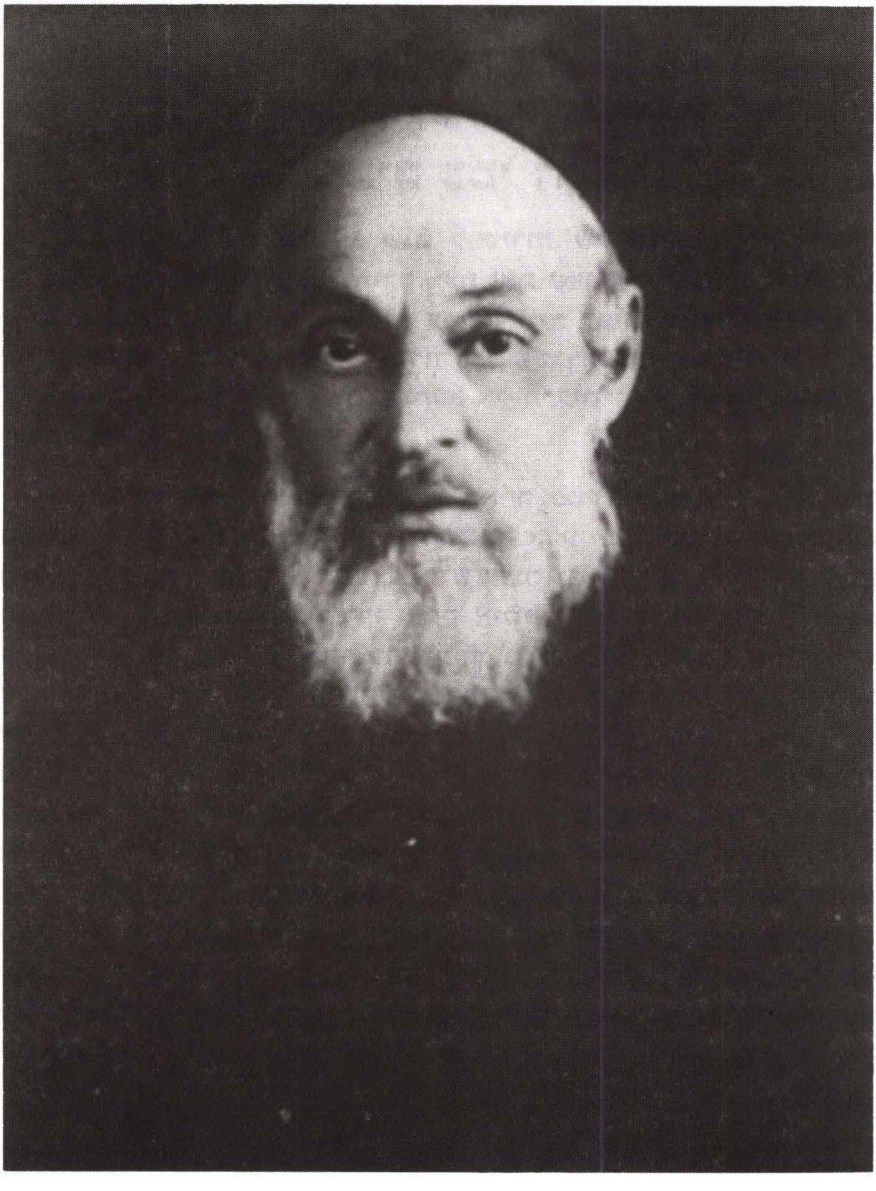
פרק עשרים וחמשה:

נתיבים במי הים

לא מכבר מלאו חמישים שנה לפטירתו של אדם מופלא רום מעלה, שהיה גאון עולם בתורה, ועם זאת גאון גדול בצניעות וענוה, רבי משה מרדכי פאהרעלסקי עמרמי היה שמו. מגדולי הרבנים והמשיבים ברוסיה, מרביץ תורה בעל הסברה מעולה וכתבן גדול. עלה לארץ הקודש ת״ו, ובה נחבא אל הכלים וישב בשלוה ועסק בתורה.

ספריו ההלכתיים שברובם הופיעו לאחר פטירתו, הדהימו את עולם התורה. גדולי ארץ ישראל הבחינו שגאון אדיר שכן בתוכם והוא מלא וגדוש באוצרות התורה והחכמה, מחדש עצום ובעל היקף בלתי רגיל. הרב הראשי לארץ ישראל הגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ״ל. שבעצמו היה בקי עצום בכל חדרי התורה ועמקן גדול, נבהל ונשתומם מקונטרסי ספר ״נתיבים במי הים״, של הרב עמרמי זצ״ל על מקואות, שהובאו לפניו ע״י אלמנת הגאון זצ״ל, עובר להדפסתם, והצהיר בפני עולם התורה ״כבר הגדתי ואני חוזר ומגיד שלא בא כבושם הזה בספרות ההלכה זה עשרות שנים באותו המקצוע העמוק של ״מקואות״ התלוי בכמה מושגים ומונחים הטעונים בירור וליבון, ואני אומר בפה מלא, שראוי לכל מי שרוצה לזכות לעצמו חלק במקצוע עמוק וחמור זה, הנוגע לעצם טהרתה וקדושתה של האומה הישראלית, וביותר ראוי לכל רב מורה הוראות בישראל להכניס את הספר היקר הזה לתוך ביתו ללמוד ולעיין בו, כי המחבר זצ״ל עשה גדולות וזכה לסייעתא דשמיא מפני שיגע ועמל מאוד להגיע לאמיתה של תורה״..

בראש ישיבת תומכי תמימים בשצעדרין, שהיתה משנה לישיבה הגדולה והמרכזית של ליובאוויטש, עמד במשך תקופה, הגאון רבי משה מרדכי עמרמי זצ״ל אב״ד פוצעפ, פלך צרניגוב. גאון אדיר במלוא מובן המילה היה רבי משה מרדכי, בקי בכל מקצועות התורה, עמקן ומחדש נפלא, ועם זאת היה ענוותן כהילל, צנוע ופשוט בהליכותיו, ולא החזיק טובה לעצמו.

הגאון רבי משה מרדכי עמרמי זצ״ל

תחילה שימש כשו"ב בפוצעפ תחת מרותו של הגאב"ד הגאון החסיד הנודע רבי יהושע נטע גנעסין "ר' העשיל נטע" זצ"ל שהיה מגאוני התורה המפורסמים בדורו. בהיותו שוחט מומחה לא נתנוהו אנשי עירו לעזוב משרה זו ולהתמנות כראש ישיבה כפי שתאם את גדלותו התורתית. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א מעיד על כך באגרת קדשו אל הגה"ח המפורסם רבי יעקב מרדכי בעזפאלאוו מפלטבא ("אגרות קודש" ח"ב מכתב שכ"א). באותה אגרת מתארו רבינו זיע"א "השו"ב דפאצעפ ר' משה מרדכי הוא מפורסם במינו למומחה ולמדן גדול להורות ולדון". עם זאת גברה לבסוף יד הנהלת הישיבה הק' תומכי תמימים, והגאון העילוי נתמנה כראש ישיבה בשצעדרין.

התקופה בה השמיע רבי משה מרדכי פאהרלסקי עמרמי זצ"ל שיעורים, הוזכרה בהתרפקות ע"י תלמידי הישיבה שברבות הימים עלו ונתעלו לגדולי תורה ויושבי על מדין. כך העיד עליו אחד מתלמידיו הגה"ח רבי ישראל דזייקובסון זצ"ל שכיהן בערוב ימיו כאב"ד בקראון הייטס: "היה גאון מופלג, בלי שום בליטות". גם תלמידו הגה"ח רבי אליעזר קרסיק זצ"ל שכיהן אחר כך גם כרב בשצעדרין (ולבסוף שימש כרב לחסידי חב"ד בתל אביב) כותב עליו בזכרונותיו: "אף שהיה מהאנשים המתרחקים מהכבוד, והא ראיה שברח אפילו ממשרת רבנות, אבל גאונותו פרצה כל הגדרים, וידעו ממנו".

"המחלקה בשצעדרין" היתה תחנת מעבר לפני הכניסה לאולם הגדול של תו"ת בליובאוויטש, ולא הכניסו תלמיד לשצעדרין רק אחר מעקב ובדיקה קפדנית על כוחו בתורה. "השיעורים בשצעדרין — מעיד הרב קרסיק — היו בדרגא עילאית". לאחר מכן עבר הגאון רבי משה מרדכי לכהן כאחד מראשי הישיבה הגדולה של ליובאוויטש.

רבה של פוצעפ

עם פטירתו של גאב"ד פוצעפ הגאון רבי העשל נטע גנעסין זצ"ל נתבקש לשבת על כסאו, ונענה להפצרת הקהילה. עד מהרה נעשה לאחד מגדולי המשיבים, וכל דבר קשה ומסובך שאלו אותו והוא השיב בפשטות ובבהירות. הגאון הגדול רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל שהכירו מקרוב, כתב עליו: "שקדנותו בתורה היתה במדה בלתי רגילה אפילו בזמן שעול הרבנות של קהילה חשובה היה נוטל עליו, כל שכן כשבא לארץ ישראל וישב

במנוחה בבית בנו. הרבה כל ימיו לכתוב חידושי תורה, כתב לעצמו וכתב לאחרים תשובות על שאלות מעשיות בהוראה. פנו אליו בשאלות מערים קרובות ורחוקות.. עניו ושפל ברך היה כל ימיו וכאח וכריע התהלך עם כל אדם. לא תמיד ההערצה והאהבה מזדהות. יש נערץ ואינו אהוב, כמו שיש להיפך. את הרב עמרמי העריצו ואהבו כאחד. העריצוהו כגדול ואהבוהו כחבר. העריצוהו מרחוק ואהבוהו מקרוב".

בניו, בהקדמתם לספרו "דרכים למשה", מספרים כי הגאון זצ"ל "עמל להפיץ מעיינות חכמתו חוצה ולא נרתע מאימתא דמלכותא ברוסיא הבולשביסטית, והיה מוסר את נפשו להקנות תורת ישראל לתינוקות של בית רבן, וישב במאסר על "חטא" זה".

הרב שהתחבב על כל תושבי העיר, שימש כתובת לכל בעיה, וכל בני פוצעפ ראו בו לא רק רב כי אם אב ופטרון. היה דואג למחסורם של ענייי העיר, ופעל רבות לטובתם של כל הנדכאים ושבורי הלב. בהקדמתה המרגשת של הרבנית בפתח ספריו, מתוארת דאגתו האבהית לאנשי העיר כולם והתמסרותו לרווחתם.

בפאצעפ ישב על התורה ועל העבודה, ועם כי עמדו עליו בני הקהילה ובעיותיהם מבוקר עד ערב, מצא לו זמן ללון בעומקה של הלכה, וחידושי תורתו שהעלה על הכתב נעמו לכל רואיהם ועינגו כל שומעיהם. אלמנתו הרבנית ע"ה שהדפיסה את ספריו, תיארה בראש הספרים את אהבתו ומסירותו לתורה שלא ידעה גבול. "תמיד לא פסק פומיה מגירסא ממש בשבתו ובקומו ובלכתו בדרך, או בפנים או שהיה משנן משנתו בעל פה. כל שעה פנויה בין שיחה לשיחה עם אנשי העיר או בין טענה לטענה בשעת "דין תורה" שבא לפניו, היה ממלא בלימוד התורה כשהיו מגיעות שאלות בהלכה מקרוב ומרחוק, היה עונה לכל אחד ואחד למרות עייפותו. היה מאחר לשבת עד שעה מאוחרת בלילה וכותב תשובותיו וחידושיו".

כאשר באו קונטרסים מתורתו לידי הגאון בעל "דבר אברהם" גאב"ד קובנא זצ"ל בשנת תרע"ו, כתב בשבח הגאון המחבר אשר "העמיק הרחיב הדיבור בענינים העמוקים הללו בחכמה ודעת ועינו ראתה מרבית שכיות החמדה בדברי הראשונים והאחרונים ועל יסודותיהם הוסיף להעמיק בחקירות נכונות וסברות ישרות ברוב עיבוד ועטור סופרים, והכל עשה בשכל

ישר וסדר נכון ומתקבל על הלב״. גם הגאון רבי מאיר אטלס זצ״ל גאב״ד שאוול הפליא מאד את ״שכלו צח״ של רבי מרדכי משה ואת ״סברותיו הישרות עד להפליא״.

פוצעפ — עיר ואם בישראל

פאצעפ, עיירה גדולה במחוז טשרניגוב, היתה מרכז תורני חשוב. הרב והאב״ד שכיהן בה, עם כינונה של הישיבה הקדושה של ליובאוויטש, הגאון הגדול והחסיד רבי הירש נטע גנעסין זצ״ל, ריכז סביבו קהל רב של בחורי חמד שוחרי דעת ושוקדי תורה. הוא עצמו הגאון זצ״ל עמד בראש הישיבה של פוצעפ, שהיו לה מוניטין כישיבה מצויינת ומיוחדת במינה.

הגה״ח רבי יהודה חיטריק שליט״א, כיום משרידי שיירי כנסת הגדולה של תומכי תמימים דליובאוויטש מספר בזכרונותיו (״רשימות דברים״ ח״א אות קל״ו) על שיטתו המיוחדת של רבי הירש נטע בפיתוח כשרונות הלומדים: כל סוגיא ביאר בתחילת הלימוד עפ״י שיטת רש״י, ובביאוריו יישב כל קושיות התוספות על פירוש רש״י, וכאשר נגשו ללימוד התוספות, אף שלפי שיטתו ע״פ פירוש רש״י אין מקום לקושיות התוס׳, ביאר וקיים שיטת התוספות כך שאף על פי כן יש מקום לקושיות התוספות ומוכרחים לתירוצי ושיטת התוספות״.

ואעפ״כ, היתה פוצעפ מקור חשוב שממנו הגיעו תלמידים לליובאוויטש. היתה זו משאת נפשו של כל תלמיד מצטיין בפוצעפ להגיע לישיבת ליובאוויטש, והגאון הגאב״ד זצ״ל בירר ובחר בטובי תלמידיו ושלחם להסתופף בצל קדשו של רבינו הרש״ב זיע״א בהיכל הישיבה הגדולה של תומכי תמימים. ״תלמידיו של רבי נטע גנעסין ניכרים היו - מעיד הרב חיטריק שליט״א - באופן לימודם בהיותם בליובאוויטש, הן אותם שמסרו את עצמם ללימוד הנגלה והן אותם שמסרו את עצמם ללימוד דא״ח, שהלימוד יהיה בעמקות ולא להטעות את עצמם (ניט נארין זיך)״.

בין תלמידי פוצעפ הידועים, היה המשפיע המפורסם הגה״ח רבי אלטר שימחוביץ זצ״ל שנשלח ע״י כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע לחברון ולירושלים והעמיד בהם תלמידים מופלגים, מהם חשובי וזקני משפיעי דורנו שליט״א.

בתורת אמת של חברון היה גם תמים מצויין במיוחד ובעל מדריגה

בדא"ח ועבודת ה' בשם "הילקע (הלל) פוצופער" נ"ע. על המשפיע רבי אלתר נ"ע ועל התמים הלל פוצופער ז"ל, נכתב כבר באריכות ע"י הרה"ג ר' שמעון גליצנשטיין זצ"ל ב"בטאון חב"ד".

בארץ ישראל

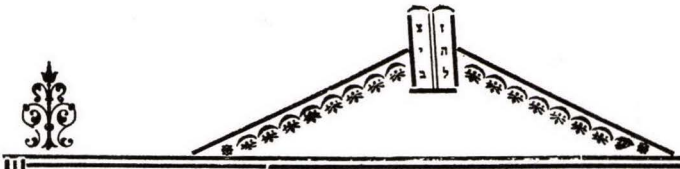
בשנת תרצ"ז עלה רבי משה מרדכי פאהרעלסקי עמרמי לארץ הקודש ת"ו והשתקע ברמת גן, כאן ישב בשקט ובשלוה על התורה ועל העבודה, ועוסק בחידושי תורה וכתיבת תשובות להלכה. ספרו הראשון שהוציא לאור בארץ ישראל היה "נתיבים במי הים" על מסכת והלכות מקואות, ואח"כ "מזמרת הארץ" על מצוות התלויות בארץ. הספרים, אם כי נכתבו בקיצור ובתמציתיות עשו רושם כביר על הלומדים ועל המתעמקים בהלכות חמורות הללו.

לאחר פטירתו בשלהי תש"א עסקה אלמנתו הרבנית בהדפסת שאר חלקי הספרים הנ"ל, והוציאה לאור את "נתיבים במי הים" חלק שני וחלק שלישי, בהסכמותיהם הנלהבות של גדולי ארץ ישראל, וכן "מזמרת הארץ" חלק שני. בספר זה שהופיע בשנת תשי"ג מעטר את הספר מכתב קדשו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א מיום ב' כסלו תשי"י, כחדשיים ימים לפני הסתלקותו, ובו מברך את הרבנית שתזכה להדפיס עוד מחיבוריו של בעלה הרב הגאון זי"ל.

בשנת תשי"כ הוציאו בני הגאון את ספרו "דרכים למשה" חלק ראשון, ובו תשובות וענינים שונים, אשר מברר בהם בעיון הדק היטב בדברי רבותינו הגדולים אדמו"ר הזקן ואדמו"ר הי"צמח צדק", ואולם החידוש בו, הוא חלק האגדה והדרוש, שבו מתגלה רבי משה מרדכי זצ"ל כבעל רעיון ומחשבה עמוקה. הדברים מתובלים גם ברעיונות מתוך תורת חב"ד שהוא זצ"ל ינק ממנה והתעמק בה, וחבל שלא הופיעו יתר כתביו לאור עולם.

ביום ג' אלול תש"א השיב נשמתו הטהורה ליוצרה בעיר רמת גן, ופטירתו השרתה אבל וצער רב בקרב כל מכיריו, ובפרט בקרב פליטי רבני רוסיא שעלו אז לארץ ישראל. רבה של פרדס חנה הגאון ר' יהושע זליג דיסקין זצ"ל כתב לבני המשפחה:

"נדהמתי ממש לשמע האסון הנורא בהלקח עטרת תפארתכם מעל

ספר

נתיבים במי הים

חלק שלישי

ונקרא

נבכי ים

מדובר בענין שיעורין של תורה

ומצורף לזה קונטרס הנקרא בשם

חומר בקודש

בענין חמור שבדיני קדשים. הדברים הן בהענין שבפסחים דף ע"ז ע"ח ועוד באיזהו מקומן בש"ס שמדובר שם מאותו ענין. וביאור וישוב ד' הרמב"ם בענין זה בדרך מחודש ונפלא.

מאתי משה מרדכי בלא"א מו"ה נח זלה"ה הכהן
חוב"ק פאצעפ ברוסיא

בסיוע מוסד הרב קוק שע"י המזרחי העולמי
ירושלים תש"ט

דפוס "תורב" מאה שערים ירושלים.

ראשכם.. ישרותו, הגיונו הבריא, צניעותו ופשטנותו, עממו את האדם הגדול ורם בענקים במו״מ של הלכה ולא גילו את שיעור קומתו בשוק הצווחני.. אך מי כרבני אוקריינא עוד יודע עד כמה היה רב גובריה כאחד הגדולים אנשי השם, ועל כל אלה: אהבת האמת, יראת שמים אמיתית, פנימית, טהורה פקחות עירנית חלקה ומידות תרומיות. כהן שדעתו יפה באמת״

״זכיתי ליהנות מאור תורתו בשו״ת שהחלפתי עמו ברוסיה, והייתי פונה אליו תכופות בדברים קשים בהלכה, ודבריו בתשובותיו תמיד היו קולעים, מכוונים לאמיתה של תורה״..

במלאות חמישים שנה לפטירתו, כדאי וראוי לעשות להוצאתם לאור של כתביו, אשר לעדות הרב ר׳ יהושע מונדשיין שליט״א (״כרם חב״ד״) נשארו הרבה מהם. גם חשוב היה להדפיס מחדש את ספריו שכבר אזלו מן השוק, ולסדרם מחדש, לתועלת הרבים ולהאיר בהם את ציבור הלומדים.

הרב עמרמי זצ״ל עם השוחט הרה״ח ר׳ וועלע מנוחין מפוציעפ

פרק עשרים ושש:

רבה של מינסק

מינסק, בירת רוסיה הלבנה, אמנם לא נחשבה עיר חב"דית, כמו באברויסק או קרמנצ'וג, בהיותה מעוז חשוב של האסכולה ה"מתנגדית", בימי דור ה"ראשית" של החסידות, ואולם במשך הדורות פעלה תנועת חב"ד בעיר גדולה לאלקים זו, עד שרישומה בה ניכר היה היטב. ביקורו הרשמי של רבינו הגדול בעל ה"צמח צדק" במינסק, בה נתקבל בתרועות כבוד ובהדרת קודש ע"י גדולי גאוני ליטא ובראשם הגאב"ד דמינסק בעל ה"נחלת דוד", הותיר רישום עמוק ונשאר חרוט זמן רב על לבות גדוליה וחכמיה של מינסק.

יחסי הכבוד וההערצה שרחשו לרבינו זיע"א מנהיגי היהדות הליטאית, ומאידך פעילותם התורנית חסידית של דמויות חב"דיות ששכנו בה, עשו במשך הדורות את שלהם. הפעילות החב"דית הגיעה במינסק לשיאה דוקא בתקופות האחרונות שהיו קשות ליהדות.

המשפיע הנודע, המשכיל והלמדן המובהק, רבי אברהם ברוך פבזנר זצ"ל שימש רבם ומאורם של חסידי חב"ד במינסק, בה פעל בשליחות רבותינו הק'.

תרמה רבות להצלחת הפעילות החב"דית, עובדת כיהונו של הגאון החסיד המפורסם רבי מנחם מענדל גלוסקין זצ"ל איש חב"ד כגאב"ד מינסק המעטירה, כממלא מקום חותנו הגאון הגדול רבי אליעזר רבינוביץ זצ"ל בעל "משנת אליעזר" גאב"ד מינסק לאחר פטירת חותנו "הגדול ממינסק" הגאון האדיר רבי ירוחם יהודה ליב פרלמן זצ"ל בעל "אור גדול".

במכתב המתפרסם ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" מאת הגאון ר' מרדכי פיינשטיין זצ"ל גאב"ד שקלוב והגאון ר' שלמה קולובנציץ זצ"ל גאב"ד מוהילוב, אל רבינו זיע"א, הם מציינים את עזרתו של "ידידנו הגאון

המרא דאתרא דמינסק רבי מענדל גלוסקין שליט״א, וחוששים שעם ״נסיעת כ״ק יתבטל התמיד״..

במינסק שלאחר שליטת הקומוניזם, פעל בחירוף נפש להרבצת תורה ויראה, הגאון הצדיק רבי יהושע צימבליסט זצ״ל מהוראדנא, בתיאום ובעצה אחת עם רבינו הקדוש אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א קברניטה המופלא של יהדות רוסיה.

אחד ממרביצי התורה במינסק בדור האחרון היה הגה״צ רבי אברהם גולדברג זצ״ל ראש הישיבה ב״ברעג שול״, שאחר כך ניצל ועלה לירושלים ת״ו, נתקשר בעבותות אהבה עם רבותינו הק׳ כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ ויבלחט״א כ״ק אדמו״ר שליט״א, והיה משמיע שנים ארוכות משא חג הגאולה י״ט כסלו בבית הכנסת חב״ד בשכונת ״מזכרת משה״ בעיה״ק ת״ו.

על מינסק היהודית־תורתית־חסידית של התקופה האחרונה, מעידים שלשה אישים דגולים החיים אתנו היום בארץ הקודש ת״ו, לאורך ימים ושנים טובות: הרב הגאון ר׳ אלתר הילביץ שליט״א, דמות תורתית מרשימה ומחבר פורה, בעל ארבעת הספרים ״חקרי זמנים״ ומרביץ תורה לפני תלמידים מקשיבים בישיבת כולל ״מבשרת ציון״; הרב הגאון ר׳ משה צבי נריה שליט״א רבם של אלפי תלמידים שכוחו גדול בכתב ובעל פה, הוגה ומחדש, והרב החסיד ר׳ בן ציון גרשוני שליט״א, משורר וסופר ירא אלקים כולו יקוד אש לה׳ ולתורתו.

מספר הרב ר׳ אלתר הילביץ שליט״א:

״קיימתי את לימודיי המחתרתיים ביהדות בפינות שונות במינסק, בהיחבא מן השלטונות הממשלתיים, הצבאיים והאזרחיים, וביניהן בביהכ״נ ״שואבי מים״ שהתקיימה בו ישיבה מחתרתית של הרב ר׳ יהושע צימבליסט (הורודנר) שהייתי נכנס לשם באחת הפינות, ור׳ יהושע צימבליסט ז״ל היה מקרב אותי. [״שואבי־מים־שול״ היתה במינסק של אותם הימים שלפני מלחמת העולם השניה, ברחוב שנקראה באידיש ״שלאס גאס״, וברוסית ״זאמקא־וואיאאוליצא״, כלומר: רחוב המבצר, כנראה משום שבמינסק הקדומה היה שם המבצר על גבולה של מינסק. בתקופה ההיא למדו ב״שואבי־מים־שול״ גם הרב ר׳ שאול ישראלי (איזראעליט) שליט״א, וגם הרב ר׳ משה צבי נריה (מנקין) שליט״א שהיה נקרא ״דער קרוטשערר״ (על שם עירו, כשם שאני נקראתי דער זשעבינערר״ על שם עירי)].

עוד פינה אחת היתה: ב"בליומקעס קלויז", שאף לשם הייתי נכנס לאחת הפינות. ב"בליומקעס קלויז" התקיימה גם פעילות האגודה המחתרתית "תפארת בחורים" שהייתי מחברי הנהלתה (יחד עם ראובן שוואַרץ ממינסק, וקצנלסון מבברויסק. אחד מן החבורה היה ר' משה אהרן ריף ז"ל, שעלה לאה"ק, לישיבת חברון והיה מהרוגי תרפ"ט. הי"ד). ובו בזמן הייתי כעין מזכירו ואיש סודו של המרא דאתרא של מינסק, הגרמ"מ גלוסקין ז"ל [הר"ר מנחם מענדל גלוסקין היה מגדולי הרבנים וגם מחשובי חב"ד, ובאותן השנים הקשות ברוסיה הסובייטית היה בקשר אמיץ עם כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע בהנהגת יהדות רוסיה, ורבות פעל, ואני הייתי אצלו כבן בית, ושיתף אותי בפעולותיו, וגם הסמיך אותי. פעילותי זאת היתה בידיעת אדמו"ר הריי"צ נ"ע. ובמינסק היה מאסרי הראשון, אחד מחמישה מאסרים **שנאסרתי ברוסיה הסובייטית.**

הגה"ח רבי אברהם ברוך פעווזנר זצ"ל

הרבה נדדתי ברוסיה הסוביטית בלימודי יהדות במחתרת ובמקביל לשירות הצבא, ובמקומות נדודיי היה המשכה של הפגישה עם ליובאוויטש, וגם כשהצלחתי בלימודיי המחתרתיים בשבילים פתלתלים כדי להיות מוסמך לרבנות, ונסמכתי על ידי רבנים גדולים וביניהם, כאמור, הגאון ר' מנחם מענדל גלוסקין זי"ל והגאון ר' יהושע הורודנר זי"ל, הרי אחת הסמיכות היתה בהסכמתו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, כי באחת מתחנות נדודיי הגעתי לעיר אלעקסאנדריא (מחוז קרמנציוג, אוקראינה הסוביטית), מקום רבנותו של הגאון החסיד ר' גרשון חן זי"ל, מטובי תלמידי "תומכי תמימים" ומגדולי תלמידיה בהוראה (עלה לאה"ק והיה חבר הבי"ד בחיפה ולעת זקנה השתכן בשיכון חב"ד בירושת"ו, ושם נסתלק), וגם הוא סמך אותי, בהסכמתו של אדמו"ר הריי"צ נ"ע.

גולת הכותרת של פגישה זו עם ליובאוויטש היתה בהיותי אצל אדמו"ר הריי"צ בלניגראד באותו חודש תשרי תרפ"ח לפני שעזב את רוסיה, ונכנסתי אליו ליחידות, וגם בהתוועדות בשמחת תורה, האחרונה ברוסיה הסוביטית, זכיתי בתשומת לב ממנו בברכה מיוחדת במעמד הנוכחים. [וראוי להזכיר דבר, וחבל שאיני זוכר את פרטי המקרה, ואין לי מקום אחיזה להיזכר. באחד מימי חול המועד סוכות של אותה שנה, לפני שאדמו"ר הריי"צ ומשפחתו עזבו את סס"ר, בשעות הבוקר (כמדומני, עוד לפני התפילה), נתבקשתי להצטרף לעוד צעיר אחד (כאמור אין לי נקודות אחיזה להיזכר הפרטים), לנסוע בדחיפות לאיזה משרד ממשלתי (כמדומני: בית העירייה של לנינגראד), שאותו צעיר היה צריך להעביר תעודה מסוימת בשביל נסיעתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהיה אז מיועד להיות חתנא דבי נשיאה, ועמד להצטרף כבן משפחה לאדמו"ר, והתעודה היתה לסלק קושי מסויים].

ואם כי הקשר הישיר עם אדמו"ר הריי"צ נפסק לאחר שעזב את רוסיה, מכל מקום הפגישה הרביעית הזו עם ליובאוויאטש עדיין נמשכה כמקודם במינסק, כשהמשכתי לנהל "חיים כפולים", שהתחלתי בהם: מצד אחד גיסי הרב ר' אברהם ברוך נ"ע שהיה כל כולו התגלמות חב"דית, ובכל הווייתו היה התגשמותה של מסירות־נפש החב"דית, ומן הצד השני הפגישות האחרות, שהם לימודיי ב"אידפדטכניקום" (הטכניקום האידי הפדגוגי), ולאחר מזה האוניברסיטה במינסק, וכל הנובע מן המקומות האלו.

הקשר עם אדמו"ר הריי"צ נתחדש, כאשר זכיתי לעזוב את ברית

המועצות. ביום רביעי י׳ במנחם אב שנת תרצ״ו, באניה ״יעניקודזה״ מאודיסה, והגעתי לארץ הקודש ביום ה׳ ח״י מנחם אב בנמל חיפה.

שנים אלו של שהותי ברוסיה הסוביטית, מאז התחלתי בנדודיי במינסק, היו שנים קשות של מאבק וניסיונות, ״זכיתי״, בחמישה מאסרים, על ידי השלטונות ברוסיה הסוביטית. הראשון בשנת תרפ״ו במינסק על ידי הג.פ.או.; והאחרון בעיר מולדתי זמבין, בתמוז תרצ״ו, כשבאתי להשתטח על קברות אבות אבותיי, לפני שעזבתי את ס.ס.ס.ר. המאסרים היו במקביל לנדודיי, וגם במקביל לשירותי בצבא, ובמקביל לנדודיי בתוך מוסקבה, שעשיתי בה למעלה משלוש שנים, ומלאתי תפקיד רבנות בביהכ״נ ״מרינו־רושצה״ במוסקבה [כיום המעוז החב״די וישיבת ״תומכי תמימים״], בברכתו של הגר״י קלמס ז״ל, רבה הראשי של מוסקבה, שכתב לי אז את המכתב הבא:

בעזה״י עש״ק במדבר תרצ״ג מוסקווא.

כבוד ידידי הרב המאוה״ג וכולו מחמדים עדיו לגאון ולתפארת ר׳ אלתר גילעוויץ נ״י בן צדיק בר פחתי הרה״ג מנחם מנדל רב דזמבין ד׳ עליהם יחיו.
למשיבת נפש היתה לי הבשורה כי ... אצלנו מצא חן בעיני כולם במאריני ראשצי ונבחרת לרב ביהכנ״ס של חכמים ונבונים, תקדמך ותבואך ברכותי אשר לבי לו יהמה יאמץ ה׳ כוחך וחיותך באור תראה, ועם ד׳ החסד לעשות לטובתך ולטובת הקהלה, הלא תדע ותבין אשר לפניך בעת הזאת ללמד דעת האם לפקוח עיניהם ולהקיצם לראות באור תורתנו ויסירו אזנם משמוע מקול הזמן.

שמעתי כי מחבבים את השיעור בגמ׳ שכת״ר לומר עמהם ונהנים מדרשותיו ושמח גם אני.

אוהבו מוקירו ומברכו יעקב קלמס
ופ״ק מאסקווא

במאבק עקשני, לאחר אחד עשר סירובים במשך למעלה משלש שנים, ובין הסירובים גם שלוש פגישות עם נשיא ס.ס.ס.ר. קאלינין, [בזמנו היה הסדר, שהיה מקבל ב״בית פתוח״ את כל אחד ואחד שהיו עומדים בתור, והיה מסתכל בבקשה והיה נותן את תשובתו. לי ענה בכל פעם, שעוד

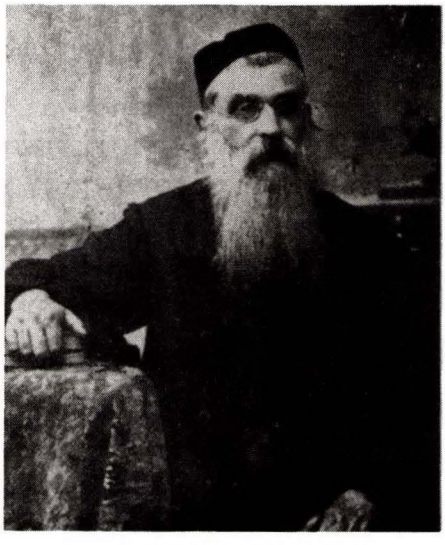
ידונו מחדש בבקשתי, והבטיח שאקבל את רשיון היציאה. הממונה על תשובות רשמיות בשטח הבקשות לעזוב סססי"ר היה פקיד, בעל נטיות אנטישמיות, בשם חורוז'ונשץ', בחדר מס' 7, בבית ה"ווציק" (הועד הפועל המרכזי הכל־רוסי), וכל הבטחותיו של קלינין היו לשווא.] זכיתי לקבל "זאגראניצ'ני פספורט" (דרכון של חוצה לארץ), בהשתדלותם של מאדאם פשקובה, אשתו של הסופר הרוסי מקסים גורקי, ושל מיכאיל לבוביץ' וינאוור, שהיה נציג הצלב האדום הפולני ברוסיה הסוביטית, שהשיגו שחרורם של ארבעה יהודים, שביניהם הייתי אני (וגם הג"ר אשר קירשטיין ז"ל, חתנו של הגה"צ ר' יהושע הורודנר ז"ל ממינסק, ובהגיעו לאה"ק היה רבה של עפולה), תמורת

מאז שעליתי לארץ הקודש, כאמור נתחדש הקשר שלי עם אדמו"ר הרי"צ נ"ע, כהמשך הפגישה הרביעית שלי עם ליובאוויטש. ורבים הם המכתבים שקיבלתי ממנו. [המכתבים נכתבו בנעימה אישית וידידותיים מאד, בהתעניינות ובהערכה. ויש אשר ערך המכתב הוא כללי.]

במשך הזמן מאז היו לי הזדמנויות להיות אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א, [עמו נפגשתי עוד בלניגראד בהיותו מיועד לחדב"ן, בבית הרב מלוגא], וכן בקשרי מכתבים, והנני מתפלל להי' יחד עם כל בית ישראל שישלח ברכתו ועזרתו מקודש לכ"ק אדמו"ר הגה"ק מרנא ורבנא מנחם מענדל שליט"א שיאריך השי"ת ימיו ושנותיו בטוב ובבריות גופא ונהורא מעליא, ושיזכה להמשיך להנהיג את בית ישראל ולהפיץ מעינותיו חוצה בתורת הנגלה ובדא"ח, ובימיו ובימינו נזכה לגאולה שלימה ואמיתית בביאת גואל צדק משיח צדקנו בעגלא דידן"

הרב ר' משה צבי נריה (מנקין) שליט"א:

אבי הרב ר' פתחיה מנקין ז"ל, היה רבה של העיירה קרוצ'ה. הגיעה אלינו שמועה, כי בעיר מינסק קיימת ישיבה קטנה לצעירים. החלטתי איפוא לנסוע למינסק. הגעתי לעיר אחרי פסח תרפ"ו, 1926, ולמדתי בישיבה במינסק עד קיץ תרפ"ח, 1928, ועד בכלל. הישיבה שכנה בבית הכנסת של "שואבי המים". ברחוב צדדי, רחוב זאמקובאיה, שהתאים מאוד לפעולה בלתי־ליגאלית. גם הוזהרנו שנלך בצוותא זוגות־זוגות ולא בקבוצות, מחמת עינא בישא של השלטונות. בראש הישיבה עמד הרב ר' יהושע צימבליסט (הורודנר). הוא היה מייסדה ומנהלה והאציל עליה מרוחו. לפעמים היה

הגאון רבי יצחק גולדברג זצ"ל

מגיד "שיעור". אבל השיעור הקבוע ניתן יום־יום על־ידי הרב ישראל יהושע לייבוביץ ז"ל מראגולי, תלמיד־חכם מובהק ומסביר מצוין. המשגיח בישיבה היה רבי יצחק טוביה גולדין מקומארובקה.

צעיר מאוד הייתי אז, זמן מה לאחר "בר המצוה" שלי, וכשעמדתי בפני ר' יהושע הורודנר, התרשמתי שהוא כבן שבעים שנה. זקן לבן יורד על פי מידותיו, פניו רעננות וסמוקות וכולו שופע אצילות. יחסו החם והאבהי אלי, נער שגלה למקום תורה, שמור בזכרוני עד היום. [תיארתי את אישיותו בקובץ־זכרון שיצא לכבודו בירושלים אחרי פטירתו.]

בישיבה זו למדו כשבעים תלמיד בגילים 17 — 13 שנה. רובם היו יוצאי העיירות שבסביבה: דוקור, איהומן, קוידאנוב, זאסלאב, אוזדא ובוברויסק, ומיעוטם בני העיר מינסק גופא. רובם היו בני בעלי־בתים ומיעוטם בני בעלי־ מלאכה, קוסטארניקים בלע"ז, שרצו להקנות תורה לבניהם.

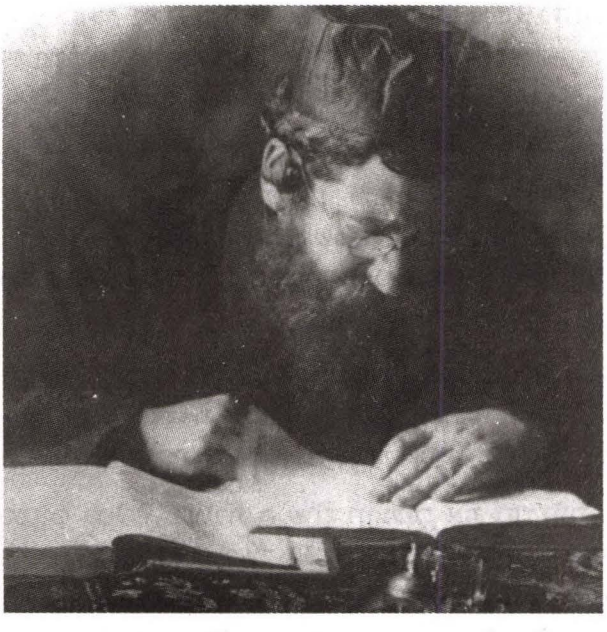
היינו מתכנסים למעלה בעזרת הנשים ונועלים את הדלתות מבפנים בעת השיעור, שהתקיים משעה 8:30 עד 10:30 לפני הצהרים. תלמיד אחד היה צופה מבעד החלון ומזהיר אם היה מגיע לסביבה אדם זר חשוד. אזי היה ראש־הישיבה יורד בסולם מעזרת־הנשים לבית־הכנסת למטה, ואנו היינו

נשארים למעלה. גם לו היה מוצא אותנו יושבים ולומדים, לא היינו צפויים למאסר. כי מה אפשר לעשות לנערים צעירים העוסקים לבדם בתורה.

מעשי־החסד של רבי יהושע היו לשם־דבר במינסק. היו באים אליו אנשים ותורמים לצדקה, והוא היה מחלק צדקה בסתר. אישיותו, טוב־לבו ופיקחותו היקנו לו מעמד מיוחד בעיר. באותן שנים עדיין היו קיימות חנויות פרטיות בעיר. בערבי־שבתות היה עובר ר' יהושע באזורו, אזור נאמיגה, מקום המסחר המרוכז, והיה מכריז: "יהודים, שבת, שבת!", ועם עוברו התחילו כל החנויות להיסגר.

סניף לישיבה שלנו היה בבית־כנסת הסמוך, שקראוהו בשם "ר' איסר'ס חדר", ושם לימד תלמיד־חכם צנוע, הרב ר' שלום הורוביץ. זכה והגיע לישראל, והעמיד בנים תלמידי־חכמים.

נתקיימה ישיבה לצעירים גם ב"ברעג־שול", וראש־הישיבה היה הרב אברהם גולדברג. כמו כן שימש שם ר' איזיק רבינוביץ, תלמיד ישיבתנו באהרודוק, כמשגיח ומשוחח בדברי מוסר, הוא היה ירא־שמים וכל דבריו מלאי התלהבות. לבית־כנסת זה קראו "ברעג־שול", באשר היה על חוף

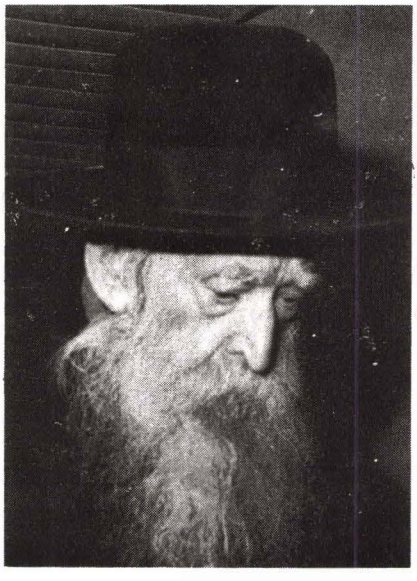

הגאון רבי אליעזר רבינוביץ זצ"ל

הנהר. שם פעל גם הרב מקרמנצ'וג, הרב ר' אברהם יצחק ברמן, שבסוף ימיו עלה לירושלים.

באותו זמן קיים כ"ק אדמו"ר מליובאביץ', רבי יוסף־יצחק שניאורסון, פעולה ענפה מאוד. הוא פתח ישיבה בנעוול ובמקומות אחרים ועמד בקשרים עם ד"ר יוסף רוזין, בא כוח ה"ג'וינט" ברוסיה. בימים ההם היה ה"ג'וינט" כשר בתכלית ברוסיה הסוביטית, באשר הוא הזרים מיליוני דולרים לשם התישבות יהודית בבירוביג'אן. ולכן העלימו השלטונות עין מקשרי ה"גוינט" עם יהודים אזרחי רוסיה. כנראה, קיבל הרבי מלובאביץ' כספים מד"ר רוזין. הרבי ראה את עצמו כפטרונם של כל יהודי רוסיה, בין חסידים ובין מתנגדים. הוא היה אומר: "בימינו קיימים יהודים כשרים ויהודים שאינם כשרים, וכל העוסק בתורה צריך לעזור לו". ואמנם נסע אליו פעם רבי יהושע הורודנר, לפטרוגראד, להשיג דרכו כספים כלשהם להחזקת הישיבה שלו, אף על פי שמינסק היתה עיר של מתנגדים ברובה. גם רבה של מוסקבה, הרב ר' יעקב קלמס ז"ל, היה כנראה מקבל כספים מאת ה"ג'וינט", ותומך ברבנים שנאלצו להתפטר ממשרתם ולעזוב את קהילותיהם, וחיו חיי־דחק במוסקבה, (הרב קלמס עלה לארץ והיה חבר בית־הדין הגדול של הרבנות הראשית).

על מה התקיימנו? בשעתו כבר בטל היה מנהג של אכילת "ימים" אצל בעלי־בתים, פרט לחגים ולשבתות, כאשר כל בעל־בית התכבד בכבוד בן־ ישיבה הסמוך על שולחנו. התקינו לנו מסעדה ברחוב טורגובאיה בביתו של ר' פנחס רזניק, אביו של ר' משה רזניק, בעל חנות־רהיטים, שהיה אחד הפעילים למען הישיבה במינסק. אכלנו שם צהרים, התלמידים שמחוץ לעיר, בשתי משמרות ילידי העיר מינסק אכלו בבתיהם־הם. ארוחת בוקר היו מכינים לנו בבית־הכנסת של ר' איסר, והיא כללה: תה, לחם, חמאה וריבה. והיה זה דבר נכבד בתנאי הימים ההם. פרובלימתית היתה ארוחת הערב, כשכל אחד נאלץ לטפל בה בעצמו. שאלת הדיור נפתרה בקלות. בימים ההם פורסם החוק על מיכסה של מטרים מעוקבים לכל נפש בדירה. האנשים חששו שיכניסו להם לדירותיהם שכנים בלתי רצויים, רשמו איפוא בחורי־ישיבה כדיירים בבתיהם ושיכנו אותם, ועל־ידי כך נפטרו מהפקעת דירותיהם. אני מצאתי לי דירה אצל משפחת קליבנסקי, שותף לבית־מסחר לסיגריות, שעדיין פעל באותו זמן, שהרי היה זה בתקופת הנא"פ. קיבלתי חדר יפה מרוהט. כשהייתי חוזר מהישיבה היתה סבתא מכינה לי כוס תה

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל

ופרוסת לחם, לבל אלך לישון רעב חלילה.

כספים מצומצמים להחזקת המסעדה נתקבלו מתרומות של בני העיר, וכנראה היתה מגיעה עזרה מרבנים או בעלי־בתים מחוץ לעיר. זכורני, כי פעם בא לבקר במסעדה שלנו הרב מנובוזיבקוב, הרב ר' שלמה יוסף זווין ז"ל. ואמרו שהוא שליחו של הרבי מלובאביץ'. נתקבלו, כנראה, כספים גם מהרבי מלובאביץ'.

זכורני על הרעש שנתחולל בעיר בקשר עם חתימת הרבנים. כנראה התפרסמו בעתוני חוץ־לארץ ידיעות על רדיפות היהודים ברוסיה, והשלטון היה מעוניין בהכחשה, לכן אסרו אז את רבני העיר ואיימו עליהם באיומים שונים ואילצו אותם לחתום על מכתב גלוי בעתון "אקטיאבר" כי אין רדיפות על הדת ברוסיה. המכתב נסתיים בפסוק מירמיהו: "ודרשו את שלום העיר, כי בשלומה יהיה לכם שלום". חתמו הרב ר' מנדל גלוסקין, הרב ר' יהושע הורודנר, הרב ר' יחזקאל אברמסקי, הרב ר' אייזיק מקרמנצ'וג וכו'. טענו בבית־הכנסת: "הייתכן שרבנים יחתמו על מכתב כזה? הרי ידוע ברבים, כי אסרו על קיום "חדרים", ביטלו את השחיטה הכשרה, אי אפשר ללמוד

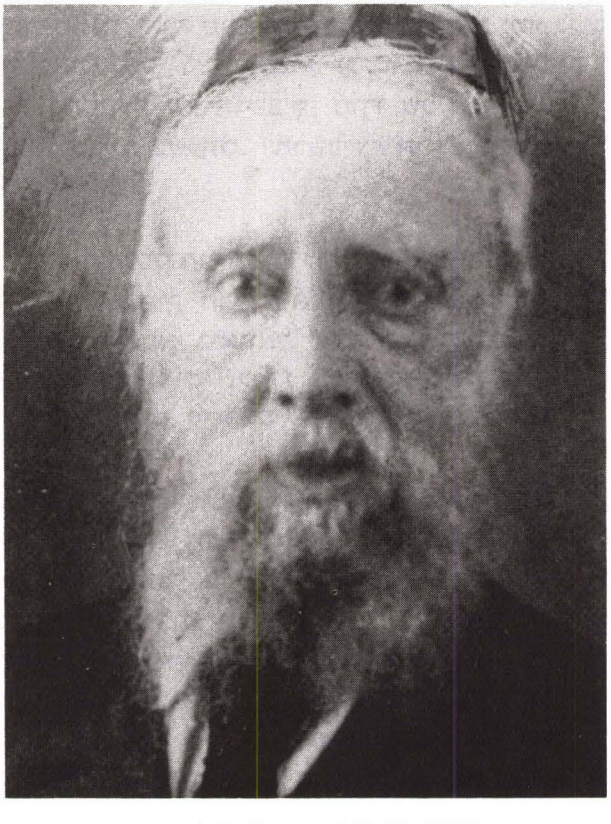
תורה וכו״. אכן, יש להניח שעוד היה במה לאיים. ואם למשל איימו על ר׳ יהושע שיסגרו את הישיבה כליל, ודאי שאיום כזה פעל עליו, והיה מוכן לחתום על מה שחתם, ובלבד שהישיבה תוסיף להתקיים.

מלים מספר על היחס בין המתנגדים לחסידים. ההבדלים ביניהם טושטשו, וברור היה לנו כי עלינו לעזור איש לרעהו. בישיבה שלנו במינסק היה בחור אחד, ליפא מבוברויסק, שאביו היה הדיין החסידי בעירו. והוא אירגן קבוצת בחורים להליכה אל ״ליובאוויטשער שטיבל״ שהיה למעשה ״בית כנסת הגדול של חסידי לובאביץ״, כמה פעמים בשבוע, ורבי אברהם ברוך פבזנר ה״משפיע״, לימד אותנו פרק ב״תניא״. למדנו את פרקי ״שער היחוד והאמונה״ ובחודש אלול את ״שער התשובה״. כמו כן קיימנו ״התועדות חסידית״ בביתו הפרטי של ״המשפיע״, היינו שרים ניגונים חסידיים, וה״משפיע״ חזר בפנינו על דברי חסידות. כשסיפרתי על כך לאבא, שהיה ממשפחת מתנגד, הוא סיפר לי כי בימי בחרותו נסע ללובאביץ׳ ושהה שם בימים הנוראים, שכן רצה לעמוד על טיבה של חסידות חב״ד. ומסר לי כי שיחותיו בחסידות של הרשב״ץ, מורו של הרבי הקודם מלובאביץ׳, עוד טעמם בפיו כנתינם בשעתם. ״הרשב״ץ״ היה אחד המסבירים הטובים ביותר של חסידות חב״ד.

בתקופת לימודי במינסק היה קיים עוד קיבוץ בחורים בחרקוב. למדו אצל הרב ישראל משה סולומון, הרב מוואלצ׳אנסק. וכן היתה ישיבה זמן־מה בויטבסק וישיבת לובאביץ׳ בנאוואל. אלה היו הקיבוצים של לומדי־תורה בזמני. בודאי נמצאו בודדים שלמדו אצל רבנים או אצל תלמידי־חכמים. כשגלו אנשי חב״ד לגרוזיה, ניסו גם שם להקים מרכזי תורה.

קשרים עם ארץ ישראל לא היו קיימים. רק קשרי מכתבים פרטיים התירו. פעם קיבלנו מכתב מדודי אברהם־אבא אורי, שהיה מנהל בית־ספר ביבנאל, ובו סיפר כי הרב ר׳ צבי יהודה קוק עוסק בהשגת סרטיפיקטים לבני ישיבה מרוסיה. מיד כתבתי מכתב והוספת חידושי־תורה משלי וביקשתי שיואיל לשלוח לי סרטיפיקט. הרוסים דרשו שגם את כרטיס האניה לאניה הסוביטית יקנו אצל הסוכן שלהם בחו״ל בדולרים. וישיבת ״מרכז הרב״ קנתה בשבילי אצל יצחק הוז בתל־אביב, סוכן ה״סובטורגפלוט״, כרטיס אניה. כשבאתי ל״אינטוריסט״ לטפל בענין נסיעתי לארץ, הודיעו לי על גזירה חדשה, כי גם תמורת הדרכון צריך לשלם בדולרים הייתי אובד־עצות. מניין

לי דולרים? פניתי במכתבים לכמה עסקנים בחו״ל, ובכללם להרב מאיר הילדסהימר בברלין (הסתננה אלי ידיעה כי הוא עוסק בעניני ציבור), וכן לרבי מלובאביץ׳ שהיה אז כבר בברוקלין. לא קבלתי תשובה למכתבי, רק הרבי מליובאביץ׳ שלח לי 30 דולר. המירותי את הדולרים בכסף רוסי וקיבלתי אישור על כך. כשהגשתי את הבקשה לדרכון, הוספתי את האישור על הדולרים שהיו בידי. כשהגעתי למשרד הדרכונים עמד תור גדול של אנשים ולכולם ניתנה התשובה: נדחתה הבקשה. כשהגיע תורי, זכיתי לשמוע את המלים הגואלות: אתה מקבל דרכון. זה עשה רושם רב על האנשים. אם מישהו מקבל דרכון, יש תקוה שביום מן הימים יקבלו גם הם. וכך זכיתי לצאת מרוסיה ועליתי לארץ באמצע הקיץ 1930. עד היום איני יודע למה הירשו לי לצאת. נס מן השמים ממש״!

הגאון רבי מנחם מענדל גלוסקין זצ״ל

ר׳ בן ציון גרשוני שליט״א:

מינסק בעיקרה היתה עיר בנוסח ליטא, ושימשה מבצר עוז למתנגדי החסידות, עם כל זאת חדרה לתוכה תנועת החסידות, כשם שחדרה להרבה ערים ליטאיות אחרות, והאוכלוסיה החסידית גדלה והתבססה יפה בעיר, דבר שעורר תחילה את רוגזם של המתנגדים, והתנהל בה מאבק נגד התפשטותה של תנועת החסידות.

חסידי מינסק מספרים, כי הרה״ק רבי מנחם־מנדל מוויטבסק, תלמידו הגדול של המגיד ממזריטש, נתקבל למגיד במינסק, אך הגיע פסח שני, הנחוג בהבלטת יתר אצל החסידים, הוא הופיע בבית־הכנסת מלובש בבגדי לבן חגיגיים כמנהג האדמו״רים. למרבה הצער, חל אותה שנה פסח שני ביום צום של בה״ב, ומשראו בעלי הבתים את המגיד שמראהו כ״חתן בין האבלים״, הרגיזם הדבר ביותר, והם עמדו וגירשוהו מן העיר... חסידי ליובאוויץ׳ מראים היו על מקוה חרבה על יד בית־כנסת שבה טובל היה רבי מנדלי מוויטבסק.

ברם, כשם שאירע גם במקומות אחרים, לא הצליחה ההתנגדות לעצור בעד הגל הגואה של החסידות, והיא תקעה בסופו של דבר יתד נאמן במקום. הוקמו בתי־כנסת של חסידים (שטיבלאך) שונים: בית־כנסת מפואר במרכז העיר של חסידי ליובאוויץ׳, בית־כנסת חסידי ליובאוויץ׳ של ר׳ חיים קרעטשמער, מנין חב״די בפרוור העיר פערעספא, בית־כנסת חב״די של האחים קאבאקאוו — הללו אף החזיקו אצלם ״חוזר״ (מרצה מאמרי חסידות) משלהם, ר׳ חיים חאנין, אחד מזקני חב״ד; בית־כנסת של חסידי קוידאנוב, בית־כנסת של חסידי סלונים.

נקבעו שיעורים ללימוד חסידות; אדמו״רים מופיעים היו ו״עורכים שולחנות״ לחסידיהם. ידוע ביקורו כבר בשנת תקצ״ה (1835) של האדמו״ר החב״די במינסק רבי מנחם־מנדל שהתפרסם, על שם ספרו, בשם ה״צמח צדק״. הוא נתקבל בכבוד רב ובפאר בעיר, ותושבי מינסק והסביבה צבאו בהמוניהם על דלתות משכנו, בבקשם לזכות לראות פניו ולשמוע תורתו. הוא נפגש במינסק עם הגאון רבי דוד־טבלי ורבי זכריה ישעיהו יאלעש. רבי דוד טבלי אף עמד אתו בקשרי שאלות־ותשובות בהלכה. שנתפרסמו בספריהם (״צמח צדק״ ו״נחלת דוד״).

מן האדמו״רים האחרונים שהיו מבקרים במינסק היו רבי שמואל וינברג

האדמו״ר מסלונים ורבי יוסף פערלאוו האדמו״ר מקוידאנוב. זה האחרון נפטר במינסק באמצע תפילתו בבית־הכנסת לפני התיבה הוא נקבר במינסק.

מטעם הרבי מליובאוויץ׳ נשלחו משפיעים (רבנים ומורים רוחניים) חב״דיים להדריך את החסידים וללמדם חסידות חב״ד.

אחד המשפיעים החשובים היה הרב הצדיק רבי אברהם רומאנאוו, אביו של הרב החסיד המקובל ואחד מגדולי התורה, רבי שלום שכנא רומאנאוו, היה רב בעיירה קליטשעוו שבפלך מינסק ונפטר בשנת תרפ״ח במינסק, בהשאירו אחריו כתבי־יד בקבלה.

המשפיע האחרון שנשלח למינסק ע״י כ״ק האדמו״ר מליובאוויץ׳ רבי שלום־בער שניאורסון (אחרי המשפיע ר׳ אלימלך שקדם לו), היה רבי אברהם ברוך פעווזנער מפאצ׳עפ. הוא היה נאמן בית הרבי, גדול בתורה ובחסידות, רב כשרונות ובעל מרץ. בשל פעילותו נאסר על ידי הגפ״א, והואשם שקיבל הוראות בכתב מהרבי מליובאוויץ׳ שבחוץ־לארץ (מקום שעבר לאחר מאסרו ברוסיה) לארגן ״חדרים״ וישיבות ולחזק את הדת ברוסיה הסובייטית.

רבי אברהם ברוך קירב את הנוער לחסידות וקבע אף שיעורי חסידות לבני־ ישיבות ליטאיות שלמדו אז במחתרת. הוא הוגלה על ידי השלטון הסובייטי ונספה בגלותו שבסיביר.

כך היתה מינסק עיר רבת־אנפין ביהדות ומעין לא אכזב לכל החוסים בצלה״.

על הרב מנחם מענדל גלוסקין :

ומן הראוי לשום פסק הלכה של הר״מ גלוסקין ז״ל: פעם נכנס הר״י אברמסקי ז״ל (שהיה אז עדיין ברוסיה בסלוצק), כשהמד״א לא היה בבית, ובאותה שעה נכנסה אשה בשאלת או״ה, וכמובן שהר״י אברמסקי לא הורה הלכה באתריה של הר״מ גלוסקין, אלא שפנה אלי ו״ביטל״ את השאלה ולהר״י אברמסקי לא היה פנאי והלך לו. כשהמד״א חזר ספרתי הדברים להמד״א, והוא ראה שהשאלה חמורה, והכשיר, ואמר לי: ״חולשת הדעת של אדם גדול שקולה כנגד הפסד מרובה ולמעלה מזה, וכשיש איזה שהוא מקום להתיר, יש לנהוג כך. והרי תהיה חולשת הדעת להרב אברמסקי, כשייוודע לו דבר האיסור. ולכן הכשרתי״.]

אורו הגנוז

הסופר הנודע ד"ר הלל זיידמן הי"ו כותב על הגרמ"מ גלוסקין בספרו "אישים שהכרתי":

"במשך זמן קצר יצא שמו בעולם התורני כגדול בתורה, שנהירין לפניו כל שבילי תורה שבעל פה ושבכתב, ראשוני הפוסקים ואחרונים. ולא בלבד בקיאות עצומה היתה כאן, כי אם גם הבנה עמוקה בדעת ובהשכל, בהגיון בהיר ובשכל הישר. הוא לא גרס פלפול בעלמא — אף שהקשיב לפעמים לחידושיהם של רבנים מסוג זה — לשם שעשוע בלבד. בשבילו העיקר היה: לחדור לכוונת דברי חז"ל, לברר דעותיהם ולהבהיר את ההלכה.

הוא העמיד את עצמו מן הצד, בצל הדברים, ולא ניסה להטביע את חותמו על רעיונותיו וחידושיו, כאלו לא הוא שהניח את ההנחות והסיק את המסקנות, כי אם היו טבועים בעצם העניינים והתקיימו מעצמם, ללא נחיצות התערבות כלשהי מצד איזה גורם מן החוץ... לא היה בו כלום משביעת הרצון הטבעית של מחדש ומחבר.

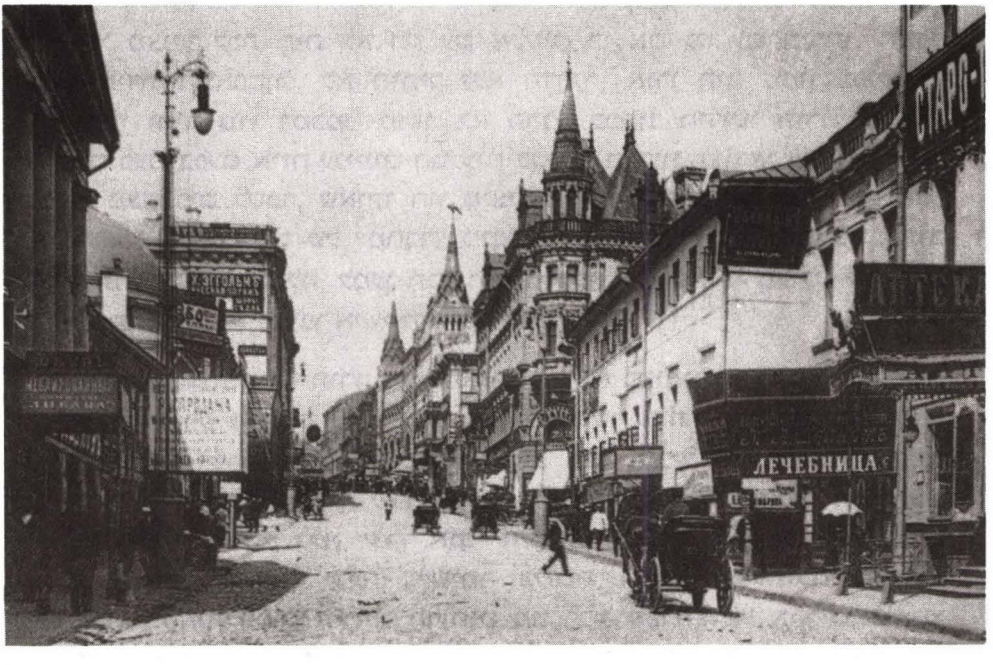
כי מצניע לכת היה לא רק עם אלקיו, כי אם גם עם תורתו. היתה בו מידת התאפקות. לא הזהיר ולא הדריך; אורו היה טמון בפנימיות נשמתו והיה גנוז במכמני נפשו. לא הרבה לכתוב חידושי תורה, כי אם רשם פעם בפעם איזה עניינים הנוגעים לבירור הלכות. בוודאי שדברים אלה היו מצטרפים לספר, שאותו היו מוציאים אח"כ תלמידיו ומוקיריו, אבל הוא לא היה טיפוס של "מחבר" מקצועי, של אדם שעלול לחשוב ולכתוב בכוונה ובהכנה תחילה, למען חבר חיבור ולהוציא ספר. כי מעולם לא חשב על "הופעה", לא באופן אישי ולא בספר.

גם בשיחה בענייני תורה העלים את אוצרות בקיאותו ואת עומק הבנתו, עד שנראו רק ניצוצות של גדלותו בתורה, וקשה היה לעמוד על כל היקפה של משנתו רבת־הענפים ורחבת־השטחים. הוא הגביל את דבריו רק למה שהיה שייך לעצם העניין, שבו היה דן, ואף כאן ריכזם בנקודה העיקרית, ללא סטיה כלשהי, ללא "דרך אגב" והערות "מעניין לעניין באותו עניין". גם התחמק מלהביע דעה ב"שיחה בלימוד" אם לא להלכה למעשה. ובוודאי שהיה רחוק תכלית הריחוק מהפרכת סברות של אחרים, משמץ של התפלמסות לשם קינטור. כל מגמתו היתה ללמוד וללמד על מנת לעשות.

הוא מיזג בתוכו שתי סגולות המנוגדות לכאורה: פיקחות יתירה, ויחד עם זאת פשטות נפלאה. היתה בו חכמה והבנה חודרות למעמקים, אך הן לא סיבכו אותו בסיבוכים של סברות "גג על גג". היה ניצב תמיד על קרקע מוצקה.

הוא חדר לעניינים שדן בהם באופן ישר וישיר, בעמקות ולא בעקמימות, באובייקטיביות יתירה ללא כל משפט קדום ונגיעה צדדית, שמשמעותה כאן היא לאו דווקא חמרית, אלא רוחנית, אינטלקטואלית. הוא ניגש לכל ענין ללא עמדה קבועה מראש, כי אם בגישה של מתבונן מן הצד, חוקר בלתי־ משוחד, המנתח באיזמל של הגיון בריא וישר.

עוד שתי סגולות היו לו, שבדרך כלל אינן מהלכות יחד, והן: חכמת הנפש ואהבת הבריות. הוא הכיר אנשים לפי מבט ראשון וחדר בפיקחות לסתר־ נפשו של הזולת. חדירה זו לא הפריעה כלל ולא צמצמה את אהבתו לאנשים שבאו אתו במגע. יחס זה לא היה, כבמקרים רבים, פרי תמימות, אלא תוצאה של הבנה, הבנה סלחנית לחולשותיהם של הבריות ולחסרונותיהם.

העיר פטרבורג (לנינגרד)

היו אלה גם פרי רצון עז להיטיב במידת החסד, המיוסדת על אדני מוסר היהדות, לא חולשה היתה כאן, כי אם גבורה.

גם נימוסיו הנאים לא נבעו מגינונים חיצוניים, כי אם מאופיו האציל. רחוק היה מהעמדת פנים כלשהי, כי היה כולו איש הכנות והישרנות.

במצוקה ובמחשכים

גם לאחר שהוקם שלטון הסובייטי, והקומוניסטים היהודיים ה"ייבסקים", הסתערו על כל הקדוש לעם ישראל, היה הרב גלוסקין יכול להחזיק מעמד במשך זמן ארוך למדי, ולמלא תפקיד חשוב בחיים היהודיים בקהילות, שבהן שימש רב ובאיזור כולו, כפי שמסר לי גיסו הרב ר' שאול ליברמן, ייבדל לחיים.

היתה זאת תקופה מבולבלת ומפוזרת בקרב ההמונים היהודיים. רבים היו תועי הדרכים ונבוכי הנפש. ערכים עתיקים ומוקדשים נחרבו, אבל העולם החדש של המשטר הקומוניסטי עוד לא התגבש. השלטון העויין והאכזרי עדיין לא הצליח להשתלט על כל תופעות החיים המגוונים של יהדות רוסיה. מאידך, הבנין עתיק היומין לא במהרה התמוטט תחת המהלומות הכבדות והלחץ התמידי של המשטר. עדיין חיתה בלב רבים התקווה, שסוף סוף ישאר לפליטה חלק ניכר של החיים הדתיים, וגברה הדעה שיש להחזיק מעמד עד יעבור זעם, להציל את כל הניתן להציל למען הקים שארית לקדשי ישראל.

בתקופת מעבר

בתקופת מעבר זו, בשנות העשרים הראשונות, מילא הרב מנדל גלוסקין תפקיד רב־ערך. סגולותיו האישיות, רגש הכבוד שעוררה אישיותו מצד אחד, למנהיג רוחני, המושרש מדורות בהמונים, יחס שלא חוסל בפעם אחת, והקשר בין הציבור והרב שלא במהרה נותק — היו הגורמים שאיפשרו לו להמשיך בפעולותיו במשך השנים הראשונות למשטר הסובייטי. גם חכמתו עמדה לו לנהל את העניינים בנועם הליכות, בטוב טעם ובזהירות, בהתחשב עם המהפכה העצומה שחלה לא רק במשטר, כי אם גם במהלך מחשבתו של העם. ככה עלה בידו לזרוע גרעינים של נאמנות ליהדות חרף

הנסיבות הקשות, לסלול דרך של התנגדות פאסיבית, שקטה אבל איתנה. כאשר חל שינוי כשלהו במשטר, אחרי 25 שנים עם מותו של סטלין, נתעוררו לתחייה כוחות נרדמים ביהדות זו שאיש לא פילל שעדיין הם קיימים.

בהיותו במינסק כממלא מקום חותנו הגדול, הרב אליעזר פרלמאן, אחרי פטירתו של זה, פעל כנקודת המוקד של כל פעולה דתית בחשכת הזמן. ה"ייבסקים" לא העיזו לנגוע בו במישרין, אף שלא החמיצו שום הזדמנות להצר את צעדיו בעקיפין. הוא שמר על הכשרות ועל צרכים דתיים אחרים. וגם התאמץ לאפשר את המשכת הלימודים ב"תלמוד תורה", ולו גם במידה מועטת. התפילות בבתי הכנסת התקיימו, ורבים היו המתפללים — אם כי הנוער עזב ברובו את בתי התפילה.

במשך הזמן נוכח לדעת, שקיימת אפשרות של פעולה יותר נרחבה בזירה ארצית בלנינגראד, עיר הבירה לשעבר. והוא קיבל את הזמנת ראשי הקהילה, ליתר דיוק, ה"ועד", שמילא תפקיד דומה, ועבר ללנינגראד. שם הגביר את פעולתו במידה רבה, והרחיבה על פני נקודות אחדות ברחבי רוסיה".

מצבות גדולי מינסק

פרק עשרים ושבעה

פוסק הדור

השנה מלאו ארבעים שנה לפטירתו של גאון התורה וההוראה, שעל פסקיו נשען רוב רובו של בית ישראל עד עצם היום הזה, הגאון הגדול המפורסם רבי אברהם חיים נאה זצ"ל, שאם כי נפטר לבית עולמו בשנתו הס"ה בלבד הצליח לפעול גדולות ונצורות, לחבר ספרים הרבה, ובעיקר בענין שיעורי התורה שמקום הניחו לו מן השמים להתגדר בו, ובזכותו, חדרה תודעת ה"שיעורים" בקרב העם הזה.

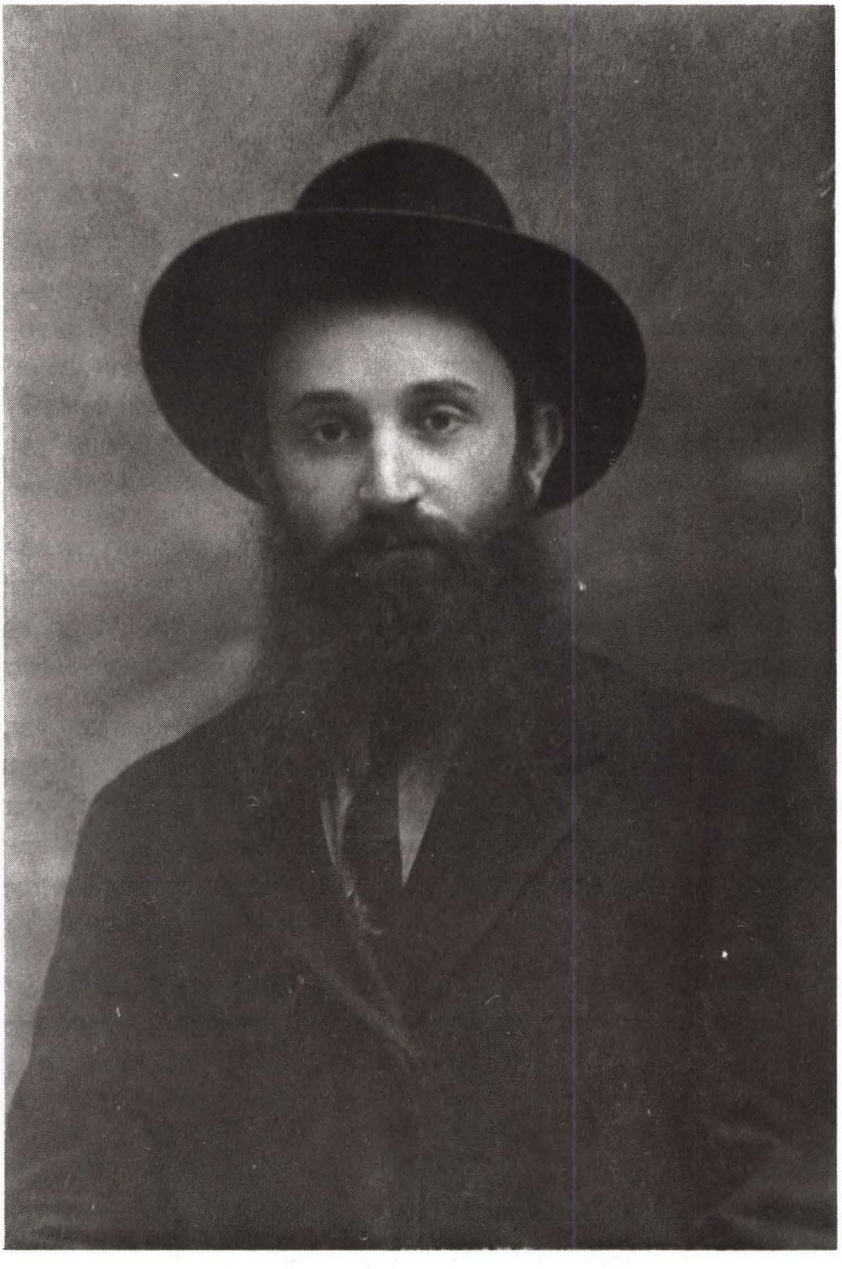
רבי אברהם חיים נאה זצ"ל, היה גם ראשון גדולי ישראל בארץ הקודש, שהקדיש כח ומוח, למיזוג עדות ישראל, ולהרביץ תורה ויראה בקרב בני עדות המזרח. כל זאת, בהוראתם ובברכתם של כ"ק רבותינו הקדושים אדמו"רי חב"ד לדורותיהם, שהוא זצ"ל היה אחד מגדולי חסידיהם.

רבי אברהם חיים נאה זצ"ל, היה זה שזכה להחדיר בקרב אהלי התורה והמוני ישראל, את שולחן ערוך רבינו הגדול זיע"א, ועיטר אותו בספריו החשובים, ב"לוח" המנהגים שחיבר, שלאורו הולכים רבבות אלפי חסידי חב"ד בעולם כולו, ובקונטרסיו על נוסח התפילה של רבינו הגדול זיע"א, שבהם הלך בעקבות הגאון הגדול והחסיד המפורסם רבי אברהם דוד לאווט זצוק"ל בעל "שער הכולל".

ראוי האיש הגדול הזה, שיסופר עליו לדורות הבאים, על גדלות תורתו, היקף ידיעותיו, חסידותו ופרישותו, ועל כולנה, ענוותנותו ופשטותו, שאף בהן גאון אדיר היה.

תולדותיו

רבי אברהם חיים, נולד בשנת תר"ן בחברון עיר האבות, לאביו הגה"ח רבי מנחם מענדל זצ"ל נאה, מראשי קהל הקודש בעיר, שהיו רובם נמנים על חסידי חב"ד שעוד השתקעו בחברון בימי רבינו הקדוש אדמו"ר האמצעי

הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל

זיע"א בונה הישוב היהודי בחברון. רבי מענדל היה בנו של הגאון החסיד רבי משה צבי זצ"ל גאב"ד קאליסק פלך מוהילוב והיה דור י"ג של רבנים ששימשו בקודש בזה אחר זה [בספריו מביאו רבי אברהם חיים כמה פעמים, מהם בהלכה אחת בדיני ברכת המזון שכתוב בשו"ע רבינו הזקן סי' ער"ב שאם לא עמד היין מגולה אלא "שעה מועטת" אין להקפיד על כך, אבל לא פירש כמה היא "שעה מועטת" וכותב ע"ז הגרא"ח: "ושמעתי מא"ז הגה"ח ר' משה צבי נאה זצ"ל שיש ללמוד מליל פסח שמוזגין כוס ב' ואומרים עליו ההגדה ועומד מגולה כל זמן ההגדה לפעמים ג' או ד' שעות" (אף שלע"ד יש מקום לדון בדמיון זה ואכ"מ). במקום אחר תוך דיונו במה שלא הביא אדמו"ר הזקן את ענין ה"רושם" בלחם משנה ע"י הסכין, הוא מביא את ששמע מזקנו רבי משה צבי "שאדמו"ר הצ"צ נ"ע דיבר פעם מענין דבר דקדוק אחד שאינו נצרך ואמר בדרך צחות שהדבר דומה בעיניו כאותו המחפש את הרשימה בלחם..."]

אמו של רבי אברהם חיים, היתה בתו של הגאון החסיד רבי דובער אשכנזי זצ"ל הנקרא "ר' בערל קאליסקער", שהיה חוזר דא"ח של רבינו ה"צמח צדק" זיע"א ושד"ר שלו, ובסוף ימיו עלה לחברון ושם מנוחתו כבוד. רבי מענדל היה גיסו של גאב"ד חברון הגאון הצדיק רבי שלמה יהודא ליב אליעזרוב זצוק"ל, מגדולי החסידים של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א (נסתלק בירושלים בשנתו התשעים עש"ק ז"ך טבת תשי"ב והיה כידוע ראש החתומים ב"כתב ההתקשרות" לרבינו הגדול כ"ק אדמו"ר שליט"א בתחלת שנת תשי"א).

ב"אגרות קודש" של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א (סימן שמ"א) מופיע מכתבו של הרבי נ"ע אל רבי מענדל:

"כבוד ידידי הרב המפורסם ווח"ס נכבד יר"א כו'

מו"ה מנחם מענדל נאה נ"י

אחדשה"ט. אני מבקש את כבודו לקבל עליו ההתמנות להיות ממונה בכוללינו בעה"ק ירושלים ת"ו, וכבקי ורגיל בדבר הזה זה כמה שנים, ידע אי"ה להנהיג כל העניינים בסדר ומשטר נכון יחד עם חביריו הר' הנכבדים יחיו כאשר כתבתי במכתבי הכללי להממונים יחיו, ויתן השי"ת שיהי' בהצלחה בכל הפרטים ברו"ג, ואני מבקש את כבודו להשתדל לעשות תיקונים הנדרשים בכוללינו בעניני התפילה ובעסק התורה שיהי' במקצת

עכ"פ כפי הכוונה הקדושה והטהורה של מייסדי כוללינו כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה ויעשו זאת בהשכל במועצות ודעת להנהיג הענינים לאט לאט, ויעלה ויפרח כוללינו שיהי' לתפארת ולתהלה, ובזכות זה יעזור השי"ת לכבודו בכל עניניו וימלא כל משאלות לבבו לטוב ברו"ג. ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לו השי"ת הכוה"ח ברו"ג בתוך כו' כאוות נפשו וידידו דו"ש מלונ"ח תכה"י".

רבי אברהם חיים היה קשור מאד לדודו הגאב"ד זצ"ל וקיבל ממנו הרבה ממה שזכה לשמוע ולקבל מאבותיו ורבותיו, שכן היה רבי שלמה יהודא ליב זצ"ל בן בתו של הרבנית הצדקנית המפורסמת מנוחה רחל זי"ע בת רבינו הקדוש כ"ק אדמו"ר האמצעי זיע"א, ו"מקבל" מובהק אצל הגאב"ד הראשון של חברון הגאון הקדוש רבי שמעון מנשה חייקין זי"ע, שזכה עוד לראות את אדמו"ר האמצעי זיע"א ונחשב לאחד מגדולי תלמידי אדמו"ר בעל ה"צמח צדק" זיע"א.

בחברון היה גם בן בית אצל הגאב"ד דחברון הגאון הקדוש רבי חיים חזקיה מדיני זיע"א בעל ה"שדי חמד", ובספרו "קצות השלחן" מספר הגאון זצ"ל: "ודכירנא כד הוינא טליא ראיתי שכן נוהג הגאון הצדיק בעל שדי חמד ז"ל (להריח בעשן נר ההבדלה לאחר קיום מצות הבדלה), והיה דרכו אחר שהריח לומר "אח אח" בקול גדול מאד, עד שכל העומדים מסביב היו שוחקין משמחה..".

במצרים ובבוכרא

אחר עבר לירושלים ולמד שם בישיבות עיר הקודש, כאשר מקבל תורה מגדולי התורה ששכנו אז בה. בהיותו כבן כ"ד פרצה מלחמת העולם הראשונה ובעקבותיה הוגלה לאלכסנדריה שבמצרים יחד עם צבור גדול שנעקר מרכושו ומשפחתו. רבי אברהם חיים ראה לפניו משימה קדושה לחזק לב נדכאים, והקים ישיבה מיוחדת לבני הגולים באלכסנדריה בשם "ישיבת ארץ ישראל" שלמדו בה יותר ממאתים תלמידים, מהם ראשי משפחות, שהוא זצ"ל דאג לקיומם ופרנסתם, כשתושבי המקום מצטרפים אליהם ושותים בצמא את דבריו. במצרים אף חיבר ספר הלכות בערבית בשם "שנות חיים", שמהדורה שניה ממנו יצאה לאור במצרים בשנת תשי"ב. שנים אלו היוו את היסוד להתקשרותו של רבי אברהם חיים עם קהלות היהדות הספרדית.

הגה״ח רבי שלמה יהודה לייב אליעזרוב זצ״ל

גם בשנים לאחר מכן כשרבי אברהם חיים לא היה במצרים, התנוססה תמונתו בבתיה היהודים של אלכסנדריה, וב״המודיע״ סופר בשעתו כי ״את התמונה הלזו אפשר לראות גם בהרבה אהלים, בדונים ופחונים במעברות הארץ להיכן שהגרו והתיישבו עולים ממצרים״.

בשנת תרע״א בהיותו בן 21 שנה, יצא לבוכרה בהוראת ובשליחות כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב זיע״א, בעקבות דודו הגה״ח רבי שלמה ליב אליעזרוב זצ״ל שפעל רבות בבוכרא, ושם גם שינה דודו שם משפחתו ל״אליעזרוב״, והיה לרב ואב״ד סמארקאנד, ועד מהרה נעשה לרבם ומאורם של בני בוכרא. הקים בה ישיבות ובתי חינוך, ועד היום הזה נישא שמו של רבי שלמה ליב זצ״ל לתהלה בקרב יוצאי בוכרא. רבי אברהם חיים יצא לבוכרה ואף הוא זצ״ל פעל בה רבות ונצורות להרבצת תורה והפצת מעינות החסידות, כשגם לאחר צאתו משם פועלים תלמידיו וחשובי החסידים שגלו לסמארקאנד להמשך פעולות הקודש, ובראשם החסיד המפורסם רבי שמחה גורדצקי זצ״ל.

הגאון חיבר בסמארקאנד ספר בשפה הבוכרית "חנוך לנוער" ולשם כך נסע בשנת תער"ב לורשא בפולין להדפיסו. הספר שנתפשט אח"כ גם בארץ ישראל, הפך לספר ההלכות של יוצאי בוכרא. בשובו של רבי אברהם חיים לירושלים, לא לפני שמבקר אצל הרבי בליובאוויטש, היה לרבם ומנהיגם, ידידם ואהובם של הספרדים בירושלים, ונתמנה לרב ומורה הוראה לעדת הבוכרים.

עמוד ההלכה

הגאון רבי אברהם חיים נאה, הוא הגבר שהחדיר את תודעת ההלכה למעשה. מדורו הקבוע ב"המודיע" בשם "הערות למעשה" בהם התייחס ועורר בכל השאלות, בכל ערב חג ומועד, או בשנת השביעית, בעניני תרומות ומעשרות, בהלכות תפילה וכיו"ב, היוו את ה"פוסק אחרון" לכל דרי ארץ הקודש, ובעקבותיו יצאו גם אחרים, והוא זצ"ל עודד את תלמידי החכמים לעסוק בשמעתתא אליבא דהלכתא, ורבים מאד ממורי ההלכות ומחברי ספרי ההלכה בדורנו הם תלמידיו במישרין ובעקיפין..

במאמר הראשי של "המודיע" ביום פטירתו נכתב: "בספריו שיצא להם שם עולם נתפרסם שמו לתהילה כאיש ההלכה אשר עליו מסתמכים רבנים וגדולי התורה"; "כאיש ההלכה העמיס על עצמו תפקידים רבים גם בשטחי הכשרות וההלכות התלויות בארץ. נלחם על דעותיו בהלכה שנתקבלו על דעת גאוני הדור, וקבע עמדה לכל בעיה הלכתית שהופיעה על הפרק בין שזו שאלה ארצית כמו עניני שביעית ובין שזו שאלה עולמית כמו שאלת השבת ביפאן שהסעירה בזמנה את כל העולם התורני";

"פרק מפואר ביותר בדברי ימי חייו תופסים הספרים הרבים שחיבר והוציא לאור, בזה ראה מרכז שאיפותיו ומגמותיו ולהם הקדיש את מרבית כחותיו וזמנו. ימים ולילות עמל על כל תג ותג מספריו עד שהוציא הלכה לאמיתה של תורה ופניו היו מאירים ושמחים משזכה להוציא עוד ספר, כשעמלו בתורה זכה לראות אור ולעלות על שלחנם של כל גדולי התורה וההוראה בדורנו"; "מאמריו "הערות למעשה" שנתפרסמו זמן ממושך בעתוננו עוררו הדים רחבים בקרב הצבור ושימשו תמיד לשיחת היום בין רבנים ובני תורה שמצאו בהם פתרונות לבעיות מעשיות בחיי יום יום"..

"קצות השלחן"

בשנת פור"ת הופיע החלק הראשון מסדרת ספריו הגדולים "קצות השלחן" אשר "כולל הלכות המצויות.. עפ"י פסקי אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה, בשו"ע ובסידור שלו, ואדמו"ר ה"צמח צדק" זצוקללה"ה, ומנהגי אנ"ש חב"ד, ותוספת ליקוט מהאחרונים ז"ל", כשבשנים אח"כ מופיעים שאר החלקים, שמונה במספר. ה"קצות" אשר מביא תמצית ההלכות משו"ע אדמו"ר נועד לכלל ישראל כולו, ואילו "בדי השלחן" שבהם מעיר ומחדש, ואף כותב מנהגי חב"ד וכיו"ב, מכוון בעיקר כלפי ההולכים לאורו הבהיר של רבינו הזקן, והאדמו"רים הקדושים שלאחריו.

החלק הראשון של "קצות השלחן" מעוטר בהסכמותיהם של גדולי ומאורי ישראל שהיו אז בירושלים: הגאון הקדוש רבי דוד צבי חן זי"ע גאב"ד טשערניגוב "הרד"ץ"; הגאון הצדיק רבי יוסף חיים זוננפלד זצוק"ל רבה של ירושלים; הגאון הצדיק רבי אליהו קלאצקין זצוק"ל גאב"ד לובלין והגאון החסיד רבי שלמה יהודא ליב אליעזרוב זצוק"ל גאב"ד חברון. בחלק השני של ה"קצות" זכה הגאון המחבר לברכתו של רבינו הקדוש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש זיע"א, ובחלקים שלאחר מכן גם את

הגה"ח נאה זצ"ל עם הגה"ח רבי יואל אשכנזי זצ"ל מטבריה

הסכמתם הנלהבת של הגה״ק רבי יוסף צבי דושינסקי זצוק״ל גאב״ד ירושלים הגה״ק רבי חנוך צבי הכהן לוין זצוק״ל גאב״ד בענדין והגה״ק רבי יעקב חי זריהן זצוק״ל גאב״ד טבריה.

בספרים אלה, מתגלה רבי אברהם חיים בכחו העצום בבירור הלכות חמורות שבתורה, ולפעמים עורך הוא מערכות שלימות ומקיפות כדי לבסס פסקיו והכרעותיו. כדאי לצטט כאן שני קטעים ממאמרו של גאון בקורת הספרות התורנית, הגאון האמיתי רבי שלמה יוסף זוין זצ״ל על ה״קצות השלחן״:

״כשם שיש הבדל בין ה״שלחן ערוך״ של ״המחבר״ והרמ״א לזה של ״הרב״, כך שונה הוא ה״קיצור שלחן ערוך״ של הרב גנצפריד מקיצורו של הרב נאה. יתרונו של שולחן ערוך הרב הוא בהסבר ובסגנון. הדינים כולם מוסברים בטעמיהם ומנומקים בעומק הנקודה היסודית של ההלכה, והסגנון הוא מופתי: מנוקה ומדוקדק ויחד עם זה שוטף ועשיר־ביטויים. אין הרב נאה מוסר את כל לשונו של הרב, אבל בכל זאת הקוים הראשיים נשמרו: הדינים מוטעמים ומנומקים. מה שאין כן ה״קיצור שלחן ערוך״: שום טעם, אלא הכל גזירה.

לשם דוגמא נביא דין אחד בנוסחאותיהם השונות של שני ה״קיצורים״: ״אסור לחתוך בצלים ושאר ירקות, אלא דוקא סמוך לסעודה, וגם אז לא יחתכם דק דק מאד״ — הרי זה דין מ״קיצור שלחן ערוך״. יש כאן: איסור, היתר וזהירות. הטעמים של כל אלה איננו יודעים. כיצד מנוסח דין זה ב״קצות השלחן״ (על פי הרב)? ״אוכלין שהן גידולי קרקע יש בהם משום טוחן, לפיכך אסור לחתוך הירק דק דק להניחו לאכלו אחר שעה וחייב משום טוחן, אבל מותר לחתוך דק דק בסכין כדי לאכול לאלתר הוא או אחרים או בשביל תרנגולים שיאכלו לאלתר, דדרך אכילה היא כך וכל שהוא דרך אכילה אין בו משום מלאכה, ויש מפקפקים על היתר זה, ונכון לחוש לדבריהם ליזהר לחתוך את הירק לחתיכות גדולות קצת שאז אין בו משום טוחן לדברי הכל״. הדברים מבוארים״.

״אין מדרכו של המחבר לעסוק בשינויי גירסות בדברי הראשונים, אבל במקום אחד הוא מביא השערה על טעות־סופר קלה בדברי הרמב״ם, וההשערה יפה באמת ומסלקת כלאחר יד כל מה שנתחבטו הראשונים ברמב״ם זה. ״שאין טחינה אלא בפירות״ — כך מסיים הרמב״ם את

הדין של "מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים (הלכות שבת פכ"א הי"ח)". כלום דלועין אינן פירות, או פחות פירות מירק, שהמחתך אותו דק דק חייב משום טוחן? המגיד משנה מביא גם נוסח אחר: "שאין טחינה בפירות" (מבלי "אלא"), וכותב שאף אחת מהנוסחאות אינו מבין. גם הכסף משנה ושאר המפרשים הפוסקים טרחו הרבה בהבנת דברי הרמב"ם. ביחוד האריך מאד בזה בספר "מרכבת המשנה". המחבר מגיה (ובזהירות מרובה: "אם יעלה על דעת שיש כאן ט"ס יש לומר..): "בפירור". "שאין טחינה אלא בפירור" — והרי זה טעם לכל המשך הדינים שבהלכה זו: אסור לחתוך הירק דק דק ואסור לרסק את השחת והחרובין אבל מותר לחתוך הדלועין והנבלה, שגדרה של טחינה הוא בפירור וריסוק ולא בחתיכות גדולות. אם הגהה זו נכונה — והיא אמנם מתקבלת על הדעת — הרי כאן מקרה מעניין: טעות קלה של אות אחת גרמה במשך דורות לסיבוכים ולתמיהות והולידה תלי־תלים של פירושים ופלפולים. לביסוסה של ההגהה יש להגיד: א) ב"מעשה רוקח" מעיד שבנוסח כת"י של הרמב"ם משנת קי"א כתוב "שאין טחינה אלא וכו"; ב) בגוף הרמב"ם הנדפס ב"מעשה רוקח" כתובה המלה "בפירות" כך: "בפירו". קרוב מאד שגם בנוסחות העתיקות היה כתוב כך, והמעתיקים שלאחריהם השלימו את המלה בתי"ו, ויצא להם "פירות" במקום "פירור"..".

בספרי ה"קצות" מביא הגאון זצ"ל דברים ששמע מפי רבותיו וגאוני דורו גדולי עולם, כמו גאון הגאונים בעל ה"תורת חסד" זי"ע, הגאון האמיתי בעל ה"צפנת פענח" זצ"ל, הגאון רבי יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל, הגאון רבי שלמה ליב אליעזרוב זצ"ל ועוד. אף הוא מביא בהערותיו פנינים יקרים בעניני חסידות ודרכי החסידים מפי זקני החסידים שזכה להכירם.

"שיעורי תורה"

עם היותו רב גובריה, בקי וידען גדול בכל מקצועות ההלכה, הרי יחיד ומיוחד היה בחכמת ה"שיעורים" ומקום הניחו לו מן השמים להתגדר בהם. הגאון זצ"ל כתלמידיהם של גאוני ירושלים ארזי הלבנון זיע"א, ראה חובה וזכות לעצמו, שליחות שהוטלה עליו מן השמים, לבסס את מנהגם של תקיפי ארעא קדישא, וממש לחם כארי, ובהצלחה מרובה, להגן על כבוד ענקי התורה מהדורות שעברו. גדולי ירושלים שחשו שהוא זצ"ל עושה את העבודה הקשה שהם עצמם היו צריכים לעשותה, יצאו

מגדרם כדי לחזק דבריו והודיעו בשער בת רבים, כי פיהם כפיו, בכל ענינים אלו.

כאשר בירר הגאון זצ"ל, במערכה ענקית ועצומה, בחריפות ובקיאות בים התלמודים ובספרי הראשונים וגדולי הפוסקים, את צדקת מנהג ירושלים להפריש חלה בברכה מעיסת קמח בת שבע אוקיות ירושלמיות, מנהג שיצאו לערער עליו, פרסם הגאון האדיר רבי זליג ראובן בנגיס זצ"ל גאב"ד ירושלים לאמר: "הגדתי היום מה שנתברר לי בירור גמור שהמנהג פעיה"ק ירושלים ת"ו להפריש חלה מן העיסה בברכה מקמח שבע אונסיעס, והמנהג הזה נמשך משנים קדמוניות ולא נשמע שום ערעור ע"ז וכן יקום!"

גם הגאון האדיר גאון ההוראה רבי ישראל זאב מינצברג זצ"ל בעל "שארית ישראל" כתב: "ואפריון נמטי שיגע ומצא לברר ברורי המדות ומצוי המדות.. וכן נהוג לפני הגאונים זיע"א בזמנינו, ואין להשגיח על דברי המערערים שבאו מחדש להשתקע פה". גם הגאון הספרדי בעל "ישכיל עבדי" זצ"ל, דחה דברי המערערים על דברי "הרב הגאון הגדול המפורסם לש"ט ותהלה וביראת ה' טהורה כקש"ת מו"ה אברהם חיים נאה שליט"א",

הגאון רבי זעליג ראובן בנגיס זצ"ל

ושכן היא דעתם של כל מצוקי ארץ עד לגאון העצום מהר"ח פלאגי זצ"ל והגה"ק בעל ה"בן איש חי" זצ"ל ועוד.

ברוח זו כתב גם הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל בעל "הר צבי": "כן היה מוחזק ונהוג בירושלים בזמן נוכחותם של גאוני ארץ תקיפי דארעא קדישא, וחלילה למי שהוא לשנות דבר מכל שהיה נהוג בימי הגאונים הנז' שמחוייבים ליזהר מגחלתם של צדיקים הקרואים חיים וכן יקום". גם הרה"ג רבי שלמה סאבעל זצ"ל העיד כנ"ל בשם הגאון הצדיק רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, והגה"צ רבי דוד בהר"ן זצ"ל שהיה מחשובי גדולי ירושלים פרסם אף הוא כי "יכולים לסמוך על כל הכתוב בו למעשה"..

[מעניין כי הגאון רבי דוד בהר"ן נחשב לאחד מגדולי ה"מנגדים" לחסידות, ואולי הקיצוני שבהם, אולם לא ראה שום קשר בין זה לבין תורה והלכה המתפרסמת לכלל ישראל, ואולי ראוי הדבר לציון מיוחד בימינו אשר לא כן..].

מעניין כי עדות לכך ש"שיעוריו" של רבי אברהם חיים תואמים את דעת הגר"א זי"ע וגדולי תלמידיו, כתבו לו הגאונים רבי צבי פסח פראנק זצ"ל בעל "הר צבי" ורבי יצחק אריאלי זצ"ל בעל "עינים למשפט". הרב אריאלי כותב: "מע"כ הרב הגאון המובהק מהרא"ח נאה שליט"א מח"ס שיעורי תורה, בדבר השיעור של כוס לקידוש, אמלא בקשתו והנני מוסר לו עדותי מה ששמעתי מפי הרב הרב ר' ישראל יעקב בערנשטיין ע"ה שנזדמן לו לראות (ביד הצורף הירושלמי ר' גרשון ובנוכחות נכדתו של הגר"י משקלב שמסרה לתקנו) כוס לקידוש שקיבל במתנה הגר"י משקלוב מאת רבו הגר"א זי"ל ומדדו והיה מחזיק חצי אוקיא (120 גראם) בדיוק". כיוצא בזה כותב הרב פרנק זצ"ל בדבר שיעורי המקוה כי כך נעשה בדעתו ובהסכמתו של הגאון רבי שמואל סאלאנט זי"ל..

ספרי ה"שיעורים" שדנים בכל הנושאים ממש, עשו רושם עצום בעולמה של תורה, וקומתו התורנית התמירה של רבי אברהם חיים נאה הזדקרה בהם. הבקיאות, הידע וההיקף של הגאון זצ"ל, הניתוח המזהיר, החשבון הנכון וההגיון הישר, השפה הפשוטה, התמימות והענווה, היראה הטהורה, ולכל לראש, דרישת האמת, יצרו את ספריו "שיעורי תורה", "שיעורי מקוה" "שיעורי ציון" ועוד.

בעה"י

ס פ ר

קצות השלחן

ח"א

כולל, הלכות המצויות מתחלה שו"ע או"ח עד סוף הלכות תפלה, עפ"י פסקי אדמו"ר הזקן וצוקללה"ה, בשו"ע יסודי ישלי, ואדמו"ר הצמח צדק וצוקללה"ה, ומנהגי אנ"ש חב"ד, ותוספת ליקוט מהאחרונים וז"ל:

נערך בעה"י מאתי

אברהם-חיים נאה

פעה"ק ירושלם תובב"א

"הנא דבי אליהו, כל השונה הלכות בכל יום, מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר: הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות, אלא הלכות:

שנת פורית לפ"ק

— דפים הר"ש צוקרמן ירושלם —

חכמה ומלאכה

בגליון ה"שבעה" של "המודיע" פרסם הסופר ר' טובי' פרשל הי"ו מאמר שכותרתו "בעל "שיעורי תורה"", וכותב בו בין השאר:

"שעורי תורה, תחומו של איש המעשה הם. אינו דומה הלומד לשם עיון לבד, על מנת ללמוד וללמד ללומד שסופו ותכליתו הוראה למעשה. דרכי לימודיהם שונות ונפרדות ואין תחומי עסקיהם חופפים. הראשון ברדתו לשיתין ההלכה פנימיותה ונפשה מגמתו. אין דעתו פנויה לנושאיה ולבושיה, אין הבדל עבורו בין טענו בחטים והודה לו בשעורים ובין טענו בשעורים והודה לו בחיטים, העיקר הטענה וההודאה כשלעצמן ואופן בטויין והגשתן. בדומה לה בשטח השיעורים. נדרש הוא רק ליחסיהם בינם לבין עצמם, להצטרפותם ואי הצטרפותם. קביעתם וחישוביהם יבא איש המעשה ויזדקק לשלו.

הרב אברהם חיים נאה זצ"ל איש המעשה היה. לכל פעולותיו, מחקריו וספריו, כוון אחד. מעולם האצילות של מחשבה ועיון לעולם העשיה. אין לימודו בבחינת דרוש וקבל שכר. אף אם שכרו סברה והבנה. סוף מעשה במחשבתו תחלה".

"שיעורי תורה, כזית, כביצה ואחרים, איך נמדדים ואיך מודדים בהם? במשקלם או בנפחם המדובר? לכאורה דבר פשוט הוא. אין אף אחד מהראשונים או אחרונים שיחלוק באותו ענין. הנפח ולא המשקל היא אמת המדה, ואף על פי כן היו שטעו בכגון דא.

שיעורים שאמרנו, שיעורים בגוף האדם: גודל, טפח ואמה. שיעורין שבפירות: כזית, כביצה ככותבת. שיעורים אלו קצובים ועומדים הם מזמן מסירתם ונתינתם בראשונה או משתנים הם.. ועוד בעיה הדומה לה וקשור אליה: פירות שאמרנו בהשתנות גודלם ממדינה למדינה מה דינם לשיעוריהם בכל מקום? רוצה אתה לדעת עד כמה הטרידה השתנות נושאי השיעורים גדולים וגאונים בדורות האחרונים, צא ולמד ממעשי ה"נודע ביהודה": ה"נודע ביהודה" התקין כלי לשיעור חלה. שבע אצבעות פחות שתי תשעות אצבע מעוקבות. מצא שנפחו שמונים ושש ביצים כנגד ארבעים ושלשה וחומש ביצה שלפי ההלכה... נטפל לו רבי אלעזר פלקלס בעל "תשובה מאהבה" מתלמידיו המובהקים ודייני פראג: "רבינו ארוך

בדורו הוא ואין ללמוד ממדת אצבעותיו..״. ואין זה אלא מקרה אחד מני רבים״.

״כל אחד במקומו ומדינתו תרגם וחישב שיעורי תורה למדות שבזמנו. אך דא עקא, אין מדותיהם שוות.. דרך זו של חיפושים ובירורים, פתרון בעיות ושאלות, סימון גדרים ותנאים, קביעת שיטות פוסקים ראשונים ואחרונים — ספר שיעורי תורה היא. אנציקלופדיה של ״שיעורים״, שקועות בה בקיאות עצומה, עמקות גדולה, דייקנות נפלאה ומסירות ואהבה בלי גבול לתורה ומקיימיה, בבואה נאמנה לאיש שעשה עליה ימים כלילות, והיה מוכתר בעטרת כל מדות אלו, עטרה שנשא בענוה והכנעה״.

חסיד אמת

הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ״ל, היה כאמור נצר מגזע תרשישים, גדולי החסידים, מדור דור, בין מצד אביו בין מצד אמו. ההתקשרות לרבותינו, נשתרשה בעצם מהותו. גם הבנה פנימית להלך רוחם הקדושה, נאמנות ללא סייג להוראותיהם בקודש וגישת התבטלות לתורתם העמוקה, באה אליו בתורשה, מה גם שזכה בעצמו לקבל תורה והדרכה מפי גאוני החב״ד בחברון ובירושלים, כשמפעם לפעם אף מכתת רגליו לליובאוויטש לקבל פני קודש הקדשים.

אגרות הקודש של כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א ויבלחט״א רבינו הגדול קדוש ישראל כ״ק אדמו״ר שליט״א, שרק שבעה כרכים מהם הופיעו עד כה, מכילות חומר רב על האישיות התורתית המופלאה הזו. מעניין להווכח כיום, שכמה מה״הערות למעשה״ שפרסם הגאון זצ״ל ב״המודיע״ כהוראות לכלל ישראל, מקורן במכתבי כ״ק אדמו״ר שליט״א אליו, ומאידך כמה וכמה הנהגות הקודש של ליובאוויטש שנתבססו ונשתרשו בקרב המוני החסידים, נתעוררו ע״י הגאון הפוסק והחסיד רבי אברהם חיים נאה זצ״ל.

הגרא״ח נאה זצ״ל היה מן הראשונים שהתקשר בלו״נ אל כ״ק אדמו״ר שליט״א, אותו הכיר מתוך מכתביו והערותיו, ועליו שמע מפי מביני הדבר שידעו שלפניהם עומד אדם גדול בענקים אשר משכמו ולמעלה גבוה. ב״אגרות קודש״ של כ״ק אדמו״ר שליט״א (אגרת תשס״ד מ״שלהי השי״ת״) מופיעה מענה כ״ק אדמו״ר שליט״א אל הגאון זצ״ל על שאלתו בביאור דברי כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א בתוך אחד ממכתבי קדשו, כי ״נהגו כל

החסידים ליקח הכלי בימין וליתנה ליד שמאל כו״, והלא ״זה מפורש בשו״ע והוא בב״י בשם הזהר וצ״ע לשון נהגו״: ״אולי הכוונה שכן עושים בפועל, שמעשה דוקא רב, וע״פ מרז״ל (ב״ב ק״ל,ב). ואפשר נשמט בהעתקת המכתב (אחר התיבות על ימין תחלה) התיבות ״ג״פ בסירוגין״. ומנהג החסידים מוציא מהדיעות שצ״ל לא בסירוגין (נקבצו דעות אלו בס׳ שערי תפלה לר״י רוקח ד״ד) או שצ״ל ד״פ (מנהג הגר״א והרה״צ ממונקאטש בעהמ״ס מנח״א וכו׳)״.

בצעירותו נסע לליובאוויטש, ובספריו מביא ״מעשה רב״ בדבר אמירת קבלת שבת, ״שכן היה המנהג בליובאוויץ בהיותי שמה בשנת תער״ב שאדמו״ר מוהרש״ב נ״ע היה אומר דא״ח לפני קבלת שבת לערך שתי שעות בלילה ואח״כ היו אומרים קבלת שבת ומעריב״. בשולי דברים אלו מוסיף הגאון כדרכו: ״ומצאתי סמך לזה בירושלמי ברכות כו״..

בירושלים היה קשור מאד לנזר החסידים הגה״ק רבי דוד צבי חן זצ״ל

עם גדולי הדור

גדולי ישראל שהכירוהו, הוקירוהו וחיבבוהו במיוחד. הגאון האדיר הרידב״ז מסלוצק זצ״ל, הביע התפעלותו מעומק הבנתו ומבקיאותו העצומה. ״אברך זה מבין!״ היה אומר בהזדמנויות שונות. גאוני התורה, חסידים וליטאים, אשכנזים וספרדים, הילוהו ושיבחוהו, מהם כתבו לו מכתבי תהלה, חלקם פרסם בספריו או בשבועונים התורניים, כדי להביא סימוכין לבירוריו.

כאשר נתפרסם לאחד מפוסקי ההלכה שבדור, כשיראתו הצרופה וענוותנותו הבלתי מצויה קודמת לחכמתו וחריפותו, נעשה משיב ומורה הוראות לחכמי ורבני הדור, ששיגרו אליו ספקותיהם ולבטיהם בהלכות שונות, והוא זצ״ל היה משמיע דעתו, דעת תורה, ברמה ובבירור, לא לפני שהיה חודר לנבכי ההלכה, וביגיעה עצומה ממש חותר לברר אמיתות ההלכה.

כשעלה כ״ק אדמו״ר הגה״ק בעל ה״אמרי אמת״ זי״ע לירושלים, הכיר ברבי אברהם חיים כרב ופוסק הלכות, ופעם אף שלח לשמוע דעתו בענין שהוקשה לו (וכדאי לציין שבנו הגאון ר׳ ברוך שליט״א הפתיע אז כשהעלה פתרון לאותה שאלה...), ומספר הגר״ש גינזבורג שליט״א כי כאשר סידרו ספריו בביתו של האדמו״ר זצ״ל כאשר נכנס לדירתו, ביקש שיביאו לו את ה״שיעורי תורה״ של הגרא״ח נאה ז״ל. זקני החסידים מספרים גם כי בסוף ימיו היה שיעורו היומי הקבוע בהלכות, בספרי ״קצות השולחן״ של הגרא״ח נאה ז״ל

הגה״ק בעל ה״אמרי אמת״ מגור זצ״ל

כאשר עלה בערוב ימיו בשנת תרפ״ו לירושלים. הרד״ץ זי״ע עודדו בחיבור ספריו והפצת תורתו הגדולה של רבינו הזקן, ואף גילה לו מסורות וידיעות חשובות בכללי הוראה.

בשנים הראשונות לנשיאותו של הוד כ״ק אדמו״ר שליט״א, הופיע הגאון בכנסים שונים לפני בני הנוער בירושלים, ועוררם ללכת בדרכי החסידות ולהתקשר בכל עוז במאור חב״ד בדורנו כ״ק האדמו״ר שליט״א. דברי ההתעוררות שנאמרו מלב טהור ודובר אמת נחקקו עמוק בלבות שומעיו, ועד היום הזה מהדהדים הדברים באזניהם.

באגודת ישראל

הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ״ל היה ממיסדי אגודת ישראל בירושלים. עם היותה של תנועת חב״ד כ״תנועה כלל ישראלית״ בהנהגת רבותיה הקדושים, אל מפלגתית, מצאו רבים מגדוה״ת מקום בתוך ארגון אגודת ישראל, בברכתם המפורשת של כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א ויבלחט״א כ״ק אדמו״ר שליט״א. גדולי תורה וחסידות אלו ראו ב״אגודת ישראל״, גוף תורני טהור המנותק מכל זיקה פוליטית שכל ענינו להפיץ תורה ואמונה בישראל ולהרבות שלום ואחדות בקרב העם. כך היה הגאון האדיר רבי יהודה ליב צירלסון זצ״ל הי״ד גאב״ד קישינוב ומגדולי גאוני חב״ד, אחד ממנהיגיה הבולטים של אגודת ישראל בחו״ל וישב בראש הכנסיות הגדולות של אגודת ישראל. גם הרה״ג כביר הפעלים רבי מרדכי דובין זצ״ל שהיה יד ימינו של כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א, היה מנהיגה של אגודת ישראל בלטביה, וגם בארץ ישראל השתייכו רבים מגדולי רבני ומשפיעי חב״ד לאגודת ישראל, שהונהגה ע״י גדולי האדמו״רים, גדולי הרבנים וראשי הישיבות שפעלו לשם שמים לאותן כוונות נעלות שעמדו בפני מיסדיה [יוזכרו לדוגמא שמותיהם של הגאון רבי נחום שמריה ששונקין זצ״ל; הגה״ח רבי נחום גולדשמיד זצ״ל; הגה״ח רבי משה גור אריה זצ״ל; הגה״ח רבי יהודא ליב סלונים זצ״ל; העסקן רב הפעלים הרה״ח רבי שמואל שאולזון זצ״ל ועוד ועוד].

הגרא״ח נאה היה מיסדו של בית הדין של אגודת ישראל בירושלים שנודע בשם ״ועד הרבנים״ ועמד בראשו, כשבמרוצת השנים משמשים בו בקודש גם: הגאון רבי גרשון לפידות זצ״ל; הגאון רבי ישראל יצחק זילברמן זצ״ל; הגאון רבי נחום שמריהו ששונקין זצ״ל; הגאון רבי שלמה שרייבר זצ״ל;

הגאון רבי בנימין זאב פראג זצ"ל; ויבלחט"א: הגאון רבי יצחק פלקסר שליט"א, הגאון רבי אהרן ברנשטיין שליט"א, הגאון רבי ישראל גרוסמן שליט"א והגאון רבי יצחק אייזיק פראג שליט"א.

בכנסיה הגדולה הרביעית שהתקיימה בירושלים, הופיע הגאון זצ"ל כדוברם הראשי של גדולי התורה האגודאיים בעיר הקודש, ונאומו עורר רושם הרב. היתה זו הופעתו הציבורית האחרונה של הגאון שלאחר כמה ימים נפטר פתאומית.

בפטירתו של הגאון זצ"ל יצא בטאון אגודת ישראל בידיעות גדולות, ומאמרים רבים נכתבו לזכרו ולהעלאת דמותו, ככלות השבעה והשלשים, וגם לאחר מכן. כי היה הגאון זצ"ל עמוד השדרה של אגודת ישראל בירושלים. חבל, חבל מאד שנלקח השמימה בהיותו בן ס"ד שנה בלבד. אין ספק שאילו היה חי עוד עשרים שנה, היתה "אגודת ישראל" נראית אחרת, ובודאי שלא היתה מושפעת מגורמים חיצוניים שעד הכנסיה הגדולה הששית לא השתייכו אליה כלל, שהפכו אותה לזירת קרב בין מחנות היראים.

פטירתו

כאמור נפטר הגאון זצ"ל פתאומית, והאבידה הקשה לכלל ישראל זיעזעה עמוקות את הציבור.

ב"המודיע" נכתב על הסתלקותו והלווייתו כדלהלן:

"ירושלים שיכלה היום את אחד מגדולי גידולי ציון הרב הגאון והחסיד המפורסם רבי אברהם חיים נאה זצ"ל אחד מגדולי התורה ומעמודי ההוראה וחבר ועד הרבנים של אגודת ישראל בירושלים, שנפטר אמש באופן פתאומי אחרי התקפת לב קשה בשנת ה־65 לחייו.

אלפים ובראשם כל הרבנים, אדמו"רים, ראשי הישיבות, חכמי ורבני הישיבות ומנהיגי אגודת ישראל ליווהו היום לבית עולמו בדומיית אבל כבד שפרש על ירושלים החרדית.

מועצת גדולי התורה שקיימה היום את ישיבתה הפסיקה את המושב וחברי המועצה יצאו להשתתף בהלויה.

רק שלשום אחרי חצות הלילה תקפה אותו המחלה האנושה שממנה

לא קם. בשעת ישיבתו כדרכו עד שעות הבוקר המוקדמות על התורה ועל העבודה בעריכת ספריו התורניים קיבל התקפת לב חזקה. אולם איש לא תיאר לעצמו כי קרוב הקץ, וגם במשך יום השלישי כשהיה כבר רתוק על מטתו, היה מלא חיים ומרץ כדרכו תמיד, ואף שלח כתבי יד לדפוס להמשכת הדפסת החלק השמיני של ספרו "קצות השלחן", ובשעה 11 בלילה נפטר לפתע כשליד מטתו עומד בנו הרב הגאון מוהר"ר ברוך נאה מגדולי התי"ח שבירושלים.

רק בבוקר נפוצה הידיעה על פטירתו ואבל כבד ירד על ירושלים החרדית שידעה להעריך את גדולתו, של אחד מבניה־בוניה, הלוחם מלחמתה של תורה, ומיד באו למקום עשרות מתלמידיו מכל העדות שאמרו תהלים ליד מטתו.

בנתיים נתפרסמו ברחובותיה של ירושלים מודעות אבל מטעם "מרכז אגודת ישראל", "אגודת חסידי חב"ד" ו"צעירי חב"ד", בית הכנסת וכולל חב"ד, שקראו את הקהל להשתתף בהלויה שיצאה מביתו בשכונת הבוכרים. לפני הוצאת המטה מהבית אמרו דברי הספד נרגשים בניו רבי ברוך ורבי משה.

אשתך כגפן פוריה

מעשה ונעצרה בשעת בוקר מוקדמת מכונית מפוארת ליד ביתו של הגאון. ממנה יצא אדם הדור בלבושו בשם "יום טוב". כיון שכבר עברו עליו כמה שנים ולא זכה להתברך בזש"ק, הגיע ישר ממצרים אל "חכם חיים", לבקש הימנו שילך אתו אל מערת המכפלה לבקש עליו רחמים.

הגאון זצ"ל הופתע מן הבקשה ומצורתה, והשיב שהוא קודם תפילת שחרית ובלתי שייך שיסע עתה לחברון, ואולם מוכן הוא לנסוע אתו לקבר רחל ושם להתפלל עבורו כשהגיעו לקבר רחל אמנו, פנה הגרא"ח אל האיש ואמר לו: "בתהלים (קכ"ח) נאמר: "אשתך כגפן פוריה", והא' של 'אשתך' נקוד בסגול, ובא לרמז על שלשה דברים שאשה חייבת בהם: טהרת המשפחה, חלה והדלקת הנר. תבטיחו לי שמכאן ולהבא תזהרו בהם והריני מבטיח לכם בן זכרו". האורח המצרי נתרגש עד למאד והבטיח לשמוע לקול הגאון זצ"ל.

לא עברה שנה אחת ולבית הגאון הגיעה הבשורה ממצרים: בן נולד לנו...

הרחובות הסמוכים נתמלאו קהל רב שהלך וגדל מרגע לרגע. המטה הוצאה על כתפי התלמידים והובא לבית הטבילה מקום שם נטבל כמנהג יקירי ירושלים. לא נישאו כל הספדים כמנהג החסידים. פה ושם נשמעו בכיות ויללות ביחוד מתלמידיו מבני העדה הבוכרית ששימש להם כאב ומורה דרך.

הלויה יצאה דרך רחוב דוד אל רחוב מאה שערים מקום שם נצטרפו אליה חברי מועצת גדולי התורה וקהל רב, ומשם המשיכה הלויה בדרכה עד לבית העלמין בגבעת שאול שבמערב העיר כשהמטה נישאתת על הדרך על כתפי תלמידיו ומעריציו ותלמידי ישיבת "תורת אמת".

קברו נכרה בחלקת החסידים שבהר המנוחות ליד קברו של דודו הגאון רבי שלמה ליב אליעזרוב זצ"ל רבה של עיה"ק חברון שנפטר לפני כמה שנים בירושלים".

דמות של גאון חב"די

כאשר עלה רבינו הקדוש כ"ק אדמו"ר שליט"א על כסא הנהגת הכלל, היה מוקף בחסידי אמת שהיו בטלים אליו ברבנים גדולי הוראה שפיארו את עולם התורה וההוראה. בירושלים: הגאון הגדול רבי אברהם חיים נאה זצ"ל. בניו יורק: הגאון הגדול רבי ניסן טעלושקין זצ"ל. בקנדה: הגאון הגדול רבי ישעיה הלוי הורביץ זצ"ל ועוד. אלו, כמו ארזי התורה של ליובאוויטש ובראשם הגאון הגדול רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל, הגאון הגדול רבי משה דובער ריבקין זצ"ל, הגאון הגדול רבי משה אריה ליב שפירא זצ"ל ועוד, הכירו מקרוב את הרבי שליט"א עוד בשנים שטרם נשיאותו, והיו באים אתו בכתובים.

במכתבו של הגרא"ח נאה אל הגאון החסיד רבי שניאור זלמן גרליק זצ"ל אב"ד כפר חב"ד משנת תשי"א, הוא מיעצו לפנות בכל הדבר הקשה אל כ"ק אדמו"ר שליט"א שהוא "בקי הרבה בשו"ע אדמו"ר והוא משיב לכל השואלים...על כן יכתוב לו כת"ר ואני חפץ לדעת מה שהשיב"..

רבי אברהם חיים נאה שימש כסמל ודמות לתוארו של רב חב"די, שהיה נודע תמיד ל"איש ההלכה" שעליו להיות בקי בכל חלקי השו"ע ונושאי כליו. על "רב חב"די" ידעו תמיד שאפשר לסמוך, וכ"ק אדמו"ר שליט"א היה

זה שלאחר תקופת השואה והמהפכות האיומות, עורר ועודד שוב להמשיך במסורת המפוארת הזאת של חסידי חב"ד, תוך שהוא שליט"א עצמו מעיר, מחדש, ומורה דרך לכך.

גם כיום זכינו ואת שושלת משפחת הרבנים אליעזרוב ונאה, ממשיכים צאצאיה שיחיו לאורך ימים ושנים טובות, הגאון הגדול רבי ברוך נאה שליט"א, שמאז נחשב לעילוי עצום וגאון במלא מובן המושג, מחדש נפלא ומחבר פורה, שספריו הגדולים "גמרא שלימה" על מסכת פסחים, מפארים את ספרות הדור, ועוד חיבורים עמו בכתובים, יזכנו השי"ת שיוציאם לאורה מתוך בריאות ואורך ימים לתועלת הכלל, והגאון הגדול רבי דובער אליעזרוב שליט"א, זקן ההוראה בירושלים, חסיד ועניו, שספריו הגדולים שו"ת "שאלי ציון" ו"מורה בהלכה" ו"דובר בהלכה", יצאו להם מוניטין בשערים המצויינים בהלכה, יאריך השי"ת ימיו ושנותיו ויזכה ונזכה אנו שיו"ל את כל תשובותיו ומאמריו בהלכה.

בנו של הגרא"ח, הוא הגאון המפורסם רבי ברוך שליט"א, בעל "גמרא שלימה", ומשופרי דשופרי של גאוני ירושלים, זכה לקירובים גדולים במיוחד ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א כאשר ביקר בחדר קדשו, ורק לאחרונה קיבל מאת הרבי שליט"א מכתב קודש המשבח ומרומם את ספריו הגדולים, ואף מגלה דעתו הק' כי מסכים עמו בהערתו לתקן את נוסח בהמ"ז "הרחמן הוא ישבור עול הגויים מעל צוארנו"...הגאון שליט"א מפאר בהופעתו בעצרות וכינוסי חב"ד ודבריו עשירי התוכן זוכים להד רב בעולמה של תורה ובקרב החסידים.

בנו השני של הגרא"ח, הוא הרב הגאון רבי משה צבי נאה שליט"א מחשובי חכמי פתח תקוה, בעמח"ס "נחמו עמי", ומגדולי חסידי חב"ד בעיר.

מאמרים שנתפרסמו לזכרו ב"המודיע"

"הפוסק"

הרב שרי' דבליצקי

(הוא הגאון המפורסם מגדולי ההוראה שליט"א בעמח"ס "זה השלחן")

"כבר עבר כשבוע שנסתלק מאתנו באופן פתאומי, הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל, ועדיין קשה למצות את גודלה של האבידה לעם ישראל בכלל, ולאלו שהיו עומדים אתו תדיר במו"מ של הלכה בפרט.

והנה חז"ל אמרו (בירושלמי ברכות פ"ב ובבר"ר פצ"א) בתלמיד חכם שמת מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו, ובר"ה כ"ט. תחת ר' עקיבא וחביריו מה הן מביאין וכו', והנה כוונת אומרם שאין לנו תמורתו, הוא אפילו בהסתלקותו של ת"ח פשוט ורגיל שאינו בגדר "גדול", ואפילו בזמן שהעולם מלא בגדולי תורה, והטעם הוא, דידוע שכל ת"ח יש לו חלקו בתורה ממה שקבלה נשמתו במעמד הר סיני בין רב ובין מעט, וחלק התורה הזה לא יוכל לבוא לידי גילוי ע"י זולתו כי זהו חלקו המיוחד לו, וא"כ כל מי שהוא בגדר ת"ח אפילו רגיל מ"מ בודאי שיש לו איזה חלק, אפילו מועט, בתורה שלא יוכל לבוא לידי גילוי ע"י זולתו, וא"כ כיון שנסתלק נאבד ממנו לחלוטין אותם חלקי התורה שהיו יכולים להגלות רק על ידו, וע"כ אין לנו בשום אופן חליפתו ותמורתו, כי אחר לא יוכל לגלות בעולם חלקי התורה שהיו שייכים לת"ח שנסתלק, ומדוייק בזה לשון הפני משה שם שכתב דמיהת חסרונו של זה אי אפשר למלאות.

וא"כ ק"ו היכא דהגאון הנפטר היה ממש אחד מגדולי הדור וזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ושיפוצו מעינותיו החוצה, בודאי שלן יאות למבכי ולן יאות למספד, ובפרט שלפי מצב הדור, הרי שמיום פטירת מרן החז"א זצל"ה, הרי היה הוא אחד, וכמעט מהיחידים שעסק בכל כחו בחלק הלכה למעשה ובפרט בדיני שו"ע או"ח, אשר כידוע שלרוב חשיבותו של לימוד הל"מ כמאמרם (ברכות ח'): אוהב ה' שערי ציון שערים המצויינים בהלכה, כך גדול בעוה"ר ההעלם מהלמוד וההתעסקות בחלק הזה בין תופשי התורה שבזמננו, ובבחינת כל המקודש מחברו חרב יותר.

והנה הוא זכה להוציא שמונה ספרים בהלכות או״ח, אשר בהם ובפרט בחלקים האחרונים על הלכות שבת, נתבארו ונתחוורו עשרות עשרות של תילי תילי ספיקות וחקירות בעניני הלל״מ המזדמנים תדיר, והכל נתבאר ונתחוור כשמלה בבקיאות והבנה נפלאה מאד, ואמר פעם שלא הניח מלדון ולהעיר בספריו על כל ספק וספק בהלכה שאפשר אפילו במציאות רחוקה ליפול בלב המעיין.

וחוץ מזה זכה לברר את כל עניני השיעורים במצוות התורה אשר הוא כעין מקצוע מיוחד בתורה שלא רבים יחכמו בזה, וזכה לחבר כמה ספרים בענין זה, ובפרט המעיין בספרו ״שיעורי מקוה״ יראה ויווכח מעוצם גודל בקיאותו הנפלאה בכל שיטות הראשונים והאחרונים בענין זה, אשר קיבצם כעמיר גורנה.

וכל כוונתו היתה תמיד לזכות את הרבים בעניני הלכה, ולהורות להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, אם בפועל ממש, שהיה מוחל על כבודו מפני כבוד שמים והיה בודק ומודד הטליתות והרצועות של ההמון אם נעשו כדת של תורה והיה מזרזם לתקן, ואם בכתב, שבכל ענין חדש שהזמן הביאו היה כותב ומעיר איך ההלכה בזה ומה שיש להסתפק בענין זה, וזמן ארוך היה כותב בכל ערב שבת מעל עמודי ״המודיע״, הערות למעשה בהרבה ענינים ובפרט בהלכות שמיטה, וזכה לבאר ולברר כמה וכמה הלכות וענינים עמומים בהלכות שמיטה ושאר ענינים.

וכמו כן אפילו בהלכות פשוטות שמחמת אי שמושן אינן ידועות לקהל וגם לא להרבה לומדים, היה תמיד מעיר על זה ברבים. כמו למשל שבעת אשר הרבה מתים מנותחים באופן שרירותי אחרי פטירתם ורובם מוציאים מהם אברים שלמים ובאים לקבורה חסרי אברים, והרבה כהנים לא ידעו שבאופן כזה אסור להם להיטמא אפילו לאחד משבעת הקרובים, והוא תיכף העיר על זה בעתונות, ורבים נשתוממו אח״כ איך נעלמה מהם הלכה פשוטה זו שאין עליה חולק, ביור״ד סימן שע״ג ס״ט, לאביו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. והנה איתא במו״ק כ״ה (וביו״ד ש״מ) שהעומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע למה זה דומה לס״ת שנשרף, ופירש בזה הרמב״ן בשם רש״י (בטיו״ד ש״מ) בטעם שדימו הנשמה לס״ת, דעדיין היה יכול זה ללמד ודומה לס״ת שנשרף, והרמב״ן לדידיה פירש שהוא הפסד גדול וחרדה רבה.

והנה ישנם בגאון הנפטר הזה שני פירושים בפועל ממש, דידוע הוא דהגאון הזה היו לו עוד תכניות רבות לחבר ספרים כהנה וכהנה בהלכה למעשה על כמה וכמה מקצועות שבתורה כמו עניני מצוות התלויות בארץ כשמיטה וכו', וכן בעניני זמני היום כמו בין השמשות ועוד, "ועדיין היה יכול זה ללמד" ועל כן הוא "הפסד גדול וחרדה רבה".

ולהיות שעיקר המכוון בסיפור שבחי הנפטר, הוא שהחי יתן אל לבו ויתאוה לדרכים ולמידות שהנפטר היה מצויין בהם, ולכן כמו שהגאון הזה היה מצויין בהלכות מעשיות, בודאי החיוב על כל אחד להתאמץ ולקבוע לו לימודים בהלכות אור"ח, וכן בשאר הלכות השכיחות משאר חלקי השו"ע, כל אחד לפי ערכו מש"ס וראשונים, אשר כידוע זהו הלימוד הנרצה לפניו יתברך שאין לך למעלה מזה, ומיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, ותנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, וצריך לדעת דהוא הדבר בהיפוכו ח"ו כי מי שאינו לומד דיני או"ח עכ"פ מספרי הקיצורים יכול להיות בטוח שלא יהיה לו וכו'.

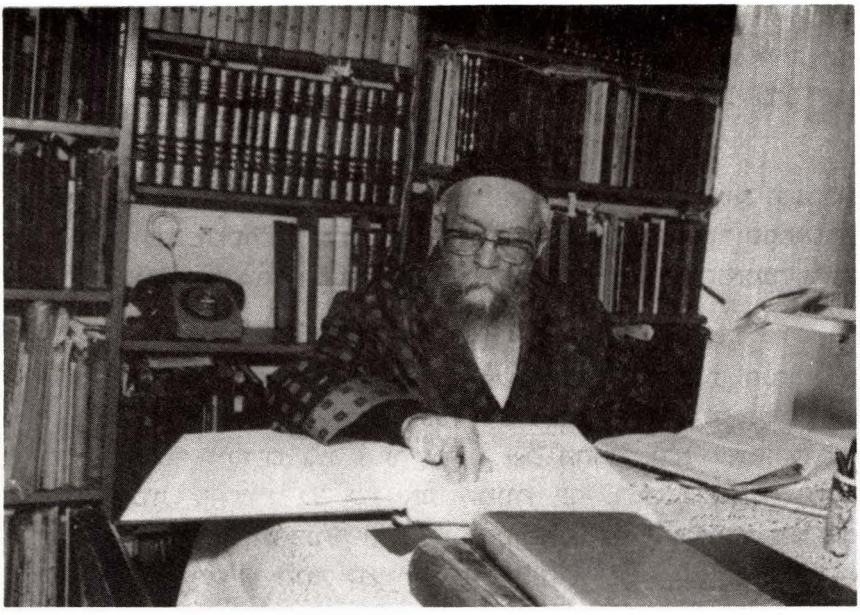
הרחמן הוא יגדור פרצותינו ופירצת עמו ישראל ברחמים, והגאון הנפטר בודאי ימליץ טוב עבורינו בישיבה של מעלה. תנצב"ה".

"הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל — שלשים להסתלקותו"

עצובים מלאי תוגה ויגון מתכנסים לתפלתם, מתפללי בית הכנסת "מוסאיוף" בשכונת הבוכרים, כשראשם מורכן ארצה ודמעות עצורות נגרות על פניהם בשל הלקחו של הרב נאה זצ"ל. אכן היה מו"ר חיים פנינת המקום. פניו הזוהרים, קומתו הזקופה וקולו המתכתי החזק והערב, נשמע היה ברחבי ביהכנ"ס הבוכארי "רחובות הנהר". קול מושך ומרענן. אדיר וחודר לבבות. מעין רננת גלים והמותם.

גדול היה האיש בבני דורו. חכם מנהיג ומדריך, עניו ושפל רוח, וכשמו כן הוא "נאה דורש ונאה מקיים".

בשמש הזורחת מפאתי מזרח. זרח כוכבו בבוכארה העיר ועד ירושלים עיר הקודש. ובאותם ימים זוהרים ימי פריחתה ושגשוגה של בירת הארץ, עת היתה "רחובות הנהר" השכונה החדשה בתוככי ירושלים של אז, נטע אהלו

הגאון רבי ברוך נאה שליט״א

רבינו אברהם חיים נאה ז״ל עם דודו הגדול החסיד אדמו״ר רבי שלמה ליב אליעזרוב ז״ל בין אחיו ומעריציו מבני עדת הבוכארים ויתר עדות המזרח.

וידע רבי חיים ז״ל דרכיהם ונתיבות חייהם של אחיו המזרחים. הוא הבין לרוחם והסכין לכת באורחותיהם. לא עברו שנים אחדות ורבינו חיים השכיל להתחבב על תושבי השכונה למגדול ועד קטן בחינת ״זכרתי לך לחסד נעוריך״. ועל כן גדל האיש עד מאד. ולא כאחרים אשר העליונות והגאונות יש ואשר יעלום על במתי הכבוד וההדר, מו״ר רבי אברהם חיים נאה זצ״ל גדול היה בתורה על בני דורו, ומעריציו רבים היו מספור, ואולם שנא היה האיש גדולה וכבוד. מו״ר חיים היה העניו בתכלית השלימות, ומכאן קשריו הלבביים אל אחיו העניים והאביונים השוכנים בשכונת הבוכארים.

ומנהג זה היה לו: מנהג קדום שירש רבינו מקודמיו, מאותה שושלת צדיקים וטהורים, אשר בדרכיהם הלך: ״עבדו את ד׳ בשמחה״ נוהג היה לומר רבינו ז״ל, ואכן הלכה למעשה. מעשיו הטובים ולבו הער והשמח

קדמו פעמיו בנעלים. בבי כנישתא, בביתו, ברחוב ובכל אשר עקבותיו דרכו. ובמוצאי שבתות עת נטו צללי ערב וכוכבים נגהם הזהירו, נוהג היה רבינו ז״ל לקדש פני הלבנה בחצר בית הכנסת ״מוסאיוף״ בקול ערב וחזק אשר עד למרחוק רננו צליליו.

ועל כן מורנו ורבנו מ״ו אברהם חיים נאה ז״ל, זרע בתמימות ובעקביות וטפח אהבה כנה ומסורה לאחיו המזרחים, ואותן נטיעות אשר טפחן וגדלן בחייו, נתנו ונותנים ויתנו ברבות הימים הודות למסירותו הנאמנה לעדות המזרח.

שכונת הבוכארים איבדה את היקר שבאדם, ו״רחובות הנהר״ את אחד מאבני היסוד. אותו יום בו נפטר רבינו זצ״ל היה יום מר ונמהר. גברים נשים טף וילדים געו אחר ארונו של ההולך ולא ישוב, ודמעות עצורות ויללות קורעות לב לוו את המנוח עדי רגעו האחרון כחוליה בשרשרת ברזל וכאזיקים בנחושתים, כן חבקוהו תלמידיו. אבות ובנים נשאו ארונו לבלחתי הנתק עד הובל למנוחתו האחרונה.

ארונו של רבנו נישא על כתפי תלמידיו הרבים אשר נפשו היתה קשורה בנפשם, ופסוקי ״שיר השירים אשר לשלמה״ נישאו בפיהם. גופו הורד אלי מנוחות בידים נאמנות, באותם ידים אשר הוא הדגול מרבבה גדלן ועיצבן עד יומו האחרון.

וכהיום הזה שרוי האבל בשכונת הבוכרים, בבית ברחוב ובבית הכנסת. אותו קול אדיר ועז נדם. אותה רננה שכבשה הלבבות שתקה. ורק צלילים נוגים מאותו כנור גדול שנקרעו מיתריו נשמעים עתה בדמי האנחה.

רבי אברהם חיים כ״כורך״...

הראשון לציון הגאון רבי מרדכי אליהו שליט״א, שהיה קרוב אל הגרא״ח, מספר על ענוותנותו של הגאון. כשהגיע לראשונה רבי אברהם חיים לביהכ״נ ״מוסאיוף״ בשכונת הבוכרים, שאלו שמש ביהכ״נ על ״מקצועו״, ורבי חיים השיבו משום מה: ״כורך״!.. באחד הימים הרגיש הגה״צ רבי יוסף בבליקי זצ״ל מחשובי העדה הבוכרית כי השמש מגיש חבילת ספרים להגרא״ח על מנת שיכרוך אותם.. נבהל החכם וגער באיש על מעשיו: לא ״כורך״ הוא כי אם גאון בתורה וגדול בחסידות!..

מכתבו לצעירי אגודת חב"ד

במכתב ששיגר ל"הנהלת צעירי אגודת חב"ד" ופורסם בבטאון חב"ד גליון ד' כותב הגאון זצ"ל: "במענה על אשר עוררתם אותי לכתוב מאמר בבטאון חב"ד ליום ההילולא של קה"ק ראש גולת אריאל אדמו"ר הריי"צ נ"ע זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א החל ביום יו"ד שבט: זחלתי ואירא לגשת אל הקודש לתאר בשרד עלי גליון את גודל קדושתו כי מלאך ה' צבא־ות הוא, ואין מי שיוכל להעריך אפילו חלק מני אלף את הנשמה האצילית אשר שכנה בקרב גוף קדוש וטהור מקודש בעשר קדושות שבקודש, ואם להעריך את מעשיו הגדולים והנצורים שלו, ואת המסירות נפש שלו על כל היקר וקדוש לישראל סבא, אין לי מה להוסיף על כל המשתקף לקורא בעיון את תולדותיו וקורותיו, אשר מכל קטע נובע מסירות נפש ואהבת ישראל, ורואים בחוש נונא דימא דאזיל ביבשתא.

עלינו להתמיד לקרוא את שיחותיו הקדושות בלי הרף עד שיהיו שנונים בפינו, להחיות את נפשינו מהאוצר הבלום מכל אבקת רוכל, ומתוכם ילמוד כל אחד לתקן מדותיו, כל חד לפום שיעורא דיליה, ולהתקשר לממלא מקומו, אשר זכה לקבל ממנו מפה אל פה, ממשיך השושילתא קדישא ומפיץ תורת החסידות בימינו, הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א, להתאבק בעפר רגליו ולשתות בצמא את דבריו הק' היוצאים מבאר מים חיים ונוזלים מן לבנון, ה"ה כ"ק אדמו"ר נ"ע ולמעלה בקודש, לטוב לנו כל הימים בגו"ר, בזה ובבא".

הגאון רבי דוב אליעזרוב שליט"א

פרק עשרים ושמונה:

מקים עולה של טהרה

כ״ה שנים ימלאו בשנת תשנ״ה לפטירתו של אחד מגדולי פוסקי ההלכה בארה״ב, לוחם מלחמתה של תורה ושל טהרה, גאון ואיש אשכולות, צנא מלא ספרא ופה מפיק מרגליות, רבי ניסן טעלושקין זצ״ל, יו״ר ועד הרבנים דניו יורק רבתי ובעמח״ס ״טהרת מים״.

מלחמת העולם הראשונה שהרעידה ארץ ומלואה, הביאה לחורבן רוחני ופיזי ביהדות רוסיא וליטא. הפרעות והפוגרומים הידועים לשמצה שעשו שמות ר״ל בעם היהודי, שדמו נעשה הפקר בידי משנאינו. רדיפות הדת שעצמו וגברו עם עלייתם של הקומוניסטים לשלטון, איימו להחריב ח״ו את מעוז התורה והחסידות הגדול. אלמלא אותו אדם גדול בענקים, רבינו הקדוש אדמו״ר מוה״ר יוסף יצחק מליובאוויטש זיע״א, וחכמי ישראל שעמדו לימין קדשו, שבמסירות נפש בל תתואר החזיק בכל כוחו ביהדות מפוארת זו, ובדרך חתחתים והרות סכנה עשה הוא ושרידי המחנה אשר ה׳ קורא, למען לא תישכח תורת ה׳ מקרב עמו.

לא עברו שנים הרבה, וכלל ישראל הוכה שוב קשות ואנושות. מלחמת העולם השניה המיטה על עם ישראל הרס וחורבן. היו הימים קשים מאוד לישראל. פצעי השואה האיומה, טריים היו עדיין ובלתי ניתנים להיגלד; דמותיהם הנאצלות של ארזי הלבנון אדירי התורה, גאוני עולם וקדושי עליון, שנהרגו ונטבחו ע״י הגרמנים הארורים ימ״ש, עוד ריחפה לנגד עיני פליטת העם, וקול דמי מליוני הקדושים הי״ד שנכחדו ע״י הצוררים הרשעים זעק מן האדמה.

טלטלת המשבר הנוראה שאחזה בעמנו, שכמוה לא היתה מאז היותו לגוי, עלולה היתה להביא ח״ו לשואה רוחנית, הילי״ת. אלמלא שיירי כנסת הגדולה, שרידי האודים המוצלים מאש שהותירם השי״ת לפליטה, דוקא בתקופה קשה זו, שבגבורה עילאית על אנושית, נחלצו בשארית כוחם, לשקם את ההריסות, ולהקים מחדש את סוכת דוד הנופלת, גם בארץ

הקודש ת״ו וגם בארצות אמריקה ואירופה. בזכותם של מושיעי ישראל אלו הגיע עם ה׳ למה שהגיע ביובל השנים האחרון.

דמות מופת של "רב" בישראל

אחד מדמויות הפאר שקמו ליהדות רוסיא ואמריקה באותן שעות קשות, היה הגאון רבי ניסן טעלושקין זצ״ל. עוד בשנים שלפני מלחמת העולם השניה, בהיותו בארץ אדום, כשמאות אלפי יהודי רוסיא נתונים היו למשיסה רוחנית, היה הגאב״ד דוקאר זצ״ל בין רבנים אלו שעמדו כחיילים נאמנים ומסורים, ליד מצביאה הגדול של יהדות רוסיא כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א, ועסק בהפצת התורה והקדושה במסירות נפש. עם בואו לארה״ב בשנת תרפ״ד, התגייס מיד, כאיש למוד מלחמה, לביעור נגע הבערות שפשה בקרב המוני יהודי אמריקה, יחד עם גדולי רבני חב״ד שפעלו בה, בשליחותו של כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א, עוד בטרם הגיע הוא הקדוש זי״ע בעצמו לאדמת אמריקה בשנת ת״ש, שאז הוגברה הפעילות שבעתים.

רבי ניסן טעלושקין, שבעצמו היה סמל לדמות רבנית אירופאית מקדם, ראה חובה לעצמו להחזיר עטרת הרבנות ליושנה. לשמור מכל משמר על אופיו של הרב בישראל. הוא חשש מאוד שמא אמריקה המודרנית תטשטש את דמותו של הרב. בכל הדרכים, בכתב ובעל פה, הקדיש מלחמה למשימה נשגבה זו. באסיפות רבנים ובמאמרים בכתבי עת, וכיוצא באלו. כחייל נאמן בלגיונם של רבותינו הקדושים, דרש שחזותו החיצונית צריכה להעיד עליו כי הוא רב בישראל.

ואולם לא פחות מכן התריס על הנוהג הפסול שהשתרש, לפחות בימיו, בישיבות ובהיכלי תורה, שלא לתת עדיפות ראשונה ללימוד ההוראה, והרב טעלושקין, כרב חסידי, זעק חמס על כך. כי ראה בכך סכנה רצינית לעתיד האומה המתאוששת, שגם אם אמנם יגדלו בה ראשי ישיבה ומרביצי תורה, הרי שבהעדר יודעי הלכה למעשה ומורי הוראה בישראל, תיפגם היהדות קשות ח״ו.

בשנת תשי״א יצא הגאון זצ״ל בקריאת קודש שפורסמה ב״הפרדס״ של ניו יורק, בה התריע על רבנים שמתמנים מבלי שתהא להם ידיעה מספקת בשו״ע. בה כתב בין השאר:

"ואנו מדברים כאן על אלה מן התלמידים שרכשו להם באמת מידה הגונה בהבנה בגמרא ובראשונים. התעמקו ואף חידשו חדושי תורה ברמב"ם ברשב"א, בקצוה"ח בנתיבות בהגרע"א והדומה, אבל אף כי אמנם רכשו להם את היכולת להבין וללמוד, אבל טרם למדו את מה שרב ומורה בישראל צריך ללמוד ולדעת.. הלכות ברכת הנהנין, שבת ופסח וכו', אינם יודעים מכיון שלא למדו כלל שו"ע אורח חיים. הלכות שחיטה בדיקת ראיה, דיני ניקב הקורקבן ותערובות ובשר בחלב שוכחים לאחר עבור חדשים אחדים, כיון שאך "עברו" עליהם מקופיא.."

והוא הציע: "בני המתיבתות הגומרים תכנית לימודי בית אולפנא, מקבלים אך ורק מכתב תעודה המעיד על הצטיינותו בלימודים. אפשר לכתוב עליו כל השבחים והתוארים שבעולם, אבל בשום אופן לא תואר "הרב".. ; אין אברך אפילו המצויין ביותר רשאי למלא משרת רבנות בטרם קיבל סמיכת חכמים וכו' וכו'".

דברי הגאון זצ"ל שנחשב לאחד מגדולי הרבנים שבדור, עוררו רושם עז. בעקבותם באו חילופי דברים ותגובות שונות, אבל בסופו של דבר, הביאו לידי התעוררות מעשית גדולה בשטח זה, כשהוא זצ"ל עצמו, אינו מסתפק בדיבורים אלא עושה רבות לעידוד לימוד ההוראה וההלכה למעשה בקרב צעירי בני התורה.

ניתן לומר במידה מסויימת כי מה שעשה הגאון הפוסק הנודע רבי אברהם חיים נאה זצ"ל בארץ ישראל, שלחם בחירוף נפש את מלחמת ההלכה, והחדיר בעולם התורה כולו את הצורך והחובה ללימוד ההלכה למעשה, ובאמצעות פרסומיו ההלכתיים הקבועים ביומון האגודאי "המודיע" ושיעורי התורה והמקוה שערך, חינך את המוני העם לכך, והוא אשר סלל את הדרך לגדולים וטובים אחריו שעשו אף הם גדולות ונצורות בשטח זה — עשו באמריקה הגאון הפוסק רבי יוסף אליהו הענקין זצ"ל בעניני הלכה בכלל, והגאון רבי ניסן טעלושקין זצ"ל בשטח טהרת המשפחה, כשלאחריהם מבסס ומרחיב הדברים יותר ויותר, גאון ישראל וגדול פוסקי התקופה רבי משה פיינשטיין זצ"ל.

כיו"ר "ועד הרבנים" של ניו יורק, שענקי תורה וגדולי הרבנים היו אגודים בו, כאחד מראשי "אגודת הרבנים" שעליה נמנו רוב מנין ורוב בנין רבני אמריקה באותם הימים, כעורכו של הירחון הרבני "המסילה",

וכמובן, כיושב ראש נכבד של "אגודת חסידי חב"ד" באמריקה, פעל הגאון רבי ניסן טעלושקין זצ"ל רבות מאוד, לביסוסה של השקפת ההלכה בחיי העם, ולנטירת כרם בית ישראל ברוח הדרך הקודש המקובלת והמסורה לנו מדור דור.

עמוד מהרת ישראל

ואולם, גולת הכותרת, בחייו התורניים של רבי ניסן זצ"ל, היתה כמובן מפעלו החשוב "טהרת מים", שהוא אוצר ההלכות בה"א הידיעה של הלכות מקואות. שבו ריכז את כל השיטות, דיעות כל הפוסקים לדורותיהם, ובעיקר את כל הבעיות שעלו בדורות האחרונים, בעידן ההתפתחות הטכנולוגית, והגאון זצ"ל שניחן בשפה ברורה ונעימה, הגיש לעולם הרבנים את כל נושאי הלכות אלו, בסדר מופתי והסברה נפלאה, כשבין פרק לפרק מבליע מחידושיו והמצאותיו שלו.

יש לזכור, שבשעה שהרב טעלושקין זצ"ל חיבר את ה"טהרת מים", לפני כחמישים שנה, עוד לא יצאו לאור כל כל ספרי המפתחות והליקוטים שדורנו נתברך בהם, שעושים כיום את מלאכת המחברים קלה יותר. גם זאת שה"טהרת מים" אינו רק ליקוט ענינים וריכוז חומר גרידא, אלא אוצר שלם של מערכות בהלכות מקואות, ניתוח השיטות וסברותיהן, מציאת פתרונות לבעיות מורכבות ומסובכות, כשנעזר גם בספרות השו"ת הגדולה מימים עברו, יחד עם להבדיל מומחי ההנדסה והמקצועות האחרים השייכים לכך.

ואכן ה"טהרת מים" עלה על שולחן מלכים, ושימש כ"אורים ותומים" בשטח בנין המקואות. הגר"מ פיינשטיין זצ"ל כתב לו: "בשאלה שעלתה לפנינו שהיתה צריכה ישוב הדעת מצאנו תשובתה בספרו והורינו כאמור בה הלכה למעשה".. החזון איש זצ"ל שיבחו מאוד וצירף לו הערותיו. הגרא"ח נאה זצ"ל העיד עליו כי "הקיף וחבק כל ענייני טהרת המקווה במלוא חפנים והגישם לנו שי למורה". הגר"י הוטנר זצ"ל כתב: "בירכתי על הספר ברכת הנהנין וברכת שהחיינו", הגר"ד ליפשיץ זצ"ל גאב"ד סובאלק: "עוד לא בא כבושם הזה.. מן השמים זיכוהו להוציאו" והגר"י פלקסר שליט"א בעל "שערי יצחק": "ספרו מיוחד במינו בסידורו ובביאוריו ונצרך להורות למעשה בהלכות מקואות"..

הגאון רבי ניסן טלושקין זצ"ל

כפי שהעיד הגאון המחבר זצ״ל בהקדמותיו לארבעה המהדורות של הספר, הרי שמכל ישובי וערי ישראל בכל יבשות תבל, דרשו ממנו את הספר, ועל פיו קבעו הלכה פסוקה במקצוע חשוב זה. כל ספרי הליקוטים והי״תשובות״ שיצאו בארבעים השנה האחרונות ניזונו כמובן מן ה״טהרת מים״, ואף על פי כן עד עצם היום הזה לא הועם זהרו של ה״טהרת מים״, המהוה אבן יסוד בתורת המקוה.

בעל ה״טהרת מים״ פירסם גם בספרו לראשונה באופן מוסמך את צורת בניית המקוה המהודרת שהתקין גאון ישראל וקדושו כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב זיע״א, כפי ששירטט לו נזר הרבנים הגאון הצדיק רבי יעקב לנדא זצ״ל גאב״ד בני ברק, מי שהיה מחשובי התלמידים ב״תומכי תמימים״ של ליובאוויטש, ומורה הוראה בחצרות קדשו של כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע. אף הוא מביא בין השיטין מפסקי והוראות גדולי ישראל בדור הזה, ובמיוחד כמה מכתבי הלכה למעשה שזכה להם מאת כ״ק אדמו״ר שליט״א.

וזכה רבי ניסן טעלושקין, שה״טהרת מים״ שימש מורה דרך למאות שלוחיהם של רבותינו הקדושים כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א ויבלחט״א כ״ק אדמו״ר שליט״א, רועי קהילות ישראל ברחבי העולם, בבתי הטהרה שהקימו.

ברוחה של באברויסק

רבי ניסן טעלושקין נולד בשנת תרמ״א או תרמ״ב בבאברויסק, לאביו הרה״ג רבי משה יצחק זצ״ל, שלימים כיהן כשו״ב בעיר אכסנדרובסק, בחסותו של החסיד המפורסם הגה״צ רבי אברהם דוב ״הגדולי״ נ״ע. באברויסק היתה עיר ואם בישראל. בימיו של רבי ניסן שימשו בה ברבנות, כ״ק אדמו״ר הגאון ר׳ שמריה נוח שניאורסון נ״ע והגאון ר׳ משה שמואל שפירא זצ״ל. למעלה מחמישים בתי כנסיות היו באותם הימים בבאברויסק. המונים עסקו בה בתורה ועבודת ה׳. היו בה מרכזי תורה גדולים בראשות גדולי תורה ויראה, ואולם את ה״טון״ נתנו חסידי חב״ד, חלקם הגדול שהיה קשור לכ״ק אדמו״ר מוהרש״ב זי״ע בליובאוויטש והחלק האחר נמנו על דגל המרא דאתרא, כ״ק אדמו״ר מוהרש״נ, בן כ״ק אדמו״ר מוהרי״ל מקופוסט זי״ע בן רבינו הגדול ה״צמח צדק״ נ״ע, שכיהן גם כאדמו״ר מבאברויסק זי״ע. הרוח החסידית־חב״דית שלטה בבאברויסק מאז כיהנו בה קודמיהם

ברבנות של רבי שמריהו נח ורבי משה שמואל, הלא המה, הגאון הקדוש רבי ברוך מרדכי עטינגער זי״ע מגדולי תלמידי רבינו הזקן, ולאחריו הגאון הקדוש רבי הלל מפאריטש זי״ע בעל ״פלח הרימון״ מגדולי תלמידי אדמו״ר האמצעי ואדמו״ר ה״צמח צדק״.

בילדותו הכניסו אביו ללמוד תורה בישיבתו של הגה״צ ר׳ הירש שלעז נ״ע בקארסון, לאחר מכן יצק מים על ידי הגאון רבי יעקב דוד רידב״ז זצ״ל גאב״ד סלוצק, ואצל גדולי ראשי הישיבות הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ״ל והגאון רבי ברוך דוב ליבוביץ זצ״ל. כשהתבגר הרגיש צורך ללמוד תורה באור החסידות ונכנס ל״קיבוץ״ של אדמו״ר מוהרש״נ נ״ע בבאברויסק.

שמעו כעילוי בתורה, שקדן גדול, ועם זאת ירא שמים ובעל מידות תרומיות, הלך לפניו, והגאב״ד דוקאר שבפלך סלוצק הגאון ר׳ משה צ׳ארנע זצ״ל לקחו לחתן עבור בתו המשכלת והצדקנית פרומא שרה ע״ה. בשנת תרס״ב נפטר חותנו, ורבי ניסן נבחר למלא מקומו כרב ואב״ד דוקאר הסמוכה למינסק. היה לו קשר תורני הדוק עם גאוני התורה של מינסק, והיה חביבם ואהובם. במיוחד היה ממקורביו של הגאב״ד מינסק הגאון ״הגדול״ רבי אליעזר ראבינאוויץ זצ״ל, חתנו של ״הגדול ממינסק״ הגאון רבי ירוחם בעל ״אור גדול״.

כבר אז החל לעסוק למען קדושת וטהרת ישראל, וכאשר החלו הבולשביקים להציק ולהכביד על קיום התורה והמצוה, ובני קהילתו באו אליו בבקשה שיבנה עבורם מקוה טהרה, כשרה שיוכלו לחממה ולנקותה בנקל, ולא כפי שהיה נהוג אז שהמקואות היו בבארות, שהיו צריכים לרדת אליהם במאמץ רב וגם קשה היה ניקויים, פנה רבי ניסן אל הגאון ממינסק בהצעה מפורטת כיצד לעשות מקוה כזו, והרב סיפר לו כי אצל חותנו ה״גדול״ היה כמקרה הזה, והסתגר משך שבועיים יום וליל ולא יצא מחדרו אפילו לתפילה בציבור, עד שהוציא מתחת ידו תכנית בניית מקוה (״מקוה של לחץ״), ואף הוא ר׳ ניסן צירף אליו כמה תלמידי חכמים ושקדו על בירור הלכה זו, עד שבסופו של דבר אכן הקימו מקוה חדשה לטובת בני הקהילה.

גם במכתב ההתקשרות של ר׳ ניסן אל הוד כ״ק אדמו״ר שליט״א בימים שלפני יו״ד שבט תשי״א, כתב רבי ניסן על הנהגת ״הגדול״ ממינסק שציוה

לומר אחריו קדיש בי״ב חודש, ובמענה קדשו של הרבי שליט״א (אגרות קודש כרך ד׳ אגרת תתפ״ג) הוא נושא ונותן ומפלפל בזה.

גאב״ד דוקאר

בדוקאר התקיימה גם ישיבה גבוהה בראשותו של הגאון ר׳ יהושע ליברמן הי״ד, ואחד מתלמידיה הרה״ג ר׳ ניסן ווקסמן העלה על הכתב את זכר הקהילה הקדושה של דוקאר ורבה הנערץ, וכך הוא כותב על רבי ניסן טעלושקין: ״מתוך גילי לא היה לי מושג מגדלותו בתורה, אכן כבר אז התרשמתי מאישיותו המזהירה וחדשתי את אצילותו ונועם מידותיו. מלבד שירותו בתפקיד הרבנות היה משמש גם כראש הקהל בעירו, וכמובן היה צריך להיות מעורב בדעת עם הבריות, והיה נואם לפרקים ברוסית. טיפוס של רב מובהק כזה שהוא גם מנהיג קהילתו ודבריו מקובלים על כל הציבור, היה לי כהתגלות וכדבר בלתי רגיל בעירות מחוז מולדתי סלוצק. יהודי דוקאר היו אנשי עמל עממיים, תמימים וישרים, וכולם חסידי קוידנוב וחב״ד, והעריצו את רבם עד להפליא. אני זוכר באיזה יראת הכבוד היו מדברים על רבם הדגול״.

בנוסף לרבנות דוקאר כיהן כאחד מראשי ישיבתו של הגה״צ בעל ה״חפץ חיים״ זי״ע ששכנה אז בסמילאוויץ הסמוכה לדוקאר, וכך חילק רבי ניסן זצ״ל זמנו ברבנות, הנהגת הקהל, והרבצת תורה לעדרים.

ימי הרבנות בדוקאר, ולפניה בעיירה פירוביץ שליד מינסק, לא היו סוגים בשושנים. מלחמה כבדה ניטשה בין הקומוניסטים שזה עתה עלו לשלטון לבין יהדות התורה והמצוה. המילה והשחיטה אסורה היתה בתכלית. תפילה ומקוה מאן דכר שמה, וצעירי הרבנים שרוח ה׳ נוססה בהם שהתלכדו סביב עמוד האש, כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א, ניהלו מאבק עז ללא פשרות, שעלה להם במחיר דמים נורא.

״פעם אחת — היה מספר הגאון רבי ניסן — בחצות הלילה, והנה דופקים על דלתי. פחד נורא נפל עלי, כי הייתי בטוח שכבר שלחו מן הממשלה לאסרני כמו יתר חברי. פתחתי את הדלת בידים רועדות, והנה נכנס אברך מעוטר בזקן ופיאות, הוליך אותי לחדר פנימי, מסר לי צרור כסף בסכום הגון, ואמר לי: ״הרי לך להחזיק את מלמדי הקטנים (תלמוד תורה וחדרים לא היו לנו אלא מלמדים היו סובבים והולכים על הבתים ללמד שנים

שלשה תינוקות שהתכנסו לשם), להחזיק את המקוה ולתמוך בידי פועלים עניים שלא יוכרחו לחלל את השבת" ולא דיבר עוד. הוא מיהר ללכת מעירי לערים אחרו, וכן היה נאז נוהג מזמן לזמן, בשליחות הרבי נ"ע, להביא בסתר עזרה לרבנים, גם למחייתם הם, למחיית השוחטים ששחטו בחשאי, לתלמוד תורה, למקואות ולפועלים שומרי שבת".

עם ה"חפץ חיים"

רבי ניסן זצ"ל מספר בעצמו, במאמר "חג התורה" שפירסם לקראת חג הגאולה י"ב י"ג תמוז בשנת תשי"ז, על תקופה קשה זו:

"אני זוכר שנת תרפ"א, כשה"חפץ חיים" נ"ע שהה במינסק, בדרך חזרתו לראדין, ואני זכות היתה לי, כשישב בעל ה"חפץ חיים" נ"ע בסמילאוויץ עם ישיבתו, ואני הייתי אז רב בדוקאר הסמוכה לסמילאוויץ, מסר אחת ממחלקותיה תחת הנהלתי (ואף כשיצא מרוסיא עדיין עמלתי להחזיקה עד כמה שהיה אפשר), ושמעתי שה"חפץ חיים" במינסק הלכתי שמה לשבות עמו שבת אחרונה לפני צאתו מרוסיא ולקבל ממנו ברכת פרידה. השבת הזאת לא תישכח מלבי. דבריו המרירים ובכיותיו העצומות בעת דרשתו האחרונה בביהמ"ד שנקרא "ר' איסרקס חדר", עדיין מצלצלים באזני.

ביום ראשון כשנפרדתי ממנו התאוננתי לפניו ואמרתי: על מי אתם עוזבים את כל הגליל שלנו, את קהילות הקודש שבהם והרבנים שעדיין חונים שם? הרי גלמודים נשארנו! מי יעודדנו? לפני מי נשפוך שיחנו? ומי יבוא לעזרתנו בעמלנו להציל את התורה מחורבנה?! והוא השיב לי באנחה שוברת לב: סהדי במרומים, כי אלמלי יכולתי להחזיק פה את ישיבתי אפילו בדוחק ובציר לא הייתי הולך מכאן, אבל אין בי כוח יותר ללחום עם ממשלת רשעה ועם רשעי ישראל העומדים לכוף גם את בני ישיבתי לחלל את השבת ולעבור על מצוות התורה.

לאחר צאתו נשאר רק אחד בכל רחבי רוסיא, שאליו נשאו עיניהם כל הרבנים, וכל מי שדאג לגורל התורה והיהדות, והוא עמד תקיף במלחמתו מלחמת התורה והאמונה, הלא הוא כ"ק אדמו"ר רבינו יוסף יצחק נ"ע. הוא במרצו הנפלא משך אליו הרבה מחסידיו לעבוד בחירוף נפש להצלת היהדות עד כמה שאפשר, והם לא חסו על גופם ונפשם ועמדו במרדם נגד המלכות הרשעה. ידע אדמו"ר נ"ע כי בנפשו הוא, אבל לא התחשב עם שום דבר".

הגאון בעל ה"חפץ חיים" זיע"א

בצילו של אור המאיר

עד סוף ימיו, לא יכול היה רבי ניסן לשכוח את ימי רבנותו ופעילותו התורנית בדוקאר ושאר עיירות מינסק. בכל עת מצוא ובכל הזדמנות ראה חובה לעצמו להזכיר שוב ושוב את גבורתו העילאית של אביר הרועים, ראש בני ישראל, רבינו אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א, להפצת תורה וטהרה בישראל, ופעם, בהשתפך נפשו כתב רבי ניסן לאמור:

"זה כוחם של צדיקים יסודי עולם, המסיחים דעתם ומוחם ולבם וכל הנוגע לעצמם ולגופם, ונותנים לבם ונפשם לאלקיהם לעמו ולתורתו. אהבתם לכל אחד מישראל אין לה גבול, כי נפשם אינה יודעת אלא "ישראל קודשא בריך הוא ואורייתא דיליה".. ואם יש מי שיחפוץ לדעת איפה נטלו רבבות חסידי חב"ד והנוהים אחריהם, שהתגלגלו לארצות סיביר, למקומות שקור נורא, רעב ומחסור שולטים בהם, ואף יש שהיו מוכרחים לעבוד עבודת פרך תחת שבט הקומוניסטים וחייהם היו נתונים בידם? אם יש מי שמתמה איפה נטלו רבבות הללו כוחות בלתי אנושיים לסבול יסוריהם, ובאותה שעה לא לבד לשמור תורה ומצוות כיהודים נאמנים לדתם, אלא אף להזהר כחסידים בכל דקדוקי מצוה לבלי לוותר אף כקוצו של יוד מהידורי החסידים כו' ולחנך ולגדל בניהם לתורה וליראת שמים בפנימיותם ובחיצוניותם? אם תרצו לדעת מי הנחיל להם את העוז ואת האומץ? רבם הקדוש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע גבור הרוח איש המופת, בעל הנשמה שהאיר בה מאורם של רבינו ישראל בעל שם טוב, המגיד ממעזריטש, בעל התניא ותולדותיו.. הוא שעמד להם!"

עשרים ושתים שנה כיהן ברבנות דוקאר, הרבה עשה להרבצת התורה וחיזוק דרכי היראה. בשנת תרפ"ד היגר לאמריקה, וכאמור החל לפעול בה במשנה כוח ומרץ להרבות פעלים לתורה. עם בואו נבחר לכהן פאר כאב"ד קהילת "בני יצחק נוסח האריז"ל" — אחד ממאות בתי כנסיות בנוסח האריז"ל שהיו ברחבי מדינות אמריקה — ובה שימש ברבנות והנהגת הקהילה עד יומו האחרון.

מנהיג ולוחם

הגאון רבי ניסן טעלושקין, צנוע היה מטבעו. שקט ומופנם. קולו כמעט לא

נשמע. מהלך בצידי דרכים ואינו מבקש לעצמו כי אם ארבע אמות של הלכה. אילו היה הדבר ניתן בידו, היה יושב בפינתו ועוסק בתורה ובחסידות. אלא שאת שלות ענותנותו הפריעו צרכי התקופה. מזגו הפנימי הסוער של רבי ניסן לא איפשר לו מנוחה והשקט. הוא כאב את כאבה של האומה. חרד לגורל עתיד היהדות. הצטער בצערם של חכמים ולא יכול היה לסבול את מצוקתה של יהדות התורה. בלית ברירה ובעל כרחו, נאלץ היה לצאת לפעמים לרחובה של עיר, לזעוק ולהזעיק, וכמובן לפעול ולעשות.

רבי ניסן עמד בראש ועדות להצלת החינוך היהודי, ודאג הרבה לביסוסם של מוסדות תורה וחינוך באמריקה ובארץ ישראל. בשנת תש״ז בביקורו בארץ הקודש ת״ו נתקבל באהבה רבה ע״י רבניה וגדוליה. בקבלת פנים מיוחדת שנערכה לכבודו ב״היכל התלמוד״ של תל אביב, לו ולהגאון רבי יחיאל מיכל חרל״פ זצ״ל שנלוה עמו בביקורו, דיברו רבניה של תל אביב, הגאונים רבי איסר יהודה אונטרמן זצ״ל בעל ״שבט מיהודה״ ורבי יעקב משה טולידאנו זצ״ל בעל ״ים הגדול״ בשבחו של רבי ניסן זצ״ל כאחד מעמודי התווך של יהדות התורה.

כיושב ראש נכבד לאגודת חסידי חב״ד באמריקה, עשה גדולות ונצורות לחיזוק עדת חב״ד שהיתה פזורה בערי ומושבות אמריקה. הופיע בכינוסים ופירסם מאמרי תורה וחסידות, והיה לעושה דברו של כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע. כאשר הקים הרבי נ״ע את ״עדינו״ ארגון בני הישיבות באמריקה, היה רבי ניסן טעלושקין חבר ״מועצת התורה״ הוא הגוף העליון של ״עדינו״, יחד עם הגאון רבי אליעזר סילבר זצ״ל גאב״ד סינסינעטי ונשיא אגודת הרבנים והגאון רבי ישראל דושאוויץ זצ״ל זצ״ל נשיא ועד הרבנים של ניו יורק. בכינוס בתורה הראשון שנערך בליובאוויטש בחודש סיון תש״ה הופיעו בהרצאות תורניות שלשת חברי ״מועצת התורה״ הגאונים זצ״ל, ובכינוס שלאחריו שנערך בחודש תמוז בהיכל בית המדרש של ליובאוויטש היה אורח הכבוד הגאון רבי משה פיינשטיין זצ״ל.

כשביקר רבינו אדמו״ר מוהריי״צ ז״ע בשנת תרפ״ט־תר״ץ בארה״ב, וערך מסע ממושך בערי אמריקה, בשיקאגא, בוסטון, פילדלפיא, דיטרויט, בלטימור, סט לואיס ועוד, התלווה אליו רבי ניסן זצ״ל, והיה זה מבחינה פיזית מסע מפרך, שכן בכל מקום ומקום נערכו עצרות קבלות פנים, והרבי הופיע בהדר גאון קדשו והשמיע מדברותיו, וכן קיבל ליחידות המוני

איש, שבאו לפניו לשטוח בקשותיהם ובעיותיהם, וסיפר רבי ניסן זצ"ל כי בימי ביקורו של הרבי באמריקה, בה נתקבל בכל מקום בואו, ע"י נציגי הממשלה וכל קהילות ישראל, בכבוד מלכים ממש, היה דרכו להתענות באותם ימים שחלקו לו כבוד , באמרו: "אמנם דומה עלי שאיני נהנה כלל מן הכבוד המדומה שחולקים לי, אבל שמא היתה לי איזו קורת רוח מזה דארף מען אויסדארן" ולא הועילו שום הפצרות בני המשפחה והחסידים הקרובים לו שידעו על כך.

רבי ניסן טעלושקין הקדיש הרבה מזמנו וכוחו, לטובת מרכז הישיבות תומכי תמימים בניו יורק, וסניפיו הרבים בערי השדה, לאיגודם של כל ה"תמימים" ויוצאי משפחות חב"ד שהיגרו בשנים שלפני זה לארה"ב. עם השתקעותו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע היה לאחד מגדולי מקורביו, ועמד לימינו בהפצת התורה והיהדות.

משך כמה שנים ערך את "המסילה", מאסף תורני שהשתתפו בו בהלכה ודברי הגות, גדולי התורה והיראה. ירחון זה שימש לו לרבי ניסן שופר להשמיע קול ה' בהדר, על כל הענינים שעמדו על הפרק, ולדבריו היו הד. הרבה מדרשותיו ופרסומיו באו בספר "התורה והעולם" שהוציא לאור בשלשה כרכים.

ביקור כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א בארה"ב

בשנת תש״ז הוציא לאור, כאמור, את ספרו ״טהרת מים״ אותו ערך כשבע שנים. במהדורה השלישית, האחרונה בחייו, הוסיף הגאון המחבר הוספות רבות וחשובות שקבעוה לברכה בפני עצמה. בהקדמתו הוא מספר:

״מפני שאפסו ותמו טופסי ספריי, ומפני שבמשך י״ג השנה שעברו מיום שהדפסתי ספרי במהדורתו השניה מצאה לה מצוה זו, של טהרת המשפחה, שהיתה כ״מת מצוה״ גלמודה ונעזבה, חיים תוססים, ורבו ומתרבים הקהילות באהב״ק ובאה״ב עם רבנים בראשיהם העוסקים בבנין מקואות טהרה, מתוך התסיסה נולדו עובדות חדשות, שאלות חדשות ותכניות חדשות המועילות לשפר את המקואות, בין בכשרותם בין בהידורן החיצוני, אשר לכן אף שהיה בדעתי הפעם להדפיס איזה מן התשובות בהלכה ולמעשה שעזרני ה׳ להשיב, בענינים המחודשים, שרבו בהם הפקפוקים, אבל כ״ק אדמו״ר מהרמ״ש שליט״א מליובאוויץ האיץ בי להוציא דוקא ספרי זה במהדורא ג׳, כדבר בעתו, מפני החידושים שנתחדשו בו (ולזכותי אמר שספרי זה ״אתמחי גברא ואתמחי קמיע״), כדי שיהיה לתועלת לגיבורי וגדולי הדור שומרי משמרת הקודש בקהילותיהם״.

לאחר הסתלקות כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ זיע״א, דבק בעוז בהוד כ״ק אדמו״ר שליט״א, וכמעט לא החסיר אף התועדות מן ההתועדויות הגדולות בימי חג ויומי דפגרא. פעל לפי הוראותיו הק׳ בכל עניני הציבור, ועל פי קדשו חיבר והפיץ את ספריו. כמה מן שאלותיו הקשות בהלכות מקואות שטח לפני כ״ק אדמו״ר שליט״א, וזכה למענה מפורט ממנו, והדפיסן בספריו, ומהן שפורסמו ב״אגרות הקודש״ של כ״ק אדמו״ר שליט״א. הוא העניק לו גם הערות על ספרו ״התורה והעולם״. רבי ניסן זצ״ל זכה לקירובים מיוחדים מאת כ״ק אדמו״ר שליט״א.

בשנת תשט״ו כשבני קהילתו ערכו לכבודו חגיגת יובל, במלאות שלשים שנה לכהונתו כאב״ד, זכו לקבל מכתב ברכה מיוחד מאת כ״ק אדמו״ר שליט״א, בו הוא משבח את צעדם זה הגורם לכבוד התורה וכבוד רבני ישראל, ומעלה על נס את האב״ד כ״רב חשוב ומנהיג המפיץ אמונה וחוקי התורה בקרבם״. במכתב ברכה אל הגאון זצ״ל הוא מאחל לו אריכות ימים ושנים טובות בהנהגת עדתו, ואכן זכה ועד יומו האחרון, בהיותו קרוב לתשעים שנה, הנהיג את קהילתו במרץ ויד רמה.

[לאחר פטירתו כתב עליו עורך ״הפרדס״ הגאון רבי שמחה עלבערג

בעזרת השם יתברך

ספר

טהרת מים

ילקוט של דיני מקואות לכלליהם ופרטיהם

מלוקט מרובי הראשונים והאחרונים
מבואר ומסודר באופן נמרץ וקל למעיין

ע"י לקוטא בתר לקוטאי

ניסן טעלושקין

רב בברוקלין, נ. י.

מחבר ג' כרכי הספר "התורה והעולם"

מהדורא רביעית

בהוספת הלכות רבות נחוצות, עם תכניות וציורים משוכללים
ומעובדים למעשה, לתיקון מקוא"ת טהרה כשרות.

ניו-יארק
שנת תשל"ו לפ"ק

שליט"א: "הרב ר' ניסן טלושקין, לפי גילו, קרוב לתשעים, נחשב היה מהרבנים הישישים ביותר של אמריקה, ברם לפי פעילותו וחיוניותו עד הרגע האחרון שבחייו, לפי השתתפותו בחיים הרבניים והציבוריים, לפי מרצו, חומו והתלהבותו לצרכי הכלל, הרי היה מן הצעירים והרעננים ביותר.. ובכל פעולותיו והליכותיו נראה היה בחוש מאמרם ז"ל: תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם"].

ביום כ' אדר ב' שנת תש"ל, השיב הגאון החסיד רבי ניסן את נשמתו ליוצרה, ואלפים רבים ליווהו למנוחות עולמים, וקברו נחצב בחלקת גאוני החסידים המפורסמים בסמוך לאוהל הקודש של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א. יהא זכרו ברוך וחקוק לעד בלב העם.

ואת יהודה שלח לפניו

כחמש עשרה שנה לפני בואו של רבינו זי"ע להתיישב בארה"ב, הגיעו לאמריקה כמה וכמה מחשובי יוצאי הישיבה הקדושה של ליובאוויטש, שכבר כיהנו ברוסיא כרבנים וראשי קהילות קודש. הללו הצטרפו לרבני וחסידי חב"ד שדרו באמריקה מתקופה קודמת, ובכוחות משותפים ביססו ופיתחו את העדה הגדולה של חב"ד ליובאוויטש באמריקה, בהדרכתו ובהנהגתו האישית של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

באותה תקופה, באו לאמריקה הגאון הגדול ר' ניסן טעלושקין, הגאון העמקן רבי אברהם אליהו אקסלרוד שהתיישב בבלטימור, הגאון ה"חוזר" רבי אליהו סימפסון, מי שכיהן אח"כ כראש רבני חב"ד בבורו פארק ועוד. הם זצ"ל יחד עם ראש הישיבה הגאון רבי משה דובער ריבקין זצ"ל, הגאון החסיד רבי מנחם מענדל לאקשין זצ"ל שעמד בראש אגודת חסידי חב"ד, הגאון רבי דוד מאיר רבינוביץ זצ"ל מבוסטון, ולא לאחרונה, הגאון המשפיע רבי ישראל יעקובסון זצ"ל "הרוח החיה" של כל הפעילות החב"דית של אז, ועוד, הכינו את בואו של הרבי, כאשר הקימו בהצלחה מרובה ישיבות וקהילות חסידים ברחבי אמריקה.

על כל אותה תקופת פעלים מרתקת, מובא, אם כי בקוצר אמרים, ב"תולדות חב"ד בארצות הברית", אחד משלשת הספרים הגדולים המסקרים את הפעילות החב"דית, ברוסיא הסובייטית, ארץ הקודש וארצות הברית, מעשי ידיו של הרה"ג רבי שלום דובער לוין שליט"א מנהל ספרייתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א.

מפיץ טהרה בישראל

את הגאון הגדול והחסיד רבי ניסן טעלושקין זצ"ל בעל "טהרת מים", היינו רואים מיסב בתוך אותה גלריה מפוארת היושבת ראשונה בשולחנו הטהור של רבינו הגדול הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א. יחד עם גאב"ד ראקשיק הגאון רבי שמואל הלוי לעוויטין זצ"ל; כ"ק האדמו"ר מטומשפול קוידנוב זצ"ל; גאב"ד פילדלפיא הגאון המקובל רבי אפרים אליעזר הכהן יאלעס זצ"ל; ראש ישיבת תורה ודעת ובעל "אשכבתא דרבי" הגאון הגדול רבי משה דובער ריבקין זצ"ל; חדב"נ הגה"ח רבי שמריהו גור אריה זצ"ל; זקני הגאונים החב"דיים רבי אליהו סימפסון זצ"ל, רבי ישראל יעקובסון זצ"ל, רבי זלמן שמעון דבורקין זצ"ל ורבי שלמה אהרן קזרנובסקי זצ"ל ועוד, ויבלחט"א זקני הגאונים **והמשפיעים שליט"א אשר אתנו לאורך ימים ושנים טובות.**

היה מסור כחייל נאמן לכל עניני כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונתן לכל ביטוי ברבים. אולם את עולמו קנה בהתמסרותו כל כולו לענין הטהרה, כאשר ספרו "טהרת מים" משמש נר ומורה דרך לכל קהילות ישראל בבנין מקואות טהרה. הגר"נ טלושקין זצ"ל בחלק ההוראה וההסברה, ואתו כ"ק האדמו"ר מהעלמעץ זצ"ל בעל "טהרת יום טוב", שאף הוא עשה גדולות בבנייה מעשית של מקואות, על פי הוראת ובשליחות כ"ק אדמו"ר שליט"א — הרימו את נס הטהרה ביבשת אמריקה.

כיום קמו ב"ה הרבה מבינים ופוסקי הלכות, גם במקואות, והרבה עושים ומעשים להקמת מקואות טהרה בכל פזורות ישראל, אולם זכות ראשונים ניתנת ללא ספק להם.

פרק עשרים ותשעה:

דמויות

רבי זלמן חאצים איש באברויסק

באברויסק עיר ואם היתה בישראל. מגדל עוז לתורה ולחסידות. ענקי רוח שכנו בה והטביעו חותמם עליה. הגאונים הקדושים רבי ברוך מרדכי עטינגר מבאברויסק זי״ע, רבי הלל מפאריטש זי״ע ורבי שמריה נוח שניאורסאהן זי״ע, שכיהנו בה דור אחר דור כרבם של חסידים, עשו אותה לתל תלפיות. גם בשנים האחרונות עד למלחמה היו בבאברויסק חמישים בתי כנסיות. ביניהם: ״גרויסע חסידישע שול״; ״ביהמ״ד דליובאוויטש״; ״ביהמ״ד ליובאוויטש, מינסקער פלאן״; ״ביהמ״ד ר׳ הלל זצ״ל (מפאריטש)״; ״ביהכנ״ס אדמו״ר שליט״א (דבאברויסק)״; ״ביהכנ״ס סטראסליא״ ועוד.

בין בתי הכנסיות החסידיים בבאברויסק היה גם ״ביכנ״ס זלמן מרגולין״. מן האישים גדולי ההשפעה בעיר. חסיד ליובאוויטש אדוק. תלמיד חכם. בר דעת. הדור פנים. עשיר גדול ובעל צדקה. ר׳ זלמן מרגאלין היה דמות מפורסמת ונערצת בעיר, ועניני הקהילה הגדולה כוונו רבות בעצתו.

וכדרכם של חסידים, היה מלבד כל התכונות והמעלות הרמות, פשוט חסיד ירא אלקים. מקושר בכל לב ונפש לרבותינו הק׳ זי״ע, ועובד ה׳ באמת ואמונה. מעניינת איפוא עדות נדירה שהעלה עלי גליון אחד מן הרבנים והסופרים הליטאיים, הרב יצחק ניסנבוים ז״ל בספרו ״עלי חלדי״. הרב ניסנבוים היה ממנהיגי ומטיפי המזרחי והיה נמנה על קהילת הליטאים בעיר. כיון שכן הרי עדותו נאמנה איפוא מאוד כמובן, ללא חשש של הגזמה כל שהיא:

״כל ימי ילדותי גדלתי בין המתנגדים ונמצאתי במגע תמידי עם קרוביי וחבריי החסידים. למדתי בחדרי מלמדים מתנגדים ובחדרי מלמדים

חסידים, ולא ראיתי כל הבדל בין אלה לאלה. אם מלמדי הראשון, המתנגד, התייחס אלינו התלמידים, בשויון רוח גמור, ומלמדי השני, החסיד, התייחס אלינו בחיבה, הנה באו אחר כך מלמד מתנגד שהיה נוח אלינו ומלמד חסיד שהראה לנו קפדנות יתירה, ומה סוף סוף ההבדל בין המתנגד ובין החסיד? ידעתי אמנם כי נפרדים הם לבתי מדרשיהם. הן באותה החצר שעמד בה בית מדרשנו, שהתפללו בו מתנגדים, עמד גם בית מדרש שני "בית המדרש של החברה", שהתפללו בו חסידים. אבל איזה הבדל ממשי יש בין תפילות של אלה ובין תפילות של אלה? מתוך הסידורים אמנם ידעתי כי יש נוסח מיוחד למתנגדים ונוסח מיוחד לחסידים. אבל סוף סוף הרי נוסח התפילה אינו קובע עוד כל חותם על המתפללים, ומה הוא איפוא ההבדל?

איך החסידים מתפללים — לא ידעתי, כי מעולם לא התפללתי בבית מדרשם, והנה אחר השריפה הגדולה נתגלגלנו לדור באחד החדרים, שחלון פתוח היה לו אל אולם גדול ורחב ידים, שבו התפללו אז חסידי ליובאויץ', שבית מדרשם נשרף שנה אחת מקודם, ומבעד חלון זה הייתי אוהב להסתכל אל החסידים המתפללים. בימות החול לא הרגשתי כל שינוי ביניהם וביניהם. היו מזמורים ופזמונים שיצאו גם מפיהם חטופים וטרופים, והיו כאלה שיצאו גם מפינו נתונים וברורים. גם המתפללים החסידים לא הצטיינו ברובם במאומה מן המתנגדים, אבל בשבתות מצאתי יחידים שהאריכו בתפילותיהם ונשארו גם אחרי צאת המתפללים, וביחוד משכה אליה את לבי תפילתו המיוחדת של רבי זלמן חאציס!

רבי זלמן חאציס היה מפורסם בעיר. זה היה יהודי אמיד, שחצר גדולה לו בקרבת השוק, היה הגבאי הראשי בבית החולים העברי, ועסק בצרכיו במסירות ובאמונה רבה. על שולחנו, בפרט בשבתות ובמועדים, אכלו תמיד עשרות אנשים וניהל את ביתו ברחבות ובנדיבות. הוא היה גבה קומה ובעל הדרת פנים מצויינת. בכל עת התפילה בשבת הייתי רואה אותו מסתובב באולם, טליתו מופשלת לו על כתפיו והוא שקוע במחשבות, ורק כאשר עזבו כל המתפללים את הבית והוא נשאר כמעט יחידי, הרים את טליתו מעל לראשו ועמד בתפילה.

מוזרה היתה לי תפילתו. הנה הוא עומד על מקומו בכותל המזרח, וכפיו פרושות למעלה, נשענות על שתי מזוזות החלון, ומסביב דומיה שלטת. אינני יודע אם מתפלל הוא שם או לא. מלבו מתפרצת קריאה מחרידה:

"אוי וי, רבונו של עולם!" ושוב דומיה. ופתאום הוא מזנק ממקומו כארי פצוע ורץ לו באולם אנה ואנה ומתפלל במהירות במהירות, ושוב הוא עומד במקומו בכפיים פרושות למעלה והס הושלך בכל הבית. ופתאום מתפרצות מפיו הקריאות: "בים בם! בים בם!" בניגון מיוחד, ומנקש באצבעותיו, ושוב הוא רץ מזוית לזוית, וכה ארכה תפילתו שעות אחדות..

תפילה בדביקות כזו והתלהבות כזו עוד לא ראיתי מימי, והיא עשתה עלי רושם עצום. תפילתו של רבי זלמן תאציס עוררה בלבי רגשות חיבה אל החסידות, שהקימה מקרבה מתפללים כאלה, שלא מצאתי אפילו מקצת דוגמתם בין המתנגדים..".

רבי שלמה בבושקין איש קישינוב

ישיבת קישינוב בירת בסרביה, שהיתה אחת הישיבות המפוארות בעבר, נוסדה בערך לפני כמאה ושלשים שנה, ובגלגוליה השונים הוציאה מקירבה גדולי תורה ויראה ואישים דגולים, שהאירו את העולם היהודי כולו. בערוב ימיה לפני השואה, פעלו בה, מלבד ראשי הישיבה שהיו גאונים מפורסמים, ענקי התורה: הגאון האדיר רבי יהודא ליב צירלסון זצ"ל הי"ד גאב"ד קישינוב ורבה הראשי של יהדות בסרביה והגאון האדיר רבי שמשון אהרן פולהסקי זצ"ל גאב"ד טפליק, שעלה לאחר מכן לירושלים ת"ו ובה מנוחתו כבוד.

עד למלחמת העולם הראשונה ניהל את הישיבה ודאג לכל מחסורה, הנגיד הצדיק רב החסד רבי שלום פרלמוטר זצ"ל. רבי שלום היה עשיר עצום בעל הון עתק, ואף על פי כן היו מעשי הצדקה שלו בצנעא. עוד בטרם הקים את ישיבת קישינוב המפוארת, תמך בשני גדולי תורה שהיו סגורים בארבע אמות של הלכה וחסידות, והיו עוסקים בתורה לשמה בקדושה ובטהרה. האחד הגה"ח רבי אברהם יצחק זצ"ל, חסיד חב"ד נלהב, והשני הגה"ח רבי שלום אורבאך זצ"ל מגדולי חסידי צורטקוב. רבי שלום פרלמוטר ניהל את הישיבה במסירות וביד נדיבה, וכן בית זקנים גדול שהקים בעיר.

אולם בשנות תרע"ז־תר"פ נשקפה סכנת קיום לישיבה גדולה זו, כששרידיה ופליטיה מופצים לכל עבר. על אף שקישינוב רחוקה היתה מחזית הלחימה, נתנו המאורעות והפוגרומים אותותיהם גם בה, וכמעט נעקר מתוכה אותו מרכז תורה, שהיתה גאותם של כל יהודי בסרביה. עד שקם יהודי יקר רוח בעל לב, ורבי שלמה בבושקין שמו, והחזיר עטרת התורה ליושנה.

ברכת "ויתן לך"

ומעשה כך היה, כפי שסופר בפי אחד מחשובי יוצאי ישיבה רמה זו, הגאון והחסיד רבי אהרן וסרמן זצ"ל, מרבני חיפה:

"רבי שלמה בבושקין היה יהודי חרד, תלמיד חכם, מחסידי חב"ד, מוצאו מלטביה. הוא עלה פתאום לגדולה. כך היה מספר בעצמו: הדבר היה בימי שלטון קירינסקי. כאשר פחד הבולשביקים נפל על כל בעלי האחוזות, הפריצים. באותו הזמן בא אליו פריץ אחד שהיה לו הכרם הגדול ביותר בבסרביה, וגם הוא פחד שהבולשביקים יעלו לגדולה ויחרימו כל רכושו, והציע לר' שלמה לקנות כרמו. לבסוף מכרו לו בששה עשר אלף רובלים מטבע קירינסקי. למחרת הורד קירינסקי מגדולתו ואתו ירד גם ערך המטבע שלו. מרוב כאב איבד הפריץ את עצמו לדעת..

אף הוא היה מוסיף לספר: כשהלך בפעם הראשונה לראות את הכרם ונכנס עם הפריץ בשער הכרם, היו שם כלבים עזי נפש, וכל זר שהתקרב לכרם כמעט קרעוהו לשנים. אולם כשהוא נכנס, רצו לפניו וליקקו רגליו. אמר לו הפריץ: אני רואה בזה אות שהכרם שלך הוא ותצליח בו.. והיה ר' שלמה ממשיך בחיוך: לך וסמוך על סימנים של גוי..ועדיין היה מהסס הרבה בזה. כל יועציו לעגו לו וקראו לו: משוגע! מי הולך בימים טרופים אלה וקונה נחלאות, ואף על פי שראה שזו ממש מציאה גדולה, בכל זאת היה הן ולאו רפיא בידו.. וכך בדרך הילוכו בכרם תפוש רעיונות, ראה לפניו איזה דף עם אותיות מרובעות. עבר רטט בלבו, הרכין את עצמו וראה, והנה דף של סידור ועליו פסוקי זמירות של מוצאי שבת, בדיוק "ויתן לך".. אז החליט וקנה את הכרם..

כבר באותה השנה הרויח הון עצום בכרם זה, ומיד התחיל לחשוב לייסד איזה דבר חשוב בעיר. בכרמו היה מחזיק כנאמן את הרב ר' משה

ויס, שקראו לו "ר' משה לודז'ר" ואתו התייעץ על מה שאפשר ונחוץ לתקן בקישינוב, ור' משה ענה לו: "ועוד אתה שואל? אינך יודע שהישיבה עומדת ליסגר? קום ויסדה מחדש!".. נכנסו הדברים בלבו ובלי כל שהיות אמר ועשה, וכבר באביב תר"פ, בירח זיו, בפסח שני, אסף חמשת התלמידים שלמדו עוד בבית הכנסת של ר' שלום פרלמוטר, ונתאספו בבית כנסת חב"ד, ברחוב ניקולייבסקי מס' 66, בחצרו של רויטמן, ששם הוא היה מתפלל בקביעות ושם הונח היסוד לישיבה שקראו לה מספר שנים: "בבושקינ'ס ישיבה"..

רב פעלים לתורה

ר' שלמה לא הסתפק ביש. הוא שלח כרוזים לכל בתי הכנסת שבבסרביה, שכל מי שנפשו חשקה בתורה יבוא וילמד על חשבונו.. הכרוזים יצאו בחודש תשרי תרפ"א, והקול נשמע בכל רחבי בסרביה שנוסדה ישיבה מחדש בקישינוב. בית הכנסת חב"ד היה קטן מהכיל כל התלמידים, שניתן היה לשער שיתחילו לזרום מיד אחרי ימים נוראים. ר' שלמה בא בדברים עם גבאי בית המדרש הגבוה שברחוב פריסייבסקי ושם היה מחסן גדול של בלואות, והוא קיבל מהם כל קומת הקרקע למטה, והתחיל לשפצה ולתקנה לחדרי לימוד, למטבח, לחדרי אוכל ולחדרי שינה. נוסף לזה אפשר היה ללמוד בבית המדרש עצמו למעלה".

"בחורף תרפ"ב, כבר הגיע מספר התלמידים למאה. בקיץ אותה השנה נתוסף לישיבה כוח הוראה גדול, שהכניס קנאת סופרים גם בין התלמידים וגם בין המורים, הלא הוא מורנו הגאון ר' שמשון אהרן פולנסקי זצ"ל, שקראו לו "דער טפליקער רב". גם הוא הגיע לקישינוב בין הפליטים מאוקראינה בימי הפרעות של פטלורה־דניקין ימ"ש. מטרתו היתה לעלות לארץ ישראל.. כשנודע לר' שלמה בבושקין שגאון כזה נמצא בעיר הזמינו לבקר בישיבה. בכיתה אחת למדו אז פסחים ובכיתה אחת חולין. בשתי הכתות הוא עמד כשרגלו אחת על הספסל ורגלו השניה על הרצפה, שמע איך שהר"מ, הרב ר' אלתר קופציק זצ"ל, מסביר כדרכו לתלמידיו. אחרי כן ביקש רשות מר' אלטר, ואף הוא אמר כל העמוד בעל פה, וכן פירוש רש"י בעל פה, אחריכן התוספות בעל פה, אחרי כן המהרש"א בעל פה. אף הוסיף מהרש"א ממסכת ביצה, והסביר את שניהם כדרכו בבקיאות נפלאה"..

לעולם לא אשכח תמונה זו: צורתו הנהדרת של ר' שלמה, כשנכנס לישיבה בחורף בשעה חמש בבוקר, וזקנו ושפמו מכוסים שלג וקור והיה מתיישב עם התלמידים למטה, בבית הכנסת הקטן. אחרי כן היה מציץ במטבח, משגיח על צרכי הישיבה וחוזר הביתה לעסקיו. השגה שכזאת — יהודי עשיר כזה, והוא קם יום יום בבוקר השכם ללמוד בצוותא ולהתפלל במנין יחד עם התלמידים...

הוא החזיק בישיבה, הכל מכיסו, מדבר גדול ועד דבר קטן, והיו באים אליו בטענה, למה יתן הוא הכל מכיסו, ושאר אנשי העיר, עשיריה ונדיביה יעמדו מרחוק כאילו לא איכפת להם הדבר, והוא היה מעיר על זה: "צא והסבר להם שדבר טוב אין מוציאים מן היש.."

קישינוב החב"דית

רבי שלמה בבושקין זצ"ל, הנגיד החסיד, שקיבץ וריבץ פעלים לתורה, ומסר נפשו ומאודו להרבצת תורה והאדרתה, היה נמנה על קישינוב החב"דית. כמה מר"מיה של ישיבה גדולה זו באו מבין חסידי חב"ד. ההשפעה החב"דית על עיר גדולה לאלקים זו, באה ללא ספק בזכות אישי תורה וחסידות נערצים של חב"ד ששכנו בה, ובראשם הרב הכולל של קישינוב ומדינת בסרביה כולה, הגאון האדיר רבי יהודה ליב צירלסון זצ"ל הי"ד, מענקי התורה שבדור ומגדולי המשיבים בימיו, שהיה דבוק ברבותינו הק' אדמו"רי חב"ד וכ"ק הרה"צ רבי אברהם שניאורסאהן נ"ע, בנו של כ"ק אדמו"ר הגאון הק' מהרי"נ מניעזין נ"ע וחותנו של רבינו הקדוש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א שדר בקישינוב.

אחד מן המפורסמים שבין יוצאי ישיבה רמה זו, היה הגאון והחסיד רבי לוי גרוסמן זצ"ל מזקני רבני חב"ד ורבו של צפון תל אביב. גם הגאון והחסיד רבי יחיאל מיכל דוברוסקין זצ"ל מחשובי רבני חיפה ומגדולי ההוראה של חב"ד נמנה על תלמידי קישינוב.

תלמידי קישינוב, בראשות האחים הרבנים הגאונים רבי מיכל ורבי אהרן וסרמן זצ"ל, ועוד גדולי תורה ואישים דגולים, פעלו רבות ונצורות, ביזמתו ופעילותו הנמרצת של הרב ר' יעקב פלס שליט"א, להנצחת ישיבה

מהוללה זו, בהקמת אגפים בישיבות חב״ד בראשון לציון וכפר חב״ד, וביסוד ישיבת תומכי תמימים שבקרית גת, אשר כהיום הזה נחשבת לאחת הישיבות המצויינות ביותר בארץ, ומהוה הנצחה מוצלחת מאין כמוה לישיבה הגדולה של קישינוב.

עם התמוטטות האמפריה הקומוניסטית, זכינו וקישינוב היתה שוב למקום תורה ומצוות, כאשר שלוחו של כ״ק מרן אדמו״ר מליובאוויטש שליט״א, הרב ר׳ זלמן טוביה הכהן אבלסקי שליט״א מכהן כרבה הראשי של קישינוב ומולדביה כולה, ופועל גדולות ונצורות להקים בה מחדש מוסדות תורה וטהרה ולהחזיר עטרה ליושנה.

אישי דוברובנה

דוברובנה. עיירה לא גדולה, השוכנת על נהר הדניפר. כעשרים ק״מ צפונה מאורשה (שרבה האחרון לפני המלחמה היה הגאון החסיד המפורסם רבי שאול דובער זיסלין זצ״ל, שעלה אחר כך לישראל והיה לאחד מגדולי רבניה של תל אביב).

כהרבה עיירות שהתפרסמו בקרב העם יותר מערים גדולות ומרכזיות, בזכות אישי התורה והחסידות שישבו בהן, גם דוברובנה התפרסמה בזכות גדולי וחכמיה, ובעיקר בזכות הגאון האדיר שר התורה רבי נחמיה מדובראוונא זצוקללה״ה, בעל ״דברי נחמיה״, שהיה ענק דורו בעמקות התורה, ומן היושבים ראשונה במלכות רבותינו נשיאינו הראשונים זיע״א.

בדוברובנה חיו חסידים גדולים ומפורסמים, וגדולי תורה מובהקים. רבה של דוברובנה היה הגאון הגדול רבי שלמה זצ״ל, שבעל ה״דברי נחמיה״ נושא ונותן עמו הרבה בעניני הלכה, שכן רבי נחמיה עצמו לא כיהן ברבנות, כי לא אבה להתפרנס מן הרבנות אלא עסק במסחר ונחשב לעשיר גדול.

בין חסידי דוברובנה היה גם החסיד הישיש המפורסם רבי אליהו ירוחם שכינויו היה "השרף", על שם עבודת ה' שלו שהיתה בשלהבת רשפי אש, וכאשר התפלל או אמר תהלים היו ניתזים מפיו רשפי אש. רבי אליהו ירוחם עוד זכה להיות כמה פעמים אצל הבעש"ט הקדוש זיע"א ואצל המגיד הגדול ממעזריטש זיע"א. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זיע"א מספר כי בי"ט כסלו תקל"ז, ביקר רבינו הזקן בהורדוק אצל הרה"ק בעל "פרי הארץ" זיע"א יחד עם אחיו הרה"ק מהריי"ל בעל "שארית יהודה" וכמה מגדולי תלמידי המגיד, ביניהם: רבי ישכר דוב מליובאוויטש, רבי אברהם מקאליסק, רבי ישראל מפולוצק ועוד. ושליח הציבור לתפלת מנחה לעת רעוא דרעוין, באותה שבת גדולה ומרוממת בהורודוק, היה רבי אליהו ירוחם "השרף" מדוברובנה.

בין גדולי חסידי אדמו"ר הזקן בעל התניא, היו: "החסיד רבי מאיר יוזילס מדוברובנה, מחסידי רבינו הזקן המפורסמים והיתה לו מסירות נפש על רבנו הזקן ", וכן: "החסיד רבי ישראל מדוברובנה, היה מנגן גדול, מסופר שעל "החתונה דזלאבין" היה גם הוא בין המנגנים, ואחר סעודת החופה שהלכו החסידים לנוח, ורבנו הזקן נכנס לחדרו, נשאר רבי ישראל עומד ליד פתח חדרו של רבנו הזקן, והתחיל לנגן בכינורו, עד שפתח רבינו את הדלת והכניסו לחדרו, וניגן שם, עד שהתחיל רבנו הזקן לומר חסידות על הפסוק "ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'". כששמע המשרת שרבנו הזקן אומר חסידות, רץ אל האכסניות הקיץ את החסידים ותיכף נתקבצו כולם, ורבינו אמר אז חסידות עד השעה השביעית בבוקר".

על "תקנות ליאזנה" שהוציא רבינו הזקן בשנת תק"נ, חתום גם "בנימין מדוברובנה" שכנראה נמנה על גדולי החסידים. ברשימותיו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מוזכר גם החסיד הישיש "ר' אהרן דובראוונער", ובדוברובנה חי גם החסיד הנודע רבי סענדער יחיאל זצ"ל, אחד משלוחיו של רבינו בעל ה"צמח צדק" לעודד את אנשי הצבא היהודיים לשמור על דתם ואמונתם, ובאחת מאגרות הקודש של רבינו ה"צמח צדק" הוא מכנה אותו "כריע כאח ליי".

דוברונה היתה עיר גדולה לאלקים. בשנת תר"ד יסד בה רבינו בעל ה"צמח צדק" סניף לישיבתו הגדולה בליובאוויטש. בראש הישיבה המקומית עמדו גאוני וחסידי העיר. מדוברובנה באו תמיד קבוצות גדולות לליובאוויטש, מאז רבינו הזקן ועד לרבותינו הקדושים כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב וכ"ק אדמו"ר

מוהריי"צ. אולם דוברובנה היתה גם עיר תעשייתית, ובה מפעלים ובתי חרושת לאריגה. הגה"ק בעל ה"דברי נחמיה" שהיה בעליו של בית חרושת לאריגה, לו הקדיש שעה קלה מיומו, כשכל עתותיו נתונים לה' ותורתו ועבודתו, היה אחד מעמודי התורה בדורו, וכתובת לכל רב ופוסק במדינה ומחוצה לה.

בעל אריגת טליתות בדוברובנה, היה גם הגאון החסיד רבי אלכסנדר סנדר פרומקין זצ"ל, שבזוו"ר היה חתנו של הרה"ק מסטראשילע זי"ע. היה "גדול בתורה, בחכמה וביראה, חסיד ועניו ומפורסם לשם ולתהילה. נולד בשקלאב בי"ג טבת תקנ"ט. מנעוריו גודל על ברכי התורה והעבודה, ושלח במסחר ידו עד שנמנה בין גדולי סוחרי המחוז. היו לו בתים וקרקעות ובית חרושת לאריגת טליתות בדוברובנה. בהיותו בן ששים שנה החליט לעלות הוא וביתו לארץ ישראל, ויעזוב את כל רכושו ועסקיו בחו"ל, ובשביעי לירח כסלו תר"ך בא הוא ואשתו (בת הגה"ח ר' משה קישין משקלוב) ובנו ובתו ירושלימה, ומאז כל רגעי חייו הקדיש לה'. מבוקר עד ערב ישב מעוטף בטלית ותפלין בבית הכנסת ואך בלילה שב לביתו, וגם שם בתורת ה' כל מעינו. נפטר בירושלים במוצאי שבת קודש ליל הי"ט לירח סיון התרל"ו" ("כתבי בנו רבי ישראל דוב פרומקין" ירושלים תשי"ד).

בשנת תר"ס־תרס"א, יזם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זיע"א, בניית תעשיה גדולה בדוברובנה, ועורר את הגבירים האדירים האחים יעקב ואליעזר פאליאקאוו שינדבו סכום הגון לבנית בית חרושת של אריגה בדוברובנה, ומפעל זה העסיק בסופו של דבר קרוב לשלשת אלפי יהודים בתוך תחום המושב.

העיירה דוברובנה ישבה משני צידי נהר הדניפר. רובה בגדה השמאלית, ונקראת בשם "הצד הגדול", ומיעוטה בגדה הימנית, הוא "הצד הקטן". עד לפני מלחמת העולם הראשונה היה הקשר בין שני חלקי העיירה ע"י דוברה, ובזמן המלחמה נבנה גשר עץ לחבר את שני חלקיה של דוברובנה.

ד"ר ז. צייטלין, מתאר את מראה העיירה:

"בעיירה היו שלש רחבות, שנועדו כנראה לשמש לשווקים. מכל רחבה התפזרו רחובות לששה כיוונים. הרחבה הסמוכה ביותר לדניפר "תחת למורד" נקראה בשם "רחבת בית הכנסת", שם התנוסס "בית הכנסת הגבוה" ("די הויכע שול"), בנין ענקי בסגנון של פגודה ששימש בית קיבול

לכמה אלפי איש. ארון הקודש היה עשוי מפתוחי עץ עם נשר ואריות בגודל טבעי. הפמוטים היו תלויים על חבלים חזקים. בסך הכל היו בדוברובנה שבעה עשר בתי כנסיות .

הרחבה השניה, על הגבעה של המישור מערבה, היתה משמשת למקום השוק, עם שתי שורות של חנויות. בתוך הרחבה היו שתי בריכות, ועל ידם בנין עגול וריק ששימש מקום לינה או סעודה לעוברי דרך. הרחבה השלישית נקראה "ויהון" מקום צאת הבקר למרעה, ומכאן היו כבר שכונות הגויים בסגנון כפרי. מכיכר השוק בדוברובנה ירדו רחובות אחדים אל מורד הגבעה, בכיוון הנחל "דוברונקה" המשתפך אל הדניפר.

מאחורי התל היורד לנחל עמד מוסתר כל שהוא בית הכנסת הליובאוויטשאי . בבית הכנסת של ליובאוויטש היו מתפללים כמה מאות איש . "השמש העליון" (בניגוד ל"שמש התחתון" שטיפל בנקיון ובהסקת התנורים) היה רבי אליעזר יפה, יהודי נמוך קומה וגברתן. הוא ובניו ידועים היו כמשתתפים בראש בכיבוי דליקות שהיו מצויות בדוברובנה. הוא היה מלמד דרדקי, וביתו שעמד בסמוך לבית הכנסת מילא תפקיד של "חדר". בבית הכנסת היו בעלי קריאה מצויינים, והיו מקפידים לא רק על הניגון אלא גם על הדקדוק וחוקי מלעיל ומלרע. ביחוד הצטיינו בקריאת התורה מלמד אחד ר' משה בר' ישראל יעקב לוצט, וגם אבי ז"ל.

בקצה של רחוב היוצא מככר השוק, לא רחוק מבית הכנסת של חסידי ליובאוויטש, עמד בית הכנסת של "המתנגדים" ("פלאן בית מדרש"). בבית הכנסת של ליובאוויטש היו מתפללים כל בוקר שלש משמרות של מתפללים, ואילו ב"פלאן בית מדרש" כבר היה מנין מצוצמצם. לימים התפללו כולם יחד בביהמ"ד של החסידים".

ה"בעל תשובה" שכתב ספר תורה

ד"ר צייטלין איש דוברובנה מתאר חגיגת הכנסת ספר תורה שהתקיימה בעיר באלול תרע"ג, בזכותו של ר' אברהם רזנובר , יהודי חוזר בתשובה שכונה בעיר "הגר":

"ר' אברהם נולד וגדל בכפר רזנובר. לפי עדות עצמו נהג כבן סורר ומורה שאינו שומע בקול אמו. מאביו התייתם בגיל רך. לבסוף ברח מהבית,

נדד באשר נדד עד שגוייס לצבא הרוסי. בגמר שרותו נקלע לירכתי רוסיה בין הגויים, ונשא אשה נכרייה ר"ל. ילדים לא היו להם. לעת זקנתו התחולל משבר בנפשו. אמו החלה לבקרו בחלום, חונקת אותו ודורשת ממנו לחזור לחיק היהדות. החלום חזר על עצמו שתים ושלש פעמים וסיפר על כך לאשתו. היא הסכימה שעליו ללכת. הוא חזר לכפר מולדתו, אבל לא מצא שם שום יהודי, כי בנתיים חלה גזירת גירוש על יהודי הכפרים.

בעצת יהודי דוברובנה, פנה בצר לו אל הרב דמתא, בבקשה שיתן לו "תשובה". הרב יעץ לו, בין השאר, לכתוב ספר תורה, ו"הגר" קיבל את משימת התשובה באהבה. לשם סידורו הכלכלי והמעשי של ר' אברהם הגר לא היו נזקקים ללשכת עבודה וללא ללשכת סעד, היהודים סידרו לו "ימים" אצל בעלי הבתים, שהראו לו סבר פנים יפות. הוא התמסר לאסוף תרומות מבני דוברובנה. הכסף הנאסף היה מוסר לסופר סת"ם רבי ישראל זאב חסין , סופר מומחה שהצטיין גם בתור בעל קריאה.. במשך חצי שנה הושלמה המלאכה, ובחודש אלול תרע"ג נערכה חגיגת הכנסת ספר התורה ל"בית הכנסת הגבוה".

מפתחות אנשים

– א –

אבא קליינרמן – 245
אבא קרסיק – 159 147
אברהם שניאורסאהן – 358 265 193
אברהם אבלי – 238 50 9
אברהם איגר – 115 113 109
אברהם אליהו אקסלרוד – 351
אברהם בורנשטיין – 114 108 107
אברהם בירך מסמיליאן – 4
אברהם ברוך פעבזנר – 304 300 291
אברהם גולדברג – 298 292
אברהם דב – 12
אברהם דוב מאברוטש – 58
אברהם דב לאווט – 309 130 11 10
אברהם הכהן – 105
אברהם חיים נאה – 200 180 179 182
309 334
אברהם חן – 199 186 183 177 175 168
אברהם חנוך גליצנשטיין – 170 19
אברהם יוניש – 215
אברהם יהושע העשיל – 92-94
אברהם יעקב ניימרק – 225
אברהם יעקב פאפירנא – 69
אברהם יצחק ברמן – 299
אברהם מפוריסוב – 109
אברהם ישכר דב לעוין – 151
אברהם ליטש רוזנבוים – 151
אברהם מקאליסק – 360
אברהם מרדכי אלטר – 323
אברהם סוסניצר – 228
אברהם עטינגין – 42
אברהם רומאנוב – 304
אברהם רזנובר – 362
אברהם ריינין – 159
אברהם שלמה – 238
א"ל פרומקין – 21
אהרן (נכד אדה"ז) – 136 135
אהרן ברנשטיין – 326
אהרן וסרמן – 358 356 270 265
אהרן זליג ציוני – 241 204 49
אהרן מבעשינקוביץ – 171
אהרן מסטראשלע – 132 85
אהרן מקרלין – 82
אייזיק מקרמנצ'וג – 300
אייזל חריף – 242
איסר זלמן מלצר – 342
איסר יהודה אונטרמן – 347
איסר משקלוב – 124
אלחנן הלפרין – 105
אלחנן חן – 169
אלטר שימחוביץ – 287
אלטר שפירא – 263
אליהו גולדברג – 69 68 28
אליהו גוטמאכר – 241
אליהו דב – 107 106
אליהו חזן – 268 257
אליהו חיים מייזל – 178 94
אליהו יוחנן גוראריה – 167
אליהו יוסף רבלין – 112 84-89 50
אליהו ירוחם – 360
אליהו מוילנא – 154 84 60 53 30 25 21
323 226 238 245 246 319 201
אליהו מיכל – 89
אליהו סימפסון – 351
אליהו פנחס הכהן – 158
אליהו קלאצקין – 315 106
אליעזר גורדון – 226
אליעזר גרייבר – 124
אליעזר דואקסין – 47

אליעזר דון יחיא — 49 203-212
אליעזר לאדייער — 155
אליעזר-לייזר מלעמבריג — 25
אליעזר מדייעווסקי — 143
אליעזר משה הורביץ — 148
אליעזר סילבר — 347
אליעזר פרלמן — 308
אליעזר קרסיק — 285
אליעזר רבינוביץ — 291 196 262 342
אליעזר שמעון תומארקין — 133
אלכסנדר יודאסין — 97 197
אלכסנדר סנדר פרומקין — 361
אלעזר ברכהן — 42
אלעזר פלקלס — 321
אלתר הילביץ — 292-296
אלתר קופצ'יק — 357
אפרים אליעזר הכהן יאלעס — 155
אפרים בורדיאנסקי — 180
אפרים הורביץ — 99 100
אפרים זאב מרגליות — 6 34
אריה ליבוש הורביץ — 110 155
אריה ליב הכהן — 155
אריה ליב זיבאב — 153
אריה ליב לאנצטער — 274
אריה ליב רבלין — 88
אריה לייב מהומיל — 52
אריה ליב שפירא — 39
אשר קירשטיין — 296

– ב –

בן ציון גרשוני — 292 303
בן ציון דון יחייא — 210
בנימין זאב פראג — 326
בנימין מרדכי אייזנשטאט — 140 204 241
בנימין וויס — 140
בנימין זקהיים — 252
בצלאל זאב שפראן — 263
בצלאל מוילנא — 50
ברוך — 99 226
ברוך דוב ליבוביץ — 342
ברוך דון יחייא — 201
ברוך יצחק פריינד — 185
ברוך מרדכי עטינגר — 21-29 36 56 68 171 342 353
ברוך נאה — 182 323 327 329
ברוך עפשטיין — 159
ברוך שפרין — 255
ברוך שלום — 63 130
ברוך שמעון שניאורסאהן — 64

– ג –

גרשון דוב מפאהר — 58 66 82
גרשון הצורף — 319
גרשון חן — 170 294
גרשון חנוך ליינער — 144
גרשון לפידות — 325
גרשון תנחום — 38

– ד –

דוב שו"ב — 103
דוב ב"ר משה — 137
דוב מאסייעוו — 137
דוב זאב קוזבניקוב — 63 66 73 246 247-255
דובער, אדמו"ר האמצעי — 5 9 10 15 19

24 36 43 55 56 57 63 85 86 91 94 97
98 135 169 171 183 193 239 309 312
342
דובער אשכנזי – 311
דובער ממעזריטש – 30 58 64 82 86 92
303 346 360
דובער ליב ממאהליב – 4
דובער מרדכי חייקין – 42
דובער קרסיק – 147 157
דובער שפירא – 120
דובעריש זיידמן – 278
דוד בהר"ן – 319
דוד טבלי – 303
דוד יעקבסאהן – 282
דוד לוריא – 1 38 160-167 238
דוד מאיר ראבינאויטץ – 189 351
דוד מזאבלטוב – 99 100
דוד נח קאאונאט – 159
דוד פרידמן – 144 194
דוד צבי חן – 107 168 169-174 173
197 200 217 248 315 325
דוד שפרבר – 263
דן תומארקין – 130 134

– ה –

הירש שלעז – 342
הלל זיידמן – 305
הלל מסטראדוב – 227
הלל מפאריטש – 28 50 57-69 85 137
141 169 171 173 228 248 342 353
הלל מפוצ'וף – 288
הלל פעווזנער – 83

– ז –

זאב קיצעס – 18
זוסיא אהרן – 139
זכריה ישעיהו יאלעש – 303
זליג ראובן בנגיס – 318
זלמן אהרן – 187 259
זלמן הבלין – 18
זלמן זאב מוילנא – 246
זלמן זעזמיר – 59 62
זלמן חאציס – 353
זלמן טוביה אבלסקי – 359
זלמן מארגאלין – 353
זלמן מדובראוונה – 5
זלמן משרת – 63
זלמן רויזעס – 124
זלמן שמעון דבורקין – 82 352
זעמיל סטוצקער – 33

– ח –

חיים אברהם – 5 15 36
חיים אלעזר וואקס – 109
חיים אלעזר שפירא – 112 323
חיים ברלין – 140 144
חיים דוב וילענסקי – 136
חיים דון יחייא – 201 203
חיים היילמן – 17
חיים הכהן רפופורט – 148
חיים הלוי סולובייצ'יק – 191 194 207
215 220 269 276 278
חיים המבורגר – 120
חיים חזקיהו מדיני – 112 128 312
חיים חאנין – 303
חיים יהודה לייב ליטוין – 110 128

146-159
268
חיים יהודה לייב מלבוב — 25
חיים פלאג'י — 319
חיים יעקב שפירא — 116
חיים פסחוביץ — 159
חיים לובאצקי — 159
חיים צבי אייזנבך — 185
חיים ליבערזאהן — 139
חיים קרלינסקי — 166
חיים מוואלאזין — 50 160 163
חיים קרעטשמער — 303
חיים מרדכי הכהן פרלוב — 41 46 47 94 185 248
חיים שאול ברוק — 200
חיים שמואל בירנבוים — 2 153 155
חיים מרדכי ראללער — 263
חנוך הענך — 263
חיים עוזר גרודזנסקי — 39 194 196 262
חנוך צבי הכהן לוין — 316

– ט –

טוביה גולדברגר — 116
טוביה פרשל — 321

– י –

ידידיה רפאל אבולעפיה 87
יהודה חיטריק — 57 250 255 287
יהודה ידל לוריא — 160
יהודה ליב איגר — 109
יהודה לייב בטלן — 36 43 52 130
יהודה לייב גויבארט — 236
יהודה לייב דון יחייא — 213 221
יהודה ליב הורנשטיין — 105
יהודה לייב הכהן — 91 92
יהודא ליב זלוטופלסקי — 130
יהודה לייב - מוהרי"ל — 63 229 341
יהודה ליב סלונים — 89 325
יהודה לייב צירלסון — 195 256-277 325 355
יהושע אייזיק מסלונים — 241
יהושע אליהו ניימרק — 225
יהושע הורדונר — 294 296 299 300
יהושע העשל באבד — 263
יהושע זליג דסקין — 288
יהושע ליברמן — 343
יהושע לייב דסקין (משקלוב) — 233
יהושע לייב דסקין — 110
יהושע מבעלזא — 105
יהושע מונדשיין — 8 46 60 97 106 237
יהושע נטע גנעסין — 285
יהושע צייטלעס — 4
יהושע צימבליסט — 292 296
יואב יהושע — 276
יואל אריה לייב פישמן — 158
יוחנן מביאליסטוק — 255
יוסף — 36
יוסף אליהו הענקין — 338
יוסף אשכנזי — 49 50 241 243 245
יוסף בבליקי — 334
יוסף דובער סולובייצ'יק — 140 231 233
יוסף הלוי שטרסברג — 105
יוסף הכהן שוארץ — 263
יוסף זונדל מסלנט — 87
יוסף חיים זוננפלד — 182 315 319
יוסף חיים מבבל — 246 319
יוסף יוזפא אפרתי — 46
יוסף יצחק, אדמו"ר מוהריי"צ — 18 21 58 60 63 65 66 73 91 137 144 174

179 184 186 193 223 234 237 247 252
260 265 288 292 293 294 296 299 322
325 335 336 337 341 343 344 347 351
360 358
יוסף ליב בלוך — 226
יוסף לנדא — 98
יוסף מקריסלווע — 36
יוסף מאיר פיימער — 139 164 166
יוסף סודיט — 270
יוסף פערלאוו — 304
יוסף צבי דושינסקי — 114 316
יוסף רוזין — 52 198 231-237 317
יוסף רוזין (ד"ר) — 299
יוסף שאול נטנזון — 103 151 152 241
יוסף שלמה — 201
יוסף שרגא מאלין — 153
יוסף תומארקין — 2 6 124-134 137 139
147 173 204 239 241 282
יחזקאל אברמסקי — 300 304
יחזקאל ארלוזורוב — 259
יחזקאל לנדא — 321
יחזקאל פייבל נייטרק — 223
יחיאל מיכל דוברוסקין — 358
יחיאל מיכל חרל"פ — 347
יחיאל מיכל מזלוטשוב — 97
יחיאל מיכל עפשטיין — 153 144 156
יעקב ברודרמן — 159
יעקב דוד רידב"ז — 323 342
יעקב הנקין — 75
יעקב ווידענפלד — 157
יעקב חי זריהן — 316
יעקב יוסף — 133
יעקב ישראל מטשערקאס — 10
יעקב כולי — 86
יעקב לנדא — 200 339
יעקב מאיר דייטשמן — 101 103
יעקב מאיר פאדווא — 164 166 238 241
238
יעקב מארק — 194
יעקב מליסא — 155
יעקב מסמילא — 8-13
יעקב מקרלין — 1
יעקב מרדכי בעזפאלאוו — 259 285
יעקב משה טולידנו — 347
יעקב פלס — 358
יעקב עטלינגר — 241
יעקב קלמס — 294 295 299
יעקב שאול אלישר — 111 115
יעקב שמשון משפיטובקה — 8 32 154
יצחק אהרן איטינגא — 144 152
יצחק אייזיק אפשטיין — 2 34 36 38 133
146 147 167 170
יצחק אייזיק הלוי הרצוג — 283
יצחק אייזיק בהר"ד מויטעבסק — 33-42
169
יצחק אייזיק מזידיטשוב — 30
יצחק אייזיק פראג — 326
יצחק ביק — 18
יצחק אלחנן ספקטור — 45 140 157 208
229 241 259
יצחק אליהו לנדא — 241
יצחק אריאלי — 319
יצחק בונין — 159
יצחק הוטנר — 339
יצחק הורביץ — 57
יצחק חיות — 158
יצחק זאב סולובייצ'יק — 186
יצחק טוביה גולדין — 297
יצחק יהודה — 102
יצחק יואל ראפלאויטש — 134 141-143
185
יצחק ירוחם דיסקין — 317
יצחק מוואלזין — 166
יצחק מאיר אלתר — 163 167
יצחק מורגנשטרן — 195
יצחק משה מיאסי — 91-103 169

יצחק נוימן – 215
יצחק ניסנבוים – 353
יצחק פייגנבוים – 178
יצחק פלקסר – 326 339
יצחק צבי מארגאלין – 253
יצחק ציוני – 210
יצחק שו"ב מקאלאראש – 8
יצחק שלמה יואל – 64
יצחק שמעלקיש – 157
יקותיאל הלברשטם – 263
יקותיאל זיסל רפופורט – 148
יקותיאל זלמן לנדא – 38
ירוחם יהודה ליב פרלמן – 291
ירוחם ליינר – 163
ישכר בער הלוי הורביץ – 38 167
ישכר בער מסלוצק – 53
ישכר דוב מליובאוויטש – 360
ישעיה – 46
ישעיה אשר יאלעס – 155
ישעיה ברדק"י – 87
ישעיה הלוי הורביץ – 8 12 19 98 103 328
ישעיה זאלקינד – 43
ישעיה צבי – 98
ישעיה שור – 102
ישראל איסר מוילנא – 30-32
ישראל איסר שפירא – 157
ישראל אלטר – 20
ישראל בעל שם טוב – 30 58 79 98 139
202 360 346 236
ישראל גרוסמן – 326
ישראל דזייקבסאן – 67 285
ישראל דושאוויץ – 233 347
ישראל הכהן רפופורט – 160-162
ישראל וועלץ – 263
ישראל זאב חסין – 363
ישראל זאב מינצברג – 318
ישראל טוביה אייזנשטאט – 160
ישראל יהושע לייבוביץ – 297
ישראל יהושע מקוטנא – 94
ישראל יעקב ברנשטיין – 319
ישראל יעקב יעב"ץ – 128 139-140 144
ישראל יעקובסון – 351
ישראל יצחק זילברמן – 325
ישראל יצחק רייזמן – 105 107
ישראל ליב מבוטשאטש – 99
ישראל ליבין – 227
ישראל ליטוין – 146
ישראל לנדא – 17
ישראל מאיר הכהן – 196 343 344
ישראל מפולוצק – 32 360
ישראל מרוזין – 98 99
ישראל משה סולומון – 301
ישראל נח מניעזין – 65 106 126 193
227 228 263 256
ישראל נתן אלתר – 157
ישראל קרייזלמן – 266

– ל –

לוי גרוסמן – 358
לוי יצחק לעמבערסקי – 13
לוי יצחק מברדיטשוב – 8 97
לוי יצחק שניאורסאהן – 183 186 193
196 255
לוי שטרנברג – 263
לייב בעל יסורים – 14-20
ליב חסיד – 26
ליב מאולע – 84
ליבער הגדול – 139
לימא מנעוול – ????
ליפמאן דוד שובקס – 105
ליפא מבברויסק – 301

– מ –

מאיר אטלס – 287
מאיר בערלין – 1 166
מאיר דוב טננבוים – 116
מאיר הילדסהימר – 302
מאיר הלוי מאליסאוו – 57
מאיר יוזילס – 360
מאיר ישראל איידנשטיין – 275
מאיר ליבוש מלבי"ם – 241
מאיר מארים – 153
מאיר פרימישלאן – 99
מאיר קריסטיאמפלער – 152
מאיר רפאל'ס – 60
מיכאל לוי פרומקין – 132
מיכאל מרגאלין – 21
מיכל דניאל – 98
מיכל וסרמן – 358
מנוחה רחל – 86
מנחם גוטמן – 98
כ"ק אדמו"ר שליט"א – 58 62 64 72 75 78 81 82 83 89 96 98 174 184 186 180 204 224 226 231 234 255 294 296 311 322 325 328 335 341 342 349 351 352 359
מנחם מענדל, אדמו"ר הצ"צ – 2 11 34 36 38 43 50 56 58 63 64 66 67 72 77 82 83 84 85 87 97 103 105 106 108 112 119 122 126 133 136 137 154 160 168 167 169 171 172 174 187 201 202 204 222 227 239 245 246 248 256 265 288 291 311 312 315 341 360
מנחם מענדל גלוסקין – 291-308
מנחם מענדל דובראווסקי – 40
מנחם מענדל דון יחיא – 203
מנחם מענדל וינגארט – 276
מנחם מענדל חייקין – 87
מנחם מענדל חן – 168 177 186 191-200 269
מנחם מענדל כשר – 231
מנחם מענדל לאקשין – 351
מנחם מענדל מויטעבסק – 15 32 303
מנחם מענדל מקאסוב – 99
מנחם מענדל נאה – 309 311
מנחם מענדל קרענגיל – 156 158
מנחם נחום – 135 136 193
מנשה מאיליא – 39 84 87
מענדל נאה – 179
מרדכי אליהו – 334
מרדכי דוב איידלברג – 263
מרדכי דוב טברסקי – 10 109 140 144
מרדכי דובין – 325
מרדכי זאב – 25
מרדכי זאב אטינגא – 103
מרדכי יואל דוכמן – 126 133
מרדכי מטשרנוביל – 57 58 78
מרדכי פיינשטיין – 291
מרדכי צבי שמרלר – 185
מרדכי ריזנאי – 166
מרדכי שוחטמן – 263
משה (בן אדה"ז) – 84
משה אהרן מבריסק – 279
משה אהרן ריף – 293
משה בראפמן – 278
משה גוראריה – 325
משה דובער רבקין – 79 200 328 351
משה הינשפרג – 266
משה וילענקעס – 91
משה ויס – 356
משה זאב היילפרין – 10
משה זילברבלאט – 278-282
משה חאייטין – 178
משה חיים צירלסון – 256
משה טרשצנסקי – 144
משה יהודה הכהן רייכמן – 136
משה לייב שפירא – 60 107 184 195 200 328

משה מאזור – 269
משה מארינוב – 171
משה מייזליש – 53-56 171
משה מרדכי עמרמי – 283 290
משה נחום ירושלימסקי – 10 13 140 144 276
משה סופר – 50
משה פיינשטיין – 231 338 339 347
משה צ'ארנע – 342
משה צבי מרמנוב – 50
משה צבי נאה – 311 329
משה צבי נריה – 292 296
משה קישין – 361
משה רבילסקי – 263
משה רוזן – 98
משה שכטר – 266
משה שמואל שפירא – 341
משה שפירא – 119
משולם זוסיא מהאניפולי – 91 92
משולם זלמן ניימרק – 222 223

– נ –

נחום גולדשמיד – 325
נחום לעווי – 87
נחום מטשרנוביל – 78
נחום שמריהו ששונקין – 183 325
נחמיה מדובראוונא – 1-7 39 68 125 163 167 359
ניסן ווקסמן – 230 343
ניסן טלושקין – 200 259 328 336 352
נפתלי הירץ קלאצקין – 50
נפתלי צבי גוטליב – 255
נפתלי צבי יהודה ברלין – 144 166 210 241
נפתלי ציוני – 202
נתן גוראריה – 143
נתן מפאלצק – 36
נתן צבי הירש – 94

– ס –

סענדר יחיאל – 360

– ע –

עזריאל זליג סלונים – 97
עקיבא אלטשולר – 26
עקיבא פויזנר – 226
עקיבא קארניצר – 157

– פ –

פישל ראזין – 231
פישל שניאורסאהן – 224 226 229
פנחס (מפריטש) – 58 74
פנחס הירשפרונג – 231 263
פנחס הלוי הורביץ – 55
פנחס טייץ – 231
פנחס מקאריץ – 93 119
פנחס משקלוב – 5
פנחס רזניק – 299
פסח ממלאסטאווקא – 57
פעשה הדסה – 89
פריידא – 135
פרץ חן – 126 167 169-173 174
פתחיה מנקין – 296

– צ –

צבי הירש אייזנשטאט – 241
צבי הירש מאולע – 84
צבי הירש קלישר – 241
צבי הירש הרצקאוויץ – 243
צבי הירש מדיסנא – 201
צבי הירש שפירא – 112
צבי הירש תומארקין – 134 282
צבי חנוך הענדל קונין – 138
צבי יהודה קוק – 301
צבי יחזקאל מיכלזון – 158
צבי פסח פרנק – 319
צבי קינסטליכער – 159
צדוק הכהן – 109

– ק –

קלמן מגיד – 159

– ר –

ראובן הלוי מדענבורג – 140 229
ראובן לעוינבוק – 159
רפאל נחמן הכהן – 40 173 194
רפאל שפירא – 144 257

– ש –

שאול דובער זיסלין – 40 200
שאול זילבר – 233
שאול יששכר ביק – 178
שאול ישראלי – 292
שאול ליברמן – 307
שבתי ברמן – 193
שבתי דון יחייא – 36 201 202
שלום אורבאך – 355
שלום גוטמן – 98
שלום דובער, אדמו"ר הרש"ב – 58 60 80 82 105 106 136 137 141 143 168 179 183 191 193 194 224 237 247 252 259 260 262 285 287 311 313 323 341 360 361
שלום דובער לוין – 106 351
שלום דרמר – 92
שלום הורביץ – 298
שלום מנשה מבריסק – 278 282
שלום מרדכי שבדרון – 157
שלום פרלמוטר – 355 357
שלום ר' הלל'ס – 66
שלום שכנא רומנוב – 304
שלום שלמה שניאורסאהן – 183 186
שלמה אהרן קזרנובסקי – 352
שלמה בבושקין – 265 355
שלמה גאנצפריד – 151 316
שלמה הכהן – 208 215 220
שלמה זלמן אויערבך – 122
שלמה זלמן הבלין – 18 169
שלמה זלמן ריבלין – 166
שלמה יהודה לייב אליעזרוב – 311 315 317 327 333
שלמה יוסף זוין – 82 85 168 174 180 217 231 285 300 328
שלמה מדובראוונה – 6 39 359
שלמה משה שפירא – 215
שלמה סאבעל – 319
שלמה קלוגר – 99 103 139 151
שלמה קולובנציץ – 291
שלמה שרייבר – 325

שמאי ממאהליב – 17
שמואל, אדמו"ר מוהר"ש – 33 105 106 116 133 134 137 172 173 184 187 189 222 223 224 247 248 252 259 180
שמואל אהרן וובר – 122
שמואל אהרן תוספאה – 139
שמואל בצלאל שעפטל – 114 137 301
שמואל ב"ר אביגדור מוילנא – 21 24 25

שמואל גוראריה – 136 260
שמואל גרונם – 64 75 172
שמואל וינברג – 304
שמואל הלוי לויטין – 58 200
שמואל לוריא – 161
שמואל מאיר הולנדר – 263
שמואל מיכל טריינין – 260
שמואל מרדכי קרול – 216 220
שמואל סלנט – 110 122 319
שמואל ענגיל – 105
שמואל ק. מירסקי – 230
שמואל שאולזון – 325
שמואל שמעלקא טויבעש – 102
שמחה גורודצקי – 313
שמחה עלברג – 349
שמעון גליצנשטיין – 288
שמעון זרחי – 50 241 242
שמעון מנשה חייקין – 86 312
שמעון סאסניצע'ר – 154
שמעון שלמה וורטהיים – 263
שמעון שקאפ – 226
שמריה נוח מבברויסק – 216 257 265 276 353
שמריהו גוראריה – 352
שמשון אהרן פולנסקי – 355 357
שמשון רפאל הירש – 149
שניאור זלמן, אדמו"ר הזקן – 9 15 20 21 22 26 30 32 33 36 37 38 53 55 56 60 75 78 84 91 92 95 96 97 99 101 109 135 136 153 154 160 168 197 239 288 311 315 346 360
שניאור זלמן גרליק – 183 200
שניאור זלמן דוכמן – 62 126 135
שניאור זלמן דובער – 238-246
שניאור זלמן זלוטופולסקי – 137
שניאור זלמן מלובלין – 84 87 89 105-123 126 132 147 172 182 185 204 317
שניאור זלמן מקפוסט – 213 256 265
שניאור זלמן שניאורסאהן – 229
שניאור יעקב מהלוסק – 228
שריה דבליצקי – 330
ש. צוקר – 255

ואלה יעמדו על הברכה:

ידידנו הנכבד אציל הנפש ובעל מדות תרומיות

ר׳ **יוסף** שי׳ **פייט**

לעילוי נשמת אביו הרב **שלמה** ב״ר **גרשון** ז״ל

אמו מרת **חיה** בת **רוחמה** ז״ל

אחיו ר׳ **אברהם מנחם** ב״ר **שלמה** ז״ל

שנספו בשואה עקדה״ש

ולעילוי נשמת כל בני ק״ק **ראקוש־פלוטא**

שנספו בשואה הי״ד

ת.נ.צ.ב.ה.

* * *

ידידנו הנכבד והנעלה

מר **מנחם מענדל** שי׳ **הופן**

לזכר הוריו היקרים והאהובים

ר׳ **משה** ב״ר **מנחם מענדל** ז״ל

נפטר כ״ד שבט תשמ״ח

מרת **אסתר** (פירה) ב״ר **יוסף** ז״ל

נפטרה ט״ו בשבט תשמ״ז

ת.נ.צ.ב.ה.

ידידנו היקר והנכבד

הרה"ח ר' **דוד יואל** שי'

וזוגתו מרת **אסתר** שתחי'

בניהם: **ישראל** שי' **ויחיאל יהושע** שי'

בנותם: **בילה** תחי', **שרה לאה** תחי', **חנה** תחי',

יהודית תחי', **רבקה** תחי' **ודינה** תחי'.

וינפלד

* * *

ידידנו הנכבד והיקר

הרה"ח הרה"ת ר' **מנחם מענדל** שי'

וזוגתו **רבקה רחל** תחי'

בנותם:

חיה מושקא תחי'

ברכה עלקא תחי'

וחנה תחי'

אייזנבך

ידידנו היקר והנעלה

ד"ר **ג'ף** שי' ורעיתו גב' **קלרה** תחי'

בניהם **יונתן ויוסף** שיחיו

גנסבורג

* * *

ידידנו הנכבד רודף צדקה וחסד

מר **בנימין** שי' וזוגתו גב' **רחל** תחי'

בניהם **עומר ואיתי** שיחיו

גמליאלי

* * *

ידידנו עוז

הרה"ח הרה"ת ר' **אהרן** שי' **וקסלשטיין**

בניו: **יוסף** שי', **שניאור זלמן** שי'

בתו: **תהלה** תחי'

לעילוי נשמת

אשתו ואמם

האשה הצדקנית

מרת **צירל** ע"ה

נלב"ע י"ט תמוז התשנ"ד

תנצב"ה

ידידנו נדיב הלב

ראש וראשון לכל דבר שבקדושה

מר **אברהם יחיאל** הי"ו **אדרעי**

ורעיתו **פלורנס** הי"ו

בניו ובנותיו:

דוד ורעיתו **שושנה** תחי'

וילדיהם: **אברהם** ו**דוד** שי'

יוסף שי' ורעיתו **זהבה** תחי'

וילדיהם: **דניאל** ו**אשר** שי'

חנה תחי'

אליהו שי' ורעיתו **אורלי** תחי'

וילדיהם: **שני** ו**שירן** שי'

גלעד שי'

לימור תחי'

סופי תחי'

עמירם שי'

יתברכו כולם מן שמיא בכל מילי דמיטב

וימלא ה' כל משאלות לבבם לטובה

אמן

ידידנו הנעלה והנכבד

עוסק בצרכי ציבור באמונה

למעלה מיובל שנים באירופה

ועתה בארץ הקודש

הר"ר **יוסף מנחם** שי' **בוטרמן**

ורעיתו **דבורה** תחי'

לעילוי נשמת הוריו היקרים

אביו **הרב אהרן דן** ב"ר **חיים** זצ"ל

ואמו **חיה רחל** ב"ר **יוסף צבי** ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

* * *

נדם לבם של ישראל

עם גמר ההדפסה נזדעזע העולם כולו
בהסתלקותו של קדוש ה', אור המאיר
גאון הגאונים, פלא הדורות, רשכבה"ג

מרנא ורבנא

מנחם מענדל שניאורסאהן
מליובאוויטש

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

תורתו מגן לנו, היא מאירת עינינו
הוא ימליץ טוב בעדנו, ובקרוב קרוב ממש
נזכה לגאולה וישועה בביאת גואלנו צדק
צמח שמו בעגלא דידן

בעל ה"דברי נחמיה"
רבי יעקב מסמילא
רבי לייב בעל הייסורים
רבי ברוך מרדכי מבברויסק
רבי ישראל איסר מוילנא
בעל ה"פני יצחק"
בעל ה"זכר יהודה"
רבי משה מייזליש מוילנא
רבי הלל מפאריטש
רבי אליהו יוסף ריבלין
רבי יצחק משה מיאסי
הגאון מלובלין
רבי יוסף תומארקין מקרמנצ'וג
רבני קרמנצ'וג
בעל ה"שערי דעה"
הרד"ל
גאוני משפחת חן
גאוני משפחת דון יחייא
הגאונים לבית ניימרק
צפנת פענח
הגאון הפלאי בעל "מצב הישר"
רבי דוב זאב קוזבניקוב
הגאון מקישינוב
העילוי מבריסק
נתיבים במי הים
רבה של מינסק
פוסק הדור
מקים עולה של טהרה
דמויות